देवचुली नगरपालिका

नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

नवलपरासी, गण्डकी प्रदेश, नेपाल

नगरपालिका पार्श्वचित्र

अन्तिम प्रतिवेदन २०७६

दुई शब्द

करिव ११२.७१ वर्ग कि.मी क्षेत्रफलमा फैलिएको एवं अक्सर बसोबास गर्ने जनसंख्या ४९,६३७ र अनुपस्थित जनसंख्या ७,७६८ गरी जम्मा ५७,४०५ जनसंख्या भएको यस देवचुली नगरपालिकाको विकास गर्न भौगोलिक दृष्टिकोणले सहज एवं स्रोत तथा साधनका दृष्टिले चुनौतिपूर्ण छ । साविकको दिव्यपुरी, देवचुली, प्रगतिनगर र रजहर गा.वि.स.हरू समावेश गरी गठन गरिएको यस देवचुली नगरपालिकाको केन्द्र साविकको प्रगतिनगरमा रहेको छ ।

राज्यको पुर्नःसंरचनाको सिलसिलामा गठन गरिएको यस नगरपालिकाको यथार्थ अवस्था झल्काउने पार्श्वचित्र नगरपालिकाको आर्थिक, सामाजिक, धार्मिक एवं सांस्कृतिक अवस्थालाई चित्रित गरेको छ । यस प्रकारको चित्रणले आगामी दिनमा हामीले तर्जुमा गर्नुपर्ने नीति तथा कार्यक्रमहरूलाई प्राथमिकीकरण गरी हामीलाई उपलब्ध सीमित श्रोत र साधनको अधिकतम सदुपयोग गरी नगरपालिकाको समग्र विकासलाई गति प्रदान गर्न अवश्य पनि सहयोग पुऱ्याउने आशा तथा विश्वास लिएको छु । प्रायः सबै क्षेत्र तथा वस्तुगत यथार्थलाई समेटेर तयार गरीएको यो पार्श्वचित्रलाई समयानुकुल परिष्कृत र परिमार्जित गर्नुपर्ने आवश्यकता भने रहने छ ।

योजनाबद्ध विकासको आधारको रुपमा रहने यो पार्श्वचित्र समयमै गर्न सहयोग पुऱ्याउने नगरकार्यपालिका अवस्थित सम्पूर्ण जनताहरु, उपप्रमुख, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, सम्पूर्ण निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरू तथा अन्य वडा तहमा महत्वपूर्ण जिम्मेवारी पुरा गर्ने कर्मचारी, घर-घरमा गई घरधुरी तथ्याङ्क संकलनमा सहयोग पुऱ्याउनुहुने सबैवडाका गणक भाइबहिनी, गणकहरूलाई तथ्याङ्क उपलब्ध गराउनु हुने सम्पूर्ण नगरपालिकाबासी लगायत तथ्याङ्क उपलब्ध गराउने सम्पूर्ण विषयगत कार्यालय, संघसंस्था तथा अन्य सबैमा नगरपालिकाको तर्फबाट आभार प्रकट गर्न चाहन्छु । यसै गरी यो अध्ययन प्रतिवेदन सम्पन्न गर्ने इन्टेन्सिभ स्टडी एण्ड रिसर्च सेन्टर प्रा.लि. काठमाडौँलाई पनि हार्दिक धन्यवाद दिन चाहान्छु ।

अन्त्यमा नगरपालिकाको विकासको आधार चित्र कोर्न यो प्रतिवेदन सहयोगी बनोस र दीर्घकालीन सोचका साथ अगाडि बढ्न हामी सबैलाई उपयुक्त दिशा प्राप्त होस् भन्ने सुभेच्छा प्रकट गर्दछु ।

पूर्ण कुमार श्रेष्ठ

नगर प्रमुख

नगरको वस्तुस्थिति

दिगो र योजनाबद्ध विकासलाई अगाडि बढाउनका लागि नगरपालिकाको समग्र तथ्याङ्क आवश्यक पर्दछ । यसै आवश्यकतालाई मध्य नजर गरी नगरपालिकाको पार्श्वचित्र तयार गरिएको छ । जसमा Android Apps द्वारा घरपरिवार तथ्याङ्क संकलन गरी नगरपालिकाका विभिन्न विषय समावेश गरिएको श्रोत नक्साहरू, विषयगत कार्यालयहरूबाट संकलन गरिएका तथ्यहरूमा आधारित भई उपलब्ध भएसम्म कृषि, शिक्षा, स्वास्थ्य, यातायात, सञ्चार, वन, सिचाई, खानेपानी, विद्युत आदिका तथ्याङ्क समावेश गरी नगर पार्श्वचित्र तयारी गरिएको छ ।

यस नगरपालिकाको अध्ययन गर्न चाहने विद्यार्थी, अनुसन्धानकर्ता, योजना निर्माणकर्ता तथा नगरपालिकाबासीहरूलाई पार्श्वचित्रले सूचना प्रदान गर्न सहयोग पुग्ने छ भन्ने मैले आशा लिएकी छु । पार्श्वचित्रमा उल्लेखित विवरणमा नगरपालिकाको राजनैतिक तथा प्रशासनिक विवरण छुट्टिने नक्सा, भू-वर्गीकरण तथा भू-उपयोग नक्साका साथै घरधुरी तथ्याङ्क सर्वेक्षण, २०७६ का विविध जनसांख्यिक पक्षहरू समावेश गरिएको छ ।

अन्त्यमा प्रस्तुत पार्श्वचित्र तयारी गर्ने सिलसिलामा सूचना संकलन गर्न प्रत्यक्ष तथा परोक्षरुपमा सहयोग गर्न सबैवडामा खटिनु भएका गणकहरू, घरपरिवारको तथ्याङ्क उपलब्ध गराउनु हुने नगरपालिकाबासी, विभिन्न विषयगत तथ्याङ्क उपलब्ध गराउनु हुने सम्पूर्ण विषयगत शाखा तथा कार्यालयका प्रमुख, विभिन्न संघ/संस्था, वडा सचिवहरू, नगर कार्यपालिकाका कर्मचारीहरू, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत तथा शुरुदेखि तथ्याङ्क संकलन, प्रशोधन गरी पार्श्वचित्रलाई यो रुप दिनुहुने परामर्शदाता इन्टेन्सिभ स्टडी एण्ड रिसर्च सेन्टर प्रा.लि काठमाडौंलाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

पार्वता तिवारी

नगर उप प्रमुख

मेरो नगर संक्षिप्त

साविकका दिव्यपुरी, देवचुली, प्रगतिनगर र रजहर गा.वि.स. तथा नगरपालिकाहरू समावेश गरी जम्मा १७ वटा वडा कायम गरी मिति २०७३/११/२७ मा देवचुली नगरपालिका गठन गरिएपछि घरधुरी तथ्याङ्क संकलन गरी पहिलो पार्श्वचित्र तयारी गर्न पाउँदा अत्यन्तै खुसी लागेको छ ।

कुनै पनि विकासको मार्ग तयार गर्न योजनाको सही छनोट, प्रभावकारी कार्यान्वयन, सरोकारवालाहरूको पूर्ण सन्तुष्टि सहितको उपयोग र निरन्तर अनुगमन एवम् मूल्याङ्कन र दिगोपनाको लागि सही र वस्तुनिष्ट निर्णय लिन तथ्याङ्कको आवश्यकता पर्दछ । विगतबाट सिकेर एवं वर्तमानको भोगाईका आधारमा भविष्यका लागि योजना तर्जुमा गर्नु वर्तमान पुनर्संरचित स्थानीय तहको पहिलो आवश्यकता हो भन्नेमा दुईमत हुन सक्दैन ।

वस्तुनिष्ठता र आवश्यकताको कसीमा योजनाहरू तथा कार्ययोजनाहरू अगाडि बढाउन नसकिएमा जनताले स्थानीय सरकारबाट राखेका अपेक्षा पुरा हुन सक्दैनन् । यसैकारण वर्तमानको हाम्रो धरातलीय, सामाजिक, साँस्कृतिक, जनसाङ्खिक तथा आर्थिक अवस्थाको पहिचान गरी भविष्यका आवश्यकता आँकलन गर्ने उद्देश्यका साथ यो अध्ययन प्रतिवेदन (पार्श्वचित्र) सिमित समय तथा स्रोत र साधनको सीमाभित्र रही तयार गरिएको हो । पार्श्वचित्रलाई सामान्य रुपमा अध्ययन गर्ने जो कोहीले पनि यो नगरपालिकाको बहुआयामिकता सहितको वर्तमान अवस्था सहजै आँकलन गर्न सक्ने देखिन्छ । यो पार्श्वचित्रलाई एकातिर नगरपालिकाको सम्पूर्ण चिनारीको रूपमा हेर्न सकिन्छ भने अर्कोतर्फ यस मार्फत् हाम्रा सम्भावना र चुनौतिहरूलाई अवगत गर्न सकिन्छ ।

पार्श्वचित्र तयारीको क्रममा आफ्नो महत्वपूर्ण समय प्रदान गर्ने नगरप्रमुखज्यू, उपप्रमुखज्यू, निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरू, विभिन्न विषयगत शाखा प्रमुख लगायत सम्पूर्ण कर्मचारी, वडा सचिव साथीहरू, घरधुरी तथ्याङ्क संकलन गर्न महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्नुहुने विभिन्न संघ/संस्थाका प्रमुख तथा अन्य कर्मचारीहरू तथा पार्श्वचित्रलाई यो रुप दिन सहयोग पुऱ्याउनु हुने परामर्शदाता इन्टेन्सिभ स्टडी एण्ड रिसर्च सेन्टर प्रा.लि. काठमाडौंलाई हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु ।

पार्श्वचित्र तयारीका लागि शुरुदेखि नै अनवरत रुपमा खटेर पार्श्वचित्रमा रहेका कमिकमजोरीलाई अद्यावधिक गर्दै पार्श्वचित्रलाई यो स्वरुपमा पुऱ्याउन अथक मेहनत गर्नु भएका यस नगरपालिकाका सूचना तथा प्रविधि अधिकृत श्री कृष्णहरि सापकोटालाई विशेष धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

अन्तमा, यो पार्श्वचित्र आफ्नो उद्देश्य प्राप्तिमा सफल रहोस् भन्ने शुभेच्छा व्यक्त गर्दछु ।

विष्णु प्रसाद भुसाल

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत

विषय सूची

खण्ड- १: परिचय **१**

१.१ पृष्ठभूमि १

१.२ उद्देश्य १

१.३ कानूनी तथा नीतिगत आधारहरू २

१.४ अध्ययन विधि (Methodology) ३

१.५ वस्तुस्थिति विवरणको सीमा ३

खण्ड- २: नगरपालिकाको चिनारी (भौतिक तथा समग्र चरित्र) **५**

२.१ ऐतिहासिक पृष्ठभूमि तथा नामाकरण ५

२.२ भौगोलिक अवस्थिति, सीमाना ५

२.३ प्रशासनिक तथा राजनैतिक विभाजन ५

२.४ भू-उपयोग ८

२.५ भू-धरातलीय अवस्था र माटोको बनावट ९

२.६ भू-क्षेत्रको बर्गीकरण १०

२.७ जमिनको मोहडा (Aspect) १४

२.८ जलवायु र वातावरण १५

२.९ मुख्य प्राकृतिक सम्पदा (नदी, खोला, ताल, हिमाल, खानीखनिज, खेतीयोग्य जमिन, वनजंगल, निकुञ्ज, आरक्ष, संरक्षण क्षेत्र, जलाधार, सिमसार) १६

२.१० साँस्कृतिक विशेषताहरू १९

२.११ विकासका मुख्य सम्भावनाहरू १९

खण्ड- ३: जनसांख्यिक विवरण **२२**

३.१ जनसंख्याको विवरण २२

३.२ वडागत क्षेत्रफल, जनसंख्या तथा घरधुरी विवरण २३

३.३ उमेर समूहअनुसार जनसंख्याको विवरण २८

३.४ १० वर्ष वा सोभन्दा माथिका व्यक्तिहरूको बैवाहिक स्थितिको विवरण ३३

३.५ उमेर समूहका आधारमा १० वर्षभन्दा माथिको जनसंख्याको वैवाहिक स्थितिको विवरण ३७

३.६ जातजाती समूहअनुसार जनसंख्याको विवरण ३८

३.७ मातृभाषा अनुसार जनसंख्याको विवरण ३९

३.८ धर्म अनुसार जनसंख्याको विवरण ४१

३.९ अनुपस्थित जनसंख्या ४२

३.९.१ उमेर र लिङ्गका आधारमा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण ४४

३.९.२ अनुपस्थित हुंदा उतीर्ण गरेको कक्षा अनुसार अनुपस्थित जनसंख्याको वडागत विवरण ४७

३.९.३ लिङ्गअनुसार शैक्षिक स्तरको आधारमा नगरपालिकामा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण ४८

३.९.४ लिङ्ग तथा उमेर अनुसार शैक्षिक स्तरको आधारमा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण ५०

३.९.५ अनुपस्थित जनसंख्याको अनुपस्थित हुनुको कारण सम्बन्धी विवरण ५१

३.९.६ अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको स्थानको विवरण ५२

३.९.७ अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको देशको विवरण ५४

३.९.८ अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको जिल्लाको आधारमा विवरण ५५

३.१० व्यक्तिगत घटना दर्ता ५६
३.१०.१ पाँच वर्षमुनिका बालबालिकाको जन्मदर्ताको आधारमा वडागत विवरण ५६
३.१०.२ तथ्याङ्क संकलनको पछिल्लो १२ महिनामा परिवारको सदस्यको मृत्यु सम्बन्धी विवरण ५७
३.१०.३ लिङ्ग र उमेर समुह अनुसार विगत १२ महिनामा मृत्यु भएकाको विवरण ५८
३.१०.४ मृत्युको कारण अनुसार मृतकको जनसंख्या ६०
३.१०.५ मृतकको मृत्युदर्ता सम्बन्धी विवरण ६१
३.११ बसाईँसराइको अवस्था ६३
३.११.१ जन्म स्थानको आधारमा जनसंख्या विवरण ६४
३.११.२ बाहिर जन्मस्थान भएका जनसंख्याको यस नगरपालिकामा बसोबास गर्नुका कारणको विवरण ६५
खण्ड- ४: आर्थिक स्थिति तथा रोजगारी ६८
४.१ मुख्य आर्थिक क्रियाकलापहरूको विवरण (मुख्य पेशा) ६८
४.१.१ आम्दानीका मुख्य श्रोतहरूको आधारमा परिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित) ६८
४.१.२ आफ्नो वार्षिक आम्दानीले परिवार धान्न पुग्ने समय अवधिका आधारमा परिवारको विवरण (सबै प्रकारको आम्दानी) ६९
४.१.३ ऋणको आधारमा घरपरिवारको विवरण ७०
४.१.४ ऋण लिनुको कारणका आधारमा घरपरिवारहरूको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित) ७३
४.२ विप्रेषणको स्थिति ७४
४.२.१ विप्रेषणको खर्च सम्बन्धि विवरण ७४
४.३ परिवारको औषत आम्दानीको विवरण ७८
४.४ परिवारको औषत खर्चको विवरण (खर्चका मुख्य शीर्षकहरू) ८०
४.५ गरिबीको रेखामुनी रहेको जनसंख्याको विवरण (दैनिक प्रतिव्यक्ति आम्दानीका आधारमा) ८१
४.५.१ प्रति परिवार वार्षिक आय तथा औषत प्रतिव्यक्ति आय ८१
४.५.२ औषत प्रतिव्यक्ति/प्रतिदिन आय ८४
४.५.३ औषत प्रतिव्यक्ति/प्रतिदिन आय ८५
४.६ खाद्यान्न सुरक्षा तथा आपूर्तिको अवस्था ८६
४.७ आयात तथा निर्यातको अवस्था ८६
४.८ स्थानीय श्रोतमा आधारित कच्चा पदार्थहरू जस्तै काठ, खोटो, जडिबुटी, लोक्ता, अल्लो, चुनढुङ्गा, मार्वल स्लेट, फलफूल, खाद्यान्न आदि) ८६
४.९ सुकुम्बासी जनसंख्याको विवरण ८६
४.१० बेसहारा सडक बालबालिका तथा जनसंख्याको विवरण ८७
४.११ कृषि तथा पशुपंक्षी, माछापालन तथा अन्य ८७
४.११.१ मुख्य कृषिजन्य उत्पादनहरूको विवरण (वार्षिक उत्पादन उपलब्ध भएसम्म) ८८
४.११.२ खेतीजन्य जमिनको विवरण ८८
४.११.३ खेतीयोग्य मध्य सिंचित र असिंचित जमिनको विवरण ८८
४.११.४ बाँझो जमिनको विवरण ९२
४.११.५ खाद्यान्न बालीमा लाग्ने रोग तथा किरा ९२
४.११.६ तरकारी तथा फलफूलमा लाग्ने रोग तथा किरा ९२

४.१२ पशुपालन ९३
४.१२.१ घरपालुवा पशुपंक्षी पालनको आकारका आधारमा घरपरिवारको विवरण ९३
४.१२.२ कृषि प्रयोजनको लागि हाल परिवारमा भएको पशुपन्छी सम्बन्धी विवरण ९४
४.१२.३ पशुपंक्षीहरूको बिक्रीका आधारमा घरपरिवारको विवरण ९९
४.१२.४ पशुपंक्षी जन्य वस्तुको उत्पादनको आधारमा घरपरिवारको विवरण १००
४.१३ पशु नश्ल १०२
४.१३.१ पशुपंक्षीमा लाग्ने रोग तथा किरा १०३
४.१३.२ पशुपंक्षी, खाद्यान्न, तरकारी, फलफूल, माछा, मौरी, रेशम खेती आदि सम्बन्धी व्यवसायिक फर्महरूको विवरण १०३
४.१४ कृषि १०३
४.१४.१ कृषियोग्य जमिनको स्वामित्वका आधारमा घरपरिवारको विवरण १०३
४.१४.२ कृषि पेशा अंगाल्ने परिवार, कृषक परिवार र उनीहरूले भोगचलन गरेको जमिनको विवरण १०५
४.१४.३ खेतीपातीमा उपयोग भएको जग्गा जमिनको आकारको आधारमा घरपरिवारको विवरण १०६
४.१४.४ कृषि प्रयोजनका लागि भएको जग्गा जमिन सम्बन्धि विवरण १०७
४.१४.५ कृषि उत्पादनमा आबद्ध घरपरिवारको विवरण १०९
४.१४.६ कृषि बाली उत्पादनको आधारमा घरपरिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित) १११
४.१४.७ कृषिजन्य बाली बिक्रीका आधारमा घरपरिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित) ११३
४.१५ बाली पात्रो ११६
४.१६ कृषि बजारीकरण ११६
४.१६.१ कृषि सहकारी संस्थाको विवरण/कृषि समूहको विवरण ११७
४.१६.२ कृषि उपज संकलन केन्द्र तथा डेरीहरूको विवरण १२०
४.१६.३ चिस्यान केन्द्र, भण्डारण केन्द्र तथा डेरीहरूको विवरण १२०
४.१६.४ कृषि पकेट क्षेत्रको विवरण १२१
४.१७ पर्यटन विकास १२२
४.१७.१ मुख्य पर्यटकिय क्षेत्रहरूको विवरण (धार्मिक, ऐतिहासिक, साँस्कृतिक, प्राकृतिक) १२३
४.१७.२ पर्यटकिय पूर्वाधारहरूको विवरण १२४
४.१८ उद्योग व्यापार तथा बैङ्कीङ १२७
४.१८.१ हाल संचालित समग्र उद्योगहरूको विवरण १२८
४.१८.२ मुख्य व्यापारको विवरण (किराना थोक, आयात, निर्यात) १२८
४.१८.३ खनिज तथा खानी सम्बन्धी विवरण १३०
४.१८.४ मुख्य बजार तथा व्यापारिक केन्द्रहरूको विवरण १३०
४.१८.५ क्रमिक रुपमा विकास भइरहेका बस्तीहरूको विवरण १३२
४.१८.६ सहकारी संस्थाहरूको विवरण १३४
४.१८.७ बैङ्कहरूको विवरण १३६
४.१८.८ बैंक खाता भएका घरपरिवारको संख्याको आधारमा घरपरिवारको विवरण १३७

खण्ड- ५: सामाजिक अवस्था १३९
५.१ शिक्षा तथा मानव संशाधन १३९
५.१.१ सम्पूर्ण विद्यालयहरूको विवरण (मदरशा, गुम्बा समेत) १४०
५.१.२ शैक्षिक संस्थाहरूको विवरण १४१
५.१.३ पाँच वर्ष माथिको जनसंख्याको समग्र साक्षरता/निरक्षरता विवरण (महिला/पुरुष दुबै)१४४
५.१.४ १५ देखि ६० वर्ष उमेर समूहका जनसंख्याको साक्षरताको स्थिती १४६
५.१.५ ५ देखि ३५ वर्ष उमेर समूहका हाल स्कूल कलेज गए नगएको विवरण १४८
५.१.६ ५ देखि ३५ वर्ष उमेरसमूहको जनसंख्या हाल स्कूल/कलेज नजानुको कारणका आधारमा विवरण १४९
५.१.७ ५ देखि २४ वर्ष उमेर समूहका हाल स्कूल कलेज गए नगएको विवरण १५१
५.१.८ ५-२४ वर्ष उमेरसमूहको जनसंख्या हाल स्कूल/कलेज नजानुको कारणका आधारमा विवरण १५२
५.१.९ १० वर्ष वा सोभन्दा बढी उमेर भएको जनसंख्याको औपचारिक/अनौपचारिक तालिमसम्बन्धी विवरण १५४
५.१.१० तालिमको अवधिको आधारमा विवरण १५७
५.१.११ शैक्षिक क्षेत्रमा देखिएका समस्याहरू १५८
५.२ अपाङ्गता सम्बन्धी विवरण १५९
५.३ विगत १२ महिनामा सामाजिक सुरक्षा भत्ता प्राप्त गर्ने जनसंख्याको विवरण १६२
५.४ स्वास्थ्य क्षेत्रको अवस्था १६३
५.४.१ एच. आई. भी./एडसको अवस्था १६४
५.४.२ सुरक्षित मातृत्वको अवस्थाको विवरण १६५
५.४.३ विगत १२ महिनामा सुत्केरी भएका महिलाहरूको सुत्केरी गराएको स्थानसम्बन्धि विवरण १६६
५.४.४ विगत १२ महिनामा सुत्केरी भएका महिलाहरूको प्रोटोकलअनुसार ४ पटक गर्भ जाँचसम्बन्धि विवरण १६७
५.४.५ १५-४९ वर्ष उमेर समूहका महिलाले हालसम्म जीवित सन्तान जन्म दिए/नदिएको विवरण १६८
५.४.६ परिवार नियोजन १७१
५.४.७ खोपको विवरण १७१
५.४.८ ५ वर्षभन्दा कम उमेरका पूर्ण खोपयुक्त बालबालिकाको विवरण १७२
५.४.९ बाल्यकालमा हुने रोगका जोखिम १७३
५.४.१० शिशु तथा ५ वर्ष मुनिका बाल मृत्युदर १७३
५.४.११ बालपोषण सम्वन्धी विवरण १७३
५.४.१२ जन्मदाको बखत शिशुको तौल सम्बन्धी विवरण १७४
५.४.१३ पहिलो विवाह गर्दाको महिला र पुरुषको उमेरको विवरण १७६
५.४.१४ पहिलो बच्चा जन्मदाको महिलाको उमेरको विवरण १७७
५.४.१५ मुख्य रोगहरूको विवरण १७९
५.४.१६ दीर्घ रोगको प्रकारअनुसार दीर्घ रोगीहरूको जनसंख्या विवरण १७९
५.४.१७ २०७४/०७५ माा नगरपालिकामा देखा परेका १० प्रमुख रोगहरूको विवरण १८२

५.५ महिला बालबालिका तथा सामाजिक समावेशीकरण १८२
५.५.१ बाल क्लबहरूको विवरण १८२
५.६ खेलकुद तथा मनोरन्जन १९१
५.६.१ रंगशाला, खेलमैदान, व्यायामशाला सम्बन्धी विवरण १९१
५.६.२ पार्क तथा पिकनिक स्थल सम्बन्धी विवरण १९३
५.७ शान्ति सुरक्षाको विवरण १९४
खण्ड- ६: जलवायू, वन तथा वातावरण १९५
६.१.१ जलवायूको समग्र विवरण १९५
६.१.२ जलवायू परिवर्तनका असरहरू १९५
६.१.३ जलवायू परिवर्तनका असरहरू सामना गर्ने कार्यक्रमहरू १९५
६.२ वन क्षेत्रको अवस्था तथा जैविक विविधता १९५
६.२.१ नगरपालिकामा पाईने प्रमुख वनस्पति र वन्यजन्तुहरूको विवरण १९५
६.२.२ प्रमुख वनस्पतिहरूको विवरण (काष्ठ तथा गैह्र काष्ठ) जडिबुटी छुट्याएर १९६
६.२.३ प्रमुख वन्यजन्तुहरूको विवरण १९६
६.२.४ प्रमुख चराचुरुङ्गीहरूको विवरण १९७
६.२.५ वनका प्रकारहरू वर्गीकरण सहित सबैको विवरण (सामुदायिक, राष्ट्रिय, निजी, धार्मिक आदि) १९९
६.२.७ कबुलियति वनको विवरण २०३
६.२.८ वन पैदावार सम्बन्धी विवरण (निकासी भएमा) २०३
६.२.९ राष्ट्रिय निकुञ्ज, मध्यवर्ती क्षेत्र, संरक्षण क्षेत्र आदि २०४
६.३ भू-क्षय सम्भावित क्षेत्र २०४
६.३.१ नगरपालिकामा हुन सक्ने संभावित प्रकोपको विवरण २०५
खण्ड- ७: भौतिक विकास २०७
७.१ खानेपानी तथा सरसफाई २०७
७.१.१ खानेपानीको श्रोतको आधारमा (घरधुरी तथ्याङ्क) २०८
७.१.२ खानेपानी शुद्ध बनाउने तरिकाको आधारमा वर्गीकरण २११
७.२ शौचालय २१३
७.२.१ घरधुरीको शौचालय प्रयोगको अवस्था (प्रकारको आधारमा) २१३
७.२.२ फोहर व्यवस्थापन प्रणाली सम्बन्धी विवरण (मुख्य बजार क्षेत्र साथै सर्वत्र) २१४
७.२.३ ढल निकास एवं, ल्याण्डफिल साइटको अवस्था २१६
७.२.४ सडक नालाहरूको अवस्था २१६
७.३ यातायात पूर्वाधार २१८
७.३.१ सडक संजालको विद्यमान अवस्था २१९
७.३.२ सवारीका प्रकारहरू २२३
७.३.३ प्रमुख सार्वजनिक यातायातका रुटहरू तथा बसपार्क सम्बन्धी विवरण २२४
७.३.४ नगरपालिकाका वडा केन्द्रदेखि नगरपालिकाको केन्द्र पुग्न लाग्ने अनुमानित समय २२५
७.३.५ टाढाको वस्तीबाट नगरपालिका केन्द्रसम्म पुग्न लाग्ने अनुमानित समय २२५
७.३.६ वैकल्पिक यातायात सेवा २२७

७.४ विद्युत तथा उर्जा २२७
७.४.१ खाना पकाउन प्रयोग हुने इन्धनको आधारमा घरपरिवारको विवरण २२८
७.४.२ बत्ती बाल्न प्रयोग हुने इन्धनको आधारमा घरपरिवारको विवरण २२९
७.४.३ बैकल्पिक उर्जाका श्रोतहरूको विवरण २३०
७.५ रेडियो, टेलिभिजन, पत्रपत्रिका, इन्टरनेट, टेलिफोन, मोबाइल, हुलाक तथा कुरियर सेवा सम्बन्धी तथ्याङ्क विवरण २३०
७.५.१ परिवारमा भएको साधन तथा सुविधाको विवरण २३२
७.६ आवास तथा सार्वजनिक भवनहरू २३४
७.६.१ परिवारले प्रयोग गरेको घरको स्वामित्वको आधारमा घरपरिवारको विवरण २३४
७.६.२ परिवारले प्रयोग गरेको घर भएको जग्गाको स्वामित्व विवरण २३५
७.६.३ कच्ची, पक्की, अर्धपक्की घरको प्रकारको आधारमा घरधुरीको विवरण २३७
७.६.४ परिवारले प्रयोग गरेको घर बनेको समय अवधीको आधारमा घरपरिवारको विवरण २३८
७.६.५ परिवार बसोबास गर्ने घरको तल्लाको आधारमा परिवारको विवरण २३९
७.६.६ कोठा संख्याको आधारमा परिवारको विवरण २४१
७.६.७ परिवारले प्रयोग गरेको कोठा संख्याको आधारमा परिवारको विवरण २४२
७.६.८ घर तथा जमिनमा महिलाको स्वामित्वसम्बन्धि विवरण २४३
७.६.९ घर निर्माण सम्पन्न प्रमाणपत्रको आधारमा परिवारको विवरण २४५
७.६.१० कोठा वा फ्ल्याट भाडामा दिएका घरपरिवारहरूको वडागत विवरण २४६
७.६.११ सामुदायिक भवनहरू तथा सभाहल सम्बन्धी विवरण २४७
७.६.१२ नगरपालिका तथा अन्य सरकारी भवनहरूको विवरण २४९
७.६.१३ पाटी, पौवा, धर्मशाला चौतारा तथा विश्रामस्थलहरूको विवरण २४९
७.६.१४ पशुबधशालाहरूको विवरण २५१
७.६.१५ शवदाहस्थल, चिहानस्थलहरु तथा कब्रस्थानहरुको विवरण २५१
खण्ड- ८: विविध **२५२**
८.१ समग्र विकास स्थिति २५२
अनुसूचीहरू **२५४**

तालिका सूची

तालिका नं. १:	नगरपालिकाको वडा विभाजन	५
तालिका नं. २:	भू-उपयोग विवरण	९
तालिका नं. ३:	भिरालोपनको विवरण	१४
तालिका नं. ४:	जमिनको मोहडाको विवरण	१४
तालिका नं. ५:	नगरपालिकामा रहेको प्रमुख नदी तथा खोलाहरूको विवरण	१९
तालिका नं. ६:	जनसंख्याको विवरण	२२
तालिका नं. ७:	अक्सर बसोबास गर्ने तथा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण	२४
तालिका नं. ८:	वडागत क्षेत्रफल, जनसंख्या तथा घरधुरी विवरण	२५
तालिका नं. ९:	५-९ वर्ष उमेर समूह अनुसार वडागत जनसंख्याको विवरण	२८
तालिका नं. १०:	लिङ्ग अनुसार वडागत जनसंख्याको विवरण	३०
तालिका नं. ११:	१० वर्ष वा सोभन्दा माथिका व्यक्तिहरूको बैवाहिक स्थितिको विवरण	३४
तालिका नं. १२:	उमेर समूहका आधारमा १० वर्षभन्दा माथिको जनसंख्याको वैवाहिक स्थितिको विवरण	३७
तालिका नं. १३:	जातजातिअनुसार जनसंख्याको विवरण	३८
तालिका नं. १४:	मातृभाषा अनुसार जनसंख्याको विवरण	४०
तालिका नं. १५:	धर्मअनुसार जनसंख्याको विवरण	४१
तालिका नं. १६:	नगरपालिकामा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण	४३
तालिका नं. १७:	अनुपस्थित हुँदाको उमेर समूह अनुसार वडागत अनुपस्थितिको विवरण	४३
तालिका नं. १८:	उमेर र लिङ्गका आधारमा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण	४४
तालिका नं. १९:	अनुपस्थित हुँदा उतीर्ण गरेको कक्षा अनुसार अनुपस्थित जनसंख्याको वडागत विवरण	४७
तालिका नं. २०:	लिङ्गअनुसार शैक्षिक स्तरको आधारमा नगरपालिकामा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण	४८
तालिका नं. २१:	लिङ्ग तथा उमेर अनुसार शैक्षिक स्तरको आधारमा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण	५०
तालिका नं. २२:	अनुपस्थित व्यक्तिको अनुपस्थित हुनुको कारण सम्बन्धी विवरण	५१
तालिका नं. २३:	अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको स्थानको विवरण	५२
तालिका नं. २४:	अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको स्थानको विवरण	५३
तालिका नं. २५:	अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको देशको विवरण	५४
तालिका नं. २६:	अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको जिल्लाको विवरण	५५
तालिका नं. २७:	पाँच वर्षमुनिका बालबालिकाको जन्मदर्ताको आधारमा वडागत विवरण	५६
तालिका नं. २८:	पछिल्लो १२ महिनामा परिवारको सदस्य मृत्यु सम्बन्धी विवरण	५७
तालिका नं. २९:	लिङ्गअनुसार विगत १२ महिनामा मृत्यु भएकाको विवरण	५९
तालिका नं. ३०:	मृत्युको कारण अनुसार मृतकको जनसंख्याको विवरण	६०
तालिका नं. ३१:	मृत्यु दर्ता गराउने घरपरिवार	६२
तालिका नं. ३२:	उमेर समूह अनुसार मृत्यु दर्ता भएको विवरण	६३
तालिका नं. ३३:	जन्मस्थानको आधारमा जनसंख्या विवरण	६४
तालिका नं. ३४:	बाहिर जन्मस्थान भएका जनसंख्याको यस नगरपालिकामा बसोबास गर्नुका कारणको विवरण	६५
तालिका नं. ३५:	आम्दानीका श्रोतहरूको आधारमा परिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)	६८
तालिका नं. ३६:	आफ्नो वार्षिक आम्दानीले परिवार धान्न पुग्ने समय अवधिका आधारमा परिवारको विवरण (संख्यामा)	६९
तालिका नं. ३७:	ऋण भएका घरपरिवारको विवरण	७१
तालिका नं. ३८:	ऋण लिनुको कारणका आधारमा घरपरिवारहरूको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)	७३
तालिका नं. ३९:	विप्रेशणबाट आएको रकम खर्च हुने स्थान सम्बन्धि विवरण	७५

तालिका नं. ४०: वार्षिक आम्दानीको विवरण ७९
तालिका नं. ४१: वार्षिक औषत खर्चका आधारमा परिवारको विवरण ८०
तालिका नं. ४२: वडाअनुसार प्रति परिवार वार्षिक आय तथा औषत प्रतिव्यक्ति आय ८१
तालिका नं. ४३: जातजातिको आधारमा प्रतिपरिवारको वार्षिक आम्दानी विवरण ८३
तालिका नं. ४४: वडाअनुसार प्रतिव्यक्ति प्रतिदिनको आम्दानीका आधारमा परिवारको विवरण ८४
तालिका नं. ४५: वडाअनुसार प्रतिव्यक्ति प्रतिदिनको आम्दानीका आधारमा परिवारको विवरण ८५
तालिका नं. ४६: प्रमुख कृषि बाली सम्बन्धी विवरण ८८
तालिका नं. ४७: कृषि प्रयोजनका लागि भएको जग्गा जमिन सिंचाइ सुविधा सम्बन्धि विवरण ८९
तालिका नं. ४८: खाद्यान्न बालीमा लाग्ने रोग विवरण ९२
तालिका नं. ४९: तरकारी तथा फलफूलमा लाग्ने रोग तथा किरा ९२
तालिका नं. ५०: घरपालुवा पशुपंक्षीपालनको आकारका आधारमा घर परिवारको विवरण ९३
तालिका नं. ५१: विभिन्न पशुपंक्षी पाल्ने कृषकहरूका आधारमा घरपरिवारको विवरण ९४
तालिका नं. ५२: कृषि प्रयोजनका लागि हाल परिवारमा भएको पशुपंक्षीसम्बन्धी विवरण ९५
तालिका नं. ५३: पशुपंक्षीहरूको विक्रिका आधारमा घर परिवारको विवरण (गत १२ महिनामा) ९९
तालिका नं. ५४: पशुपंक्षी जन्य वस्तुको उत्पादनको आधारमा घरपरिवारको विवरण १००
तालिका नं. ५५: आफ्नो वार्षिक उत्पादनले खान पुग्ने समयअवधिको आधारमा परिवारको विवरण १०१
तालिका नं. ५६: कृषि योग्य जमिनको स्वामित्वका आधारमा घरपरिवारको विवरण १०३
तालिका नं. ५७: कृषि पेशा अंगाल्ने परिवार, कृषक परिवार र उनीहरूले भोगचलन गरेको जमिनको विवरण १०५
तालिका नं. ५८: खेतीपातीमा उपयोग भएको जग्गा जमिनको आकारको आधारमा घरपरिवारको विवरण १०६
तालिका नं. ५९: कृषि प्रयोजनका लागि भएको जग्गा जमिन सम्बन्धि विवरण १०७
तालिका नं. ६०: कृषि उत्पादनमा आबद्ध घरपरिवारको विवरण १०९
तालिका नं. ६१: कृषि बाली उत्पादनको आधारमा घरपरिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित) १११
तालिका नं. ६२: कृषिजन्य बाली विक्रीका आधारमा घरपरिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित) ११३
तालिका नं. ६३: बाली पात्रो ११६
तालिका नं. ६४: कृषि सहकारी संस्थाको विवरण ११७
तालिका नं. ६५: देवचुली नगरपालिकाभित्र दर्ता भएका कृषक समूह विवरण ११८
तालिका नं. ६६: नगरपालिकामा रहेको कृषि पकेट क्षेत्रहरूको विवरण १२२
तालिका नं. ६७: धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थलहरूको विवरण १२५
तालिका नं. ६८: नगरपालिकामा रहेका मुख्य व्यापारको विवरण १२८
तालिका नं. ६९: नगरपालिकाका खानी तथा खनिज सम्बन्धी विवरण १३०
तालिका नं. ७०: वडाअनुसार मुख्य वस्तीहरू तथा बजार केन्द्रको विवरण १३१
तालिका नं. ७१: सहकारी संस्थाको विवरण १३४
तालिका नं. ७२: नगरपालिकामा रहेको बैंक तथा वित्तिय संस्थाहरुको विवरण १३६
तालिका नं. ७३: परिवारको सदस्यको बैंक खाता भएको आधारमा घर परिवारको विवरण १३७
तालिका नं. ७४: नगरपालिकामा रहेका शिक्षण संस्थाहरूको विवरण १४०
तालिका नं. ७५: नगरपालिकामा रहेका शैक्षिक संस्थाहरूको नामावली १४१
तालिका नं. ७६: शैक्षिक सत्र २०७६ अनुसार कक्षागत रुपमा विद्यार्थी संख्याको विवरण १४३
तालिका नं. ७७: ५ वर्ष वा सो भन्दा माथि उमेर समूहका जनसंख्याको साक्षरताको स्थिति १४४
तालिका नं. ७८: ५ वा सो भन्दा माथिका साक्षर जनसंख्याले उत्तीर्ण गरेको तह अनुसार विवरण १४५
तालिका नं. ७९: १५ देखि ६० वर्ष उमेर समूहका जनसंख्याको साक्षरताको स्थिती १४६
तालिका नं. ८०: ५ देखि ३५ वर्ष उमेर समूहका हाल स्कूल कलेज गए नगएको विवरण १४८
तालिका नं. ८१: ५ देखि ३५ वर्ष उमेरसमूहका हाल स्कूल/कलेज नजानुको कारणका आधारमा विवरण १५०

तालिका नं. ८२: ५ देखि २४ वर्ष उमेर समूहका हाल स्कूल कलेज गए नगएको विवरण १५१
तालिका नं. ८३: ५-२४ वर्ष उमेरसमूहका हाल स्कूलरकलेज नजानुको कारणका आधारमा विवरण १५३
तालिका नं. ८४: १० वर्ष वा सोभन्दा बढी उमेर भएको जनसंख्याको औपचारिक/अनौपचारिक तालिमसम्बन्धी विवरण १५४
तालिका नं. ८५: औपचारिक तालिमको विषयको आधारमा वडागत विवरण १५६
तालिका नं. ८६: तालिम अवधिको आधारमा विवरण १५७
तालिका नं. ८७: अपाङ्गताको किसिमअनुसार जनसंख्याको विवरण १५९
तालिका नं. ८८: अपाङ्गता भएको अवधिको आधारमा जनसंख्या विवरण १६१
तालिका नं. ८९: अपाङ्गता परिचयपत्रको आधारमा जनसंख्या विवरण १६२
तालिका नं. ९०: विगत १२ महिनामा सामाजिक सुरक्षा भत्ता प्राप्त गर्ने जनसंख्याको विवरण १६३
तालिका नं. ९१: नगरपालिकामा रहेको स्वास्थ्य संस्थाहरुको विवरण १६४
तालिका नं. ९२: सुरक्षित मातृत्वको विवरण १६६
तालिका नं. ९३: सुत्केरी भएका महिलाहरूको सुत्केरी गराएको स्थान सम्बन्धि विवरण १६६
तालिका नं. ९४: प्रोटोकल अनुसार ४ पटक गर्भ जाँच सम्बन्धि विवरण १६७
तालिका नं. ९५: १५ देखि ४९ वर्षसम्मका विभिन्न उमेर समूहका विवाहित महिलाहरूले जन्म दिएका सन्तानहरूको आधारमा जनसंख्याको विवरण १७०
तालिका नं. ९८: ५ वर्षभन्दा कम उमेरका पूर्ण खोपयुक्त बालबालिकाको विवरण १७२
तालिका नं. ९९: बालपोषण सम्बन्धी विवरण १७४
तालिका नं. १००: वितेको १२ महिनामा जन्मेका शिशुहरूको जन्मदाको तौलका आधारमा वडागत विवरण १७४
तालिका नं. १०१: पहिलो विवाह गर्दाको महिला र पुरुषको उमेरको विवरण १७६
तालिका नं. १०२: १५-४९ उमेरसमूहका विवाहित महिलाहरूको पहिलो बच्चा जन्मिदाको उमेरसम्बन्धि विवरण १७८
तालिका नं. १०३: दीर्घरोग रोगको प्रकारअनुसार जनसंख्याको विवरण १८०
तालिका नं. १०४: दीर्घरोग रोगको भएको अवधिको आधार जनसंख्याको विवरण १८१
तालिका नं. १०५: रोगहरूको विवरण १८२
तालिका नं. १०६: नगरपालिकामा संचालित बालक्लब र बालबालिका सङ्ख्या १८३
तालिका नं. १०७: नगरपालिकामा संचालित युवा क्लब १८८
तालिका नं. १०८: नगरपालिकामा संचालित आमा समूह १८८
तालिका नं. १०९: नगरपालिकामा संचालित अन्य संघसंस्थाहरू १९०
तालिका नं. ११०: नगरपालिकामा रहेको खेल मैदानहरूको विवरण १९२
तालिका नं. १११: नगरपालिकामा रहेको पार्क तथा पिकनिक स्थलहरुको विवरण १९३
तालिका नं. ११२: नवलपरासी जिल्लामा पाइने वन्यजन्तु तथा पशुपंक्षी १९८
तालिका नं. ११३: नगरपालिकामा रहेको सामुदायिक वनहरूको विवरण २०२
तालिका नं. ११४: नगरपालिकामा हुन सक्ने संभावित प्रकोपको विवरण २०५
तालिका नं. ११५: नगरपालिकामा रहेको खानेपानी तथा सरसफाई उपभोक्ता संस्थाको विवरण २०७
तालिका नं. ११६: खानेपानीको मुख्य श्रोतको आधारमा घरपरिवारको विवरण २०८
तालिका नं. ११७: धारामा भएको स्वामित्वको आधारमा परिवारको विवरण २१०
तालिका नं. ११८: खानेपानी शुद्ध बनाउने तरिकाको आधारमा वर्गीकरण २११
तालिका नं. ११९: खानेपानीको शुद्धताको आधारमा परिवारको विवरण २१२
तालिका नं. १२०: परिवारले प्रयोग गर्ने चर्पीको प्रकारका आधारमा परिवारको विवरण २१३
तालिका नं. १२१: घरबाट निस्कने ठोस फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्ने स्थानको आधारमा परिवारको विवरण २१५
तालिका नं. १२२: मुख्य सडकहरुको विवरण २१९

तालिका नं. १२३: सडक सुविधा पहुचको प्रकारको आधारमा वडागत घरपरिवारको विवरण २२२
तालिका नं. १२४: देवचुली नगरपालिकाका मुख्य यातायात रुट सम्बन्धी विवरण २२४
तालिका नं. १२५: टाढाको वस्तीबाट वडा केन्द्रमा पुग्न लाग्ने अनुमानित समयको विवरण २२५
तालिका नं. १२६: खाना पकाउन प्रयोग गरिने इन्धनको विवरण २२८
तालिका नं. १२७: बत्ती बाल्न प्रयोग हुने इन्धनको आधारमा घरपरिवारको विवरण २२९
तालिका नं. १२८: परिवारमा भएको साधन तथा सुविधाको विवरण २३२
तालिका नं. १२९: देवचुली नगरपालिकाका सञ्चारका विवरणहरु २३४
तालिका नं. १३०: परिवारले प्रयोग गरेको घरको स्वामित्वको आधारमा घरपरिवारको विवरण २३४
तालिका नं. १३१: रिवारले प्रयोग गरेको घर भएको जग्गाको स्वामित्व विवरण २३५
तालिका नं. १३२: घरको किसिमको आधारमा घरपरिवार विवरण २३७
तालिका नं. १३३: परिवारले प्रयोग गरेको घर बनेको समय अवधीको आधारमा घरपरिवारको विवरण २३८
तालिका नं. १३४: परिवारले बसोबास गर्ने घरको तल्लाको आधारमा घरपरिवारको विवरण २४०
तालिका नं. १३५: कोठा संख्याको आधारमा परिवारको विवरण २४१
तालिका नं. १३६: परिवारले प्रयोग गरेको कोठा संख्याको आधारमा परिवारको विवरण २४२
तालिका नं. १३७: घर वा जमिनमा महिलाको स्वामित्वसम्बन्धि विवरण २४४
तालिका नं. १३८: घर निर्माण सम्पन्न प्रमाणपत्रको आधारमा परिवारको विवरण २४५
तालिका नं. १३९: कोठा वा फ्ल्याट भाडामा दिएका घरपरिवारहरूको वडागत विवरण २४६
तालिका नं. १४०: देवचुली नगरपालिकाका सामुदायिक भवनहरू २४७
तालिका नं. १४१: देवचुली नगरपालिकाका चौपारा, प्रतिक्षालयको विवरण २५०
तालिका नं. १४२: देवचुली नगरपालिकाका शवदाहस्थल, चिहानस्थलहरु तथा कब्रस्थानहरुको विवरण २५१

खण्ड- १: परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधान, २०७२ ले संघीय लोकतान्त्रिक शासन व्यवस्था अनुरूप जनताको सबैभन्दा नजिकको सरकारको रूपमा गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको व्यवस्था गरेको छ । संघीय शासन प्रणालीको सबल पक्ष भनेको जनकेन्द्रित शासन हो । नेपालको संघीय प्रणाली अन्तर्गत राज्य संचालन र व्यबस्थापनको संरचनालाई तिन तहमा विभाजन गरिएको छ । जस अनुरुप स्थानीय तहहरुलाई स्वायत्त स्थानीय सरकारको रुपमा स्थापित गरिएको छ । स्वायत्तताको उच्चतम अभ्यासद्वारा स्थानीय शासनलाई सहभागीमूलक, जबाफदेही, पारदर्शी र उत्तरदायी बनाई सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी बनाउँदै विकास प्रक्रियालाई द्रुततर तुल्याई जनअपेक्षाको सम्बोधन गर्ने ऐतिहासिक जिम्मेवारी स्थानीय सरकारको काँधमा आएको छ । सहकारिता, समन्वय र सहअस्तित्वका आधारमा संचालन हुने स्थानीय शासन प्रक्रियामा जनसहभागिता र साझेदारीको मर्मलाई समेत उच्च महत्व दिईएको छ । जनताले प्राप्त गर्ने सेवा सुबिधालाई छिटो, छरितो र प्रभावकारी बनाई स्थानीय तहको सुदृढीकरण गर्न नीतिगत तथा व्यवहारिक अभ्यासहरू अगाडि बढी रहेका छन् ।

स्थानीय सरकारको सेवा प्रवाहलाई चुस्त बनाउन, विकास प्रक्रियालाई यथोचित गति दिन खण्डिकृत र क्षेत्रगत सूचना सहितको नगर वस्तुगत विवरण तयारी आवश्यक हुन्छ । नेपालमा सर्वप्रथम सतौं आवधिक योजनाले हरेक जिल्लाले विकासका सम्भावना र स्रोतको आवश्यक सूचना हासिल गर्न आर्थिक, सामाजिक र बऔगोलिक क्षेत्र समेटिएको वस्तुगत विवरण तयार गर्नुपर्ने निर्देशित गरेको थियो । दशौं आवधिक योजनाले गा.वि.स. र नगरपालिकाको वस्तुगत विवरण गर्नुपर्ने विषयलाई उल्लेख गरेको थियो । स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन, २०५५ र नियमावली, २०५६ कार्यान्वयनमा आए पश्चात् स्थानीय निकायमा वस्तुगत विवरण तयारी नियमित रूपमा अगाडी बढेको हो ।

वर्तमान परिवर्तित अवस्थामा नेपाल सरकारले गाउँ तथा नगर क्षेत्रको समग्र वस्तुस्थिति झल्कने वस्तुगत विवरण सम्बन्धी कार्यविधि, २०७५ जारी गरिसकेको छ । नगरपालिकाको नेतृत्वमा तयार हुने वस्तुगत विवरण स्थानीय तहमा तर्जुमा हुने योजनाका लागि सूचनाको महत्वपूर्ण आधार हुनेछ । उपलब्ध कानूनी तथा नीतिगत व्यवस्थाका साथसाथै सरोकारवालासँगको परामर्श र विगतका सफल अभ्यासको आधारमा तयार गरिएको वस्तुगत विवरणले नगरपालिकाको सेवा प्रवाह, आन्तरिक तथा वाह्य स्रोत परिचालन र योजनावद्ध विकासमा टेवा पुर्याउने विश्वासका साथ यो पार्श्वचित्र तयार भएको छ ।

१.२ उद्देश्य

नगरपालिका क्षेत्रभित्र विकासको विद्यमान अवस्था, संभावना र स्रोतको सम्बन्धमा आवश्यक सूचना व्यबस्थापन गरि नगरपालिकाको समग्र स्थिति झल्किने वस्तुगत विवरण उपलब्ध गराउनु यस पार्श्वचित्रको प्रमुख उद्देश्य रहेको छ । यसका विशिष्ट उद्देश्यहरु देहाय बमोजिम रहेका छन् -

- नगरपालिकाको ऐतिहासिक, जनसांख्यिक, भू-जैविक, भौतिक, मानवीय, आर्थिक, सामाजिक, वातावरण र संस्थागत क्षेत्रको विषयगत र वस्तुगत स्थिती चित्रण हुने गरी वस्तुगत विवरण उपलब्ध गराउनु,

- नगरपालिकाका विषयगत कार्यालय, शाखा, संघ/संस्थाको विवरण, अध्ययन, सर्वेक्षण तथा प्रगति प्रतिवेदनबाट प्राप्त आधारभूत तथा संस्थागत तथ्याङ्क एकीकृत र विश्लेषण गरी विषयगत रूपमा नगरको एकीकृत वस्तुगत विवरण उपलब्ध गराउनु,
- नगरपालिकाको सेवा प्रवाह, स्थानीय राजस्वको आधार र दर निर्धारण साथै विकास निर्माण कार्यका लागि आवश्यक वस्तुगत तथा विषयगत सूचना उपलब्ध गराउनु,
- नगरपालिकाको वार्षिक, एकीकृत, आवधिकर रणनीतिक तथा गुरूयोजना र विषयगत योजना तर्जुमा र अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको लागि विषयगत र खण्डिकृत सूचना विवरण उपलब्ध गराउनु,
- नगरपालिकाको विभिन्न विषयगत आधार नक्सा तयार गर्नु ।

१.३ कानूनी तथा नीतिगत आधारहरू

नगर पार्श्वचित्र तयारी कार्यलाई चरणवद्ध / व्यवस्थित रूपमा सञ्चालन गर्न देहाय अनुसारका कानूनी तथा नीतिगत आधारहरू रहेका छन् -

(क) **नेपालको संविधान:** नेपालको संविधान, २०७२ को अनुसूची-८ ले स्थानीय तहको एकल अधिकारको सूची अन्तर्गत बुँदा नं. ६ मा स्थानीय तथ्याङ्क तथा अभिलेख सम्बन्धी व्यवस्था गरेको छ ।

(ख) **नेपाल सरकारबाट स्वीकृत संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको अधिकारहरुको कार्य विस्तृतीकरण प्रतिवेदन:** नेपालको संविधानको अनुसूचि ५, ६, ७, ८ र ९ मा संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको एकल र साझा अधिकार सूचीको कार्य विस्तृतीकरण सम्बन्धी प्रतिवेदनमा स्थानीय तहको अधिकारलाई थप व्याख्या गरेको छ । जसमा स्थानीय तहका तथ्याङ्कीय अभिलेख व्यवस्थापन र स्थानीय तहका संभाव्य प्राकृतिक स्रोत र साधनको अभिलेख तयार गर्नुपर्ने उल्लेख छ ।

(ग) **स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४:** यस ऐनको दफा ११ को उपदफा (२) (च) (ङ) र (थ) मा गाउँपालिका वा नगरपालिकाको अधिकार क्षेत्र अन्तर्गत तथ्याङ्क संकलन र अद्यावधिक गर्ने व्यवस्था गरेको छ । साथै जनसांख्यिक, प्राकृतिक, आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक, भौतिक पूर्वाधार, रोजगारीको अवस्था, कूल ग्राहस्थ उत्पादन, प्रतिव्यक्ति आय, मानव विकास सूचकाङ्क, राजस्व तथा आयव्यय समेतको तथ्याङ्क संकलन र प्रशोधन गरि राष्ट्रिय तथा स्थानीय सूचना प्रणालीमा आवद्धता र पार्श्वचित्र तथा स्रोत नक्साको अद्यावधिक अभिलेखनलाई गाउँपालिका वा नगरपालिकाको काम, कर्तव्य र अधिकार भनि उल्लेख छ ।

(घ) **स्थानीय तहको योजना तथा बजेट तर्जुमा दिग्दर्शन, २०७४:** यस कार्यविधिको दफा १ मा "प्रत्येक स्थानीय तहले वार्षिक योजना तथा बजेट तर्जूमा सहभागितामूलक प्रक्रियाबाट नतिजामुलक ढंगले गर्नुपर्दछ । योजना र बजेट तर्जूमा गर्नुपूर्व स्थानीय तहको भौगोलिक, सामाजिक, आर्थिक तथा पूर्वाधार लगायतका क्षेत्रको यथार्थ स्थिति देखिने गरि वस्तुस्थिति विवरण (Profile) तयार गर्नुपर्नेछ । अद्यावधिक वस्तुगत विवरण आफ्नो वेवसाईट मार्फत सार्वजनिक गर्नुपर्नेछ।" भनि प्रष्ट रूपमा उल्लेख गरिएको छ ।

(ङ) **स्थानीय आवश्यकता:** स्थानीय सरकार सञ्चालन गर्न र स्थानीय आवश्यकताहरूको पहिचान गर्न वस्तुगत सूचनाहरूको आवश्यकता पर्दछ । स्थानीय आवश्यकताहरूको पहिचान गरेर मात्र विकास निर्माण नीति, योजना तथा कार्यक्रमहरू तय गर्न सकिन्छ । यसर्थ समग्र विकास

प्रक्रियालाई अगाडि बढाउँदै स्थानीय सरकार सञ्चालन गर्न आवश्यक सूचना तथा तथ्याङ्कहरुको संगालोको टड्कारो आवश्यकता रहने हुँदा यो नै वस्तुगत विवरण तयारीको अर्को महत्वपूरण आधार हो । यी बाहेक नेपालले पक्ष राष्ट्र भई हस्ताक्षर गरेका अन्तराष्ट्रिय सन्धि तथा सम्झौताहरूलाई कार्यान्वयन गर्न समेत वस्तुगत सूचनाहरूको आवश्यकता पर्दछ । दिगो विकास लक्ष्य हासिल गर्न, जलवायु परिवर्तनका असरहरू न्यूनिकरण गर्न, मानव अधिकारको सुनिश्चितता गर्न, पर्यावरणीय सन्तुलन कायम गरि दीगो विकास गर्न तथ्यपरक सूचनाहरूको आवश्यकता पर्ने भएकोले यी आवश्यकताका आधारमा यो वस्तुस्थिति विवरण तयार पारिएको छ ।

१.४ अध्ययन विधि (Methodology)

यस नगरपालिकाको पार्श्वचित्रको तयारी गर्दा प्रयोग गरिएका विधिहरू निम्नानुसार छन् –

- ✓ विशिष्टीकृत प्रश्नावली निर्माण गरी Android Apps द्वारा प्रत्येक घरपरिवारको जनसांख्यिक, आर्थिक, सामाजिक र भौतिक पक्षहरूको विवरण प्राप्त गर्न गणकहरू परिचालन गरी आवश्यक तथ्याङ्क संकलन गरिएको ।
- ✓ यसमा नगरपालिकाको विभिन्न विषयगत शाखा, विषयगत कार्यालय तथा विभिन्न संघसंस्थाहरूबाट उपलब्ध तथ्याङ्कहरू समावेश गरिएको छ ।
- ✓ सबैवडाका अध्यक्ष तथा अन्य पदाधिकारीसँग प्रत्यक्ष अन्तरर्वाता विधि प्रयोग गरी तथ्याङ्क संकलन गरिएको ।
- ✓ घरधुरी सर्वेक्षण २०७६, विभिन्न सर्वेक्षण आदिका नतिजाहरू समावेश गरिएको छ ।
- ✓ यस अध्ययन प्रतिवेदनमा तथ्याङ्कको बिश्लेषणका क्रममा विभिन्न तालिकाहरू, चित्रहरू तथा नक्साको प्रयोग गरी वर्णनात्मक तथा तुलनात्मक रुपमा बिश्लेषण गरिएको छ ।

पार्श्वचित्र तयार गर्ने कार्य प्राथमिक (Primary) तथा द्वित्तीय (Secondary) सूचना संकलन पद्दती उपयोग गरिएको छ। भू-उपयोग, सडकहरू र सो को गुणस्तर तथा वातावरणीय समस्याहरू जस्ता प्राथमिक तथ्याङ्कहरू, डिजिटल तथ्याङ्क (GIS Data), स्थलस्वरुप नक्शा, हवाई नक्शा, नापी नक्शा, स्थलगत निरीक्षण तथा अन्तरवार्ता गरी संकलन गरिएको छ। यसका साथै गाँउपालिका स्थिति विभिन्न सरकारी एवं गैरसरकारी निकायहरूका पदाधिकारीहरू, वुद्धिजिवीहरू उपलब्ध प्रतिष्ठित् व्यक्तित्वहरूसँग छलफल एवं अन्तर्वार्ता गरी नगरपालिकाका प्रमुख समस्या एवं विकासका सम्भावनाहरू माथि जानकारी लिइएको छ। नगरपालिकाका समग्र तथ्याङ्कहरू जस्तै भौतिक, वातावरणीय, सामाजिक, आर्थिक, वित्तीय एवं संस्थागत तथ्याङ्कहरू नगरपालिका कार्यालय लगायत नगरपालिका स्थित सरकारी एवं गैरसरकारी कार्यालयहरूको रेकर्डबाट र केही तथ्याङ्कहरू विभाग तथा अन्य निकायहरूबाट प्रकाशित प्रतिवेदन एवं पुस्तकहरू अध्ययन गरी संकलन गरिएको छ।

१.५ वस्तुस्थिति विवरणको सीमा

राष्ट्रिय योजना आयोग र संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयले निर्धारण गरेबमोजिम नगरपालिकाको पार्श्वचित्र तयार गर्दा प्रयोग गरिएका तथ्यांकहरूको स्रोत र आधार वर्ष खुलाइएको छ। नगरपालिकाका विभिन्न सरकारी तथा गैरसरकारी कार्यालय, अन्य संघसंस्थाले उपलब्ध गराएका तथ्याङ्क, केन्द्रीय तथ्याङ्क विभाग, विभिन्न मन्त्रालय, विभागहरू, सम्बन्धीत नगरपालिका आदि स्रोतहरूबाट उपलब्ध तथ्याङ्कको आधारमा यो वस्तुगत विवरण तयार गरिएको छ। पार्श्वचित्रको अवधारणा अनुसार यसले नगरपालिकाको सम्पूर्ण पक्षको यथार्थ जानकारी सरल एवं स्पष्ट रुपमा दिन्छ। अध्ययनलाई यथासक्य वस्तुगत बनाउने प्रयास गरिएको छ। तैपनि स्रोत, साधन तथा सुचना व्यवस्थापनका सिमितताका कारण

अपेक्षित सम्पूर्ण सूचनाहरु प्राप्त हुन सकेको छैन । तथापी अध्ययनमा निर्धारित उद्देश्यका आधारमा आवश्यकता अनुसारका तथ्याङ्कहरू भने समावेश गरिएको छ ।

खण्ड- २: नगरपालिकाको चिनारी (भौतिक तथा समग्र चरित्र)

२.१ ऐतिहासिक पृष्ठभूमि तथा नामाकरण

नवलपरासी जिल्लाकै सबैभन्दा अग्लो चुचुरो देवचुली डाँडाको नामबाट देवचुली नगरपालिकाको नामाकरण गरिएको हो । नगरपालिकाको वडा नं. ६ अन्तर्गत पर्ने यस पहाडको करिब करिब विचको उचाईमा एक गुफा र गुफाभित्र रहेको तिनकन्या माईको मन्दिरले यस क्षेत्रको धार्मिक महत्व बढाएको छ । प्रत्येक वर्ष बैशाख पूर्णिमाका दिन नवलपुर क्षेत्र र यस आसपासका आदीबासी थारू समुदायले विशेष पूजाआजा समेत गर्ने भएकोले यो पवित्र तिर्थस्थलको रूपमा समेत रहेको छ । पहाडको उच्च चुचुरोमा पुगेपछी दक्षिणतर्फको समथर भूभाग र चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज क्षेत्रको मनमोहक दृष्य साथै उत्तरतर्फ हिमालय पर्वत श्रृंखलाको समेत दृश्यावलोकन गर्न मिल्ने भ्यू टावरका कारण पर्यटकहरूको आकर्षणको रूपमा देवचुली डाँडा रहेको छ । साविकको देवचुली गाउँ विकास समिति समेत यसै नगरपालिकामा समावेश भएको र देवचुली चुचुरोको धार्मिक पर्यटकीय महत्वका कारण यस नगरपालिकाको नाम देवचुली रहनु धेरै हदसम्म अर्थपूर्ण देखिन्छ।

२.२ भौगोलिक अवस्थिति, सीमाना

८४°८'५५" देखि ८४°१५'५१" पूर्वी देशान्तरसम्म र २७°३९'२" देखि २७°४६'३६" उत्तरी अक्षांशसम्म फैलिएको देवचुली नगरपालिका नेपालको राजधानी शहर काठमाण्डौंबाट करिव १५० कि.मी.को दुरीमा र गण्डकी प्रदेशको राजधानी पोखराबाट करिब १५५ कि.मी.को दुरीमा देशकै मध्य भागमा अवस्थित गण्डकी प्रदेशकै एकमात्र समथर भू-भाग हो । यो भित्रि मधेशमा पर्ने नवलपरासी (बर्दघाट सुस्ता पूर्व) जिल्लाको नवलपुर क्षेत्रमा रहेको छ । नगरपलिकाको कुल क्षेत्रफल ११२.७२ वर्ग कि.मी रहेको छ । यसको पूर्वमा गैंडाकोट नगरपालिका, पश्चिममा हुप्सेकोट गाँउपालिका र कावासोती नगरपालिका, उत्तरमा बुलिङटार गाँउपालिका र दक्षिणमा चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज पर्दछन् । पूर्वी सिमानाको रुपमा नेपालको एक मात्र पूर्व-पश्चिम (महेन्द्र) राजमार्गमा रहेको झराही खोला पश्चिमी सिमानामा सोही राजमार्गको लोकाहा खोला, उत्तरमा १९३८ मिटर उचाईको देवचुली डाँडा र दक्षिणमा पवित्र नारायणी नदी रहेको छ । नगरपालिकाको दक्षिणी क्षेत्रमा अधिकांश खेतीयोग्य जमिन र उत्तरी भूभागमा वन जंगल रहेको छ ।

२.३ प्रशासनिक तथा राजनैतिक विभाजन

देवचुली नगरपालिका प्रथम पटक साविकका दिव्यपुरी, देवचुली र प्रगतिनगर गा.वि.स.लाई समावेश गरी नेपाल सरकार मन्त्रीपरिषद्को मिति २०७१ वैशाख २५ को निर्णयानुसार घोषित नगरपालिका हो । पछि मिति २०७३ फागुन २७ को नेपाल सरकारको निर्णयबाट साविक रजहर गा.वि.स. यस नगरपालिकामा समावेश भै गठन भएको नगरपालिका हो । हाल यस नगरपालिकामा १७ वटा वडा रहेका छन् ।

तालिका नं. १ : नगरपालिकाको वडा विभाजन

नगरपालिकामा हाल कायम गरिएका वडा	साविकका गा.वि.स र वडा
वडा नं.१	दिव्यपुरी १, २ र ३
वडा नं.२	दिव्यपुरी ७
वडा नं.३	दिव्यपुरी ४ र ५

नगरपालिकामा हाल कायम गरिएका वडा	साविकका गा.वि.स र वडा
वडा नं.४	दिव्यपुरी ६
वडा नं.५	दिव्यपुरी ८ र ९
वडा नं.६	देवचुली २, ३, ४ र ५
वडा नं.७	देवचुली ६ र ८
वडा नं.८	देवचुली ७ र ९
वडा नं.९	देवचुली १
वडा नं.१०	प्रगतिनगर ४ र ६
वडा नं.११	प्रगतिनगर ८ र ९
वडा नं.१२	प्रगतिनगर ७
वडा नं.१३	प्रगतिनगर १
वडा नं.१४	प्रगतिनगर २ र ५
वडा नं.१५	प्रगतिनगर ३
वडा नं.१६	रजहर १, ७ र ९
वडा नं.१७	रजहर २, ३, ४, ५, ६ र ८

स्रोत: देवचुली नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

देवचुली नगरपालिका प्रवेशद्वार, दलदले गेट

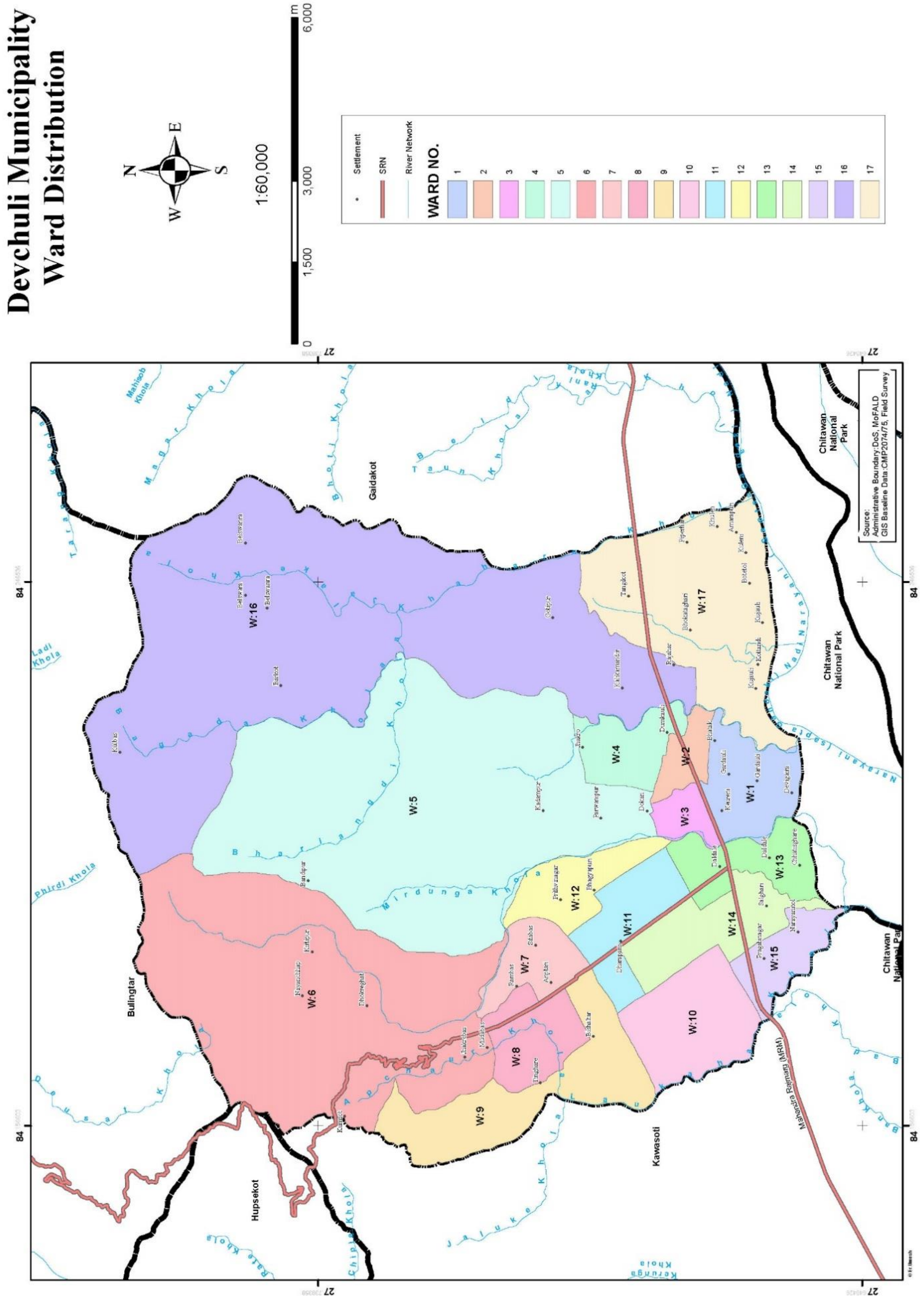

नक्सा नं. १: नगरपालिकाको वडा विभाजन

२.४ भू-उपयोग

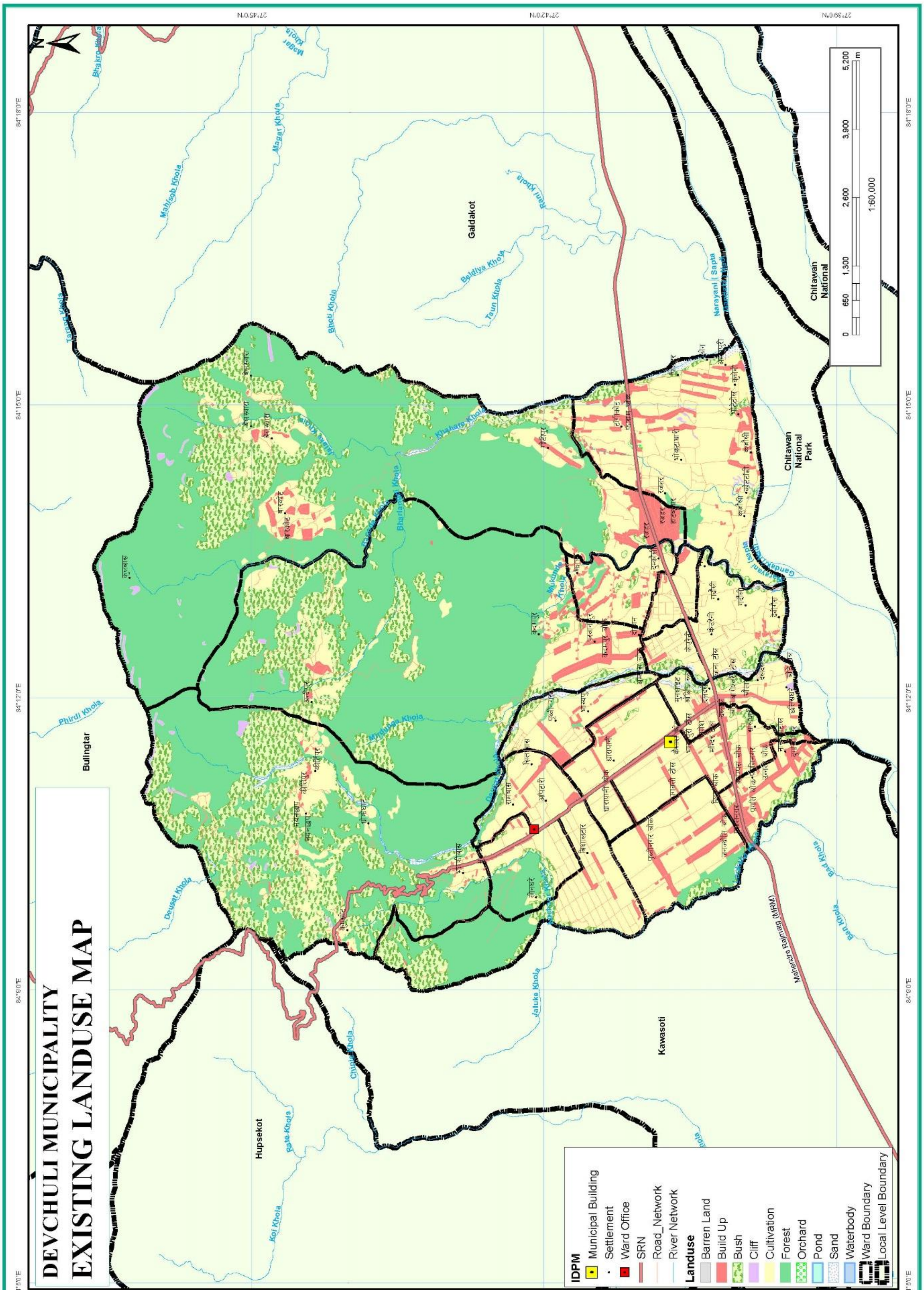

नक्सा नं. २: भू-उपयोगको विवरण

देवचुली नगरपालिकाको भू-उपयोगको अवस्था हेर्दा सबैभन्दा बढी अर्थात् ४४.४ प्रतिशत भू-भाग वन क्षेत्रले ओगटेको छ । कूल क्षेत्रको ३०.६ प्रतिशत खेतोयोग्ग जमिन रहेकोमा आवास क्षेत्रले ५.१ प्रतिशत आवास क्षेत्रका लागि उपयोग भएको छ । भू-उपयोगको विस्तृत विवरण देहाय बमोजिम रहेको छ:

तालिका नं. २ : भू-उपयोग विवरण

विवरण	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	प्रतिशत
आवास	५.७७	५.१%
झाडी	२०.१२	१७.८%
भिरपाखा	०.५८	०.५%
खेतीयोग्य जमिन	३४.५०	३०.६%
वन	५०.००	४४.४%
बालुवा/बगर	१.६०	१.४%
नदीनाला/खोला	०.१३	०.१%
कुल क्षेत्रफल	११२.७२	१००.०%

स्रोत : नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

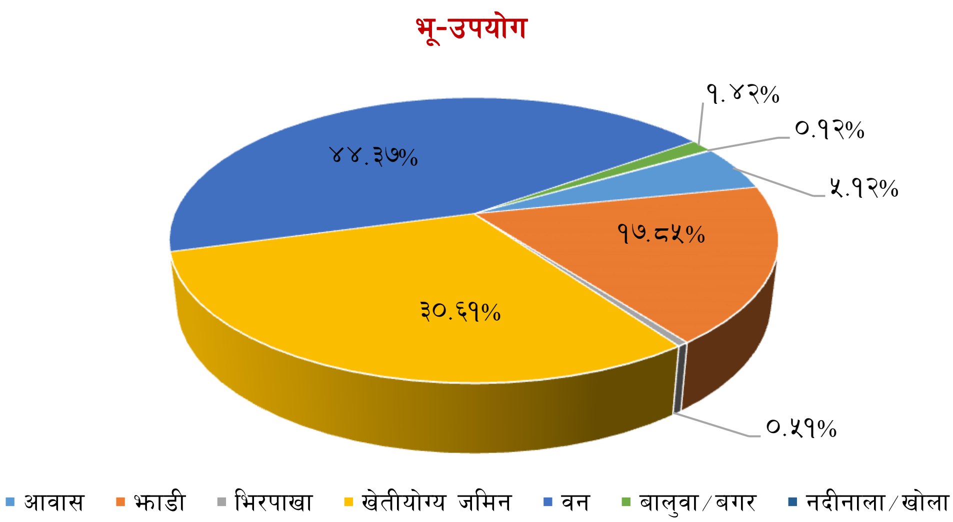

२.५ भू-धरातलीय अवस्था र माटोको बनावट

देवचुली नगरपालिकाको भौगर्भिक संरचना महालङ्गुर हिमश्रृङ्खला (क्रिष्टलाइन) निर्माण हुँदाको बखत भएको हो । यद्यपि धरातलीय Profile हेर्दा माटो र चट्टानहरुमा विविधता रहेको पाइन्छ । यसको कारण भू-धरातलमा निरन्तर भईरहने प्राकृतिक प्रक्रियाहरु (Natural Phenomena) जस्तै मौसम तथा ऋतु परिवर्तन, भू-क्षय, वायुमण्डलीय चापको प्रभाव, वर्षा, शीत, हिमपात, भुकम्प, जलवायु परिवर्तन, सामान्य हावाहुरी, पहिरो आदि हुन् । यसर्थ नगरपालिकाको उत्तरी खण्डको माटो र चट्टान सामान्यत नेपालको मध्य पहाडी श्रृङ्खला अन्तरगत पाइने आग्नेय चट्टान (Igneous Rock) तथा पत्रे चट्टानको मिश्रण र तिनीहरुमा भौतिक र रसायनिक परिवर्तन हुँदै जाँदा बन्ने परिवर्तित चट्टान (Metamorphic Rock) को समिश्रणको रुपमा रहेको छ । नगरपालिकाको दक्षिणतर्फ भने युगौंदेखि हिमालय पर्वतमा उत्पत्ति भई हजारौं शाखा र

प्रशाखा नदीहरुलाई समेटेर निर्माण भएको विशाल गंगा नदीको निरन्तर वहाबको परिमाण स्वरुप बनेको गंगाको विशाल समथर फाँटको एक निम्न अंशको रुपमा यो नगरपालिकाको दक्षिणी भू-भाग रहेको छ । यसरी गंगाको फाँटको रुपमा रहेको यहाँको माटो मुख्यतया पाँगो मिश्रित मलिलो रहेको छ । खोलानालाको प्रत्यक्ष प्रभाव क्षेत्रमा रहेको माटोमा बालुवाको मात्रा बढी छ भने केही भित्री भागमा चिम्टाइलो र दोमट माटोमा प्राङ्गारिक पदार्थको मात्रा पाइन्छ। यसरी प्राङ्गारिक पदार्थको मात्रा भने निरन्तर खेती भैरहेको क्षेत्रमा केही बढी छ भने बाँझो क्षेत्रमा क्रमशः घटिरहेको पाइन्छ । नगरपालिकामा रहेको समथर भु-भागको माटो उर्वर र खेतीयोग्य छ ।

२.६ भू-क्षेत्रको बर्गीकरण

नगरपालिकाको भूमिलाई भू-बनौट, प्रणाली, तथा भू-स्खलन जस्ता प्रबृत्तिका आधारमा अध्ययन गर्दा भूमिको बर्गीकरणलाई त्यसको उपयोगको सम्भाव्यता र सघनता घट्दै जाने (Degrading) क्रममा राखिएको छ। अर्को शब्दमा, भू-स्खलन वा भू-क्षयीकरणको प्रवृत्ति भूबनोट अनुसार फरक पर्दै जान्छ। त्यसै क्रमले भूमिको स्थायित्वलाई मजबुत बनाउने उपायको भौतिक लक्षण (Physical characteristics) का आधारमा माटोको अवस्था र भिरालोपन आँकलन गरिएको छ । नगरपालिकामा भूमिलाई भू-बनौट, पारिस्थितिक प्रणाली, तथा भू-स्खलन जस्ता तत्वका आधारमा भूमिको वर्गीकरणलाई हेर्दा नगरपालिकाको जमिनमा ० डिग्रि देखि ६९ डिग्रि सम्मको भिरालोपन देखिन्छ । जसलाई तल उल्लेख गरिएको छ ।

क) झुकाव (Slope) १°-५° (माटोको गहिराई पर्याप्त भएको, पानीको निकास राम्रोगरी हुने कान्ला बनाई खेती गर्न सकिने)

यस्तो जमिनमा माटोको गहिराइ पर्याप्त हुन्छ र पानी सतहमा तथा अर्धभूमिगत अवस्थामा समेत सजिलै निकास हुन्छ। मनसुनी खेती गर्नका लागि यस्तो भूमिमा गह्राहरू बनाउनु पर्दछ। सतहगत जलप्रवाह एवं अर्धभूमिगत पानीको निकासलाई भू-क्षय हुन नपाओस् भनी नियन्त्रणका उपायहरू अपनाउनु पर्दछ। माटोका भौतिक गुणहरू तथा जमिनको भिरालोपनका कारण वर्षाको पानीबाट नयाँ खोल्सीहरू बन्ने र ती खोल्सीहरू प्रकारान्तरमा चौडा हुँदै गएर भू-क्षयको प्रवृत्ति बढ्ने हुनाले यस वर्गको जमिनको संरक्षण गर्न विशेष ध्यान दिनु पर्दछ।

यस वर्गको जमिनमा परम्परागत, मध्यम वा आधुनिक विधिबाट खेती गर्न सकिन्छ। मनसुनको समयमा हुने वर्षाका कारण चरन तथा वनस्पतिलाई पनि मनग्गे फाइदा पुग्दछ। यस्तो जमिनमा धान खेती गर्न सकिन्छ। सिंचाइ सुविधा उपलब्ध भएको छ भने माटो दानादार भएको अवस्थामा समेत धानबाली लगाउन सकिन्छ। सिंचाइ भएमा हिउँदे एवं वर्षे बाली पनि लगाउन सकिन्छ।

ख) झुकाव (Slope) ५°-३०° (माटोको गहिराई ५०-१०० से.मी. भएको, पानीको निकास राम्रो हुने, कान्ला बनाएर मात्र खेती गर्न सकिने)

५°-३०° स्लोप रहेको, पानीको निकास राम्रो हुने गरेको तथा माटोको पत्रको गहिराई ५० से.मी. देखि १०० से.मि. सम्म रहेको जग्गा यस वर्गमा पर्दछ । यस वर्गको जमिनमा पहिरो जाने, जमिन भासिने जस्ता भू-क्षयीकरणका प्रवृत्तिहरू सामान्यरुपमा देखा परि रहन्छन्। त्यसैले जमिनलाई सामान्यरुपमा व्यवस्थापन नगरिएमा यस्ता प्रवृत्तिमा झन् वृद्धि हुने हुन्छ। वन, वनस्पतीका लागि यो जमिन त्यति सहज हुँदैन। गाईवस्तुको आवत-जावतबाट भू-क्षयीकरणमा वृद्धि हुने हुनाले चरन विकासलाई यस प्रकारको जमिनमा

प्रश्रय दिन ठीक हुँदैन। तर, पालैपालो निश्चित स्थानहरूमा गाईवस्तु थुनेर चराउने हो भने त्यसले जमिनको उत्पादकत्वमा सघाउ पनि पुऱ्याउन सक्दछ।

यस प्रकारको जमिनमा विशेष गरी मनसुन खेतीका लागि भू-क्षय रोक्न गह्राहरू बनाउन अनिवार्य हुन्छ। यसमा खेतीका परम्परागत र मध्यमस्तरीय प्रविधि नै अपनाउनुपर्ने हुन्छ। यस प्रकारको भिरालोपन भएको जमिनमा खेती गर्दा माटोको भौतिक गुणहरूसँग व्यवस्थापन सिपको सम्मिश्रणले मुख्य भूमिका खेलेको हुन्छ। सिंचाइको प्रयोग नियमित रुपमा पहिलेदेखि नै भइरहेको खण्डमा सिंचाइ गर्दा भू-क्षयको समस्या आउदैन, तर नयाँ सिंचाइ प्रणाली शुरु गर्ने हो भने शुरुमा सावधानी अपनाउनु पर्दछ। एक्कासी बढी सिंचाइ भएको खण्डमा भू-क्षयीकरणको प्रवृत्ति तुरुन्त शुरु हुन सक्दछ।

ग) झुकाव (Slope) ३०°–४०° माटोको गहिराई २० से.मी. मात्र भएको, पानीको निकाससहज भएको तथा जमिनको भिरालोपन ३०° (१.७ मिटरमा १ मी.) भन्दा बढी भएको, काठ दाउरा उत्पादन गर्न उपयुक्त।

माटोको पत्र २० से.मि. मात्र गहिराइ भएको पानीको निकास सहज भएको तथा जमिनको भिरालोपन ३०° (१.७ मिटरमा १ मि.) भन्दा बढी भएको जमिन यस वर्गमा पर्दछ। यस प्रकारको ज्यादा भिरालोपन भएको जग्गामा गरा बनाएर खेती गर्नु फाइदाजनक देखिँदैन। यस प्रकारको जमिनमा वर्षाको पानीबाट छिटो खोल्सीहरू बन्ने वा बाढीले क्षती पुऱ्याउने ठूलो सम्भावना रहन्छ। यस प्रकारको जमिनमा वनस्पतीहरू लगाउन, उपयुक्त देखिन्छ। यहाँ काठ र इन्धनका लागि वन पैदावारको उत्पादन वृद्धि गर्नु उपयुक्त हुनेछ। पहिरो जाने वा बाढीबाट क्षति हुने प्रवृत्ति यस प्रकारको जमिनका सामान्य लक्षण हुन्।

यस्तो क्षेत्रमा जङ्गलको विकास गरी इन्धन, पशु आहार तथा काठ उत्पादन गर्न सकिन्छ. जङ्गल फडानी भएको छ भने पनि यस्तो क्षेत्रमा या त बोटविरुवालाई पुनः हुर्काउन सकिन्छ या त वृक्षारोपण गर्न सकिन्छ. यस वर्गमा पर्ने जमिनहरूमा गाईवस्तुलाई चराउने चलन कडाइकासाथ नियन्त्रण गर्नुपर्छ. यदि इन्धन, पशु, आहार तथा चरनको लागि उपयोग गर्ने हो भने पनि वार्षिक उपयोगले भविष्यको उत्पादकत्वलाई जोखिममा पार्ने खालको हुनुहुँदैन। यस प्रकारको क्षेत्रमा यस्तो वन पैदावार उपयोग गर्ने तरिका, स्थान र पहुँचको लागि सडक विस्तारका र सुरक्षित योजना बनाउनु पर्दछ। यस्तो जमिन खेतीको लागि उपयुक्त हुँदैन।

घ) झुकाव (Slope) > ४०° माटोको गहिराई २० से.मी. भन्दा कम भएको, भु-क्षय भइरहने पुनरुत्पादनको संभावना कम भएको

ज्यादै भिरालो भएको, मध्यम भिरालोपन भए पनि माटो पत्र (तह) २० से.मि. भन्दा कम भएको वा जस्तोसुकै भिरालोपन भए पनि वर्षे पानीबाट क्षति भएको, धेरै खोल्सीहरू सिर्जना भएको जमिन यस वर्गमा पर्दछ। यस प्रकारको जमिन अति नै कमजोर, भू-क्षयीकरणको प्रवृत्ति भएको तथा पुनर्निर्माण र पुनर्स्थायीकरणको सम्भावना पनि अत्यन्त कम भएको कारण अन्न एवं वनस्पती खेतीका लागि अनुपयुक्त मानिन्छ।

यस प्रकारको जमिनलाई घाँस वा बोट-विरुवा लगाएर हराभरा बनाइराख्नु पर्छ, किनभने माथि उल्लेख गरिए झैँ एकातिर यस्तो जमिनमा भू-क्षयीकरणको प्रवृत्ति तीब्र रहेको हुन्छ भने अर्कातिर एक पटक भू-

स्खलन भइसकेको क्षेत्रलाई पुनः अधिग्रहण (reclaim) गन असम्भव नै हुन्छ। उच्च भू-भागमा माटोको तापक्रम कम रहने भएबाट तथा भिरालोपन भएबाट माटो सजिलैसँग बग्दछ।

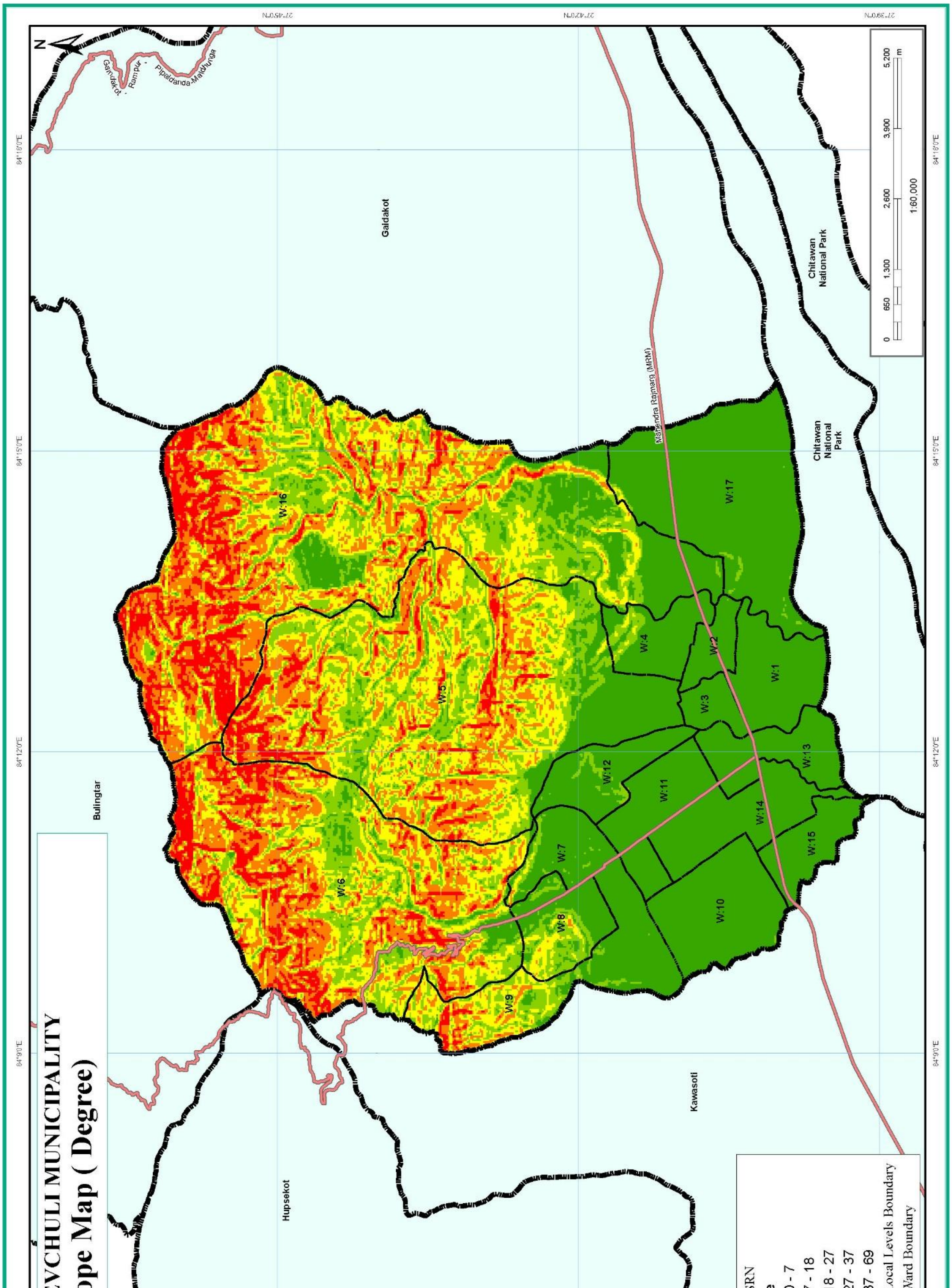

नक्सा नं. १: नगरपालिकाको भिरालोपन सम्बन्धी विवरण

नगरपालिकाको भू-सतह भिरालोपनाको तथ्याङ्क हेर्दा ० डिग्रीदेखि ७ डिग्रीसम्म भिरालोपना भएको जमिन सबैभन्दा बढी अर्थात ३८.६० प्रतिशत रहेको छ। दोस्रोमा १८ डिग्रीदेखि २७ डिग्रीसम्म भिरालोपना भएको जमिन २२.१७ अर्थात् १९.६७ प्रतिशत, तेस्रोमा २७ डिग्रीदेखि ३७ डिग्री भिरालोपन भएको जमिन १९.७१ अर्थात् १७.४९ प्रतिशत रहेको, चौथोमा ७ डिग्रीदेखि १८ डिग्रीसम्म भिरालोपना भएको जमिन १७.९९ अर्थात् १५.९६ प्रतिशत र पाँचौंमा ३७ डिग्रीदेखि ३७ डिग्रीसम्म भिरालोपना भएको जमिन ९.३३ अर्थात ८.२८ प्रतिशत रहेको छ । सम्पूर्ण जमिनको भिरालोपन हेर्दा ० डिग्रीदेखि ६९ डिग्रीसम्म जमिनको भिरालोपना रहेको देखिन्छ । यसको अर्थ नगरपालिकाको भू-सतहमा भौगोलिक विविधता देखिन्छ। थप तथ्याङ्क नक्सा तथा तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका नं. ३ : भिरालोपनको विवरण

क.स.	भिरालोपन (डिग्रीमा)	जमिनको क्षेत्रफल	प्रतिशत
१	०°–७°	४३.५०	३८.६०
२	७°–१८°	१७.९९	१५.९६
३	१८°–२७°	२२.१७	१९.६७
४	२७°–३७°	१९.७१२	१७.४९
५	३७°–६९°	९.३३	८.२८
	जम्मा	११२.७१	१००.००

स्रोत नक्सा, २०७६

२.७ जमिनको मोहडा (Aspect)

सामान्यतया भिरालोपनमा विषमता हुँदा जमिनको मोहडामा समेत विषमता हुन्छ । यद्यपि मोहडाको हिसाबले हेर्दा पूर्वी मोहडा, दक्षिण पुर्वी मोहडा, दक्षिण मोहडा, दक्षिण पश्चिम मोहडा, पश्चिमी मोहडा भएको क्षेत्र ८२.९२ प्रतिशत भएकोले नगरपालिकामा जलवायुगत विविधता पाउनुका साथै यहाँको जमिन कृषि, उद्योग, बसोबास तथा अन्य विकासका क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्न निकै सहज देखिन्छ। उत्तरी मोहडा १७.०९ प्रतिशत हुनुले उत्तरी मोहडा भएको जमिन कृषि तथा बसोबासका लागि त्यति उपयुक्त छैन । करिब ०.४२ प्रतिशत जमिन समथर भएकोले खेतीपातीको लागि अब्बल छ । थप तथ्याङ्क तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. ४ : जमिनको मोहडाको विवरण

क.स.	जमिनको मोहडा	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मी.)	प्रतिशत
१	समथर मोहडा	०.४२	०.३७
२	उत्तरी मोहडा	५.८०	५.१४
३	उत्तर पूर्वी मोहडा	७.७१	६.८५
४	पूर्वी मोहडा	१३.६९	१२.१५
५	दक्षिण पूर्वी मोहडा	२२.५५	२०.०१
६	दक्षिणी मोहडा	२५.८९	२२.९७
७	दक्षिण पश्चिमी मोहडा	२०.०८	१७.८२
८	पश्चिमी मोहडा	१०.८२	९.६०
९	उत्तर पश्चिमी मोहडा	५.७५	५.१०
	जम्मा	११२.७१	१००

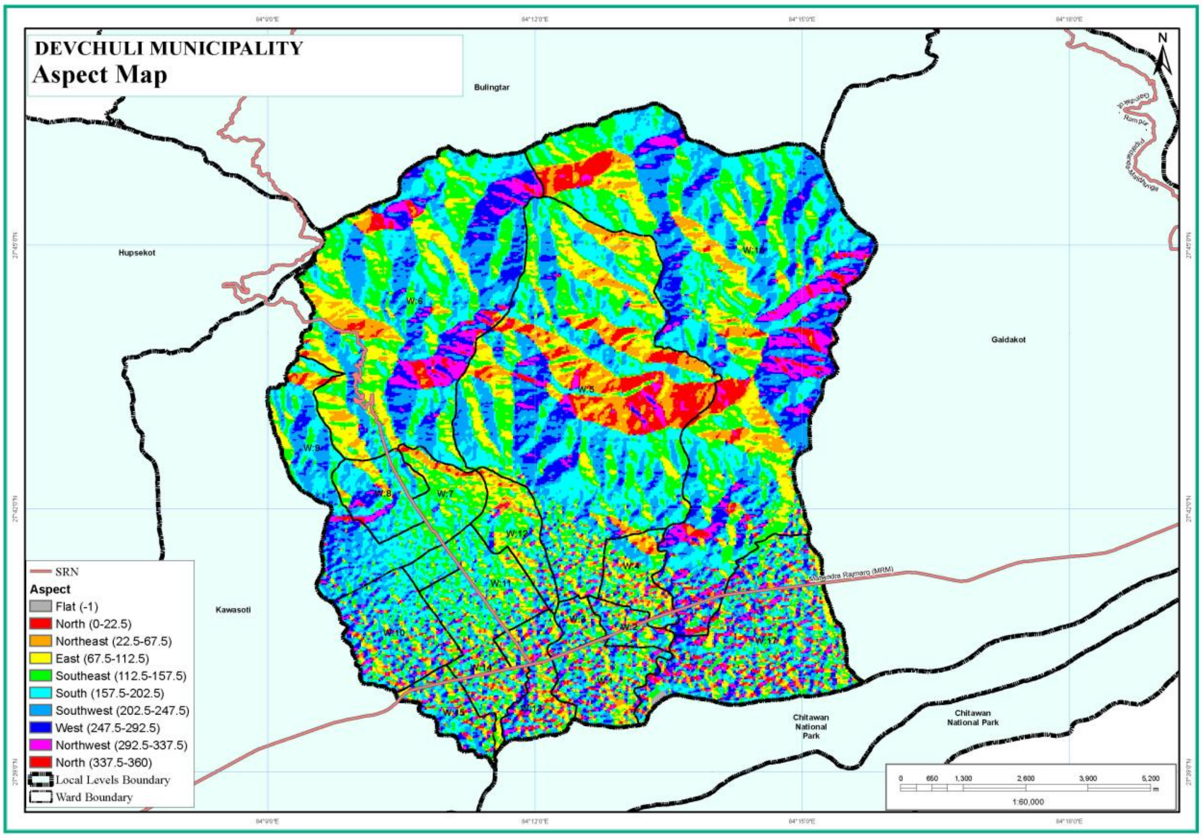

२.८ जलवायु र वातावरण

समयको अन्तरालमा पृथ्वीको वायुमण्डल, हावाको गति र मौसममा भएको परिवर्तनका कारण पृथ्वी तथा यसको कुनै भागको औसत मौसममा आएको परिवर्तनलाई नै जलवायु परिवर्तन भनिन्छ । जलवायु परिवर्तनका कारण मौसममा फेरवदल हुने, वर्षा समयमा र नियमित नहुने, मौसमी फलफूल तथा तरकारीमा फेरबदल हुने, हिमगलन, अतिवृष्टि, अनावृष्टि, हुरीबतास हुने आदि असर देखा पर्छन् । विश्वव्यापी रुपमा बढेको जलवायु परिवर्तन २१ औं शताब्दीको सबैको साझा चुनौतीको विषय रहेको छ । एक राष्ट्रको एकल प्रयासले मात्र यसको न्यूनीकरण सम्भव नहुने भएकाले यसका असर न्यूनीकरणको लागि सबैको साझा चासो र सहयोग आवश्यक देखिन्छ । विश्वका अधिकांश मुलुकमा जलवायु परिवर्तनको असर देखापर्न थालेको छ ।

जलवायु परिवर्तनको असर कम गर्नको लागि भएका प्रयासहरू

अन्तर्राष्ट्रिय प्रयासहरू

- विभिन्न राष्ट्रहरू सम्मिलित पृथ्वी सम्मेलन र त्यसले पारित गरेका एजेन्डाहरू
- समय-समयमा हुँदै आएका कोप सम्मेलनहरू
- विश्वका राष्ट्रहरूको ध्यानाकर्षण गर्न माल्दिभ्सद्वारा पानीमुनि मन्त्रिपरिषद् बैठक भएको,
- क्योटो प्रोटोकल अभिसन्धि जारी गरिएको
- संयुक्त राष्ट्रसंघीय जलवायु परिवर्तनसम्बन्धी अभिसन्धि १९९२ जारी भएको

- हाम्रो साझा भविष्य नामक प्रतिवेदनलगायत अन्य थुप्रै प्रयास भएका

राष्ट्रिय प्रयासहरू

- नेपालको वर्तमान संविधानको भाग ३ को धारा ३० मा स्वच्छ वातावरणसम्बन्धी हकलाई मौलिक हकका रुपमा समावेश गरिएको,
- धारा ५१ को राज्यको नीतिमा प्रकृतिको संरक्षण र संवर्द्धनमार्फत जलवायु परिवर्तनलाई न्यूनीकरण गरी यसवाट बच्ने उपायहरूको अवलम्बनमा जोड,
- राष्ट्रिय प्रकृति संरक्षण कोषको स्थापना गरिएको,
- वातावरण ऐन २०५३ र नियमावली २०५४ को व्यवस्था भएको, राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन २०२९ को व्यवस्था गरिएको,
- जलवायु परिवर्तन न्यूनीकरणका लागि भएका राष्ट्रिय, अन्तर्राष्ट्रिय सभा-सम्मेलनको नेपाल पक्ष राष्ट्र भई सोही अनुरुपको कार्य भएको,
- यस सम्बन्धमा विश्वको ध्यान आकर्षित गर्न सगरमाथाको आधार-शिविर कालापत्थरमा र मुगुको रारामा मन्त्रिपरिषद्को बैठक बसेको,
- जलवायु परिवर्तन नीति २०७५ तर्जुमा भएको,

२.९ मुख्य प्राकृतिक सम्पदा (नदी, खोला, ताल, हिमाल, खानीखनिज, खेतीयोग्य जमिन, वनजंगल, निकुञ्ज, आरक्ष, संरक्षण क्षेत्र, जलाधार, सिमसार)

हरेक क्षेत्रको विकासको प्रमुख आधार नै त्यहाँ उपलब्ध प्राकृतिक श्रोतहरू हुन् । प्राकृतिक सम्पदा अन्तर्गत स्थानीय स्तरमा उपलब्ध जमिन, वन, वनस्पति, वन्यजन्तु, जडिबुटी, खानी तथा खनिज, नदी, खोला, ताल, हिमाल, झर्ना, जलाधार क्षेत्र, सिमसार, निकुञ्ज, आरक्ष तथा संरक्षित क्षेत्र आदी पर्दछन् । यी प्राकृतिक सम्पदाहरूको दिगो र विवेकपूर्ण सदुपयोग गरेर मात्र हामी सम्वृद्ध बन्न सक्छौं । नगरपालिकामा रहेका प्रमुख नदी, खोलाहरुको विवरण तालिकामा दिइएको छ ।

नारायणी नदीमा डुङ्गा खियाउँदै

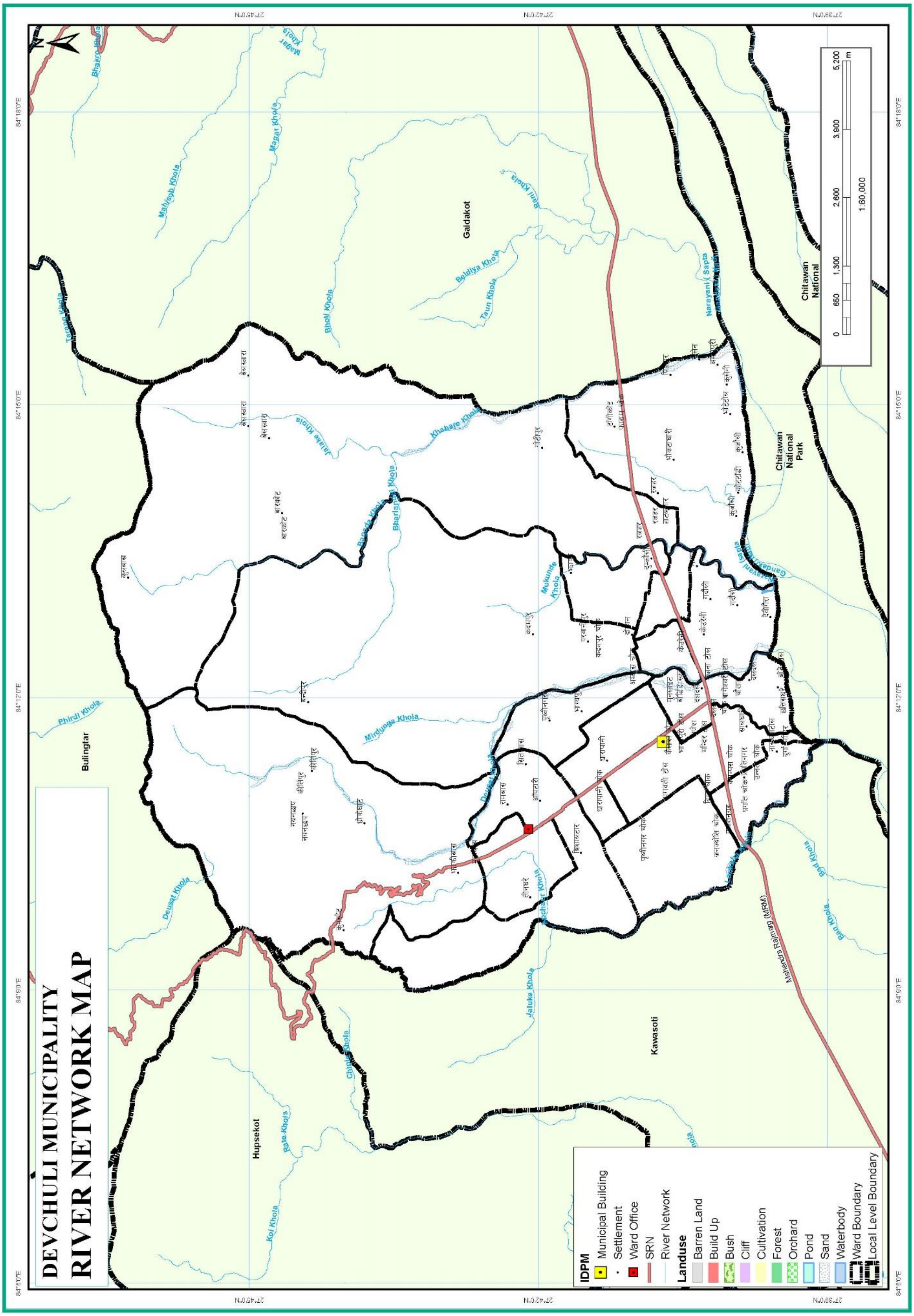

नक्सा नं. १: नगरपालिकाको नदी सञ्जाल

तालिका नं. ५ : नगरपालिकामा रहेको प्रमुख नदी तथा खोलाहरूको विवरण

क्र.स.	नदी तथा खोला	ठेगाना
१	लोकाहा खोला	वडा नं. ९, १०, १५ र कापासोती
२	नारायणी नदी	वडा नं. १, २, १३, १५, १६ र १७
३	मुकुण्डे खोला	वडा नं. २, ४ र १६
४	बगाहा खोला	वडा नं. १६
५	आँपचौर खोला	वडा नं. ६, ८ र ९
६	देउसत खोला	वडा नं. ६ र ७ सिमाना
७	बौलाहा खोला	वडा नं. १, ३, ५, १२ र १३
८	मुकुण्डे खोला	वडा नं. १, २, ४, १७
९	ककरदाहा खोला	वडा नं. २
१०	भुव्या खोला	वडा नं. ४
११	भर्लाङ्दी खोला	वडा नं. ५
१२	गैडी नहर र साउने मुल	वडा नं. ११ र १२
१३	झरही खोला	वडा नं. १७ र गैडाकोट

स्रोत: नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

२.१० साँस्कृतिक विशेषताहरू

यस नगरपालिकामा प्रायजसो सबै जातजातीहरूको बसोबास रहेको छ । सबै जातीहरूले आफ्नो मौलिक परम्परा र संस्कृति अनुरूपका चाडपर्वहरू विशेष मनाउँदै आएका छन् । जातीगत कला, संस्कृति जगेर्ना र प्रवर्धन एवं मौलिक भेषभुषाको प्रयोग समेत उत्साहका साथ गर्ने गरेका छन् । मुख्य रुपमा ब्राह्मण, मगर, क्षेत्री जातजातीको बसोबास रहेको पाईन्छ । यस नगरपालिकामा नेवार, तामाङ, गुरुङ लगायतका जनजातीको साथै तराईका आदीवासी मध्ये मुख्य मानिने थारु जातीको उलेख्य बसोबास रहेकोमा वोटे, माझी, मुसहर र मुसलमान समुदाय समेत बस्दछन् । मगर जातीको कौरा नाच र थारु जातीको लाठी नाँच यहाँका विशेष लोक दृश्य नृत्य हुन् । यसैगरी वोटे / माझी समुदायका संस्कृति झल्कने रहनसहनको संरक्षण र प्रवर्धनमा सम्बन्धित जातजाती एवं होमस्टेको समेत महत्वपूर्ण भुमिका रहदैं आएको छ । यसरी विविधतायुक्त समाज र संस्कृति भएता पनि एक अर्काप्रतिको धार्मिक तथा सांस्कृतिक सहिष्णुता यहाँको सुन्दर पक्ष हो ।

२.११ विकासका मुख्य सम्भावनाहरू

हरेक स्थानको आफ्नै विशेषता हुन्छ । कुनै स्थानमा जंगलको भू-भाग अत्यधिक हुन्छ । कुनै स्थानमा पर्याप्त मात्रामा जलश्रोतको उपलब्धता हुन्छ भने कुनै स्थानमा सुख्खा क्षेत्रकोरुपमा रहेका हुन्छन् । तसर्थ कृषियोग्य क्षेत्रमा कृषिको व्यवसायिकरण गरेर माथि उठ्न सकिन्छ । भने वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन मार्फत वन क्षेत्र अत्याधिक भएको स्थानीय तहलाई सम्वृद्ध बनाउन सकिन्छ । वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन भन्नाले वनजंगलाई बालीनाली सरह हेरचाह र सुधार संभार गर्ने भन्ने बुझिन्छ । तसर्थ वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन मार्फत यहाँको सम्बृद्धि हासिल गर्न सकिन्छ । यस नगरपालिकामा वन तथा झाडी बुट्यानको क्षेत्रफल ६२.२ प्रतिशत रहेको छ ।

उपलब्ध श्रोत र साधनका आधारमा नगरपालिकाको संभावनाहरू उजागर गर्न सकिन्छ। नगरपालिका क्षेत्रमा रहेका सम्भाव्यता र अवसर अन्तर्गत परम्परागत तथा आधुनिक कृषि, जडिबुटी, पर्यटन, पशुपालन तथा साना तथा मझौला उद्योगहरूको विकासका सम्भाव्यताका क्षेत्रहरू रहेका छन्। साथै नगरपालिकाको विभिन्न स्थानमा पार्क, उद्यान तथा गुम्बा एवं स्तुपाको निर्माण गरी पर्यटकीय क्षेत्रको रुपमा विकास गर्न पर्याप्त अवसर रहेको छ।

समग्रमा यस नगरपालिका क्षेत्रमा हेर्दा कृषि पेशा अंगाल्ने घर परिवारको संख्या उच्च रहेको छ. नगरपालिकामा रहेको खेती योग्य जमिनमा खाद्यान्नको साथै अन्य नगदे तरकारी बाली, फलफूल, तरकारी मसला तथा जडीबुटी र पशुजन्य उत्पादन वृद्धि गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावनाहरू रहेको छ. आधुनिक कृषि प्रविधि, मल तथा औजारको अभाव हुनाको साथै सो को अधिकतम लागत मूल्यले गर्दा सो को प्रयोगमा कमी हुन गई कृषि उत्पादनमा आवश्यकता अनुसार वृद्धि हुन सकेको छैन। जनचेतना, सीप तथा व्यावसायीकरण, आधुनीकिकरणको अभिवृद्धि, प्रविधि हस्तान्तरणको साथै आवश्यक प्रविधि, मल, कर्जा बीउ बिजनको उपलब्धतामा सरलीकरण गरेर कृषि तथा पशुजन्य उत्पादनमा वृद्धि ल्याई आर्थिक स्थितिमा सुधार ल्याउन सकिने प्रशस्त सम्भावनाहरू रहेको छ।

नगरपालिकामा रहेको उर्वर भूमिमा आधुनिक कृषि प्रणालीको अभावले गर्दा खेतीयोग्य भूमिको पूर्ण सदुपयोग हुन सकेको छैन भने अर्को तर्फ माटोको उर्वराशक्ति क्रमशः क्षीण हुँदै उत्पादन र उत्पादकत्वमा ह्रास आएको देखिन्छ। जथाभावी हुने गरेको वस्ती विकासलाई व्यवस्थित गर्नाको साथै पुराना परम्परागत कूलोहरूको मर्मत सुधार गरी माटोको उर्वराशक्ति बढाई दिगो विकासको धारणा अनुरुप काम गर्न सकेमा भावी पुस्ताको लागि यस नगरपालिकालाई बस्न लायक ठाउँको रुपमा विकसित गर्न सकिन्छ ।

नगरपालिकाको ग्रामीण क्षेत्रमा दुग्ध उत्पादन तथा पशुपञ्छी उत्पादनको प्रशस्त सम्भावना रहेको हुँदा यो व्यवसायलाई विस्तार गर्नुको साथै यातायात सेवालाई सर्वसुलभ तरिकाले उनीहरूको पहुँचसम्म विस्तार गर्न सकेको खण्डमा धेरैवटा स्थानहरूमा दुध चिस्यान केन्द्र, कृषि उत्पादनको संकलन केन्द्र/ कोल्ड स्टोर, मासुजन्य उद्योग आदि विकास गर्न सकिनेछ। जसबाट रोजगार श्रृजना गरी समग्र नगरपालिकाको आयमा वृद्धि गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावना देखिन्छ।

यस नगरपालिकामा भएका प्राकृतिक श्रोत र साधनलाई व्यवस्थित तथा वातावरणमैत्री प्रविधि अपनाएर उचित प्रयोग गर्न सकेमा सो क्षेत्रले कतिपय ग्रामीण इलाकाहरूमा स्थानीय स्तरमा आवश्यक रोजगारी श्रृजना गर्नाको साथै स्थानीय श्रोत परिचालनमा समेत दिगोपना ल्याउन सकिने देखिन्छ।

नगरपालिका क्षेत्रमा केही खोलाहरू भएको र थप केही अन्य ठाउँहरूमा ताल निर्माण गरी यस क्षेत्रको हावापानीमा हुने जातका माछापालन व्यवसाय गरेमा सजिलैसँग रोजगारीका अवसरहरू बढ्ने र एवं नगरपालिकाकै माछाले बजार लिने सम्भावना रहेको छ।

नगरपालिकाको सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहरूलाई संगठित र संस्थागत गरी वन क्षेत्रमा गैर काष्ठजन्य उत्पादनहरू जस्तै जडिबुटी खेतीको अलावा मह उत्पादनलाई पनि प्रवर्द्धन गरी बजारीकरण गर्न सकेमा सो क्षेत्रको आर्थिक उन्नती गर्न थप टेवा पुग्ने देखिन्छ।

विभिन्न ऐतिहासिक, धार्मिक, साँस्कृतिक एवं पुरातात्विक महत्वका स्थलहरू रहेको यो नगरपालिकामा गहनाको रुपमा रहेका महाराजा मन्दिर, दुर्गा मन्दिर, गणेश मन्दिर, देवचुली डाँडा गुफा, तीनकन्या माई, सेनचेन च्याम्लीङ गुम्बा, सी.जी. सास्वत धाम, पृथ्वी बौद्ध विहारलगायत विभिन्न मठ मन्दिर तथा यहाँको लोक सँस्कृति आदि छन् । यी स्थानहरूलाई व्यवस्थित गर्न सकेको खण्डमा निश्चित रुपले आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटकहरू बढ्न गई थप आर्थिक अवसरहरू श्रृजना गर्न सकिने देखिन्छ।

देशमा बेरोजगारी बढ्दै गइरहेको र सरकारी तथा गैरसरकारी क्षेत्रमा रोजगारीको प्रशस्त अवसरहरू नभएकोले बैदेशिक रोजगारीमा आकर्षण बढेको देखिन्छ। यस नगरपालिकाका युवाहरूलाई सिपमूलक तालिम प्रदान गरी स्थानीय स्तरमै रोजगारी श्रृजना गर्ने व्यवस्था भएमा नगरपालिकाको आर्थिक विकासमा ठुलो योगदान पुऱ्याउने प्रशस्त सम्भावना देखिन्छ।

यसका अतिरिक्त नगरपालिकाको विकासका लागि विभिन्न सम्भावनामूलक उपायहरूलाई निम्नानुसार उल्लेख गर्न सकिन्छ ।

- नगरपालिका क्षेत्रभित्र रहेका पानीको श्रोत तथा खोलाहरूबाट आधुनिक कुलो तथा नहर मार्फत् सिंचाई गरी व्यवसायिक रुपमा खेति गर्न सके कृषि उत्पादनमा उल्लेखनीय वृद्धि हुन सक्छ ।
- नगरपालिकामा रहेका पानीको मुहानबाट मेगा खानेपानी आयोजना मार्फत 'एक घर एक धारा' नीति अनुरुप खानेपानी ल्याउन सके हाल नगरपालिकामा देखिएको खानेपानीको समस्यामा न्यूनीकरण हुनुका साथै सिंचाईको पनि सुविधा हुन्छ ।
- स्थानीय कच्ची सडकको स्तर वृद्धि गरी कालोपत्रे गर्न सके स्थानीय वासिन्दाले भरपुर सुविधा लिनुका साथै जीवनस्तरको स्तरोन्नती र समग्र नगरपालिकाको सुन्दरतामा वृद्धि हुन सक्छ ।
- तरकारी, पशुपालन तथा अन्य कृषि उत्पादनको बजारको लागि छिमेकी ठूलो उपभोक्ता बजारहरु चितवन, बुटवल तथा काठमाडौँ पठाउन समस्या नभएकोले व्यवसायिक कृषि उत्पादनलाई नै जोड दिनु सहज तथा उचित देखिन्छ ।
- यस नगरपालिका क्षेत्रमा थप औद्योगिक विस्तार गर्न सके स्थानीय स्तरमा रोजगारी वृद्धि गर्नसक्ने प्रशस्त सम्भावना देखिन्छ ।
- यस क्षेत्रमा विभिन्न ऐतिहासिक, धार्मिक, साँस्कृतिक स्थानहरू रहेकाले पर्यटन विकास गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावना रहेको छ ।
- सरकारी, गैरसरकारी तथा निजी संघसंस्थाहरू यस क्षेत्रमा क्रियाशिल रहेकाले नगरपालिकाको विकासमा साझेदार हुन सक्ने देखिन्छ ।
- नगरपालिका क्षेत्रमा उपभोक्ताहरूको वृद्धि भैरहेको सन्दर्भमा उद्योग, व्यापार र वाणिज्यको विकास हुन सक्ने सम्भावना देखिन्छ ।

खण्ड- ३: जनसांख्यिक विवरण

३.१ जनसंख्याको विवरण

घरधुरी सर्वेक्षण २०७६ अनुसार देवचुली नगरपालिकाको जम्मा जनसंख्या ४९,६३७ (उनान्पचास हजार छ सय सैंतिस) रहेको छ। जस मध्ये पुरूषको संख्या २३,१५५ (४६.६ प्रतिशत) जना , महिला संख्या २६,४८० (५३.४ प्रतिशत) र तेस्रो लिंगी २ जना रहेका छन् । यसरी हेर्दा यहाँको लैङ्गिक अनुपात ८७ (प्रति १०० महिलामा पुरूष संख्या ८७) रहेको छ । नगरपालिकाको कुल क्षेत्रफल ११२.७२ वर्ग कि.मी. र जनसंख्या ४९,६३७ रहेको छ। यसरी नगरपालिकाको जनघनत्व ४४० जना प्रति वर्ग किलोमिटर रहेको छ, जुन जनगणना २०६८ अनुसार नेपालको औषत जनघनत्व (३५७) भन्दा केही बढी हो । कुल १२,०२५ घरपरिवार रहेको यस नगरपालिकामा प्रति परिवार औषत सदस्य संख्या ४.१२ जना रहेको छ, जुन जनगणना २०६८ अनुसार नेपालको औषत परिवार सदस्य संख्या (४.८८ जना) भन्दा केही न्यून हो ।

तालिका नं. ६ : जनसंख्याको विवरण

विवरण	देवचुली न.पा. (वि.सं. २०७६)	राष्ट्रिय अवस्था (२०६८)
जम्मा जनसंख्या	४९,६३७ (०.१८७३ प्रतिशत)	४२६०३
पुरुष	२३,१५५ (४६.६ प्रतिशत)	१९६०३ (४६.०१%)
महिला	२६,४८० (५३.४ प्रतिशत)	२३००० (५३.९९%)
तेस्रो लिंगी	२ (०.००४०%)	
अनुपस्थित जनसंख्या	७७६८ (१३.५३ प्रतिशत)	
लैंगिक अनुपात (१०० महिलामा पुरुषको संख्या)	८७	८५.२३
जम्मा घरधुरी	१२,०२५ (०.२२१६%)	९२५६
औषत परिवार आकार	४.१३	४.६०
जनघनत्व (प्रतिवर्ग कि.मी.)	४४०	३७८
अपाङ्गता भएको जनसंख्या	७४८ (१.५ प्रतिशत)	१.५४%
साक्षरता		७७.४०%

स्रोत : नगरपालिका घरधुरी सर्वेक्षण, २०७६

माथिको तालिकामा देवचुली नगरपालिकाको जनसंख्याको विवरण प्रस्तुत गरिएको छ। घरधुरी सर्वेक्षण, २०७६ अनुसार देवचुली नगरपालिकाको जनसंख्या ४९,६३७ रहेको छ जस मध्ये पुरुष ४६.६ प्रतिशत (२३,१५५ जना) र महिला ५३.४ प्रतिशत (२६,४८० जना) रहेका छन् भने तेस्रो लिंगी २ जना रहेका छन् । सोही अनुसार लैंगिक अनुपात (Sex Ratio) अर्थात् प्रति १०० महिलामा पुरुषको संख्या ८७ रहेको छ। यो तुलनात्मक रुपमा राष्ट्रिय अनुपात भन्दा कम हो । जनघनत्व (प्रति वर्ग किलोमिटरमा रहेको जनसंख्या) ४४० प्रति वर्ग किलोमिटर रहेको छ। यो निकै उच्च जनघनत्व हो । एउटा रोचक पक्ष के छ भने

मुलुकको कुल क्षेत्रफलको ०.०७% मात्र भाग ओगटेको यो नगरपालिकाले मुलुकको कुल जनसंख्याको ०.१८% ओगटेको छ । पछिल्लो तथ्याङ्क बमोजिम यस नगरपालिकाको कुल जनसंख्या मध्ये १.५ प्रतिशत (७४८ जना) अपाङ्गता भएकाहरू रहेका छन्। कुल १२,०२५ घरपरिवार रहेको यस नगरपालिकामा प्रति परिवार औषत ४.१३ जना सदस्य रहेको देखिन्छ। वि.सं. २०६८ को जनगणना अनुसार नेपालको परिवारको औषत आकार ४.८८ रहेको छ। देशमा सबैभन्दा बढी रौतहट जिल्लामा ६.४४ र सबैभन्दा कम कास्कीमा ३.९२ रहेको देखिन्छ। यसप्रकार यहाँको औसत परिवार आकार मुलुकको औसत परिवार आकार नजिक भएको देखिन्छ ।

३.२ वडागत क्षेत्रफल, जनसंख्या तथा घरधुरी विवरण

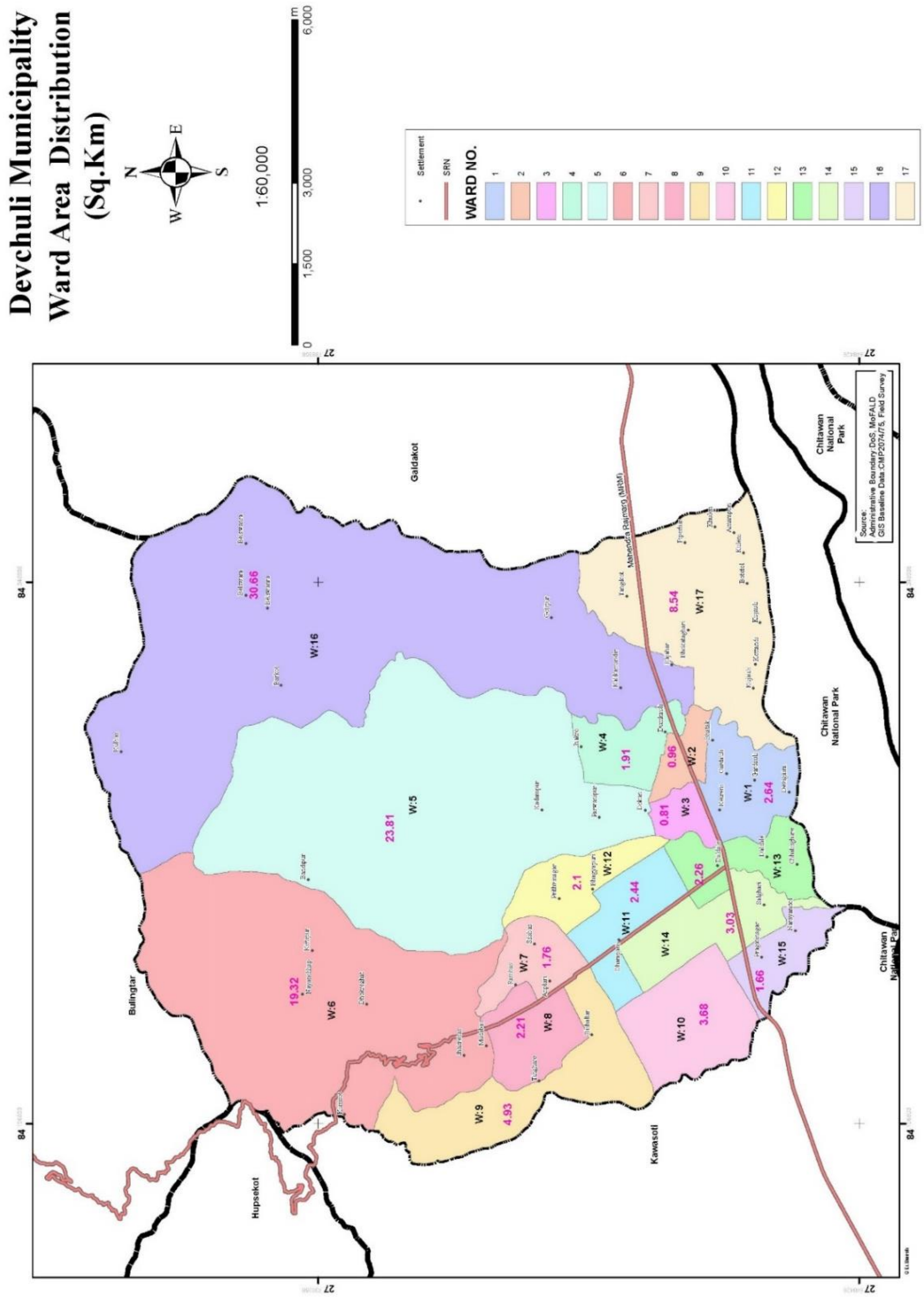

नक्सा नं. २: नगरपालिकाको वडागत क्षेत्रफल

तालिका नं. ७ : अक्सर बसोबास गर्ने तथा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण

वडा	अक्सर बसोबास गर्ने जनसंख्या				अनुपस्थित				जम्मा			
	पुरूष	महिला	अन्य	जम्मा	पुरूष	महिला	अन्य	जम्मा	पुरूष	महिला	अन्य	जम्मा
१	१४४६	१६२१	०	३०६७	२८४	७४	०	३५८	१७३०	१६९५	०	३४२५
२	९५३	१०१०	०	१९६३	१७१	५३	०	२२४	११२४	१०६३	०	२१८७
३	७२८	७५७	०	१४८५	१२३	५१	०	१७४	८५१	८०८	०	१६५९

वडा	अक्सर बसोबास गर्ने जनसंख्या				अनुपस्थित				जम्मा			
	पुरूष	महिला	अन्य	जम्मा	पुरूष	महिला	अन्य	जम्मा	पुरूष	महिला	अन्य	जम्मा
४	१३८०	१५३५	०	२९१५	२७५	४८	०	३२३	१६५५	१५८३	०	३२३८
५	१०८३	१२१०	०	२२९३	३००	६१	०	३६१	१३८३	१२७१	०	२६५४
६	७५९	९१९	०	१६७८	३६१	१०७	०	४६८	११२०	१०२६	०	२१४६
७	९८२	११५१	०	२१३३	३०८	३८	०	३४६	१२९०	११८९	०	२४७९
८	६३९	७५१	०	१३९०	१९६	२८	०	२२४	८३५	७७९	०	१६१४
९	१४७५	१७४१	०	३२१६	४८२	३३	०	५१५	१९५७	१७७४	०	३७३१
१०	१४२०	१७७६	०	३१९६	५७९	१३५	०	७१४	१९९९	१९११	०	३९१०
११	१५२०	१७२२	०	३२४२	४५१	८३	०	५३४	१९७१	१८०५	०	३७७६
१२	११७३	१३०९	०	२४८२	३६१	७९	०	४४०	१५३४	१३८८	०	२९२२
१३	१४०८	१४२४	१	२८३३	२५३	६४	०	३१७	१६६१	१४८८	१	३१५०
१४	१४५३	१७३७	०	३१९०	४०१	९३	०	४९४	१८५४	१८३०	०	३६८४
१५	१५१३	१७४७	०	३२६०	३८४	११२	०	४९६	१८९७	१८५९	०	३७५६
१६	२२८६	२७१२	०	४९९८	६२२	१५७	०	७७९	२९०८	२८६९	०	५७७७
१७	२९३७	३३५८	१	६२९६	७८०	२२१	०	१००१	३७१७	३५७९	१	७२९७
जम्मा	२३१५५	२६४८०	२	४९६३७	६३३१	१४३७	०	७७६८	२९४८६	२७९१७	२	५७४०५

स्रोत : नगरपालिका घरधुरी सर्वेक्षण, २०७६

तालिका नं. ८ : वडागत क्षेत्रफल, जनसंख्या तथा घरधुरी विवरण

वडा	जनसंख्या					जनगणना २०६८ अनुसार	परिवार संख्या	क्षेत्रफल	जनघनत्व प्रति वर्ग कि.मि.	औषत परिवार आकार	लैङ्गिक अनुपात
	पुरूष	महिला	तेस्रो लिंगी	जम्मा	प्रतिशत						
१	१४४६	१६२१	०	३०६७	६.१८	२,४५२	७२५	२.६४	११६२	४.२३	८९
२	९५३	१०१०	०	१९६३	३.९५	२,०७४	५११	०.९६	२०४५	३.८४	९४
३	७२८	७५७	०	१४८५	२.९९	१,३१४	३४४	०.८१	१८३३	४.३२	९६
४	१३८०	१५३५	०	२९१५	५.८७	२,२१९	६९७	१.९१	१५२६	४.१८	९०
५	१०८३	१२१०	०	२२९३	४.६२	२,०००	५५६	२३.८१	९६	४.१२	९०
६	७५९	९१९	०	१६७८	३.३८	१,६४८	३७१	१९.३२	८७	४.५२	८३
७	९८२	११५१	०	२१३३	४.३०	२,००६	५०२	१.७६	१२१२	४.२५	८५
८	६३९	७५१	०	१३९०	२.८०	१,१८४	३३२	२.२१	६२९	४.१९	८५
९	१४७५	१७४१	०	३२१६	६.४८	२,७३१	७७५	४.९३	६५२	४.१५	८५
१०	१४२०	१७७६	०	३१९६	६.४४	२,४३४	८१४	३.६८	८६८	३.९३	८०
११	१५२०	१७२२	०	३२४२	६.५३	२,३०२	७९६	२.४४	१३२९	४.०७	८८
१२	११७३	१३०९	०	२४८२	५.००	२,२५०	६०५	२.१	११८२	४.१०	९०

वडा	जनसंख्या					जनगणना २०६८ अनुसार	परिवार संख्या	क्षेत्रफल	जनघनत्व प्रति वर्ग कि.मि.	औषत परिवार आकार	लैङ्गिक अनुपात
	पुरूष	महिला	तेस्रो लिंगी	जम्मा	प्रतिशत						
१३	१४०८	१४२४	१	२८३३	५.७१	२,०८७	७३२	२.२६	१२५४	३.८७	९९
१४	१४५३	१७३७	०	३१९०	६.४३	१,९२९	७८९	३.०३	१०५३	४.०४	८४
१५	१५१३	१७४७	०	३२६०	६.५७	२,८५४	७९०	१.६६	१९६४	४.१३	८७
१६	२२८६	२७१२	०	४९९८	१०.०७	५,१६१	११५१	३०.६६	१६३	४.३४	८४
१७	२९३७	३३५८	१	६२९६	१२.६८	५,९५८	१५३५	८.५४	७३७	४.१०	८७
जम्मा	२३१५५	२६४८०	२	४९६३७	१००.००	४२६०३	१२०२५	**११२.७२**	४४०	४.१३	८७

स्रोत : नगरपालिका घरधुरी सर्वेक्षण, २०७६

देवचुली नगरपालिकाको वडागत जनसंख्याको तुलनात्मक विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा धेरै जनसंख्या भएको वडा नं १७ रहेको छ जसमा जम्मा जनसंख्या ६,२९६ (१२.६८%) (पुरुष २९३७ जना, महिला ३३५८ जना र तेस्रो लिंगी १ जना) रहेका छन्। यस वडाको औषत परिवार आकार ४.१० र घरधुरी संख्या १५३५ रहेको छ। त्यस्तै सबैभन्दा थोरै जनसंख्या भएको वडा नं. ८ रहेको छ जसको जनसंख्या १,३९० (२.८०%) (पुरुष ६३९ जना र महिला ७५१ जना) रहेका छन् भने घरधुरी संख्या ३३२ र औसत परिवार संख्या ४.१९ रहेको छ। सबै भन्दा बढी जनघनत्व भएको वडा नं २ रहेको छ जसको जनघनत्व २०४५ व्यक्ति प्रति वर्ग कि.मी. रहेको छ भने सबैभन्दा कम जनघनत्व भएको वडा नं ६ रहेको छ जसको जनघनत्व ८७ व्यक्ति प्रति वर्ग कि.मी. रहेको छ। जनगणना २०६८ का अनुसार यस नगरपालिकाको कुल जनसंख्या ४२,६०३ रहेको थियो भने सबैभन्दा बढी जनसंख्या रहेको वडा, वडा नं १७ थियो जसमा ५,९५८ जनसंख्या रहेको थियो। सबैभन्दा कम जनसंख्या वडा नं. ८ मा १,१८४ रहेको थियो। वि.सं. २०६८ को तुलनामा हालको जनसंख्या ७,०३४ जनाले वृद्धि भएको देखिन्छ। अन्य विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

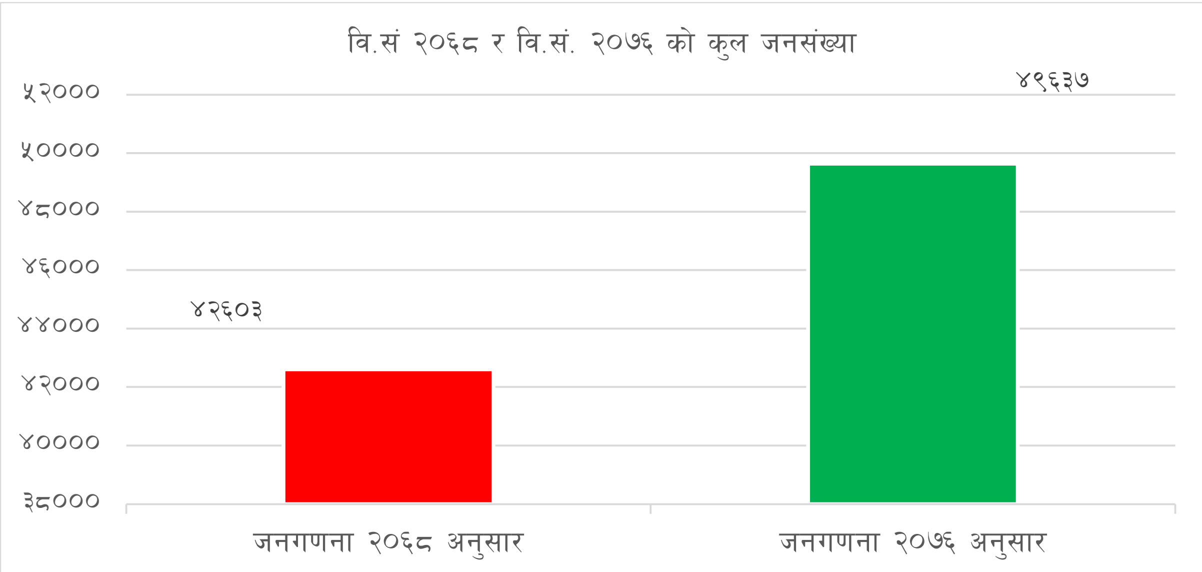

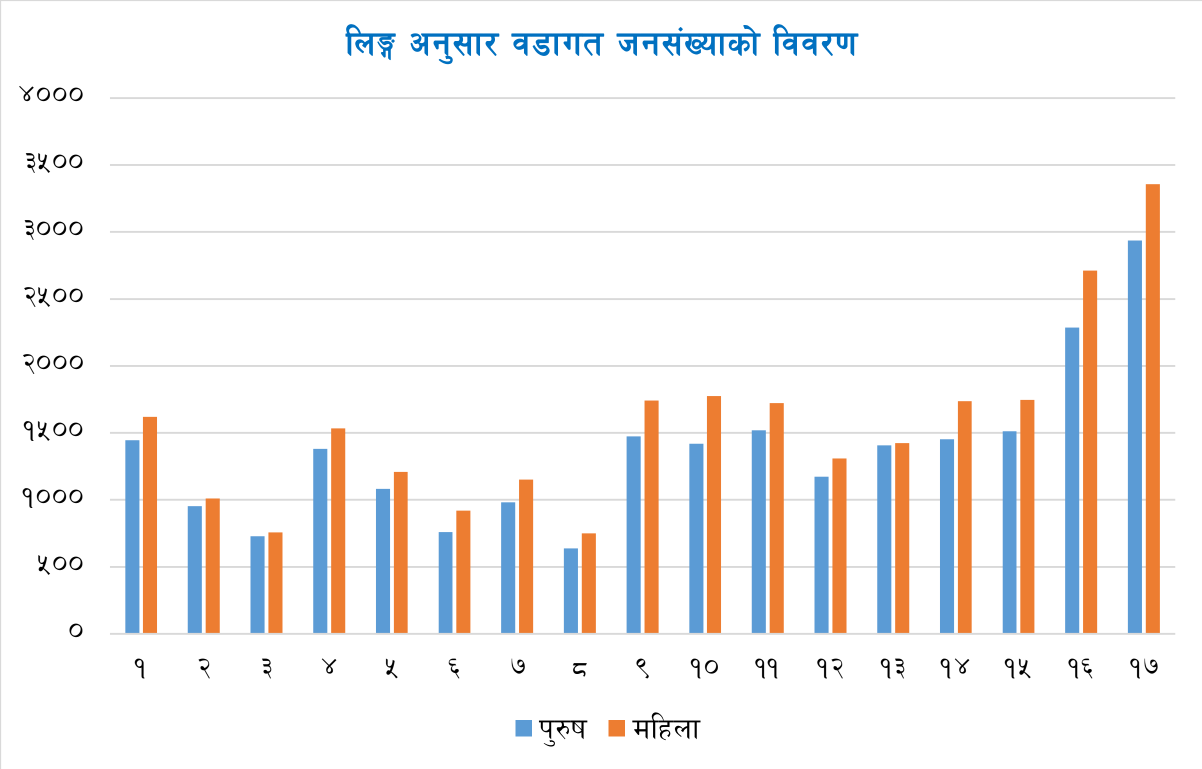

तालिका नं. ८ मा उल्लेखित तथ्यांकका अनुसार वडागत रुपमा जनसंख्याको वितरणमा ठूलो भिन्नता रहेको देखिदैन अर्थात वडागत रुपमा जनसंख्या वितरण सन्तुलित नै रहेको छ । यद्यपी जनघनत्वमा ठूलो मात्रामा भिन्नता देखिन्छ । यसका कारण सम्बन्धित वडामा रहेको आर्थिक एवं सामाजिक सुविधा एवं अवसरमा रहेको भिन्नता नै हो । यसप्रकार नगरपालिका भित्र सन्तुलित विकासमा पनि जोडदिनु नितान्त आवश्यक छ जसको विस्तृत विवरण माथि तालिकामा उल्लेख गरिएको छ भने तालिकालाई तल स्तम्भ चित्रमा पनि देखाईएको छ ।

३.३ उमेर समूहअनुसार जनसंख्याको विवरण

तालिका नं. ९ : ५-९ वर्ष उमेर समूह अनुसार वडागत जनसंख्याको विवरण

उमेर समूह प्रतिशत		वडा नं.																	जम्मा	राष्ट्रिय जनसंख्या
		१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७		
०-४ वर्ष	संख्या	२१०	१६४	८६	२३३	१५१	१४७	१४५	९१	२३५	२१९	२३१	१७४	२१३	२४२	२४४	३६१	३८३	३५२९	
	उमेर समूह प्रतिशत	६.८%	८.४%	५.८%	८.०%	६.६%	८.८%	६.८%	६.५%	७.३%	६.९%	७.१%	७.०%	७.५%	७.६%	७.५%	७.२%	६.१%	७.१%	९.७%
५-९ वर्ष	संख्या	२८४	१८०	१४७	२८१	१९८	१७१	२११	१४२	३१४	२९८	२९६	२१७	२६१	३२२	३०४	४३०	५५५	४६११	
	उमेर समूह प्रतिशत	९.३%	९.२%	९.९%	९.६%	८.६%	१०.२%	९.९%	१०.२%	९.८%	९.३%	९.१%	८.७%	९.२%	१०.१%	९.३%	८.६%	८.८%	९.३%	१२.१०%
१०-१४ वर्ष	संख्या	२८५	१८७	१३५	२९७	२०८	१७९	२२९	१४९	३४४	३४२	३०५	२४६	२४२	३२९	३१९	४४७	५५०	४७९३	
	उमेर समूह प्रतिशत	९.३%	९.५%	९.१%	१०.२%	९.१%	१०.७%	१०.७%	१०.७%	१०.७%	१०.७%	९.४%	९.९%	८.५%	१०.३%	९.८%	८.९%	८.७%	९.७%	१३.१२%
१५-१९ वर्ष	संख्या	३२८	१८५	१३०	३३०	२५०	१६६	२११	१४७	३७६	२८४	२७९	२३२	२५४	३५३	२८९	४८२	६२०	४९१६	
	उमेर समूह प्रतिशत	१०.७%	९.४%	८.८%	११.३%	१०.९%	९.९%	९.९%	१०.६%	११.७%	८.९%	८.६%	९.३%	९.०%	११.१%	८.९%	९.६%	९.८%	९.९%	११.०७%
२०-२४ वर्ष	संख्या	२९५	१७२	१०२	३०७	२२५	१८१	२१९	१५९	२९७	२६८	२८०	२१६	२६१	२७०	२७४	४३५	६१६	४५७७	
	उमेर समूह प्रतिशत	९.६%	८.८%	६.९%	१०.५%	९.८%	१०.८%	१०.३%	११.४%	९.२%	८.४%	८.६%	८.७%	९.२%	८.५%	८.४%	८.७%	९.८%	९.२%	८.९०%
२५-२९ वर्ष	संख्या	२८२	१८९	१३८	२६६	२१४	१२१	१८८	११३	२८८	२८४	३१०	२२१	३०४	२६२	३१८	४५३	५९६	४५४७	
	उमेर समूह प्रतिशत	९.२%	९.६%	९.३%	९.१%	९.३%	७.२%	८.८%	८.१%	९.०%	८.९%	९.६%	८.९%	१०.७%	८.२%	९.८%	९.१%	९.५%	९.२%	७.८५%
३०-३४ वर्ष	संख्या	२३१	१६५	१३७	२४४	१६६	१२४	१५७	९८	२३४	२८१	२८१	२००	२६८	२७४	२४८	३९३	५१९	४०२०	
	उमेर समूह प्रतिशत	७.५%	८.४%	९.२%	८.४%	७.२%	७.४%	७.४%	७.१%	७.३%	८.८%	८.७%	८.१%	९.५%	८.६%	७.६%	७.९%	८.२%	८.१%	६.५५%
३५-३९ वर्ष	संख्या	२४४	१६४	११३	१८७	२०४	८९	१२५	१११	२०५	२३६	२५५	१८५	२३९	२५३	२४७	३६२	४५५	३६७४	
	उमेर समूह प्रतिशत	८.०%	८.४%	७.६%	६.४%	८.९%	५.३%	५.९%	८.०%	६.४%	७.४%	७.९%	७.५%	८.४%	७.९%	७.६%	७.२%	७.२%	७.४%	६.०६%

उमेर समूह प्रतिशत		वडा नं.																	जम्मा	राष्ट्रिय जनसंख्या
		१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७		
४०-४४ वर्ष	संख्या	१८५	१३८	१०३	१७०	१५२	१११	१३२	७२	१९४	१९२	२१८	१४३	१७९	२१०	२१८	३२५	३७९	३१२१	
	उमेर समूह प्रतिशत	६.०%	७.०%	६.९%	५.८%	६.६%	६.६%	६.२%	५.२%	६.०%	६.०%	६.७%	५.८%	६.३%	६.६%	६.७%	६.५%	६.०%	६.३%	५.२३%
४५-४९ वर्ष	संख्या	१९२	९०	९६	१३५	९०	१०८	१०७	७६	११७	१५६	१८१	१२४	१४८	१३६	१६४	२९९	३२६	२५४५	
	उमेर समूह प्रतिशत	६.३%	४.६%	६.५%	४.६%	३.९%	६.४%	५.०%	५.५%	३.६%	४.९%	५.६%	५.०%	५.२%	४.३%	५.०%	६.०%	५.२%	५.१%	४.४३%
५०-५४ वर्ष	संख्या	१४९	९५	८०	१२५	१०८	८१	१०३	५८	१२४	१४२	१५३	११०	१३९	१२२	१५५	२७१	२९७	२३१२	
	उमेर समूह प्रतिशत	४.९%	४.८%	५.४%	४.३%	४.७%	४.८%	४.८%	४.२%	३.९%	४.४%	४.७%	४.४%	४.९%	३.८%	४.८%	५.४%	४.७%	४.७%	३.८%
५५-५९ वर्ष	संख्या	१२२	७७	५१	१०७	७८	४५	७५	४२	१२८	११८	१०४	१०६	८०	१२०	१०७	१८०	२८६	१८२६	
	उमेर समूह प्रतिशत	४.०%	३.९%	३.४%	३.७%	३.४%	२.७%	३.५%	३.०%	४.०%	३.७%	३.२%	४.३%	२.८%	३.८%	३.३%	३.६%	४.५%	३.७%	३.०९%
६०-६४ वर्ष	संख्या	७९	५७	४४	७०	७०	६५	६१	४२	१०१	१०५	१०९	९६	८३	८५	१११	१७७	२१२	१५६७	
	उमेर समूह प्रतिशत	२.६%	२.९%	३.०%	२.४%	३.१%	३.९%	२.९%	३.०%	३.१%	३.३%	३.४%	३.९%	२.९%	२.७%	३.४%	३.५%	३.४%	३.२%	२.८६%
६५-६९ वर्ष	संख्या	६७	३१	४५	६७	७६	३९	६५	३६	९१	९६	८४	६५	६२	७७	१०८	१२५	२०७	१३४१	
	उमेर समूह प्रतिशत	२.२%	१.६%	३.०%	२.३%	३.३%	२.३%	३.०%	२.६%	२.८%	३.०%	२.६%	२.६%	२.२%	२.४%	३.३%	२.५%	३.३%	२.७%	२.१०%
७०-७४ वर्ष	संख्या	४०	२७	२५	५०	४१	२८	४९	२१	६६	६७	६८	५७	३९	५५	६५	११४	११०	९२२	
	उमेर समूह प्रतिशत	१.३%	१.४%	१.७%	१.७%	१.८%	१.७%	२.३%	१.५%	२.१%	२.१%	२.१%	२.३%	१.४%	१.७%	२.०%	२.३%	१.७%	१.९%	१.४९%
७५ वर्ष भन्दा माथि	संख्या	७४	४२	५३	४६	६२	२३	५६	३३	१०२	१०८	८८	९०	६१	८०	८९	१४४	१८५	१३३६	
	उमेर समूह प्रतिशत	२.४%	२.१%	३.६%	१.६%	२.७%	१.४%	२.६%	२.४%	३.२%	३.४%	२.७%	३.६%	२.२%	२.५%	२.७%	२.९%	२.९%	२.७%	१.७०%
जम्मा	संख्या	३०६७	१९६३	१४८५	२९१५	२२९३	१६७८	२१३३	१३९०	३२१६	३१९६	३२४२	२४८२	२८३३	३१९०	३२६०	४९९८	६२९६	४९६३७	

स्रोत : घरधुरी तथ्यांक संकलन, २०७६

नगरपालिकामा रहेका कूल ४९,६३७ जनसंख्यामध्ये १५ देखि १९ वर्ष उमेर समूहका बालबालिकाको जनसंख्या सबैभन्दा बढी ४,९१६ अर्थात ९.९ प्रतिशत, १० देखि १४ वर्ष उमेर समूहका ४,७९३ अर्थात ९.७ प्रतिशत र तेस्रोमा ५ देखि ९ वर्ष उमेर समूहका ४,६११ अर्थात ९.३ प्रतिशत रहेका छन् । समग्र तथ्याङ्कलाई विश्लेषण गर्दा उमेर समूह बढ्दै जाँदा जनसंख्या घट्दै गैरहेको छ । १५ देखि १९ वर्ष भित्रको जनसंख्या सबैभन्दा बढी देखिन्छ । १० वर्षभन्दा मुनिका बालबालिकाको जनसंख्या र २४ वर्षमाथिका प्रौढ तथा वृद्धवृद्धाहरूको संख्या क्रमश घट्दै गैरहेको देखिन्छ । माथिको तालिका राष्ट्रिय जनसंख्यामा विभिन्न उमेर समूहको अनुपात पनि उल्लेख गरिएको छ । यस नगरपालिकामा उमेर समूह अनुसार जनसंख्याको वितरण राष्ट्रिय जनसंख्याको सोहि प्रकारको वितरणसंग मिल्दो जुल्दो प्रकारको नै देखिन्छ । यद्यपी राष्ट्रिय जनगणना २०६८ मा सबैभन्दा बढि जनसंख्या १०-१४ उमेर समूहको देखिन्छ ।

यूवा उमेरको जनसंख्या बढी हुनु राम्रो भएतापनि उनीहरूको शिक्षा, स्वास्थ्य तथा मानव संसाधन विकासमा राज्यले व्यापक लगानी गर्नुपर्ने हुन्छ । यूवा उमेरसमूह धेरै हुनुलाई जनसंख्याको लाभांश भनिन्छ । अर्कोतर्फ यूवाहरूलाई सहि दिशातर्फ उन्मूख बनाउन र रोजगारीका अवसरहरू श्रृजनागरी राष्ट्र निर्माणमा सरिक बनाउनु समाज र राज्यको दायित्व हुन आउँछ । बालबालिका तथा शिशुहरूको संख्या कम हुनुले क्रमश प्रजनन दर घट्दै गएको संकेत गर्दछ भने वृद्धवृद्धाहरूको तथा प्रौढहरूको संख्या कम हुनुले औषत आयू अन्य देशहरूको तुलनामा कम हुनु र प्रौढ अवस्थामा लाग्ने रोगका कारण पाका उमेरको जनसंख्याको मृत्यूदर बढी हुनु भन्ने जनाउँछ । यद्यपि बढ्दो उमेरको संख्या कम हुनु स्वभाविक हो । उमेरअनुसारको जनसंख्याको विश्लेषण गर्दा प्रत्येक उमेर समूहका आवश्यकताहरू सम्बोधन गरी उनीहरूको उचित व्यवस्थापन गर्नु नै चुनौतीपूर्ण हुन्छ । बालबालिकाको पोषण र स्याहार तथा शिक्षा, यूवालाई उचित रोजगारी र वृद्धहरूलाई आवश्यक सामाजिक सूरक्षा तथा स्वास्थ्य सेवा र स्याहार राज्यले निर्वाह गर्नुपर्ने दायित्वहरू भित्र आउँछन् । नगरपालिकाले यसतर्फ ध्यान पुऱ्याउन आवश्यक छ ।

तालिका नं. १० : लिङ्ग अनुसार वडागत जनसंख्याको विवरण

वडा नं.		०-४ वर्ष	५-९ वर्ष	१०-१४ वर्ष	१५-१९ वर्ष	२०-२४ वर्ष	२५-२९ वर्ष	३०-३४ वर्ष	३५-३९ वर्ष	४०-४४ वर्ष	४५-४९ वर्ष	५०-५४ वर्ष	५५-५९ वर्ष	६०-६४ वर्ष	६५-६९ वर्ष	७०-७४ वर्ष	७५ वर्ष भन्दा बढी	जम्मा
१	पुरूष	१०९	१५५	१५३	१५६	१३४	१०२	९६	९४	८१	९६	७७	७३	३०	३०	१९	४१	१४४६
	महिला	१०१	१२९	१३२	१७२	१६१	१८०	१३५	१५०	१०४	९६	७२	४९	४९	३७	२१	३३	१६२१
	जम्मा	२१०	२८४	२८५	३२८	२९५	२८२	२३१	२४४	१८५	१९२	१४९	१२२	७९	६७	४०	७४	३०६७
२	पुरूष	८३	८९	१०३	११०	८०	७६	७०	७२	६४	४४	४८	३६	२७	१६	१०	२५	९५३
	महिला	८१	९१	८४	७५	९२	११३	९५	९२	७४	४६	४७	४१	३०	१५	१७	१७	१०१०
	जम्मा	१६४	१८०	१८७	१८५	१७२	१८९	१६५	१६४	१३८	९०	९५	७७	५७	३१	२७	४२	१९६३

वडा नं.		०-४ वर्ष	५-९ वर्ष	१०-१४ वर्ष	१५-१९ वर्ष	२०-२४ वर्ष	२५-२९ वर्ष	३०-३४ वर्ष	३५-३९ वर्ष	४०-४४ वर्ष	४५-४९ वर्ष	५०-५४ वर्ष	५५-५९ वर्ष	६०-६४ वर्ष	६५-६९ वर्ष	७०-७४ वर्ष	७५ वर्ष भन्दा बढी	जम्मा
३	पुरूष	५६	८४	६६	६३	४७	५७	५६	४६	५८	५३	३८	२५	२१	१७	१२	२९	७२८
	महिला	३०	६३	६९	६७	५५	८१	८१	६७	४५	४३	४२	२६	२३	२८	१३	२४	७५७
	जम्मा	८६	१४७	१३५	१३०	१०२	१३८	१३७	११३	१०३	९६	८०	५१	४४	४५	२५	५३	१४८५
४	पुरूष	१२२	१४३	१५१	१६१	१४२	१००	११५	७५	८१	६३	५३	५८	३५	३१	२२	२८	१३८०
	महिला	१११	१३८	१४६	१६९	१६५	१६६	१२९	११२	८९	७२	७२	४९	३५	३६	२८	१८	१५३५
	जम्मा	२३३	२८१	२९७	३३०	३०७	२६६	२४४	१८७	१७०	१३५	१२५	१०७	७०	६७	५०	४६	२९१५
५	पुरूष	८०	१००	१०७	११८	८५	९०	७९	८९	७४	४३	५१	३२	२९	४१	२८	३७	१०८३
	महिला	७१	९८	१०१	१३२	१४०	१२४	८७	११५	७८	४७	५७	४६	४१	३५	१३	२५	१२१०
	जम्मा	१५१	१९८	२०८	२५०	२२५	२१४	१६६	२०४	१५२	९०	१०८	७८	७०	७६	४१	६२	२२९३
६	पुरूष	७९	७६	१००	७७	७१	३९	५१	३६	४५	४८	३९	२२	३५	१८	१३	१०	७५९
	महिला	६८	९५	७९	८९	११०	८२	७३	५३	६६	६०	४२	२३	३०	२१	१५	१३	९१९
	जम्मा	१४७	१७१	१७९	१६६	१८१	१२१	१२४	८९	१११	१०८	८१	४५	६५	३९	२८	२३	१६७८
७	पुरूष	७३	११८	१२५	९४	९४	६८	६३	४६	५९	४०	५३	३७	२९	३२	२३	२८	९८२
	महिला	७२	९३	१०४	११७	१२५	१२०	९४	७९	७३	६७	५०	३८	३२	३३	२६	२८	११५१
	जम्मा	१४५	२११	२२९	२११	२१९	१८८	१५७	१२५	१३२	१०७	१०३	७५	६१	६५	४९	५६	२१३३
८	पुरूष	५२	७१	७८	७६	७२	४६	२८	४४	३०	३४	२९	१७	१७	१७	१२	१६	६३९
	महिला	३९	७१	७१	७१	८७	६७	७०	६७	४२	४२	२९	२५	२५	१९	९	१७	७५१
	जम्मा	९१	१४२	१४९	१४७	१५९	११३	९८	१११	७२	७६	५८	४२	४२	३६	२१	३३	१३९०
९	पुरूष	१३१	१६४	१९१	१९३	१०५	९५	७६	७५	८७	५३	५५	६८	५०	५३	३४	४५	१४७५
	महिला	१०४	१५०	१५३	१८३	१९२	१९३	१५८	१३०	१०७	६४	६९	६०	५१	३८	३२	५७	१७४१
	जम्मा	२३५	३१४	३४४	३७६	२९७	२८८	२३४	२०५	१९४	११७	१२४	१२८	१०१	९१	६६	१०२	३२१६
१०	पुरूष	१२१	१६१	१७२	१४१	१०४	८८	१००	७९	८२	६९	७५	४९	४७	४४	३३	५५	१४२०
	महिला	९८	१३७	१७०	१४३	१६४	१९६	१८१	१५७	११०	८७	६७	६९	५८	५२	३४	५३	१७७६
	जम्मा	२१९	२९८	३४२	२८४	२६८	२८४	२८१	२३६	१९२	१५६	१४२	११८	१०५	९६	६७	१०८	३१९६
११	पुरूष	१२९	१६९	१५६	१२८	१०४	१२१	१०८	१२३	११०	७५	७८	५३	४९	३८	३२	४७	१५२०
	महिला	१०२	१२७	१४९	१५१	१७६	१८९	१७३	१३२	१०८	१०६	७५	५१	६०	४६	३६	४१	१७२२
	जम्मा	२३१	२९६	३०५	२७९	२८०	३१०	२८१	२५५	२१८	१८१	१५३	१०४	१०९	८४	६८	८८	३२४२

वडा नं.		०-४ वर्ष	५-९ वर्ष	१०-१४ वर्ष	१५-१९ वर्ष	२०-२४ वर्ष	२५-२९ वर्ष	३०-३४ वर्ष	३५-३९ वर्ष	४०-४४ वर्ष	४५-४९ वर्ष	५०-५४ वर्ष	५५-५९ वर्ष	६०-६४ वर्ष	६५-६९ वर्ष	७०-७४ वर्ष	७५ वर्ष भन्दा बढी	जम्मा
१२	पुरूष	९४	१२६	१४४	१२०	८४	८३	८६	७४	६४	५५	४३	४२	४६	३७	२९	४६	११७३
	महिला	८०	९१	१०२	११२	१३२	१३८	११४	१११	७९	६९	६७	६४	५०	२८	२८	४४	१३०९
	जम्मा	१७४	२१७	२४६	२३२	२१६	२२१	२००	१८५	१४३	१२४	११०	१०६	९६	६५	५७	९०	२४८२
१३	पुरूष	११८	१४७	१३१	१३६	१२२	१२६	१२७	१११	९७	७०	७०	३५	३९	३५	१६	२८	१४०८
	महिला	९४	११४	१११	११८	१३९	१७८	१४१	१२८	८२	७८	६९	४५	४४	२७	२३	३३	१४२४
	तेस्रो लिंगी	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१
	जम्मा	२१३	२६१	२४२	२५४	२६१	३०४	२६८	२३९	१७९	१४८	१३९	८०	८३	६२	३९	६१	२८३३
१४	पुरूष	१२७	१८८	१५०	१७५	१११	७३	१०३	१०१	९८	६६	६०	६२	४४	२९	३०	३६	१४५३
	महिला	११५	१३४	१७९	१७८	१५९	१८९	१७१	१५२	११२	७०	६२	५८	४१	४८	२५	४४	१७३७
	जम्मा	२४२	३२२	३२९	३५३	२७०	२६२	२७४	२५३	२१०	१३६	१२२	१२०	८५	७७	५५	८०	३१९०
१५	पुरूष	१३७	१५०	१७२	१२६	१२४	१०५	१०३	११०	१०३	८३	७५	४२	६१	४६	३१	४५	१५१३
	महिला	१०७	१५४	१४७	१६३	१५०	२१३	१४५	१३७	११५	८१	८०	६५	५०	६२	३४	४४	१७४७
	जम्मा	२४४	३०४	३१९	२८९	२७४	३१८	२४८	२४७	२१८	१६४	१५५	१०७	१११	१०८	६५	८९	३२६०
१६	पुरूष	१९०	२२१	२१७	२२३	१६९	१६९	१६८	१४९	१५५	१३७	१२९	८९	९४	५०	५४	७२	२२८६
	महिला	१७१	२०९	२३०	२५९	२६६	२८४	२२५	२१३	१७०	१६२	१४२	९१	८३	७५	६०	७२	२७१२
	जम्मा	३६१	४३०	४४७	४८२	४३५	४५३	३९३	३६२	३२५	२९९	२७१	१८०	१७७	१२५	११४	१४४	४९९८
१७	पुरूष	२१५	२९७	२८०	३११	२५६	२२१	२११	१९३	१५५	१६१	१३१	१४१	९९	१०८	५३	१०५	२९३७
	महिला	१६८	२५८	२७०	३०९	३५९	३७५	३०८	२६२	२२४	१६५	१६६	१४५	११३	९९	५७	८०	३३५८
	तेस्रो लिंगी	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१
	जम्मा	३८३	५५५	५५०	६२०	६१६	५९६	५१९	४५५	३७९	३२६	२९७	२८६	२१२	२०७	११०	१८५	६२९६
जम्मा	पुरूष	१९१६	२४५९	२४९६	२४०८	१९०४	१६५९	१६४०	१५१७	१४४३	११९०	११०४	८८१	७५२	६४२	४५१	६९३	२३१५५
	महिला	१६१२	२१५२	२२९७	२५०८	२६७२	२८८८	२३८०	२१५७	१६७८	१३५५	१२०८	९४५	८१५	६९९	४७१	६४३	२६४८०
	तेस्रो लिंगी	१	०	०	०	१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२
	जम्मा	३५२९	४६११	४७९३	४९१६	४५७७	४५४७	४०२०	३६७४	३१२१	२५४५	२३१२	१८२६	१५६७	१३४१	९२२	१३३६	४९६३७

स्रोत : घरधुरी तथ्यांक संकलन, २०७६

नगरपालिकामा रहेको कूल ४९,६३७ जनसंख्यामध्ये २३,१५५ पुरुष र २६,४८० जना महिला रहेका छन् भने २ जना तेस्रो लिंगी रहेको पाइयो । ० देखि ४, ५ देखि ९, १० देखि १४, ७५ भन्दा बढी उमेर समूहका किशोर र पुरुषहरूको बाहुल्यता रहेको छ भने यस बाहेकका उमेर समूहमा महिलाको संख्या बढी रहेको छ। यसरी समग्र लैङ्गिक अनुपात हेर्दा प्रति १०० जना महिलामा ८७ जना पुरुष रहेका छन् । नगरपालिकाका सबै वडामा महिलाको बाहुल्यता रहेको छ । लैङ्गिक भेदभाव उन्मूलनका विविध प्रयासहरू भै रहेतापनि ठोस उपलब्धी भने हासिल हुन सकेको देखिँदैन । यद्यपि यसमा सुधार भने भैरहेको छ । उमेरसमूह अनुसार हेर्दा १५ देखि ३९ वर्ष उमेर समूह भित्रका किशोरी र महिलाहरूको जनसंख्यामा र उमेर पुगेका महिलाहरूका शारीरिक, मानसिक, सामाजिक तथा आर्थिक मुद्दाहरूलाई सम्बोधन गर्ने खालको योजनाहरू निर्माण गर्नु जरुरी छ । प्रजनन स्वास्थ्य, यौन स्वास्थ्य, रजस्वलासम्बन्धी समस्याहरू, महिला मैत्री शौचालय, परामर्श केन्द्रहरू, महिला हिंसा, चेलीबेटी बेचबिखन, घरेलु लैङ्गिक हिंसा, पाठेघर खस्ने समस्या, दाइजो प्रथा, महिला शसक्तिकरण तथा अधिकार जस्ता विषयहरू आम महिलाका प्रमुख तथा संवेदनशिल विषय भएकोले नगरपालिकाले यी विषयहरूको प्रभावकारी योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने संकेत समग्र तथ्याङ्कले गर्दछ । साथै पुरुषहरूको समेत शिक्षा, स्वास्थ्य र रोजगारीमा विशेष ध्यान पुऱ्याउनु पर्ने देखिन्छ । वडागत विवरण माथिको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

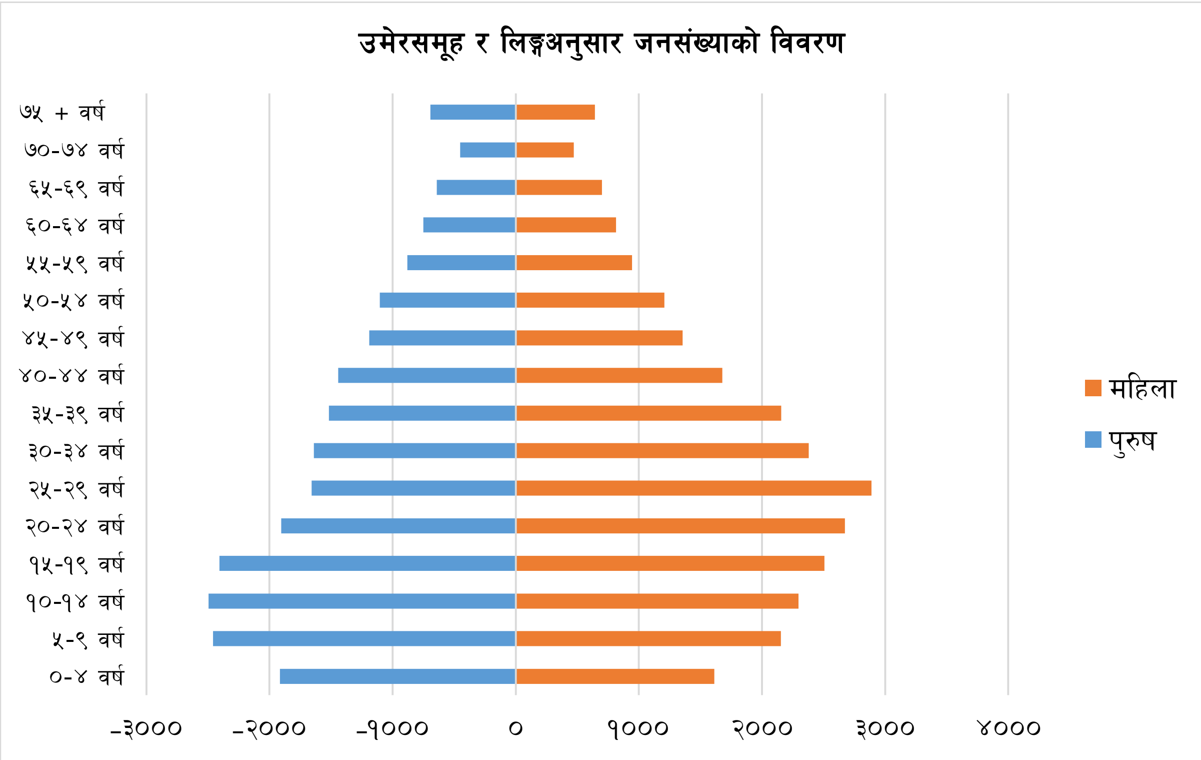

३.४ १० वर्ष वा सोभन्दा माथिका व्यक्तिहरूको वैवाहिक स्थितिको विवरण

वैवाहिक स्थिति भन्नाले विवाह गरेका, विवाह गरेर पनि सम्बन्ध विच्छेद भएका साथै श्रीमान वा श्रीमती गुमाएर एकल भई बसेको अवस्थालाई जनाउँछ। लैङ्गिक आधारमा समाजको वैवाहिक स्थिति असमान देखिन्छ। नेपाली समाजमा महिलाले श्रीमान्को मृत्यु भए पनि विवाह गर्नु हुँदैन भन्ने मान्यता र विधुवालाई हेरिने दृष्टिकोण रुढिवादी र परम्परागत रहेको छ। जसले गर्दा समाजमा बहुविवाह तथा विदुर र विधुवाको संख्यात्मक स्थिति असमान देखिन्छ। अझ प्राचीन समयमा सती प्रथा प्रचलनमा रहेको थियो।

तर १९७७ मा चन्द्रशमशेरले कानूनीरुपमा कु-प्रथाको रुपमा रहेको सती प्रथाको अन्त्य गर्ने घोषणा गरेका थिए । सामान्यतया पितृसत्तात्मक समाज रहेको हाम्रो देशमा विधुवा महिलाको संख्या विदुरको संख्या भन्दा धेरै गुणा बढी देखिन्छ । सामाजिकरुपमा महिला र पुरुषको वैवाहिक स्थितिमा असमानता देखिन्छ । यस नगरपालिकाको वैवाहिक स्थितिको थप विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ११ : १० वर्ष वा सोभन्दा माथिका व्यक्तिहरूको वैवाहिक स्थितिको विवरण

वडा		विवाह नभएको	एक विवाह	वहु विवाह	पुनर्विवाह	विदुर/ विधुवा	सम्बन्ध बिच्छेद/ पारपाचुके	छुट्टिएको	थाहा नभएको	जम्मा
१	पुरूष	४१५	७५३	४	०	९	०	०	१	११८२
	महिला	३६२	९५२	०	०	७१	१	४	१	१३९१
	जम्मा	७७७	१७०५	४	०	८०	१	४	२	२५७३
२	पुरूष	२७८	४६१	१७	१०	१०	०	५	०	७८१
	महिला	१८६	५५६	०	१३	७३	३	७	०	८३८
	जम्मा	४६४	१०१७	१७	२३	८३	३	१२	०	१६१९
३	पुरूष	१९२	३८६	२	३	४	०	१	०	५८८
	महिला	१५८	४७६	०	१	२४	१	२	२	६६४
	जम्मा	३५०	८६२	२	४	२८	१	३	२	१२५२
४	पुरूष	४१४	६४०	३०	१३	११	१	५	१	१११५
	महिला	३३६	८४९	०	२०	७४	०	७	०	१२८६
	जम्मा	७५०	१४८९	३०	३३	८५	१	१२	१	२४०१
५	पुरूष	३०१	५१३	२०	३९	२६	३	१	०	९०३
	महिला	२६४	६९६	०	२०	५१	५	५	०	१०४१
	जम्मा	५६५	१२०९	२०	५९	७७	८	६	०	१९४४
६	पुरूष	२०८	३६५	१७	१४	०	०	०	०	६०४
	महिला	१६२	५५२	०	२६	१६	०	०	०	७५६
	जम्मा	३७०	९१७	१७	४०	१६	०	०	०	१३६०
७	पुरूष	३१८	४४१	४	१३	८	२	३	२	७९१
	महिला	२५६	६६६	०	५	४९	२	६	२	९८६
	जम्मा	५७४	११०७	४	१८	५७	४	९	४	१७७७
८	पुरूष	२१३	२५८	२५	१५	२	२	१	०	५१६
	महिला	१५३	४३५	०	१६	३६	१	०	०	६४१
	जम्मा	३६६	६९३	२५	३१	३८	३	१	०	११५७
९	पुरूष	४८६	६३५	२१	२	२८	०	८	०	११८०
	महिला	३८७	९८५	०	१२	९८	१	४	०	१४८७
	जम्मा	८७३	१६२०	२१	१४	१२६	१	१२	०	२६६७

वडा		विवाह नभएको	एक विवाह	वहु विवाह	पुनर्विवाह	विदुर/ विधुवा	सम्बन्ध बिच्छेद/ पारपाचुके	छुट्टिएको	थाहा नभएको	जम्मा
१०	पुरूष	४५०	६४६	१९	१	२१	०	१	०	११३८
	महिला	४००	१०३२	०	३	१०३	०	०	३	१५४१
	जम्मा	८५०	१६७८	१९	४	१२४	०	१	३	२६७९
११	पुरूष	४२३	७६९	१४	०	८	०	४	४	१२२२
	महिला	३६२	१०२२	०	१	१०४	०	३	१	१४९३
	जम्मा	७८५	१७९१	१४	१	११२	०	७	५	२७१५
१२	पुरूष	३७३	५०६	३५	२४	१०	१	४	०	९५३
	महिला	२६०	७७६	०	१९	७३	१	८	१	११३८
	जम्मा	६३३	१२८२	३५	४३	८३	२	१२	१	२०९१
१३	पुरूष	३९१	७१४	१०	२०	८	०	०	०	११४३
	महिला	२७४	८५१	०	८	७५	२	५	१	१२१६
	जम्मा	६६५	१५६५	१०	२८	८३	२	५	१	२३५९
१४	पुरूष	४३४	६७१	२	१९	१०	०	२	०	११३८
	महिला	४३०	९७६	०	८	६७	१	६	०	१४८८
	जम्मा	८६४	१६४७	२	२७	७७	१	८	०	२६२६
१५	पुरूष	४५८	७१३	३६	१	१२	३	३	०	१२२६
	महिला	३९१	९८६	०	४	९८	४	३	०	१४८६
	जम्मा	८४९	१६९९	३६	५	११०	७	६	०	२७१२
१६	पुरूष	६२८	११९८	२१	४	२१	२	१	०	१८७५
	महिला	५९५	१५५३	०	७	१७०	२	३	२	२३३२
	जम्मा	१२२३	२७५१	२१	११	१९१	४	४	२	४२०७
१७	पुरूष	९०३	१४२९	४०	१२	३६	२	२	१	२४२५
	महिला	७४८	२०१५	०	१४	१४५	४	६	०	२९३२
	तेस्रो लिंगी	१	०	०	०	०	०	०	०	१
	जम्मा	१६५२	३४४४	४०	२६	१८१	६	८	१	५३५८
जम्मा	पुरूष	६८८५	११०९८	३१७	१९०	२२४	१६	४१	९	१८७८०
	महिला	५७२४	१५३७८	०	१७७	१३२७	२८	६९	१३	२२७१६
	तेसो लिंगी	१	०	०	०	०	०	०	०	१
	जम्मा	१२६१०	२६४७६	३१७	३६७	१५५१	४४	११०	२२	४१४९७
	प्रतिशत	३०.३९	६३.८०	०.७६	०.८८	३.७४	०.११	०.२७	०.०५	१००.००
राष्ट्रिय तथ्याङ्क (प्रतिशत)		३५.६३	५७.४५	१.४४	२.००	३.१८	०.११	०.१९		१००

स्रोत : नगरपालिका घरधुरी सर्वेक्षण, २०७६

लैङ्गिक आधारमा १० वर्षमाथिको जनसंख्याको वैवाहिक स्थितिलाई हेर्दा १० वर्ष वा सोभन्दा माथिका कूल ४१,४९७ जनामध्ये ६,८८५ पुरुष र ५,७२४ महिला अविवाहित अर्थात कहिल्यै विवाह नभएको देखिन्छ भने ११,०९८ पुरुष र १५,३७८ महिलाहरूको विवाह भएको देखिन्छ । त्यसैगरी विवाहितमध्ये बहुविवाह गर्ने पुरुषको संख्या ३१७ र महिलाको संख्या शुन्य रहेको छ । त्यसैगरी पुर्नविवाह गर्ने पुरुषहरू १९० र महिला १७७ रहेको, २२४ जना पुरुषहरू विधुर छन् भने १३२७ विद्यवा छन्, सम्बन्ध विच्छेद/पारपाचुके गर्नेमा १६ जना पुरुष र २८ जना महिला, छुट्टिएर बस्नेमा ४१ जना पुरुष र ६९ जना महिला र केही पनि थाहा नभएको ९ जना पुरुष र १३ जना महिला रहेको तथ्याङ्कले देखाउँछ । यहाँ तुलनात्मक रुपमा महिला र पुरुषको वैवाहिक अवस्थालाई हेर्दा असमान अवस्था देखिन्छ । पुरुषको तुलनामा बढी महिलाको विवाह भएको साथै विधुर पुरुषभन्दा विधवा महिलाको संख्यासमेत बढी देखिन्छ । पुरुषभन्दा महिलाको विवाह छिटो गर्ने परिपाटी र विधवा महिलालाई विवाह गरी स्वीकार्ने सामाजिक सोचाइमा कमी रहेका कारण पुरुष र महिला बीचमा ठूलो असमानता देखिएको हो । यस प्रकारका असमानताको अन्त्य गर्न सामाजिक जागरणका कार्यक्रमहरूलाई प्रभावकारी ढंगले संचालन गर्नुपर्दछ । मुलुकको राष्ट्रिय जनसंख्यासंगको तुलना गर्दा १० वा सो भन्दा माथिको जनसंख्याको वैवाहिक स्थितिमा केहि फरक देखिन्छ । तालिका अनुसार देवचुली नगरपालिकाको विवाह नभएको जनसंख्या ३०.३८ प्रतिशत रहेकोमा नेपालमा यो जनसंख्या ३५.६३ प्रतिशत रहेको छ । अन्य तथ्याङ्कहरु तालिका नं. १० मा उल्लेख गरिएको छ ।

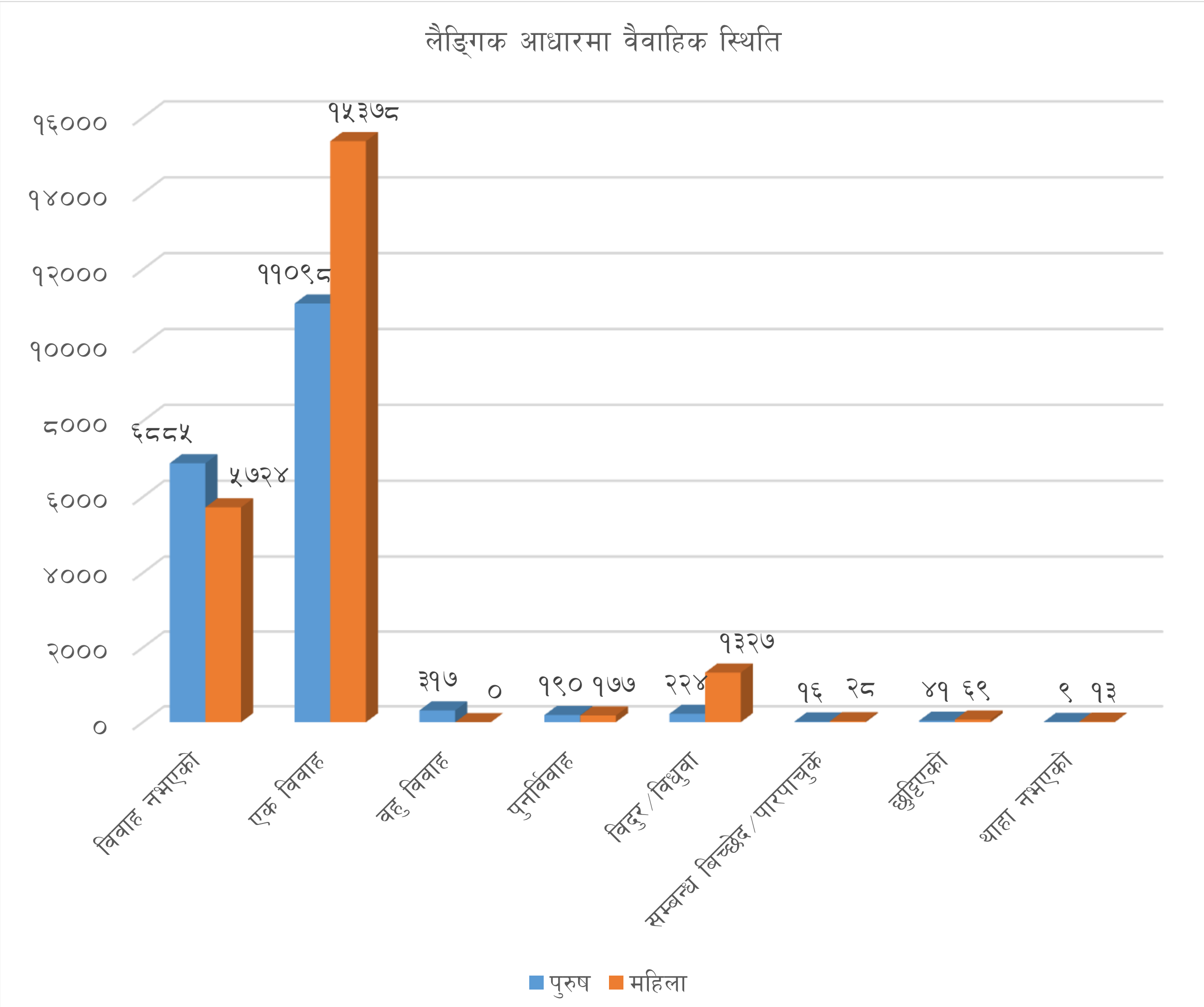

३.५ उमेर समूहका आधारमा १० वर्षभन्दा माथिको जनसंख्याको वैवाहिक स्थितिको विवरण

तालिका नं. १२ : उमेर समूहका आधारमा १० वर्षभन्दा माथिको जनसंख्याको वैवाहिक स्थितिको विवरण

हालको उमेर समूह	वैवाहिक स्थिति									
	विवाह नभएको	एक विवाह	वहु विवाह	पुनर्विवाह	विदुर/ विधुवा	सम्बन्ध बिच्छेद/ पारपाचुके	छुट्टिएको	थाहा नभएको	जम्मा	राष्ट्रिय औषत
१० -१४ वर्ष	४७९१	२	०	०	०	०	०	०	४७९३	१०.३३
१५-१९ वर्ष	४४७१	४३९	०	१	१	१	३	०	४९१६	४९.३७
२०-२४ वर्ष	२२३५	२३१९	४	११	२	३	२	१	४५७७	२८.९३
२५-२९ वर्ष	७०६	३७८१	८	२५	१०	३	१४	०	४५४७	८.५३
३०-३४ वर्ष	१५८	३७५९	१८	४२	१८	६	१९	०	४०२०	२.०७
३५-३९ वर्ष	८१	३४६३	२३	४३	४०	११	१२	१	३६७४	०.५२
४०-४४ वर्ष	३५	२९१८	३९	३८	७१	६	१४	०	३१२१	०.१६
४५-४९ वर्ष	३७	२३५९	२७	३३	७९	१	९	०	२५४५	०.०५२
५०-५४ वर्ष	३०	२०७९	३०	३९	११२	५	१३	४	२३१२	५० वर्ष भन्दा माथिको औषत ०.०३९
५५-५९ वर्ष	२२	१५६४	३८	४०	१४४	४	९	५	१८२६	
६०-६४ वर्ष	१२	१२९५	२९	२१	२०२	२	४	२	१५६७	
६५-६९ वर्ष	१३	१०३७	३४	२०	२३०	१	३	३	१३४१	
७०-७४ वर्ष	४	६३४	२४	२२	२३१	०	५	२	९२२	
७५ वर्ष वा सो भन्दा बढी	१५	८२७	४३	३२	४११	१	३	४	१३३६	
जम्मा	१२६१०	२६४७६	३१७	३६७	१५५१	४४	११०	२२	४१४९७	
प्रतिशत	३०.४%	६३.८%	०.८%	०.९%	३.७%	०.१%	०.३%	०.१%	१००.०%	

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नगरपालिकामा १० वर्षभन्दा माथिको उमेर समूहमा रहेका ४१,४९७ जनसंख्यामध्ये कहिल्यै विवाह नगरेको जनसंख्या १२,६१० अर्थात ३०.४ प्रतिशत, विवाहित २६,४७६ अर्थात ६३.८ प्रतिशत, बहुविवाह गर्नेको ०.८ प्रतिशत, पुर्नविवाह गर्ने ०.९ प्रतिशत, विधवा वा विधुरको संख्या ३.७ प्रतिशत, सम्बन्ध विच्छेद भएका ०.१ प्रतिशत, छुट्टिएको ०.३ प्रतिशत भएकोले यी तथ्याङ्क अनुसार नगरपालिकामा समग्र वैवाहिक अवस्था सामान्य रहेको देखिन्छ । यस नगरपालिकामा तुलनात्मक रुपमा कम उमेरमा विवाह गर्नेको संख्या कम रहेको देखिन्छ । यो तुलनात्मकरुपमा सुधारीएको स्थिति हो । शिक्षा तथा आम सञ्चार माध्यामको सकारात्मक प्रभावले जनचेतनामा आएको सकारात्मक परीवर्तनको कारणले यस्तो भएको हो ।

३.६ जातजाती समूहअनुसार जनसंख्याको विवरण

तालिका नं. १३ : जातजातिअनुसार जनसंख्याको विवरण

जातजाति	वडा नं.																	जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७		
ब्राह्मण पहाडी	१०१४	७४१	७८६	४८३	३१६	५	६२०	१०६	५८५	१५२७	११०१	१३१३	१२४४	१२०९	१५१६	१६७९	१८१८	१६०६३	३२.३६%
मगर	२९६	१२३	१५२	९१८	१२९७	१५००	७६७	९९०	१५३६	८३७	११४२	३६७	३८१	५९७	२२९	९५१	७७८	१२८६१	२५.९१%
क्षेत्री	३१२	१९०	१७०	१२६	६९	८	२१०	३५	१९१	३०८	४३३	२२८	१९८	३८८	५७३	७६७	४५७	४६६३	९.३९%
कामी	१२०	१०२	२८	३६६	१३५	२३	३४९	१२४	२५९	१३९	२३४	१७४	१६५	३३२	७८	३०४	५०७	३४३९	६.९३%
थारु	६२५	२७७	५०	६०	११	२	२२	३	५५	३	१४	९९	२२७	२४	३४	५१८	१३०९	३३३३	६.७१%
नेवार	३८	९२	२३	४४	२०	११	७	१४	१२४	१७६	६४	२४	४८	२७४	३७६	८४	१११	१५३०	३.०८%
तामाङ	६	४	८	७६	१	२३	५७	०	१०७	१०	४७	९१	५९	४४	८५	२१	५६७	१२०६	२.४३%
गुरुङ	३०	३५	१५	१११	२७	८	३१	३३	१२७	४१	१०९	३४	१२	२०	३६	१६०	१७१	१०००	२.०१%
दमाई/ढोली	२०	४	४	८२	१९	५५	२५	५८	११७	२५	३७	२३	६०	३३	६२	४४	७३	७४१	१.४९%
ब्राह्मण तराइ	०	३६	२४५	९३	२१२	५	०	०	०	०	१२	२३	५	११	०	१८	०	६६०	१.३३%
सार्की	८४	१६	०	२६६	४५	०	०	७	१७	११	१४	४१	३९	३३	१	५१	३५	६६०	१.३३%
ठकुरी	२१	१२	०	३२	५	२९	२५	५	४५	२६	०	३१	३१	४८	१८	११८	१४२	५८८	१.१८%
बोटे	२३२	२७	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१५९	०	१९	०	१४४	५८१	१.१७%
कुमाल	१३९	१२	२	५४	१०	२	५	०	७	२४	०	४	५९	३०	१६	११	२३	३९८	०.८०%
माझी	५९	१७४	०	०	३	०	०	०	०	३	०	०	०	०	०	०	३७	२७६	०.५६%
अन्य	७१	११८	२	२०४	१२३	७	१५	१५	४६	६६	३५	३०	१४६	१४७	२१७	२७२	१२४	१६३८	३.३०%
जम्मा	३०६७	१९६३	१४८५	२९१५	२२९३	१६७८	२१३३	१३९०	३२१६	३१९६	३२४२	२४८२	२८३३	३१९०	३२६०	४९९८	६२९६	४९६३७	१००%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नगरपालिकामा जातजातिका आधारमा जनसंख्याको विवरणलाई हेर्दा सबैभन्दा धेरै १६,०६३ ब्राह्मण पहाडी, दोस्रोमा १२,८६१ मगर, तेस्रोमा क्षेत्री ४६६३, चौथो र पाँचौमा क्रमश कामी ३४३९ र थारु ३३३३ रहेका छन्। त्यसैगरी नेवार, तामाङ, गुरुङ, दमाई, सार्की र अन्य जातजातिहरूको पनि बसोबास रहेको छ। यसरी जातिय हिसाबले विविधतायुक्त समाजमा स्थानीयहरू सामाजिक सहिष्णुताका साथ वसेको पाइन्छ। ब्राह्मण, मगर, क्षेत्री, थारु जस्ता जाती र जनजातिहरूको बाहुल्यता रहेको यो नगरपालिकामा तामाङ्ग, नेवार, शेर्पा, कामी, माझी, जस्ता जनजातिहरूको लगायत अन्य जातजातिको मौलिक संस्कृति, परम्परा, भाषा र रहनसहनलाई संरक्षण गरी उनीहरूको पहिचान कायम राख्ने कार्यक्रमहरूको निर्माण गर्न आवश्यक छ। विस्तृत विवरण वडागत रुपमा तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

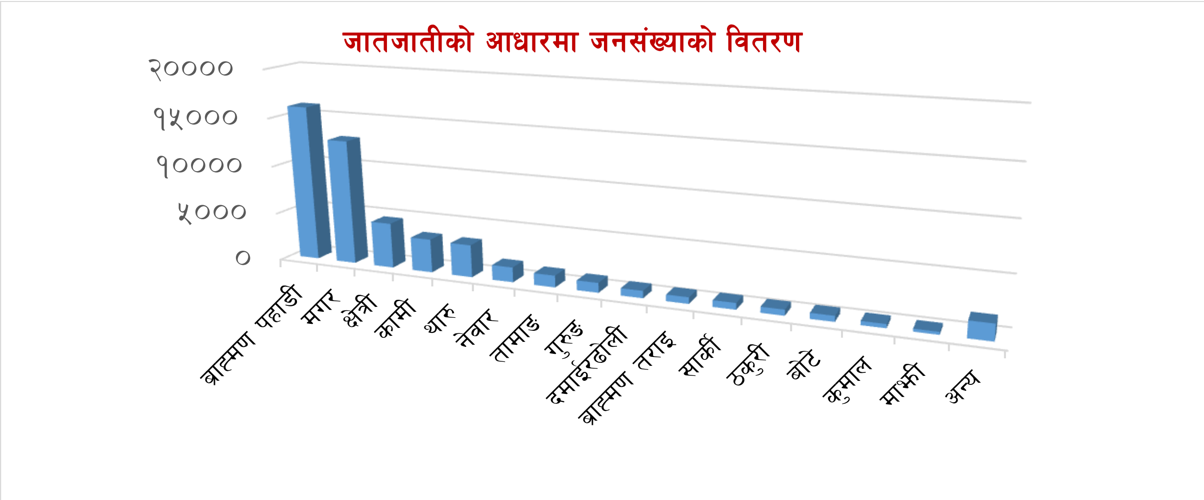

३.७ मातृभाषा अनुसार जनसंख्याको विवरण

नेपाल एक बहु-भाषिक र बहु-साँस्कृतिक विविधतायुक्त राष्ट्र हो। यस नगरपालिकामा पनि भाषिक विविधता रहेको देखिन्छ। मातृभाषा अनुसार जनसंख्याको तुलनात्मक अध्ययन गर्दा यस नगरपालिकामा नेपाली भाषा बोल्नेहरूको संख्या सबैभन्दा बढी अर्थात ३९,७११ (८०.० प्रतिशत) रहेको देखिन्छ। त्यसैगरी मगर भाषा बोल्नेहरूको संख्या ५३३५ (१०.७ प्रतिशत) छ भने थारु भाषा बोल्नेको संख्या २३७८ (४.८ प्रतिशत) रहेको छ। नगरपालिकामा नेपाली, मगर र थारु बाहेक नेवार, तामाङ, गुरुङ लगायतका भाषा बोल्नेहरूको संख्या तुलनात्मक रुपमा न्यून रहेको देखिन्छ। सबै आ-आफ्ना मातृभाषा बोल्नेहरूले समेत सरकारी भाषाको रुपमा नेपाली भाषालाई राम्ररी बोल्ने र बुझ्ने गरेको देखिन्छ। जसको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ। संविधानको धारा ३२ मा भाषा तथा संस्कृतिको हकलाई मौलिक हकको रुपमा स्थापित गरेको र धारा ३१ को शिक्षासम्बन्धी हकको उपधारा ५ बमोजिम "नेपालमा बसोबास गर्ने प्रत्येक नेपाली समुदायलाई कानुनबमोजिम आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा पाउने र त्यसका लागि विद्यालय तथा शैक्षिक संस्था खोल्ने र संचालन गर्ने हक हुनेछ।" भनी स्पष्ट किटान गरेको छ। तसर्थ मगर, थारु वा अन्य अर्थात आफ्नो मातृभाषामा पढ्न चाहने विद्यार्थीहरूलाई नगरपालिकाले विशेष व्यवस्था गर्न सक्ने प्रावधान रहेको छ। वडाअनुसार विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ। तालिका नं १३ अनुसार यो नगरपालिकामा सबैभन्दा बढि नेपाली मातृभाषा भएका मानिसहरु (८०.००) र त्यसपछि क्रमशः मगर (१०.७०%), थारु (४.८०%), नेवारी (१.१०%), तामाङ (०.६०%) एवं गुरुङ्ग (०.७०%) रहेका छन्। अन्य मातृभाषा भएको जनसंख्या २% रहेको छ।

तालिका नं. १४ : मातृभाषा अनुसार जनसंख्याको विवरण

वडा नं.	मातृभाषा							जम्मा
	नेपाली	मगर	थारू	नेवारी	तामाङ	गुरूङ	अन्य	
१	२४२६	१६५	४२३	१७	२	१४	२०	३०६७
२	१४६४	२८	१८६	१६	१	११	२५७	१९६३
३	१३९७	४८	२८	०	०	१०	२	१४८५
४	२६५०	१७५	८	४	१	१	७६	२९१५
५	१६७२	५९२	४	१	०	१९	५	२२९३
६	९५१	७२६	०	०	०	०	१	१६७८
७	१५९९	५१७	२	०	१५	०	०	२१३३
८	५१५	८४५	०	२१	०	९	०	१३९०
९	३१४८	२४	०	९	१२	२१	२	३२१६
१०	२४२९	६२८	३	८३	५	३०	१८	३१९६
११	२९६३	२०९	०	९	१९	३६	६	३२४२
१२	२११५	२६६	७४	१४	१	११	१	२४८२
१३	२११७	२९९	१३९	२१	३८	८	२११	२८३३
१४	२८३८	१६९	७	१२८	२	३	४३	३१९०
१५	२७३६	१६३	१२	१७३	७५	३१	७०	३२६०
१६	४२१०	३०५	३६७	९	४	७७	२६	४९९८
१७	४४८१	१७६	११२५	३४	१८८	५४	२३८	६२९६
जम्मा	३९७११	५३३५	२३७८	५३९	३६३	३३५	९७६	४९६३७
प्रतिशत	८०.००%	१०.७०%	४.८०%	१.१०%	०.७०%	०.७०%	२.००%	१००.००%
राष्ट्रिय तथ्याङ्क	४४.६४%	२.९८%	५.७७%	३.२०%	५.११%	१.२३%	३७.०७%	१००%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

अन्य भाषामा बोटे, माझी, भोजपुरी, दराई, हिन्दी, कुमाल, मैथिली, उर्दु, भुजेल, सुनुवार, अवधी, लिम्बु, दनुवार आदि पर्दछन् ।

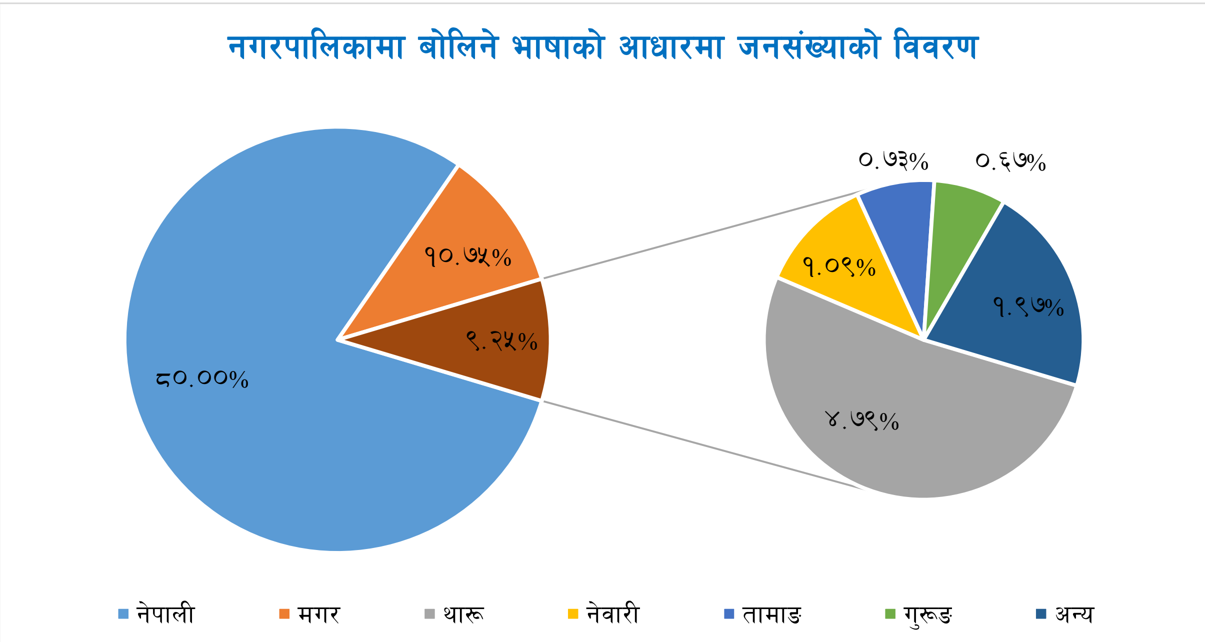

३.८ धर्म अनुसार जनसंख्याको विवरण

नेपालमा धार्मिक स्वतन्त्रता र विविधता रहेको छ अझै विधिवतरुपमा नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३, ले मिति २०६३ जेठ ४ पुर्नस्थापित संसदको ऐतिहासिक घोषणाले नेपाललाई एक धर्मनिरपेक्ष राष्ट्रको रुपमा घोषणा गरेको छ। त्यस्तै नेपालको संविधान २०७२ को प्रस्तावनामा नेपाललाई एक बहुजातीय, बहुभाषिक, बहुधार्मिक, बहुसांस्कृतिक तथा भौगोलिक विविधतायुक्त विशेषतालाई आत्मसात् गरी विविधताबीचको एकता, सामाजिक सांस्कृतिक ऐक्यवद्धता, सहिष्णुता र सद्भावलाई संरक्षण एवं प्रवर्धन गर्दै; वर्गीय, जातीय, क्षेत्रीय, भाषिक, धार्मिक, लैंगिक विभेद र सबै प्रकारका जातीय छुवाछूतको अन्त्य गरी आर्थिक समानता, समृद्धि र सामाजिक न्याय सुनिश्चित गर्न समानुपातिक समावेशी र सहभागितामूलक सिद्धान्तका आधारमा समतामूलक समाजको निर्माण गर्ने संकल्प गर्ने उल्लेख गरिएको छ। फलस्वरुप नेपालमा धार्मिक स्वतन्त्रता र सौहार्दता रहेको पाईन्छ।

नगरपालिकामा विभिन्न समुदायका मानिसहरूको बसोबास रहेको हुनाले उनीहरूका आआफ्नै चाडपर्वहरू छन्। जस्तै हिन्दूधर्मावलम्बीहरूले बडादशैं, तिहार, रामनवमी, महाशिवरात्री, हरितालिका, श्रीपञ्चमी, श्रीकृष्ण जन्माष्टमी, विवाह पञ्चमी, होली, चैते दशैं, साउने-माघे संक्रान्ति, मातातीर्थ औंसी, अक्षय तृतीया, हरिशयनी-हरिबोधनी एकादशी, नागपञ्चमी, रक्षाबन्धन (जनैपूर्णिमा), कुशे औंसी, बालाचतुर्दशी, कोजाग्रत पूर्णीमा, श्री स्वस्थानी पूर्णिमा, नयाँवर्ष सोह्रश्राद्ध, कूल-थानी पूजाआदि चाडपर्वहरू मनाउने गर्दछन्। बौद्ध धर्मावलम्बीहरूले बुद्धजयन्ती तथा विभिन्न ल्होसार पर्व, तिहार आदि मनाउने गर्दछन। क्रिश्चियनहरूले क्रिशमस डे, अंग्रेजी नयाँ वर्ष, भ्यालेनटाईने डे आदि मनाउने गर्दछन्।

तालिका नं. १५ : धर्मअनुसार जनसंख्याको विवरण

वडा	हिन्दू	बौद्ध मार्गी	क्रिश्चियन	ईस्लाम	किराँत	अन्य	जम्मा
१	३००५	९	५३	०	०	०	३०६७
२	१८४७	१३	५१	५२	०	०	१९६३
३	१४५०	१८	१७	०	०	०	१४८५
४	२६०४	१२१	१८७	०	२	१	२९१५
५	१९४९	१७	३२७	०	०	०	२२९३
६	१६३५	१४	२५	०	०	४	१६७८
७	१९२८	८३	१२२	०	०	०	२१३३
८	१२४८	४८	९४	०	०	०	१३९०
९	२८७२	२०७	१३६	०	१	०	३२१६
१०	३०९९	५०	३८	४	०	५	३१९६
११	२४३२	७१४	८५	११	०	०	३२४२
१२	२२३५	९९	१२३	२५	०	०	२४८२
१३	२७६०	४	३३	३५	१	०	२८३३
१४	३०८७	१३	५४	३६	०	०	३१९०
१५	३१२२	९०	२७	१८	०	३	३२६०
१६	४६०२	११९	२०४	७०	१	२	४९९८
१७	५४९४	५६३	२१४	१०	४	११	६२९६
जम्मा	४५३६९	२१८२	१७९०	२६१	९	२६	४९६३७
प्रतिशत	९१.४%	४.४%	३.६%	०.५%	०.०%	०.१%	१००.०%
राष्ट्रिय तथ्याङ्क	८१.३४%	९.०४%	१.४२%	४.३८%	०.७७%	३.०५%	१००.०%

स्रोत : घरधुरी सर्वेक्षण, २०७६

नगरपालिकामा रहेका कूल ४९,६३७ जनसंख्यामध्ये ४५,३६९ अर्थात ९१.४ प्रतिशत जनसंख्याले हिन्दू धर्म मान्दछन् । दोस्रोमा बौद्ध धर्म मान्नेको संख्या २,१८२ अर्थात ४.४ प्रतिशत र तेस्रोमा क्रिस्चियन धर्म मान्नेको संख्या १,७९० अर्थात ३.६ प्रतिशत रहेको छ । ईस्लाम, किँरात तथा अन्य धर्म मान्ने धर्मावलम्बीहरू नगण्य संख्यामा रहेका छन् । नगरपालिकामा केही मात्रामा धार्मिक विविधता रहे पनि हिन्दू र बौद्ध धर्मावलम्बीहरूको प्रधानता रहेको तथ्याङ्कले देखाउँछ । नेपालमा सदियौंदेखि रहि आएको धार्मिक सहिष्णुता भने यस नगरपालिकामा कायमै रहेको देखिन्छ । बौद्ध धर्मावलम्बीहरूको राम्रो बाहुल्यता भएकाले बौद्ध धर्म संस्कृति जगेर्ना गर्ने तथा गुम्बा र चैत्यको निर्माण गरी मौलिकतामा आधारित सांस्कृतिक तथा धार्मिक केन्द्रको रुपमा नगरपालिकालाई विकास गर्न सकिन्छ । वडागत रुपमा विभिन्न धर्मावलम्बीहरूको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

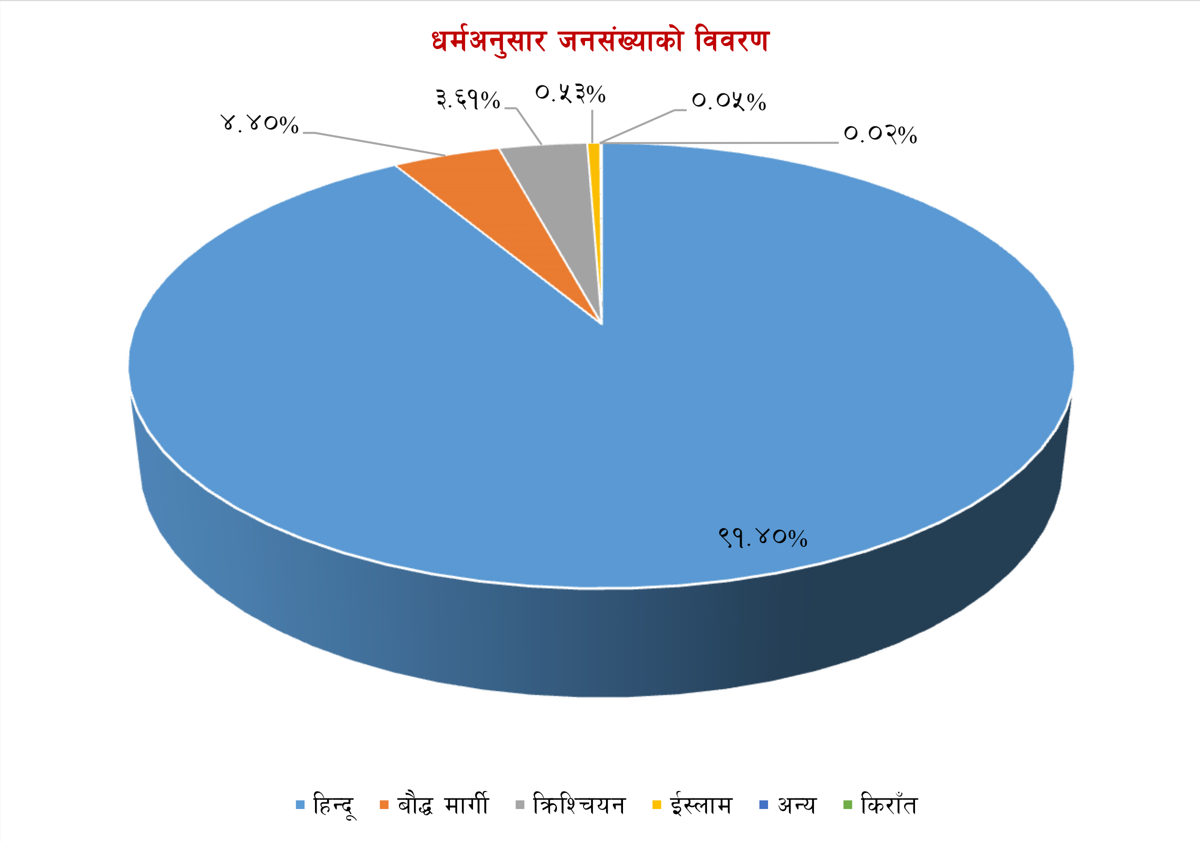

३.९ अनुपस्थित जनसंख्या

६ महिना भन्दा लामो समयसम्म काम, शिक्षा, व्यवसाय, अन्य रोजगारी वा नोकरी, औषधोपचार जस्ता कारणले घरपरिवारमा अनुपस्थित हुने जनसंख्यालाई अनुपस्थित जनसंख्या भनिन्छ । तसर्थ यस्तो जनसंख्या मुल थलोमा अनुपस्थित रहने भएकोले त्यसलाई अनुपस्थित जनसंख्याको रुपमा तथ्याङ्कमा देखाउने गरिन्छ । अनुपस्थित जनसंख्या सेवा सुविधाको खोजीमा धेरै शहर केन्द्रित भएको पाइन्छ । यसकाकारण नगरपालिकाका कतिपय घरहरू खाली छन् । यस देवचुली नगरपालिकामा रहेका १२,०२५ घरपरिवारमा ६,३३१ जना पुरुष र १४३७ जना महिला गरी कुल ७,७६८ जनसंख्या अनुपस्थित रहेको देखिन्छ । यसको समाधान गर्न नगरपालिकाले जनतालाई आवश्यक पर्ने गुणस्तरीय आधारभुत सेवा सुविधालाई घरदैलोमा पुऱ्याउन जोड दिनुपर्ने देखिन्छ । अनुपस्थित जनसंख्याको विस्तृत विवरण तलका तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. १६ : नगरपालिकामा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण

वडा	पुरूष		महिला		जम्मा	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
१	२८४	३.७%	७४	१.०%	३५८	४.६%
२	१७१	२.२%	५३	.७%	२२४	२.९%
३	१२३	१.६%	५१	.७%	१७४	२.२%
४	२७५	३.५%	४८	.६%	३२३	४.२%
५	३००	३.९%	६१	.८%	३६१	४.६%
६	३६१	४.६%	१०७	१.४%	४६८	६.०%
७	३०८	४.०%	३८	.५%	३४६	४.५%
८	१९६	२.५%	२८	.४%	२२४	२.९%
९	४८२	६.२%	३३	.४%	५१५	६.६%
१०	५७९	७.५%	१३५	१.७%	७१४	९.२%
११	४५१	५.८%	८३	१.१%	५३४	६.९%
१२	३६१	४.६%	७९	१.०%	४४०	५.७%
१३	२५३	३.३%	६४	.८%	३१७	४.१%
१४	४०१	५.२%	९३	१.२%	४९४	६.४%
१५	३८४	४.९%	११२	१.४%	४९६	६.४%
१६	६२२	८.०%	१५७	२.०%	७७९	१०.०%
१७	७८०	१०.०%	२२१	२.८%	१००१	१२.९%
जम्मा	६३३१	८१.५%	१४३७	१८.५%	७७६८	१००.०%
राष्ट्रिय तथ्याङ्क	१६,८४,०२९	६.३५%	२,३७,४००	०.९०%	१९,२१,४९४	७.२५%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

देवचुली नगरपालिकामा १५.६५ प्रतिशत जनसंख्या अनुपस्थित रहेको देखिन्छ । राष्ट्रिय स्तरमा हेर्दा यस प्रकारको जनसंख्या ७.२५ प्रतिशत रहेको छ । अत : उल्लेख्य मात्रामा मानिसहरु घरबाहिर रहेको देखिन्छ ।

तालिका नं. १७ : अनुपस्थित हुँदाको उमेर समूह अनुसार वडागत अनुपस्थितिको विवरण

वडा	अनुपस्थित व्यक्ति अनुपस्थित हुँदाको उमेर समूह						
	०-९ वर्ष सम्म	१० - १९ वर्ष	२० - २९ वर्ष	३० - ३९ वर्ष	४० - ४९ वर्ष	५० वर्ष वा सोभन्दा बढी	जम्मा
१	३२	४२	१९१	७६	१६	१	३५८
२	२२	५०	१०२	४६	२	२	२२४
३	२१	३०	९४	२४	३	२	१७४
४	२३	५१	१५१	७३	१४	११	३२३
५	१६	८९	१९३	५०	१३	०	३६१
६	६१	११७	१९२	७०	२३	५	४६८

वडा	अनुपस्थित व्यक्ति अनुपस्थित हुँदाको उमेर समूह						
	०-९ वर्ष सम्म	१० - १९ वर्ष	२० - २९ वर्ष	३० - ३९ वर्ष	४० - ४९ वर्ष	५० वर्ष वा सोभन्दा बढी	जम्मा
७	१६	६९	२०६	४६	६	३	३४६
८	१३	२९	१०८	५२	१८	४	२२४
९	१६	४९	३०३	११५	२६	६	५१५
१०	५९	९२	३१३	१७०	६५	१५	७१४
११	६०	१०६	२५२	८७	२२	७	५३४
१२	३४	११६	२०४	६६	१५	५	४४०
१३	१९	७१	१३७	७१	१६	३	३१७
१४	३१	९४	२३७	१०४	२६	२	४९४
१५	३८	७०	२४०	११६	२६	६	४९६
१६	११३	१६५	३६५	१०७	२६	३	७७९
१७	२०१	१५६	४५२	१४५	३२	१५	१००१
जम्मा	७७५	१३९६	३७४०	१४१८	३४९	९०	७७६८

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

३.९.१ उमेर र लिङ्गका आधारमा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण

नगरपालिकामा लिङ्ग र उमेरसमुह अनुसार अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण हेर्दा सबैभन्दा बढी २०-२९ वर्षका पुरुषहरू घरमा अनुपस्थित भएको पाइन्छ भने सबैभन्दा कम अनुपस्थित जनसंख्याको उमेर समूह ५० वर्षभन्दा माथिका महिलाहरू रहेका छन्। २०-२९ वर्षका ३११३ जना पुरुष र दोस्रो उमेर समूहमा ३० देखि ३९ वर्षको पुरुष १२३० जना रहेका छन्। यस तथ्याङ्को विश्लेषणबाट युवा अवस्थाको पुरुष जनसंख्या काम, रोजगारी, अध्ययन वा अन्य कारणले नगरपालिका बाहिर हुनु भनेको नगरपालिकाभित्र ती सबै खाले अवसरहरू न्यून हुनु हो। अर्कोतर्फ महिलाको अनुपस्थित जनसंख्या उल्लेख्य रूपमा कम हुनुले लैङ्गिक भेदभाव रहेको स्पष्ट हुन्छ। यसको अर्को अर्थ नगरपालिकामा महिला, वृद्धहरू र केटाकेटीको जनसंख्याको वाहुल्यता रहेको समेत स्पष्ट हुन्छ। यसरी सक्रिय सक्षम र जुझारु युवा जनशक्तिको ठूलो हिस्सा नगरपालिकाबाट बाहिर रहँदा नगरपालिकाको समग्र विकासमा दीर्घकालीन नकारात्मक प्रभाव पर्दछ। नगरपालिकाले त्यस्ता युवाहरूलाई नगरपालिकामा फर्केर पेशा, व्यवसाय, रोजगारी लगायतका आय आर्जनको क्रियाकलापहरू गर्न प्रोत्साहित गर्ने खालका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ। वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. १८ : उमेर र लिङ्गका आधारमा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण

वडा		अनुपस्थित व्यक्ति अनुपस्थित हुँदाको उमेर समूह						
		०-९ वर्ष	१०-१९ वर्ष	२०-२९ वर्ष	३०-३९ वर्ष	४०-४९ वर्ष	५० वर्ष वा सोभन्दा बढी	जम्मा
१	पुरुष	१८	२९	१५६	६७	१३	१	२८४
	महिला	१४	१३	३५	९	३	०	७४
२	पुरूष	१३	३८	७९	३८	२	१	१७१

वडा		अनुपस्थित व्यक्ति अनुपस्थित हुँदाको उमेर समूह						
		०–९ वर्ष	१०–१९ वर्ष	२०–२९ वर्ष	३०–३९ वर्ष	४०–४९ वर्ष	५० वर्ष वा सोभन्दा बढी	जम्मा
	महिला	९	१२	२३	८	०	१	५३
३	पुरूष	१४	१६	६८	२०	३	२	१२३
	महिला	७	१४	२६	४	०	०	५१
४	पुरूष	१५	४३	१३२	६४	११	१०	२७५
	महिला	८	८	१९	९	३	१	४८
५	पुरूष	११	६३	१६८	४६	१२	०	३००
	महिला	५	२६	२५	४	१	०	६१
६	पुरूष	३७	८५	१५८	५५	२२	४	३६१
	महिला	२४	३२	३४	१५	१	१	१०७
७	पुरूष	११	६२	१८५	४२	५	३	३०८
	महिला	५	७	२१	४	१	०	३८
८	पुरूष	९	२२	९६	५०	१७	२	१९६
	महिला	४	७	१२	२	१	२	२८
९	पुरूष	११	४१	२९१	१०९	२५	५	४८२
	महिला	५	८	१२	६	१	१	३३
१०	पुरूष	४०	७१	२४१	१५२	६३	१२	५७९
	महिला	१९	२१	७२	१८	२	३	१३५
११	पुरूष	४१	९२	२१६	७४	२१	७	४५१
	महिला	१९	१४	३६	१३	१	०	८३
१२	पुरूष	१७	१०३	१६७	५८	१४	२	३६१
	महिला	१७	१३	३७	८	१	३	७९
१३	पुरूष	९	४९	११२	६७	१३	३	२५३
	महिला	१०	२२	२५	४	३	०	६४
१४	पुरूष	१७	७८	१९१	८९	२४	२	४०१
	महिला	१४	१६	४६	१५	२	०	९३
१५	पुरूष	२१	५३	१९१	९२	२४	३	३८४
	महिला	१७	१७	४९	२४	२	३	११२
१६	पुरूष	८०	१२९	३००	८७	२३	३	६२२
	महिला	३३	३६	६५	२०	३	०	१५७
१७	पुरूष	१२८	१३२	३६२	१२०	२८	१०	७८०
	महिला	७३	२४	९०	२५	४	५	२२१
जम्मा	पुरूष	४९२	११०६	३११३	१२३०	३२०	७०	६३३१
	महिला	२८३	२९०	६२७	१८८	२९	२०	१४३७

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

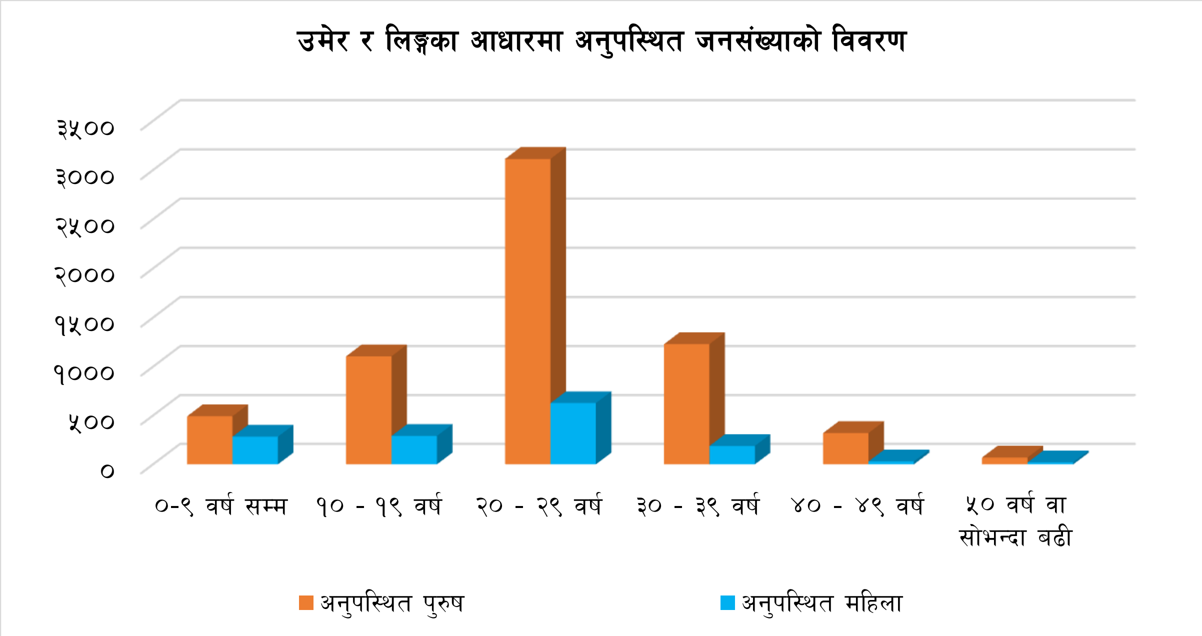
उमेर र लिङ्गका आधारमा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण
३५००
३०००
२५००
२०००
१५००
१०००
५००
०
०-९ वर्ष सम्म
१० - १९ वर्ष
२० - २९ वर्ष
३० - ३९ वर्ष
४० - ४९ वर्ष
५० वर्ष वा सोभन्दा बढी
अनुपस्थित पुरुष
अनुपस्थित महिला

३.९.२ अनुपस्थित हुँदा उतीर्ण गरेको कक्षा अनुसार अनुपस्थित जनसंख्याको वडागत विवरण

तालिका नं. १९ : अनुपस्थित हुँदा उतीर्ण गरेको कक्षा अनुसार अनुपस्थित जनसंख्याको वडागत विवरण

अनुपस्थित हुँदा उत्तीर्ण गरेको कक्षा/तह	वडा नं.																	जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७		
नर्सरी/केजी	.	५	२	७	५	१३	३	३	२	१५	७	९	२	८	९	८	११	११५	१.५%
कक्षा १	२	१	१	४	२	९	०	२	०	४	३	३	२	२	५	७	७	५४	०.७%
कक्षा २	१	३	१	१०	५	२०	७	२	२	९	६	४	४	५	५	८	१२	१०४	१.३%
कक्षा ३	१४	३	०	१९	१६	४३	१२	६	२०	७	१०	७	२	११	१२	१३	१३	२०८	२.७%
कक्षा ४	११	५	०	१३	१३	३७	१६	९	३२	१०	९	१४	१	१२	११	१४	२५	२३२	३.०%
कक्षा ५	१८	१२	२	१८	४७	१०७	४५	२३	५१	२४	२४	३३	१३	२७	२९	५६	३२	५६१	७.२%
कक्षा ६	८	२	०	२४	३२	३७	२४	१५	१९	१७	२१	२१	१२	२०	१६	२५	३२	३२५	४.२%
कक्षा ७	११	७	०	२९	४१	२५	४०	२०	२४	१६	२९	१७	१०	२२	९	२७	३९	३६६	४.७%
कक्षा ८	३४	१४	४	३०	३८	४६	३४	२४	६५	५६	३८	२८	१९	३७	१८	५५	६८	६०८	७.८%
कक्षा ९	१४	६	२	१५	२१	३९	२१	११	२८	१३	२२	१३	१४	१९	१४	२५	४६	३२३	४.२%
कक्षा १०	४८	१७	१२	३७	१८	१८	२९	१६	६७	९९	४९	५८	२२	५९	६०	९५	९९	८०३	१०.३%
एसईई/एसएलसी/सो सरह	३३	२७	३६	३५	४५	११	१९	२४	६४	१०७	६५	३२	५०	६६	६५	७४	१३४	८८७	११.४%
प्रविणता प्रमाणपत्र वा सो सरह	८६	५८	४६	४२	३२	३९	४५	२५	६६	१६६	९२	९५	७४	८५	१११	१८६	२१४	१४६२	१८.८%
स्नातक वा सो सरह	२७	१५	२२	१३	१३	२	१४	३	१३	६१	५०	३३	२४	३७	६५	६८	६५	५२५	६.८%
स्नातकोत्तर वा सो सरह	२३	१८	३२	३	७	२	९	२	६	३१	३१	२४	२७	३०	२५	३६	३२	३३८	४.४%
पीएचडी वा सो सरह	६	२	५	०	०	०	४	०	२	१०	४	३	४	३	४	१०	९	६६	०.८%
अन्य	१	५	६	१	१	१	०	४	०	२४	२	८	८	४	५	९	२३	१०२	१.३%
अनौपचारिक शिक्षा	२	४	०	०	११	४	१	१	२	१	०	१	७	५	२	८	१	५०	.६%
साक्षर	४	६	१	१२	८	०	१६	१०	४३	९	३७	१९	११	२६	२१	३३	५४	३१०	४.०%
थाहा नभएको	९	१४	२	११	६	१५	७	२४	९	३५	३५	१८	११	१६	१०	२२	८५	३२९	४.२%
जम्मा	३५८	२२४	१७४	३२३	३६१	४६८	३४६	२२४	५१५	७१४	५३४	४४०	३१७	४९४	४९६	७७९	१००१	७७६८	१००%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

३.९.३ लिङ्गअनुसार शैक्षिक स्तरको आधारमा नगरपालिकामा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण

तालिका नं. २० : लिङ्गअनुसार शैक्षिक स्तरको आधारमा नगरपालिकामा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण

अनुपस्थित हुँदा उत्तीर्ण गरेको तह		वडा नं.																	
		१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	जम्मा
पूर्व प्राथमिक	पुरूष	३	४	१	३	४	७	२	१	१	९	४	६	२	२	५	५	३	६२
	महिला	३	१	१	४	१	६	१	२	१	६	३	३	०	६	४	३	८	५३
	जम्मा	६	५	२	७	५	१३	३	३	२	१५	७	९	२	८	९	८	११	११५
कक्षा १-५	पुरूष	४२	२०	२	५५	७२	१७७	६९	४०	९९	४८	४६	५७	१६	५२	३९	८४	६६	९८४
	महिला	४	४	२	९	११	३९	११	२	६	६	६	४	६	५	२३	१४	२३	१७५
	जम्मा	४६	२४	४	६४	८३	२१६	८०	४२	१०५	५४	५२	६१	२२	५७	६२	९८	८९	११५९
कक्षा ६-८	पुरूष	४७	२२	३	७६	९४	९०	९५	५६	१०६	८६	८०	६५	३९	७२	४०	९४	१३१	११९६
	महिला	६	१	१	७	१७	१८	३	३	२	३	८	१	२	७	३	१३	८	१०३
	जम्मा	५३	२३	४	८३	१११	१०८	९८	५९	१०८	८९	८८	६६	४१	७९	४३	१०७	१३९	१२९९
कक्षा ९-१०	पुरूष	५४	२१	१०	४५	३२	४२	४७	२६	९२	१०४	६६	६४	३५	७५	६४	१०५	१२५	१००७
	महिला	८	२	४	७	७	१५	३	१	३	८	५	७	१	३	१०	१५	२०	११९
	जम्मा	६२	२३	१४	५२	३९	५७	५०	२७	९५	११२	७१	७१	३६	७८	७४	१२०	१४५	११२६
एसईई/एसएलसी/सो सरह	पुरूष	३१	२३	३१	३३	३८	६	१७	२०	६२	९५	६१	२५	४४	५१	६०	६६	११८	७८१
	महिला	२	४	५	२	७	५	२	४	२	१२	४	७	६	१५	५	८	१६	१०६
	जम्मा	३३	२७	३६	३५	४५	११	१९	२४	६४	१०७	६५	३२	५०	६६	६५	७४	१३४	८८७
कक्षा १२ वा सो सरह	पुरूष	५६	४१	३२	३६	२४	२५	४०	१९	५८	१२८	७७	८२	४९	६५	९०	१४२	१५५	१११९
	महिला	३०	१७	१४	६	८	१४	५	६	८	३८	१५	१३	२५	२०	२१	४४	५९	३४३
	जम्मा	८६	५८	४६	४२	३२	३९	४५	२५	६६	१६६	९२	९५	७४	८५	१११	१८६	२१४	१४६२
स्नातक वा सो सरह	पुरूष	१९	९	१६	११	६	२	७	२	९	३७	३७	१७	१४	२७	३९	४३	४२	३३७
	महिला	८	६	६	२	७	०	७	१	४	२४	१३	१६	१०	१०	२६	२५	२३	१८८
	जम्मा	२७	१५	२२	१३	१३	२	१४	३	१३	६१	५०	३३	२४	३७	६५	६८	६५	५२५

अनुपस्थित हुँदा उत्तीर्ण गरेको तह		वडा नं.																	
		१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	जम्मा
स्नातकोत्तर वा सोभन्दा माथि	पुरूष	२१	१३	२२	२	६	१	९	१	६	२७	२६	१७	२३	२२	२०	३०	२२	२६८
	महिला	८	७	१५	१	१	१	४	१	२	१४	९	१०	८	११	९	१६	१९	१३६
	जम्मा	२९	२०	३७	३	७	२	१३	२	८	४१	३५	२७	३१	३३	२९	४६	४१	४०४
साक्षर	पुरूष	४	३	०	८	८	०	१६	९	४०	७	३०	१७	१०	१९	१६	२९	४१	२५७
	महिला	०	३	१	४	०	०	०	१	३	२	७	२	१	७	५	४	१३	५३
	जम्मा	४	६	१	१२	८	०	१६	१०	४३	९	३७	१९	११	२६	२१	३३	५४	३१०
अनौपचारिक शिक्षा	पुरूष	२	१	०	०	१०	३	१	०	२	१	०	०	६	०	०	४	०	३०
	महिला	०	३	०	०	१	१	०	१	०	०	०	१	१	५	२	४	१	२०
	जम्मा	२	४	०	०	११	४	१	१	२	१	०	१	७	५	२	८	१	५०
अन्य	पुरूष	१	४	५	०	१	१	०	४	०	१४	१	३	६	३	४	५	१४	६६
	महिला	०	१	१	१	०	०	०	०	०	१०	१	५	२	१	१	४	९	३६
	जम्मा	१	५	६	१	१	१	०	४	०	२४	२	८	८	४	५	९	२३	१०२
थाहा नभएको	पुरूष	४	१०	१	६	५	७	५	१८	७	२३	२३	८	९	१३	७	१५	६३	२२४
	महिला	५	४	१	५	१	८	२	६	२	१२	१२	१०	२	३	३	७	२२	१०५
	जम्मा	९	१४	२	११	६	१५	७	२४	९	३५	३५	१८	११	१६	१०	२२	८५	३२९
जम्मा	पुरूष	२८४	१७१	१२३	२७५	३००	३६१	३०८	१९६	४८२	५७९	४५१	३६१	२५३	४०१	३८४	६२२	७८०	६३३१
	महिला	७४	५३	५१	४८	६१	१०७	३८	२८	३३	१३५	८३	७९	६४	९३	११२	१५७	२२१	१४३७
	जम्मा	३५८	२२४	१७४	३२३	३६१	४६८	३४६	२२४	५१५	७१४	५३४	४४०	३१७	४९४	४९६	७७९	१००१	७७६८

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नगरपालिकामा अनुपस्थित रहेका ७,७६८ जना मध्ये शैक्षिक स्तरको आधारमा हेर्दा पूर्व प्राथमिक तह उत्तीर्ण गर्नेहरूको संख्या ११५, कक्षा १ देखि ५ उत्तीर्ण गर्नेको संख्या ११५९, कक्षा ६ देखि ८ उत्तीर्ण गर्ने १२९९, कक्षा ९ देखि १० उत्तीर्ण गर्ने ११२६ जना रहेका छन् । त्यसैगरी एसईई वा एसएलसी उत्तीर्ण गर्ने ८८७, कक्षा १२ वा सो सरह उत्तीर्ण गर्ने १४६२, स्नातक वा सो सरह उत्तीर्ण गर्ने ५२५, स्नातकोत्तर वा सो भन्दा माथि उत्तीर्ण गर्ने ४०४, साक्षर ३१० जना, अनौपचारिक शिक्षा लिनेको संख्या ५० र अन्य १०२ जना रहेका छन् भने थाहा नभएको ३२९ जना रहेका छन् । अनुपस्थित जनसंख्या काम तथा रोजगारी वा अन्य कारणले अनुपस्थित भएको पाइयो । प्राप्त तथ्याङ्कलाई हेर्दा नगरपालिकामा माध्यमिक तह अध्ययन गरी अनुपस्थित हुनेको संख्या धेरै रहेको देखिन्छ । माध्यमिक स्तरसम्मका अध्ययन पूरा गरी काम वा रोजगारीका सिलसिलामा बाहिरिने जनसंख्या र आठ कक्षा उर्त्तिण गरेर काम वा रोजगारीका लागि पढाइ छोड्नेको जनसंख्या उल्लेख्य रहेको पाइन्छ । यस हिसाबले शिक्षित र दक्ष जनशक्ति भन्दा अर्धशिक्षित र अदक्ष वा अर्धदक्ष जनसंख्याले अध्ययन भन्दा सामान्य स्तरको वा न्यून खालको रोजगारी वा काममा बाहिरिएका संकेत गर्दछ ।

३.९.४ लिङ्ग तथा उमेर अनुसार शैक्षिक स्तरको आधारमा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण

तालिका नं. २१ : लिङ्ग तथा उमेर अनुसार शैक्षिक स्तरको आधारमा अनुपस्थित जनसंख्याको विवरण

अनुपस्थित हुँदा पास गरेको कक्षा/तह	०-९ वर्ष सम्म		१० - १९ वर्ष		२० - २९ वर्ष		३० - ३९ वर्ष		४० - ४९ वर्ष		५० वर्ष वा सोभन्दा बढी		जम्मा	
	पुरूष	महिला	पुरूष	महिला	पुरूष	महिला	पुरूष	महिला	पुरूष	महिला	पुरूष	महिला	पुरूष	महिला
नर्सरी/केजी	५६	५३	१	०	१	०	३	०	१	०	०	०	६२	५३
कक्षा १	१७	१६	५	०	६	१	४	१	२	०	२	०	३६	१८
कक्षा २	२४	१८	१०	०	२५	४	१४	१	६	२	०	०	७९	२५
कक्षा ३	१९	१२	३०	८	५७	७	४७	७	१५	१	५	०	१७३	३५
कक्षा ४	१५	११	३८	३	७८	७	५६	८	१०	०	६	०	२०३	२९
कक्षा ५	२१	१३	९३	१५	२२५	१७	१११	१७	४०	४	३	२	४९३	६८
कक्षा ६	१७	३	७५	१०	१२८	११	६१	२	१७	०	१	०	२९९	२६
कक्षा ७	१३	५	८४	१४	१६२	११	५५	४	१६	१	०	१	३३०	३६
कक्षा ८	२५	६	१०५	११	२८१	१५	१२०	८	३१	१	५	०	५६७	४१
कक्षा ९	१६	२	६४	२२	१४७	११	४३	५	१०	०	३	०	२८३	४०
कक्षा १०	३२	८	११७	२७	३४६	२७	१८४	१४	३९	३	६	०	७२४	७९
एसईई/ एसएलसी/ सो सरह	३०	५	१५०	४१	३९७	३८	१६१	२०	३८	२	५	०	७८१	१०६
प्रविणता प्रमाणपत्र वा सो सरह	४९	२०	२०१	८८	७०८	१९८	१३५	३५	२२	२	४	०	१११९	३४३
स्नातक वा सो सरह	१७	१३	३९	२८	२३१	१३१	४२	१६	८	०	०	०	३३७	१८८
स्नातकोत्तर वा सो सरह	१६	६	२८	११	१२१	९३	४२	१०	९	०	२	०	२१८	१२०
पीएचडी वा सो सरह	४	२	६	०	२३	१३	१३	१	४	०	०	०	५०	१६
अन्य	३७	२४	८	१	७	१०	७	१	७	०	०	०	६६	३६
अनौपचारिक शिक्षा	१	५	३	१	११	१	८	९	५	३	२	१	३०	२०
साक्षर	१३	६	२५	५	१०१	१६	८२	१७	२४	२	१२	७	२५७	५३
थाहा नभएको	७०	५५	२४	५	५८	१६	४२	१२	१६	८	१४	९	२२४	१०५
जम्मा	४९२	२८३	११०६	२९०	३११३	६२७	१२३०	१८८	३२०	२९	७०	२०	६३३१	१४३७

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

३.९.५ अनुपस्थित जनसंख्याको अनुपस्थित हुनुको कारण सम्बन्धी विवरण

तालिका नं. २२ : अनुपस्थित व्यक्तिको अनुपस्थित हुनुको कारण सम्बन्धी विवरण

वडा	अनुपस्थित हुनुको कारण									
	काम/ जागिरको खोजी	अध्ययन/ तालिम	निजी नोकरी	सरकारी जागिर	अन्य	आश्रित	थाहा छैन	व्यापार/ व्यवसाय	द्वन्द्व	जम्मा
१	२२२	८४	१५	११	१४	१	६	५	०	३५८
२	६६	५४	७२	९	८	१०	२	३	०	२२४
३	६५	५५	३६	२	१०	१	२	३	०	१७४
४	२४२	२१	१०	१२	१९	३	१२	४	०	३२३
५	२४७	७८	९	१३	९	१	२	२	०	३६१
६	२२८	१२१	८१	३	२०	३	१२	०	०	४६८
७	२८०	३४	१	१९	२	१	८	१	०	३४६
८	१६५	९	१	२४	८	१३	०	४	०	२२४
९	३४८	२१	१०५	२०	४	९	५	३	०	५१५
१०	४३२	१३०	२८	४७	१२	४५	४	१६	०	७१४
११	३३२	७०	३७	२०	२९	१२	२४	१०	०	५३४
१२	२५५	९६	२७	१५	३६	३	२	६	०	४४०
१३	१६२	७७	३५	९	२०	७	५	२	०	३१७
१४	२८२	९३	७१	११	११	८	९	९	०	४९४
१५	३२१	१०१	२०	९	१४	१३	८	१०	०	४९६
१६	४१७	१६८	६५	५५	२९	२१	१४	१०	०	७७९
१७	६५५	१६८	२२	१५	२६	७७	२२	१३	३	१००१
जम्मा	४७१९	१३८०	६३५	२९४	२७१	२२८	१३७	१०१	३	७७६८
प्रतिशत	६०.७%	१७.८%	८.२%	३.८%	३.५%	२.९%	१.८%	१.३%	.०%	१००.०%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नगरपालिकामा अनुपस्थित रहेका कुल ७७६८ जनसंख्या मध्ये २७१ जनाले अन्य कारण र १३७ जनाको कारण थाहा नभएको उत्तर आएकोले त्यो संख्या अस्पष्ट छ । बाँकी जनसंख्या मध्ये सबैभन्दा धेरै ४७१९ जना अर्थात् ६०.७ प्रतिशत जागिर/रोजगारीको सिलसिलामा अनुपस्थित रहेका छन् । त्यसैगरी १३८० अर्थात १७.८ प्रतिशत अध्ययनको सिलसिलामा, ६३५ अर्थात ८.२ प्रतिशत निजी नोकरीको शिलशिलामा अनुपस्थित भएको देखिन्छ । अनुपस्थित हुने जनसंख्याको कारणहरू हेर्दा नगरपालिका भित्र शिक्षा तथा रोजगारीको पर्याप्त अवसरहरू नभएर उपयुक्त अवसरको खोजीमा बाहिरिएको तथ्य देखिन्छ । अधिकांश बाहिरिनेहरूमा काम, रोजगारी तथा शिक्षाको खोजीमा नै परिवार सहित अनुपस्थित रहने हुँदा उनीहरूसँग आश्रित सदस्यहरू विशेषगरी विद्यालय जाने बालबालिका साथमा गएको देखिन्छ । वडा अनुसारको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

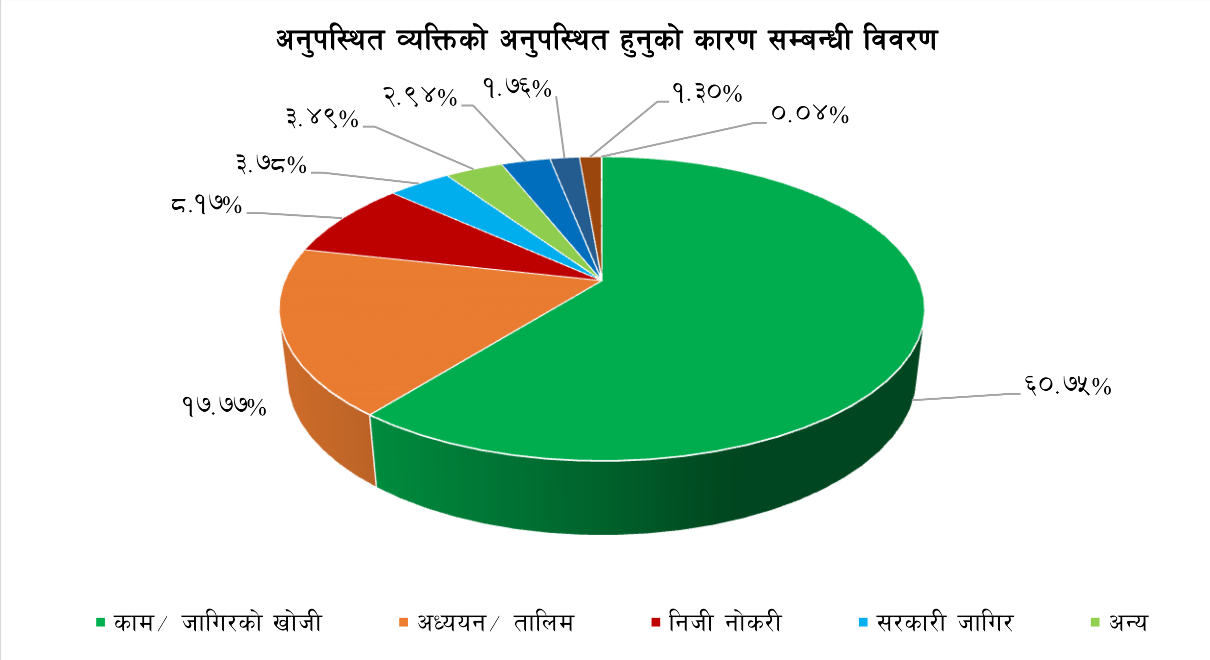

३.९.६ अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको स्थानको विवरण

तालिका नं. २३ : अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको स्थानको विवरण

वडा	हाल बसिरहेको स्थान									
	यसै जिल्लाको अन्यत्र स्थान		नेपालको अन्य जिल्ला		विदेश		थाहा नभएको		जम्मा	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
१	५	१.४%	८७	२४.३%	२५९	७२.३%	७	२.०%	३५८	४.६%
२	५	२.२%	६५	२९.०%	१३७	६१.२%	१७	७.६%	२२४	२.९%
३	२	१.१%	४१	२३.६%	१२६	७२.४%	५	२.९%	१७४	२.२%
४	७	२.२%	६८	२१.१%	२४४	७५.५%	४	१.२%	३२३	४.२%
५	५७	१५.८%	४९	१३.६%	२४९	६९.०%	६	१.७%	३६१	४.६%
६	१३६	२९.१%	८४	१७.९%	२४६	५२.६%	२	.४%	४६८	६.०%
७	९	२.६%	५६	१६.२%	२७७	८०.१%	४	१.२%	३४६	४.५%
८	१७	७.६%	४२	१८.८%	१६२	७२.३%	३	१.३%	२२४	२.९%
९	८	१.६%	५१	९.९%	४५०	८७.४%	६	१.२%	५१५	६.६%
१०	२७	३.८%	१४१	१९.७%	५४०	७५.६%	६	०.८%	७१४	९.२%
११	१४	२.६%	११४	२१.३%	३९७	७४.३%	९	१.७%	५३४	६.९%
१२	१३	३.०%	१०२	२३.२%	३२१	७३.०%	४	०.९%	४४०	५.७%
१३	७	२.२%	७३	२३.०%	२२४	७०.७%	१३	४.१%	३१७	४.१%
१४	२१	४.३%	७८	१५.८%	३८५	७७.९%	१०	२.०%	४९४	६.४%
१५	१३	२.६%	९१	१८.३%	३८५	७७.६%	७	१.४%	४९६	६.४%
१६	३९	५.०%	१४७	१८.९%	५९०	७५.७%	३	०.४%	७७९	१०.०%
१७	३५	३.५%	१३४	१३.४%	७९०	७८.९%	४२	४.२%	१००१	१२.९%
जम्मा	४१५	५.३%	१४२३	१८.३%	५७८२	७४.४%	१४८	१.९%	७७६८	१००%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नगरपालिकामा अनुपस्थित रहेका ७,७६८ जनसंख्या मध्ये सबैभन्दा बढी ५,७८२ अर्थात ७४.४ प्रतिशत जनसंख्या विदेशमा रहेको, १४२३ अर्थात १८.३ प्रतिशत जनसंख्या देशभित्रकै अन्य जिल्लाहरूमा रहेको देखिन्छ। तथ्याङ्कको विश्लेषणबाट ठूलो संख्याको अनुपस्थित जनसंख्या देश बाहिर गएको देखिन्छ जसमा रोजगारीको सिलसिलामा एसियाका विभिन्न मुलुकहरूमा पुग्नेको संख्या भने सबै भन्दा बढी रहेका छन्। अकोतर्फ अवसरको खोजीमा देशकै अन्य शहरी इलाकामा, सरकारी नोकरीको सिलसिलामा अन्य जिल्ला तथा अध्ययन तथा अन्य अवसरको कारण देशका मुख्य शहरहरु र राजधानी काठमाडौंमा रहेको अनुमान गर्न सकिन्छ। यस बाहेक अन्य यूरोपियन देशहरू, अमेरिका र अष्ट्रेलिया जानेहरूको संख्या भने अत्यन्त न्यून रहेको छ। विकसित मूलुक भन्दा छिमेकी मुलुक भारत र उदाउँदा औद्योगिक खाडी राष्ट्रहरू तथा मलेसियामा कामको लागि बाहिरिएकोले त्यो जनसंख्या जोखिमयुक्त र कडा श्रमयुक्त काम गर्न बाध्य रहेको छ। वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. २४ : अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको स्थानको विवरण

वडा	हाल बसिरहेको स्थान									
	नेपालको अर्को जिल्ला	एसियाली राष्ट्र	अष्ट्रेलिया/न्यूजील्याण्ड	यूरोपेली राष्ट्र	उत्तर अमेरिकी राष्ट्र	दक्षिण अमेरिकी राष्ट्र	अफ्रिकन राष्ट्र	अन्य राष्ट्र	थाहा छैन	जम्मा
१	९२	१३५	२९	१०	१३	५	०	६७	७	३५८
२	७०	९७	२०	७	९	०	०	४	१७	२२४
३	४३	७४	२४	२	५	०	०	२१	५	१७४
४	७५	१८३	४	०	०	०	२	५४	५	३२३
५	१०६	२१३	२	३	१	०	०	३१	५	३६१
६	२२०	२२५	२	०	३	०	०	१६	२	४६८
७	६५	२५१	४	२०	०	०	०	२	४	३४६
८	५९	१४७	२	०	१	०	०	१२	३	२२४
९	५९	३६३	९	३	७	१	०	६७	६	५१५
१०	१६८	४४१	२२	२०	२६	२	२	२७	६	७१४
११	१२८	३१५	१५	५	१२	०	१	४९	९	५३४
१२	११५	२४९	२२	१०	१२	०	२	२६	४	४४०
१३	८०	१३१	१५	१४	७	०	०	५६	१४	३१७
१४	९९	२२५	३१	७	४	१	१	११७	९	४९४
१५	१०४	१६३	५१	१७	२२	०	०	१३२	७	४९६
१६	१८६	४२२	६४	२१	२८	१	१	५३	३	७७९
१७	१६९	४७५	८३	७४	३०	४	०	१२४	४२	१००१
जम्मा	१८३८	४१०९	३९९	२१३	१८०	१४	९	८५८	१४८	७७६८
प्रतिशत	२३.७%	५२.९%	५.१%	२.७%	२.३%	.२%	.१%	११.०%	१.९%	१००.०%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

३.९.७ अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको देशको विवरण

तालिका नं. २५ : अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको देशको विवरण

देश	वडा नं.																	जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७		
भारत	३१	२४	२७	६५	४७	८०	८८	३८	७०	११०	१०६	८५	२५	५१	३४	१४२	१००	११२३	१८.९%
कतार	३१	२६	१७	३०	३६	१५	३२	१३	६९	८०	३७	५८	३६	४३	४०	८३	८४	७३०	१२.३%
साउदी अरेबिया	३४	१७	६	२३	२८	५१	३१	३६	११३	६७	३३	२४	२७	३७	२५	५५	७९	६८६	११.६%
मलेसिया	२२	७	२	२१	४८	४४	२५	३३	४१	२५	३७	९	७	२२	१५	२४	३७	४१९	७.१%
अष्ट्रेलिया	२९	२०	२४	४	२	२	४	२	४	२०	१३	२१	१४	३१	४९	६१	७६	३७६	६.३%
युनाइटेड अरब इमिरेटस्	१२	७	२	९	१	०	०	११	२७	६४	२९	३६	२६	८	२३	३१	५६	३४२	५.८%
जापान	१०	५	१६	१०	१३	२	१०	४	९	४९	१३	२०	१९	२९	१६	३०	७५	३३०	५.६%
कुवेत	६	३	३	५	८	२२	८	५	५	१४	८	४	७	१४	९	२१	२०	१६२	२.७%
अमेरिका	८	६	५	०	१	३	०	१	६	२२	१०	११	७	३	२१	२१	२९	१५४	२.६%
थाहा छैन	७	१७	५	४	६	२	४	३	६	६	९	४	१३	१०	७	३	४२	१४८	२.५%
पोर्चुगल	४	३	०	०	३	०	९	०	१	१०	३	५	७	१	१०	९	२९	९४	१.६%
अन्य राष्ट्र	७२	१९	२४	७७	६२	२७	७०	१९	१०५	७९	१०८	४८	४९	१४६	१४३	११३	२०५	१३६६	२३.०%
जम्मा	२६६	१५४	१३१	२४८	२५५	२४८	२८१	१६५	४५६	५४६	४०६	३२५	२३७	३९५	३९२	५९३	८३२	५९३०	१००%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नगरपालिकामा अनुपस्थित रहेका कुल जनसंख्याको सबैभन्दा ठूलो हिस्सा अन्य देशमा गएकाहरूको संख्या १३३६ अर्थात् २३.० प्रतिशत, दोस्रोमा भारतमा गएकाहरूको संख्या ११२३ अर्थात १८.९ प्रतिशत रहेका छन् । त्यसैगरी कतार गएकाहरूको संख्या ७३० अर्थात् १२.३ प्रतिशत रहेका छन् । यसपछि विदेशिएकाहरूको तथ्याङ्क हेर्दा धेरै एयिसाली मुलुकहरू गएको देखिन्छ । युरोपेली राष्ट्र, अमेरिका, अष्ट्रेलिया लगायतका विकसित देशहरूमा जानेहरूको संख्या भने कम देखिन्छ । यसरी ठूलो हिस्सा जनसंख्या बाहिरिदा विप्रेषणले मात्र कालान्तरमा नगरपालिकाको विकास संभव हुँदैन । यसका लागि दूरदृष्टि सहित दिगो सोच र विकासको लक्ष्य लिएर उत्पादनशील काममा अगाडि बढ्ने युवा जमातको उपस्थिति नगरपालिकामै हुनु अनिवार्य छ । यसरी युवा शक्तिलाई नगरपालिकाकै विकासका लागि परिचालन गरी अनुपस्थित जनसंख्यालाई कम गर्ने प्रभावकारी योजना र त्यसको कार्यन्वयन गर्नु स्थानीय सरकारको लक्ष्य हुनु जरुरी छ ।

३.९.८ अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको जिल्लाको आधारमा विवरण

तालिका नं. २६ : अनुपस्थित जनसंख्या हाल बसिरहेको जिल्लाको विवरण

जिल्ला	वडा नं.																	जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७		
काठमाडौँ	४३	३५	३०	१५	२७	१८	२६	१२	२३	६८	७४	४३	४३	४७	३९	८१	६६	६९०	३७.५%
नवलपरासी	५	५	२	७	५७	१३६	९	१७	८	२७	१४	१३	७	२१	१३	३९	३५	४१५	२२.६%
चितवन	१५	११	४	२०	९	११	६	९	९	२६	५	१६	७	८	२५	१८	२२	२२१	१२.०%
कास्की	१	०	०	३	३	२७	६	५	१	६	११	११	१०	६	१७	७	१४	१२८	७.०%
रुपन्देही	५	३	१	१	०	१	४	६	१	१०	९	८	०	१	३	६	९	६८	३.७%
तनहूँ	४	१	१	७	०	१	१	०	०	४	३	२	०	१	०	१	१	२७	१.५%
कपिलवस्तु	३	२	२	५	१	०	१	२	१	०	०	०	१	०	०	४	२	२४	१.३%
लमजुङ	१	१	०	०	०	१	२	०	५	०	०	४	२	१	०	४	१	२२	१.२%
गोरखा	१	१	०	१	०	८	०	०	०	२	०	२	०	०	०	७	०	२२	१.२%
मकवानपुर	३	१	०	०	६	०	४	०	०	०	०	०	१	०	०	३	०	१८	१.०%
अन्य जिल्ला	११	१०	३	१६	३	१७	६	८	११	२५	१२	१६	९	१४	७	१६	१९	२०३	११.०%
जम्मा	९२	७०	४३	७५	१०६	२२०	६५	५९	५९	१६८	१२८	११५	८०	९९	१०४	१८६	१६९	१८३८	१००.०%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नोटः अन्य जिल्लाहरुमा बर्दिया, स्याङ्जा, पर्वत, झापा, सुर्खेत, पाल्पा, भक्तपुर, पर्सा, बारा, रौतहट, धादिङ, सिन्धुपाल्चोक, सुनसरी, मुस्ताङ, सर्लाही, धनकुटा, मोरङ, इलाम, कञ्चनपुर, बाँके, बागलुङ, बैतडी, कैलाली, गुल्मी, म्याग्दी, धनुषा, सिरहा, पाँचथर, मुगु, दाङ, प्यूठान, रसुवा, नुवाकोट, दोलखा, रामेछाप, उदयपुर, ओखलढुंगा, भोजपुर, डडेलधुरा, अछाम, हुम्ला, दैलेख, रूकुम, रोल्पा, अर्घाखाँची, मनाङ, ललितपुर, सिन्धुली, सप्तरी, सोलुखुम्बु पर्दछन् ।

तलको तथ्यांकलाई विश्लेषण गर्दा यस नगरपालिकाबाट बाहिरिने जनसंख्या मध्ये सबैभन्दा बढी अर्थात ३७.५ प्रतिशत संघीय राजधानी काठमाण्डौं र अन्य क्रमशः नवलपरासीका शहरी केन्द्रहरु र चितवनका शहरी केन्द्रमा शिक्षा, रोजगार र अवसरका लागि बाहिरिएको देखिन्छ । यो स्वाभाविक प्रवृत्ति हो । यसलाई न्यून गर्न नगरपालिका भित्र नै गुणस्तरीय सेवा, सुविधा र अवसरहरुको श्रृजना गर्नु अनिवार्य देखिन्छ । अन्यथा जनसंख्या मध्ये युवा अवस्थाको जनसंख्या पलायन हुँदा नगरपालिकाको दिर्घकालिन विकास गम्भीर असर पर्दछ ।

३.१० व्यक्तिगत घटना दर्ता

नागरिकले आफ्नो व्यक्तिगत अधिकार उपयोग गर्न कानुनी प्रक्रियाहरू पालना गर्नु पर्ने हुन्छ । नागरिकता, राहदानी, वा अन्य परिचयपत्र लिन, रोजगारी वा उद्यम गर्न, विदेश जान निश्चित कानूनी प्रक्रिया पुरा गर्नुपर्ने हुन्छ । यसका लागि सरकारले आधिकारीक प्रमाणपत्र उपलब्ध गराउँछ । जन्म, मृत्यु, बसाइँसराइ विवाह र सम्बन्ध विच्छेद जस्ता घटना समयमा नै दर्ता गर्नु पर्ने हुन्छ । संविधानले नागरिकलाई विभिन्न अधिकार प्रत्याभूत गरेको छ । त्यसको प्रस्थान विन्दु भनेकै व्यक्तिगत घटना दर्ता हो । ती व्यक्तिगत घटना दर्ताका आधारमा राष्ट्रिय तथ्याङ्क बनाउने यसको विश्वव्यापी मान्यता हो । कहाँ ? कति जन्मे ? कतिको मृत्यु भयो ? कतिले बसाइँसराइ गरे ? कतिको सम्बन्ध विच्छेद भयो ? जस्ता कुराको जानकारी राज्यले पाउनु पर्छ । यसको आधारमा सरकारले सेवा प्रवाह सम्बन्धी नीति बनाउने हुँदा व्यक्तिगत घटनादर्ता समयमा नै गर्न जनचेतना अभिवृद्धि गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

३.१०.१ पाँच वर्षमुनिका बालबालिकाको जन्मदर्ताको आधारमा वडागत विवरण

तालिका नं. २७ : पाँच वर्षमुनिका बालबालिकाको जन्मदर्ताको आधारमा वडागत विवरण

वडा	जन्मदर्ता भएको			जन्मदर्ता नभएको			जम्मा			कुल जम्मा
	पुरूष	महिला	तेस्रो लिंगी	पुरूष	महिला	तेस्रो लिंगी	पुरूष	महिला	तेस्रो लिंगी	
१	१०८	९२	०	३६	३२	०	१४४	१२४	०	२६८
२	७२	७४	०	२५	२३	०	९७	९७	०	१९४
३	५६	३४	०	११	१४	०	६७	४८	०	११५
४	११९	११०	०	३१	२६	०	१५०	१३६	०	२८६
५	८८	७८	०	१२	११	०	१००	८९	०	१८९
६	७०	७२	०	२९	१५	०	९९	८७	०	१८६
७	८५	७७	०	१४	१७	०	९९	९४	०	१९३
८	५७	५२	०	६	४	०	६३	५६	०	११९
९	१३३	१०८	०	३३	२३	०	१६६	१३१	०	२९७
१०	१२१	१०७	०	४७	२७	०	१६८	१३४	०	३०२
११	१२९	९८	०	२९	३०	०	१५८	१२८	०	२८६
१२	१११	८९	०	११	१४	०	१२२	१०३	०	२२५
१३	९९	९१	१	४१	२७	०	१४०	११८	१	२५९
१४	१०५	८२	०	५५	५०	०	१६०	१३२	०	२९२
१५	१३६	११८	०	३८	२३	०	१७४	१४१	०	३१५
१६	१९१	१९१	०	४६	३६	०	२३७	२२७	०	४६४
१७	२०९	१५२	०	६३	५३	०	२७२	२०५	०	४७७
जम्मा	१८८९	१६२५	१	५२७	४२५	०	२४१६	२०५०	१	४४६७
प्रतिशत	५३.७%	४६.२%	०.०%	५५.४%	४४.६%		५४.१%	४५..९%	०.०%	१००%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नगरपालिकामा जन्म भएका पाँच वर्ष मुनिका कुल ४,४६७ बालबालिकाहरू मध्ये ३५१५ जनाको जन्मदर्ता गरिएको र ९५२ जनाको जन्मदर्ता नभएको तथ्याङ्क देखिन्छ । जन्म, मृत्यु, बसाइँसराइ र विवाह जस्ता जीवनका प्रमुख व्यक्तिगत घटनाको अनिवार्य र समयमै दर्ता गर्नुपर्दछ । यसबाट स्थानीय सरकारलाई यकिन तथ्याङ्कको अभिलेख तयार पार्न सहयोग पुग्दछ भने अर्को तर्फ नागरिकहरूले राज्यबाट प्राप्त गर्ने सेवा सुविधाका लागि नागरिकको पहिचान कायम गर्न र अन्य कानूनी क्रियाकलापहरूमा यसको आवश्यकता पर्दछ तसर्थ जन्मदर्तालाई समयमै अनिवार्य रुपमा गर्न प्रोत्साहन गर्ने स्थानीय सरकारले पहल गर्नुपर्ने देखिन्छ । जन्मदर्ताको वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

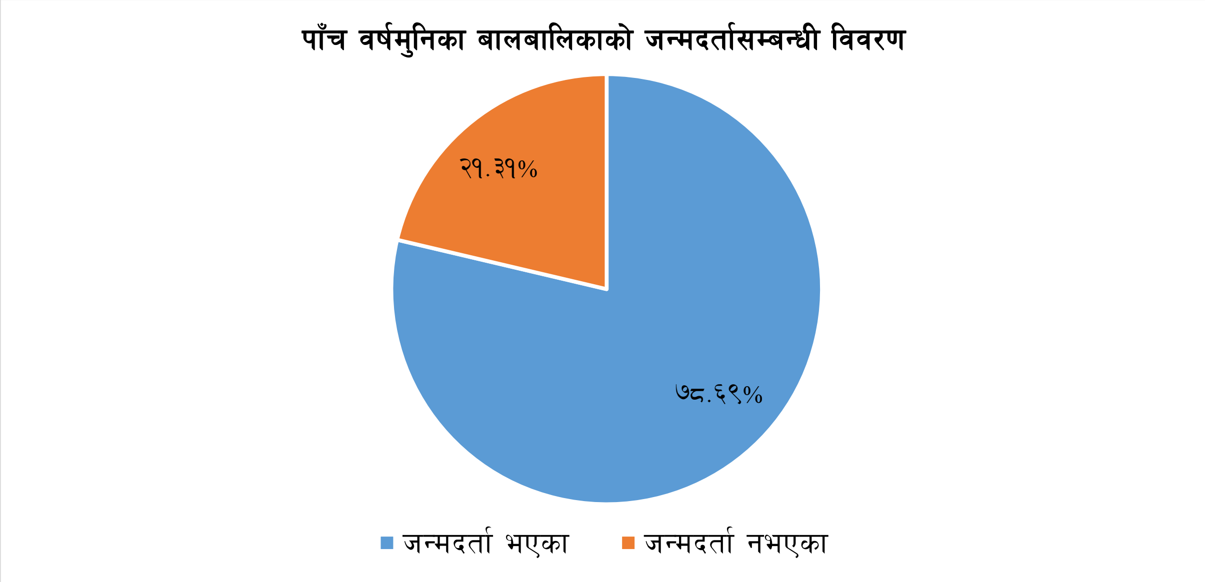

३.१०.२तथ्याङ्क संकलनको पछिल्लो १२ महिनामा परिवारको सदस्यको मृत्यु सम्बन्धी विवरण

तालिका नं. २८ : पछिल्लो १२ महिनामा परिवारको सदस्य मृत्यु सम्बन्धी विवरण

वडा	पुरूष		महिला		जम्मा	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
१	१२	५.६%	१	.५%	१३	६.०%
२	४	१.९%	४	१.९%	८	३.७%
३	२	.९%	२	.९%	४	१.९%
४	१२	५.६%	७	३.२%	१९	८.८%
५	४	१.९%	६	२.८%	१०	४.६%
६	७	३.२%	३	१.४%	१०	४.६%
७	६	२.८%	६	२.८%	१२	५.६%
८	३	१.४%	१	.५%	४	१.९%
९	६	२.८%	३	१.४%	९	४.२%
१०	१३	६.०%	१३	६.०%	२६	१२.०%
११	२	.९%	५	२.३%	७	३.२%
१२	८	३.७%	६	२.८%	१४	६.५%
१३	१९	८.८%	७	३.२%	२६	१२.०%
१४	७	३.२%	६	२.८%	१३	६.०%
१५	१०	४.६%	९	४.२%	१९	८.८%
१६	७	३.२%	५	२.३%	१२	५.६%
१७	७	३.२%	३	१.४%	१०	४.६%
जम्मा	१२९	५९.७%	८७	४०.३%	२१६	१००.०%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

यस नगरपालिकामा रहेका कूल १२,०२५ घरपरिवारहरूमध्येमा २१६ जनाको मृत्यु भएको छ । जसमा १२९ जना अर्थात ५९.७ प्रतिशत पुरुष र ८७ अर्थात ४०.३ प्रतिशत महिलाको मृत्यु भएको देखिन्छ । सबैभन्दा धेरै मृत्युको अभिलेख भएको वडा १० र १३ रहेको छ भने वडा नं. ३ र ८ मा कम मृत्यु भएको देखिन्छ । वडागत विस्तृत तथ्याङ्क तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

$$\text{कोरा मृत्युदर} = \frac{\text{विगत १२ महिनामा भएको मृत्यू संख्या}}{\text{मध्य वर्षको जनसंख्या}} \times १००० = \frac{२१६}{४९६३७} \times १००० = ४.३ \text{ जना}$$

नगरपालिकाको कुल जनसंख्यालाई मध्यवर्षको जनसंख्या मान्दा यहाँको कोरा मृत्यु दर अर्थात प्रतिहजार जनसंख्यामा प्रतिवर्ष ४.३ जनाको मृत्यु हुने तथ्याङ्कले देखाउँछ । यद्यपी कोरा मृत्युदरले मृत्युको अवस्थाबारे यथार्थ चित्रण गर्न भने सक्दैन ।

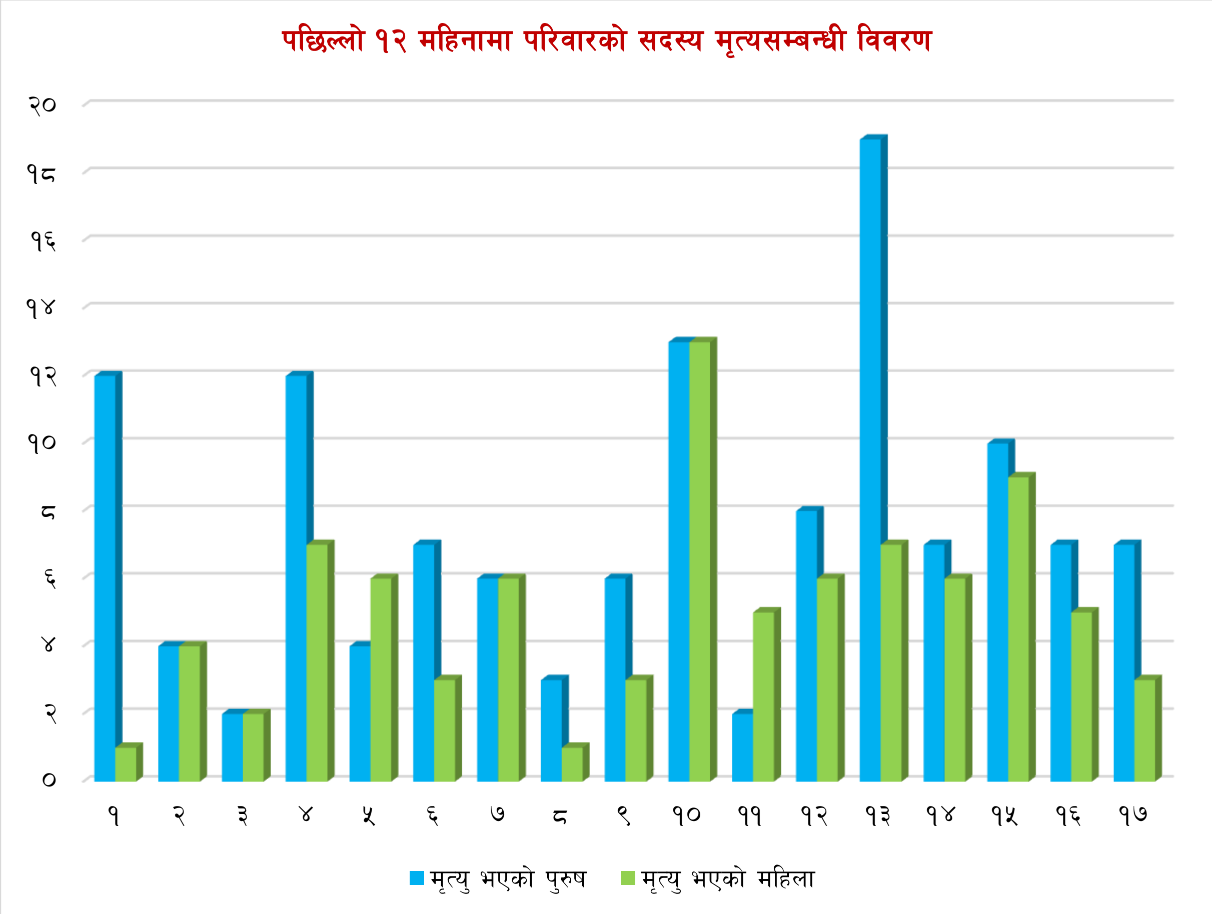

३.१०.३ लिङ्ग र उमेर समुह अनुसार विगत १२ महिनामा मृत्यु भएकाको विवरण

नगरपालिकामा विगत १२ महिनामा मृत्यु हुनेहरूको संख्यालाई हेर्दा सबैभन्दा बढी मृत्यु संख्या ७० वर्ष भन्दा माथिको उमेर समूहका पुरुषहरूको देखिन्छ । जसमा सबैभन्दा बढी ८० देखि ८९ वर्षका २६ जना पुरुषको मृत्यु भएको छ भने दोस्रोमा ८० देखि ८९ वर्षको १९ जना महिलाहरूको मृत्यु भएको देखिन्छ । चौधौं आवधिक योजनाका अनुसार नेपालमा जन्मदाको बखत आम नेपालीको औसत आयु ६९ वर्ष उल्लेख गरिएको छ । सामान्यतया उमेर पुगेर हुने प्राकृतिक मृत्युलाई स्वाभाविक मान्न सकिन्छ तसर्थ यस नगरपालिकामा बढी मृत्यू हुने उमेर समूह हेर्दा ६० वर्ष माथिको नै देखिन्छ । यद्यपि पछिल्लो समय औषधी विज्ञान र चिकित्सा पद्धतिमा भएको उच्च विकास र आधुनिक औषधि उपचारमा बृद्धि भएको पहुँच र क्रमिक रुपमा स्वास्थ्य चेतनाको वृद्धिका कारण नेपालको औसत आयू समेत विगतका वर्षमा भन्दा बढ्दै गैरहेको छ । यसका साथै २०-५९ वर्षको उमेर समूहका सक्रिय जनसंख्याको मृत्युदरले कार्यक्षेत्रमा हुने जोखिम तथा अन्य स्वास्थ्य समस्यालाई प्रतिबिम्बित गर्दछ ।

तालिका नं. २९ : लिङ्गअनुसार विगत १२ महिनामा मृत्यु भएकाको विवरण

मृतकको उमेर समूह	मृतकको लिङ्ग					
	पुरूष		महिला		जम्मा	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
०-४ वर्ष	४	१.९%	१	.५%	५	२.३%
५ वर्ष - ९ वर्ष	०	०.०%	२	.९%	२	.९%
१० वर्ष - १४ वर्ष	३	१.४%	०	०.०%	३	१.४%
१५ वर्ष - १९ वर्ष	१	.५%	२	.९%	३	१.४%
२० वर्ष - २४ वर्ष	१	.५%	३	१.४%	४	१.९%
२५ वर्ष - २९ वर्ष	६	२.८%	१	.५%	७	३.२%
३० वर्ष - ३४ वर्ष	२	.९%	०	०.०%	२	.९%
३५ वर्ष - ३९ वर्ष	४	१.९%	१	.५%	५	२.३%
४० वर्ष - ४४ वर्ष	५	२.३%	२	.९%	७	३.२%
४५ वर्ष - ४९ वर्ष	४	१.९%	०	०.०%	४	१.९%
५० वर्ष - ५४ वर्ष	६	२.८%	६	२.८%	१२	५.६%
५५ वर्ष - ५९ वर्ष	७	३.२%	४	१.९%	११	५.१%
६० वर्ष - ६४ वर्ष	९	४.२%	१२	५.६%	२१	९.७%
६५ वर्ष - ६९ वर्ष	११	५.१%	८	३.७%	१९	८.८%
७० वर्ष - ७५ वर्ष	१५	६.९%	६	२.८%	२१	९.७%
७५ वर्ष - ७९ वर्ष	१५	६.९%	१३	६.०%	२८	१३.०%
८० वर्ष-८९ वर्ष	२६	१२.०%	१९	८.८%	४५	२०.८%
९० वर्ष - ९९ वर्ष	८	३.७%	६	२.८%	१४	६.५%
१०० वर्ष वा सोभन्दा बढी	२	.९%	१	.५%	३	१.४%
जम्मा	१२९	५९.७%	८७	४०.३%	२१६	१००.०%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

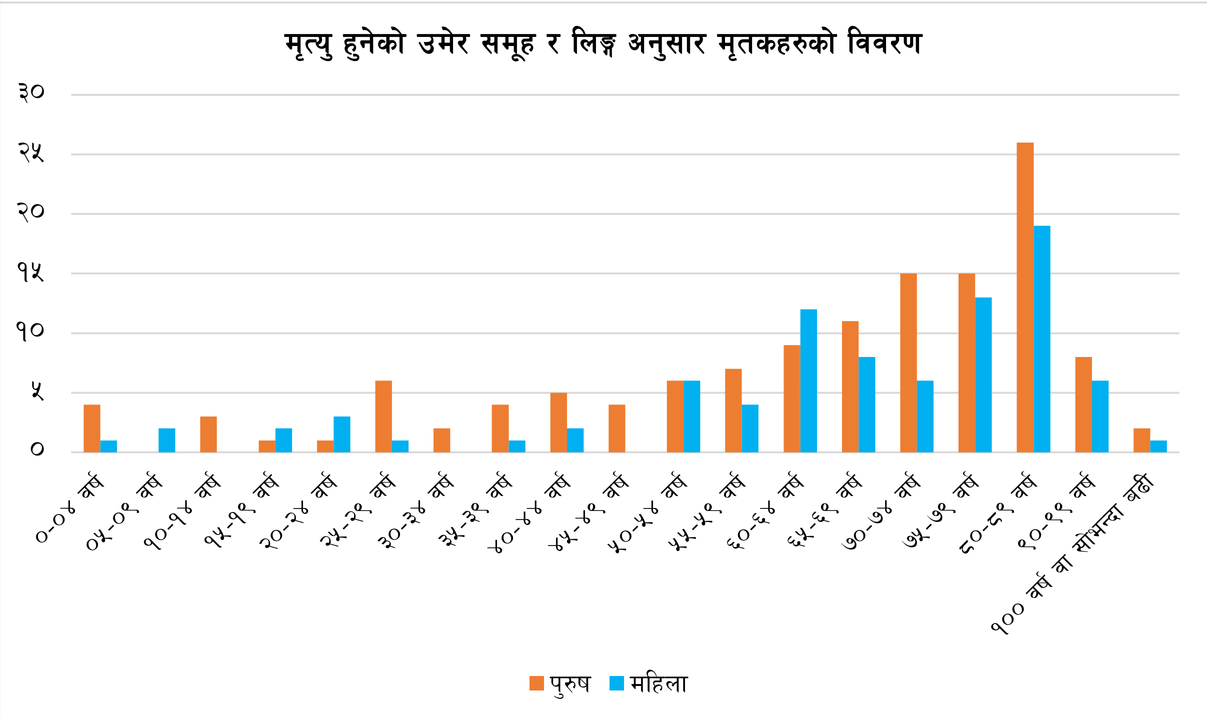

३.१०.४ मृत्युको कारण अनुसार मृतकको जनसंख्या

तालिका नं. ३० : मृत्युको कारण अनुसार मृतकको जनसंख्याको विवरण

मृत्यूको कारण	पुरूष		महिला		जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	
कालगतिले मर्नु	२५	६४.१%	१४	३५.९%	३९
क्यान्सर	१७	६३.०%	१०	३७.०%	२७
रक्तचाप (उच्च तथा निम्न रक्तचाप)	१०	५०.०%	१०	५०.०%	२०
अन्य कारणले	१२	६३.२%	७	३६.८%	१९
दम	१३	६८.४%	६	३१.६%	१९
थाहा नभएको/कारण नखुलेको	१०	६२.५%	६	३७.५%	१६
मुटुसम्बन्धी रोगहरू	८	६१.५%	५	३८.५%	१३
निमोनिया	३	२७.३%	८	७२.७%	११
जण्डीस (कमलपित्त)	४	४४.४%	५	५५.६%	९
अन्य दुर्घटना	५	७१.४%	२	२८.६%	७
आत्महत्या	३	५०.०%	३	५०.०%	६
श्वास प्रश्वाससम्बन्धी रोगहरू	३	५०.०%	३	५०.०%	६
मधुमेह (डाइबिटिज)	४	८०.०%	१	२०.०%	५
हैजा/झाडा पखाला/आउँ	२	५०.०%	२	५०.०%	४
यातायात दुर्घटना	३	१००.०%	०	०.०%	३
क्षयरोग	२	६६.७%	१	३३.३%	३
टाउको सम्बन्धी (ब्रेन ह्यामरेज)	१	५०.०%	१	५०.०%	२
मृगौला सम्बन्धी रोग	०	०.०%	२	१००.०%	२
प्राकृतिक प्रकोप	०	०.०%	१	१००.०%	१
कलेजो सम्बन्धी रोग	१	१००.०%	०	०.०%	१
छारे रोग	१	१००.०%	०	०.०%	१
कालाज्वरो	१	१००.०%	०	०.०%	१
रुघाखोकी, फ्लु	१	१००.०%	०	०.०%	१
जम्मा	१२९	५९.७%	८७	४०.३%	२१६

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नगरपालिकामा विगत १२ महिनामा मृत्यु भएका परिवारका सदस्यहरूको विवरणलाई हेर्दा २१६ सदस्यहरूको मृत्यु भएको छ। यसमध्ये सबैभन्दा धेरै ३९ जनाको कालगतिले (प्राकृतिक मृत्यु) मृत्यु भएको देखिन्छ। दोस्रोमा र तेस्रोमा क्यान्सर र रक्तचाप देखिन्छ भने नगरपालिकाका ६ जनाले आत्महत्या गरेको देखिन्छ। जसको कारण बढ्दो प्रतिस्पर्धात्मक जीवनका तनाव र सामाजिक र पारिवारिक कारणहरू हुन सक्ने देखिन्छ। समग्र तथ्याङ्कको विश्लेषण गर्दा उमेर र दीर्घरोगका कारण मर्नेको संख्या उच्च देखिन्छ। यसको प्रमुख कारणहरूमा अस्वस्थकर जीवनशैली, खानपानको असन्तुलन, नियमित व्यायामको अभाव, मानसिक स्वास्थ्यमा सजगताको कमी, वंशानुगत कारण तथा समयमै स्वास्थ्य जाँच नगराउने परिपाटी

आदि हुन् । सरुवा रोगका कारण बालबालिका मर्नु भनेको व्यक्तिगत, पारिवारिक तथा सामुदायिक स्वास्थ्य र सरसफाइ तथा प्राथमिक स्वास्थ्य जस्तै पोषण, खोप र नियमित स्वास्थ्य जाँचको बारेमा जनचेतनामा कमी, उपचार पहुँच र स्वास्थ्य सेवाको उपलब्धतामा कमी हुनाले हो । यस नगरपालिकामा स्वास्थ्य समस्याका हिसाबले सबै प्रकारका समस्याहरू रहेको हुनाले जनताको स्वास्थ्य अवस्था सुधारका साथै विशेषज्ञ सेवा सहितका अस्पतालहरूको स्थापना गर्नुपर्ने देखिन्छ भने अर्कोतिर प्रवर्द्धनात्मक र निरोधात्मक स्वास्थ्य कार्यक्रमहरू समेत प्रभावकारी रुपमा सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ । मृत्युको कारण सम्बन्धी विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

मृत्युको कारण अनुसार मृतकको जनसंख्याको विवरण

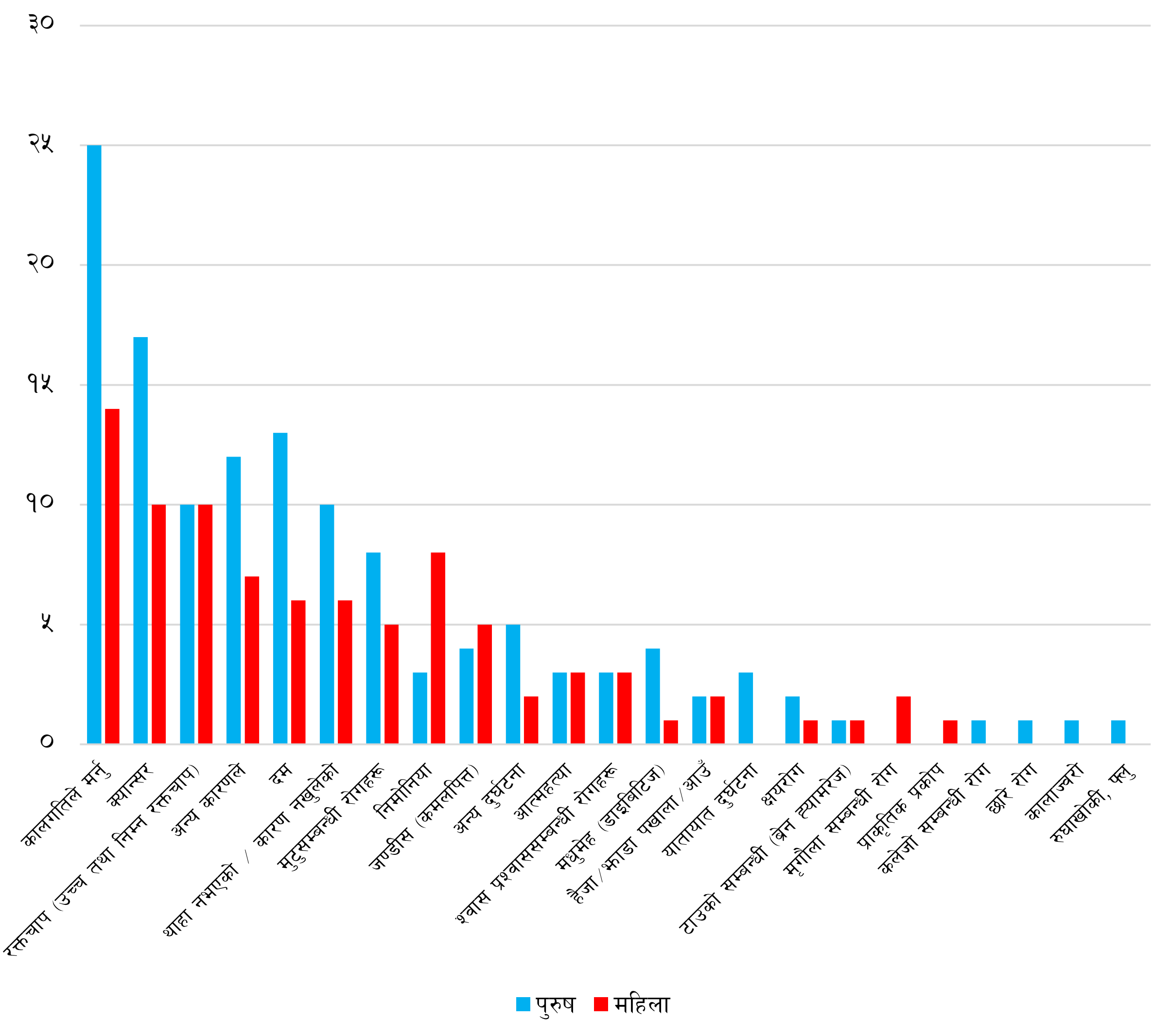

३.१०.५ मृतकको मृत्युदर्ता सम्बन्धी विवरण

नगरपालिकामा तथ्याङ्क संकलन अवधिको विगत १२ महिनामा कुल २१६ जनाको मृत्यु भएकोमा १६५ जना अर्थात् ७६.४ प्रतिशतको मात्र मृत्युदर्ता भएको देखिन्छ भने ५१ जना अर्थात् २३.६ प्रतिशतको मृत्युदर्ता नभएको देखिन्छ । यो तथ्याङ्क अनुसार मृत्यु दर्ता नगराउनेको संख्या उल्लेख्य नै रहेको छ । स्थानीय सरकारको तथ्याङ्कको आधारको रुपमा रहने पञ्जिकरणलाई हरेक नागरिकले जिम्मेवार भएर सहयोग

पुऱ्याउनु पर्दछ । यसका लागि थप प्रचार प्रसारको खाँचो देखिन्छ । मृत्यू दर्ता समयमै गर्दा अन्य कानुनी क्रियाकलाप जस्तै नामसारी, हकभोग आदि सहज हुने र तथ्याङ्क समेत अद्यावधिक गर्न सघाउ पुग्दछ ।

तालिका नं. ३१ : मृत्यु दर्ता गराउने घरपरिवार

वडा	मृत्यू दर्ता भएको		मृत्यू दर्ता नभएको		जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	
१	१०	७६.९%	३	२३.१%	१३
२	३	३७.५%	५	६२.५%	८
३	३	७५.०%	१	२५.०%	४
४	१५	७८.९%	४	२१.१%	१९
५	९	९०.०%	१	१०.०%	१०
६	६	६०.०%	४	४०.०%	१०
७	११	९१.७%	१	८.३%	१२
८	४	१००.०%	०	०.०%	४
९	६	६६.७%	३	३३.३%	९
१०	२२	८४.६%	४	१५.४%	२६
११	५	७१.४%	२	२८.६%	७
१२	१२	८५.७%	२	१४.३%	१४
१३	१८	६९.२%	८	३०.८%	२६
१४	११	८४.६%	२	१५.४%	१३
१५	११	५७.९%	८	४२.१%	१९
१६	११	९१.७%	१	८.३%	१२
१७	८	८०.०%	२	२०.०%	१०
जम्मा	१६५	७६.४%	५१	२३.६%	२१६

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

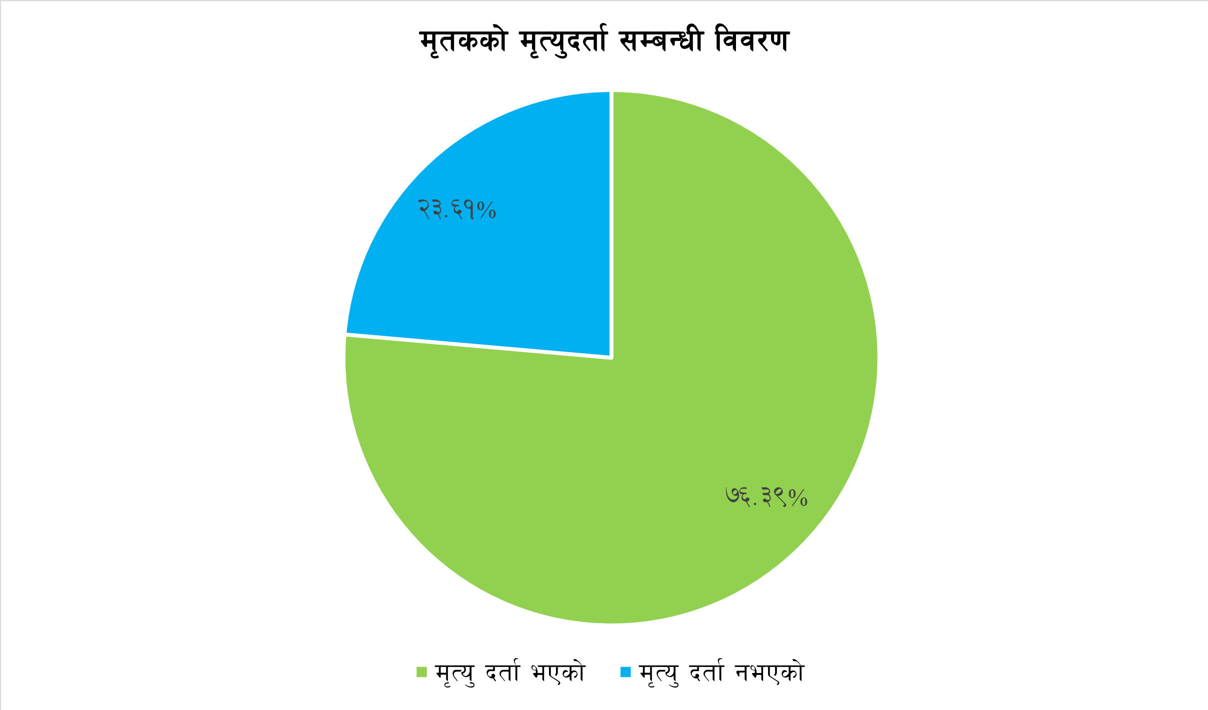

तालिका नं. ३२ : उमेर समूह अनुसार मृत्यु दर्ता भएको विवरण

मृतकको उमेर समूह	मृत्यु दर्ता प्रमाणपत्र					
	छ		छैन		जम्मा मृतक संख्या	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
०-४ वर्ष	२	.९%	३	१.४%	५	२.३%
५ वर्ष - ९ वर्ष	२	.९%	०	०.०%	२	.९%
१० वर्ष - १४ वर्ष	१	.५%	२	.९%	३	१.४%
१५ वर्ष - १९ वर्ष	१	.५%	२	.९%	३	१.४%
२० वर्ष - २४ वर्ष	३	१.४%	१	.५%	४	१.९%
२५ वर्ष - २९ वर्ष	६	२.८%	१	.५%	७	३.२%
३० वर्ष - ३४ वर्ष	२	.९%	०	०.०%	२	.९%
३५ वर्ष - ३९ वर्ष	४	१.९%	१	.५%	५	२.३%
४० वर्ष - ४४ वर्ष	४	१.९%	३	१.४%	७	३.२%
४५ वर्ष - ४९ वर्ष	२	.९%	२	.९%	४	१.९%
५० वर्ष - ५४ वर्ष	१०	४.६%	२	.९%	१२	५.६%
५५ वर्ष - ५९ वर्ष	८	३.७%	३	१.४%	११	५.१%
६० वर्ष - ६४ वर्ष	१८	८.३%	३	१.४%	२१	९.७%
६५ वर्ष - ६९ वर्ष	१५	६.९%	४	१.९%	१९	८.८%
७० वर्ष - ७५ वर्ष	१७	७.९%	४	१.९%	२१	९.७%
७५ वर्ष - ७९ वर्ष	२४	११.१%	४	१.९%	२८	१३.०%
८० वर्ष-८९ वर्ष	३५	१६.२%	१०	४.६%	४५	२०.८%
९० वर्ष - ९९ वर्ष	९	४.२%	५	२.३%	१४	६.५%
१०० वर्ष वा सोभन्दा बढी	२	.९%	१	.५%	३	१.४%
जम्मा	१६५	७६.४%	५१	२३.६%	२१६	१००.०%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

३.११ बसाइँसराइको अवस्था

कुनै पनि स्थानको जनसंख्या परिवर्तन हुने कारणहरूमध्ये बसाइँसराइ एक प्रमुख कारण मानिन्छ । यस देवचुली नगरपालिकामा छिमेकी गाउँपालिका/नगरपालिका एवम् जिल्लाबाट समेत बसाइँसराइ गरी आउने गरेको देखिन्छ। तर विभिन्न अवसर र रोजगारीको खोजीमा देश भित्र वा देश बाहिर एक स्थानबाट अर्को स्थानमा स्थायी वा अस्थायी रुपमा बसाई सरेर जाने प्रवृत्ति क्रमश बढ्दै गएको पाइन्छ। यसरी बसाइँ सरी जानु वा आउनुका विभिन्न कारणहरू छन् । तिमध्ये चार मुख्य कारणहरु आर्थिक अवसर, सामाजिक कारण, व्यापार र रोजगारी हुन् ।

३.११.१ जन्म स्थानको आधारमा जनसंख्या विवरण

माथिको तालिकाको आधारमा यस नगरपालिकाको कुल जनसंख्यामध्ये २१,६२१ अर्थात् ४३.६ प्रतिशत यसै नगरपालिकामा जन्मेको देखिन्छ। त्यसैगरी १२,२४१ अर्थात २४.७ प्रतिशत जनसंख्या यसै जिल्लाका अन्य नगरपालिका वा गाउँपालिकाबाट बसाइँसराइ गरेको देखिन्छ। १४,१४८ जना अर्थात् २८.५ प्रतिशत भने अन्य जिल्लाबाट यस नगरपालिकामा बसाईंसराइ गरेर आएको देखिन्छ । अर्कोतर्फ १६२६ अर्थात ३.३ प्रतिशत विदेशमा जन्मेर आएको देखिन्छ । यसको विस्तृत विवरण तालिका नं. ३२ मा देखाइएको छ । नगरपालिकाको आर्थिक, भौतिक, सामाजिक र अन्य क्षेत्रहरूको विकास हुँदा अन्य गाउँपालिका, नगरपालिका वा जिल्लाबाट बसाइँ सरेर आउने जनसंख्यामा वृद्धि हुने देखिन्छ । नगरपालिकाले आगामी योजना बनाउँदा बसाइँ सरेर आउने जनसंख्यालाई समेत व्यवस्थित गर्ने खालको योजना बनाउनु पर्ने देखिन्छ ।

तालिका नं. ३३ : जन्मस्थानको आधारमा जनसंख्या विवरण

वडा/लिङ्ग	जन्मस्थान					जम्मा
	यही गा.पा.मा	यही जिल्लामा	अन्य जिल्लामा	विदेशमा	उल्लेख नभएको	
१	१२४६	९४७	७७१	१०३	०	३०६७
२	६७०	५०१	७०९	८३	०	१९६३
३	६१५	२५२	५६२	५६	०	१४८५
४	८३९	११५२	८९७	२७	०	२९१५
५	१४२२	५०१	३४६	२४	०	२२९३
६	१२८२	२७५	१०९	१२	०	१६७८
७	१३९५	२५२	४४८	३८	०	२१३३
८	८९२	३२५	१५०	२३	०	१३९०
९	१४९४	१२४४	४५१	२७	०	३२१६
१०	७५६	१११७	११४२	१८१	०	३१९६
११	१४९०	४५४	११८४	११४	०	३२४२
१२	११९९	१८०	९७७	१२६	०	२४८२
१३	११३५	५२४	१००८	१६५	१	२८३३
१४	१०८५	७३५	११८१	१८९	०	३१९०
१५	१५३७	३९९	११३९	१८५	०	३२६०
१६	२१९५	९५४	१६८७	१६२	०	४९९८
१७	२३६९	२४२९	१३८७	१११	०	६२९६
जम्मा	२१६२१	१२२४१	१४१४८	१६२६	१	४९६३७

वडा/लिङ्ग	जन्मस्थान					जम्मा
	यही गा.पा.मा	यही जिल्लामा	अन्य जिल्लामा	विदेशमा	उल्लेख नभएको	
प्रतिशत	४३.६%	२४.७%	२८.५%	३.३%	०.०%	१००.०%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

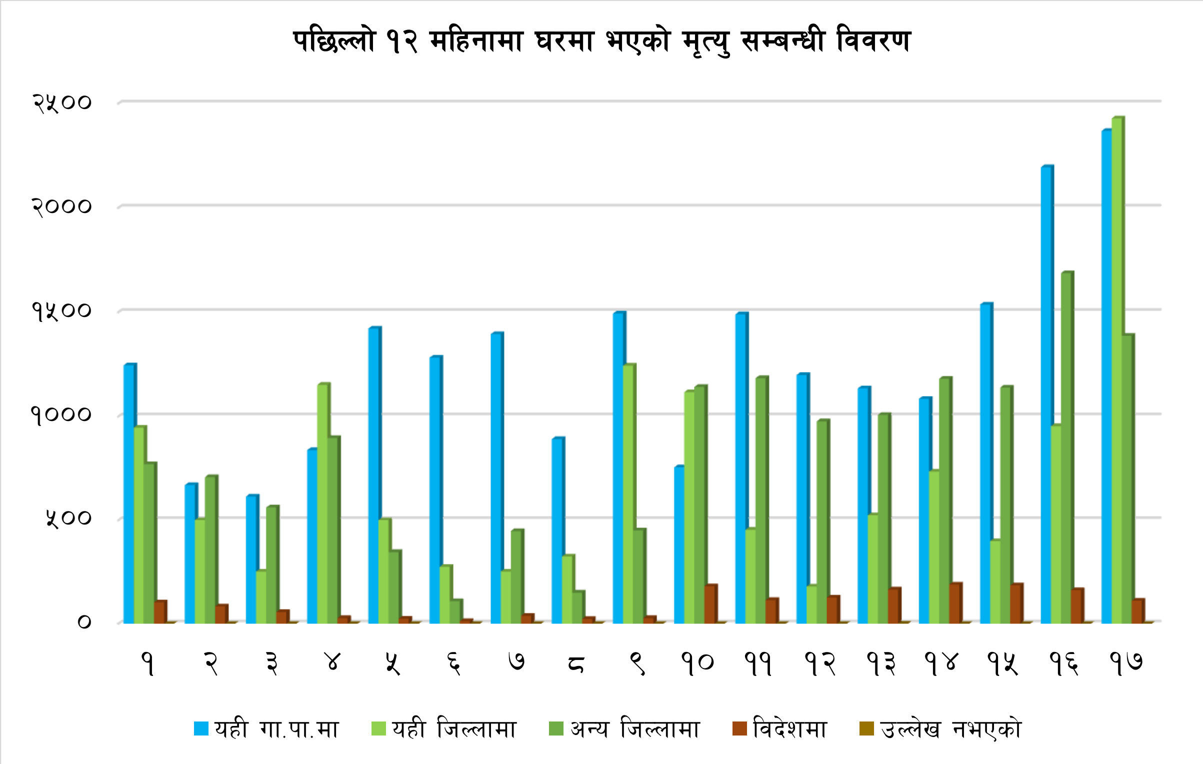

३.११.२ बाहिर जन्मस्थान भएका जनसंख्याको यस नगरपालिकामा बसोबास गर्नुका कारणको विवरण

तालिका नं. ३४ : बाहिर जन्मस्थान भएका जनसंख्याको यस नगरपालिकामा बसोबास गर्नुका कारणको विवरण

वडा	यहाँ बस्नुको मुख्य कारण											
	कृषि	व्यापार/ व्यवसाय	जागिर / नोकरी	अध्ययन/ तालिम	विवाह	आश्रित	द्वन्द्व	प्राकृतिक प्रकोप	कामको खोजी	अन्य	बसाइँसराइ	जम्मा
१	९	१६	११९	१६५	५६६	३५९	०	०	७०	६	५११	१८२१
२	१६	४१	१४४	३१	२२५	२३४	७	११४	९	२०	४५२	१२९३
३	१११	१३	३५	१२४	२३४	५	०	३	५५	२३	२६७	८७०
४	१२९	४	११	९	४५७	६१५	०	०	१५	८	८२८	२०७६
५	१०७	४	२९	७३	२७६	५	०	०	५	८	३६४	८७१
६	५३	४०	८	७२	१५७	३	०	०	०	७	५६	३९६
७	८४	०	३	३५	२३२	२	०	२	३	२३	३५४	७३८
८	४६	४	३	२४	१७१	८२	०	०	१	१०	१५७	४९८
९	३३	१२	८	११४	४१८	४१९	०	०	४	१६	६९८	१७२२
१०	४७	३९	४४	२९१	५०४	५९०	१	२	५२	२०	८५०	२४४०
११	१३४	४०	१९	९२	४५०	७८	०	०	१७	१९	९०३	१७५२

वडा	यहाँ बस्नुको मुख्य कारण											
	कृषि	व्यापार/ व्यवसाय	जागिर / नोकरी	अध्ययन/ तालिम	विवाह	आश्रित	द्वन्द्व	प्राकृतिक प्रकोप	कामको खोजी	अन्य	बसाइँसराइ	जम्मा
१२	३०	४	४	४७	३७१	४६	०	१२	७	५३	७०९	१२८३
१३	६	१३४	९१	९९	३५९	११२	६	१	३५	३०	८२४	१६९७
१४	२७	५९	१०९	३०३	४५९	४४	०	२	५०	५८	९९४	२१०५
१५	१०	५१	२०	६१	५२८	३९	१३	३	२८	१८	९५२	१७२३
१६	६६	५७	६३	९१	६७९	५४४	१	६	६३	४०१	८३२	२८०३
१७	२६८	२६	२५	१०९	८१५	१८९८	१	०	१९	५२	७१४	३९२७
जम्मा	११७६	५४४	७३५	१७४०	६९०१	५०७५	२९	१४५	४३३	७७२	१०४६५	२८०१५
प्रतिशत	४.२%	१.९%	२.६%	६.२%	२४.६%	१८.१%	.१%	.५%	१.५%	२.८%	३७.४%	१००.०%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

यस नगरपालिकाभन्दा बाहिर जन्मस्थान भएका जनसंख्याको यस नगरपालिकामा बसोबास गर्नुका कारणको विवरण हेर्दा कूल २८,०१५ जनसंख्या अन्य स्थानमा जन्म भएर यस नगरपालिकामा बसोबास गर्दै आएका छन् । यसमध्ये सबैभन्दा धेरै बसाइँसराईको कारण यस नगरपालिकामा आउनेहरूको संख्या १०,४६५ अर्थात ३७.४ प्रतिशत, विवाहको कारण ६,९०१ अर्थात २४.६ प्रतिशत, आश्रितको कारणले आएका जनसंख्या ५०७५ अर्थात १८.१ प्रतिशत, अध्ययन/तालिमको कारणले आउनेको संख्या १७४० अर्थात ६.२ प्रतिशत, कृषिको कारण आउनेको संख्या ११७६ अर्थात ४.२ प्रतिशत रहेको छ । त्यसैगरी प्राकृतिक प्रकोप, कामको खोजी आदि कारणले आउनेको संख्या समेत रहेको छ। नगरपालिकामा आकर्षित हुनेमध्ये अधिकांश यहाँ उपलब्ध भौतिक तथा सामाजिक पूर्वाधारको उपलब्धताको कारण बसाइँसराइ गरी आएको हुनसक्ने देखिन्छ। आश्रित तथा विवाह भई बसाइँसराइ आउनु स्वभाविक हो । अन्य विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

यस नगरपालिका भन्दा बाहिर जन्मस्थान भएको जनसंख्याको यस नगरपालिकामा बसोबास गर्नुका कारणको विवरण

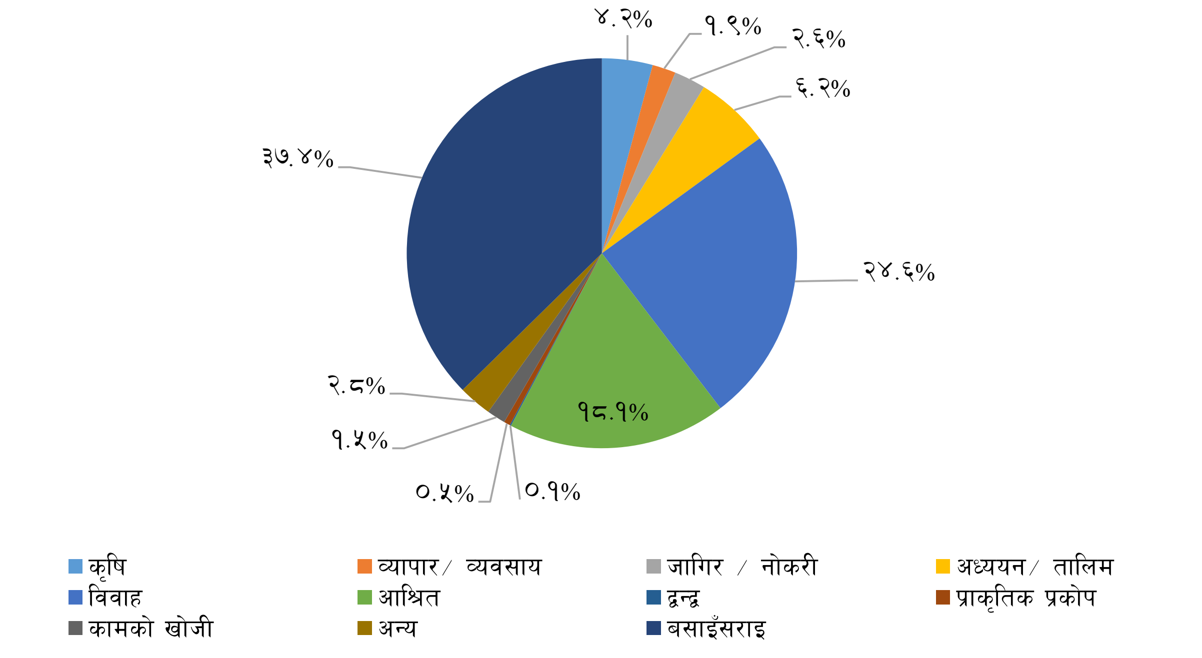

खण्ड- ४: आर्थिक स्थिति तथा रोजगारी

४.१ मुख्य आर्थिक क्रियाकलापहरूको विवरण (मुख्य पेशा)

आर्थिक सम्वृद्धिका आधारहरू नगरपालिकामा हुने मुख्य आर्थिक क्रियाकलापहरू नै हुन् । जति आर्थिक क्रियाकलापहरूमा तीव्रता आउँछ त्यति नै नगरपालिकाको अर्थतन्त्र चलायमान र सुदृढ हुँदै जान्छ । मुख्यतया नेपाली अर्थतन्त्र कृषि, पर्यटन, साना तथा घरेलु उद्योग, वैदेशिक रोजगार, बैङ्किङ, व्यापार, सेवा क्षेत्र आदिमा केन्द्रित छ । उच्च प्रविधिमा आधारित अन्तराष्ट्रिय स्तरका उद्योगहरूको विकास भै नसकेको अवस्थामा धेरैजसो आर्थिक क्रियाकलापहरू निर्वाहमुखी नै रहेका छन् ।

४.१.१ आम्दानीका मुख्य श्रोतहरूको आधारमा परिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

तालिका नं. ३५ : आम्दानीका श्रोतहरूको आधारमा परिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

वडा	कृषि/ पशुपालन/ माछापालन/ मौरीपालन	उद्योग धन्दा सञ्चालन	व्यापार व्यवसाय	नोकरी	पेन्सन	घर तथा जग्गाको भाडा	सवारी साधन, मेसिन तथा उपकरणहरूको भाडा	ब्याज तथा लाभांश	विप्रेषण (वैदेशिक)	विप्रेषण (आन्तरिक)	दैनिक ज्यालादारी	अन्य	जम्मा
१	२६५	०	७१	३३९	१२	१४	६०	३	१६८	१०	८१	२०	१०४३
२	५२	७	९१	२७०	२०	५८	९	१	७९	१२	७१	२२	६९२
३	५९	३	३४	१८२	३६	१५	६	०	८२	२	१२	१५	४४६
४	१३१	१	६६	३७०	२०	८	१०	३	१४०	६	१४७	२४	९२६
५	३११	४	४९	२२६	५१	७	९	१	१९१	५	७६	३	९३३
६	२९५	३	९७	२८	३६	८	७	१	१००	६०	१४७	१	७८३
७	३४९	०	५४	६७	२८	३	१२	०	१९४	२४	४७	६	७८४
८	२२९	२	४३	३३	११	३	१३	०	१२६	८	६३	८	५३९
९	३६०	५	९९	७५	५५	१४	२४	२	२७१	१२३	१२३	०	११५१
१०	३५३	४	१५०	१७४	८३	६०	१६	०	३२९	७५	८३	५	१३३२
११	३३२	४	१३९	१४८	६१	१४	२३	१	२५५	८	४२	१४	१०४१
१२	२५०	६	११३	१२८	४२	६	२५	१	२४९	२०	७४	२०	९३४
१३	१५३	७	२१५	२२९	४२	८२	२५	६	१६९	६	९६	१५	१०४५
१४	२१३	३५	१६८	१७६	४३	२८	२४	०	२८९	१६	८२	२	१०७६
१५	२६२	८	१९८	१७१	६१	५३	२३	०	२७६	४	१३८	२९	१२२३
१६	४१५	१०	२०९	३३२	१२५	५९	२६	४	३२१	१४	१०८	८	१६३१
१७	६९६	१७	१९१	३५७	९५	२५	२९	४	४८१	३३	१६९	४४	२१४१
जम्मा	४७२५	११६	१९८७	३३०५	८२१	४५७	३४१	२७	३७२०	४२६	१५५९	२३६	१७७२०

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

आम्दानीका मुख्य श्रोतहरूमा नगरपालिकामा रहेका कूल १२,०२५ घरपरिवारहरूमध्ये ४,७२५ घरपरिवारहरूको आम्दानीको श्रोत कृषि/पशुपालन/माछापालन/मौरीपालन रहेको छ भने दोस्रोमा बैदेशिक (विप्रेशण) बाट आम्दानी गर्ने ३७२०, नोकरी बाट ३३०५, व्यापार व्यवसायबाट १,९८७ घरपरिवारहरू रहेका छन् । त्यसैगरी १,५५९ घरपरिवारको आम्दानीको श्रोत भने दैनिक ज्यालादारी र ८२१ घरपरिवारको

पेन्सन रहेको छ । अन्य आम्दानीका श्रोतहरू भने न्यून घरपरिवारहरूमा रहेको पाइन्छ । जुन यो तथ्याङ्कले समेत ठूलो नाफा हुने र उत्पादनमूखी व्यवसायमा मानिसको संलग्नता अत्यन्त न्यून र परम्परागत कृषि र सामान्य व्यापार व्यवसायमा अधिक संलग्नता रहेको देखिन्छ । राम्रो लगानि गरी उच्च प्रतिफल प्राप्त गर्न सक्ने क्षेत्रहरूको पहिचान गरी व्यवसायीकतातर्फ यूवा उद्यमीहरूलाई तालिम तथा अभिमुखिकरण गरी आकर्षित गर्नुपर्ने देखिन्छ । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

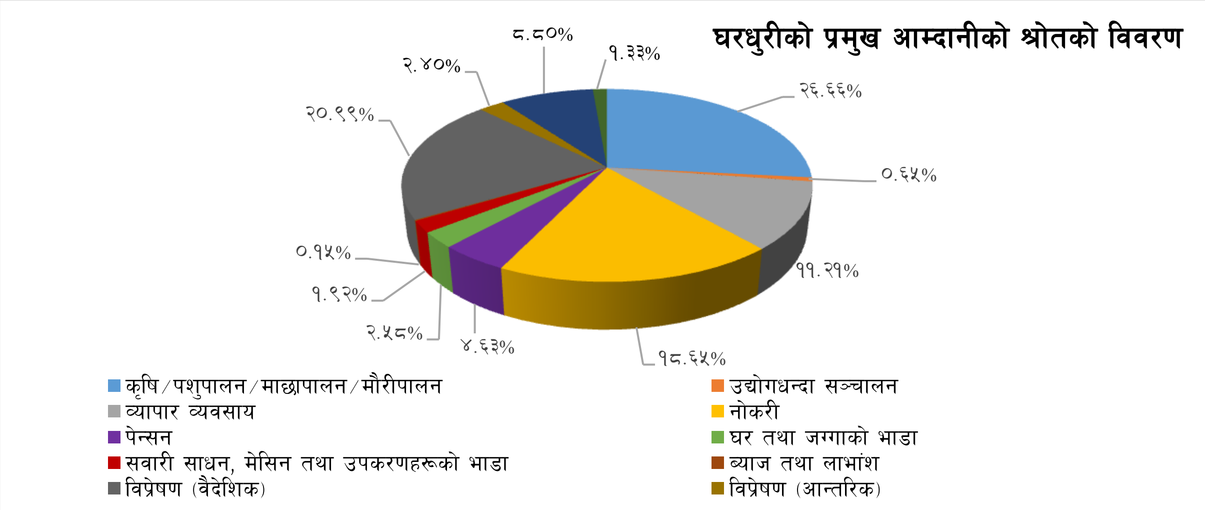

४.१.२ आफ्नो वार्षिक आम्दानीले परिवार धान्न पुग्ने समय अवधिका आधारमा परिवारको विवरण (सबै प्रकारको आम्दानी)

तालिका नं. ३६ : आफ्नो वार्षिक आम्दानीले परिवार धान्न पुग्ने समय अवधिका आधारमा परिवारको विवरण

(संख्यामा)

वडा	० - ३ महिना	४ - ६ महिना	७ - ९ महिना	१० - ११ महिना	१२ महिना वा सो भन्दा वढि	उल्लेख नगरिएको	जम्मा	औसत खान पुग्ने महिना
१	२२	४२	४९	८	६०४	०	७२५	११.०१
२	१५	२५	२९	९	४३१	२	५११	११.१४
३	१८	४२	४७	३	२३४	०	३४४	१०.१७
४	२१	६२	५१	१४	५४९	०	६९७	१०.८५
५	२२	७०	२८	१३	४२३	०	५५६	१०.६२
६	२९	५३	२१	४	२६४	०	३७१	१०.०३
७	५९	१६०	५६	१७	२०८	२	५०२	८.२०
८	५	२२	६३	३	२३९	०	३३२	१०.६२
९	५८	९१	१०१	१०	५१४	१	७७५	९.९८
१०	२९	७६	४९	२२	६३६	२	८१४	१०.७६
११	२९	७२	२५	९	६६०	१	७९६	१०.९२
१२	४०	६५	८०	२५	३८७	८	६०५	१०.०१
१३	१४	२८	२६	५०	६१४	०	७३२	११.२९
१४	१२	६५	३५	४	६७०	३	७८९	११.१४
१५	१४	४४	४९	१६	६६६	१	७९०	११.१९
१६	३९	७३	६१	२०	९५८	०	११५१	१०.९८
१७	२५	७८	४८	११	१३७१	२	१५३५	११.३८

वडा	० - ३ महिना	४ - ६ महिना	७ - ९ महिना	१० - ११ महिना	१२ महिना वा सो भन्दा वढि	उल्लेख नगरिएको	जम्मा	औषत खान पुग्ने महिना
जम्मा	४५१	१०६८	८१८	२३८	९४२८	२२	१२०२५	१०.७५

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

यस नगरपालिकामा रहेका कूल १२,०२५ घरपरिवारहरूमध्ये आफ्नै वार्षिक आम्दानीले बाह्र महिना धान्नेको संख्या ९४२८ देखिन्छ । त्यसैगरी १० देखि ११ महिनासम्म धान्न पुग्ने घरपरिवारको संख्या २३८, ७ देखि ९ महिनासम्म धान्न पुग्ने घरपरिवारको संख्या ८१८, ४ देखि ६ महिनासम्म धान्न पुग्नेको संख्या १०६८ र ० देखि ३ महिना मात्र धान्न पुग्नेको संख्या ४५१ घरपरिवार रहेको छ । धेरै जसो परिवारले वार्षिकरुपमा गर्ने आम्दानीले बाह्रै महिना खर्च धान्ने गरेको स्पष्ट हुन्छ । अर्कोतर्फ वार्षिक आम्दानीले वर्षभरी धान्न नसक्ने घरपरिवारहरू समेत रहेको तथ्याङ्कले यो अवस्थामा रहेको जनसंख्या चरम गरीबीको अवस्थामा रहेको पुष्टि हुन्छ । संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक व्यवस्था लागू भैसकेको र स्थानीय सरकारमा धेरै हक अधिकारहरू प्रत्याभूत भैसकेको र दिगो विकास लक्ष्यको लक्ष्य १ मै सबै प्रकारका गरिबीको अन्त्य गर्ने उल्लेख भएको अवस्थामा यस्तो गरीबीमा रहेको जनसंख्यालाई लोक कल्याणकारी राज्यको मूल मर्मअनुसार सवलीकरण र संरक्षण गर्नु आवश्यक देखिन्छ। वडागत पूर्ण विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

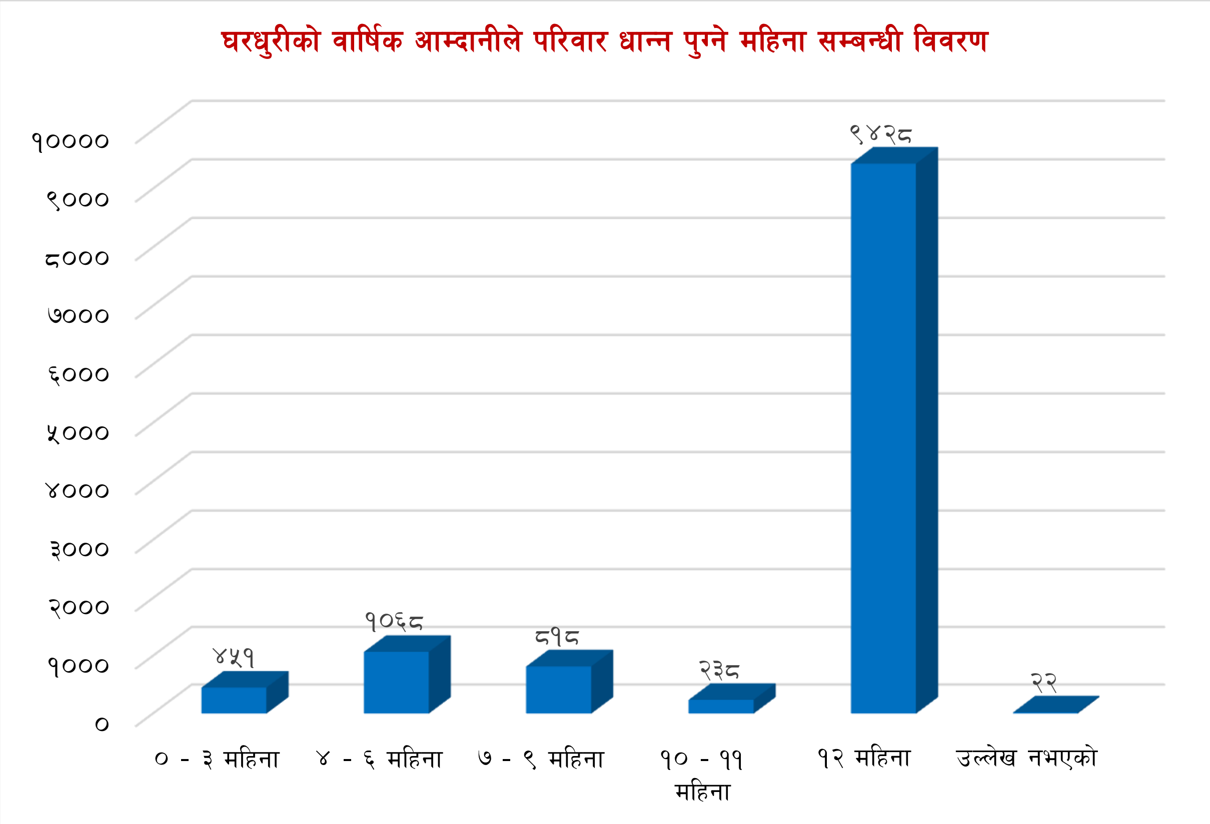

४.१.३ ऋणको आधारमा घरपरिवारको विवरण

नगरपालिकामा रहेका कूल १२,०२५ घरपरिवारहरूमध्ये विभिन्न वित्तीय संस्था, सहकारी वा अन्य तवरले आफ्ना विभिन्न आर्थिक क्रियाकलाप सञ्चालन गर्न वा व्यापार व्यवसायमा लगानी गर्न ऋण लिने घरपरिवारहरूको संख्या ६५७९ अर्थात ५४.७ प्रतिशत र ऋण नलिने घरपरिवारहरूको संख्या ५४४६ अर्थात

४५.३ प्रतिशत रहेका छन् । ऋण लिनुका उद्देश्यहरूमध्ये अत्यावश्यक आवश्यकता परिपूर्ति गर्न ऋण लिनेको संख्या लगानी वा उत्पादनमूलक व्यवसाय गर्न ऋण लिनेको संख्याभन्दा बढी भएको अनुमान सजिलै लगाउन सकिन्छ ।

तालिका नं. ३७ : ऋण भएका घरपरिवारको विवरण

वडा	छ		छैन		जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	
१	४७६	६५.७%	२४९	३४.३%	७२५
२	२९८	५८.३%	२१३	४१.७%	५११
३	२०३	५९.०%	१४१	४१.०%	३४४
४	४८७	६९.९%	२१०	३०.१%	६९७
५	२६३	४७.३%	२९३	५२.७%	५५६
६	२५३	६८.२%	११८	३१.८%	३७१
७	३१६	६२.९%	१८६	३७.१%	५०२
८	१४५	४३.७%	१८७	५६.३%	३३२
९	४५५	५८.७%	३२०	४१.३%	७७५
१०	४६९	५७.६%	३४५	४२.४%	८१४
११	४३२	५४.३%	३६४	४५.७%	७९६
१२	४१८	६९.१%	१८७	३०.९%	६०५
१३	४३०	५८.७%	३०२	४१.३%	७३२
१४	४२३	५३.६%	३६६	४६.४%	७८९
१५	३९४	४९.९%	३९६	५०.१%	७९०
१६	४९५	४३.०%	६५६	५७.०%	११५१
१७	६२२	४०.५%	९१३	५९.५%	१५३५
जम्मा	६५७९	५४.७%	५४४६	४५.३%	१२०२५

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

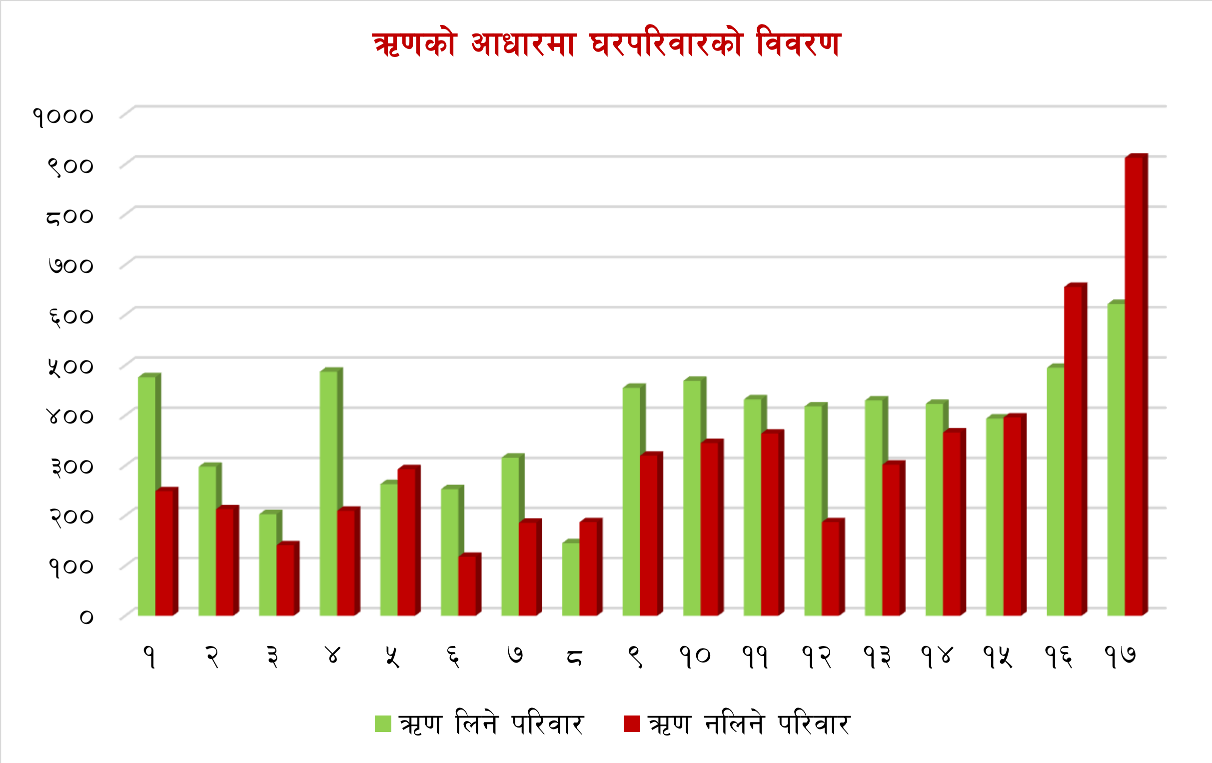

ऋणको आधारमा घरपरिवारको विवरण
१०००
९००
८००
७००
६००
५००
४००
३००
२००
१००
०
१
२
३
४
५
६
७
८
९
१०
११
१२
१३
१४
१५
१६
१७
ऋण लिने परिवार
ऋण नलिने परिवार

४.१.४ ऋण लिनुको कारणका आधारमा घरपरिवारहरूको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

तालिका नं. ३८ : ऋण लिनुको कारणका आधारमा घरपरिवारहरूको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

ऋण लिनुको कारण	वडा नं.																	जम्मा	प्रतिशत
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७		
व्यापार/उद्योग व्यवसायको लागि	५२	६०	२३	३६	३०	२७	४२	१६	५२	६३	७२	७०	१२७	९९	११२	१०३	७८	१०६२	१६.१४
कृषि व्यवसायको लागि	७५	२८	३४	७५	५८	७५	१११	२१	६३	६४	५८	७३	६४	४७	८४	५०	१३३	१११३	१६.९२
घर बनाउन र जग्गा जमिन किन्न	२११	१२७	७३	१५१	८२	१०७	१०५	५८	२४६	२१२	१५७	१५९	१३४	१८२	१३३	१६०	२१३	२५१०	३८.१५
जन्म/मृत्यु/विवाह/ ब्रतबन्धको लागि	२४	२०	११	२७	२०	१९	१०	२	२५	३४	२५	५०	३१	१६	९	४५	३२	४००	६.०८
चाडपर्व मनाउन	६	१	२	४५	४	७३	२	०	१४	२३	३	१९	३	४	४	१३	१४	२३०	३.५०
औषधी उपचारको लागि	११०	५०	३८	१३७	४५	७८	१२०	२३	५५	२०२	७८	१५९	६६	८५	१३६	८९	९९	१५७०	२३.८६
शैक्षिक शुल्क तिर्न / शैक्षिक सामग्री किन्न	१२१	४२	५९	१०४	४०	६२	९६	२२	७४	१५५	८३	११५	५७	७५	११७	८८	८९	१३९९	२१.२६
घरायसी उपभोग गर्न	१७१	८७	६४	२२७	११२	१४७	१९०	६९	२५६	२१५	१५७	१९४	८७	१५१	१५२	१२३	१५१	२५५३	३८.८१
परिवारका सदस्यलाई विदेश पठाउन	३९	११	२१	२३	४१	५१	३९	६	४४	५८	२४	३७	३३	४०	५७	६५	७८	६६७	१०.१४
अन्य प्रयोजनका लागि	१३	९	३	१५	७	१	८	६	१	३	९	१७	१४	२	२७	२	४	१४१	२.१४
जम्मा ऋणी	४७६	२९८	२०३	४८७	२६३	२५३	३१६	१४५	४५५	४६९	४३२	४१८	४३०	४२३	३९४	४९५	६२२	६५७९	१००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नगरपालिकामा ऋण लिनेहरूको प्रयोजन हेर्दा सबैभन्दा बढी घरायसी उपभोग गर्नका लागि ऋण लिने परिवारको संख्या २५५३, दोस्रोमा घर बनाउन/जग्गा जमिन किन्नको लागि ऋण लिने परिवारको संख्या २५१०, तेस्रोमा औषधी उपचारको लागि ऋण लिनेको संख्या १५७०, चौथोमा शैक्षिक शुल्क तिर्नको लागि ऋण लिने परिवारको संख्या १३९९ रहेका छन् । कृषि व्यवसाय, व्यापार व्यवसाय र उत्पादन प्रवर्द्धन गर्न निकै कम घरपरिवारले ऋण लिएको देखिन्छ। जसमध्ये १११३ कृषि व्यवसायको लागि, १०६२ व्यापार व्यवसायको लागि ऋण लिएको देखिन्छ । तथ्याङ्कको विश्लेषण गर्दा दैनिक जीवन निर्वाह र सुरक्षाका आधारभूत मानवीय आवश्यकता पूर्ती गर्न अधिकांश घरपरिवारले ऋण लिएको तथ्य स्पष्ट हुन्छ। नागरिकका आधारभूत आवश्यकता पूरा गर्ने दायित्व राज्यको हुने संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक संविधानले शिक्षा, स्वास्थ्य, खाद्यान्न जस्ता आवश्यकताहरूलाई मौलिक अधिकारको रुपमा स्थापित गरिसकेको सन्दर्भमा स्थानीय तथा संघीय सरकारले नागरिकका यी सवालहरूलाई सम्बोधन गर्नुपर्ने हुन्छ । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

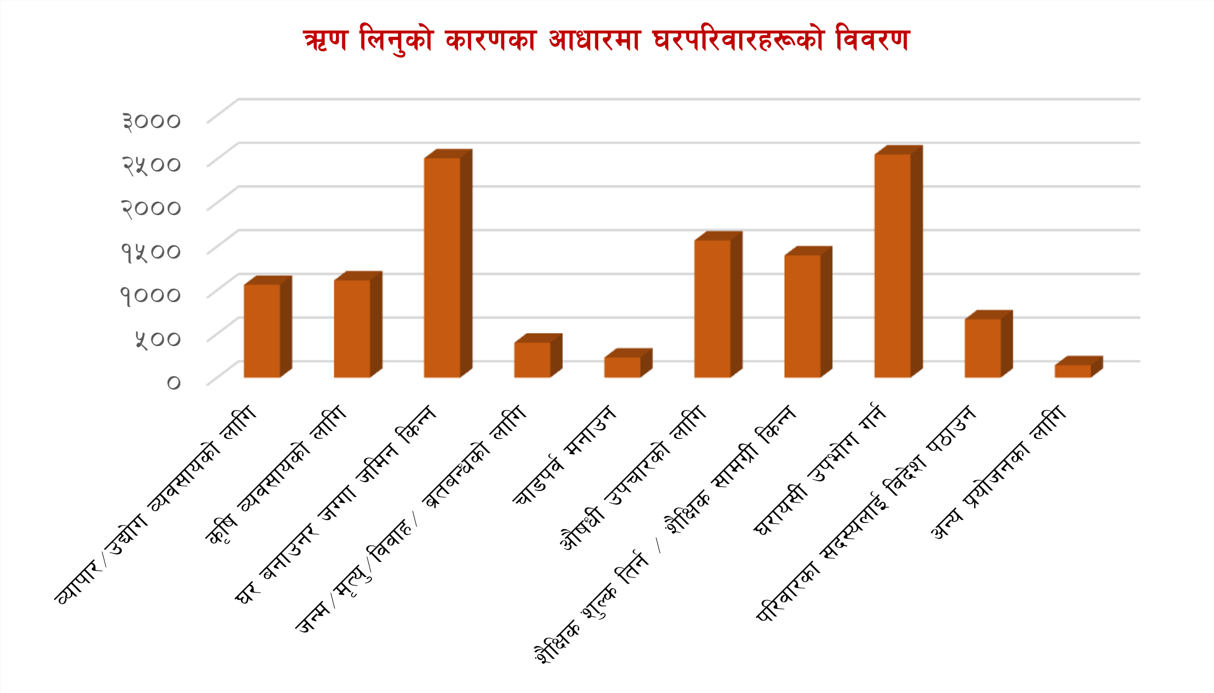

४.२ विप्रेषणको स्थिति

४.२.१ विप्रेषणको खर्च सम्बन्धि विवरण

नगरपालिकामा अनुपस्थित रहेर आन्तरिक वा बाह्य (वैदेशिक) विप्रेषण प्राप्त गर्नेहरूको परिवारमा तपाईले विप्रेषणबाट प्राप्त रकमलाई खर्च गर्नुपर्दा कुन क्षेत्रलाई सबैभन्दा पहिलो प्राथमिकता दिनुभएको छ भनेर सोधिएकोमा ४३.९ प्रतिशत घरपरिवारले शिक्षामा खर्च गर्ने र दोस्रोमा २०.७ प्रतिशतले घरायसी उपभोगमामा खर्च गर्ने र तेस्रोमा १३.८ प्रतिशतले ऋण तिर्न खर्च हुने गरेको बताएका छन् । दोस्रो प्राथमिकता बारे सोधिएको प्रश्नमा ४१.३ प्रतिशतले स्वास्थ्य उपचारमा, २३.० प्रतिशतले घरायसी उपभोगमा र १२.४ प्रतिशतले शिक्षामा खर्च गरेको पाइयो । त्यसैगरी तेस्रो प्राथमिकता बारे सोधिएको प्रश्नमा ३८.७ प्रतिशतले घरायसी उपभोगमा, १५.९ प्रतिशतले ऋण तिरेकोमा र १३.७ प्रतिशतले स्वास्थ्य उपचारमा खर्चमा प्राथमिकता केन्द्रित गरेको पाइयो ।

यसरी समय र श्रम खर्चेर पठाएको रकम निरन्तर आधारभूत आवश्यकता परिपूर्तिमा मात्र खर्चनु पर्दा अन्य उत्पादनशील क्षेत्रमा लगानी गर्ने विषय ओझेलमा पर्ने र जीवनस्तर सुधारमा प्रगति नहुने संकेत देखिन्छ । यसरी पहिलो, दोस्रो र तेस्रो प्राथमिकतालाई हेर्दा उत्पादनशिल क्षेत्रमा नभई साधारण र अत्यावश्यक जीवन निर्वाहका क्षेत्रमा मात्र विप्रेषणको अत्यधिक रकम खर्च हुने गरेको पाइन्छ । यसरी राज्यले विप्रेषणलाई उत्पादनशिल लगानीका क्षेत्रहरू जस्तै कृषि, उद्योग, पर्यटन, उर्जा जस्ता क्षेत्रमा केन्द्रित गर्ने ठोस कार्ययोजना निर्माण नगरेमा युवाहरूको बहुमूल्य श्रमशक्तिको उचित सदुपयोग हुन नसक्ने र समाज थप विपन्नतातर्फ धकेलिने वा यथास्थितिमै रहने अवस्था देखिन्छ । यसरी पहिलो, दोस्रो र तेस्रो प्राथमिकतालाई हेर्दा उत्पादनशिल क्षेत्रमा नभई साधारण र अत्यावश्यक जीवन निर्वाहका क्षेत्रमा मात्र विप्रेषणको अत्याधिक रकम खर्च हुने गरेको पाइन्छ । यो एक बाध्यात्मक अवस्था हो । किनकि आधारभूत आवश्यकता पूर्ती पहिलो आवश्यकता हो । यसरी राज्यले विप्रेषणलाई उत्पादनशिल लगानीका क्षेत्रहरू जस्तै कृषि, उद्योग, पर्यटन, उर्जा जस्ता क्षेत्रमा केन्द्रित गर्ने ठोस कार्ययोजना निर्माण नगरेमा युवाहरूको बहुमूल्य श्रमशक्तिको उचित सदुपयोग हुन नसक्ने र समाज यथास्थितिमै रहने अवस्था देखिन्छ । थप विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ । विप्रेषणबाट आएको रकम खर्च हुने पहिलो, दोस्रो, तेस्रो, चौथौ र पाँचौ प्राथमिकताको क्षेत्र सम्बन्धी विस्तृत विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ३९ : विप्रेशणबाट आएको रकम खर्च हुने स्थान सम्बन्धि विवरण

वडा		वडा नं.																		
		१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	जम्मा	
विप्रेषण खर्च भएको पहिलो क्षेत्र	शिक्षामा खर्च गरेको	८७	४५	८	८३	५५	१०५	१४८	५१	१८९	२२०	१९७	७६	५५	२०९	१३४	१३२	३३६	२१३०	४३.९%
	घरायसी उपभोग	१९	३२	२१	५५	२२	४१	५०	४८	११५	६१	३४	६९	७३	२५	१०७	१३४	१०१	१००७	२०.७%
	ऋण तिरेको	३५	१९	४०	६१	१३८	३३	५	४३	१०	१७	११	४६	२९	३८	९	७९	५७	६७०	१३.८%
	स्वास्थ्य उपचारमा खर्च	३३	११	६	१७	१०	२२	४३	८	५२	९४	५९	३१	१६	३४	३५	३६	९१	५९८	१२.३%
	घर बनाएको	१६	३	६	११	३	१५	२	८	४४	१७	१९	१६	६	१३	१०	१९	१२	२२०	४.५%
	जग्गा किनेको	२४	१	०	२	०	०	०	१	३	४	६	३	३	५	६	१९	९	८६	१.८%
	बचत गरेको	३	१	०	४	०	२	०	०	०	२	०	०	२	१	१	१२	८	३६	.७%
	विवाह/ब्रतबन्ध/ चाडबाड मनाएको	०	०	१	०	१	१	१	१	०	०	१	५	१	०	२	५	६	२५	.५%
	वस्तुभाउ खरिद गरेको	२	२	०	०	१	२	०	१	०	१	१	४	०	५	२	२	०	२३	.५%
	अन्य	०	०	०	०	०	०	१	१	१	२	१	७	०	०	१	४	४	२२	.५%
	थाहा छैन	०	०	०	०	०	०	०	२	१	०	०	६	१	०	०	१	२	१३	.३%
	अरूलाई ऋण दिएको	०	०	१	०	०	०	०	०	०	१	२	२	०	३	०	०	३	१२	.२%
	व्यापार/व्यवसायमा लगानी गरेको	०	०	१	१	०	१	०	०	२	०	३	१	१	०	०	१	०	११	.२%
	गरगहना खरिद गरेको	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	०	०	०	१	.०%
	जम्मा	२१९	११४	८४	२३४	२३०	२२२	२५०	१६४	४१७	४१९	३३४	२६६	१८७	३३४	३०७	४४४	६२९	४८५४	१००.०%
विप्रेषण खर्च भएको दोश्रो क्षेत्र	स्वास्थ्य उपचारमा खर्च	६८	२४	२२	७२	५०	१०८	१४५	४६	१८९	२३७	१७६	६८	६४	१७०	१०२	१५३	२९८	१९९२	४१.३%
	घरायसी उपभोग	५६	४०	२६	६०	५९	२७	५१	४८	७९	१००	७७	७४	३६	७३	८४	११४	१०६	१११०	२३.०%
	शिक्षामा खर्च गरेको	२१	१४	१७	२७	८	४१	२७	३८	६०	४४	३३	३५	४६	२८	३८	५१	७१	५९९	१२.४%
	ऋण तिरेको	३०	२२	१०	४७	९८	२२	१२	१३	२२	१४	१२	३२	२३	१९	२७	२६	५९	४८८	१०.१%
	घर बनाएको	३०	३	४	६	८	७	२	१	३६	१३	१६	९	४	११	१६	२४	२४	२१४	४.४%
	खर्च गरेर सकिएको	०	४	०	४	०	३	८	०	१७	१	१	१८	४	१४	२२	३०	२९	१५५	३.२%
	बचत गरेको	२	०	२	५	२	०	१	२	४	३	४	१	३	२	२	१५	९	५७	१.२%
	जग्गा किनेको	३	०	०	५	०	०	१	२	७	०	६	५	१	३	५	७	७	५२	१.१%
	वस्तुभाउ खरिद गरेको	१	२	१	१	२	७	१	८	०	०	२	९	०	७	१	०	०	४२	.९%
	विवाह/ब्रतबन्ध/	१	२	१	०	२	१	२	०	३	३	१	७	१	२	५	६	५	४२	.९%

वडा		वडा नं.																		
		१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	जम्मा	
	चाडबाड मनाएको																			
	अन्य	१	०	०	१	०	०	०	१	०	१	२	४	१	२	०	१	६	२०	.४%
	थाहा छैन	०	०	०	२	०	०	०	५	०	०	०	२	१	१	१	२	१	१५	.३%
	अरूलाई ऋण दिएको	२	१	०	०	१	२	०	०	०	१	०	०	१	१	२	१	३	१५	.३%
	व्यापार/व्यवसायमा लगानी गरेको	१	१	१	०	०	२	०	०	०	०	३	१	०	०	१	२	२	१४	.३%
	गरगहना खरिद गरेको	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१	१	०	०	०	०	१	३	.१%
	जम्मा	२१६	११३	८४	२३०	२३०	२२०	२५०	१६४	४१७	४१७	३३४	२६६	१८५	३३३	३०६	४३२	६२१	४८१८	१००.०%
विप्रेषण खर्च भएको तेस्रो क्षेत्र	शिक्षामा खर्च गरेको	११	५	९	१६	१५	१२	१९	२५	५५	२२	९	४०	१९	११	५	५४	४४	३७१	८.०%
	स्वास्थ्य उपचारमा खर्च	२१	१८	२७	२४	१९	४२	२१	३१	७२	४७	३४	४१	४१	१७	४६	६४	७६	६४१	१३.७%
	घरायसी उपभोग	६८	१७	१९	९५	१०९	८३	११०	४२	१०४	२१८	१६७	६६	५२	१६६	९९	१३८	२५३	१८०६	३८.७%
	विवाह/ब्रतबन्ध/चाडबाड मनाएको	०	५	१	६	६	१२	२	१	२१	२९	३	१३	१	६	८	८	८	१३०	२.८%
	ऋण तिरेको	६६	२२	१६	६०	५२	३८	३३	१२	४६	४५	५१	२९	१९	५४	६१	५६	८२	७४२	१५.९%
	अरूलाई ऋण दिएको	३	१	०	०	४	३	०	०	१	३	०	१	३	०	०	१	६	२६	.६%
	बचत गरेको	५	४	३	९	९	१	३	८	६	५	११	३	१४	१६	९	३१	२७	१६४	३.५%
	घर बनाएको	१५	१२	३	४	१०	८	१२	५	२४	२४	१६	१०	७	१०	२७	१७	२९	२३३	५.०%
	जग्गा किनेको	२	१	२	४	२	०	२	०	२	२	५	४	२	२	५	१०	४	४९	१.१%
	गरगहना खरिद गरेको	०	०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०	०	१	०	२	१	५	.१%
	वस्तुभाउ खरिद गरेको	१	१	१	०	२	११	१२	२३	६	३	५	५	१	९	६	०	३	८९	१.९%
	व्यापार/व्यवसायमा लगानी गरेको	१	०	०	१	०	१	०	१	०	०	४	०	३	२	२	०	२	१७	.४%
	अन्य	२	४	१	१	१	०	१	२	०	१	९	१६	१	१	२	१	१२	५५	१.२%
	खर्च गरेर सकिएको	२१	१७	२	५	१	६	२६	३	६३	१७	१५	१५	१२	२२	१३	१८	३८	२९४	६.३%
	थाहा छैन	०	२	०	१	०	०	०	११	०	०	४	५	६	२	१	२	७	४१	.९%
	जम्मा	२१६	१०९	८४	२२६	२३०	२१७	२४२	१६४	४००	४१६	३३३	२४८	१८१	३१९	२८४	४०२	५९२	४६६३	१००.०%
विप्रेषण खर्च	ऋण तिरेको	५३	१३	१०	६९	३७	६३	५०	१०	११२	११८	९३	४८	४९	९७	१००	६७	१४७	११३६	२६.०%
	खर्च गरेर सकिएको	३१	२८	७	१२	७	१७	६७	२२	६४	४३	२७	२६	१९	२४	२६	२७	६३	५१०	११.७%

वडा		वडा नं.																		
		१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	जम्मा	
भएको चौथो क्षेत्र	घरायसी उपभोग	३१	६	१६	५१	७५	१७	३	१७	१४	४६	२६	१९	११	१४	२७	५८	३६	४६७	१०.७%
	बचत गरेको	१७	९	१२	१३	१९	११	५	११	१२	१४	१५	१०	२१	६६	१६	५७	७०	३७८	८.७%
	घर बनाएको	२५	५	४	१०	१८	१९	२२	१०	२२	२६	३८	२३	१५	३०	३३	२७	४०	३६७	८.४%
	स्वास्थ्य उपचारमा खर्च	१७	५	१०	१२	२१	१७	७	२७	१९	३३	२०	२२	८	१५	१२	३७	४१	३२३	७.४%
	विवाह/ब्रतबन्ध/ चाडबाड मनाएको	३	४	१	२५	२१	४१	३	०	५३	७२	५	१४	७	६	११	१६	२८	३१०	७.१%
	शिक्षामा खर्च गरेको	७	२	१५	१४	१४	६	४	४	१८	२४	६	११	७	११	१२	४८	२७	२३०	५.३%
	वस्तुभाउ खरिद गरेको	०	४	०	१	१२	१६	३९	२६	१५	४	१८	११	४	४	७	१८	८	१८७	४.३%
	अन्य	४	७	३	१	२	०	९	८	३	३	३५	२६	५	१०	४	३	६०	१८३	४.२%
	थाहा छैन	०	६	०	९	०	०	०	२२	१	०	१०	५	१०	४	३	२	११	८३	१.९%
	जग्गा किनेको	४	२	०	२	१	१	४	१	१	६	१६	१०	५	३	६	९	६	७७	१.८%
	अरूलाई ऋण दिएको	१	१	०	१	१	२	२	०	०	६	१	१	५	५	७	७	११	५१	१.२%
	व्यापार/व्यवसायमा लगानी गरेको	२	०	२	१	०	१	१	२	२	२	४	०	२	५	६	१	३	३४	.८%
	गरगहना खरिद गरेको	०	०	२	०	१	०	०	१	१	२	४	७	१	३	१	७	३	३३	.८%
	जम्मा	१९५	९२	८२	२२१	२२९	२११	२१६	१६१	३३७	३९९	३१८	२३३	१६९	२९७	२७१	३८४	५५४	४३६९	१००.०%
विप्रेषण खर्च भएको पाँचौं क्षेत्र	खर्च गरेर सकिएको	१८	१३	१३	१२	८	१९	५१	२५	५२	३३	१९	३३	३५	३२	५०	२५	५५	४९३	१२.८%
	ऋण तिरेको	२२	७	९	५६	१८	३१	३	१२	६७	७१	१०	२६	१३	२०	१४	४७	५६	४८२	१२.५%
	अन्य	२	१३	१	०	८	०	२३	७	१४	१६	१२६	५८	१६	५०	१६	१८	१००	४६८	१२.१%
	बचत गरेको	३२	६	८	१३	५०	२३	४	८	९	२१	२०	१०	१९	५३	४३	७४	५६	४४९	११.६%
	घर बनाएको	१५	२	३	७	१६	३१	२१	६	३४	४९	१७	१७	१६	२७	३५	२६	५५	३७७	९.८%
	घरायसी उपभोग	११	१	२०	५४	६७	१७	१	१०	५	३८	२४	५	५	१८	२४	३७	३६	३७३	९.७%
	शिक्षामा खर्च गरेको	२८	१	८	१५	१७	५	२	२	४	४०	१३	५	०	१०	३	३५	४०	२२८	५.९%
	स्वास्थ्य उपचारमा खर्च	१३	३	८	९	१०	४	१	६	७	३५	२०	८	५	७	१२	४०	३२	२२०	५.७%
	वस्तुभाउ खरिद गरेको	४	१	१	२	१२	९	३०	१६	४४	६	१३	१७	५	८	१३	२७	६	२१४	५.५%
	विवाह/ब्रतबन्ध/ चाडबाड मनाएको	३	२	०	११	१	४०	०	०	१७	३१	३	९	७	१६	३	९	११	१६३	४.२%
	थाहा छैन	०	१४	०	२०	१	०	२	४२	२	०	७	४	१५	६	१३	३	१७	१४६	३.८%

वडा	वडा नं.																	
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	जम्मा	
जग्गा किनेको	१४	१	२	५	२	१	५	२	९	११	९	६	५	१६	७	१०	१०	११५	३.०%
अरूलाई ऋण दिएको	०	०	०	३	५	१३	१	०	२	३	१	१	५	२	७	१	७	५१	१.३%
व्यापार/व्यवसायमा लगानी गरेको	२	०	०	२	१	०	५	१	३	१	४	४	४	४	३	१	५	४०	१.०%
गरगहना खरिद गरेको	०	०	२	०	६	१	०	२	४	१	५	४	०	४	२	४	५	४०	१.०%
जम्मा	१६४	६४	७५	२०९	२२२	१९४	१४९	१३९	२७३	३५६	२९१	२०७	१५०	२७३	२४५	३५७	४९१	३८५९	१००.०%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

४.३ परिवारको औषत आम्दानीको विवरण

नगरपालिका वा नगरपालिका बाहिरबाट हुने विभिन्न आम्दानीका श्रोतहरूबाट प्राप्त आम्दानी रकमलाई सो आम्दानीको श्रोतमा संलग्न घरपरिवारको संख्याले भाग गर्दा आउने औषत वार्षिक रकमको आधारमा नगरपालिकामा भइरहेका प्रमुख आर्थिक गतिविधिहरूको बारेमा जानकारी प्राप्त गर्न सकिन्छ। तथ्याङ्क हेर्दा सबैभन्दा धेरै अर्थात ३८०३ घरपरिवारले आफ्नो आम्दानी बैदेशिक विप्रेषणबाट आम्दानी भएको बताएका छन् भने दोस्रोमा ३३५४ घरपरिवारले नोकरीबाट भएको र तेस्रोमा २०२२ घरपरिवारले व्यापार व्यवसायबाट आम्दानी गर्ने गरेको बताएका छन्। त्यस पश्चात् चौथो, र पाँचौमा क्रमश : दैनिक ज्यालादारीबाट र पेन्सनबाट भएको आम्दानीहरू पर्दछन्। यसबाट के स्पष्ट हुन्छ भने उद्योग र बढी आम्दानी हुने खालका उत्पादनशील क्षेत्रमा संलग्न परिवारहरूको संख्या न्यून छ भने सेवा र व्यापार व्यवसायमा संलग्न परिवारहरूको संख्या उच्च रहेको छ। दीर्घकालीन विकास र सम्वृद्धिका हिसाबले कमाइको लागि आफ्नो स्थान छाडेर बाहिरिने युवा जनसंख्याको अनुपस्थितिले स्थानीय स्तरमा विकास असम्भव प्रायः हुन्छ। जल्दो बल्दो उमेरको उत्पादनशील जनशक्ति उर्जावान समयमा बाहिरिने र शिथिल हुँदा फर्किने वा पलायन हुने परिस्थिति श्रृजना हुँदा विकास निर्माण कार्य अपेक्षाकृत अगाडि बढ्न सक्दैन।

अर्कोतर्फ ज्यालादारी कामबाट आम्दानी गर्ने परिवारको संख्या समेत उच्च हुनुले निम्न आयस्तर भएका परिवारहरूको संख्या धेरै रहेको संकेत मिल्दछ। वार्षिक औषत आम्दानी मध्ये सबै भन्दा उच्च अर्थात उद्योग सञ्चालनबाट प्राप्त आम्दानीलाई रु ५,८४,४५७- लाई मासिक आम्दानीमा परिणत गर्दा रु ४८,७०५।- हुन आउँछ। यस बाहेक अन्य सबै क्षेत्रबाट प्राप्त औषत आम्दानी तुलनात्मकरुपमा कम रहेको देखिन्छ। नगरपालिका सम्पन्न हुन उत्पादनमुखी रोजगारी तर्फ जनतालाई उन्मुख बनाउनु जरुरी हुन्छ। तसर्थ नगरपालिकाले रोजगारीका अवसरहरू श्रृजना गरी युवाहरूलाई उत्पानशील क्षेत्रमा आकर्षण गर्दै दिगो विकासको अवधारण अनुरुप कार्ययोजना बनाई अगाडि बढ्नुपर्ने देखिन्छ। वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका नं. ४० : वार्षिक आम्दानीको विवरण

आम्दानिका श्रोत		वडा नं.																	
		१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	जम्मा
उद्योग सञ्चालन बाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	२	१८	५	२	६	३	१	२	७	४	५	९	३४	४०	८	३२	३२	२१०
	जम्मा आम्दानी	४२००००	७५०००००	२१६००००	९६००००	६५४००००	२४०००००	१२००००	३६००००	२२८००००	२४६००००	५०२८०००	२६०४०००	१५८४००००	२७००००००	१७८८०००	२७५४००००	१७७३६०००	१२२७३६०००
	औषत आम्दानी	२१००००	४१६६६७	४३२०००	४८००००	१०९००००	८०००००	१२००००	१८००००	३२५७१४	६१५०००	१००५६००	२८९३३३	४६५८८२	६७५०००	२२३५००	८६०६२५	५५४२५०	५८४४५७
व्यापार व्यवसाय बाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	७१	९४	३५	६६	४९	९८	५४	४३	९९	१५०	१३९	११४	२२२	१६८	१९९	२२५	१९६	२०२२
	जम्मा आम्दानी	२३११२०००	२९०४००००	१३७१६०००	१९६४४०००	९३२४०००	२१४५६०००	८७४८०००	९५६४०००	२८७१६०००	५४०९६०००	४६६२००००	३७७६४०००	१०६३३२०००	६५११२०००	८२४०४०००	१११५५२०००	५४४६८०००	७२१६६८०००
	औषत आम्दानी	३२५५२१	३०८९३६	३९१८८६	२९७६३६	१९०२८६	२१८९३९	१६२०००	२२२४१९	२९००६१	३६०६४०	३३५३९६	३३१२६३	४७८९७३	३८७५७१	४१४०९०	४९५७८७	२७७८९८	३५६९०८
नोकरी बाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	३४१	२७१	१८३	३७४	२२६	२८	६७	३३	७६	१७५	१५०	१२८	२३२	१७६	१७२	३५३	३६९	३३५४
	जम्मा आम्दानी	११५०९०८००	८२४३४०००	५४४५००००	१४४२४२४००	६७९४४०००	५६७२४००	१९५४८०००	७८१८०००	२७९७८०००	५९८६८०००	४४८४४०००	३७९२६०००	६८१४८०००	४९५५४०००	५४४९८०००	१४९४०००००	१०४४१३२००	१०९३८२८८००
	औषत आम्दानी	३३७५१०	३०४१८५	२९७५४१	३८५६७५	३००६३७	२०२५८६	२९१७६१	२३६९०९	३६८१३२	३४२१०३	२९८९६०	२९६२९७	२९३७४१	२८१५५७	३१६८४९	४२३२२९	२८२९६३	३२६१२७
पेन्सन बाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	१७	२०	३७	२५	५३	३६	२८	११	५५	८३	६१	४३	४२	४३	६१	१३२	९६	८४३
	जम्मा आम्दानी	४८८४०००	३७५७२००	८४९००००	७५३८४००	५६७९६००	४१३०४००	६९९६०००	२७०००००	११९३४०००	२४९३६०००	१६३५६०००	७४२०८००	९९६९६००	७९८४८००	१३३८२४००	४५४३६८००	२५६५००००	२०७२४६०००
	औषत आम्दानी	२८७२९४	१८७८६०	२२९४५९	३०१५३६	१०७१६२	११४७३३	२४९८५७	२४५४५५	२१६९८२	३००४३४	२६८१३१	१७२५७७	२३७३७१	१८५६९३	२१९३८४	३४४२१८	२६७१८८	२४५८४३
घर तथा जग्गा भाडाबाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	२१	५८	२०	११	७	८	५	३	१५	६०	१५	७	८९	२८	५५	६५	३४	५०१
	जम्मा आम्दानी	३०२४०००	७०६२०००	१९४४०००	३४९२००	८५८०००	४०८०००	४०८०००	२४६०००	१८०६०००	५४८६४००	७५९६००	५१४८००	१७०५४४००	२०४००००	५७१२०००	११८२६०००	३४५१२००	६२९४९६००
	औषत आम्दानी	१४४०००	१२१७५९	९७२००	३१७४५	१२२५७१	५१०००	८१६००	८२०००	१२०४००	९१४४०	५०६४०	७३५४३	१९१६२२	७२८५७	१०३८५५	१८१९३८	१०१५०६	१२५६४८
सवारी, मेसिन तथा उपकरणको भाडाबाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	६६	९	७	११	१०	७	१२	१३	२५	१७	२३	२५	३०	२४	२३	२७	२९	३५८
	जम्मा आम्दानी	१६२९६०००	१००२००००	४६२००००	४४४००००	३९३६०००	२४०००००	३५६४०००	६००००००	७३५६०००	५६५२०००	८७८४०००	१०८०६०००	१६३२००००	१५१२००००	१०७१६०००	८८०८०००	११४४२०००	१४६२८००००
	औषत आम्दानी	२४६९०९	१११३३३३	६६००००	४०३६३६	३९३६००	३४२८५७	२९७०००	४६१५३८	२९४२४०	३३२४७१	३८१९१३	४३२२४०	५४४०००	६३००००	४६५९१३	३२६२२२	३९४५५२	४०८६०३
व्याज तथा लाभांशबाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	४	१	१	६	१	२	०	०	३	१	२	१	१०	०	२	७	६	४७
	जम्मा आम्दानी	९७२०००	६००००	८४००००	८१६०००	१२००००	११४००००			३६००००	६००००	१४४०००	६००००	६९७२०००		३६००००	१८६००००	९६००००	१४७२४०००
	औषत आम्दानी	२४३०००	६००००	८४००००	१३६०००	१२००००	५७००००			१२००००	६००००	७२०००	६००००	६९७२००		१८००००	२६५७१४	१६००००	३१३२७७
वैदेशिक विप्रेषणबाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	१७०	८२	८९	१४४	१९४	१०४	१९६	१२९	२७२	३३२	२६१	२५०	१७३	२९२	२८२	३३२	५०१	३८०३
	जम्मा आम्दानी	४६९४३०००	२२४६५०००	१९७४३०००	४३६०९५००	५४६१८०००	१९३०७८००	४२२२१०००	३१३१५०००	६६३९२०००	१२४५१६६००	७७५९६०००	९९८४८०००	४८३८७०००	१०२४९६०००	७५८७३०००	६८७०३०००	१५८२७१५००	११०२३०५४००
	औषत आम्दानी	२७६१३५	२७३९६३	२२१८३१	३०२८४४	२८१५३६	१८५६५२	२१५४१३	२४२७५२	२४४०८८	३७५०५०	२९७३०३	३९९३९२	२७९६९४	३५१०१४	२६९०५३	२०६९३७	३१५९११	२८९८५२
आन्तरिक विप्रेषण बाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	१२	१७	६	८	६१	७३	२५	८	१२८	८७	११	२७	१८	१९	१२	३४	१०५	६५१
	जम्मा आम्दानी	२३२५०००	९९६०००	१५८५०००	१४६६०००	१२०१३०००	१११२७४००	१५१२५००	८४००००	३६०९६०००	५०४५५००	१५३१०००	५९८३०००	३०१७०००	३५१३०००	२१३००००	५५३८८००	१०१०७५००	१०४८२६७००
	औषत आम्दानी	१९३७५०	५८५८८	२६४१६७	१८३२५०	१९६९३४	१५२४३०	६०५००	१०५०००	२८२०००	५७९९४	१३९१८२	२२१५९३	१६७६११	१८४८९५	१७७५००	१६२९०६	९६२६२	१६१०२४
दैनिक ज्यालादारी बाट वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	८४	७५	१९	१७५	७९	१५१	४८	६३	१२५	८६	४४	७६	१०२	८३	१४०	१२१	१९८	१६६९
	जम्मा आम्दानी	१४९८०८००	१२६१०८००	२१६६०००	२८५४४४००	१४४५१६००	२८०५४८००	५२६०८००	१३६०८०००	२६२९९२००	१९०११६००	७३५३६००	१८०७३२००	२५५३१२००	२०१९७२००	४०८६३६००	२३८३५६००	४२३३८८००	३४३१७१२००
	औषत आम्दानी	१७८३४३	१६८१४४	११४०००	१६३१११	१८२९३२	१८५७९३	१०९६००	२१६०००	२१०३९४	२२१०६५	१६७१२७	२३७८०५	२५०३०६	२४३३४०	२९१८८३	१९६९८८	२१३७८२	२०५६१५
अन्य वार्षिक आम्दानी	परिवार संख्या	१४	१९	१८	४७	७	६२	२	१३	४	१५	११	२६	१२	२	२५	३२	३०	३३९
	जम्मा आम्दानी	६६७०८००	१९२६०००	९७९९२००	१०४८८०००	९४८०००	६१४५२००	१२००००	२३५८०००	१४४००००	१५४८०००	१२१२०००	३६३००००	२६१००००	६०००००	४५७४४००	१३५४२०००	२८७०४००	७०४८२०००
	औषत आम्दानी	४७६४८६	१०१३६८	५४४४००	२२३१४९	१३५४२९	९९११६	६००००	१८१३८५	३६००००	१०३२००	११०१८२	१३९६१५	२१७५००	३०००००	१८२९७६	४२३१८८	९५६८०	२०७९१२

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

४.४ परिवारको औषत खर्चको विवरण (खर्चका मुख्य शीर्षकहरू)

नगरपालिकामा घरपरिवारले वार्षिकरुपमा गर्ने खर्चका प्रमुख शीर्षकहरू मध्ये औसतरुपमा सबैभन्दा बढी खाद्य वस्तुमा भएको खर्च उच्च रहेको छ। तत्पश्चात दोस्रोमा स्वास्थ्यको लागि खर्च, तेस्रोमा चाडपर्व, सामाजिक संस्कारमा र चौथोमा शिक्षामा खर्च गरेको पाइन्छ। आधारभूत मानवीय आश्यकता मध्येको प्रमुख खाद्य क्षेत्रमा गरेको खर्च समेत प्रमुख तीन खर्च मध्येमा पर्दछ। यसरी तथ्याङ्कको विश्लेषण गर्दा कल्याणकारी राज्यको अवधारणा अनुरुप संघीय संविधानले आधारभूत मौलिक हकको रुपमा स्थापित गरेका खाद्य संम्प्रभुता, निःशुल्क आधारभूत शिक्षा र स्वास्थ्यमा सबैको पहुँच जस्ता हकहरूको सुनिश्चितता गर्न समग्र राज्य तथा स्थानीय सरकारले यी क्षेत्रहरूलाई उच्च प्राथमिकतामा राखी काम गर्नुपर्ने देखिन्छ। यी हकहरूको सुनिश्चितता राज्य पक्षबाट हुन सकेमा अधिकांश नगरपालिकावासीहरूलाई गरिबीको रेखामुनिबाट माथि उठाउन सकिन्छ। राज्यको दायित्वमा पर्ने क्षेत्रहरूमा साधारण नागरिकहरूले ठूलो रकम खर्च गर्नुपर्ने अवस्था हुनु सकारात्मक होइन। यस नगरपालिकाका घरपरिवारले गर्ने गरेको खर्चको विस्तृत वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. ४१ : वार्षिक औषत खर्चका आधारमा परिवारको विवरण

खर्च शिर्षक		वडा नं.																	
		१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	जम्मा
खाद्य वस्तुमा खर्च	परिवार संख्या	७२५	५०५	३४४	६९७	५५२	३७१	५००	३३२	७७५	८१४	७९३	६०५	७२८	७८९	७८९	११४१	१४९७	११९५७
	जम्मा खर्च	६२३२४४००	५४५२८०००	३०६०६०००	६८७८०४००	३८३०१६००	५८३३४४००	४५६८४०००	१९२२०४००	८९१४२०००	६०३१२०००	६२२३९२००	६२४७२०००	७८९६००००	५३६३४०००	८२६३८०००	१२९४२६०००	१४६७३४८००	११४३३३७२००
	औषत खर्च	८५९६५	१०७९७६	८८९७१	९८६८१	६९३८७	१५७२३६	९१३६८	५७८९३	११५०२२	७४०९३	७८४८६	१०३२६०	१०८४६२	६७९७७	१०४७३८	११३४३२	९८०१९	९५६२१
फलफूल, दुध, दही, घ्यूमा खर्च	परिवार संख्या	५३४	३८३	३३५	४५४	४१३	२५८	४१९	१९८	४२५	७५१	६८८	५१६	६२६	६८८	७३८	९१९	१२९१	९६३६
	जम्मा खर्च	१२६७२०००	१२०४४४००	१३५३००००	११६५४४००	११२५२४००	७७२०८००	१०३२७२००	४८९००००	८२४८८००	१९१२५६००	१७८५७२००	१५६३६०००	२२७७९६००	१९८८७६००	२८०७५२००	३१६५१२००	५१९०३६००	२९९२५६०००
	औषत खर्च	२३७३०	३१४४८	४०३८८	२५६७०	२७२४६	२९९२६	२४६४७	२४६९७	१९४०९	२५४६७	२५९५५	३०३०२	३६३८९	२८९०६	३८०४२	३४४४१	४०२०४	३१०५६
माछा, मासु, अण्डामा खर्च	परिवार संख्या	७०१	४०८	३२०	६७८	५३६	३६४	४८६	३२२	७०७	७३२	७५७	५४०	६७७	७६३	७५८	१०७३	१३७४	११११६
	जम्मा खर्च	२३७०१२००	१२९०००००	१०५१४४००	२५२०४८००	१६६८००००	२४४९८०००	१४८१६४००	१०८७६८००	२२४०२८००	२१५३१६००	२४९०८४००	२०१३६०००	२९०३५२००	३०९२४०००	३४६८८४००	३०९६८४००	६१९०२०००	४१५६८८४००
	औषत खर्च	३३८११	३१६१८	३२८५८	३७१७५	३१११९	६७३०२	३०४८६	३३७७९	३१६८७	२९४१५	३२९०४	३७२८९	४२८८८	४०५२९	४५७६३	२८८६२	४५०५२	३७१२८
शिक्षामा खर्च	परिवार संख्या	५४४	३१३	२६१	५०१	३९०	२८७	३८५	२४९	५७८	६०६	५४४	४३३	५२१	५९३	५८०	८२४	११३५	८७४४
	जम्मा खर्च	४५५८२०००	२४६३७२००	२२३१५२००	२५५९००००	२७२८२०००	१८५६४०००	२१४५४८००	११९९४०००	३३८७९६००	३८३२०८००	३१५९७२००	३४५१२०००	६०१६०८००	४०४६१६००	५२७१६०००	६६९७०८००	८४५१९६००	६४०५५७६००
	औषत खर्च	८३७९०	७८७१३	८५४९९	५१०७८	६९९५४	६४६८३	५५७२७	४८१६९	५८६१५	६३२३६	५८०८३	७९७०४	११५४७२	६८२३२	९०८९०	८१२७५	७४४६७	७३२५७
स्वास्थ्यको लागि खर्च	परिवार संख्या	४७९	३६६	३२५	३२५	४२८	३०२	४२३	२२७	४३९	६९८	४३३	४३१	५११	४३५	५०५	८४२	१२०३	८३७२
	जम्मा खर्च	३३९९६०००	३२५७२८००	१९२८५२००	३६८८४४००	४१८६४४००	३६६२०४००	३७२४०८००	१६६४२८००	२०२४४०००	५३९५९२००	३४६६०८००	४४१४०८००	५४७४५२००	२६०४००००	७८९०७२००	७०४७२४००	७८४६६८००	७१६७४३२००
	औषत खर्च	७०९७३	८८९९७	५९३३९	११३४९०	९७८१४	१२१२६०	८८०४०	७३३१६	४६११४	७७३०५	८००४८	१०२४१५	१०७१३३	५९८६२	१५६२५२	८३६९६	६५२२६	८५६१२
चाडपर्व, सामाजिक संस्कारमा खर्च	परिवार संख्या	२५७	१५१	१३८	२७२	४१८	३५५	१४२	१६२	५५५	६७०	३२१	२०५	३५३	१२५	४३९	७९२	९४१	६२९६
	जम्मा खर्च	२०३५३२००	९९१०८००	९७२६०००	१४१६३६००	४७५४७६००	३१०७२८००	१२२५८०००	६४९५६००	४१८७१६००	१८००८४००	७४२९२००	६९३९९६००	५७६५०४००	४३११६००	२०११०८००	१२०२२०८००	४६९६०८००	५३७४९०८००
	औषत खर्च	७९१९५	६५६३४	७०४७८	५२०७२	११३७५०	८७५२९	८६३२४	४००९६	७५४४४	२६८७८	२३१४४	३३८५३५	१६३३१६	३४४९३	४५८१०	१५१७९४	४९९०५	८५३७०
लत्ताकपडा, जुत्ता, चप्पल आदिमा खर्च	परिवार संख्या	७१३	४२०	३३१	६७८	५३५	३६८	३६२	३३०	७०८	७७९	७५८	६०२	७१२	७५२	७६९	१११५	१३६३	११२९५
	जम्मा खर्च	११९०३६००	६६१२२००	५२९००००	१६०४६६००	१०५८४२००	१९१५३०००	४३६०४००	८०५२०००	१४३४२४००	८९०२२००	१२७६३४००	१२०९८४००	१६९१४४००	१०८५७६००	१७३४४६००	२०३८३०००	२६९७४२००	२२२५८२२००
	औषत खर्च	१६६९५	१५७४३	१५९८२	२३६६८	१९७८४	५२०४६	१२०४५	२४४००	२०२५८	११४२८	१६८३८	२००९७	२३७५६	१४४३८	२२५५५	१८२८१	१९७९०	१९७०६
विगत ६ महिनमा सामान्य घरायसी मर्मत सम्भार खर्च	परिवार संख्या	१५६	१७०	१५९	१२९	२७०	१९०	५२	३२	११९	३६४	३६१	७८	२३६	९९	९९	३०४	७२८	३५४६
	जम्मा खर्च	३८४०५००	७८९०६००	२४१५२००	११९०३९००	३८२७५००	५८५३७००	३१४९०००	५८९२०००	१५३५५००	७७७७२००	५१६१६००	३४६१३००	७४०५२००	१६४२७००	७३१९३००	४४१९३००	११६७३९००	९५१६८४००
	औषत खर्च	२४६१९	४६४१५	१५१९०	९२२७८	१४१७६	३०८०९	६०५५८	१८४१२५	१२९०३	२१३६६	१४२९८	४४३७६	३१३७८	१६५९३	७३९३२	१४५३७	१६०३६	२६८३८
विगत १ वर्षमा कृषिमा भएको खर्च	परिवार संख्या	३८३	१६०	१७६	४२०	३७२	३०९	३८३	२२६	४८७	४९७	४७३	४३३	२७४	२८५	४१२	५५९	८४५	६६९४
	जम्मा खर्च	९७४४९००	२९३४६००	३३२००००	८१९९०००	५५३८५००	१७५५६१००	१०३३४७००	२७७३६००	९८५५५००	१२१६०३००	७२४५०००	८६६३०००	७४५७३००	५६६६२००	६११२६००	१००४१९००	२०१७७३००	१४७७८०५००
	औषत खर्च	२५४४४	१८३४१	१८८६४	१९५२१	१४८८८	५६८१६	२६९८४	१२२७३	२०२३७	२४४६७	१५३१७	२०००७	२७२१६	१९८८१	१४८३६	१७९६४	२३८७८	२२०७७
अन्य खर्च	परिवार संख्या	३०१	३५८	२४५	४४४	४२४	२७२	१८३	२४२	४९५	७५९	४२७	४८९	४८४	३३५	६९२	५९२	१०१३	७७५५
	जम्मा खर्च	६२५४४००	७४५८०००	६५६७६००	९८४२४००	१०५९८४००	१५६६७२००	३४८८४००	८०५४४००	१४५१२८००	१६९७८८००	१२६२१६००	१९६४८८००	२०७४२०००	६५८६८००	२७७२९६००	२४३६६०००	३६६०००००	२४७७१७२००
	औषत खर्च	२०७७९	२०८३२	२६८०७	२२१६८	२४९९६	५७६००	१९०६२	३३२८३	२९३१९	२२३७०	२९५५९	४०१८२	४२८५५	१९६६२	४००७२	४११५९	३६१३०	३१९४३

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

४.५ गरिवीको रेखामुनी रहेको जनसंख्याको विवरण (दैनिक प्रतिव्यक्ति आम्दानीका आधारमा)

विश्व बैङ्कको सहयोगमा केन्द्रिय तथ्याङ्क विभागले तयार पारेको 'नेपालमा गरिबी : नेपाल जीवनस्तर सर्वेक्षण तेस्रो २०६६/६७' नाम दिएर प्रकाशन गरिएको प्रतिवेदनमा नेपालमा सालाखाला गरिबीको रेखामुनि रहेको जनसंख्या २५ प्रतिशत रहेको उल्लेख छ। त्यस पश्चात थप प्रतिवेदन तयार भएको छैन भने हाल त्यो प्रतिशत घटेको अनुमान लगाउन सकिन्छ। उक्त प्रतिवेदनमा औषतमा प्रतिव्यक्ति प्रतिवर्ष रु. १९,२६२।- रुपैयालाई गरिबीको रेखा मानिएको छ। भने त्यो शहरी क्षेत्रमा बढी अर्थात् ४०,९३३ र ग्रामीण क्षेत्रमा १५, ९९८ रहेको उल्लेख छ।

४.५.१ प्रति परिवार वार्षिक आय तथा औषत प्रतिव्यक्ति आय

तालिका नं. ४२ : वडाअनुसार प्रति परिवार वार्षिक आय तथा औषत प्रतिव्यक्ति आय

वडा नं.	परिवारको वार्षिक आम्दानी									औषत वार्षिक प्रतिव्यक्ति आम्दानी	औषत वार्षिक प्रतिपरिवार आम्दानी
	रू.१२,००० भन्दा कम	रू.१२,००० -२४,०००	रू.२४,००० -३६,०००	रू.३६,००० -६०,०००	रू.६०,००० -१,२०,०००	रू.१,२०,००० -१,८०,०००	रू.१,८०,००० -२,४०,०००	रू. २,४०,००० भन्दा बढी	जम्मा		
१	१००	४३	५५	१७१	२३६	६६	२३	३१	७२५	८८३६२.७६	३३८७३८.९०
२	४०	१५	३५	११४	१७९	६१	२४	४३	५११	११०१९२.१७	३६३४५५.९७
३	३८	२४	२३	८३	१०१	४०	१८	१७	३४४	८९३४२.६१	३६५००४.६५
४	८३	३१	५८	१७२	२१३	७५	२३	४२	६९७	९९२१९.०८	३८५१४५.९४
५	६५	२२	३४	११३	२०९	५८	२६	२९	५५६	९२३९९.८४	३३६०३९.९३
६	९३	३४	२८	६९	८०	३६	१३	१८	३७१	७६०२१.७१	२९४५६६.३०
७	१७४	३५	६२	८५	१०१	२५	१०	१०	५०२	५०४३८.०४	१९०१२९.२८
८	८२	३४	३७	५९	७१	२४	९	१६	३३२	६८४५७.१८	२३२७४२.४७
९	१८३	६४	७२	१४५	१७६	७०	३१	३४	७७५	७४९३१.४८	२७९३६९.४२
१०	९४	४७	६०	१४१	२१६	१३२	५२	७२	८१४	११३९९६.३७	३८४३१७.४०
११	२४३	४६	४१	१३७	१७३	७८	३०	४८	७९६	७८५७८.०६	२७२७४३.७२
१२	६८	३२	४९	१०९	१९५	६४	३५	५३	६०५	१०४२६४.८३	३८०७३५.०४
१३	४६	२५	४१	१३९	२२७	११०	६०	८४	७३२	१३२७८९.१७	४७०७३८.०१
१४	८१	३७	६८	१४८	२३९	९६	५१	६९	७८९	११६१८०.३५	४०४८१७.६८
१५	८६	५७	४९	१३८	२४०	१२३	५५	४२	७९०	९८८७०.७३	३८२५०७.३२
१६	२०५	६५	९८	१८५	३४१	११३	५५	८९	११५१	१०८३६३.४६	४२४४८४.५२
१७	३८८	१००	१२६	२८७	३३२	१४१	७४	८७	१५३५	८२९७५.४१	२९६४५२.०३
जम्मा	२०६९	७११	९३६	२२९५	३३२९	१३१२	५८९	७८४	१२०२५	९५०८९.३६	३४७६७१.५०
प्रतिशत	१७.२१	५.९१	७.७८	१९.०९	२७.६८	१०.९१	४.९०	६.५२	१००.००		

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

देवचुली नगरपालिकामा रहेका कूल घरधुरीमध्ये वार्षिक रु. १२,००० भन्दा कम रकममा जीवन गुजारा गर्ने परिवारहरूको संख्या २,०६९ अर्थात् १७.२१ प्रतिशत, रु १२,००० देखि २४,००० सम्ममा गुजारा गर्नेको संख्या ७११ अर्थात् ५.९१ प्रतिशत, रु. २४,००० देखि ३६,००० सम्ममा गुजारा गर्नेको संख्या ९३६ अर्थात् ७.७८ प्रतिशत रहेको, रु. ३६,००० देखि ६०,००० सम्ममा गुजारा गर्नेको संख्या २,२९५ अर्थात् १९.०९ प्रतिशत रहेको, रु. ६०,००० देखि १,२०,००० सम्ममा गुजारा गर्नेको संख्या ३,३२९ अर्थात् २७.६८ प्रतिशत रहेको, १,२०,००० देखि १,८०,००० सम्ममा गुजारा गर्नेको संख्या १,३१२ अर्थात् १०.९१ रहेको, १,८०,००० देखि २,४०,००० सम्ममा गुजारा गर्नेको संख्या ५८९ अर्थात् ४.९० प्रतिशत रहेको र २,४०,०० भन्दा माथि रकममा गुजारा गर्नेको संख्या भने ७८४ अर्थात् ६.५२ प्रतिशत रहेको देखिन्छ । तथ्याङ्कको समग्र पक्षलाई हेर्दा नगरपालिकामा अति विपन्न अवस्थामा रहेका परिवारको संख्या धेरै रहेको देखाउँछ । जीवन निर्वाहका लागि अति आवश्यक गाँस, बास र कपासको परिपूर्ति कै लागि संघर्ष गर्नुपर्ने अवस्थाका परिवारहरूबाट राज्यले अपेक्षा गर्नुको साटो थप दायित्व हुने भएकोले गरिबी निवारणलाई प्राथमिकतामा राखी लोक कल्याणकारी राज्यको अवधारणालाई मूर्त बनाउनुपर्ने देखिन्छ । नगरपालिकाको जम्मा औषत प्रतिव्यक्ति वार्षिक आयलाई हेर्दा ९५,०८९.३६ अर्थात् मासिक ७ हजार रुपैँयामा सबै गुजारा चलाउनुपर्ने देखिन्छ । यद्यपि औषत प्रतिव्यक्ति आयले समग्र आर्थिक सूचकको मापन भने गर्दैन । थप वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

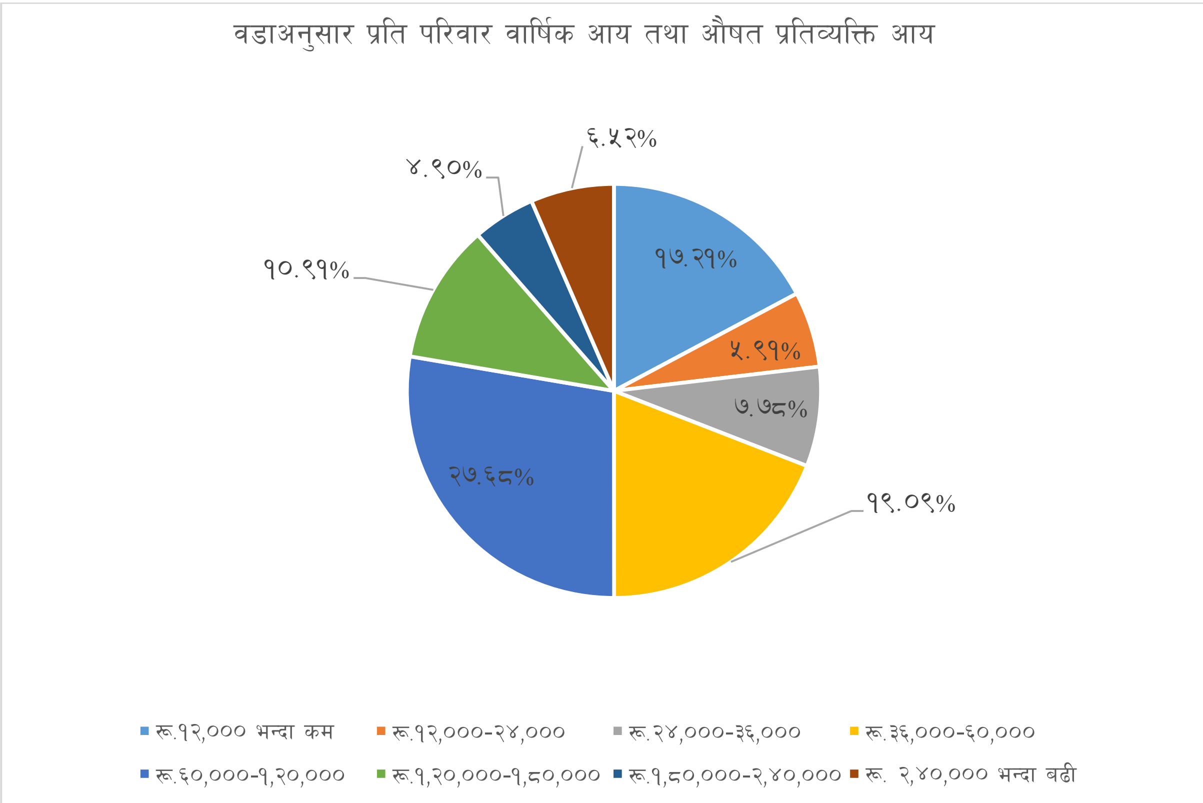

नोटः *परिवारको वार्षिक आम्दानी गणना गर्दा, परिवारले कृषि, पशुपालन, पशुपंक्षीजन्य उत्पादान, नोकरी, उद्योगधन्दा, व्यापार/व्यावसाय, घर तथा जग्गा भाडा, सवारी तथा मेशीनरी भाडा, पेन्सन, आन्तरिक तथा वैदेशिक विप्रेषण, दैनिक ज्यालादारी, तथा अन्य श्रोतबाट औषत भएको आम्दानीलाई समावेश गरी गणना गरिएको छ । यसरी गणना गरिएको परिवारको औषत वार्षिक आम्दानीलाई सो परिवारमा भएका सदस्य संख्याले भाग गरी औषत प्रतिव्यक्ति आम्दानी गणना गरिएको छ ।*

तालिका नं. ४३ : जातजातिको आधारमा प्रतिपरिवारको वार्षिक आम्दानी विवरण

जातजाति	परिवारको वार्षिक आम्दानी									औषत वार्षिक प्रतिपरिवार आम्दानी	औषत वार्षिक प्रतिव्यक्ति आम्दानी
	रू.१२,००० भन्दा कम	रू.१२,०००-२४,०००	रू.२४,०००-३६,०००	रू.३६,०००-६०,०००	रू.६०,०००-१,२०,०००	रू.१,२०,०००-१,८०,०००	रू.१,८०,०००-२,४०,०००	रू. २,४०,००० भन्दा बढी	जम्मा		
ब्राह्मण पहाडी	६११	२४५	२७९	६८१	१११२	५०१	२४५	३४०	४०१४	३९७४०९.२०	१०९३९९.९३
मगर	६३८	१९२	२४९	६०१	७७४	२९४	११९	१४२	३००९	२९१९९९.१४	७९४८४.४५
क्षेत्री	१८१	७५	७५	१७३	३३१	१३५	६८	९९	११३७	४२५०९०.१५	११३७९५.६४
कामी	१८०	५५	६०	१८२	२४१	६८	३३	३०	८४९	२६२०८५.६४	७३२३९.७४
थारु	११७	३८	६३	१७३	२२६	८०	२७	३५	७५९	३३३४७९.४२	८५१००.२३
नेवार	४३	२२	२७	६७	११०	५३	२४	२७	३७३	४००७७०.४६	१०६१३५.३६
तामाङ	८२	१२	२८	६०	५९	२२	६	१८	२८७	२५३०५९.८६	७३८१९.५१
गुरुङ	४९	१०	१९	५३	५३	२६	१०	२२	२४२	३१७८३५.५४	९४३८९.९१
दमाईरढोली	४०	१६	१२	४३	४५	१४	८	८	१८६	२५९०३३.८७	७२७५४.३९
सार्की	१५	५	२०	३२	६८	१७	४	११	१७२	३३०३०१.४०	९३४७२.०३
ब्राह्मण तराइ	३१	६	८	३४	४०	१८	७	११	१५५	३७८८४६.४५	१००८२१.११
ठकुरी	१७	६	१६	२५	४४	२०	६	११	१४५	३५८१८६.९०	९८७०७.१३
बोटे	१७	६	१६	४१	४१	७	३	१	१३२	२५५१९६.२१	६२९०९.५९
कुमाल	५	४	८	२७	४२	९	३	१	९९	२८९८३०.५१	७९७२९.४५
माझी	६	२	१४	२७	२१	१	१	१	७३	१९७६५२.०५	६०२८२.४५
मुसलमान	६	२	७	४	९	१०	२	४	४४	५०५७९३.१८	१२४८१७.९०
दराई	२	४	५	९	९	३	४	२	३८	२९३९५२.६३	८६१०८.६०
अन्य	११	४	१४	२५	३९	११	८	८	१२०	१३६४६३४२	३९७५६६७
अन्य दलित	७	१	१	७	९	३	१	१	३०	३०९६८८.००	९४७९१.७८
अन्य जनजाति	५	१	०	६	७	५	१	३	२८	३८१७३५.७१	१३९०२४.०६
घर्तीरभुजेल	१	०	३	८	७	५	२	१	२७	३५८५५५.५६	१०७७२२.८४
थाहा नभएको	०	१	५	४	११	३	१	१	२६	३९१९२६.९२	९९४१३.०४
सुनुवार	३	२	१	४	९	१	३	२	२५	४११२८०.००	१०८०७४.२९
उल्लेख नगरिएको	१	१	२	२	१३	२	०	०	२१	३४२२००.००	७५८६२.६७
जम्मा	२०६९	७११	९३५	२२९४	३३२८	१३१२	५८९	७८४	१२०२२	३४७६७५.०८	९५०९६.०४

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

४.५.२ औषत प्रतिव्यक्ति/प्रतिदिन आय

तालिका नं. ४४ : वडाअनुसार प्रतिव्यक्ति प्रतिदिनको आम्दानीका आधारमा परिवारको विवरण

वडा नं.	प्रतिव्यक्ति प्रतिदिन आम्दानी डलरमा									जम्मा
	$0.5 भन्दा कम	$0.5-$1.9	$1.9-$3.1	$3.1-$5	$5-$7.5	$7.5-$10	$10-$15	$20-$25	$25 भन्दा बढी	
१	१२७	३०६	१७९	६९	२४	८	३	३	३	७२५
२	४८	२२३	११७	६२	३९	११	६	२	२	५११
३	५६	१५२	६६	४४	१९	२	४	०	१	३४४
४	९७	३२२	१४८	७७	२५	९	१०	०	७	६९७
५	७८	२२९	१४४	६३	२६	६	७	०	१	५५६
६	११६	१४४	५०	३७	१४	५	४	०	१	३७१
७	१९४	२००	६५	३१	९	१	१	१	०	५०२
८	१०८	१२७	५१	२६	१०	५	४	१	०	३३२
९	२२७	२९६	१२३	८२	३१	४	७	१	१	७७५
१०	१२३	२८४	१७२	१३८	६२	१४	११	३	६	८१४
११	२७३	२४५	१२७	८९	३३	१३	१३	०	१	७९६
१२	९०	२३६	१३६	७५	४३	१०	८	३	०	६०५
१३	६२	२४५	१७९	१२४	६६	२४	१८	२	३	७३२
१४	९९	३०७	१८१	१०७	५९	१७	९	०	५	७८९
१५	१३०	२६७	१८७	१३८	४३	१४	८	०	१	७९०
१६	२५८	३९४	२५०	१३४	६२	२३	११	५	१४	११५१
१७	४५४	५५७	२४१	१६४	७१	१६	१७	३	७	१५३५
जम्मा	२५४०	४५३४	२४१६	१४६०	६३६	१८२	१४१	२४	५३	१२०२५
प्रतिशत	२१.१२	३७.७०	२०.०९	१२.१४	५.२९	१.५१	१.१७	०.२०	०.४४	१००.००

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

परिवारको वार्षिक औषत आम्दानीलाई सो परिवारमा बसोबास गर्ने परिवारका सदस्यले भाग गरी प्रतिव्यक्ति वार्षिक औषत आम्दानी गणना गरिएको र यसरी प्राप्त प्रतिव्यक्ति वार्षिक औषत आम्दानीलाई मार्च १,२०१८ देखि मार्च १, २०१९ सम्म नेपाल राष्ट्र बैंकले निर्धारण गरेको १ अमेरिकी डलरको मुद्रा सटही दरको औषत रु. ११०.९२ ले भाग गरी अमेरिकी डलरमा परिवर्तन गरिएको छ । सोही प्रतिव्यक्ति वार्षिक औषत आम्दानीलाई ३६५ दिनले भाग गरी प्रतिव्यक्ति प्रतिदिन आम्दानी निकालिएको छ । यसरी निकालिएको प्रतिव्यक्ति प्रतिदिन आम्दानीलाई तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । जसअनुसार देवचुली नगरपालिकामा २,५४० परिवार अर्थात् २१.१२ प्रतिशत परिवारमा बसोबास गर्नेको प्रतिव्यक्ति प्रतिदिन आम्दानी ५० सेन्ट अर्थात् ०.५ अमेरिकी डलरभन्दा कम रहेको छ । जसमा सबैभन्दा बढी वडा नं. १७ का ४५४ घरपरिवार रहेका छन् भने सबैभन्दा कम वडा नं. २ का ४८ परिवार रहेकाछन् । अक्टोबर २०१५ मा विश्व बैंकले अन्तर्राष्ट्रिय गरिबी रेखा (विश्वको न्यूनतम निरपेक्ष गरिबी) लाई प्रतिदिन प्रतिव्यक्ति आम्दानी १.९ अमेरिकी डलर निर्धारण गरेको छ । यसलाई निरपेक्ष गरिबी (Absolute Poverty) र अति

गरिबी (Extreme Poverty) पनि भनिन्छ । सोही आधारलाई मान्ने हो भने यस नगरपालिकामा ७०७४ परिवार अर्थात् ५८.८३ प्रतिशत परिवारमा बसोबास गर्ने जनसंख्या अन्तर्राष्ट्रिय निरपेक्ष गरिबीको रेखामुनि रहेका छन् । यो अवस्थाले नगरपालिकाका गरिबीको स्थिति नाजुक रहेको देखाउँछ । विश्व बैंकले १.९ देखि ३.१ अमेरिकी डलरलाई मध्यमखालको गरिबी (Moderate Poverty) को रूपमा व्याख्या गरेको छ । जसअनुसार यस नगरपालिकामा २,४१६ अर्थात् २०.०९ प्रतिशत परिवारमा बसोबास गर्ने जनसंख्या मध्यमखालको गरिबी भित्र पर्दछन् । प्रतिव्यक्ति प्रतिदिन ३.१ देखि ५ अमेरिकी डलर आम्दानी गर्ने परिवारको संख्या १,४६० अर्थात् १२.१४ प्रतिशत रहेको छ । त्यस्तै ५ डलरभन्दा बढी आम्दानी गर्ने परिवारको संख्या १,०३६ रहकेका छन् । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

४.५.३ औषत प्रतिव्यक्ति/प्रतिदिन आय

तालिका नं. ४५ : वडाअनुसार प्रतिव्यक्ति प्रतिदिनको आम्दानीका आधारमा परिवारको विवरण

वडा नं.	प्रतिव्यक्ति प्रतिदिन आम्दानी डलरमा									जम्मा जनसंख्या	औषत प्रतिव्यक्ति आम्दानी
	$0.5 भन्दा कम	$0.5-$1.9	$1.9-$3.1	$3.1-$5	$5-$7.5	$7.5-$10	$10-$15	$20-$25	$25 भन्दा बढी		
१	५१७	१४७९	७००	२५१	६५	१७	१०	१६	१२	३०७२	२.१५
२	१८९	९९१	४२६	२२३	८६	२५	४	५	९	१९६७	२.६८
३	२३४	७०९	२८२	१६६	७३	४			६	१४८५	२.१७
४	३६३	१४९९	५९६	२७४	७८	२६	८		२३	२९१५	२.४१
५	३२४	१०७१	५७१	२१९	७१	११	५		५	२२९३	२.२५
६	५५६	६८३	२२५	१४३	४२	१२			३	१६७८	१.८५
७	८५४	९११	२३७	१०२	२३	२		५		२१३७	१.२३
८	४७१	५८५	२०५	८५	२४	११		१		१३९०	१.६७
९	९६५	१३३८	४८५	२७८	९१	२२	११	३	६	३२१६	१.८२
१०	५०२	१२७५	६६६	४७८	१८३	४०	४	११	१२	३१९६	२.७७
११	११६५	११२४	४८१	२९३	१०३	३५	६		४	३२४२	१.९१
१२	३७८	१०८२	५४१	२८२	१३७	२१	१२	९		२४८७	२.५४
१३	२१९	१०८५	६८४	४४८	२१४	८१	२४	८	८	२८३२	३.२३
१४	४०७	१४६५	६९७	३४९	१६७	५०	११		१८	३१९०	२.८३
१५	४८२	१२५२	८१०	५०५	१३४	३९	१५		४	३२६०	२.४१
१६	११९०	१९०६	१०२१	५१४	१९३	६१		२८	५७	४९९८	२.६४
१७	१८९६	२५६५	९४१	५४२	२१८	४६	१२	९	२७	६२९६	२.०२
जम्मा	१०७१२	२१०२०	९५६८	५१५२	१९०२	५०३	१२२	९५	१९४	४९६५४	२.३१
प्रतिशत	२१.५७	४२.३३	१९.२७	१०.३८	३.८३	१.०१	०.२५	०.१९	०.३९	१००.००	

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

देवचुली नगरपालिकाको कूल जनसंख्या ४९,६५४ मध्ये १०,७१२ जना अर्थात् २१.५७ प्रतिशतको प्रतिदिन आम्दानी ०.५ अमेरिकी डलरभन्दा कम रहेको छ । जसमा सबैभन्दा बढी वडा नं. १७ का १,८९६ जना रहेका छन् भने सबैभन्दा कम वडा नं. २ का १८९ परिवार रहेका छन् । अन्तर्राष्ट्रिय गरिबी रेखा (International Poverty Line) अर्थात् निरपेक्ष गरिबी (Absolute Poverty) र अति गरिबी (Extreme Poverty) १.९ अमेरिकी डलर भन्दा कम प्रतिदिन आम्दानी गर्ने जनसंख्या ३१,७३२ अर्थात् ६३.९१ प्रतिशत निरपेक्ष गरिबीको रेखामुनि रहेका छन् । यो अवस्थाले नगरपालिकाका गरिबीको अत्यन्त नाजुक रहेको देखाउँछ । विश्व बैंकले १.९ देखि ३.१ अमेरिकी डलरलाई मध्यमखालको गरिबी (Moderate Poverty) को

रूपमा व्याख्या गरेको छ । जसअनुसार यस नगरपालिकामा ९,५६८ अर्थात् १९.२७ प्रतिशत जनसंख्या मध्यमखालको गरिबी भित्र पर्दछन् । प्रतिव्यक्ति प्रतिदिन ३.१ देखि ५ अमेरिकी डलर आम्दानी गर्ने जनसंख्या ५,१५२ अर्थात् १०.३८ प्रतिशत रहेको छ । त्यस्तै ५ डलरभन्दा बढी आम्दानी गर्ने जनसंख्या ३,२०२ अर्थात् ६.४५ प्रतिशत रहकेका छन् । विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

४.६ खाद्यान्न सुरक्षा तथा आपूर्तिको अवस्था

मौलिक हक अन्तर्गत नेपालको संविधानको धारा ३६ मा खाद्य सम्बन्धी हकको व्यवस्था गरिएको छ । सोही धाराको उपधारा २ मा प्रत्येक नागरिकलाई खाद्यवस्तुको अभावमा जीवन जोखिममा पर्ने अवस्थाबाट सुरक्षित हुने हक हुनेछ । उपधारा ३ मा प्रत्येक नागरिकलाई कानून बमोजिम खाद्य संम्प्रभुताको हक हुनेछ भनी स्पष्ट उल्लेख छ । यसरी नगरपालिकाले जीवनको प्रमुख आधारको रुपमा रहेको खाद्यान्नको सूरक्षा र आपुर्तिको अवस्था प्रति संवेदनशील हुनुपर्ने देखिन्छ ।

४.७ आयात तथा निर्यातको अवस्था

कुनै पनि नगरपालिका आर्थिकरुपले सबल हुनका लागि आयात भन्दा निर्यात बढी हुनु आवश्यक छ । आयात भन्दा निर्यातको आयतन ठुलो हुँदा यसले आन्तरिक उत्पादन वृद्धि भई आर्थिक स्तर माथि उठ्न मद्दत गर्दछ । नगरपालिका भित्र उत्पादन हुने उपजहरूलाई प्रर्वद्धन गरी स्थानीय स्तरमा उत्पादन हुने उपजमा आत्मनिर्भर भई निर्यात बढाउन सकेमात्र नगरपालिकाको आर्थिक हैसियत वृद्धि हुन सक्छ ।

४.८ स्थानीय श्रोतमा आधारित कच्चा पदार्थहरू जस्तै काठ, खोटो, जडिबुटी, लोक्ता, अल्लो, चुनढुङ्गा, मार्वल स्लेट, फलफूल, खाद्यान्न आदि)

स्थानीय श्रोतमा आधारित कच्चा पदार्थको प्रचुरताका हिसाबले नेपाल सम्पन्न रहेतापनि यसको दिगो सदुपयोगमा भने निकै पछाडि परेको यर्थाथ हामी सामु छ । हामी कहाँ उपलब्ध श्रोतहरूमा काठ, जडिबुटी, खोटो, लोक्ता, अल्लो, चुनढुङ्गा, मार्बल, स्लेट, फलफूल, कोइला, खाद्यान्न, तरकारी आदि पर्दछन् । यस प्रकारका कच्चा पदार्थहरूको व्यवसायिक उत्पादन र दिगो सदुपयोग गर्दा नगरपालिकाको अर्थतन्त्रमा प्रत्यक्ष सकारात्मक योगदान पुग्दछ ।

४.९ सुकुम्बासी जनसंख्याको विवरण

नेपालमा परिवारको जमिन माथिको स्वामित्वको विषयलाई आर्थिक हैसियतसँग गाँसेर हेरिन्छ । नेपालको अर्थतन्त्र कृषिमा आधारित हुँदा जमिन माथिको स्वामित्वलाई आर्थिक हैसियतसँग गाँसेर हेर्नु स्वाभाविक भएतापनि पछिल्लो समयमा वैदेशिक रोजगार लगायत अन्य सेवा क्षेत्रमा मानिसहरूको पहुँच वृद्धि हुँदा गैह्र कृषि क्षेत्रबाट आफ्नो आर्थिक हैसियत निर्माण गर्ने परिपाटी सुरु भएको पाईन्छ । अर्कोतर्फ जमिनमाथिको स्वामित्वलाई आफ्नो थातथलो वा आवासको स्थलकारुपमा समेत हेरिन्छ । यसर्थ हरेक नागरिकको जमिनमाथिको स्वामित्वलाई सदियौंदेखि एक प्रमुख आर्थिक सामाजिक तथा राजनैतिक मुद्दाकोरुपमा हेरिँदै आएको छ । त्यस्तै नेपालमा जमिनको वितरण अवैज्ञानिक रहेको । भूमिहीनहरू किसान छन् भने भूमिमा प्रशस्त स्वामित्व भएकाहरूले सामान्यतया खेतिपानी गर्दैनन् वा केहीले मात्र गर्दछन् । सामुदायिक आत्मनिर्भर केन्द्र (CSRC) को वेबसाइटमा उल्लेख भए अनुसार नेपालमा २६.१ प्रतिशत कृषक परिवारहरूको आफ्नो स्वामित्व रहेको जमिन छैन । जम्मा १९.७१ प्रतिशत महिलाहरूको जमिनमा स्वामित्व रहेको छ र करिब ४४ प्रतिशत तराई दलितहरू सुकुम्बासी अवस्था रहेका छन् ।

४.१० बेसहारा सडक बालबालिका तथा जनसंख्याको विवरण

नेपालको संविधानको धारा ३९ अन्तर्गत उपधारा ९ बमोजिम मौलिक हकमा, असहाय, अनाथ, अपाङ्गता भएका, द्वन्द पिडित, विस्थापित एवं जोखिममा रहेका बालवालिकालाई राज्यबाट विशेष संरक्षण र सुविधा पाउने हक हुनेछ भनी उल्लेख छ भने धारा ४३ मा आर्थिकरुपले विपन्न, अशक्त र असहाय अवस्थामा रहेका, असहाय एक महिला, अपाङ्गता भएका, बालबालिका, आफ्नो हेरचाह आफै गर्न नसक्ने तथा लोपोउन्मुख जातिका नागरिकलाई कानून बमोजिम सामाजिक सुरक्षाको हक हुनेछ भनी उल्लेख गरिएको छ। यसर्थ स्थानीय सरकारको रुपममा रहेको नगरपालिकाले यस प्रकारको वेसहारा अवस्थामा रहेका बालबालिका र अन्य नागरिकलाई अनिवार्य संरक्षण गर्नुपर्ने दाहित्व रहेको छ।

४.११ कृषि तथा पशुपंक्षी, माछापालन तथा अन्य

आज उच्चतम विकास हासिल गरेका औद्योगिक राष्ट्रहरूको विकासको मेरुदण्ड कृषि नै रहेको इतिहासले देखाउँछ। यूरोप, अमेरिका तथा एसियाली महाशक्ति राष्ट्रहरूको सम्पन्नताको आधारशीला समेत कृषि क्रान्तिमा आधारित भएको पाईन्छ। तसर्थ कृषि बाहेकका अन्य विकल्पहरू न्यून रहेको र कृषिमा पर्याप्त संभावना रहेको हाम्रो देशमा विकासका अन्य महत्वाकांक्षी योजना कार्यान्वयन गर्नुपूर्व खाद्यान्न, फलफूल तरकारीका साथै समग्र कृषि उपजहरूमा आत्मनिर्भर बनी निर्यात समेत वृद्धि गर्न कृषि क्षेत्रमा क्रान्ति नै गर्नुपर्ने पहिलो अनिवार्य आवश्यकता रहेको छ। उच्च प्रविधिहरू विकास भैसकेको आजको यूगमा समेत हाम्रो निर्वाहमूखी परम्परागत खेति प्रणाली सिमित रहिरहनु एक प्रकारको विडम्बना नै छ। तसर्थ स्थानीय सरकारले संभाव्यता हेरि व्यवसायिक र वैज्ञानिक कृषिका लागि आवश्यक सम्पुर्ण कृषि पूर्वाधारहरूको विकास मार्फत कृषि उत्पादन र विकासमा क्रान्ति गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ।

४.११.१ मुख्य कृषिजन्य उत्पादनहरूको विवरण (वार्षिक उत्पादन उपलब्ध भएसम्म)

सामान्यत: कृषि प्रणालीमा मुख्य अन्न बालीहरू धान, मकैं, कोदो, गहुँ आदि हुन् । यस्तै दलहन बालीमा बोडी, मास, मसुरो, सानो केराउ, गहत, भटमास आदी उत्पादन हुने गर्दछ । तेलहन बालीमा तोरी, बदाम, तिल, रायो, सर्स्यु उत्पादन गरिन्छ भने तरकारी खेती तर्फ आलु, फर्सी, लौका, सिमी, स्कुस, घिरौंला, रायो, बन्दा, प्याज, काउली, भिन्डी, लसुन, अदुवा, बेसार लगायत प्रमुख खाद्य तथा नगदे बाली हुन् र यिनको उत्पादकत्व पनि बढी छ । फलफुलमा आँप, नास्पाती, हलुवावेद, खुर्सानी, आरु, लप्सी, रुख कटहर, जुनार, ज्यामिर, भोगटे, कागती, अम्बा, केरा, आदीको उत्पादन हुन्छ । नगरपालिकामा सबैभन्दा ठूलो क्षेत्रमा खाद्यान्न, दलहन र तरकारी बाली लगाइने गरेको छ भने तुलनात्मक रुपले सानो क्षेत्रमा फलफुल बाली लगाइने गरेको छ ।

तालिका नं. ४६ : प्रमुख कृषि बाली सम्बन्धी विवरण

१	खाद्यान्न बाली	नगदे वाली	मसला वाली,	तेलहनवाली
	धान, मकै, गहुँ, जौ, फापर, आलु	अदुवा, कुरीलो, आलु, प्याज, लसुन, खुर्सानी, गेडागुडी	बेसार, लसुन, खुर्सानी, धनिया, सुप	तोरी, सर्स्यू, बदाम, तिल
२	तरकारी वाली	फलफूल	अन्य	दलहनवाली
	काउली, वन्दा, चिप्ली भिण्डी, भन्टा, मुला, करेला, फर्सी, लटेको साग,	आप, लिच्ची, केरा, मेवा, भुइकटर, रुखकटहर, अनार, उखु, अम्बा, आरुबखडा, ज्यामिर, निबुवा,	माछापालन, च्याउ खेती	मास, गहत, केराउ, चना, भटमास, राजमा, बोडी, सिमि

स्रोत : नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

(क) हिउँदे बाली

- नगरपालिकामा उत्पादन गरिने प्रमुख हिउँदे बालीहरूमा कोदो, फापर, गहुँ, जौ, उखु, मुसुरो, मास, गहत, भटमास, तोरी, तील, केरा, सुन्तला, आलु, आदि छन् ।

(ख) वर्षे बाली

- नगरपालिकाका प्रमुख वर्षे बालीहरूमा धान, मकै, केरा, अम्बा, नासपाति, रुखकटर आदि छन् ।

४.११.२ खेतीजन्य जमिनको विवरण

नेपालमा भू-उपयोग र भुमि सुधार कार्यक्रमहरू त्यति प्रभावकारी हुन सकेका छैनन । वैज्ञानिक र व्यवसायिक ढङ्गले भू-उपयोग नहुँदा कृषि क्षेत्रमा ठुलो घाटा व्यहोर्नु परेको अवस्था छ । हरेक स्थानीय तहमा उपलब्ध सम्पूर्ण खेतियोग्य जमिनको वैज्ञानिक र व्यवसायिक ढङ्गले सदुपयोग हुन सकेको पाइँदैन । खेतियोग्य जमिनको उपलब्धता भएपनि पूर्ण सदुपयोग नहुँदा एकातर्फ जमिन बाँझो हुँदै जाने त अर्कोतर्फ कृषि उत्पादनमा कमी भई आयात गर्नुपर्ने अवस्था श्रृजना भइरहेको छ । यस देवचुली गाउँपालिकाको कुल जमिनमध्ये ३०.६ प्रतिशत जमिन खेतीयोग्य रहेको छ ।

४.११.३ खेतीयोग्य मध्य सिंचित र असिंचित जमिनको विवरण

जमिन खेतियोग्य भएर मात्र हुँदैन त्यसमा सिँचाईको सुविधा अनिवार्य पुगेको हुनपर्दछ । खेतियोग्य जमिनमा खेतिपाती गरी पूर्ण सदुपयोग गर्न त्यसमा सिँचाईको सुविधा पुऱ्याउनु अनिवार्य हुन्छ । तसर्थ स्थानीय तहहरूले आफ्नो क्षेत्रमा रहेको खेतियोग्य जमिनको यथार्थ विवरण तयार पारी त्यसमध्ये सिँचाई

पुगेको र नपुगेको जमिनको समेत सही तथ्याङ्क हुनपर्दछ। यस पश्चात सिँचाई नपुगेको जमिनमा एक वा अर्को प्रकारले सिँचाई पुर्‍याउन प्राथमिकता केन्द्रित गर्नु आवश्यक हुन्छ।

तालिका नं. ४७ : कृषि प्रयोजनका लागि भएको जग्गा जमिन सिंचाइ सुविधा सम्बन्धि विवरण

वडा	सिंचित जग्गाको क्षेत्रफल (हे.)			असिंचित जग्गाको क्षेत्रफल (हे.)		
	संख्या	जम्मा क्षेत्रफल	प्रतिपरिवार औषत जमिन	संख्या	जम्मा क्षेत्रफल	प्रतिपरिवार औषत जमिन
१	४५५	११७.९४	०.२६	४५५	११८.८६	०.२६
२	१८३	३७.५९	०.२१	१८३	३१.१७	०.१७
३	६९	३९.८६	०.५८	६९	७.३९	०.११
४	२९०	४३.७६	०.१५	२९०	४७.३७	०.१६
५	४१३	७७.८६	०.१९	४१३	६७.०५	०.१६
६	३४१	९२.१९	०.२७	३४१	३३.३५	०.१०
७	३९५	११०.२५	०.२८	३९५	२.७३	०.०१
८	२५१	७४.१४	०.३०	२५१	१३.९१	०.०६
९	४५०	१४८.३०	०.३३	४५०	३२.८१	०.०७
१०	५३१	२११.८०	०.४०	५३१	३८.०८	०.०७
११	५३५	१९८.४७	०.३७	५३५	८०.९४	०.१५
१२	५१८	२०३.४३	०.३९	५१८	२०.२५	०.०४
१३	३१२	१२०.३२	०.३९	३१२	३१.०६	०.१०
१४	३३४	१५२.३५	०.४६	३३४	२२.०१	०.०७
१५	२५७	६९.२८	०.२७	२५७	१४.६२	०.०६
१६	५०६	२०८.१६	०.४१	५०६	१००.७०	०.२०
१७	८७७	३५८.३१	०.४१	८७७	१३२.७२	०.१५
जम्मा	६७१७	२२६४.०१	०.३४	६७१७	७९५.०३	०.१२

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नगरपालिकामा कृषि प्रयोजनको जमिन भएका वा कृषि प्रयोजनको जमिन भोगचलन गर्ने परिवारको संख्या ६७१७ रहेको छ। त्यसैगरी कूल २२६४.०१ हेक्टर सिंचित जमिन उपयोग गर्ने परिवार संख्या ६७१७ रहेको छ जसमा प्रतिपरिवार औषत ०.३४ हे. जमिन हुन आउछ। त्यस्तै कूल ७९५.०३ हेक्टर असिंचित जमिन उपभोग गर्ने परिवार ६७१७ रहेको छ जसमा प्रतिपरिवार औषत ०.१२ हे. जमिन हुन आउछ। असिंचित जमिनको क्षेत्रफल करिव २६ प्रतिशत छ। यद्यपी सिंचित जमिनको सही र पूर्ण सदुपयोग नहुँदा खाद्यान्न, तरकारी र अन्य कृषिजन्य उपजहरू आयात गर्नुपर्ने हुन्छ। यसले परनिर्भरता बढाउँछ। तसर्थ नगरपालिकालाई कृषि र खाद्यान्न उत्पादनमा सबल बनाउन सके आर्थिक क्षेत्रमा उल्लेख्य सुधार भई निर्यात प्रवर्द्धन गर्न सकिन्छ। अर्कोतर्फ सिँचाइ सुविधा नपुगेको कृषि योग्य जमिनमा सुविधा पुर्‍याउन पहल गर्नुपर्ने देखिन्छ। सिँचाइ सुविधा पुग्न

नसक्ने स्थानहरूमा डालेघाँस, फलफुल खेति वा कृषिका कम सिँचाइ वा सिँचाइ आवस्यक नपर्ने वैकल्पिक उत्पादन हुने विधिहरू अपनाई जमिनको सदुपयोग गर्न सकिन्छ ।

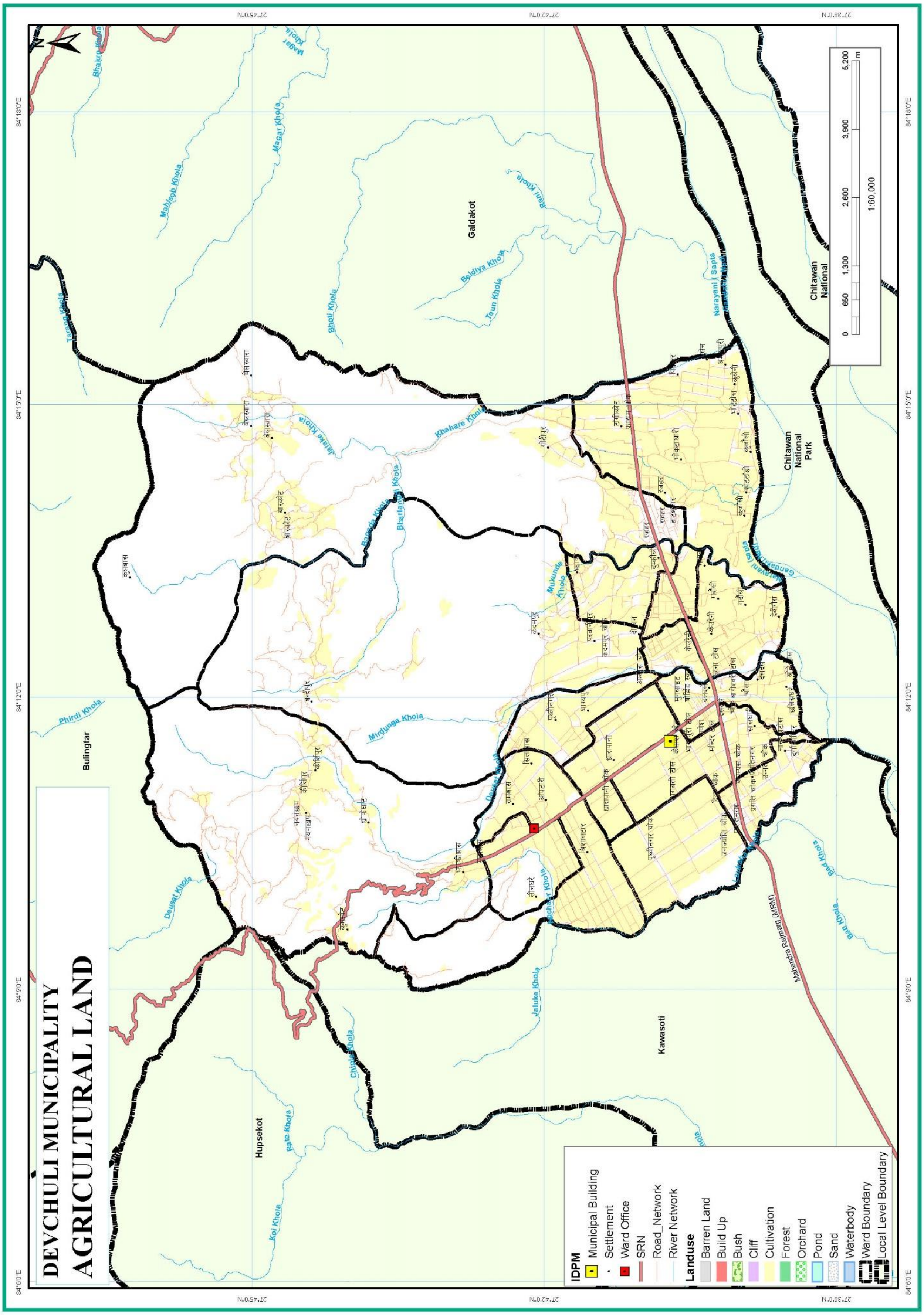

नक्सा नं. ३: नगरपालिकाको खेतीयोग्य जमिनको विवरण

४.११.४ बाँझो जमिनको विवरण

गाउँघरमा कतिपय क्षेत्रहरू प्रयोगहीन अवस्थामा बाँझो रहेका हुन्छन् । सबै प्रकारका जमिनहरूको एक वा अर्को प्रकारले सदुयोग गर्न सकिन्छ । जमिन आफैमा एक अमूल्य प्राकृतिक सम्पदा हो । खेति नहुने क्षेत्रमा डालेघाँस वा जडिबुटी लगाउन सकिन्छ भने उपयुक्त स्थानहरू भए खुल्ला क्षेत्र, मनोरञ्जन स्थल, पार्क वा बगैंचाको रुपमा समेत विकास गर्न सकिन्छ । खेति नहुने अवस्थामा आवास विकासका लागि समेत यस्तो जमिनको सदुपयोग गर्न सकिन्छ ।

४.११.५ खाद्यान्न बालीमा लाग्ने रोग तथा किरा

कृषि बालीबाट अपेक्षित उत्पादन लिनका लागि बालीनालीको उचित स्याहार संभार आवश्यक छ । विशेषत बालीनालीलाई रोग तथा किराले आक्रमण गर्ने हुँदा रोग तथा किराबाट बच्न समयमै उच्च सतर्कता अपनाउने र रोकथाम बारे जानकारी हासिल गर्नु अति आवश्यक छ । अर्कोतर्फ बालीनालीमा लाग्ने र लाग्न सक्ने रोग तथा किराको सही ढङ्गले पहिचान हुन समेत जरुरी छ । रोग तथा किराको सही पहिचान हुन सके समय मै त्यसको रोकथाम हुन गई उत्पादनलाई सुरक्षित गर्न सकिन्छ ।

तालिका नं. ४८ : खाद्यान्न बालीमा लाग्ने रोग विवरण

क्र.सं.	बाली	प्रमुख शत्रु जीव	प्रमुख रोग
१	धान	ब्लाष्ट, खैरोथोप्ले, फेदकुहिने आदि ।	पतेरो, गवारो, फड्के, पातबेरुवा
२	गहुँ	सिन्दुरे, कालोपोके	लाही,खुर्मे,फट्याँग्रा, फेदकटुवा
३	मकै	कालोपोके, पातको धर्सेरोग, डाँठ र फल कुहिने, ध्वाँसे आदि ।	लाही, फट्याग्रा, खुम्रे, फेदकटुवा, गवारो आदि।
४	आलू	लाही, फेद कटुवा, खुम्रे, रातो कमिला, धमिरा, आलुको पुतली	लेटब्लाइट, मोजाइक, ओइलाउने रोग, खोस्टे रोग, डढुवा
५	तरकारी	भण्टाको गवारो, लाही, वन्दाको पुतली, टमाटरको फलको गवारो, फल कुहाउने औसा, सुलसुले, रातो खपटे, डल्ले खपटे, थ्रिप्स, खुम्रे	ओइलाउने रोग, अल्टरनोरिया, क्लवरट, ड्याम्पिङ्ग अफ, डाइ ब्याक, जरा कुहिने, पाउडरी मिल्ड्यू
६	फलफूल	आपको मधुवा, गवारो, फल कुहाउने औसा सुलसुले, अनारको पुतली, होपर	एनथ्राक्नोजा, ससेतो ढुसी, डाईव्याक, आँपको गुच्चा हुने, डाउनी मिल्ड्यू

स्रोत : नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

४.११.६ तरकारी तथा फलफूलमा लाग्ने रोग तथा किरा

तरकारी तथा फलफुलमा लाग्ने रोग एवं किराको बारेमा तालिका नं. ४९ मा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ४९ : तरकारी तथा फलफूलमा लाग्ने रोग तथा किरा

क्र.सं.	बाली	प्रमुख शत्रु जीव	प्रमुख रोग
१.	गोलभेडा	टूटायप्सूलूटा, सेतो झिंगा, लाही, फलको गवारो, पतेरो आदि ।	उडूवा– अगाटे, पछौटे आईलाउने, ममाजाईक आदि ।
२.	काउली, बन्दा	डाईमण्ड ब्याक मोथ, टोवाको क्याटरपिलर, लाही, उफ्रने फडके आदि ।	सफ्ट रट , ब्लाक रट, अल्टरवेरिया, क्लव रुट डेम्पीङ अफ आदि ।
३.	आलू	पि.टी. एम., लाही, पात खाने लाभ्रे आदि ।	डढूवा, मोजाइफ खैरो पिप, चक्के आदि ।
४.	रायो	डाईमण्ड ब्याक मोथ, टोवाको क्याटरपिलर, लाही, उफ्रने फडके आदि ।	सफ्६ रट, ब्लाक रट, अल्टरवेरिया, क्लव रुट डेम्पीङ अफ आदि ।
८.	सून्तला	पतेरो, लाही, फ्रुट फ्लाई , स्केल लिफ, भाईनर, लेमन डग आदि ।	क्याकर, फूट रट, रुटरट , स्वीटीमोल्ड आदि ।
९.	अलैंची	गवारो, लाही, हेरो क्याटर पिलर, थ्रीप्स आदि ।	पात कुहिने, वगान डढ्ने, जरा कुहिने रोग आदि ।
१०.	चिया	हेलोपोटिस, लूपर, थ्रीप्स , एफिड आदि ।	जरा कुहिने , ग्रेब्लाईट आदि ।

स्रोत : नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

४.१२ पशुपालन

नगरपालिकामा विशेषगरी गाई, भैंसी, बाखा, कुखुरा, हाँस, सुँगुर नै यहाँका मुख्य घरपालुवा पशुपन्छी हुन् । यसबाट नगरपालिकाबासीहरूको जीविकोपार्जनमा सुधार भैरहेको छ । पशुजन्य उत्पादनहरू जस्तै, दुध, दही, घिउ तथा मासुका लागि कुखुरा, बंगुर, खसी, बोकाहरूको बिक्रीबाट आम्दानी बढेको देखिन्छ । यहाँ डेरी उद्योग, गाई, भैसी, कुखुरा फार्महरू लगायतका कृषिजन्य उद्योगहरू रहेका छन् । त्यस्तै गरी भेटेनरी सेवा समेत नगरपालिकामा उपलब्ध रहेको छ ।

४.१२.१ घरपालुवा पशुपंक्षी पालनको आकारका आधारमा घरपरिवारको विवरण

तालिका नं. ५० : घरपालुवा पशुपंक्षीपालनको आकारका आधारमा घर परिवारको विवरण

वडा	पशुपंक्षी पालन गर्ने परिवार		पशुपंक्षी पालन नगर्ने परिवार		जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	
१	३११	४२.९%	४१४	५७.१%	७२५
२	११०	२१.५%	४०१	७८.५%	५११
३	७६	२२.१%	२६८	७७.९%	३४४
४	३७३	५३.५%	३२४	४६.५%	६९७
५	३१६	५६.८%	२४०	४३.२%	५५६
६	३२८	८८.४%	४३	११.६%	३७१
७	३४०	६७.७%	१६२	३२.३%	५०२
८	२२८	६८.७%	१०४	३१.३%	३३२
९	४३३	५५.९%	३४२	४४.१%	७७५
१०	४३८	५३.८%	३७६	४६.२%	८१४
११	३३५	४२.१%	४६१	५७.९%	७९६
१२	३३४	५५.२%	२७१	४४.८%	६०५
१३	२०६	२८.१%	५२६	७१.९%	७३२
१४	२२३	२८.३%	५६६	७१.७%	७८९
१५	२४९	३१.५%	५४१	६८.५%	७९०
१६	३९५	३४.३%	७५६	६५.७%	११५१
१७	५४२	३५.३%	९९३	६४.७%	१५३५
जम्मा	५२३७	४३.६%	६७८८	५६.४%	१२०२५

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

पशुपंक्षीपालनले देशको कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा करिब ११% र कुल कृषि गार्हस्थ्य उत्पादनमा २९.३७% योगदान गर्दै आएको सन्दर्भमा यस क्षेत्रको विशेष आर्थिक महत्व रहेको छ । नगरपालिकाको कुल १२,०२५ घरपरिवारमध्ये पशुपंक्षी पाल्ने घरपरिवारको संख्या ५२३७ अर्थात् ४३.६ प्रतिशत र पशुपंक्षी नपाल्ने घरपरिवारको संख्या ६७८८ अर्थात् ५६.४ प्रतिशत रहेको छ । यसबाट उल्लेख्य संख्यामा घरपरिवारले पशुपंक्षी पाल्ने गरेको तथ्य तथ्याङ्कबाट स्पष्ट हुन्छ । वडा नं. ९, १० र १७ मा धेरै घरपरिवारहरूले पशुपंक्षी पालेका छन् । वडागत विस्तृत विवरण माथिको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

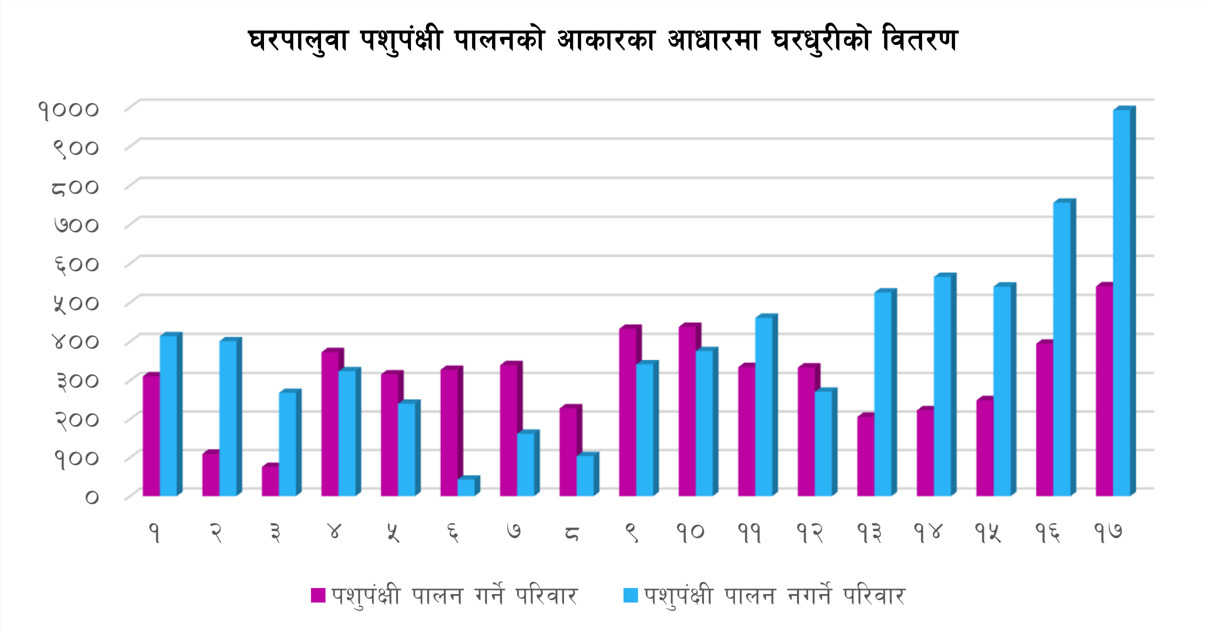

४.१२.२ कृषि प्रयोजनको लागि हाल परिवारमा भएको पशुपन्छी सम्बन्धी विवरण

तालिका नं. ५१ : विभिन्न पशुपंक्षी पाल्ने कृषकहरूका आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा नं.	गाई/गोरू	भैँसी/राँगा	भेडा/बाखा/च्याङ्ग्रा	बंगुर/सुंगुर	अन्य चौपाया	हाँस/कुखुरा	अन्य पंक्षी
१	५६	१३५	१६१	६	२	१६३	३
२	११	४६	५८	२	०	४७	१
३	३१	५२	१५	१	०	५	०
४	४९	१३५	२४९	६१	७	२०३	२
५	११५	१२९	२०८	६९	०	१८७	०
६	२००	६१	२५७	१६१	३	२७९	८
७	२२	१३२	२६२	५२	१	१४२	७
८	२२	१०८	१८१	११८	४	१५३	२
९	४९	२१०	३१६	१०६	१	२२७	१
१०	९४	२६०	२१३	४७	०	१८४	०
११	३०	१९६	२३०	७२	१	१४१	०
१२	२३	१९२	१९७	११	०	८३	०
१३	८३	७२	६६	३	०	५६	३
१४	४६	१२३	९७	७	१	७३	१
१५	५६	११२	१२१	३	१	१०८	७
१६	१६३	१४९	२४३	८३	९	२१५	५
१७	१५१	२१६	३०८	८	५	२४५	६
जम्मा	१२०१	२३२८	३१८२	८१०	३५	२५११	४६

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

नगरपालिकामा पशुपंक्षी पाल्ने घरपरिवारहरूमध्ये १२०१ घरपरिवारले गाई/गोरु, २३२८ घरपरिवारले भैंसी/राँगा, ३१८२ घरपरिवारले भेडा/बाखा/च्याङ्ग्रा, ८१० घरपरिवारले बंगुर/सुंगुर, २५११ घरपरिवारले हाँस/कुखुरा र कम मात्रामा अन्य चौपाया तथा अन्य पंक्षी पाल्ने गरेको पाइन्छ। यस नगरपालिकामा पशुपंक्षी पालन व्यवसायलाई आधुनिकीकरण गरी पशुपंक्षी पल्न सकिने सम्भावना रहेको हुनाले त्यसका लागि पशुपंक्षी पालक कृषकहरूलाई प्रोत्साहन गरी प्राविधिक ज्ञान बजारीकरणको व्यवस्था तथा सहुलियतपूर्ण ऋण र पशुपंक्षी विमालाई प्रभावकारी ढंगले लागु गर्न सके स्थानीय अर्थतन्त्रमा टेवा पुग्नुका साथै रोजगारीका अवसरहरू वृद्धि हुन्छन्। पशुपंक्षीपालनको वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

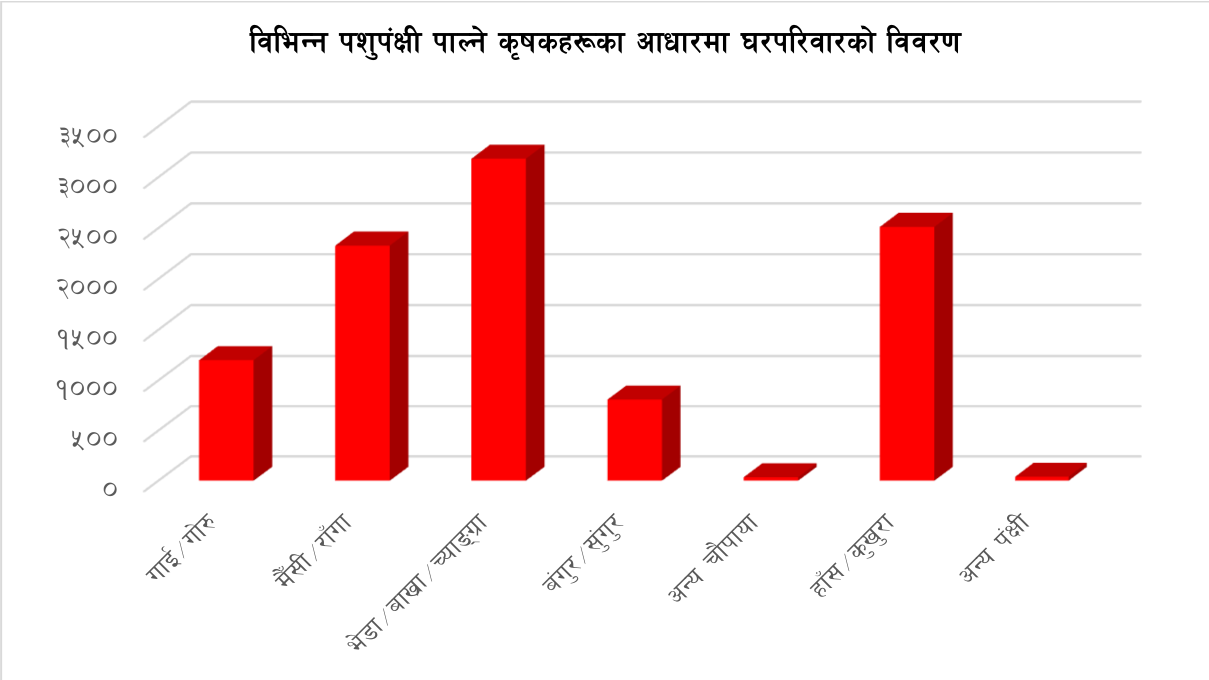

तालिका नं. ५२ : कृषि प्रयोजनका लागि हाल परिवारमा भएको पशुपंक्षीसम्बन्धी विवरण

वडा		हाल पशुपंक्षी				गत वर्ष पशुपंक्षीको बिक्री			
		भएको		नभएको		भएको		नभएको	
		संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
१	गाई/गोरू	५६	१८.०%	२५५	८२.०%	१	.३%	३१०	९९.७%
	भैंसी/राँगा	१३५	४३.४%	१७६	५६.६%	७	२.३%	३०४	९७.७%
	भेडा/बाखा/च्याङ्ग्रा	१६१	५१.८%	१५०	४८.२%	५१	१६.४%	२६०	८३.६%
	बंगुर/सुंगुर	६	१.९%	३०५	९८.१%	५	१.६%	३०६	९८.४%
	अन्य चौपाया	२	.६%	३०९	९९.४%	१	.३%	३१०	९९.७%
	हाँस/कुखुरा	१६३	५२.४%	१४८	४७.६%	३७	११.९%	२७४	८८.१%
	अन्य पंक्षी	३	१.०%	३०८	९९.०%	१	.३%	३१०	९९.७%
२	गाई/गोरू	११	१०.०%	९९	९०.०%	३	२.७%	१०७	९७.३%
	भैंसी/राँगा	४६	४१.८%	६४	५८.२%	०	०.०%	११०	१००.०%
	भेडा/बाखा/च्याङ्ग्रा	५८	५२.७%	५२	४७.३%	२१	१९.१%	८९	८०.९%
	बंगुर/सुंगुर	२	१.८%	१०८	९८.२%	०	०.०%	११०	१००.०%
	अन्य चौपाया	०	०.०%	११०	१००.०%	०	०.०%	११०	१००.०%

वडा		हाल पशुपंक्षी				गत वर्ष पशुपंक्षीको बिक्री			
		भएको		नभएको		भएको		नभएको	
		संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
	हाँस/कुखुरा	४७	४२.७%	६३	५७.३%	१५	१३.६%	९५	८६.४%
	अन्य पंक्षी	१	.९%	१०९	९९.१%	०	०.०%	११०	१००.०%
३	गाई/गोरू	३१	४०.८%	४५	५९.२%	२	२.६%	७४	९७.४%
	भैंसी/राँगा	५२	६८.४%	२४	३१.६%	२	२.६%	७४	९७.४%
	भेडा/बाखा/च्याङ्ग्रा	१५	१९.७%	६१	८०.३%	५	६.६%	७१	९३.४%
	बंगुर/सुंगुर	१	१.३%	७५	९८.७%	०	०.०%	७६	१००.०%
	अन्य चौपाया	०	०.०%	७६	१००.०%	०	०.०%	७६	१००.०%
	हाँस/कुखुरा	५	६.६%	७१	९३.४%	०	०.०%	७६	१००.०%
	अन्य पंक्षी	०	०.०%	७६	१००.०%	०	०.०%	७६	१००.०%
४	गाई/गोरू	४९	१३.१%	३२४	८६.९%	३	.८%	३७०	९९.२%
	भैंसी/राँगा	१३५	३६.२%	२३८	६३.८%	१२	३.२%	३६१	९६.८%
	भेडा/बाखा/च्याङ्ग्रा	२४९	६६.८%	१२४	३३.२%	९१	२४.४%	२८२	७५.६%
	बंगुर/सुंगुर	६१	१६.४%	३१२	८३.६%	२२	५.९%	३५१	९४.१%
	अन्य चौपाया	७	१.९%	३६६	९८.१%	०	०.०%	३७३	१००.०%
	हाँस/कुखुरा	२०३	५४.४%	१७०	४५.६%	४५	१२.१%	३२८	८७.९%
	अन्य पंक्षी	२	.५%	३७१	९९.५%	०	०.०%	३७३	१००.०%
५	गाई/गोरू	११५	३६.४%	२०१	६३.६%	५	१.६%	३११	९८.४%
	भैंसी/राँगा	१२९	४०.८%	१८७	५९.२%	३३	१०.४%	२८३	८९.६%
	भेडा/बाखा/च्याङ्ग्रा	२०८	६५.८%	१०८	३४.२%	८४	२६.६%	२३२	७३.४%
	बंगुर/सुंगुर	६९	२१.८%	२४७	७८.२%	२४	७.६%	२९२	९२.४%
	अन्य चौपाया	०	०.०%	३१६	१००.०%	०	०.०%	३१६	१००.०%
	हाँस/कुखुरा	१८७	५९.२%	१२९	४०.८%	५८	१८.४%	२५८	८१.६%
	अन्य पंक्षी	०	०.०%	३१६	१००.०%	०	०.०%	३१६	१००.०%
६	गाई/गोरू	२००	६१.०%	१२८	३९.०%	२	.६%	३२६	९९.४%
	भैंसी/राँगा	६१	१८.६%	२६७	८१.४%	५	१.५%	३२३	९८.५%
	भेडा/बाखा/च्याङ्ग्रा	२५७	७८.४%	७१	२१.६%	८७	२६.५%	२४१	७३.५%
	बंगुर/सुंगुर	१६१	४९.१%	१६७	५०.९%	८६	२६.२%	२४२	७३.८%
	अन्य चौपाया	३	.९%	३२५	९९.१%	१	.३%	३२७	९९.७%
	हाँस/कुखुरा	२७९	८५.१%	४९	१४.९%	७६	२३.२%	२५२	७६.८%
	अन्य पंक्षी	८	२.४%	३२०	९७.६%	५	१.५%	३२३	९८.५%
७	गाई/गोरू	२२	६.५%	३१८	९३.५%	०	०.०%	३४०	१००.०%
	भैंसी/राँगा	१३२	३८.८%	२०८	६१.२%	४	१.२%	३३६	९८.८%
	भेडा/बाखा/च्याङ्ग्रा	२६२	७७.१%	७८	२२.९%	५५	१६.२%	२८५	८३.८%
	बंगुर/सुंगुर	५२	१५.३%	२८८	८४.७%	१२	३.५%	३२८	९६.५%
	अन्य चौपाया	१	.३%	३३९	९९.७%	१	.३%	३३९	९९.७%
	हाँस/कुखुरा	१४२	४१.८%	१९८	५८.२%	१५	४.४%	३२५	९५.६%
	अन्य पंक्षी	७	२.१%	३३३	९७.९%	०	०.०%	३४०	१००.०%
८	गाई/गोरू	२२	९.६%	२०६	९०.४%	०	०.०%	२२८	१००.०%

वडा		हाल पशुपंक्षी				गत वर्ष पशुपंक्षीको बिक्री			
		भएको		नभएको		भएको		नभएको	
		संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
	भैंसी/राँगा	१०८	४७.४%	१२०	५२.६%	८	३.५%	२२०	९६.५%
	भेडा/बाखा/च्याङ्ग्रा	१८१	७९.४%	४७	२०.६%	४६	२०.२%	१८२	७९.८%
	बंगुर/सुंगुर	११८	५१.८%	११०	४८.२%	३५	१५.४%	१९३	८४.६%
	अन्य चौपाया	४	१.८%	२२४	९८.२%	०	०.०%	२२८	१००.०%
	हाँस/कुखुरा	१५३	६७.१%	७५	३२.९%	२०	८.८%	२०८	९१.२%
	अन्य पंक्षी	२	.९%	२२६	९९.१%	०	०.०%	२२८	१००.०%
९	गाई/गोरू	४९	११.३%	३८४	८८.७%	२	.५%	४३१	९९.५%
	भैंसी/राँगा	२१०	४८.५%	२२३	५१.५%	६	१.४%	४२७	९८.६%
	भेडा/बाखा/च्याङ्ग्रा	३१६	७३.०%	११७	२७.०%	४१	९.५%	३९२	९०.५%
	बंगुर/सुंगुर	१०६	२४.५%	३२७	७५.५%	१२	२.८%	४२१	९७.२%
	अन्य चौपाया	१	.२%	४३२	९९.८%	०	०.०%	४३३	१००.०%
	हाँस/कुखुरा	२२७	५२.४%	२०६	४७.६%	२६	६.०%	४०७	९४.०%
	अन्य पंक्षी	१	.२%	४३२	९९.८%	०	०.०%	४३३	१००.०%
१०	गाई/गोरू	९४	२१.५%	३४४	७८.५%	६	१.४%	४३२	९८.६%
	भैंसी/राँगा	२६०	५९.४%	१७८	४०.६%	४०	९.१%	३९८	९०.९%
	भेडा/बाखा/च्याङ्ग्रा	२१३	४८.६%	२२५	५१.४%	५६	१२.८%	३८१	८७.२%
	बंगुर/सुंगुर	४७	१०.८%	३९०	८९.२%	१५	३.४%	४२२	९६.६%
	अन्य चौपाया	०	०.०%	४३७	१००.०%	०	०.०%	४३७	१००.०%
	हाँस/कुखुरा	१८४	४२.१%	२५३	५७.९%	२६	५.९%	४११	९४.१%
	अन्य पंक्षी	०	०.०%	४३७	१००.०%	०	०.०%	४३७	१००.०%
११	गाई/गोरू	३०	९.०%	३०५	९१.०%	०	०.०%	३३५	१००.०%
	भैंसी/राँगा	१९६	५८.५%	१३९	४१.५%	१०	३.०%	३२५	९७.०%
	भेडा/बाखा/च्याङ्ग्रा	२३०	६८.७%	१०५	३१.३%	२४	७.२%	३११	९२.८%
	बंगुर/सुंगुर	७२	२१.५%	२६३	७८.५%	५	१.५%	३३०	९८.५%
	अन्य चौपाया	१	.३%	३३४	९९.७%	०	०.०%	३३५	१००.०%
	हाँस/कुखुरा	१४१	४२.१%	१९४	५७.९%	९	२.७%	३२६	९७.३%
	अन्य पंक्षी	०	०.०%	३३५	१००.०%	१	.३%	३३४	९९.७%
१२	गाई/गोरू	२३	६.९%	३११	९३.१%	२	.६%	३३२	९९.४%
	भैंसी/राँगा	१९२	५७.५%	१४२	४२.५%	३३	९.९%	३०१	९०.१%
	भेडा/बाखा/च्याङ्ग्रा	१९७	५९.०%	१३७	४१.०%	९०	२६.९%	२४४	७३.१%
	बंगुर/सुंगुर	११	३.३%	३२३	९६.७%	८	२.४%	३२६	९७.६%
	अन्य चौपाया	०	०.०%	३३४	१००.०%	०	०.०%	३३४	१००.०%
	हाँस/कुखुरा	८३	२४.९%	२५१	७५.१%	३२	९.६%	३०२	९०.४%
	अन्य पंक्षी	०	०.०%	३३४	१००.०%	०	०.०%	३३४	१००.०%
१३	गाई/गोरू	८३	४०.३%	१२३	५९.७%	३	१.५%	२०३	९८.५%
	भैंसी/राँगा	७२	३५.०%	१३४	६५.०%	९	४.४%	१९७	९५.६%
	भेडा/बाखा/च्याङ्ग्रा	६६	३२.०%	१४०	६८.०%	१७	८.३%	१८९	९१.७%
	बंगुर/सुंगुर	३	१.५%	२०३	९८.५%	३	१.५%	२०३	९८.५%

वडा		हाल पशुपंक्षी				गत वर्ष पशुपंक्षीको बिक्री			
		भएको		नभएको		भएको		नभएको	
		संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
	अन्य चौपाया	०	०.०%	२०६	१००.०%	०	०.०%	२०६	१००.०%
	हाँस/कुखुरा	५६	२७.२%	१५०	७२.८%	१८	८.७%	१८८	९१.३%
	अन्य पंक्षी	३	१.५%	२०३	९८.५%	१	.५%	२०५	९९.५%
१४	गाई/गोरू	४६	२०.६%	१७७	७९.४%	२	.९%	२२१	९९.१%
	भैंसी/राँगा	१२३	५५.२%	१००	४४.८%	६	२.७%	२१७	९७.३%
	भेडा/बाखा/च्याङ्ग्रा	९७	४३.५%	१२६	५६.५%	१८	८.१%	२०५	९१.९%
	बंगुर/सुंगुर	७	३.१%	२१६	९६.९%	६	२.७%	२१७	९७.३%
	अन्य चौपाया	१	.४%	२२२	९९.६%	०	०.०%	२२३	१००.०%
	हाँस/कुखुरा	७३	३२.७%	१५०	६७.३%	१९	८.५%	२०४	९१.५%
	अन्य पंक्षी	१	.४%	२२२	९९.६%	०	०.०%	२२३	१००.०%
१५	गाई/गोरू	५६	२२.५%	१९३	७७.५%	३	१.२%	२४६	९८.८%
	भैंसी/राँगा	११२	४५.०%	१३७	५५.०%	१६	६.४%	२३३	९३.६%
	भेडा/बाखा/च्याङ्ग्रा	१२१	४८.६%	१२८	५१.४%	३७	१४.९%	२१२	८५.१%
	बंगुर/सुंगुर	३	१.२%	२४६	९८.८%	२	.८%	२४७	९९.२%
	अन्य चौपाया	१	.४%	२४८	९९.६%	१	.४%	२४८	९९.६%
	हाँस/कुखुरा	१०८	४३.४%	१४१	५६.६%	२२	८.८%	२२७	९१.२%
	अन्य पंक्षी	७	२.८%	२४२	९७.२%	२	.८%	२४७	९९.२%
१६	गाई/गोरू	१६३	४१.३%	२३२	५८.७%	८	२.०%	३८७	९८.०%
	भैंसी/राँगा	१४९	३७.७%	२४६	६२.३%	१५	३.८%	३८०	९६.२%
	भेडा/बाखा/च्याङ्ग्रा	२४३	६१.५%	१५२	३८.५%	८०	२०.३%	३१४	७९.७%
	बंगुर/सुंगुर	८३	२१.१%	३११	७८.९%	२१	५.३%	३७३	९४.७%
	अन्य चौपाया	९	२.३%	३८५	९७.७%	२	.५%	३९२	९९.५%
	हाँस/कुखुरा	२१५	५४.६%	१७९	४५.४%	४८	१२.२%	३४६	८७.८%
	अन्य पंक्षी	५	१.३%	३८९	९८.७%	०	०.०%	३९४	१००.०%
१७	गाई/गोरू	१५१	२७.९%	३९१	७२.१%	१३	२.४%	५२९	९७.६%
	भैंसी/राँगा	२१६	३९.९%	३२६	६०.१%	१७	३.१%	५२५	९६.९%
	भेडा/बाखा/च्याङ्ग्रा	३०८	५६.८%	२३४	४३.२%	७८	१४.४%	४६४	८५.६%
	बंगुर/सुंगुर	८	१.५%	५३४	९८.५%	४	.७%	५३८	९९.३%
	अन्य चौपाया	५	.९%	५३७	९९.१%	२	.४%	५४०	९९.६%
	हाँस/कुखुरा	२४५	४५.२%	२९७	५४.८%	१०३	१९.०%	४३९	८१.०%
	अन्य पंक्षी	६	१.१%	५३६	९८.९%	२	.४%	५४०	९९.६%
जम्मा	गाई/गोरू	१२०१	२२.९%	४०३६	७७.१%	५५	१.१%	५१८२	९८.९%
	भैंसी/राँगा	२३२८	४४.५%	२९०९	५५.५%	२२३	४.३%	५०१४	९५.७%
	भेडा/बाखा/च्याङ्ग्रा	३१८२	६०.८%	२०५५	३९.२%	८८१	१६.८%	४३५४	८३.२%
	बंगुर/सुंगुर	८१०	१५.५%	४४२५	८४.५%	२६०	५.०%	४९७५	९५.०%
	अन्य चौपाया	३५	.७%	५२००	९९.३%	८	.२%	५२२७	९९.८%
	हाँस/कुखुरा	२५११	४८.०%	२७२४	५२.०%	५६९	१०.९%	४६६६	८९.१%
	अन्य पंक्षी	४६	.९%	५१८९	९९.१%	१२	.२%	५२२३	९९.८%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

४.१२.३ पशुपंक्षीहरूको बिक्रीका आधारमा घरपरिवारको विवरण

तालिका नं. ५३ : पशुपंक्षीहरूको विक्रिका आधारमा घर परिवारको विवरण (गत १२ महिनामा)

वडा	गाई/ गोरू		भैंसी / राँगा		भेडा/बाखा/च्याङ्ग्रा		बंगुर/सुंगुर		अन्य चौपाया		हाँस/कुखुरा		अन्य पंक्षी	
	बिक्री गर्ने परिवार	बिक्री संख्या	बिक्री गर्ने परिवार	बिक्री संख्या	बिक्री गर्ने परिवार	बिक्री संख्या	बिक्री गर्ने परिवार	बिक्री संख्या	बिक्री गर्ने परिवार	बिक्री संख्या	बिक्री गर्ने परिवार	बिक्री संख्या	बिक्री गर्ने परिवार	बिक्री संख्या
१	१	८	७	७	५१	९७	५	४५	१	८	३७	७०८०	१	६
२	३	९	०		२१	३४	०		०		१५	९२२	०	
३	२	४	२	२	५	१६	०		०		०		०	
४	३	५५	१२	१८	९१	१८२	२२	३८	०		४५	९२९७	०	
५	५	८	३३	३५	८४	३२०	२४	३३	०		५८	५७९	०	
६	२	५	५	६	८७	२६४	८६	२०२	१	८	७६	६३३१	५	४५४८
७	०		४	५	५५	९४	१२	५५	१	५	१५	५०६४	०	
८	०		८	११	४६	९९	३५	११३	०		२०	१०८	०	
९	२	९	६	१२	४१	८७	१२	७०३७	०		२६	४१६	०	
१०	६	१३	४०	४२	५६	११९	१५	३५	०		२६	७१८०	०	
११	०		१०	१२	२४	६२	५	१७	०		९	६६१६	१	८००
१२	२	२	३३	४२	९०	२१४	८	३१	०		३२	१६२६	०	
१३	३	३	९	१०	१७	४१	३	४१०	०		१८	३६५	१	९
१४	२	३	६	७	१८	६४	६	३०	०		१९	१३७४९	०	
१५	३	११	१६	२०	३७	७४	२	१३	१	५	२२	१६५४	२	१६
१६	८	१७	१५	६३	८०	२६४	२१	४२	२	४	४८	६३१८	०	
१७	१३	६०२४	१७	२०३६	७८	४१८३	४	२६	२	२३	१०३	११६९०	२	३१
जम्मा	५५	६१७१	२२३	२३२८	८८१	६२१४	२६०	८१२७	८	५३	५६९	७८९९५	१२	५४१०

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

नगरपालिकामा कुल पशुपंक्षी पाल्ने घरपरिवारहरूमध्ये ५५ घरपरिवारले बितेका १२ मिहनाभित्र ६१७१ वटा गाई/गोरु बिक्री गरेको देखिन्छ । त्यसैगरी २२३ घरपरिवारले २३२८ वटा भैंसी/राँगा, ८८१ घरपरिवारले ६२१४ वटा भेडा/बाखा/च्याङ्ग्रा, २६० घरपरिवारले ८१२७ वटा बंगुर/सुंगुर, ८ घरपरिवारले ५३ वटा अन्य चौपाया, ५६९ घरपरिवारले ७८९९५ वटा हाँस/कुखुरा र १२ घरपरिवारले ५४१० वटा अन्य पंक्षी बिक्री गरेको पाइन्छ । यस नगरपालिकामा पशुपंक्षी पालन व्यवसायलाई आधुनिकीकरण गरी पशुपंक्षी पाल्न सकिने सम्भावना भएको हुनाले त्यसका लागि पशुपंक्षी पालक कृषकहरूलाई प्रोत्साहन गरी प्राविधिक ज्ञान, बजारको व्यवस्था तथा सहुलियतपूर्ण ऋण र पशुपंक्षी बिमालाई प्रभावकारी ढंगले लागू गर्न सके स्थानीय अर्थतन्त्रमा टेवा पुग्नुका साथै रोजगारीका अवसरहरू वृद्धि हुन्छन् । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ । यसपूर्व उल्लेख गरिए जस्तै अन्य पशुपंक्षीको तुलनामा यस नगरपालिकामा भेडा/बाखा/च्याङ्ग्रा र हाँस/कुखुराको पालन तुलनात्मक रूपमा सहज र राम्रो आम्दानी दिने भएकोले तथ्याङ्कमा बढी देखिएको हो । यद्यपि तथ्याङ्कलाई हेर्दा नगण्य संख्यामा बाहेक सबै प्रकारका

पशुपंक्षीहरूको ठूलो परिमाणमा व्यवसायिक उत्पादन भएको देखिँदैन । यसले निर्वाहमूखी पशुपंक्षीपालनको नै निरन्तरता देखाउँछ । वडागत विस्तृत विवरण माथिको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

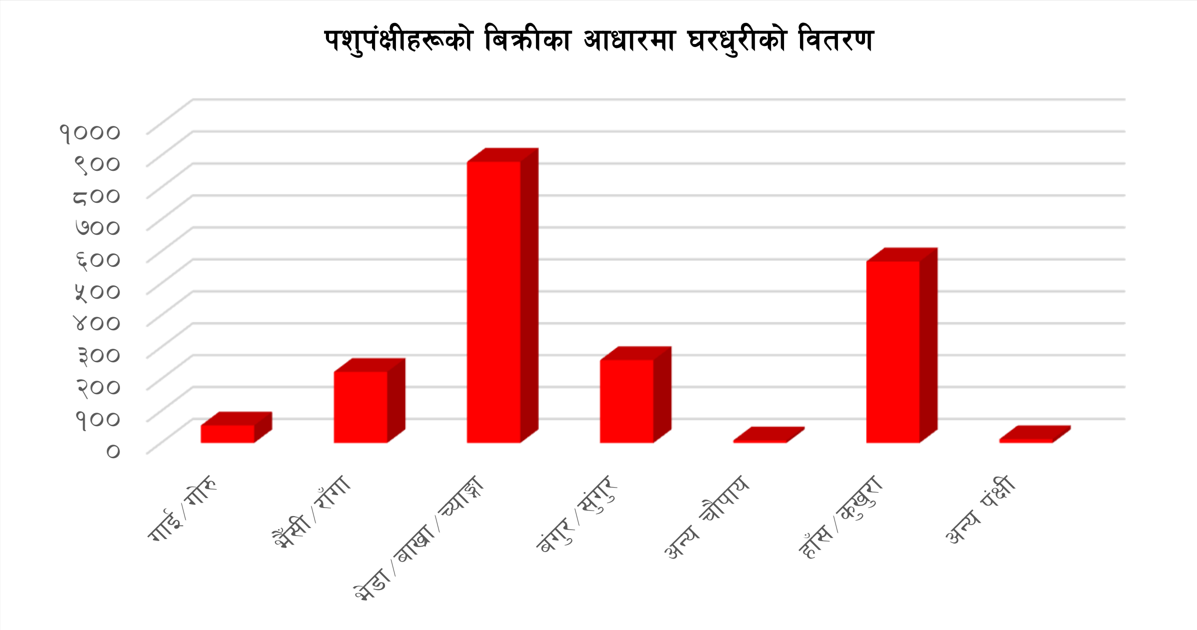

४.१२.४ पशुपंक्षी जन्य वस्तुको उत्पादनको आधारमा घरपरिवारको विवरण

तालिका नं. ५४ : पशुपंक्षी जन्य वस्तुको उत्पादनको आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा	दूध		दूधजन्य वस्तु (घ्यू, चिज, मखन आदि)		अण्डा		पशुपंक्षी जन्य अन्य उत्पादन	
	उत्पादन भएको	उत्पादन नभएको	उत्पादन भएको	उत्पादन नभएको	उत्पादन भएको	उत्पादन नभएको	उत्पादन भएको	उत्पादन नभएको
१	८२	२२९	१०	३०१	२	३०९	०	३११
२	१२	९८	१	१०९	०	११०	०	११०
३	४२	३४	८	६८	०	७६	०	७६
४	३७	३३६	३१	३४२	१०	३६३	०	३७३
५	५७	२५९	३१	२८५	७९	२३७	०	३१६
६	५	३२३	४	३२४	२	३२६	१	३२७
७	२९	३११	१	३३९	२	३३८	०	३४०
८	१३	२१५	९	२१९	०	२२८	०	२२८
९	२७	४०६	५	४२८	०	४३३	०	४३३
१०	१४१	२९६	१६	४२१	२	४३५	०	४३७
११	७६	२५९	४२	२९३	५	३३०	०	३३५
१२	१२५	२०९	८४	२५०	५	३२९	०	३३४
१३	९०	११६	५	२०१	२	२०४	०	२०६
१४	९४	१२९	१८	२०५	२	२२१	०	२२३
१५	५७	१९२	१२	२३७	१	२४८	०	२४९
१६	९१	३०३	१८	३७६	४८	३४६	३	३९१

वडा	दूध		दूधजन्य वस्तु (घ्यू, चिज, मखन आदि)		अण्डा		पशुपंक्षी जन्य अन्य उत्पादन	
	उत्पादन भएको	उत्पादन नभएको	उत्पादन भएको	उत्पादन नभएको	उत्पादन भएको	उत्पादन नभएको	उत्पादन भएको	उत्पादन नभएको
१७	२०७	३३५	२४	५१८	८	५३४	०	५४२
जम्मा	११८५	४०५०	३१९	४९१६	१६८	५०६७	४	५२३१

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

नगरपालिकामा पशुपंक्षी पाल्ने घरपरिवारहरूमध्ये कुल ११८५ घरपरिवारले मात्र दुध उत्पादन गर्ने गरेको देखिन्छ। त्यसैगरी ३१९ परिवारले दुग्धजन्य पदार्थ, १६८ घरपरिवारले अण्डा उत्पादन र ४ जनाले पशुपंक्षी जन्य अन्य उत्पादन गर्ने गरेको देखिन्छ। पशुपंक्षी पाल्ने घरपरिवारको (घरधुरीको) संख्याको आधारमा हेर्दा पशुपंक्षीजन्य पदार्थको उत्पादन गर्नेको संख्या नगण्य देखिन्छ। तथ्याङ्कलाई विश्लेषण गर्दा उत्पादनमुखीभन्दा अनुपात्दक पशुपंक्षीको संख्या अधिक रहेको पाइन्छ। यद्यपि हाँस/कुखुरा तथा भेंडा बाखाको पशुपंक्षीजन्य उत्पादनभन्दा सिधै बिक्री वितरण गर्न सहज हुने हुँदा उत्पादन कम देखिएको हुनसक्छ। पशुपंक्षी पालनलाई उत्पादनमुखी र व्यवसायिक बनाउन नसक्दा आम्दानी सीमित तथा श्रम र समयको खेर हुन जान्छ। यसतर्फ सम्बन्धित सरोकारवाला सबैको ध्यान जानु जरुरी छ। वडागत पूर्ण विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

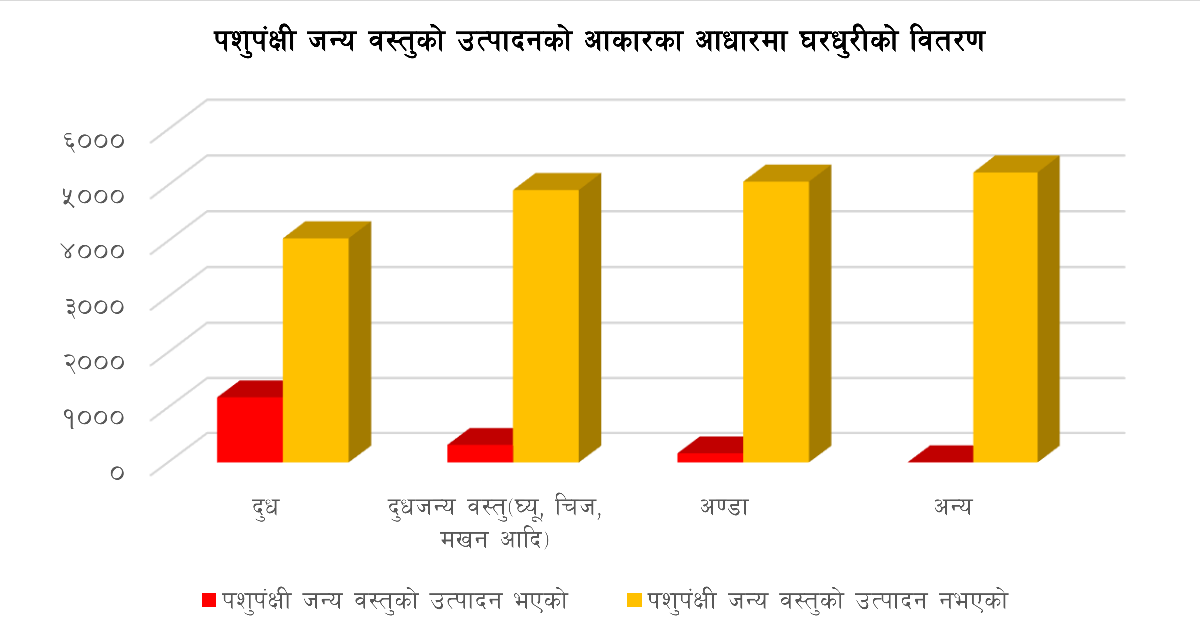

तालिका नं. ५५ : आफ्नो वार्षिक उत्पादनले खान पुग्ने समयअवधिको आधारमा परिवारको विवरण

वडा	० - ३ महिना	४ - ६ महिना	७ - ९ महिना	१०-११ महिना	१२ महिना	जम्मा	औषत खान पुग्ने महिना
१	३६	४०	१७	३	३०२	३९८	१०.१९
२	१४	२१	३	१	१०७	१४६	९.८८
३	३	६	२	०	४४	५५	१०.४५
४	५८	६२	२४	९	१०६	२५९	७.७५
५	२५	८३	२४	४	१९३	३२९	९.४४

वडा	० - ३ महिना	४ - ६ महिना	७ - ९ महिना	१०-११ महिना	१२ महिना	जम्मा	औषत खान पुग्ने महिना
६	६६	१२८	३६	८	६९	३०७	६.६४
७	६७	११३	२५	९	१४१	३५५	७.८५
८	४५	५६	२८	३	८८	२२०	७.६५
९	८७	७६	४०	११	१७६	३९०	७.९५
१०	४६	५२	२७	११	३११	४४७	९.८७
११	४०	७२	११	८	३०५	४३६	९.८५
१२	३६	६४	४४	१३	२५८	४१५	९.५६
१३	२२	२१	८	८	१८२	२४१	१०.१७
१४	५६	३६	३	२	१८३	२८०	८.९०
१५	६०	२१	९	१	११२	२०३	८.०३
१६	७५	३६	१९	९	२८०	४१९	९.२२
१७	४७	३२	६	७	६०८	७००	१०.९०
जम्मा	७८३	९१९	३२६	१०७	३४६५	५६००	९.२०

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

४.१३ पशु नश्ल

नगरपालिकामा पालन गरिने मुख्य पशुपंक्षीहरूमा गाई, भैंसी, बाख्रा, भेंडा र बंगुर रहेका छन् । सामान्यतया व्यवसायिक पशुपालनको विकाससँगै वर्णशंकर तथा उन्नत जातका पशुहरूको हिस्सा कुल पशुको तुलनामा वृद्धि हुँदै गएको पाइन्छ । गाई भैंसीमा कृत्रिम गर्भाधान सेवा उपलब्ध हुनु तथा बाखा र बंगुरतर्फ उन्नत जातका भालेहरूसँग प्रजनन् गराउने परिपाटी बसेको हुँदा यी जातका जनावरहरूमा वर्णशंकरको संख्या बढ्दो छ । तथापि बँधुवा पशुपालन पद्धतिको कमी, कमजोर पशु स्वास्थ्य व्यवस्थापन, कुपोषण तथा पशुपालनसम्बन्धी प्राविधिक ज्ञान तथा चेतनाको अभावको कारण वर्ण शंकरबाट उत्पादनमा खासै उत्साह थपिएको अवस्था छैन । त्यसैगरी ठूलो संख्यामा रहेका कम उत्पादक जनावरहरूले अपेक्षाकृत बढी उत्पादक जनावरहरूको आहारा खाई दिनु तथा सबै न्यून उत्पादक जनावरहरूलाई हटाएर उन्नत जातको जनावर किनेर पाल्नु न त सम्भव छ, न व्यवहारिक हुन्छ । तसर्थ नश्ल सुधारमार्फत् नयाँ जन्मिएका जनावरका बच्चाहरू भविष्यको लागि राम्रो माउ हुने कुरा मध्यनजर गरी थप कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नु आवश्यक छ ।

सारांशमा, विगतका वर्षहरूमा नगरपालिकाको पशुपालन क्षेत्रले केही सुधार गरेको छ जसले गर्दा पशुपंक्षीजन्य उत्पादनमा परिमाणत्मक विकास सम्भव भएको छ । तर हालको परिमाणात्मक विकासको गति सुस्त छ । पशुपालन क्षेत्रमा क्रमिक रूपमा व्यवसायिकता थपिएको छ तर पशुपंक्षीजन्य उत्पादन प्रशोधनका लागि पर्याप्त उद्योगहरूको स्थापना हुन सकेको पाईदैन । त्यसैगरी, पशुपालनतर्फ गुणात्मक विकासको समेत खाँचो सर्वत्र महसुस गरिएको छ । पशुपालनसँग आवद्ध श्रमिक तथा महिला वर्गहरूको उत्पादकत्व अति न्यून हुनु, युवा वर्गहरू विदेश पलायन हुनु र सो अनुरूप पशुपालनमा यान्त्रिकीकरण हुन नसक्नु, पशु पालन क्षेत्रमा पुँजी लगानीको आकार धेरै सानो हुनु तथा सर्वसाधारण पशुपालनले कृषि अर्थतन्त्रमा दिएको योगदानको बारेमा अज्ञानता आदि कारणले गर्दा पशुपालन क्षेत्रबाट आशातीत उपलब्धि हासिल हुन सकिरहेको छैन ।

४.१३.१ पशुपंक्षीमा लाग्ने रोग तथा किरा

कृषकहरूको मुख्य आम्दानीको स्रोतको रूपमा रहेको पशुपंक्षीहरूको पालन यस नगरपालिकाको प्रमुख पेशामध्ये एक हो । नगरपालिकामा देखिने पशु रोगहरूमा रेविज, खोरेत, पिपिआर, स्वाइन फिवर, भ्यागुते, चरचरे, नाम्ले, माटे, थुनेलो, प्रजनन् सम्बन्धी र जुका पर्दछन्। नगरपालिकाको वन जङ्गलसँग जोडिएका वडाहरूमा एन्टी रेजिव खोप लगाउनुपर्ने देखिन्छ भने खोरेत, पिपिआर, स्वाइन फिवर जस्ता अत्यन्त संक्रामक रोगको प्रकोप पनि यस नगरपालिकामा एदाकदा देखिने गरेको छ। यसका कारणहरूलाई हेर्दा पशुको अवैध आवत जावत, दयनिय व्यवस्थापन, खोप लगाउनुपर्छ भन्ने चेतनाको कमी आदि मान्न सकिन्छ। यी रोगको नियन्त्रणका लागि जिल्ला पशु सेवा कार्यालयबाट निरन्तर प्रयास भैरहेको देखिन्छ।

जिवाणुबाट हुने रोगहरूमध्ये भ्यागुत्ते, चरचरे विरुद्ध यस नगरपालिकाका किसानहरूले खोप लगाउने गरेको पाइन्छ। तापनि यी रोगहरू फाट्टफुट्ट रूपमा देखिने गरेका छन्। नगरपालिकामा स्वाइन फिवर, खोरेत, रेविज विरुद्धको खोपकार्य समेत विभिन्न वडाहरूमा सञ्चालन गर्न सकेमा धेरै हदसम्म रोग नियन्त्रण कार्य सफल हुने देखिन्छ।सामान्यतया पशुपंक्षीमा ठूलो माहामारी फैलिएको पाइँदैन।तथापि यहाँका पशुपंक्षीहरूमा खोरेत, भ्यागुते, चरचरे, नाम्लेजुका, रेवीज जस्ता रोगहरूको र पंक्षीहरूमा मुलत रानीखेत, गम्बोरा, सिआरडी र बर्डफ्लू मुख्य रूपमा लाग्ने गरेको छ ।

४.१३.२ पशुपंक्षी, खाद्यान्न, तरकारी, फलफूल, माछा, मौरी, रेशम खेती आदि सम्बन्धी व्यवसायिक फर्महरूको विवरण

नेपालका अधिकांश क्षेत्रमा निर्वाहमुखी, परम्परागत र असंगठित खेति गर्ने प्रचलन विद्यमान छ । कृषि व्यवसायलाई सम्मानित, प्रतिफलमुखी र वैज्ञानिक बनाउन यसलाई संगठित र संस्थागत ढङ्गले विकास गर्नु जरुरी छ । हाल देशका विभिन्न स्थानहरूमा व्यवसायिक कृषि फर्महरू दर्ता भई संगठित र संस्थागत हिसाबले खेतिपाती गर्ने अभ्यासको सुरुवात भएको छ । यसरी वैज्ञानिक हिसाबले फर्म दर्ता गरी कृषि व्यवसाय सञ्चालन गर्दा राज्यद्वारा दिइने अनुदान र प्रविधिहरू प्राप्त गर्न समेत सहयोग पुग्दछ । यसले कृषि व्यवसायलाई संगठित र व्यवसायिक बनाउन मद्दत पुऱ्याउँछ ।

४.१४ कृषि

४.१४.१ कृषियोग्य जमिनको स्वामित्वका आधारमा घरपरिवारको विवरण

तालिका नं. ५६ : कृषि योग्य जमिनको स्वामित्वका आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा	कृषि योग्य जमिनको स्वामित्व भएको		कृषि योग्य जमिनको स्वामित्व नभएको	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
१	४१४	५७.१%	३११	४२.९%
२	१६३	३१.९%	३४८	६८.१%
३	६४	१८.६%	२८०	८१.४%
४	२६९	३८.६%	४२८	६१.४%
५	३४८	६२.६%	२०८	३७.४%
६	३१३	८४.४%	५८	१५.६%
७	३७३	७४.३%	१२९	२५.७%
८	२४१	७२.६%	९१	२७.४%
९	४०५	५२.३%	३७०	४७.७%

वडा	कृषि योग्य जमिनको स्वामित्व भएको		कृषि योग्य जमिनको स्वामित्व नभएको	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
१०	४७४	५८.२%	३४०	४१.८%
११	४८७	६१.२%	३०९	३८.८%
१२	४६२	७६.४%	१४३	२३.६%
१३	२९९	४०.८%	४३३	५९.२%
१४	२९५	३७.४%	४९४	६२.६%
१५	२२५	२८.५%	५६५	७१.५%
१६	४७५	४१.३%	६७६	५८.७%
१७	७५०	४८.९%	७८५	५१.१%
जम्मा	६०५७	५०.४%	५९६८	४९.६%

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

नगरपालिकामा रहेका कुल घरपरिवारहरूमध्ये कृषि प्रयोजनको जमिनको स्वामित्व भएका वा प्रयोग गरेका घरपरिवारहरूको संख्या ६०५७ अर्थात् ५०.४ प्रतिशत र त्यस प्रकारको जमिन नभएकाको संख्या ५९६८ अर्थात् ४९.६ प्रतिशत रहेका छन् । यस तथ्याङ्कले नगरपालिकाको ठूलो जनसंख्या कृषिमा संलग्न भएको देखाउँछ । यस प्रकारको संलग्नताबाट कृषिलाई उच्च प्रतिफलमूखी बनाउन ध्यान पुऱ्याउनु पर्ने र कृषि क्षेत्रमा रहेको अदृष्य बेरोजगारीलाई न्यून गर्ने कार्यक्रमहरू तय गर्नुपर्ने हुन्छ । वडागत विस्तृत विवरण माथिको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । नेपालको संविधानको भाग ३ धारा ३६ (३) बमोजिम “प्रत्येक नागरिकलाई कानुनबमोजिम खाद्य सम्प्रभुताको हक” को सुनिश्चितता गरिएको परिप्रेक्ष्यमा कृषि उत्पादनमा आत्मनिर्भरता हासिल गर्न भूमिको वैज्ञानिक वितरण र व्यवस्थापन गर्दै व्यवसायिक खेतीतर्फ कृषकलाई आर्कषित गर्ने नीति राज्यद्वारा अंगिकार गरिनुपर्छ ।

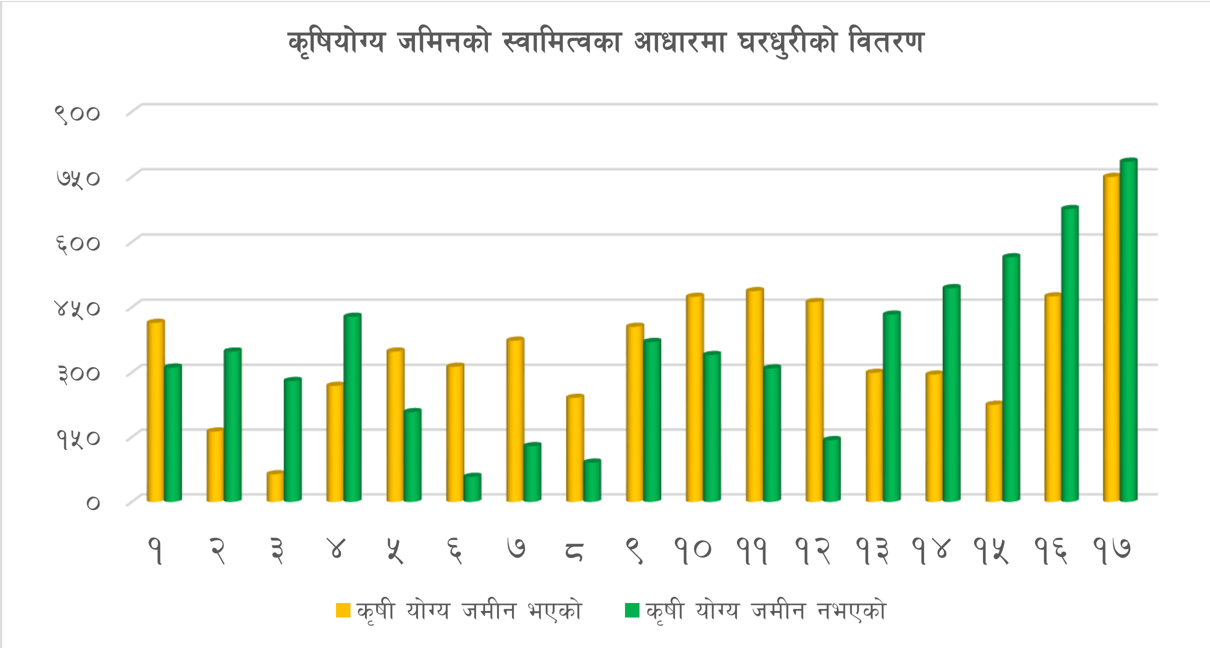

४.१४.२ कृषि पेशा अंगाल्ने परिवार, कृषक परिवार र उनीहरूले भोगचलन गरेको जमिनको विवरण

तालिका नं. ५७ : कृषि पेशा अंगाल्ने परिवार, कृषक परिवार र उनीहरूले भोगचलन गरेको जमिनको विवरण

वडा	आफ्नो जग्गा आफैँले चलन गरेको		अरूको जग्गा आफूले चलन गरेको		आफ्नो जग्गा अरूले चलन गरेको		जम्मा	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
१	२७६	५.९%	१३५	१०.७%	४४	५.६%	४५५	६.८%
२	९४	२.०%	५३	४.२%	३६	४.६%	१८३	२.७%
३	५२	१.१%	६	.५%	११	१.४%	६९	१.०%
४	१८७	४.०%	८९	७.१%	१४	१.८%	२९०	४.३%
५	२९८	६.४%	७३	५.८%	४२	५.४%	४१३	६.१%
६	३०७	६.६%	२४	१.९%	१०	१.३%	३४१	५.१%
७	३३३	७.१%	३८	३.०%	२४	३.१%	३९५	५.९%
८	२०९	४.५%	२३	१.८%	१९	२.४%	२५१	३.७%
९	३५३	७.५%	५९	४.७%	३८	४.९%	४५०	६.७%
१०	३६८	७.९%	९८	७.८%	६५	८.३%	५३१	७.९%
११	३६३	७.८%	९१	७.२%	८१	१०.४%	५३५	८.०%
१२	३३७	७.२%	१०३	८.२%	७८	१०.०%	५१८	७.७%
१३	१८७	४.०%	५९	४.७%	६६	८.५%	३१२	४.६%
१४	२०६	४.४%	८१	६.४%	४७	६.०%	३३४	५.०%

वडा	आफ्नो जग्गा आफैंले चलन गरेको		अरूको जग्गा आफूले चलन गरेको		आफ्नो जग्गा अरूले चलन गरेको		जम्मा	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
१५	१८२	३.९%	३५	२.८%	४०	५.१%	२५७	३.८%
१६	३३३	७.१%	८७	६.९%	८६	११.०%	५०६	७.५%
१७	५९७	१२.८%	२०२	१६.१%	७८	१०.०%	८७७	१३.१%
जम्मा	४६८२	१००.०%	१२५६	१००.०%	७७९	१००.०%	६७१७	१००.०%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नगरपालिकामा कृषि प्रयोजनको जमिन भएका वा कृषि प्रयोजनको जमिन भोगचलन गर्ने परिवार मध्ये आफ्नो जग्गा आफैले चलन गरेको ४६८२ घरपरिवार, अरुको जग्गा आफुले चलन गरेको १२५६ घरपरिवार र आफ्नो जग्गा अरुलाई चलन गर्न दिएको ७७९ घरपरिवार रहेको छ । सबै कृषि प्रयोजनको जमिन हुने परिवारले कृषि कर्म गरेको छैनन् भने कृषि प्रयोजनको जमिन नहुने परिवारले पनि अरुको जमिनमा खेति गर्ने गरेका छन् । मूलत यस तथ्याङ्कले कृषि प्रयोजनको जमिनको पूर्णरुपमा सदुपयोग भई दिगो उत्पादनशील काममा प्रयोग भएको छ कि छैन भन्ने कुरालाई इङ्गित गर्दछ । पहिलो कुरा वास्तविक कृषि कर्ममा संलग्न परिवारले जमिनको सही सदुपयोग गर्न पाउनुपर्दछ भने दोस्रो कृषि योग्य जमिनलाई जमिनको स्तरअनुसार बालीनाली लगाई सदुपयोग गर्नुपर्दछ ।

४.१४.३ खेतीपातीमा उपयोग भएको जग्गा जमिनको आकारको आधारमा घरपरिवारको विवरण

तालिका नं. ५८ : खेतीपातीमा उपयोग भएको जग्गा जमिनको आकारको आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा नं.	०.०१ हे - ०.५ हे.	०.५ हे. - १ हे.	१ हे. - २ हे.	२ हे. - ५ हे.	५ हे. - १० हे.	१० हे. भन्दा बढी	जम्मा
१	३६६	६२	११	६	६	४	४५५
२	१४१	३२	९	१	०	०	१८३
३	५२	११	३	१	१	१	६९
४	२६२	१७	४	५	२	०	२९०
५	३२४	८०	७	२	०	०	४१३
६	२७६	५०	१०	४	०	१	३४१
७	३४६	४२	४	२	१	०	३९५
८	२२०	२१	६	१	३	०	२५१
९	३८२	४७	१३	२	६	०	४५०
१०	३९०	१०३	२८	७	२	१	५३१
११	३९१	१०५	२०	१०	८	१	५३५
१२	४२२	७४	१२	१	८	१	५१८
१३	२३०	५९	१६	३	३	१	३१२
१४	२५९	४९	१५	४	५	२	३३४
१५	२२३	२६	३	४	०	१	२५७

वडा नं.	०.०१ हे - ०.५ हे.	०.५ हे. - १ हे.	१ हे. - २ हे.	२ हे. - ५ हे.	५ हे. - १० हे.	१० हे. भन्दा बढी	जम्मा
१६	३९३	६९	२२	६	११	५	५०६
१७	६६९	११५	४७	३०	१४	२	८७७
जम्मा	५३४६	९६२	२३०	८९	७०	२०	६७१७
प्रतिशत	७९.६%	१४.३%	३.४%	१.३%	१.०%	०.३%	१००.०%

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

नगरपालिकामा रहेको कृषियोग्य जमिनको घरपरिवारअनुसार आधा हेक्टरभन्दा कम जमिनमा खेती गरी निर्वाह गर्ने घरपरिवारको संख्या ५,३४६ अर्थात् ७९.६ प्रतिशत, आधा हेक्टर देखि १ हेक्टर जमिनमा खेती गर्ने घरपरिवारको संख्या ९६२ अर्थात् १४.३ प्रतिशत, १ हेक्टर देखि २ हेक्टर जमिनमा खेतीगर्नेको घरपरिवार संख्या २३० अर्थात् ३.४ प्रतिशत, २ हेक्टर देखि ५ हेक्टर खेतीगर्ने घरपरिवारको संख्या ८९ अर्थात १.३ प्रतिशत, ५ देखि १० हेक्टर जमिनमा खेती गर्नेको घरपरिवारको संख्या ७० अर्थात १.० प्रतिशत र १० हेक्टर भन्दा माथि जमिनमा खेती गर्ने घर परिवारको संख्या २० अर्थात ०.३ प्रतिशत रहेको छ। माथिको तथ्याङ्कलाई हेर्दा दुईवटा तथ्यहरू स्पष्ट देखिन्छन्। पहिलो, अधिकांश घरपरिवारहरूको २ हेक्टरभन्दा कम आकारको जमिन रहेकोले जमिनको खण्डिकरणका कारण व्यवसायिक र वैज्ञानिक कृषि प्रणालीअनुसार खेती गर्न कठिन भएको तथा अर्कोतर्फ निर्वाहमूखी कृषिमा मात्र समय र श्रम खर्चिनु पर्ने अवस्था रहेको देखिन्छ। नेपालको संविधानको, भाग ४, धारा ५१ (ङ)(२) बमोजिम “अनुपस्थित भू-स्वामित्वलाई निरुत्साहित गर्दै जग्गाको चक्लाबन्दी गरी उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गर्ने” राज्यको कृषि तथा भूमिसुधार नीतिअनुसार जग्गा बाँझो राख्ने प्रवृतिलाई न्यूनीकरण गर्दै व्यावसायिक र नाफामूलक कृषिमा जोड दिनु आवश्यक देखिन्छ।

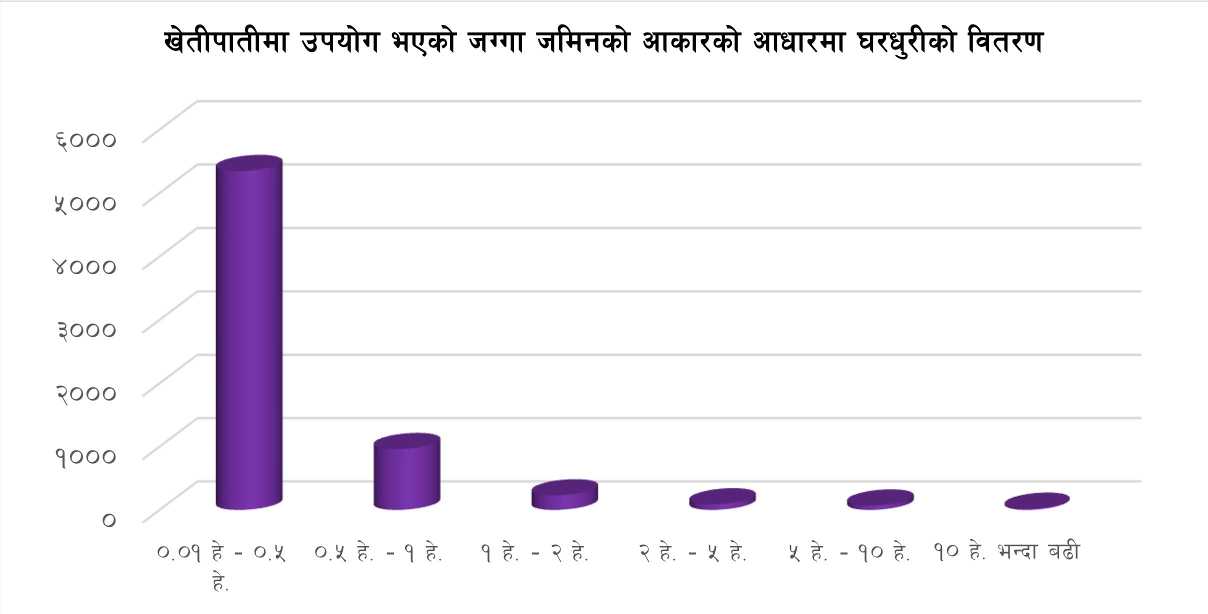

४.१४.४ कृषि प्रयोजनका लागि भएको जग्गा जमिन सम्बन्धि विवरण

तालिका नं. ५९ : कृषि प्रयोजनका लागि भएको जग्गा जमिन सम्बन्धि विवरण

वडा	जमिन भएको वा भोगचलन गर्ने परिवार	जमिन भोगचलन मात्र गर्ने परिवार	जम्मा जग्गाको क्षेत्रफल (हे)	
	संख्या	संख्या	जम्मा क्षेत्रफल	प्रतिपरिवार औषत जमिन
१	४५५	४११	२३६.८०	०.५२
२	१८३	१४७	६८.७६	०.३८
३	६९	५८	४७.२५	०.६८
४	२९०	२७६	९१.१४	०.३१
५	४१३	३७१	१४४.९१	०.३५
६	३४१	३३१	१२५.५४	०.३७
७	३९५	३७१	११२.९८	०.२९
८	२५१	२३२	८८.०६	०.३५
९	४५०	४१२	१८१.११	०.४०
१०	५३१	४६६	२४९.८८	०.४७
११	५३५	४५४	२७९.४१	०.५२
१२	५१८	४४०	२२३.६७	०.४३
१३	३१२	२४६	१५१.३८	०.४९
१४	३३४	२८७	१७४.३६	०.५२
१५	२५७	२१७	८३.९१	०.३३
१६	५०६	४२०	३०८.८५	०.६१
१७	८७७	७९९	४९१.०४	०.५६
जम्मा	६७१७	५९३८	३०५९.०४	०.४६

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

यस नगरपालिकामा आफ्नै स्वामित्वमा कृषियोग्य जमिन भएका कुल घरपरिवार ६७१७ मध्ये ५९३८ घरपरिवारहरूको जमिन खेतीपातीको लागि प्रयोग भएको छ। जुन हेक्टरमा ३,०५९.०४ हेक्टर हुन आउँछ। वडाअनुसार विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

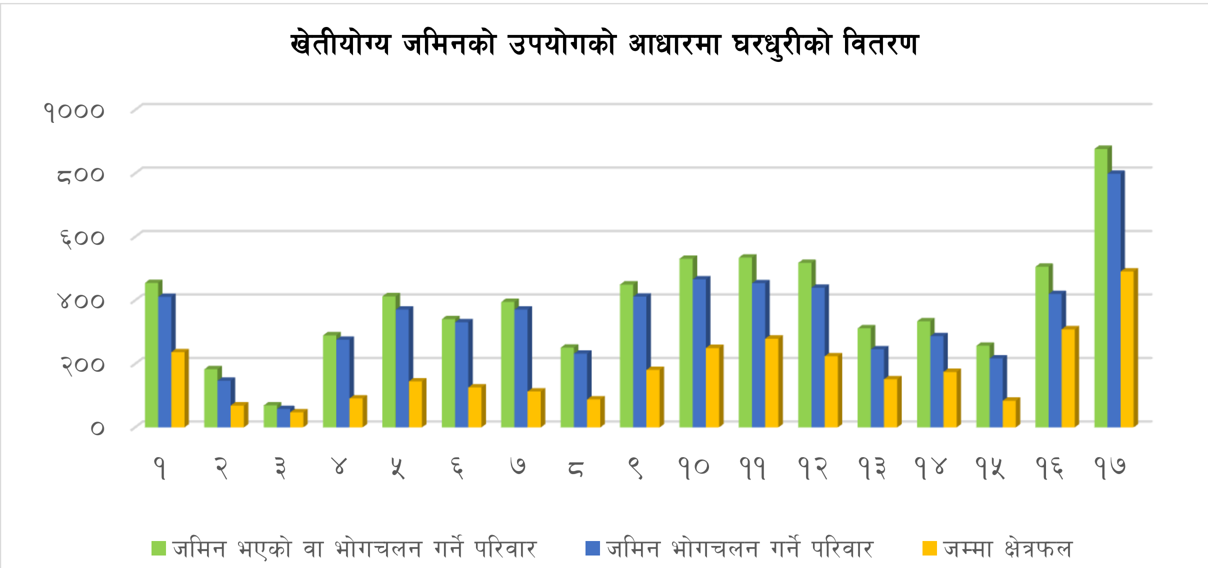

४.१४.५ कृषि उत्पादनमा आबद्ध घरपरिवारको विवरण

तालिका नं. ६० : कृषि उत्पादनमा आबद्ध घरपरिवारको विवरण

वडा	कृषिमा आवद्ध भएको		कृषिमा आवद्ध नभएको		जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	
१	३९८	९६.१%	१६	३.९%	४१४
२	१४८	९०.८%	१५	९.२%	१६३
३	५७	८९.१%	७	१०.९%	६४
४	२५९	९६.३%	१०	३.७%	२६९
५	३३०	९४.८%	१८	५.२%	३४८
६	३०७	९८.१%	६	१.९%	३१३
७	३५५	९५.२%	१८	४.८%	३७३
८	२२१	९१.७%	२०	८.३%	२४१
९	३९१	९६.५%	१४	३.५%	४०५
१०	४४७	९४.३%	२७	५.७%	४७४
११	४३६	८९.५%	५१	१०.५%	४८७
१२	४१५	८९.८%	४७	१०.२%	४६२
१३	२४२	८०.९%	५७	१९.१%	२९९
१४	२८१	९५.३%	१४	४.७%	२९५
१५	२०३	९०.२%	२२	९.८%	२२५
१६	४२१	८८.६%	५४	११.४%	४७५
१७	७०३	९३.७%	४७	६.३%	७५०
जम्मा	५६१४	९२.७%	४४३	७.३%	६०५७

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

आफ्नै स्वामित्वको जमिनमा होस् वा अर्काको जमिन, खेतीपातीमा संलग्न कुल घरपरिवारको संख्या ५६१४ अर्थात् ९२.७ प्रतिशत र असंलग्न घरपरिवारको संख्या ४४३ अर्थात् ७.३ प्रतिशत रहेको छ। यसमध्ये सबैभन्दा बढी खेतीपातीमा संलग्न घरपरिवारहरू ७०३ वडा नं. १७ मा र कम घरपरिवारहरू ५७ वडा नं. ३ मा रहेका छन्। विगतमा भन्दा खेतीपातीमा संलग्न घरपरिवारको संख्या क्रमश कम हुँदै गएको देखिन्छ। यसको कारण कृषिमा अपेक्षाकृत आम्दानी नहुनु र अन्य पेशा र रोजगारीका अवसरहरू समेत वृद्धि हुनु हुन्। वडाअनुसार विस्तृत विवरण माथिको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

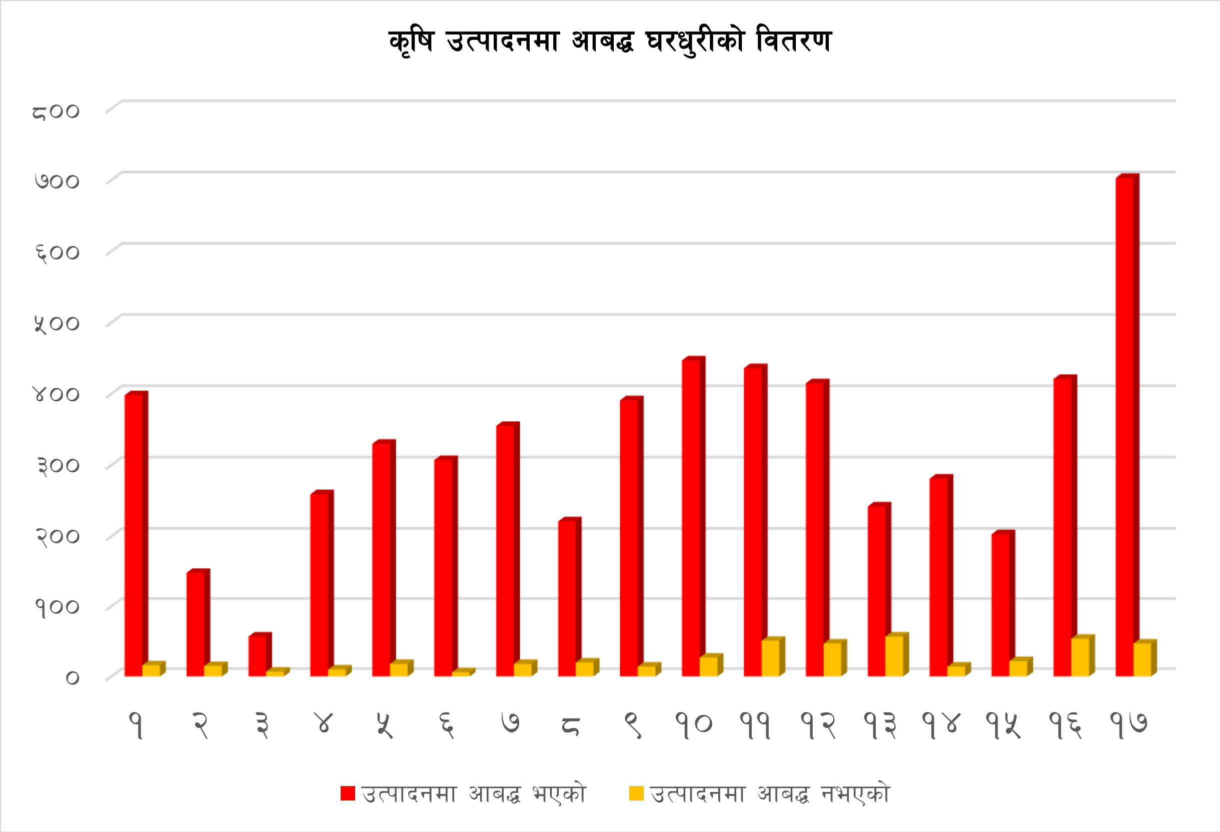
कृषि उत्पादनमा आबद्ध घरधुरीको वितरण
८००
७००
६००
५००
४००
३००
२००
१००
०
१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७
उत्पादनमा आबद्ध भएको
उत्पादनमा आबद्ध नभएको

४.१४.६ कृषि बाली उत्पादनको आधारमा घरपरिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

तालिका नं. ६१ : कृषि बाली उत्पादनको आधारमा घरपरिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

बाली समूह		वडा नं.																	
		१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	जम्मा
अन्न बाली	उत्पादन भएको	३७८	१४०	५६	२५८	३२६	३०५	३४५	२०८	३८६	४३५	४१५	३९२	२३१	२५१	१९९	३८३	६७०	५३७८
	उत्पादन नभएको	२०	८	१	१	४	२	१०	१३	५	१२	२१	२३	११	३०	४	३८	३३	२३६
	जम्मा	३९८	१४८	५७	२५९	३३०	३०७	३५५	२२१	३९१	४४७	४३६	४१५	२४२	२८१	२०३	४२१	७०३	५६१४
दाल बाली	उत्पादन भएको	२३	११	१	१५३	१४०	२२९	१०८	१०	५९	९२	६२	१६०	१२	३०	३५	१५३	९४	१३७२
	उत्पादन नभएको	३७५	१३७	५६	१०६	१९०	७८	२४७	२११	३३२	३५५	३७४	२५५	२३०	२५१	१६८	२६८	६०९	४२४२
	जम्मा	३९८	१४८	५७	२५९	३३०	३०७	३५५	२२१	३९१	४४७	४३६	४१५	२४२	२८१	२०३	४२१	७०३	५६१४
तेल बाली	उत्पादन भएको	१५६	२५	४०	७१	१३०	१८३	१५०	७९	१५५	३७१	३०४	८४	५३	१४७	५९	८५	३१४	२४०६
	उत्पादन नभएको	२४२	१२३	१७	१८८	२००	१२४	२०५	१४२	२३६	७६	१३२	३३१	१८९	१३४	१४४	३३६	३८९	३२०८
	जम्मा	३९८	१४८	५७	२५९	३३०	३०७	३५५	२२१	३९१	४४७	४३६	४१५	२४२	२८१	२०३	४२१	७०३	५६१४
तरबारी बाली	उत्पादन भएको	५	४९	९	२०९	२३९	२५२	८५	०	५८	५५	३४	१३९	८९	५०	९२	१२८	१४७	१६४०
	उत्पादन नभएको	३९३	९९	४८	५०	९१	५५	२७०	२२१	३३३	३९२	४०२	२७६	१५३	२३१	१११	२९३	५५६	३९७४
	जम्मा	३९८	१४८	५७	२५९	३३०	३०७	३५५	२२१	३९१	४४७	४३६	४१५	२४२	२८१	२०३	४२१	७०३	५६१४
मसला बाली	उत्पादन भएको	०	२९	२	१०६	१३९	२२४	८४	०	३६	२८	६१	१२०	११	४३	६२	८५	९७	११२७
	उत्पादन नभएको	३९८	११९	५५	१५३	१९१	८३	२७१	२२१	३५५	४१९	३७५	२९५	२३१	२३८	१४१	३३६	६०६	४४८७
	जम्मा	३९८	१४८	५७	२५९	३३०	३०७	३५५	२२१	३९१	४४७	४३६	४१५	२४२	२८१	२०३	४२१	७०३	५६१४
फलफूल बाली	उत्पादन भएको	०	१२	०	७	१५	८८	४	०	१	९	३	६३	१४	२२	३५	११	२९	३१३
	उत्पादन नभएको	३९८	१३६	५७	२५२	३१५	२१९	३५१	२२१	३९०	४३८	४३३	३५२	२२८	२५९	१६८	४१०	६७४	५३०१
	जम्मा	३९८	१४८	५७	२५९	३३०	३०७	३५५	२२१	३९१	४४७	४३६	४१५	२४२	२८१	२०३	४२१	७०३	५६१४
अन्य कृषि बाली	उत्पादन भएको	२	०	०	१	१	१२	६	०	२	१	०	६	८	१	१६	१	१	५८
	उत्पादन नभएको	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
	जम्मा	२	०	०	१	१	१२	६	०	२	१	०	६	८	१	१६	१	१	५८

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

यस नगरपालिकामा खेतीपातीमा संलग्न कुल घरपरिवारमध्ये ५३७८ घर परिवारले अन्नबाली, १३७२ घर परिवारले दलहनबाली, २४०६ घर परिवारले तेलहन बाली, १६४० घर परिवारले तरकारीबाली, ११२७ घर परिवारले मसलाबाली, ३१३ घरपरिवारले फलफूल र बाँकिले अन्य बाली लगाउने गरेका छन् । समग्र तथ्याङ्कको विश्लेषण गर्दा परम्परागत रूपमा अन्न बाली भने झण्डै सबै घरपरिवारहरूले लगाउने गरेको देखियो तर फलफूल, तेलहन र तरकारी जस्ता नगदेबालीको खेतीगर्ने घरपरिवारहरू भने उल्लेख्य रूपमा कम देखिन्छ । यस तथ्याङ्कले परम्परागत निर्वाहमूखी खेतीपातीमा ग्रामीण अर्थतन्त्र सीमित रहेको देखिन्छ । फलफूल, तरकारी र अन्य नगदेबालीको वैज्ञानिक र व्यवसायिक खेतीबाट उर्वर जमिनको पूर्ण सदुपयोग गरी निर्यात प्रवर्द्धन गर्न सकेमात्र ग्रामीण अर्थतन्त्र सबल हुने देखिन्छ । यसका लागि नगरपालिकाले बृहत कृषि विकास गुरुयोजना निर्माण गरी युवा कृषक तथा अन्य कृषकहरूलाई व्यवसायिक ढंगले अधिक फाइदा हुने खालका नगदेबाली, फलफूल तथा तरकारी बालीमा आकर्षण गरी कृषि विमा, विउविजनमा सहुलियत, बजारीकरणको व्यवस्था, कोल्ड स्टोर, तालिम, किटनाशक तथा मलखादको उपलब्धता जस्ता विषयहरूमा स्थानीय सरकारले ध्यान पुऱ्याउनु जरुरी छ । कृषि सम्बन्धि थप विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

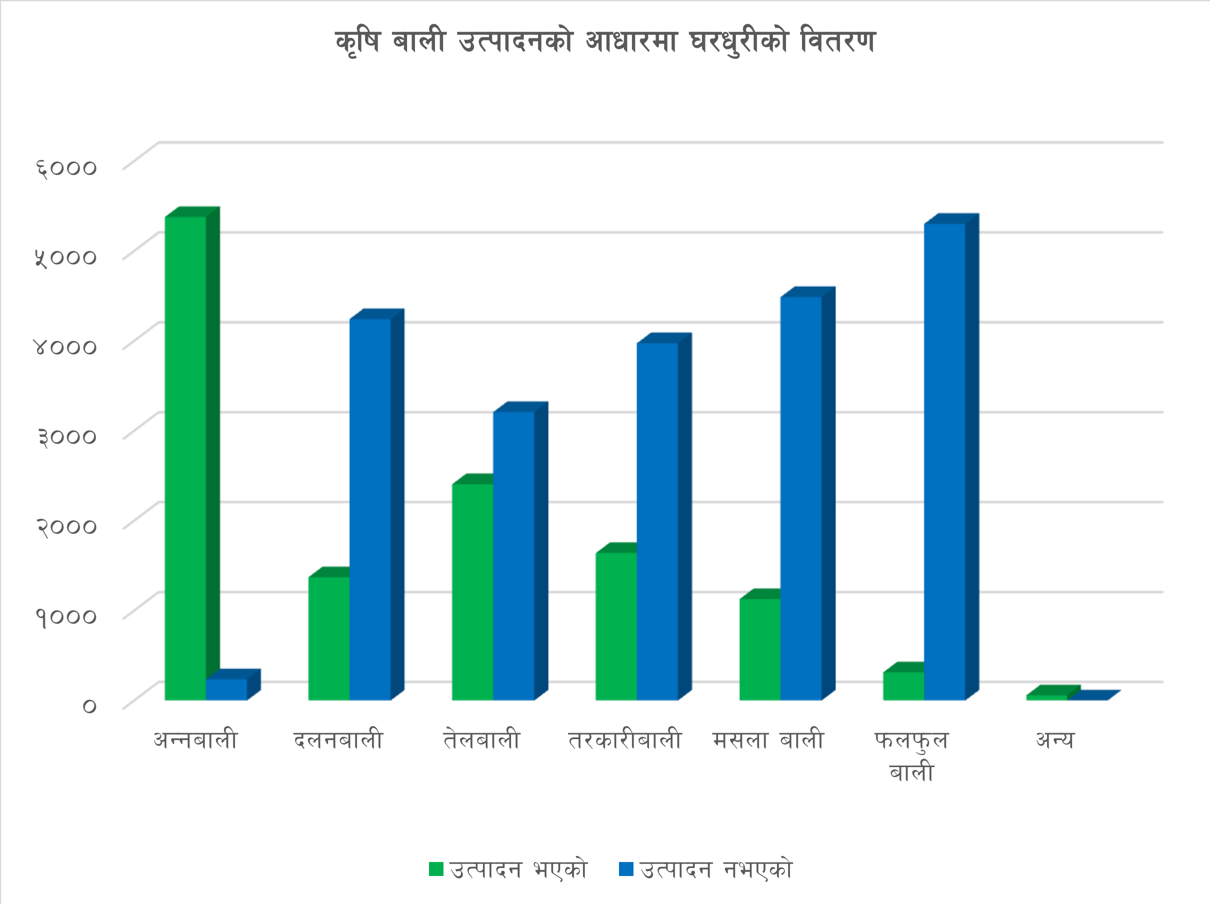

४.१४.७ कृषिजन्य बाली बिक्रीका आधारमा घरपरिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

तालिका नं. ६२ : कृषिजन्य बाली विक्रीका आधारमा घरपरिवारको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

बाली समूह		वडा नं.																	
		१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	जम्मा
अन्न उत्पादन बिक्री	बिक्री भएको	२१	१०	३	५	१७	६	३	०	२	३२	५	२४	२४	१०	७	२६	९७	२९२
	बिक्री नभएको	३७७	१३८	५४	२५४	३१३	३०१	३५२	२२१	३८९	४१५	४३१	३९१	२१८	२७१	१९६	३९५	६०६	५३२२
	जम्मा	३९८	१४८	५७	२५९	३३०	३०७	३५५	२२१	३९१	४४७	४३६	४१५	२४२	२८१	२०३	४२१	७०३	५६१४
दलहन बिक्री	बिक्री भएको	१	३	०	०	५५	६४	०	०	०	२	०	३	३	०	०	२२	४	१५७
	बिक्री नभएको	३९७	१४५	५७	२५९	२७५	२४३	३५५	२२१	३९१	४४५	४३६	४१२	२३९	२८१	२०३	३९९	६९९	५४५७
	जम्मा	३९८	१४८	५७	२५९	३३०	३०७	३५५	२२१	३९१	४४७	४३६	४१५	२४२	२८१	२०३	४२१	७०३	५६१४
तेलहन बिक्री	बिक्री भएको	०	०	०	०	०	०	१	०	१	१३	०	०	२	१	०	०	१५	३३
	बिक्री नभएको	३९८	१४८	५७	२५९	३३०	३०७	३५४	२२१	३९०	४३४	४३६	४१५	२४०	२८०	२०३	४२१	६८८	५५८१
	जम्मा	३९८	१४८	५७	२५९	३३०	३०७	३५५	२२१	३९१	४४७	४३६	४१५	२४२	२८१	२०३	४२१	७०३	५६१४
तरबारी बिक्री	बिक्री भएको	०	५	०	४	१०	१	१	०	२	२	०	१०	८	३	७	५	१३	७१

बाली समूह		वडा नं.																	
		१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	जम्मा
	बिक्री नभएको	३९८	१४३	५७	२५५	३२०	३०६	३५४	२२१	३८९	४४५	४३६	४०५	२३४	२७८	१९६	४१६	६९०	५५४३
	जम्मा	३९८	१४८	५७	२५९	३३०	३०७	३५५	२२१	३९१	४४७	४३६	४१५	२४२	२८१	२०३	४२१	७०३	५६१४
मसला बिक्री	बिक्री भएको	०	०	०	१	४१	४७	०	०	०	०	०	२	०	१	१	४	१	९८
	बिक्री नभएको	३९८	१४८	५७	२५८	२८९	२६०	३५५	२२१	३९१	४४७	४३६	४१३	२४२	२८०	२०२	४१७	७०२	५५१६
	जम्मा	३९८	१४८	५७	२५९	३३०	३०७	३५५	२२१	३९१	४४७	४३६	४१५	२४२	२८१	२०३	४२१	७०३	५६१४
फलफूल बिक्री	बिक्री भएको	०	०	०	०	८	३३	०	०	०	३	१	४	२	१	१	२	१	५६
	बिक्री नभएको	३९८	१४८	५७	२५९	३२२	२७४	३५५	२२१	३९१	४४४	४३५	४११	२४०	२८०	२०२	४१९	७०२	५५५८
	जम्मा	३९८	१४८	५७	२५९	३३०	३०७	३५५	२२१	३९१	४४७	४३६	४१५	२४२	२८१	२०३	४२१	७०३	५६१४
अन्य कृषि उत्पादन बिक्री	बिक्री भएको	१	०	०	०	१	७	१	०	२	१	०	०	६	०	२	०	१	२२
	बिक्री नभएको	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
	जम्मा	१	०	०	०	१	७	१	०	२	१	०	०	६	०	२	०	१	२२

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

नगरपालिकामा खाद्यान्न बाली खेती गर्ने कूल घरपरिवार मध्येबाट आफूले प्रयोग गरी बढी भएको अन्न बेच्नेको संख्या २९२ घरपरिवार रहेको छ भने ५३२२ घरपरिवारले खाद्यान्न बालीको बिक्री गर्दैनन् । यसको कारण अवैज्ञानिक र परम्परागत कृषि प्रणाली निर्वाहमुखी खेती, उद्यमशिलता र व्यवसायिक सोचको न्युनता जस्ता कारणहरू रहेका छन् । यसको कारण सीमित जमिन र न्यून परिमाणको उत्पादन नै हो । त्यसैगरी दलहन बालीको खेतीगर्ने ५६१४ मध्ये जम्मा १५७ घरपरिवारले मात्र दलहन बाली बिक्री गर्ने गरेको पाइयो। नगरपालिकामा तेलहन बालीको खेती गर्ने जम्मा ५६१४ घरपरिवारहरूमध्ये ३३ घरपरिवारले मात्र बिक्री गर्ने गरेको पाइन्छ । तेलहनबाली बिक्री नगर्नुको कारण सीमित परिमाणको उत्पादन भई घरायसी प्रयोजनका लागि मात्र प्रयोग हुनु वा सोको समेत अभाव हुनाले हो ।

नगरपालिकामा कृषिजन्य उत्पादनमध्ये तरकारी बालीको बिक्री समेत सन्तोषजनक देखिदैन । तरकारी बालीको खेती गर्ने जम्मा ५६१४ घरपरिवारहरूमध्ये ७१ परिवारहरूले तरकारीबाली बेच्ने गरेको पाइन्छ । समग्रमा कृषिजन्य उत्पादन व्यवसायिक नभई प्रायजसो घरायसी प्रयोजनको लागि मात्र उत्पादन हुने गरेको देखिन्छ । त्यसैगरी मसला बालीको उत्पादन गर्ने घर परिवार मध्ये ९८, फलफूल बाली ५६ र अन्य बाली २२ घर परिवारले बिक्री गर्ने गरेको पाइयो । अधिकांश घरपरिवारले बाली बिक्री नगर्नु र ठूलो संख्यामा रहेका किसानहरूले खेती नै नगर्नुको प्रमुख कारणमा प्राविधिक ज्ञानको कमी, बजारीकरण, विउविजन तथा परम्परागत सोचको खेती प्रणाली हुन सक्छन् । तसर्थ आधारभूत कृषि पूर्वाधारको विकास मार्फत उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि, कृषिजन्य उपजहरूको व्यवसायीकरण र बजारीकरण, कृषि सूचना तथा सञ्चार, प्रसार र तालिम लगायत गुणस्तर नियमन, मानव तथा पशु रोग व्यवस्थापन एवम् विपद् व्यवस्थापन तथा सचेतना जस्ता ठोस कार्यक्रमको कार्यान्वयन मार्फत् कृषि क्षेत्रको पुनरुत्थान गर्नुपर्ने आवश्यकता छ ।

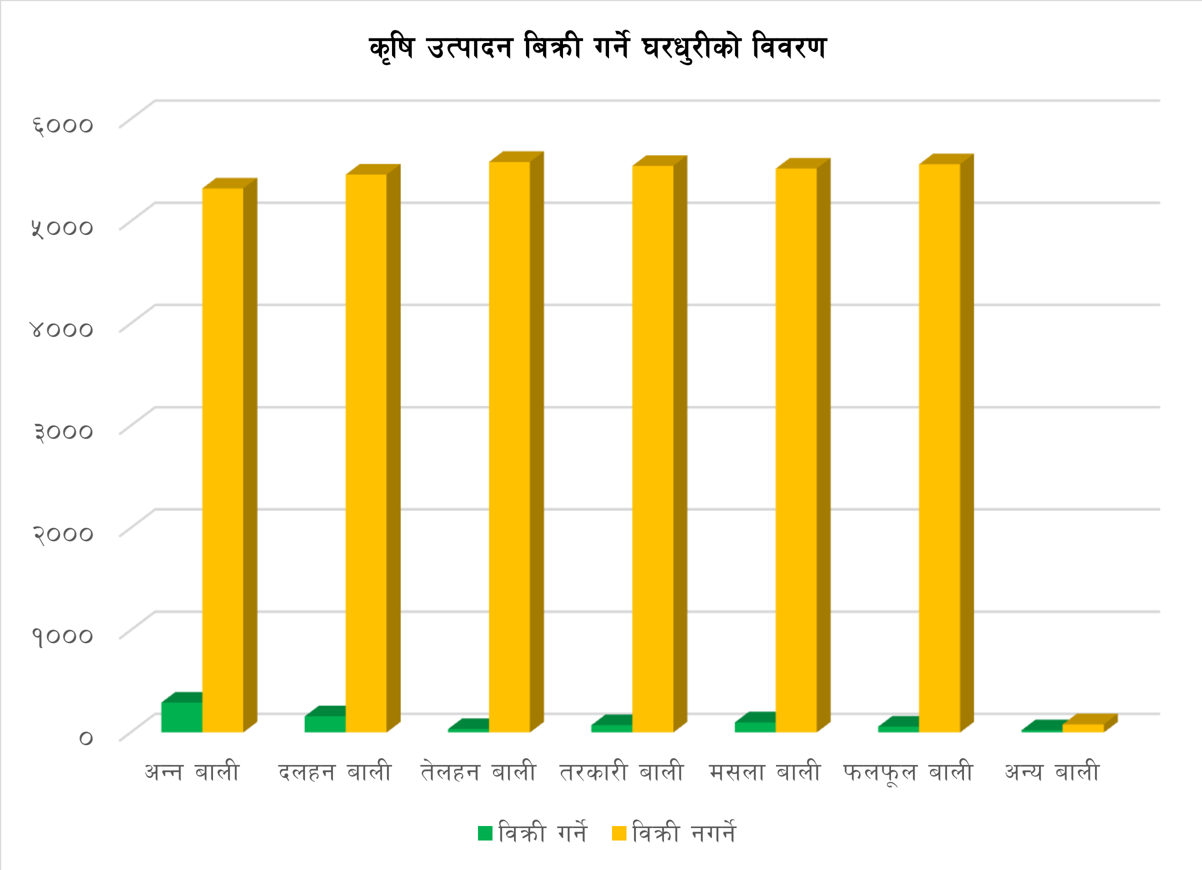

४.१५ बाली पात्रो

तालिका नं. ६३ : बाली पात्रो

क्र.सं.	बाली	बाली लगाउने समय	बाली भित्र्याउने समय
१	धान (वर्षे)	आषाढ/साउन	असोज / कार्तिक
२	मकै	चैत / बैशाख	साउन / भदौ
३	गहुँ	कार्तिक / मंसिर	चैत्र / वैशाख
४	तोरी	असोज / कार्तिक	माघ / फागुन
५	आलु	असोज / कार्तिक	माघ / फागुन
६	मास, मस्याङ, भटमास	आषाढ/साउन	असोज/कार्तिक
७	तरकारी (वर्षे)	जेष्ठ / आषाढ	भदौ / असोज
८	तरकारी (हिउँदे)	भदौ / असोज	मंसिर / फागुन
९	तरकारी (बसन्ते)	पौष / माघ	वैशाख / आषाढ
१०	कोदो (काभ्रे, डल्ले आदि)	साउन/भदौं	माघ / फागुन
११	फापर	भदौ / असोज	मंसिर/ पुस
१२	गहत	बैशाख/जेठ	मंसिर / पुस

स्रोत: नगरपालिकाको कार्यालय २०७६

४.१६ कृषि बजारीकरण

परम्परागत कृषि बजारीकरणमा उत्पादकहरूले असंगठीत रूपमा आफ्नो उपजको आफैं बजारीकरण गर्ने चलन थियो तर पछिल्ला दिनमा विविध खाले बजार शृङ्खला पार गर्दै कृषि उपजहरूको बजारीकरण गर्ने

प्रचलन विकास हुन थालेको छ। नगरपालिका निर्माणका प्रारम्भिक दिनदेखि यहाँका कृषिजन्य वस्तुहरुको बजारीकरणका विभिन्न खालका ढाँचाहरू अभ्यासमा आएका छन्। यद्यपि आजसम्म पनि व्यवस्थित कृषि बजार निर्माण भइ नसके पनि बन्ने र बनाउने दिशामा भएका प्रयत्नहरूले कृषि बजारको क्रमिक विकासमा टेवा पुऱ्याएका छन्। हालसम्म बजारीकरण ढाँचामा विभिन्न कृषि बजारीकरणका मोडलहरू विकास र अभ्यास भएको देखिन्छ। कृषि उपज बजारीकरणका ढाँचाहरूले एकले अर्कोलाई विस्थापन गरेका छैनन्, तर एकले अर्काको विकास गर्ने परिस्थिति निर्माण गरेका भने पक्कै छन्। नगरपालिकामा विभिन्न हाट बजारहरूबाट कृषि लगायत अन्य वस्तुहरूको (तरकारी, आलु, फलफूल तथा माछा) बजारीकरण हुने गरेको देखिन्छ।

४.१६.१ कृषि सहकारी संस्थाको विवरण/कृषि समूहको विवरण

नेपाल जस्तो असंगठित उत्पादन प्रणाली भएको देशमा सहकारीको अवधारणा आफैमा एक बरदान हुन सक्छ। सहकारीले संगठित भएर एक आपसमा सहयोग आदानप्रदान गर्ने आधार तयार गर्दछ। कृषि सहकारीहरूले ग्रामीण साना किसानका कर्म र उत्पादनहरूलाई संगठित गर्न ठुलो मद्दत पुऱ्याउनुका साथै संगठित भएर काम गर्दा किसानहरूको आत्मबल वृद्धि भई ग्रामीण कृषि अर्थतन्त्रलाई माथि उठाउन मद्दत पुग्दछ। अर्कोतर्फ कृषि समुहहरूले समेत सामुहिक उर्जाका साथ संगठित भएर काम गर्दा किसानहरूको आत्मबल वृद्धि भई ग्रामीण कृषि अर्थतन्त्र माथि उठाउन मद्दत पुग्दछ। अर्कोतर्फ कृषि समुहहरूले समेत सामुहिक उर्जाका साथ संगठित भएर अगाडि बढ्न मार्ग प्रशस्त गर्दछन्। कृषकले स्थानीय स्तरमा भोगेका समस्याहरूको सामुहिक समाधन खोज्ने, एक आपसमा सहयोग आदान-प्रदान गर्ने संस्थागत सहयोग प्राप्त गर्न सहज हुने र उत्पादित सामानहरूको बजारीकरण गर्न समेत आयतन पुऱ्याउन सहज हुने हुँदा यस्ता समूहहरू विशेषगरी साना किसानहरूका लागि अत्यन्त प्रभावकारी हुन्छन्।

तालिका नं. ६४ : कृषि सहकारी संस्थाको विवरण

क्र.स.	कृषि सहकारी संस्थाको नाम	साविक ठेगाना
१	दिव्यज्योति कृषि सहकारी संस्था	देवचुली नपा. १
२	देवज्योति कृषि सहकारी संस्था	देवचुली १
३	दलदले दुग्ध विकास सहकारी संस्था	प्रगतिनगर १
४	लालिमा कृषि सहकारी संस्था	वडा नं. १
५	दिव्यज्योति कृषि सहकारी संस्था	वडा नं. १
६	कञ्चन जैविक संरक्षण कृषि सहकारी संस्था	देवचुली २
७	सक्रिय साना किसान कृषि सहकारी संस्था	देवचुली २
८	लालिमा कृषि सहकारी संस्था	दिव्यपुरी २
९	साना किसान सहकारी संस्था	वडा नं. २
१०	कञ्चन कृषि सहकारी संस्था	वडा नं. २
११	परिवर्तनशिल कृषि सहकारी संस्था	वडा नं. ४, शिवालय चोक
१२	साहसी साना किसान कृषि सहकारी संस्था	रजहर ६
१३	कृषक बहुमुखी सहकारी संस्था	रजहर ७
१४	प्रगतिनगर साना किसान कृषि सहकारी संस्था	देवचुली १३

श्रोत : नगर कार्यपालिकको कार्यालय, २०७६

(क) कृषक समूहको विवरण

परम्परागत कृषि को व्यवसायिकरण तथा आधुनिकीकरण गर्न अहिले विभिन्न कृषि समूहहरू सञ्चालित छन् यसले कृषि व्यवसायलाई सहजीकरण गर्नुको साथै कृषि व्यवसायमा केही सेवा सुविधाहरू दिँदै व्यवसायीहरूलाई उर्जा प्रदान गरेको छ। कृषक समूहको विवरणले कुनै पनि नगरपालिका कृषि क्षेत्रमा रहेको कृषकको संलग्नता र कृषि क्रियाकलापको अवस्थाको जानकारी गराउनुको साथै आगामी दिनहरूमा के कस्ता कार्यक्रमहरू ल्याउन आवश्यक छ भन्ने कुरालाई सहज बनाउँदा र यसले कृषि प्रधान देश नेपालको कृषि क्षेत्रको सुधार गरी आर्थिक विकासमा टेवा पुग्छ ।

तालिका नं. ६५ : देवचुली नगरपालिकाभित्र दर्ता भएका कृषक समूह विवरण

क्र.सं.	कृषक समूहको नाम	संघसंस्थाको अध्यक्षको नाम	ठेगाना	सम्पर्क नम्बर
१	ज्ञान ज्योती कृषक समूह	गितामाया बोटे	वडा नं. १	
२	नारायणी स्यालो ट्युवेल निर्माण उ.कृ.स	राम चन्द्र भण्डारी	वडा नं. १	९८४७०४७५२०
३	जाग्रिती महिला कृषक समूह	सारदा पौडेल	वडा नं. ३	९८४७२१६२८५
४	वरचुली कृषक सिंचाइ समूह	खुमानन्द ढकाल	वडा नं. ३	९८४७१२८६२९
५	नमूना कृषक समूह	भुवानी प्रसाद सुवेदी	वडा नं. ४	९८१९४७४०७८
६	अमर नव जागरण कृषक समूह	सुदाकर सुवेदी	वडा नं. ५	
७	बन्दीपुर एकता कृषक समूह	भिम बहादुर डिसुवा	वडा नं. ५	९८४७१०३०४६
८	टोक्रेनहर वाली विषेश कृषक समूह	जेमा कुमारी थापा मगर	वडा नं. ६	९८०६९७०७८५
९	देवचुली मौरी फर्म	रीमा कुमारी गाहा	वडा नं. ६	९८०७५३२७६४
१०	कृषि जागरण समूह	मेनुका कंडेल लामिछाने	वडा नं. ७	९८६७१८३९४८
११	छहारी कृषक समुह	ईश्वरी कुमारी पंगेनी	वडा नं. ९	९८२४४५२८३१
१२	देवचुली आईपिएम कृषक समुह	भिम दर्जी	वडा नं. ९	९८११४३२८८२
१३	समुन्नत महिला कृषक समुह	तारादेवी काफ्ले	वडा नं. ९	९८६४४०५८९६
१४	देवचुली मौरी पालक कृषक समूह	भोभाकान्त रेग्मी	वडा नं. ९	९८५७०२८७५७
१५	मिलिजुली कृषक समूह	सिता ढकाल	वडा नं. १०	९८४७०७४७६४
१६	लाङघाली कृषक समूह	वेलमती सारु	वडा नं. १०	९८६७२२४०१३
१७	पृथ्वी कृषक समूह	चममाया घर्ती मगर	वडा नं. १०	९८२१५२२७३५
१८	सिर्जनशिल कृषक समूह	उषा बस्याल	वडा नं. १०	९८४७०७४७००
१९	श्री सहमती कृषक समूह	भुमिका राना	वडा नं. १०	९८०४४९१०१७
२०	श्री मिलन कृषक समूह	रन्ना भुषाल	वडा नं. १०	९८४७१२१८९९
२१	पुन्यकृती महिला आयआर्जन कृषक समूह	सिता देवि पौडेल	वडा नं. १०	९८४७२१६१३३
२२	शितल छाहारी कृषक समूह	केशव प्रसाद भट्टराई	वडा नं. १०	९८५७०४०६३६
२३	शिर्जनसिल कृषि समूह	रमा घिमिरे	वडा नं. १०	९८४४७२४०४५
२४	त्रिशक्ती कृषि समूह	खिमलाल भण्डारी	वडा नं. १०	९८६९०३४५८४
२५	हरियाली कृषक समूह	डिलाराम भुषाल	वडा नं. १०	९८४७२१५६९०
२६	वरचुली कृषक समूह	तुलसी न्यौपाने गौतम	वडा नं. ११	९८०७४८८४५१

क्र.सं.	कृषक समूहको नाम	संघसंस्थाको अध्यक्षको नाम	ठेगाना	सम्पर्क नम्बर
२७	सृजनाशिल कृषक समूह	बिमला घिमिरे	वडा नं. ११	९८०४४६२३०५
२८	प्रगतिशिल कृषक समूह	प्रेमकला चापागाई	वडा नं. ११	९८४७१९५६९
२९	कृषि जागरण कृषक समूह	देवकला पाण्डे	वडा नं. ११	९८४६२२४४६९
३०	आधुनिक कृषि कृषक समूह	बृन्दा के.सि.	वडा नं. ११	९८४७२४९४३६
३१	देवप्रगती कृषक समूह	तिलमिति न्यौपाने	वडा नं. ११	
३२	धारापानि कृषि समूह	केशरी न्यौपाने	वडा नं. ११	९८०७२१८३०८
३३	सातघरे कृषि समूह	मोतीसरा चापागाई	वडा नं. ११	९८६७४०३७१०
३४	आत्मनिर्भर कृषक समूह	तुलशिमाया ठाडा मगर	वडा नं. ११	
३५	हरियाली महिला कृषक समूह	लक्ष्मी लम्साल	वडा नं. १२	९८४७२४१९७७
३६	मुक्तिक्षेत्र नमुना गाउँ कृषक समूह		वडा नं. १२	
३७	लक्ष्मी विकास कृषि समूह	सरस्वती देवकोटा	वडा नं. १२	
३८	जैविक कृषि समुह	कृष्णा ढकाल	वडा नं. १२	९८१५४६०१०५
३९	गैडि कृषक समूह	बाबुराम पौडेल	वडा नं. १२	९८११८८११००
४०	जनवस्ती कृषक समूह	राम प्रसाद काफ्ले	वडा नं. १२	९८४७३५६४९७
४१	शिर्जना कृषक समूह	सान्तिमाया सापकोटा	वडा नं. १२	९८४७०७१४१३
४२	नव जागृती कृषक समूह	यम कुमारी महत्तो	वडा नं. १३	९८०४४०४१२१
४३	श्रृजना सिर्जनशिल कृषक समूह	डिल्लि प्रसाद अधिकारी	वडा नं. १३	९८४७४३४०८१
४४	शान्ति दिप शिर्जनसिल कृषक समूह	चन्द्रकान्त गौतम	वडा नं. १३	९८४७३५५०१८
४५	कुमारवर्ती ह.स्या.कृ.सि.उ.स	तोयानाथ पौठेल	वडा नं. १३	९८४७४८४६६९
४६	जनज्योती मार्ग कृषक समूह	कमला सिंह	वडा नं. १४	९८४७०७३८१२
४७	प्रगती टोल कृषि समूह	दिपा सापकोटा	वडा नं. १४	९८४७०९४७४७
४८	नव कृषि समूह	शोभा पौडेल	वडा नं. १४	९८४५२००२७९
४९	फुलबारी कृषि समूह	जमुना अधिकारी	वडा नं. १४	९८४५८४२३८२
५०	वाल्मिकि कृषि समूह	प्रतिभा ढुङ्गेल	वडा नं. १४	९८०४४६६२११
५१	नारायणी कृषक समूह	मथुराकाजी श्रेष्ठ	वडा नं. १५	९८४७१३११०
५२	बुद्धपथ आधुनिक कृषि तथा त.स.	दुर्गा देवि शर्मा आचार्य	वडा नं. १५	९८४७०७४९३१
५३	हरियाली कृषक समूह	दुर्गा प्रसाद पौडेल	वडा नं. १६	९८४७५१४६३२
५४	धुसेरी कृषक समूह	माया देवी ढकाल	वडा नं. १६	९८०७४१२४९६
५५	सूर्य कृषि समूह	ओम बहादुर वाचे	वडा नं. १६	९८४५२१४२३४
५६	वगरीखेत कृषक समूह	साविति शर्मा	वडा नं. १६	
५७	सृजना तरकारी उ.कृ.समूह	विकाराम चौधरी	वडा नं. १६	
५८	दाउन्ने देवी कृषक समुह	माया देवी पंजियार	वडा नं. १६	
५९	सगरमाथा कृषक समूह	राजकुमारी बराल	वडा नं. १६	
६०	दीदी बहिनी कृषक समूह	सीता भुसाल	वडा नं. १६	९८४७०७३६४६
६१	जनकल्याण कृषक समूह	लक्ष्मीपति चापागाई	वडा नं. १६	९८१६४९८९९२

क्र.सं.	कृषक समूहको नाम	संघसंस्थाको अध्यक्षको नाम	ठेगाना	सम्पर्क नम्बर
६२	उदय महिला कृषक समूह	मनकला सापकोटा	वडा नं. १६	९८६७२२५१८६
६३	प्रगतीत्रिल नमुना कृषि गाउँ कृषक समूह	बोम बहादुर सिंजाली	वडा नं. १६	९८६७५८३३२०
६४	पुनर्वास प्रगती कृषि उत्पादन समूह	निर बहादुर राना	वडा नं. १७	०७८-५४५४०५
६५	एकता कृषि समूह	दिल्लीमाया पौडेल	वडा नं. १७	९८४५०२४११०
६६	सृजना तरकारी उत्पादन समूह	विकाराम चौधरी	वडा नं. १७	९८४७०५०३५२
६७	कुलेनी मिश्रित कृषक समूह	तुलाराम सेवेदी	वडा नं. १७	९८६०४०३९७३
६८	मिलिजुली कृषक समूह	रमाकान्त सुवेदी	वडा नं. १७	९८०६९९५६३२
६९	नारायणी मिश्रित कृषि समूह	ललितराम महतो	वडा नं. १७	९८४७१४४४६४
७०	नमुना कृषक समूह	हरिकुमार श्रेष्ठ	वडा नं. १७	९८०७१२२४७१
७१	तोरी वारी समूह	मनिराज महतो	वडा नं. १७	९८०५४२६२४८
७२	कृषि फाराम उपभोक्ता समूह	चन्द्र प्रसाद तिवारी	वडा नं. १७	९८४७१४४५३४
७३	गौरीपुर कृषि फारम नमूना टोल	मनसिंह वाचे	वडा नं. १७	९८०७२७५१४१
७४	जन उत्थान दुग्ध स.संस्था	भवनेश्वर अधिकारी	वडा नं. १७	९८४७२०८६७६
७५	साना किसान कृषि स. संस्था	माया पौडेल	वडा नं. १७	९८४७१४८८६०
७६	हरियाली कृषक समूह	नारायण प्रसाद सापकोट	वडा नं. १७	९८४७२१६२११
७७	बसन्त कृषक समूह	चन्द्रबहादुर खत्री	वडा नं. १७	९८१६२३७६२९
७८	चौतरी मिश्रित कृषक समूह	गिता सुवेदी	वडा नं. १७	९८११४२३९३९
७९	मिलिजुली कृषक समूह	रामकान्त सुवेदी	वडा नं. १७	९८०६९९५६३२
८०	जनमुखी कृषक समूह	लिलाधर पौडेल	वडा नं. १७	९८४७२५३०१६
८१	शिवशक्ति महिला कृषक समूह	भिम कुमारी अर्याल	वडा नं. १७	९८६७०३९१३१
८२	एकता कृषक समूह	डिल्लिराम पौडेल	वडा नं. १७	९८४७३५६६३३
८३	गौरी आई पि एम कृषक समूह	रामेश्वरी चौधरी	वडा नं. १७	
८४	तोरी बाली कृषि उत्पादन समूह	नर बहादुर जि.सी.	वडा नं. १७	
८५	नारायणी तरकारी तथा बाली उ.कृ.स.	भवानी प्रसाद पाठक		९८४७१४४८०३
८६	पशुपती बिउ आलु उत्पादनक कृ.स.	बलराम पोखरेल		९८४७१२५०३३

स्रोतः नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

४.१६.२ कृषि उपज संकलन केन्द्र तथा डेरीहरूको विवरण

ठुलोस्तरको कृषि उत्पादन तथा संकलन केन्द्रको व्यवस्था नभएको ग्रामीण परिवेशमा सानो परिमाणमा उत्पादन हुने उपजहरूलाई विभिन्न पायक पर्ने स्थानहरूमा संकलन केन्द्रको रुपमा विकास गर्दा बजारीकरण गर्न सहयोग पुग्दछ । यसरी विभिन्न स्थानमा संकलन केन्द्रको विकास गर्दा व्यापरीहरू लाई निश्चित स्थानबाट निश्चित परिमाणमा उपजहरूमा खरिद गर्न सहयोग पुग्ने हुँदा यसले बजार प्रणालीको विकास गर्न सहयोग पुग्दछ ।

४.१६.३ चिस्यान केन्द्र, भण्डारण केन्द्र तथा डेरीहरूको विवरण

कृषि उत्पादन वृद्धि गर्नु जति जरुरी छ त्यति नै उत्पादित सामाग्रीहरूको सूरक्षित भण्डारण गर्नु जरुरी हुन्छ । उचित ढङ्गले भण्डारण गर्दा कृषि उपजमा रहेको पोषक तत्वलाई कायम राख्न समेत मद्दत पुग्दछ । भण्डारण वैज्ञानिक नहुँदा एकातर्फ उत्पादित उपजको गुणस्तर कमजोर हुने र नष्ट हुनेसमेत हुन जान्छ तसर्थ कृषि उपजलाई वैज्ञानिक तवरले भण्डारण गरी बेमौसममा समेत बजारमा उपलब्धता भए बजार मूल्य सन्तुलनमा राख्न सहयोग पुग्दछ । यसका लागि आवश्यकताका आधारमा विभिन्न स्थान चिस्यान केन्द्र, भण्डारण केन्द्र र डेरीहरू स्थापना गर्नु आवश्यक छ ।

४.१६.४ कृषि पकेट क्षेत्रको विवरण

नेपालमा भौगोलिक विविधिताका कारणले जलवायूमा ठुलो विविधता रहेको छ । माटो बनावट समेत स्थान पिच्छे फरक-फरक रहेको छ । तसर्थ एक प्रकारको जलवायू र माटोमा हुने विरुवा अर्को प्रकारको जलवायू र माटोमा हुँदैन । अर्को भिन्न प्रकारको विरुवा हुने गर्दछ । यसैका कारण स्थान विशेष कृषि उपज पकेट क्षेत्र निर्धारण गरी त्यस्ता स्थानहरूका सघन रुपमा जलवायू अनुकुल बालीनालीहरू लगाउने नीति नेपाल सरकारले लिएको छ । यस्ता पकेट क्षेत्रहरूले कुनै पनि स्थानको उपज पहिचान स्थापित गर्न समेत ठुलो सहयोग पुग्दछ ।

पकेट क्षेत्र भन्नाले राष्ट्रिय आवश्यकता र स्थानीय संभाव्यताका आधारमा तोकिएको बाली/ वस्तुमा न्युनतम १० हेक्टर जमिनमा जिल्ला स्तरमा सञ्चालन गरेको साना व्यवसायिक उत्पादन केन्द्रलाई बुझिन्छ । यसको प्रमुख उद्देश्य पकेटमा समावेश गरिएका बाली/वस्तुको उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि गर्नुको साथै पकेट क्षेत्रमा मौसमी रोजगारी सिर्जना गर्नु हो । कृषि मन्त्रालयले स्थानीय संभाव्यताको आधारमा सडकको पहुँच, सिँचाईको उपलब्धता, विद्युतको उपलब्धता, तोकिएको क्षेत्रफल, चक्लाबन्दी भएको एउटै कोरिडोरमा रहेको कृषि बाली/व्यवसायिक उत्पादन क्षेत्रलाई कृषि पकेट क्षेत्र भनिन्छ । कृषि, भूमि व्यवस्थापन तथा सहकारी मन्त्रालयले परिवर्तित नेपालको संरचना अनुसार ७ प्रदेशमा संभावित व्यवसायिक कृषि उत्पादन केन्द्र (पकेट क्षेत्र) निर्धारण गरेको छ । हिमाल, पहाड, तराई र हिमाली जिल्लाहरूमा बालीको प्रकृति अनुसार सार्वजनिक/निजी साझेदारीमा पकेट क्षेत्र घोषणा भईरहेको छ । राष्ट्रियस्तरमा कृषि क्षेत्रको विकास गर्न पकेट क्षेत्र अवधारणा अनुसार कृषि उत्पादन बढाउने लक्ष्य राखिएको छ ।

यस नगरपालिकामा कृषि पेशा अगाल्ने परिवारको संख्या उच्च रहेको छ । कृषि पेशामा संलग्न श्रम शक्ति उच्च रहेको यस नगरपालिकामा कृषि व्यवसायलाई प्रोत्साहन गर्ने उद्देश्यले नगरपालिकामा विभिन्न क्षेत्रलाई कृषि पकेट क्षेत्रको रूपमा विकास गरी नगदेबाली, तरकारी, फलफुल, खाद्यान्न, मौरी पालन, चिया, सुन्तला, उखुजस्ता कृषि उत्पादनको वृद्धि गर्न सक्ने प्रसस्त संम्भावना देखिन्छ।

परम्परागत र निर्वाहमुखी कृषि प्रणालीले थेगेको नेपालको कृषि क्षेत्रमा व्यापकरुपमा आधुनिकीकरण गर्नु टड्कारो आवश्यकता छ । राज्यले समेत विभिन्न नीति तथा कार्यक्रमहरू मार्फत कृषिमा आधुनिकीकरण गर्ने योजना तय गरेको छ । यसको उदाहरण देशका विभिन्न स्थानहरूमा सञ्चालित प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजनाहरू हुन् । यी बाहेक नेपाल सरकार तथा अन्य राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय गैह्र सरकारी संस्थाहरूले कृषि आधुनिकीकरण सम्बन्धी प्रविधि भित्र्याउने काम गरिरहेको पाइन्छ । आजको युगमा कृषिको आधुनिकीकरणविना उत्पादन लागतमा कमी ल्याई व्यवसायिक उत्पादन गर्न कठित र असम्भव हुन्छ। नगरपालिकाले कृषि आधुनिकीकरणका लागि पकेट क्षेत्र, ब्लक, जोन र सुपरजोन विभाजन गरी तदनुरुप कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुपर्ने हुन्छ । कृषि पकेट क्षेत्रसँग सम्बन्धि विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ६६ : नगरपालिकामा रहेको कृषि पकेट क्षेत्रहरूको विवरण

क्र.स.	कृषि पकेट क्षेत्र	ठेगाना
१	गर्दुवा फाँट, बोटेटोल फाँट, केउरानी फाँट, दिव्यपुरी फाँट, खुटेनी फाँट	वडा नं. १
२	धान पकेट क्षेत्र	वडा नं. १
३	गाइपालक (ब्लक कृ.स.)	वडा नं. १, २, ३, १३
४	दुम्कौली पूर्व टोलमा रहेको पूर्व खेत	वडा नं. २
५	दोकान, अम्बास, केउरेनी	वडा नं. ३
६	तल्लो झाके, शंकटेश्वर शिवालय मन्दिर	वडा नं. ४
७	बाखा पकेट क्षेत्र	वडा नं. ५ र १६, बाह्रकोल
८	बाखा पालन पकेट क्षेत्र	वडा नं. ५ र ६
९	भुईकटहर, केरा, अदुवा, तरुल पकेट क्षेत्र	वडा नं. ५, ६, १६ र १७
१०	बंगुरपालन, कुखुरा पालन	वडा नं. ७ रानीबेल, पूर्वीटोल, सिद्धिविनायक
११	टमाटर, काँक्रो पकेट क्षेत्र	वडा नं. ७
१२	बंगुर पालन पकेट क्षेत्र	वडा नं. ७ र ८
१३	कृषि हरियाली टोल	वडा नं ९
१४	मकै पकेट क्षेत्र	वडा नं. ९
१५	भैंसी पालन पकेट क्षेत्र	वडा नं. ९, ११, १२ र १४
१६	अर्ग्यानिक तरकारी खेती	वडा नं. १० पुरै
१७	फापर पकेट क्षेत्र	वडा नं. १०
१८	गाई पालन पकेट क्षेत्र	वडा नं. १० र १५
१९	भैंसी/बंगुर (पकेट क्षेत्र)	वडा नं. ११
२०	माछा पालन पकेट क्षेत्र	वडा नं. १३
२१	पशुपति विउ आलु पकेट क्षेत्र	वडा नं. १५ उन्नतीटोल
२२	धान पकेट क्षेत्र	वडा नं. १६
२३	आँपचौर (कृषि)	वडा नं. १६ (घोषणा हुन बाँकी)
२४	कुखुरा पकेट क्षेत्र	वडा नं. १६ र १७
२५	तरकारी, मकै, धान, गहुँ	वडा नं. १७ कुल्मी र तित्रहर

स्रोत: नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

४.१७ पर्यटन विकास

एउटा विशिष्ट भौगोलिक संरचनाले श्रृजना गरेको हावापानी, जनजीवन, वन वनस्पति र वन्यजन्तु तथा साँस्कृतिक विविधताको कारण नेपाल विश्वमा एउटा चित्ताकर्षक पर्यटकीय गन्तब्य स्थलकोरुपमा परिचित छ। पर्यटन हाम्रो लागि प्रकृतिले प्रदान गरेको वरदान हो। अत्यन्त रमणीय विश्वकै उच्च हिमश्रृंखलाहरू, अनवरत बग्ने कञ्चन हिमनदीहरू, झरना, तालतलैया, प्राकृतिक गुफा, विविधतायुक्त वन जंगल यहाँको प्राकृतिक निधिहरू हुन भने यहाँको संस्कृति, जाति तथा रहनसहन समेत पर्यटनका आकर्षक पक्षहरू हुन्। यी सम्पुर्ण पर्यटकीय सम्पतिको पूर्ण सदुपयोग गरेमा देशको आर्थिक सम्वृद्धिमा उल्लेखनीय योगदान पुगी देशको अर्थतन्त्रलाई सबल बनाउन सकिने निश्चित छ। तसर्थ पर्यटन नीति, २०६५ ले मुलभूतरुपमा

पर्यटन मार्फत स्वरोजगार श्रृजना, गरिबी निवारण, मूर्त तथा अमूर्त सम्पदाको खोज अनुसन्धान, हवाई तथा स्थलमार्गको थप विकास र विस्तार गर्ने र पर्यटन पूर्वाधारलाई दिगो विकासको अवधारणा अनुरुप अगाडि बढाउने उद्देश्य लिएको छ ।

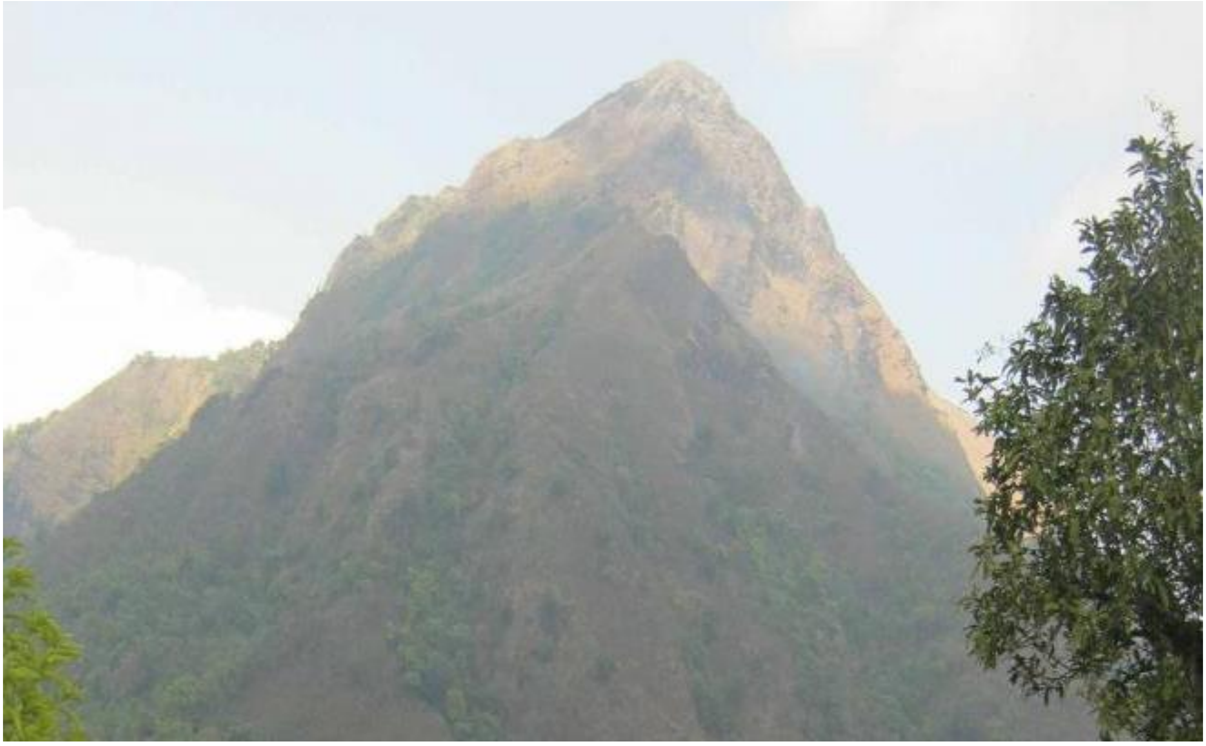

४.१७.१ मुख्य पर्यटकिय क्षेत्रहरूको विवरण (धार्मिक, ऐतिहासिक, साँस्कृतिक, प्राकृतिक)

अनुपम प्राकृतिक सौन्दर्य, प्रचुर जैविक विविधता, बहुजातीय, बहुभाषीय बहुधर्म र सामाजिक विविधता एवं नगरपालिकाका हरियाली पहाडी मनोरम दृश्य यहाँको विशेषताको रुपमा रहेको छ । यस नगरपालिकामा

सुन्दर हरियाली एवं प्राकृतिक मनोरम दृश्य तथा केही मठ मन्दिर तथा गुफाहरू साथै विभिन्न जातजातिहरूको संस्कृति पर्यटक आकर्षणको कारकहरू हुन्। केही धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थलहरुको विवरण निम्नानुसार छ।

सिजि शाश्वत धाम

४.१७.२ पर्यटकिय पूर्वाधारहरूको विवरण

शाश्वता धाम

कुनैपनि क्षेत्रको विकासका लागि सो क्षेत्रसँग सम्बन्धित सम्पूर्ण पूर्वाधारहरूको समुचित विकास गर्नु अनिवार्य हुन्छ । नेपालमा पर्यटनको प्रचुर संभावना भएतापनि पर्यटन पूर्वाधारको अभाव कारण पर्यटन क्षेत्रको व्यापक विकासमा वाधा श्रृजना भएको छ । पर्यटन पूर्वाधार अन्तर्गत सहज यातायात सुविधा, होटल, लज तथा रेष्टुरेन्ट, पर्यटन गाईड, सूचना केन्द्रहरू, उद्धार संयन्त्र, सञ्चार, सूरक्षा तथा पर्यटकीय गतिविधिहरू नै हुन् । पर्यटनको संभावना हेरी यी पूर्वाधारहरूको आवस्यकताका आधारमा क्रमश विकास गर्नु पर्यटन विकासका लागि अपरिहार्य छ । नगरपालिकामा यी पर्यटकिय पूर्वाधारको समुचित विकास भैसकेको छैन ।

तालिका नं. ६७ : धार्मिक तथा पर्यटकीय स्थलहरूको विवरण

क्र.सं.	धार्मिक स्थलहरू	ठेगाना	महत्व
१	देवचुली डाँडा गुफा	वडा नं.६	पर्यटकिय महत्व
२	सि.जि. शास्वत धाम	वडा नं. २	
३	महाराजा मन्दिर	वडा नं. ९, १०,	वैशाख तथा मंसिर पूर्णिमामा पुजा
४	भगवती मन्दिर	वडा नं. १०	धार्मिक महत्व
५	प्रकृति टोल	वडा नं. १०	धार्मिक महत्व
६	गणेश मन्दिर	वडा नं. १०	धार्मिक महत्व
७	कैलाश मन्दिर	वडा नं. १४	धार्मिक महत्व
८	कलोशेश्वर मन्दिर	वडा नं. १४	धार्मिक महत्व
९	गणेश मन्दिर	वडा नं. १३, १४, १५	धार्मिक महत्व
१०	बाल्मिकी मार्गमा रहेका चर्च	वडा नं. १४	धार्मिक महत्व
११	दुर्गा मन्दिर	वडा नं. १४, ११	२०२२ सालमा स्थापित
१२	पशुपति शिवालय	वडा नं. १५	धार्मिक महत्व

क्र.सं.	धार्मिक स्थलहरू	ठेगाना	महत्व
१३	ओम शान्ति मन्दिर	वडा नं. १५	धार्मिक महत्व
१४	तिन कन्या माईमन्दिर	वडा नं. ६, ८	धार्मिक एवं पर्यटकिय महत्व
१५	नवदुर्गा मन्दिर	वडा नं. ६	धार्मिक महत्व
१६	मुण्डे महाराज मन्दिर	वडा नं. ६	धार्मिक एवं पर्यटकिय महत्व
१७	मुढाबास डाँडा	वडा नं. ८	
१८	नागमन्दिर	वडा नं. ८	बामरी फुल टोल
१९	नाग स्थान	वडा नं. १२	
२०	कालिका मन्दिर	वडा नं. १२, १६	
२१	शिवालय मन्दिर	वडा नं. १२, १६	
२२	कालिका मन्दिर	रामव्यास-७	
२३	गणेश मन्दिर	सिताबास-७	
२४	राधाकृष्ण मन्दिर	भिमसेन टोल-७	
२५	तिनकन्या माइ मन्दिर	रानिबेल टोल-७	
२६	देवी मन्दिर	वडा नं. १२	
२७	कालि मन्दिर	वडा नं. ९	
२८	संकट मोचन शिवालय मन्दिर	वडा नं. ९	
२९	सेनचेन च्याम्लिङ गुम्बा	वडा नं ९	
३०	कुमारवर्ती दुर्गा मन्दिर	वडा नं. १३	
३१	जखडीमाई मन्दिर	वडा नं. १३	थारु समुदायको
३२	रजहर (मस्जिद) एकमात्र	वडा नं. १६	
३३	चर्च (अभिषेक चर्च)	वडा नं. १६	
३४	वनवाटिका गणेश मन्दिर	वडा नं. १६	
३५	दुर्गा मन्दिर	वडा नं. १	
३६	राम मन्दिर	वडा नं. २	एकादशी धार्मिक मेला कार्तिक
३७	दिव्य धाम मन्दिर केउरानी	वडा नं. १	ठूला एकादशी
३८	राधा कृष्ण मन्दिर	वडा नं. २	
३९	कुमारवर्ती मन्दिर	वडा नं. २	
४०	सेतीदेवी मन्दिर	वडा नं. ३	
४१	गणेश पंचायन मन्दिर	वडा नं. ३	
४२	शिव मन्दिर	वडा नं. ४	शिवरात्री मेला
४३	राधाकृष्ण मन्दिर	वडा नं. ५	
४४	कालिका मन्दिर	वडा नं. ५	
४५	तीनकन्यामाई मन्दिर	वडा नं. ५	
४६	गणेश मन्दिर	वडा नं. ५	
४७	दुर्गा मन्दिर, शिवालय मन्दिर	वडा नं. ५	

क्र.सं.	धार्मिक स्थलहरू	ठेगाना	महत्व
४८	निलोपाखरी भैरब कालिका	वडा नं. ५	
४९	सकलादेवी मन्दिर	वडा नं. ५	
५०	शिद्धेश्वरी शिवालय मन्दिर	वडा नं. ११	शिवरात्रीको दिन
५१	पृथ्वी बौद्ध विहार	वडा नं. ११	बैशाख पूर्णिमाको दिन
५२	अभिषेक चर्च	वडा नं. ११	क्रिसमस डेमा
५३	शुभकामना सेवा केन्द्र	वडा नं. ११	
५४	निखिलेश्वर शिद्धाश्रम	वडा नं. ११	
५५	चर्च-५, बौद्ध विहार-२ आदि	वडा नं. १७	
५६	निखिलेश्वर शिद्धाश्रम	वडा नं. ११	
५७	सिद्ध कालिका मन्दिर	धुसेरी - १६	
५८	गणेश मन्दिर	घुसेरी-१६	
५९	राधाकृष्ण मन्दिर	धुसेरी	
६०	कुमारवर्ती मन्दिर		
६१	सत्य साइ केन्द्र	वडा नं. १६	
६२	ओम शान्ती	वडा नं. १६	
६३	मनोहर मण्डली चर्च	वडा नं. १७	
६४	देवचुली बौद्ध विहार	वडा नं. १७	
६५	जिवनको रोटी मण्डली चर्च	वडा नं. १७	
६६	अविशेष चर्च, वरटाडी	वडा नं. १७	
६७	शिवालय मन्दिर, वरटाडी	वडा नं. १७	
६८	पचाहा शिवालय मन्दिर	वडा नं. १७	
६९	गणेश मन्दिर फारम	वडा नं. १७	
७०	यह विरे चर्च	वडा नं. १७	
७१	इश्वरेश्वर गणेश मन्दिर	वडा नं. १७	
७२	शिव मन्दिर कुलेनी	वडा नं. १७	
७३	उरुव्यानी ददैलिङ्ग गुम्बा	वडा नं. १७	
७४	शिवालय मन्दिर	वडा नं. १७	
७५	राधा कृष्ण मन्दिर	वडा नं. १७	
७६	नमुना वस्ती चर्च	वडा नं. १७	
७७	यहुरेया चर्च	वडा नं. १७	
७८	भोक्टाघारी मन्दिर	वडा नं. १७	
७९	झहरे साङ्गखाद छोड धर्के लि गुम्बा	वडा नं. १७	
८०	कुलानी उरगेन धाद्दोड लि गुम्बा	वडा नं. १७	

स्रोत : नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

४.१८ उद्योग व्यापार तथा बैङ्किङ

४.१८.१ हाल संचालित समग्र उद्योगहरूको विवरण

कृषिको विकास पश्चात कुनै पनि देशको आर्थिक क्रान्तिका लागि आवश्यक क्षेत्र भनेको उद्योग नै हो । औद्योगिक विकासका लागि राणशासन काल देखि नै विभिन्न प्रयासहरू हुँदै आएता पनि औद्योगिक क्रान्ति नै हुने प्रकारका ठुला स्तरका उद्योगहरू नेपालमा खुल्न सकेका छैनन् । भएका उद्योगहरू समेत रुग्ण हुँदै बन्द हुनु अर्को दुर्भाग्यपूर्ण अवस्था छ । कृषिको विकास सँगसँगै कृषि र स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योगहरूको स्थापना गरी नेपालका उत्पादनहरूको उपभोग विश्व बजारमा पुर्‍याउन सकेमात्र नेपाल अतिकम विकसित राष्ट्रबाट माथि उठ्ने आधार तयार हुन्छ । उद्योगलाई प्रर्वद्धन गर्न स्थानीय श्रोतमा आधारित साना तथा मझौला उद्योगहरूलाई उत्तिकै प्राथमिकता र प्रोत्साहन गर्नु जरुरी हुन्छ ।

साना उद्योग, कृषिमा आधारित सबै प्रकारका उद्योगहरू, घरेलु उद्योग, मझौला उद्योग, ठूला उद्योग, सेवामूलक उद्योग, सरकारी उद्योग, समुदायमा आधारित उद्योग, घट्ट मील, संकलन तथा प्रशोधन सम्बन्धी उद्योग आदि यस नगरपालिकामा रहेका छन् । यस प्रकार नगरपालिकामा ठुला उद्योगहरू सञ्चानमा आउन नसके पनि नगरपालिकामा उपलव्ध स्थानीय स्रोत र साधनको उपयोग गरी विभिन्न साना तथा घरेलु एवं कृषिजन्य उद्योगहरू रहेका छन् जसले नगरपालिकाको आर्थिक विकासमा टेवा पुर्‍याएको छ ।

४.१८.२ मुख्य व्यापारको विवरण (किराना थोक, आयात, निर्यात)

कृषि र उद्योग क्षेत्रको विकाससँग अन्योन्याश्रित सम्बन्ध भएको क्षेत्र हो व्यापार । कृषि र उद्योग मार्फत उत्पादित सामाग्रीहरूलाई राष्ट्रिय र अन्तराष्ट्रिय बजारमा पुर्‍याउने माध्यम व्यापार भएकाले व्यापार र बाणिज्यको विकास अत्यन्त महत्वपूर्ण हुन्छ । स्थानीय तहहरू आर्थिकरुपले सबल हुन स्थानीय उत्पादनमा सबल भई निर्यात गर्न सक्ने अवस्थामा पुग्नु पर्दछ । आफ्नो क्षेत्र भन्दा बाहिर उत्पादित सामाग्रीहरूको मात्र व्यापार गरेर अर्थतन्त्र माथि उठ्न सक्दैन । यसका लागि कुनै न कुनै प्रकारले स्थानीय उत्पादनमा केन्द्रित भई यस्ता उत्पादनहरूलाई निर्यात गर्न सक्नुपर्दछ ।

तालिका नं. ६८ : नगरपालिकामा रहेका मुख्य व्यापारको विवरण

क्र.स.	व्यापारको किसिम	संख्या	क्र.स.	व्यापारको किसिम	संख्या
१	मिल	४	५४	हेवेन	१
२	स्टेशनरी, पुस्तक पसल	१४	५५	मम कर्नर	१
३	स्टोर्स	३३	५६	भेटनरी पसल, एग्रोभेट	६
४	स्पोर्ट्स	१	५७	भाँडा पसल	९
५	सस्तो पसल	१	५८	तरकारी पसल	३
६	सेन्टर	१	५९	नाज	१
७	सेल्स एण्ड सर्भिसेस	३	६०	जुत्ता पसल	३
८	सेकुवा कर्नर	१	६१	वास्तु सोलुसन	१
९	साइकल पसल	२	६२	वासिङ सेन्टर	१
१०	सुनचाँदी पसल	२८	६३	व्युटी पार्लर, कस्मेटिक पसल	४२
११	सप्लायर्स	६६	६४	व्यवसायी	२
१२	सपिङ्ग सेन्टर	१	६५	प्रोभिजनल सेन्टर	१

क्र.स.	व्यापारको किसिम	संख्या	क्र.स.	व्यापारको किसिम	संख्या
१३	सहकारी संस्था	१	६६	प्रा.लि.	५
१४	फ्लेक्स प्रिन्ट	२	६७	प्रशिक्षण केन्द्र	१
१५	ट्रेडर्स	१६	६८	पोल्ट्री फर्म	५४
१६	टेन्ट एण्ड क्याटरिङ सर्भिस	१	६९	पुजाको सामान पाउने पसल	२
१७	टेलर्स, गार्मेन्ट	३९	७०	फेन्सी पसल/कपडा पसल	७६
१८	ट्रेनिङ सेन्टर	१	७१	फुड गार्डेन	१
१९	ट्रान्सपोर्ट	१	७२	फोटो स्टुडियो	५
२०	टायल पसल	२	७३	फलफुल पसल	८
२१	डेरी, बेकरी	७	७४	प्याराडाईज	१
२२	डेकोर	३	७५	पशुपालन केन्द्र	१
२३	ड्राई क्लिनर्स	१	७६	रिसाइकिलिङ हाउस	१
२४	ड्राइभिङ सेन्टर	२	७७	रिसर्च सेन्टर	१
२५	बेबी सप	१	७८	रिकन्डिसन हाउस	१
२६	बडी मर्मत	२	७९	सिसा/प्लाई सेन्टर	२
२७	मार्केटिङ	१	८०	सिलाई कटाई	३
२८	मदिरा पसल	२	८१	टि.भी. हाउस	१
२९	मनि ट्रन्सफर	१	८२	मिठाई पसल	३
३०	आल्मुनियम, स्टिल पसल	२	८३	मिडिया हाउस	१
३१	आइटी सोलुसन	२	८४	निर्माण सेवा	१
३२	आयोजना	१	८५	वित्तिय संस्था	५
३३	अफसेट प्रेस	२	८६	किराना पसल	१३४
३४	अर्थ मुभर्स	१	८७	किसान समूह	१
३५	मेटल वर्क्स	२	८८	क्लिनिक सर्भिस	४
३६	मेडिकल	३	८९	गिफ्ट हाउस	३
३७	मझौला पसल	१	९०	ल्यापटप रिपेयरिङ	१
३८	मासु पसल, फ्रेस हाउस	१०	९१	इन्टरप्राइजेज	८५
३९	मोटर्स पाटस, वर्कशप	४०	९२	इम्पोर्ट एण्ड एक्सपोर्ट	२
४०	मोबाइल पसल	१०	९३	इनोभेसन	१
४१	चस्मा पसल	१	९४	इन्जिनियरिङ सर्भिस	५
४२	चाट पसल	१	९५	इलेक्ट्रिकल्स	२१
४३	कृषि औजार	१	९६	होस्टेल	१
४४	कृषि फर्म	१३०	९७	होटल, रेष्टुरेन्ट, गेष्ट हाउस एण्ड खाजा घर	१४५
४५	कम्प्युटर स्टडिज	१	९८	होम स्टे	१

क्र.स.	व्यापारको किसिम	संख्या	क्र.स.	व्यापारको किसिम	संख्या
४६	कम्प्युटर पसल	१	९९	हार्डवेयर	१०
४७	कन्स्ट्रक्सन कम्पनी	६	१००	हाउजिङ	१
४८	कलर हाउस	२	१०१	हर्वल सेन्टर	१
४९	गेम जोन	१	१०२	अटो केयर	१
५०	ग्रील उद्योग	१	१०३	पान पसल	१
५१	गल्ला भण्डार	२	१०४	बिजुली पसल	५
५२	ग्याँस पसल	१	१०५	उद्योग	७०
५३	धागो पसल	४	१०६	हेयर कटिङ	१

स्रोत: नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

४.१८.३ खनिज तथा खानी सम्बन्धी विवरण

खनिज तथा खानीको अध्ययन र उत्खनन् साथै प्रशोधनका क्षेत्रमा नेपाल अत्यन्त पछाडि परेको छ । प्रविधि, जनशक्ति र ठोस योजनाको अभावका कारण नेपालको खानी तथा खनिज क्षेत्रको उल्लेख विकास हुन सकेको छैन । यस क्षेत्रबाट लाभ लिन स्थानीय तहहरूले आफ्नो क्षेत्रमा यस सम्बन्धी अध्ययन तथा अनुसन्धान गराउनु आवश्यक छ ।

नगरपालिकाको खानी सम्बन्धी सम्भाव्यता हेर्दा स्लेट खानी, ढुङ्गा खानी, बालुवा खानी, ग्राभेल खानी को प्रसस्त संम्भावना देखिएको छ। त्यसैले वातावरणीय र पर्यावरणीय अध्ययन गरेर उक्त क्षेत्रमा उत्खनन् सम्बन्धी काम हुन सक्ने सम्भावना देखिन्छ। नगरपालिकामा उपलब्ध हुने अन्य कच्चा पदार्थमा रोडा, ढुंगा, बालुवा आदि प्रशस्त मात्रामा पाइन्छ। त्यसैले नगरपालिकामा रहेको संम्भावना पहिल्याएर विभिन्न प्राकृतिक साधनको प्रशोधन गरी उद्योगको विकासको बलियो सम्भावना देखिन्छ। हाल सञ्चालित आयोजनाहरले पनि यसलाई थप पुष्टि गर्दछन् । तर यिनिहरूको वैज्ञानिक व्यवस्थापन जरुरी देखिन्छ ।

तालिका नं. ६९ : नगरपालिकाका खानी तथा खनिज सम्बन्धी विवरण

क्र.स.	वडा नं.	खनिज तथा खानी
१	वडा नं. १०	लौकाहा खोला आसपासमा ढुंगा, गिट्टी तथा बालुवा खानी

श्रोत: घरधुरी सर्वेक्षण २०७६

४.१८.४ मुख्य बजार तथा व्यापारिक केन्द्रहरूको विवरण

देशका ठुला शहरहरू बाहेक ग्रामीण इलाकाहरूमा सघन बस्तीहरू भएका क्षेत्रमा मानवीय गतिविधिहरू जस्तै : शिक्षा, स्वास्थ्य, अन्य सेवा, व्यापार तथा वाणिज्य केन्द्रित भएको पाईन्छ । यस्ता केन्द्रहरूलाई नै बजार केन्द्रहरू भनिन्छ । शहरी विकास र सुविधाका दृष्टिकोणले पूर्णरुपमा विकास हुन नसकेता पनि भविष्यमा विकसित हुन सक्ने क्षेत्रका रुपमा यस्ता केन्द्रहरूमा मानवीय गतिविधिहरू केन्द्रित र विकसित भैरहेको पाईन्छ । उपयुक्तता हेरी नयाँ क्षेत्रमा बजारको विकास गर्न नसकिने होइन तथापि केही मात्रामा विकसित भईसकेका यस्ता क्षेत्रहरूमा थप विकास गर्न सहज भने हुन्छ ।

नगरपालिकाका यी व्यापारिक केन्द्रहरूले स्थानीय बजारको आवश्यकता पुर्ति गर्नुको साथै केहि मात्रामा यिनले अन्य नगरपालिका तथा छिमेकी जिल्लाहरूको बजारको रूपमा सेवा समेत पुऱ्याइरहेका छन्। स्थानिय उत्पादन तथा आयातित उत्पादनहरूको बजारीकरण हुने गरेको छ । कृषि योग्य जमिनको उपलब्धता कृषि तथा वनजन्य कच्चा पदार्थहरूको उपलब्धता, परम्परागत तथा जातिगत सीप, कौशल, पर्यटकीय महत्वका स्थलहरूको उपलब्धता लगायतका विभिन्न कारणले नगरपालिकामा कृषि तथा स्थानिय परम्परा र सीपमा आधारित उद्योगहरूको विकासको राम्रो सम्भावना रहेको छ। नगरपालिकाको मुख्य व्यापरिक केन्द्रहरूको विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

हाटबजार

तालिका नं. ७० : वडाअनुसार मुख्य वस्तीहरू तथा बजार केन्द्रको विवरण

हालको वडा	साविकको वडाहरु	मुख्य टोल बस्ती तथा व्यापारिक केन्द्र
वडा नं.१	दिव्यपुरी १, २ र ३	केउरेनी, गर्दुवा, भटक, राममन्दिर टोल,वडा कार्यालय, दिव्यपुरी, बाटेटोल
वडा नं.२	दिव्यपुरी ७	पुनर्वास, दुम्कौली, शाश्वतधाम, नारायणी चोक, अमृतटोल, शान्तिटोल, सुन्दरवस्ती, मिलनटोल, कालिका टोल
वडा नं.३	दिव्यपुरी ४ र ५	केउरेनी, आम्बास चोक, गणेश टोल, दोकान, घुमाउरो टोल, खानेपानी टोल
वडा नं.४	दिव्यपुरी ६	झाँक्रे, शान्ति डाँडा, भुत्याहा, भञ्ज्याङ्ग, परानपुर टोल, देवचुली टोल, नवसृजना टोल, अमर टोल, शान्ति गैरा टोल
वडा नं.५	दिव्यपुरी ८ र ९	कदमपुर, बन्दिपुर, मृतुङ

हालको वडा	साविकको वडाहरु	मुख्य टोल बस्ती तथा व्यापारिक केन्द्र
वडा नं.६	देवचुली २,३,४ र ५	किर्तीपुर, कुम्सोत, मुण्डे, मृतुङ
वडा नं.७	देवचुली ६ र ८	रामवास, सितावास, भीमसेन टोल,
वडा नं.८	देवचुली ७ र ९	मुढावास, आपँटारी, नौ बहत्तर, गोदावरी
वडा नं.९	देवचुली १	३ घरे टोल, मिलन टोल, कृर्षि हरियाली टोली, देउराली कालिका टोल
वडा नं.१०	प्रगतिनगर ४ र ६	भगवतीटोल, पृथ्वीनगर, गणेशटोल, मिलनटोल, धवलागिरी टोल, सिसौघारी, सालघारी , प्रगतिमार्ग, जनज्योति टोल, प्रकृति टोल
वडा नं.११	प्रगतिनगर ८ र ९	धारापानी, पृथ्वीनगर, नयाँवस्ति, कुनाघाट, पार्वती चोक, आश्रम टोल, देवप्रगति कैलाश चोक, सृजना टोल
वडा नं.१२	प्रगतिनगर ७	लक्ष्मीपुर, मुक्तिक्षेत्र, दिव्यनगर, प्रगतिटोल, गैंडी, जनवस्ती , कुनाघाट पूर्व
वडा नं.१३	प्रगतिनगर १	गणेश मन्दिर टोल, देवपुरी टोल, वागेश्वरी, कुमारवर्ती टोली, श्रृजना टोल, दलदले , भाग्यपुरी, बोटेटोल
वडा नं.१४	प्रगतिनगर २ र ५	छत्तिसघरे, तीसघरे, जन ज्योति मार्गटोल,न.पा. टोल, प्रगतिटोल, साहारा टोल, बाल्मिकी टोल, मिलन टोल, सिद्धि विनायक टोल, फुलबारी मार्ग, जनकल्याण टोल, शिवमार्ग, मिलिजुली मार्ग, प्रगति टोल, नगरपालिका टोल, देवचुली चोक
वडा नं.१५	प्रगतिनगर ३	प्रगतिनगर चोक, जागृतिटोल, सालघारी, जनज्योती टोल, बुद्ध चोक, धवलागिरी टोल, पशुपति टोल, प्रगति टोल, संगम टोल, उन्नती टोल, नारायणी टोल, सुवर्ण टोल, परिवर्तन टोल
वडा नं.१६	रजहर १,७ र ९	रजहर बजार, देवचुली, प्रगति टोल, श्रृजना टोल, नयाँ बजार, कुमारवर्ती टोल, धुसेरी, आँपचौर टोल, कोलडाँडा, टाँगीकोट, सालघारी, प्राकृतिक चिकित्सा, बाह्रकोल, बेलस्वाँरा, १४ नं. टोल
वडा नं.१७	रजहर २,३,४,५,६ र ८	फारम, पिप्रहर, छिपेनी, झराही, कुलेनी, चौतारा, बरटाँडी, बसन्तरपुर, गौरीपुर कुजौली

स्रोत : नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

४.१८.५ क्रमिक रुपमा विकास भइरहेका बस्तीहरूको विवरण

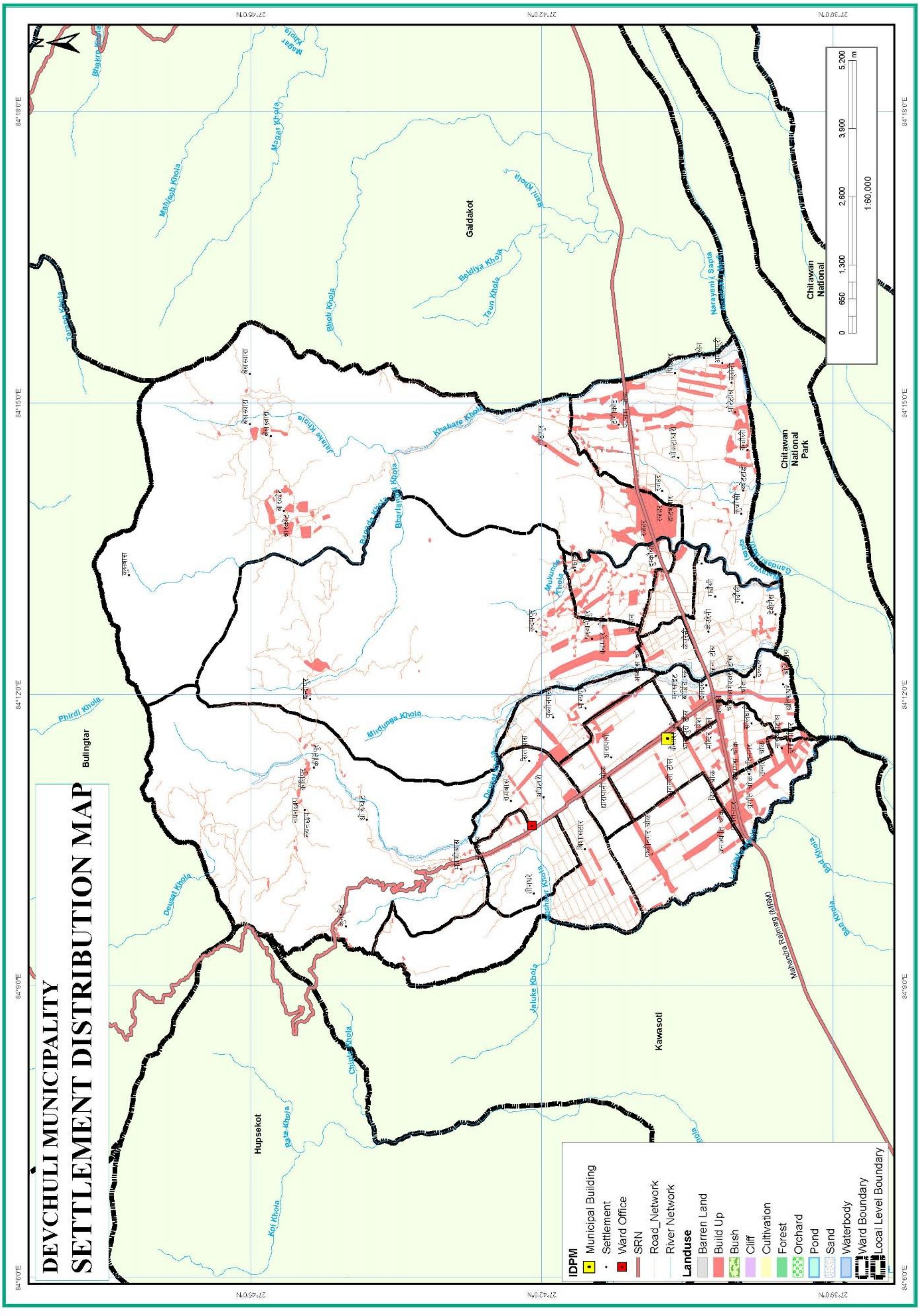

नक्सा नं. ४: नगरपालिकाको बस्ती सञ्जालको विवरण

यो नगरपालिका जलवायुको आधारमा बसोबासको लागि उपयुक्त मानिएको छ। हुलाक, टेलीफोन, स्वास्थ्यचौकी र विद्यालयको पहुँचका साथै यातायातको आंसिक सुविधा हुनाले पनि ग्रामीण बस्ती विकासका लागि योगदान पुऱ्याइरहेको पाइन्छ। यसका साथै विभिन्न स्थानहरूमा नगरपालिकाहरूले आफ्ना आन्तरिक यातायात मार्गहरू बनाई सार्वजनिक क्षेत्रहरूमा हाट बजारको व्यवस्थापन गर्ने काम गर्नका साथै स-साना व्यापारिक केन्द्रको रुपमा क्रमिक विकास भइरहेको छ।

नेपाल सरकारले बजारोन्मुख बस्तीहरूमा हाट बजारको विकासको लागि केही आवश्यक छाना/सेड तथा भण्डारणको व्यवस्था गरिदिएमा ग्रामीण कृषि अर्थतन्त्रलाई बजार अर्थतन्त्रमा परिणत गर्न सहयोग पुग्ने देखिन्छ। यसका अतिरिक्त एकातर्फ यी बस्तीहरूको छेउछाउको जमिनको समेत अप्रत्याशितरुपले मूल्य वृद्धि भइरहेको पाइन्छ भने अर्कोतर्फ भोलिका दिनहरूमा यस्तो बस्तीको लागि आवश्यक पर्ने खेलमैदान, पार्क जस्ता सार्वजनिक क्षेत्रहरूको व्यवस्थापन गर्न आवश्यक जग्गाको योजना अहिलेदेखि नै बनाउनु आवश्यक छ।

नगरपालिकाका क्षेत्रहरूको व्यवस्थित तवरले विकास गर्न प्रत्येक घडेरीमा आवत जावत गर्न मोटर बाटो, खुल्ला क्षेत्रको प्रावधान, चारपाटे आकार मिलेका घडेरीहरू लगायत भौतिक तथा पूर्वाधारको निर्माण सहितको व्यवस्थित बस्तीको विकास गर्न जग्गा एकीकरण वा सेवा सुविधा जस्ता कार्यक्रमहरू संचालन गर्नु पर्दछ। यसरी जग्गा विकास कार्यक्रम संचालन गर्दा शहरी विस्तार क्षेत्र प्रस्तावना गरिएका क्षेत्रहरूलाई टेवा पुऱ्याउने हिसावले प्राथमिकता दिनु पर्दछ। यसरी क्रमिक रुपमा विकसित भैरहेका विवरण अघिल्लो तालिकामा नै उल्लेख गरिएको छ।

४.१८.६ सहकारी संस्थाहरूको विवरण

नगरपालिकाको आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा यहाँका सहकारी संस्थाको भूमिका महत्वपूर्ण रहेको छ। सहकारी संस्थाले स्थानीय स्तरको बचतलाई नगरपालिका बाहिर जानबाट रोकी स्थानीय क्षेत्रमा विभिन्न आय मूलक कार्यमा लगानी गरिरहेका छन्। सहकारी संस्थाप्रति जनताको अपनत्व बढी र प्रशासनिक झन्झट कमी हुने हुँदा वित्तिय क्षेत्रमा यहाँका जनताको पहुँच समेत बढेको छ। नगरको उद्योग व्यापार क्षेत्रमा लगानी गर्ने उद्देश्यका साथ बचत तथा ऋण, कृषि, उपभोक्ता, चिया/कफी उत्पादन र बहुद्देश्यीय आदि प्रकृतिका सहकारी संस्थाहरूबाट विभिन्न प्रकारका आर्थिक कृयाकलापहरु हुने गरेको छ। साथै यी मध्ये केही संस्थाहरूले नियमित रुपमा सदस्यहरूबाट बचत सङ्कलन पनि गर्दै आएको देखिन्छ। यी सहकारी संस्थाहरूबाट कृषि, उद्योग, व्यापार क्षेत्रमा लगानी हुने गरेको छ। यस नगरपालिकामा रहेका सहकारी संस्थाहरूको विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका नं. ७१ : सहकारी संस्थाको विवरण

क्र.स.	सहकारी संस्थाको नाम	साविक ठेगाना
१	रजहर मध्यवर्ती बचत तथा ऋण सहकारी संस्था	रजहर-१
२	दिव्यपुरी महिला बहुउद्देश्यीय	देवचुली न.पा १
३	किर्तिपुर बचत तथा ऋण सहकारी संस्था	देवचुली न.पा १
४	दिव्यज्योति कृषि सहकारी संस्था	देवचुली न.पा १
५	लालीमा कृषी सहकारी संस्था	वडा नं. १
६	देव ज्योति कृषि सहकारी संस्था	देवचली-१

क्र.स.	सहकारी संस्थाको नाम	साविक ठेगाना
७	महिला बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था	रजहर-१
८	पारदर्शी बचत तथा ऋण सहकारी संस्था	प्रगतिनगर-१
९	दलदले दुग्ध विकास सहकारी संस्था	प्रगतिनगर-१
१०	कञ्चन जैविक संरक्षण कृषि सहकारी संस्था	देवचुली २
११	सक्रिय साना किसान कृषि सहकारी संस्था	देवचुली २
१२	लालिमा कृषि सहकारी संस्था	दिव्यपुरी -२
१३	जनचेतना बचत तथा ऋण सहकारी संस्था	वडा नं. २
१४	परोपकार बचत तथा ऋण सहकारी संस्था	वडा नं. २
१५	किर्तिपुर बचत तथा ऋण	देवचुली न.पा ३
१६	विश्वज्योति बचत तथा ऋण सहकारी संस्था	प्रगतिनगर-३
१७	नँया नेपाल बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था	प्रगतिनगर-३
१८	परिवर्तनशील बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था	दिव्यपरुी -३, देवचुली-३
१९	संजिवनी बचत तथा ऋण सहकारी संस्था	वडा नं. ३
२०	दिव्यपुरी महिला स्वाबलम्बन बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था	वडा नं. ३
२१	सकलादेवी सामाजिक उद्यमी महिला सहकारी	वडा नं. ३
२२	मिलनसार सामाजिक उद्यमी महिला सहकारी संस्था	प्रगतिनगर-४
२३	सकलादेवी सामाजिक उद्यमी सहकारी संस्था	दिव्यपुरी -५, ३
२४	जन उत्थान बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था	रजहर-६
२५	साहसी साना किसान कृषि सहकारी संस्था	रजहर-६
२६	ज्ञान ज्योति सामाजिक उद्यमी सहकारी संस्था	दवेचुली ६
२७	देवचुली महिला उत्थान बचत तथा ऋण सहकारी संस्था	दवेचुली ६
२८	कृषक बहुमुखी सहकारी संस्था	रजहर-७
२९	शुभकामना बचत तथा ऋण	प्रगतिनगर-८ (देवचुली-११)
३०	महिला कल्याण बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था	प्रगतिनगर-८ (देवचुली-११)
३१	देव प्रगति बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था	प्रगतिनगर-९
३२	महिला कल्याण बचत तथा ऋण सहकारी संस्था	वडा नं. ११
३३	परोपकार बचत तथा ऋण सहकारी संस्था	वडा नं. १३
३४	प्रगतिनगर साना किसान कृषि सहकारी संस्था	दवेचुली न.पा १३
३५	परोपकार बचत तथा ऋण सहकारी संस्था	देवचुली न.पा १३
३६	किसान बचत तथा ऋण सहकारी संस्था	वडा नं. १३
३७	विखु बचत तथा ऋण सहकारी संस्था	वडा नं. १३
३८	साना किसान सहकारी संस्था	वडा नं. १३
३९	देव प्रगती बहुउद्देशीय सहकारी संस्था	वडा नं. १३
४०	नादेप लघु बित्तिय सहकारी संस्था	वडा नं. १३
४१	विकु किशान	वडा नं. १६

क्र.स.	सहकारी संस्थाको नाम	साविक ठेगाना
४२	दिव्यलक्ष्मी	वडा नं. १६
४३	नव प्रतिभा बचत तथा ऋण सहकारी	वडा नं. १६
४४	जनचेतना बचत तथा ऋण सहकारी संस्था	वडा नं. १७
४५	आत्म निर्भर बचत तथा ऋण सहकारी संस्था	वडा नं. १७
४६	जनभावना मध्यवर्ती वचत	वडा नं. १७
४७	शिवशक्ति मध्यवर्ती बचत	वडा नं. १७
४८	विन्दवासिनी महिला मध्यवर्ती बचत	वडा नं. १७

श्रोत : नगर कार्यपालिकको कार्यालय, २०७६

४.१८.७ बैङ्कहरूको विवरण

आधुनिक अर्थव्यवस्थामा आर्थिक कारोबार बैंकबाट हुँदा त्यो व्यवस्थित र सहज हुन जान्छ । बैङ्किङ प्रणालीमा व्यापक विकास भइरहँदा बैंकहरुले प्रदान गर्ने सेवाहरू समेत विस्तार हुँदै गईरहेका छन् । हाल विभिन्न बैंङ्कहरूले ए.टी.एम. सेवा, भिसा कार्ड सेवा, महशुल भुक्तानी सेवा लगायत बीमाको समेत सेवा प्रवाह गरेका छन् । यसर्थ आधुनिक आर्थिक प्रणालीमा ग्रामीण जनताहरूको समेत बैङ्किङ सेवामा पहुँच पुऱ्याउन अपरिहार्य जस्तै भैसकेको छ ।

नगरपालिकामा सहकारीहरूको साथसाथै १३ वटा बैंकहरूले बैंकिङसेवा पुऱ्याइरहेका छन् । नगरपालिकामा यी बैंक तथा सहकारी मार्फत कर्जा समेत लगानी हुनको साथै रकमलाई निक्षेपको रुपमा स्विकार गरी बचत पनि गर्दै आएका छन् । यी संस्थाहरूको लगानीको मुख्य क्षेत्रकोरुपमा व्यापार, कृषि, उद्योग आदी रहेका छन् ।

तालिका नं. ७२ : नगरपालिकामा रहेको बैंक तथा वित्तिय संस्थाहरुको विवरण

क्र.स.	बैंक तथा वित्तिय संस्था	ठेगाना
१	नेपाल इन्भेष्टमेन्ट बैंक लि.	वडा नं. १४
२	कामना विकास बैंक लि.	वडा नं. १३, १५
३	निर्धन उत्थान विकास बैंक	वडा नं. १५
४	एन.आई.सी. एशिया बैंक	वडा नं. १३
५	मुक्तिनाथ विकास बैंक	वडा नं. १३
६	देव विकास बैंक	वडा नं. १३
७	जनता बैंक	वडा नं. १३
८	नेपाल वंगलादेश बैंक	वडा नं. १३
९	गरिमा विकास बैंक	वडा नं. १३
१०	लक्ष्मी बैंक	वडा नं. १६
११	मेघा बैंक	वडा नं. १६
१२	कृषि विकास बैंक	वडा नं. १६
१३	एभरेष्ट बैंक	वडा नं. १६
१४	श्री इन्भेष्टमेन्ट बैंक	वडा नं. १६
१५	रा.वा.बैं.	वडा नं. १६

स्रोत: नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

यस प्रकार बैंकहरु मुलतः वडा नं १३, १४, १५ र १६ मा मात्र केन्द्रित भएको देखिन्छ। अतः नगरपालिका अन्य वडाहरुमा समेत यो सेवा उपलब्ध हुनु जरुरी छ।

४.१८.८ बैंक खाता भएका घरपरिवारको संख्याको आधारमा घरपरिवारको विवरण

तालिका नं. ७३ : परिवारको सदस्यको बैंक खाता भएको आधारमा घर परिवारको विवरण

वडा	छ		छैन		थाहा छैन		जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	
१	६२२	८५.८%	९१	१२.६%	१२	१.७%	७२५
२	४३८	८५.७%	६५	१२.७%	८	१.६%	५११
३	३०७	८९.२%	३१	९.०%	६	१.७%	३४४
४	४७६	६८.३%	२१४	३०.७%	७	१.०%	६९७
५	४३०	७७.३%	१०८	१९.४%	१८	३.२%	५५६
६	१८३	४९.३%	१८७	५०.४%	१	.३%	३७१
७	४०२	८०.१%	८९	१७.७%	११	२.२%	५०२
८	२६०	७८.३%	६८	२०.५%	४	१.२%	३३२
९	५०१	६४.६%	२६६	३४.३%	८	१.०%	७७५
१०	७१०	८७.२%	१०२	१२.५%	२	.२%	८१४
११	६६२	८३.२%	१२१	१५.२%	१३	१.६%	७९६
१२	५४०	८९.३%	६४	१०.६%	१	.२%	६०५
१३	६५९	९०.०%	७०	९.६%	३	.४%	७३२
१४	६७१	८५.०%	११७	१४.८%	१	.१%	७८९
१५	६८०	८६.१%	१०७	१३.५%	३	.४%	७९०
१६	९०३	७८.५%	२१५	१८.७%	३३	२.९%	११५१
१७	८९२	५८.१%	३९०	२५.४%	२५३	१६.५%	१५३५
जम्मा	९३३६	७७.६%	२३०५	१९.२%	३८४	३.२%	१२०२५

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

यस नगरपालिकामा रहेका कुल १२,०२५ घरपरिवारमध्ये २३०५ अर्थात् १९.२ प्रतिशत घरपरिवारको बैङ्क खाता नरहेको र बाँकी अर्थात् ९३३६ अर्थात् ७७.६ प्रतिशत घरपरिवारको बैङ्क खाता रहेको देखिन्छ भने ३८४ घरपरिवार अर्थात ३.२ प्रतिशतको उल्लेख नभएको देखिन्छ। अतः उल्लेख मात्रामा व्यक्तिहरुको बैंकिङ्ग सेवामा पहुँच नपुगेको देखिन्छ। यसो हुनुको एउटा कारण प्राय जसो वडाहरुमा बैकिङ्ग सेवा विस्तार हुन नसक्नु पनि हो। यस नगरपालिकाका ग्रामीण जनतालाई आधुनिक बैङ्क्डि सुविधा प्रदान गर्न थप पहल गर्नुपर्ने देखिन्छ। यसो गर्दा नागरिकले गर्ने सबै आर्थिक कारोबारको पूर्ण अभिलेख रहन्छ र राज्यद्वारा प्राप्त हुने विभिन्न सुविधाहरू बैङ्क्डि प्रणालीबाट गर्दा त्यो लक्षित वर्गमा पुग्ने सुनिश्चितता समेत हुनजान्छ।

राज्यलाई वित्तीय व्यवस्थापन गरी सम्पूर्ण जनसाधारणहरूमा बैङ्किङ प्रणालीप्रति सकारात्मक धारणा विकास गर्न सहयोग पुऱ्याउनु पर्ने देखिन्छ । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

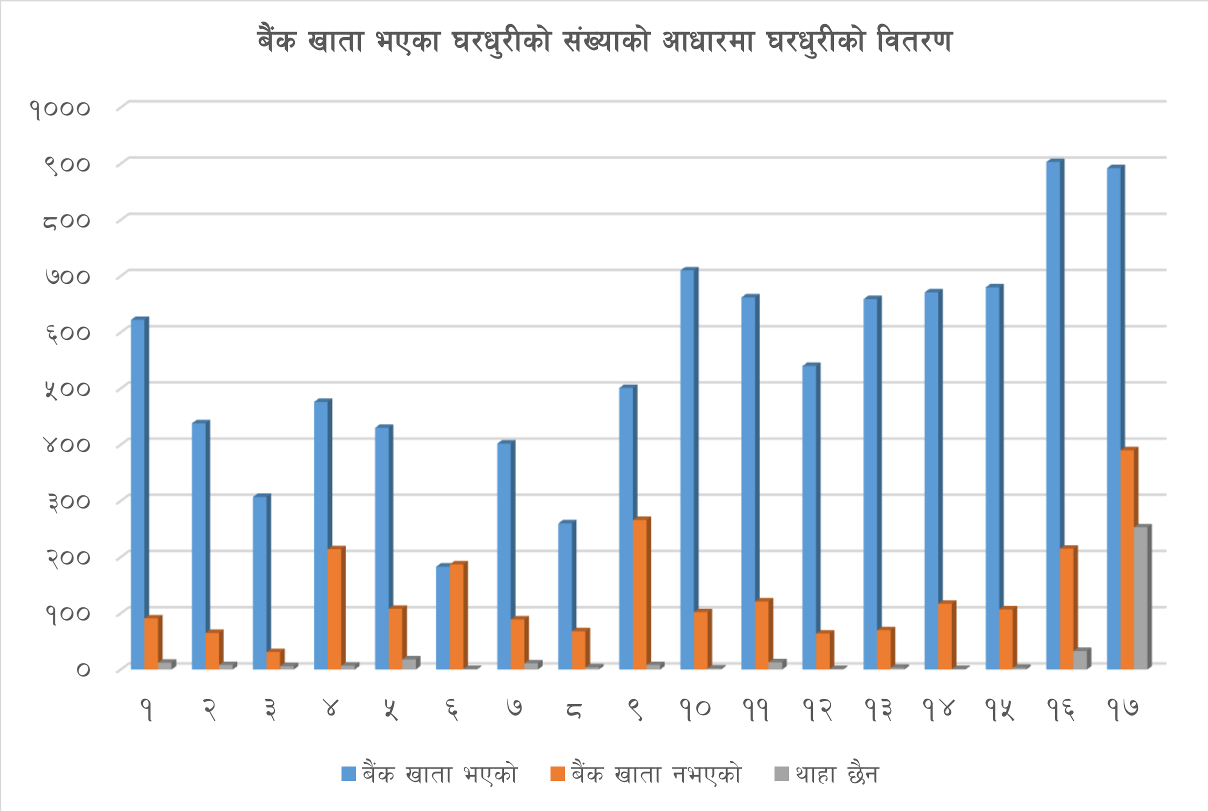

खण्ड- ५: सामाजिक अवस्था

५.१ शिक्षा तथा मानव संशाधन

यस अघिको चौधौ योजनाको ५ वटा रणनीतिक स्तम्भहरू मध्ये शैक्षिक पूर्वाधारको विकास र गुणस्तर वृद्धि पनि एक थियो । कुनै पनि देशको सामाजिक तथा आर्थिक विकासमा शिक्षाले ठूलो भूमिका खेलेको हुन्छ । यसलाई मानव विकासको सूचकको रूपमा लिइन्छ । यसै सिलसिलामा यहाँ देवचुली नगरपालिकाको शैक्षिक स्थिती देखाउन खोजिएको छ । विकासको प्रमुख आधारशिला शिक्षा नै हो । शिक्षाको माध्यमबाट व्यक्तिमा अन्तर्निहित प्रतिभाहरूको विकास हुन गई समग्र समाज र राष्ट्रमा नै सकारात्मक परिवर्तन ल्याउन सकिन्छ भन्ने सर्वमान्य सिद्धान्त रहि आएको छ। सचेत, अनुशासित तथा उत्पादनशिल जनशक्ति निर्माण गर्नका लागि शिक्षा क्षेत्रको नै सर्वोपरि भूमिका अनिवार्य रहन्छ। योजना निर्माणमा गरिबी निवारण तथा चौतर्फी विकासका लागि शिक्षा क्षेत्रलाई मानव संशाधन विकासको एक शसक्त माध्यमको रुपमा नीतिगत रुपमा अबलम्बन गरिएको छ। राज्यको नीति समेत शिक्षालाई गुणस्तरीय, सर्वसुलभ र प्रभावकारी बनाउँदै लैजाने रहेको छ ।

नेपालको संविधान २०७२ को भाग ३, धारा ३१ मा शिक्षा सम्बन्धि मौलिक हकमा देहाय बमोजिमको व्यवस्था गरिएको छ :

१. प्रत्येक नागरिकलाई आधारभूत शिक्षामा पहुँचको हक हुनेछ ।
२. प्रत्येक नागरिकलाई राज्यबाट आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य र नि:शुल्क तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा नि:शुल्क पाउने हक हुनेछ ।
३. अपांगता भएका र आर्थिक रूपले विपन्न नागरिकलाई कानून बमोजिम नि:शुल्क उच्च शिक्षा पाउने हक हुनेछ ।
४. दृष्टिविहीन नागरिकलाई ब्रेललिपि तथा बहिरा र स्वर वा बोलाइ सम्बन्धी अपांगता भएका नागरिकलाई सांकेतिक भाषाको माध्यमबाट कानून बमोजिम नि:शुल्क शिक्षा पाउने हक हुनेछ ।
५. नेपालमा बसोबास गर्ने प्रत्येक नेपाली समुदायलाई कानून बमोजिम आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा पाउने र त्यसका लागि विद्यालय तथा शैक्षिक संस्था खोल्ने र सञ्चालन गर्ने हक हुनेछ ।

संविधान तथा योजनाको ठूला ठूला वहस भएता पनि विश्व सामु तुलनात्मक अध्ययन गर्दा हाम्रो शिक्षा क्षेत्रमा उल्लेखनीय विकास भने भएको देखिँदैन । शिक्षाले ज्ञान र सिपमा परिवर्तन ल्याउने, पिछडिएको, विपन्न र अभावग्रस्त वर्गको पक्षपोषण गर्ने, अवोध बालबालिका एवं आवाज विहिनका पक्षमा रही देशलाई समृद्ध बनाउने परिकल्पनालाई साकार पर्दछ। देशका लागि आवश्यक नेतृत्वदायी क्षमताको विकास, अथकरूपमा सिक्ने र सिकाउने प्रवृति, सामाजिक र मानवीय मूल्य मान्यता र आत्मविश्वास जस्ता आधारभूत समग्र पक्षको विकास गर्न सघाउनु नै गुणस्तरीय शिक्षाको विशेषता हो। यस्तो शिक्षामा विश्लेषणात्मक र मौलिक सोचको पर्याप्तता हुनुपर्छ। निर्दिष्ट सिकाइमात्र स्तरीयता होइन। आज व्यावहारिक परिवर्तन, श्रमसँगको आस्था, जीवनोपयोगी खोज अनुसन्धान, सान्दर्भिकता देश र संस्कृतिप्रति प्रेम, नैतिक जिम्मेवारी, मौलिकरूपमा विज्ञानको उपयोग गर्न स्तरीय शिक्षाको आवश्यकता छ। शिक्षाको स्तरीय विकासले रोजगारीको अवसर, कलकारखानाको विकास, सुविधामा पहुँच, प्रविधिको विस्तार,

उत्पादनमुखी कृषि एवं आयमुखी व्यवसाय सम्भव हुन्छ जसले गर्दा नगरपालिकाको अर्थतन्त्र बलियो हुनुको साथै सामाजिक विकासमा महत्वपुर्ण टेवा पुऱ्याउँछ ।

शिक्षा क्षेत्रको परिसूचकलाई त्यस क्षेत्रमा सञ्चालित विभिन्न शैक्षिक कार्यक्रमबाट निर्धारण गर्न सकिन्छ। यसै सिलसिलामा यस नगरपालिकाको शैक्षिक स्थिती देखाउन यहाँको साक्षरता स्थिति, शिक्षण संस्थाको विवरण, दरबन्दी शिक्षकहरूको विवरण, विद्यार्थीको भर्ना, तहगत तथा विषयगत शैक्षिक विवरण देखाउन खोजिएको छ । यसबाट नगरपालिकाको शैक्षिक अवस्थालाई बुझी आगामी दिनमा सुधार गर्न नीति तथा कार्यक्रम बनाउन सकिन्छ ।

५.१.१ सम्पूर्ण विद्यालयहरूको विवरण (मदरशा, गुम्बा समेत)

शिक्षा क्षेत्रको परिसूचकलाई त्यस क्षेत्रमा सञ्चालित विभिन्न शैक्षिक कार्यक्रमबाट निर्धारण गर्न सकिन्छ। यसै अनुरूप यस नगरपालिकामा आ.व. २०७४/७५ सम्म सञ्चालन भैरहेका विभिन्न तहका शैक्षिक संस्थाहरूको विवरण हेर्दा नगरपालिकामा पठनपाठनका लागि कलेज २ वटा, माध्यमिक विद्यालय १६ वटा, आधारभूत विद्यालय २८ वटा र बालविकास ३ वटा गरी जम्मा ४९ वटा शिक्षण संस्थाहरू रहेका छन् । वर्तमान समयमा निजी क्षेत्रको संलग्नता बढ्दै गईरहेको अवस्थामा ग्रामीण क्षेत्रमा भने निजी क्षेत्रको न्युन संलग्नता देखिन्छ । यद्यपि समुदायिक र संस्थागत निजी क्षेत्रले शिक्षाको क्षेत्रमा विभिन्न समस्याको बावजुत उल्लेख्य योगदान पुऱ्याउँदै आएको देखिन्छ ।

तालिका नं. ७४ : नगरपालिकामा रहेका शिक्षण संस्थाहरूको विवरण

क्र.सं.	तह	सामुदायिक	संस्थागत	गुरुकुल	मदरशा	जम्मा
१	कलेज	२				२
२	माध्यमिक विद्यालय	९	६	१		१६
३	आधारभूत विद्यालय	२१	५	१	१	२८

४	वालविकास	१	२			३
	जम्मा	३३	१३	२	१	४९

स्रोत: नगरकार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

५.१.२ शैक्षिक संस्थाहरूको विवरण

तालिका नं. ७५ : नगरपालिकामा रहेका शैक्षिक संस्थाहरूको नामावली

क.सं.	विद्यालयको नाम	ठेगाना	प्र.अ.को नाम
सामुदायिक विद्यालयहरू :			
१	जनज्योति बहुमखी क्याम्पस	दे.न.पा. १५, प्रगतिनगर	ईश्वर बहादुर श्रेष्ठ
२	देवचुली बहुमुखी कलेज	दे.न.पा. १६	राजन गौतम
३	भीमसेन आदर्श मा.वि.	दे.न.पा. ७, रामबास	नरदेव न्यौपाने
४	नेपाल मा.वि.	दे.न.पा. १, दिव्यपुरी	शिवप्रसाद देवकोटा
५	जनज्योति मा.वि.	दे.न.पा. १५, प्रगतिनगर	कृष्णप्रसाद बराल
६	देवचुली मा.वि.	दे.न.पा. -१६, रजहर	नारायण भण्डारी
७	कालिका मा.वि.	दे.न.पा. ९ विशालटार	रेशम कोइराला
८	बरचुली मा.वि.	दे.न.पा. -१७, फाराम	चन्द्रदेव तिवारी
९	जनज्योति नमूना मा.वि.	दे.न.पा. १४, न.पा.चोक	दुर्गादत्त घिमिरे
१०	पृथ्वी मा.वि.	दे.न.पा. १०, पृथ्वीनगर	जयनारायण सापकोटा
११	पशुपति साङ्गवेद आवासीय संस्कृत मा.वि.	दे.न.पा. १५, प्रगतिनगर	ऋषिराम न्यौपाने
१२	सकला देवी मा.वि.	दे.न.पा. ५,कदमपूर	लक्ष्मी सिवाकोटी आचार्य
१३	दिव्यज्योती आधारभूत विद्यालय	दे.न.पा. १२ गैडी	पुरुषोत्तम न्यौपाने
१४	शान्ति सिर्जना आधारभूत विद्यालय	दे.न.पा. ४, झाक्रे	काशिनाथ पोखरेल
१५	प्रगति आधारभूत विद्यालय	दे.न.पा. १५, प्रगतिनगर	अर्जुनकुमार श्रेष्ठ
१६	कुमारवर्ती आधारभूत विद्यालय	दे.न.पा. १३, दलदले	ठाकुर प्रसाद पौडेल
१७	प्रभात जनता आधारभूत विद्यालय	दे.न.पा. -१६, बाह्रकोल	शालिग्राम भट्टराई
१८	नवजागरण आधारभूत विद्यालय	दे.न.पा. १, बोटेटोल	भगिरथ पौडेल
१९	नेपाल धर्ती आधारभूत विद्यालय	दे.न.पा.५, बन्दिपुर	गौरीश्वर शर्मा
२०	नेपाल राष्ट्रिय शारदा आधारभूत विद्यालय	दे.न.पा. ६ किर्तीपुर	शशिधर पौडेल
२१	सरस्वती आधारभूत विद्यालय	दे.नपा. ६, कुम्सोत	तुलसी भट्टराई
२२	बालकिरण आधारभूत विद्यालय	दे.नपा. ६ मुण्डे	धर्मदत्त पराजुली
२३	मिलिजुली आधारभूत विद्यालय	दे.न.पा. ८, आपटाँरी	रामचन्द्र आचार्य
२४	मनकामना आधारभूत विद्यालय	दे.न.पा. ९, विशालटार	धनुमाया कडारिया
२५	नव नेपाल आधारभूत विद्यालय	दे.न.पा. १० भगवती टोल	राम प्रसाद गौतम
२६	सूर्य किरण आधारभूत विद्यालय	दे.न.पा. ११, पृथ्वीनगर	लोक बहादुर थापा
२७	बाल्मीकि आधारभूत विद्यालय	दे.न.पा. १४, छत्तिसघरे	ज्योति लाल शर्मा
२८	नारायणी आधारभूत विद्यालय	दे.न.पा. १५, नारायणी टोल	रेशम बहादुर रानाभाट
२९	देवचुली प्रा. विद्यालय	दे.न.पा. -१६, रजहर	टेकनाथ पौडयाल
३०	सरस्वती प्रा. विद्यालय, बेलस्वारा	दे.न.पा. -१६,बेलस्वारा	भीममाया खोजवार
३१	सरस्वती आधारभूत विद्यालय, कुलेनी	दे.न.पा. -१७, कुलेनी	धनिश्वर लम्साल

क्र.सं.	विद्यालयको नाम	ठेगाना	प्र.अ.को नाम
३२	जीवन ज्योती आधारभूत विद्यालय	दे.न.पा. -१७, बरटाडी	मिना कुमारी थापा
३३	सकलादेवि मा.वि.	दे.न.पा.- ५	तिल प्रसाद पाठक
३४	नेपाल धर्ती प्रा.वि.	दे.न.पा.- ५	याम ब. डिस्वा
३५	जीवन ज्योती प्रा.वि.	दे.न.पा.- १७	कृष्ण गुरुङ्ग
३६	सरस्वती प्रा.वि.	दे.न.पा.- १७	ललितराम महतो
३७	भेटेरीनरी स्कुल	दे.न.पा.- १७	सडक बहादुर हमाल
३८	वरचुली प्रा.वि.	दे.न.पा.- १७	चन्द्रदेव तिवारी
संस्थागत विद्यालयहरू:			
३९	विश्व ज्योती इङ्गलिस बोडिङ्ग स्कूल	दे.न.पा. १५, प्रगतिनगर	प्रदीप बास्तोला
४०	न्यू नवल इङ्गलिस बोडिङ्ग स्कूल	दे.न.पा. १०, गणेश टोल	किरण भट्टराई
४१	मुनलाईट एकेडेमी	दे.न.पा. १३, दलदले	चन्द्रकान्त बसेल
४२	अमर ई. बो स्कूल	दे.न.पा. -१६	पदम बराल
४३	वाइज भिजन इ.बो स्कूल	दे.न.पा. -१६	मधु सुधन तिवारी
४४	कुमारवर्ती इं. बो . स्कूल	दे.न.पा. -१६	विरेन्द्र चौधरी
४५	ओएसिस इ.स्कुल	दे.न.पा. -१७	खगीसरा ढकाल
४६	ग्यालेक्सी इङ्गलिस बोडिङ स्कूल	दे.न.पा. - १, भटक	तुलसी गौतम
४७	वैद्धिक कर्मकाण्ड गुरुकुलम	दे.न.पा. - २	विष्णु घिमिरे
४८	भृकुटी इङ्गलिस बोडिङ स्कूल	दे.न.पा. - ११, धारापानी	ढाकाराम भट्टराई
४९	न्यु नवल एकेडेमी	दे.न.पा.- १ दिव्यपुरी	आलोक सुवेदी
५०	नेक्सस मण्टेश्वरी स्कुल	दे.न.पा.- १३, फुलबारी टोल	राजु श्रेष्ठ
५१	आशाको किरण शिशु स्याहार	दे.न.पा.- १३ भाग्यपुरी	विष्णु सापकोटा
५२	पाठशाला मण्टेश्वरी	दे.न.पा.- १, केउरेनी	देवराज सापकोटा
५३	मदरशा इस्लामिया	दे.न.पा.- १६	वकिल अहमत
५४	नबल बोर्डिङ स्कुल	दे.न.पा.- १	खेमराज भट्टराइ
५५	ग्यालेक्सी इ.बो. स्कुल	दे.न.पा.- १	
५६	ओइसिस बोर्डिङ्ग	दे.न.पा.- १७	राजन गौतम

स्रोत: नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

तालिका नं. ७६ : शैक्षिक सत्र २०७६ अनुसार कक्षागत रुपमा विद्यार्थी संख्याको विवरण

कक्षा	भर्ना			दलित			जनजाती			ब्राह्मण/क्षेत्री			अन्य			अपाङ्ग		
	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा
बालविकास	५४८	६२७	११७५	१०६	१०२	२०८	२६३	३१६	५७९	१४१	१५८	२९९	३७	४९	८६	१	२	३
नर्सरी	४०	५०	९०	४	११	१५	२९	२८	५७	६	१०	१६	१	१	२	०	०	०
एलकेजी	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
यूकेजी	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
कक्षा १	२६६	३३७	६०३	३९	५२	९१	१३९	१६९	३०८	७५	८४	१५९	१३	३२	४५	०	०	०
कक्षा २	३३१	३०४	६३५	४६	३७	८३	१४८	१५७	३०५	११४	८८	२०२	२३	२२	४५	०	०	०
कक्षा ३	२७३	३२१	५९४	३६	६४	१००	१४७	१४३	२९०	६९	९८	१६७	२०	१६	३६	१	०	१
कक्षा ४	२७९	२५०	५२९	३८	४०	७८	१४८	१२६	२७४	७३	६९	१४२	२०	१४	३४	०	१	१
कक्षा ५	२५५	२९९	५५४	३६	३९	७५	१३८	१५४	२९२	६३	८९	१५२	१७	१७	३४	१	०	१
कक्षा ६	२७८	३२३	६०१	४२	४१	८३	१३३	१५१	२८४	८७	१०६	१९३	१६	२५	४१	०	०	०
कक्षा ७	२७७	३१३	५९०	४६	३७	८३	१२०	१३६	२५६	९४	१२८	२२२	१७	१२	२९	०	०	०
कक्षा ८	२६२	२८३	५४५	४४	३३	७७	१२०	१२५	२४५	८६	१०९	१९५	१२	१६	२८	०	०	०
कक्षा ९	२५१	२६९	५२०	३४	३१	६५	१०७	११५	२२२	१०२	११४	२१६	८	९	१७	०	०	०
कक्षा १०	२५२	२५३	५०५	२५	३९	६४	१०६	९८	२०४	११७	१०६	२२३	१	१०	११	३	०	३
कक्षा ११	३६	१९	५५	७	४	११	२१	८	२९	८	७	१५	०	०	०	०	०	०
कक्षा १२	६४	७५	१३९	१४	१४	२८	२१	२३	४४	२८	३६	६४	१	२	३	०	०	०
जम्मा	३४१२	३७२३	७१३५	५१७	५४४	१०६१	१६४०	१७४९	३३८९	१०६३	१२०२	२२६५	१८६	२२५	४११	६	३	९

स्रोत : नगरपालिकाको कार्यालय, शिक्षा शाखा, २०७६

५.१.३ पाँच वर्ष माथिको जनसंख्याको समग्र साक्षरता/निरक्षरता विवरण (महिला/पुरुष दुबै)

साक्षरताले पढ्न र लेख्न सक्ने सिपभन्दा माथि समग्र मानव विकास सूचकलाई इंगित गर्दछ । तथ्यहरूका अनुसार महिला साक्षरताले समग्र बहुआयामिक गरिबी सूचकमा महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्दछ । नगरपालिकामा ५ वर्ष वा सो भन्दा माथि उमेर समूहको कूल ४६,१०८ जनसंख्या रहेको छ । नगरपालिकामा ५ वर्ष वा सो भन्दा माथि उमेर समूहको कूल जनसंख्यामध्ये ८२.० प्रतिशत साक्षर रहेको छ । पालिकामा पढ्न र लेख्न सक्ने साक्षर जनसंख्या ३७,२५३ रहेका छन् भने पढ्न मात्र सक्ने ५३३ जना रहेका छन् । पढ्ने र लेख्ने दुवै सिप नभएका अर्थात निरक्षर जनसंख्या ८,३२२ अर्थात १८.० प्रतिशत रहेको छ । वडागत रुपमा तुलना गर्दा सबैभन्दा बढी साक्षरता प्रतिशत वडा नं ३ मा रहेको छ जसको साक्षरता ९०.८ प्रतिशत रहेको छ भने सबैभन्दा न्यून साक्षरता वडा नं ९ जसको साक्षरता ७४.२ प्रतिशत रहेको छ ।

तालिका नं. ७७ : ५ वर्ष वा सो भन्दा माथि उमेर समूहका जनसंख्याको साक्षरताको स्थिति

वडा	पढ्न एवं लेख्न जानेको		पढ्नमात्र जानेको		पढ्न लेख्न नजानेको		जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	
१	२३८१	८३.३%	१९	.७%	४५७	१६.०%	२८५७
२	१४८२	८२.४%	१९	१.१%	२९८	१६.६%	१७९९
३	१२६४	९०.४%	५	.४%	१३०	९.३%	१३९९
४	२०८६	७७.८%	१६	.६%	५८०	२१.६%	२६८२
५	१५६२	७२.९%	५७	२.७%	५२३	२४.४%	२१४२
६	११४७	७४.९%	०	०.०%	३८४	२५.१%	१५३१

वडा	पढ्न एवं लेख्न जानेको		पढ्नमात्र जानेको		पढ्न लेख्न नजानेको		जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	
७	१६७२	८४.१%	०	०.०%	३१६	१५.९%	१९८८
८	१०१२	७७.९%	४९	३.८%	२३८	१८.३%	१२९९
९	२१८९	७३.४%	२४	.८%	७६८	२५.८%	२९८१
१०	२५८१	८६.७%	११	.४%	३८५	१२.९%	२९७७
११	२५४८	८४.६%	६	.२%	४५७	१५.२%	३०११
१२	१९६४	८५.१%	१२	.५%	३३२	१४.४%	२३०८
१३	२३०३	८७.९%	१३	.५%	३०४	११.६%	२६२०
१४	२२८१	७७.४%	११८	४.०%	५४९	१८.६%	२९४८
१५	२५९६	८६.१%	१६	.५%	४०४	१३.४%	३०१६
१६	३७३८	८०.६%	११३	२.४%	७८६	१७.०%	४६३७
१७	४४४७	७५.२%	५५	.९%	१४११	२३.९%	५९१३
जम्मा	३७२५३	८०.८%	५३३	१.२%	८३२२	१८.०%	४६,१०८
राष्ट्रिय स्थिति	१,५७,७७,७८६	६५.९४%	६,०२,७७७	२.५२%	७५,२४,४२७	३१.४५%	२,३९,२६,५४१ (उल्लेख नभएको २१५५१ अर्थात ०.९०%)

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

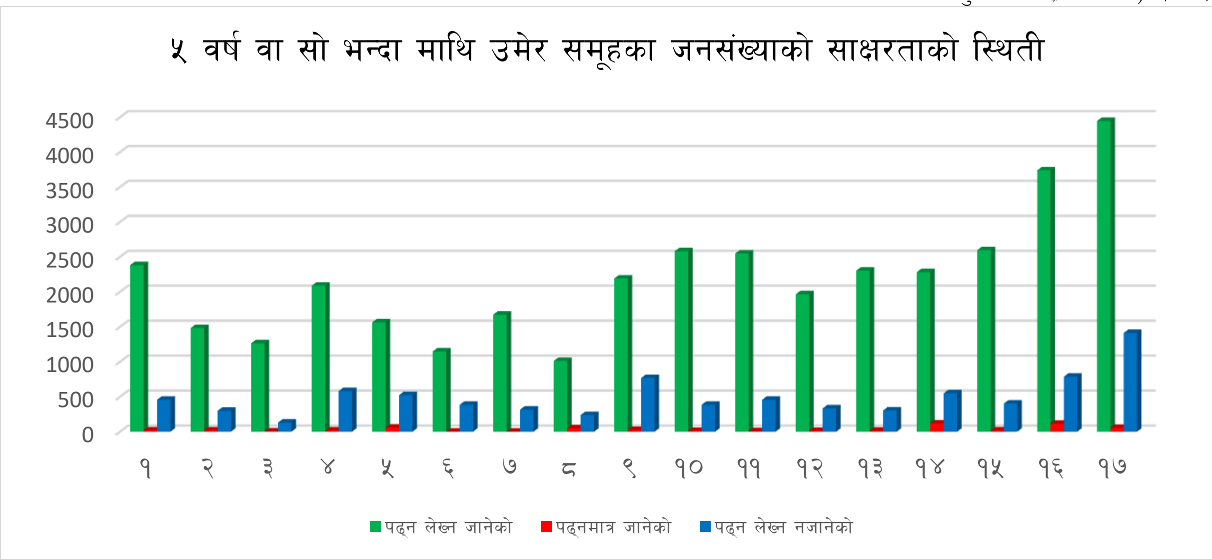

अतः यस नगरपालिकामा साक्षरताको स्थिति राष्ट्रिय स्तर भन्दा माथि रहेको बुझिन्छ ।

तालिका नं. ७८ : ५ वा सो भन्दा माथिका साक्षर जनसंख्याले उत्तीर्ण गरेको तह अनुसार विवरण

वडा	शैक्षिक तह								जम्मा
	पूर्व प्राथमिक तह	कक्षा १-५	कक्षा ६-८	कक्षा ९-१०	एसईई/ एसएलसी/ सो सरह	उच्च मा.वि. वा सो सरह	स्नातक वा सो सरह	स्नातकोत्तर वा सो भन्दा माथि	
१	९०	५३६	४८१	४१३	२५१	२८३	७७	६७	२१९८

वडा	शैक्षिक तह								जम्मा
	पूर्व प्राथमिक तह	कक्षा १-५	कक्षा ६-८	कक्षा ९-१०	एसईई/ एसएलसी/ सो सरह	उच्च मा.वि. वा सो सरह	स्नातक वा सो सरह	स्नातकोत्तर वा सो भन्दा माथि	
२	६३	३२४	२६७	२४७	१२९	२०७	८५	४४	१३६६
३	५५	२३५	१६७	१८६	१९०	१५७	८६	८१	११५७
४	११०	५७८	५१७	३५७	१६७	२०५	५६	१४	२००४
५	६९	४२५	४०१	२१०	१८४	१३३	१७	९	१४४८
६	५३	५७०	२९१	९२	४६	६२	४	०	१११८
७	८६	४५२	३५६	२४८	८८	१९९	४८	१३	१४९०
८	३४	३०७	२६१	८७	९४	८६	८	५	८८२
९	१२८	६२५	४७४	३७५	१८९	१९४	५०	२२	२०५७
१०	१३०	५३४	४७८	४१४	२८४	४०७	११५	७५	२४३७
११	९४	५०५	४८४	४०६	२६३	३४६	१४१	६०	२२९९
१२	७९	४११	३७८	३०५	१६७	२६५	९२	३३	१७३०
१३	८९	४५६	३६३	३३०	२५७	३६७	१२७	९६	२०८५
१४	८४	५३७	४२९	४३०	२३६	३२०	११५	६९	२२२०
१५	१०२	५०६	३८४	४७८	२७१	३८१	१७३	७०	२३६५
१६	१३३	७००	६९२	६८१	३०६	५०२	२४६	११३	३३७३
१७	१३४	१०३५	८१५	७३१	४४३	५२६	२०६	१०४	३९९४
जम्मा	१५३३	८७३६	७२३८	५९९०	३५६५	४६४०	१६४६	८७५	३४२२३
प्रतिशत	४.५%	२५.५%	२१.१%	१७.५%	१०.४%	१३.६%	४.८%	२.५%	१००.०%
राष्ट्रिय स्थिति	६३९०३१	६२८५१२४	३२६६५१३	१८५७३६९	१६३६१५९	१०३६४४८	४५७७४४	१५८४३२	१५३३६८२०
	३.९७%	३९.०४%	२०.२९%	११.५४%	१०.१६%	६.४४%	२.८४%	०.९५%	१००%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

समग्रमा हेर्दा, यस देवचुली नगरपालिकाको शैक्षिक स्तर राष्ट्रिय शैक्षिक स्तर भन्दा माथि रहेको देखिन्छ ।

५.१.४ १५ देखि ६० वर्ष उमेर समूहका जनसंख्याको साक्षरताको स्थिती

नगरपालिकामा १५ देखि ६० वर्ष उमेर समूहको कूल ३२,१७४ जनसंख्या रहेको छ । नगरपालिकामा १५ वर्ष देखि ६० वर्ष उमेर समूहको कूल जनसंख्यामध्ये ८३.७ प्रतिशत साक्षर रहेको छ । नगरपालिकामा पढ्न र लेख्न सक्ने जनसंख्या २६,५७५ रहेको छ भने पढ्न मात्र सक्ने जनसंख्या ३६६ रहेको छ । पढ्ने र लेख्ने दुवै सिप नभएका अर्थात निरक्षर जनसंख्या ५,२३३ अर्थात १६.३ प्रतिशत रहेको छ । वडागत रुपमा तुलना गर्दा सबैभन्दा बढी साक्षरता प्रतिशत वडा नं ३ मा रहेको छ जसको साक्षरता ९३.६ प्रतिशत रहेको छ भने सबैभन्दा न्यून साक्षरता वडा नं ६ मा रहेको छ, जहाँ साक्षरता ७५.३ प्रतिशत रहेको छ ।

तालिका नं. ७९ : १५ देखि ६० वर्ष उमेर समूहका जनसंख्याको साक्षरताको स्थिती

वडा	पढ्न लेख्न जानेको		पढ्नमात्र जानेको		पढ्न लेख्न नजानेको		जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	
१	१७३८	८४.३%	१४	.७%	३१०	१५.०%	२०६२
२	१०७१	८२.६%	१०	.८%	२१५	१६.६%	१२९६
३	९०३	९३.३%	३	.३%	६२	६.४%	९६८

वडा	पढ्न लेख्न जानेको		पढ्नमात्र जानेको		पढ्न लेख्न नजानेको		जम्मा
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	
४	१४८४	७८.४%	८	.४%	४०१	२१.२%	१८९३
५	११२६	७४.४%	४५	३.०%	३४२	२२.६%	१५१३
६	७९२	७५.३%	०	०.०%	२६०	२४.७%	१०५२
७	११६२	८६.९%	०	०.०%	१७५	१३.१%	१३३७
८	७४०	८३.१%	६	.७%	१४४	१६.२%	८९०
९	१४९२	७४.४%	२२	१.१%	४९१	२४.५%	२००५
१०	१८११	९०.४%	८	.४%	१८५	९.२%	२००४
११	१८३८	८७.३%	२	.१%	२६६	१२.६%	२१०६
१२	१४०१	८९.३%	३	.२%	१६५	१०.५%	१५६९
१३	१७१७	९०.१%	१०	.५%	१७९	९.४%	१९०६
१४	१५८५	७७.५%	९७	४.७%	३६३	१७.८%	२०४५
१५	१८४५	८९.७%	५	.२%	२०७	१०.१%	२०५७
१६	२७००	८२.४%	९१	२.८%	४८५	१४.८%	३२७६
१७	३१७०	७५.६%	४२	१.०%	९८३	२३.४%	४१९५
जम्मा	२६५७५	८२.६%	३६६	१.१%	५२३३	१६.३%	३२१७४

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

५.१.५ ५ देखि ३५ वर्ष उमेर समूहका हाल स्कूल कलेज गए नगएको विवरण

तालिका नं. ८० : ५ देखि ३५ वर्ष उमेर समूहका हाल स्कूल कलेज गए नगएको विवरण

वडा	हाल स्कूल / कलेज गइरहेको			हाल गइरहेको स्कुल / कलेजको प्रकार					कहिल्यै स्कूल / कलेज गएको		
	छ	छैन	जम्मा	सामुदायिक/सरकारी	संस्थागत/निजी	गुरूकुल/मदरसा/गुम्बा	अन्य	जम्मा	छ	छैन	जम्मा
१	८४२	९४२	१७८४	४८३	३५८	१	०	८४२	८४७	९५	९४२
२	५१५	६१५	११३०	२४८	२६७	०	०	५१५	५०५	११०	६१५
३	४१२	४११	८२३	२३३	१७९	०	०	४१२	३९१	२०	४११
४	७७८	१००९	१७८७	५५०	२२४	०	४	७७८	९०२	१०७	१००९
५	५७८	७३४	१३१२	४३९	१३८	१	०	५७८	६६४	७०	७३४
६	४१७	५५२	९६९	४०१	१५	०	१	४१७	५०१	५१	५५२
७	६०८	६४६	१२५४	४६५	१४२	०	१	६०८	६०८	३८	६४६
८	४०४	४४०	८४४	३६१	४३	०	०	४०४	४०६	३४	४४०
९	९६४	९६०	१९२४	८६१	१००	०	३	९६४	८०७	१५३	९६०
१०	९२८	८९६	१८२४	५१९	४०५	३	१	९२८	८५२	४४	८९६
११	८१४	१००४	१८१८	४९५	३१८	०	१	८१४	९४३	६१	१००४
१२	६८१	७१६	१३९७	४३९	२४१	१	०	६८१	६८२	३४	७१६
१३	७६२	९०५	१६६७	३९६	३६५	०	०	७६१	८६०	४५	९०५
१४	९५४	९२५	१८७९	५८६	३६८	०	०	९५४	७९७	१२८	९२५
१५	९०७	९२७	१८३४	४४७	४६०	०	०	९०७	८८२	४५	९२७
१६	१२८७	१४६६	२७५३	६०७	६७४	०	६	१२८७	१३४६	१२०	१४६६
१७	१५९७	२०१३	३६१०	९४७	६४४	०	६	१५९७	१६१७	३९६	२०१३
जम्मा	१३४४८	१५१६१	२८६०९	८४७७	४९४१	६	२३	१३४४७	१३६१०	१५५१	१५१६१
प्रतिशत	४७.०%	५३.०%	१००.०%	६३.०%	३६.७%	०.०%	०.२%	१००.०%	८९.८%	१०.२%	१००.०%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नगरपालिकामा ५ देखि ३५ वर्ष उमेर भित्रका कूल २८,६०९ जनसंख्यालाई के तपाइँ हाल तथा कहिल्यै स्कूल/कलेज जानुभएको छ भनी सोधिएको प्रश्नमा हाल स्कूल कलेज गइरहेकाहरूको संख्या १३,४४८ अर्थात ४७.० प्रतिशत रहेका छन् । अर्कोतफ १५,१६१ अर्थात ५३.० प्रतिशत विद्यालय/कलेज गएका छैनन् । यस तथ्याङ्कलाई हेर्दा ५ देखि ३५ वर्षको उमेर समूह भनेको अध्ययन र सीप विकासको सबैभन्दा महत्वपूर्ण समयको उमेर समूह हो । तसर्थ यस उमेर समूहका १५,१६१ जना अर्थात ५३.० प्रतिशत विद्यालय/कलेज नजानुले मानव शंसाधन विकासको अपरिहार्य आधार शिक्षा तथा सीप विकासको अवसरबाट टाढा हुनु हो । तसर्थ यस उमेर समूहको जनसंख्या विद्यालय/कलेज जान नसक्नु वा नपाउनुका कारणहरूको पहिचान गरी समाधानतर्फ पहल गर्नु जरुरी देखिन्छ । त्यसैगरी हाल गइरहेको कलेज र स्कुलको प्रकार अनुसार सामुदायिक/सरकारीमा ८४७७ अर्थात ६३.० प्रतिशत, संस्थागत/निजीमा ४९४१ अर्थात ३६.७ प्रतिशत, गुरूकुल/मदरसा/गुम्बामा ६ र अन्यमा २३ रहेका छन् । हाल स्कुल नगएका वा छाडेकाहरू कूल १५१६१ जनालाई विगतमा स्कूल/कलेज जानुभएको थियो भन्ने प्रश्नमा गएका ८९.८ प्रतिशत र कहिल्यै नगएकोमा १०.२ प्रतिशत रहेका छन् । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

५.१.६ ५ देखि ३५ वर्ष उमेरसमूहको जनसंख्या हाल स्कूल/कलेज नजानुको कारणका आधारमा विवरण

नगरपालिकामा ५ देखि ३५ वर्ष भित्रका जनसंख्यामध्ये हाल विद्यालय/कलेज नजानेको संख्या १५,१६१ जना रहेका छन् । हाल विद्यालय नजानेहरूलाई विद्यालय/कलेज नजानुको कारण के हो भनेर सोधिएको प्रश्नमा विद्यालय/कलेज नजानुको कारण हेर्दा सबैभन्दा बढी ५,२११ जनाले विवाह भएकोले, २,२११ जनाले घरमा सघाउनु परेकोले र तेस्रोमा १,६८४ जनाले चाहेजति पढीसकेकोले भन्ने जवाफ दिएका छन् । त्यसैगरी अन्य कारण बताउने जस्तै विद्यालयले भर्ना गर्न नमानेकोले, काम शुरु गरेको/जागिर पाएको, धेरै टाढा भएकाले, अभिभावकको चाहना नभएर नगएको बताउने जनसंख्या पनि उल्लेख्य रहेको छ । जे सुकै कारणले भए पनि शिक्षाबाट बञ्चित हुनु राम्रो होइन । तसर्थ शिक्षालाई प्राथमिकता दिने र यूवाहरूलाई शिक्षातर्फ उत्साहित गर्न रोजगारमूलक र जीवनोपयोगी शिक्षा, व्यवसायीक शिक्षा तथा सीपमूलक शिक्षाको व्यवस्था गर्नु आवश्यक हुन्छ । नेपालमा परम्परागत हिसाबले विवाह पश्चात महिलाहरू घरायसी धन्दा र बालबच्चा जन्माउने र हुर्काउने कार्यमा लाग्ने साथै विवाह भएर जाने घरबाट शिक्षामा प्रोत्साहन नगर्ने जस्ता कारणले उनीहरू शिक्षाबाट टाढिएका हुनसक्छन् । यसतर्फ सामाजिक जागरण र महिला हक अधिकारको क्षेत्रमा काम गर्ने सम्बन्धित सबैले ध्यान पुऱ्याउनु जरुरी छ ।

तालिका नं. ८१ : ५ देखि ३५ वर्ष उमेरसमूहका हाल स्कूल/कलेज नजानुको कारणका आधारमा विवरण

		वडा नं.																	
		१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	जम्मा
हाल स्कुल / कलेज गइरहेको	छ	८४२	५१५	४१२	७७८	५७८	४१७	६०८	४०४	९६४	९२८	८१४	६८१	७६२	९५४	९०७	१२८७	१५९७	१३४४८
	छैन	९४२	६१५	४११	१००९	७३४	५५२	६४६	४४०	९६०	८९६	१००४	७१६	९०५	९२५	९२७	१४६६	२०१३	१५१६१
	जम्मा	१७८४	११३०	८२३	१७८७	१३१२	९६९	१२५४	८४४	१९२४	१८२४	१८१८	१३९७	१६६७	१८७९	१८३४	२७५३	३६१०	२८६०९
हाल स्कुल / कलेज नजानुको कारण	अरु पढ्ने ठाउँ नभएकोले	८	३	०	४०	६७	११	३	१	१०	८	१	५२	१०	६	८	६६	१२४	४१८
	धेरै महँगो भएकोले	२२	१९	१६	८६	२१	३	३	६	१५	२	१८	५०	२१	३	३४	२०	१३०	४६९
	धेरै टाढा भएकोले	८	१	७	२८	२५	३	२	१	१३	३	७	६	७	३	५	३८	११	१६८
	घरमा काम सघाउनु परेकोले	१३८	३१	२६	२२९	१३९	२४१	१६१	१२५	९०	१५५	७८	३८	१६५	१७२	१०८	२०६	१०९	२२११
	बाबु/आमाले नचाहेकोले	८२	२३	३	६०	२०	३	१७	९	६०	५	२	८	७	३	८	१२	३५	३५७
	चाहेजति पढिसकेकोले	८२	३२	२४	२१७	४८	९७	१५	३४	१००	९३	३८	८२	११७	७०	३१४	१५५	१६६	१६८४
	विवाह भएकोले	३७०	१५०	१९८	२५५	१८१	११७	१६७	१२१	४४६	४१३	४२७	२४५	३४४	३६५	२९९	५६८	५५५	५२२१
	काम शुरु गरेको/ जागिर पाएर	१२२	१८३	४७	३८	१०५	१	५४	३९	६४	७७	१३८	७७	१३२	१०३	४५	१८४	१३५	१५४४
	विद्यालयले भर्ना गर्न नमानेकोले	३३	०	५	७	६	६	१	०	२६	१७	१	८	१०	१३	४७	१३	६२	२५५
	अन्य	७७	१७३	८५	४९	१२२	७०	२२३	१०४	१३६	१२३	२९४	१५०	९२	१८७	५९	२०४	६८६	२८३४
	जम्मा	९४२	६१५	४११	१००९	७३४	५५२	६४६	४४०	९६०	८९६	१००४	७१६	९०५	९२५	९२७	१४६६	२०१३	१५१६१

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

५.१.७ ५ देखि २४ वर्ष उमेर समूहका हाल स्कूल कलेज गए नगएको विवरण

तालिका नं. ८२ : ५ देखि २४ वर्ष उमेर समूहका हाल स्कूल कलेज गए नगएको विवरण

वडा	हाल स्कूल / कलेज गइरहेको			हाल गइरहेको स्कूल / कलेजको प्रकार					कहिल्यै स्कूल / कलेज गएको		
	छ	छैन	जम्मा	सामुदायिक/सरकारी	संस्थागत/निजी	गुरूकुल/मदरसा/गुम्बा	अन्य	जम्मा	छ	छैन	जम्मा
१	८३५	३५७	११९२	४७८	३५६	१	०	८३५	३३९	१८	३५७
२	५०८	२१६	७२४	२४३	२६५	०	०	५०८	१७५	४१	२१६
३	४०५	१०९	५१४	२३१	१७४	०	०	४०५	१०३	६	१०९
४	७७५	४४०	१२१५	५४८	२२३	०	४	७७५	४२३	१७	४४०
५	५७५	३०६	८८१	४३६	१३८	१	०	५७५	२९३	१३	३०६
६	४१३	२८४	६९७	३९७	१५	०	१	४१३	२७८	६	२८४
७	६०५	२६५	८७०	४६३	१४२	०	०	६०५	२६०	५	२६५
८	४०३	१९४	५९७	३६०	४३	०	०	४०३	१९३	१	१९४
९	९५६	३७५	१३३१	८५६	९८	०	२	९५६	३३९	३६	३७५
१०	९१५	२७७	११९२	५११	४००	३	१	९१५	२६८	९	२७७
११	८०४	३५६	११६०	४८७	३१६	०	१	८०४	३४५	११	३५६
१२	६७१	२४०	९११	४३१	२३९	१	०	६७१	२३५	५	२४०
१३	७४९	२६९	१०१८	३९२	३५६	०	०	७४८	२६३	६	२६९
१४	९४५	३२९	१२७४	५८०	३६५	०	०	९४५	२९४	३५	३२९
१५	८८८	२९८	११८६	४३३	४५५	०	०	८८८	२८२	१६	२९८
१६	१२६७	५२७	१७९४	५९३	६७१	०	३	१२६७	५०२	२५	५२७
१७	१५६८	७७३	२३४१	९३२	६३०	०	६	१५६८	६६१	११२	७७३
जम्मा	१३२८२	५६१५	१८८९७	८३७१	४८८६	६	१८	१३२८१	५२५३	३६२	५६१५
प्रतिशत	७०.३%	२९.७%	१००.०%	६३.०%	३६.८%	०.०%	०.१%	१००.०%	९३.६%	६.४%	१००.०%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नगरपालिकामा ५ देखि २४ वर्ष उमेर भित्रका कूल १८,८९७ जनसंख्यालाई के तपाइँ हाल तथा कहिल्यै स्कूल/कलेज जानुहुन्छ भनि सोधिएको प्रश्नमा हाल स्कूल कलेज गईरहेकाहरूको संख्या १३,२८२ अर्थात ७०.३ प्रतिशत रहेका छन् । अर्कोतफ ५,६१५ अर्थात २९.७ प्रतिशत विद्यालय/कलेज गएका छैनन् । यो तथ्यलाई हेर्दा आधुनिकता, विकास र नवजागरणको चहल पहल चरम अवस्थामा पुगेको वर्तमान विश्व परिवेशमा यस नगरपालिकामा विद्यालय/कलेज नै नगएको संख्या उल्लेख्य हुनु गम्भिर विषय हो । तसर्थ यो अवस्थालाई प्रभावकारी ढंगले अन्त्य गर्न अविलम्ब पहल गरिनु आवश्यक छ । यसका लागि औपचारिक शिक्षा, अनौपचारिक शिक्षा, प्रौढ शिक्षा तथा अन्य शैक्षिक विकासका व्यवहारिक र कार्यन्वयनमुखी योजना निर्माण गरी लागू गर्नु जरुरी छ। त्यसैगरी हाल गइरहेको कलेज र स्कुलको प्रकारअनुसार सामुदायिक/सरकारीमा ८३७१ अर्थात ६३.० प्रतिशत, संस्थागत/निजीमा ४८८६ अर्थात ३६.८ प्रतिशत, गुरूकुल/मदरसा/गुम्बामा ६ र अन्यमा १८ जना रहेका छन् । हाल स्कुल नगएका वा छाडेकाहरू कूल ५६१५ जनालाई विगतमा स्कूल/कलेज जानुभएको थियो भन्ने प्रश्नमा गएका जम्मा ९३.६ प्रतिशत र कहिल्यै नगएकोमा ६.४ प्रतिशत रहेका छन् । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

५.१.८ ५-२४ वर्ष उमेरसमूहको जनसंख्या हाल स्कूल/कलेज नजानुको कारणका आधारमा विवरण

नगरपालिकामा ५ देखि २४ वर्ष भित्रका जनसंख्यामध्ये हाल विद्यालय/कलेज नजानेको संख्या ५,६१५ जना रहेका छन् । हाल विद्यालय नजानेहरूलाई विद्यालय/कलेज नजानुको कारण के हो भनेर सोधिएको प्रश्नमा विद्यालय/कलेज नजानुको कारण हेर्दा सबैभन्दा बढी १,५३७ जनाले विवाह भएकोले, ७५५ ले घरमा सघाउनु परेकोले र तेस्रोमा ७४९ ले चाहेजति पढिसकेकोले भन्ने जवाफ दिएका छन् । त्यसैगरी अन्य कारणले बताउने १,५०४ जना भएकाले यी जनसंख्या विद्यालय नजानुको कारण स्पष्ट देखिँदैन भने विद्यालयले भर्ना गर्न नमानेकोले, धेरै टाढा भएकाले, अभिभावकको चाहना नभएर नगएको बताउने जनसंख्या पनि उल्लेख्य रहेको छ । जे सुकै कारणले भएपनि उचित शिक्षाबाट बञ्चित हुनु राम्रो होइन तसर्थ शिक्षालाई प्राथमिकता दिने र यूवाहरूलाई शिक्षातर्फ उत्साहित गर्न रोजगारमूलक र जीवनोपयोगी शिक्षा, व्यवसायीक, शिक्षा तथा सीपमूलक शिक्षाको व्यवस्था गर्नु आवश्यक हुन्छ । नेपालमा परम्परागत हिसाबले विवाह पश्चात महिलाहरू घरायसी धन्दा र बालबच्चा जन्माउने र हुर्काउने कार्यमा लाग्ने साथै विवाह भएर जाने घरबाट शिक्षामा प्रोत्साहन नगर्ने जस्ता कारणले उनीहरू शिक्षाबाट टाढिएका हुनसक्छन् । यसतर्फ सामाजिक जागरण र महिला हक अधिकारको क्षेत्रमा काम गर्ने सम्बन्धित सबैले ध्यान पुऱ्याउनु जरुरी छ । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ८३ : ५-२४ वर्ष उमेरसमूहका हाल स्कूलरकलेज नजानुको कारणका आधारमा विवरण

		वडा नं.																	
		१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	जम्मा
हाल स्कुल / कलेज गइरहेको	छ	८३५	५०८	४०५	७७५	५७५	४१३	६०५	४०३	९५६	९१५	८०४	६७१	७४९	९४५	८८८	१२६७	१५६८	१३२८२
	छैन	३५७	२१६	१०९	४४०	३०६	२८४	२६५	१९४	३७५	२७७	३५६	२४०	२६९	३२९	२९८	५२७	७७३	५६१५
	जम्मा	११९२	७२४	५१४	१२१५	८८१	६९७	८७०	५९७	१३३१	११९२	११६०	९११	१०१८	१२७४	११८६	१७९४	२३४१	१८८९७
हाल स्कुल / कलेज नजानुको कारण	अरु पढ्ने ठाउँ नभएकोले	१	३	०	१५	१४	३	१	०	३	५	१	२४	१	१	२	२७	५२	१५३
	धेरै महँगो भएकोले	८	९	६	२९	३	१	१	०	१०	०	४	१७	७	१	१०	१०	५०	१६६
	धेरै टाढा भएकोले	३	०	३	१०	८	२	०	०	५	२	१	४	३	१	०	१२	२	५६
	घरमा काम सघाउनु परेकोले	५५	१०	९	९०	५१	११६	४२	३६	३०	३९	२२	८	४०	५८	२६	९८	२५	७५५
	बाबु/आमाले नचाहेकोले	१८	३	१	१२	२	०	५	०	१२	३	१	१	०	२	२	१	४	६७
	चाहेजति पढिसकेकोले	२९	१०	७	१३६	२७	६१	११	२२	५५	३९	१८	३८	३०	२२	११३	६४	६७	७४९
	विवाह भएकोले	१२४	४१	४०	९९	८५	५५	६८	६२	१४८	८७	११३	५९	९३	८८	७६	१५०	१४९	१५३७
	काम शुरु गरेको/जागिर पाएर	४२	५०	१०	१७	३२	०	२४	२३	२३	२४	३१	२०	४२	४८	८	५०	४७	४९१
	विद्यालयले भर्ना गर्न नमानेकोले	२३	०	२	३	४	२	१	०	१८	८	१	३	५	४	२७	३	३३	१३७
	अन्य	५४	९०	३१	२९	८०	४४	११२	५१	७१	७०	१६४	६६	४८	१०४	३४	११२	३४४	१५०४
	जम्मा	३५७	२१६	१०९	४४०	३०६	२८४	२६५	१९४	३७५	२७७	३५६	२४०	२६९	३२९	२९८	५२७	७७३	५६१५

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

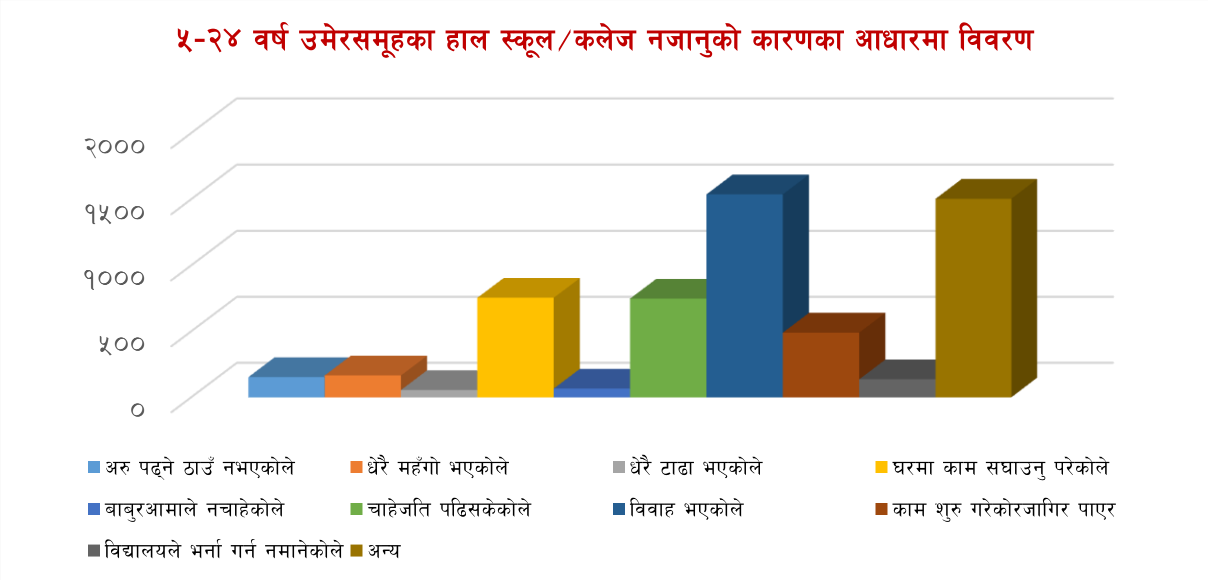

५.१.९ १० वर्ष वा सोभन्दा बढी उमेर भएको जनसंख्याको औपचारिक/अनौपचारिक तालिमसम्बन्धी विवरण

तालिका नं. ८४ : १० वर्ष वा सोभन्दा बढी उमेर भएको जनसंख्याको औपचारिक/अनौपचारिक तालिमसम्बन्धी विवरण

वडा	औपचारिक / अनौपचारिक तालिम					
	छ		छैन		जम्मा	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
१	२१४	८.३%	२३५९	९१.७%	२५७३	६.२%
२	२४३	१५.०%	१३७६	८५.०%	१६१९	३.९%
३	१०१	८.१%	११५१	९१.९%	१२५२	३.०%
४	२४७	१०.३%	२१५४	८९.७%	२४०१	५.८%
५	१८५	९.५%	१७५९	९०.५%	१९४४	४.७%
६	८९	६.५%	१२७१	९३.५%	१३६०	३.३%
७	१०४	५.९%	१६७३	९४.१%	१७७७	४.३%
८	९५	८.२%	१०६२	९१.८%	११५७	२.८%
९	१२४	४.६%	२५४३	९५.४%	२६६७	६.४%
१०	३२३	१२.१%	२३५६	८७.९%	२६७९	६.५%
११	१९५	७.२%	२५२०	९२.८%	२७१५	६.५%
१२	२१८	१०.४%	१८७३	८९.६%	२०९१	५.०%
१३	३२५	१३.८%	२०३३	८६.२%	२३५८	५.७%
१४	१४०	५.३%	२४८६	९४.७%	२६२६	६.३%
१५	४४०	१६.२%	२२७२	८३.८%	२७१२	६.५%
१६	२१६	५.१%	३९९१	९४.९%	४२०७	१०.१%
१७	४४१	८.२%	४९१७	९१.८%	५३५८	१२.९%
जम्मा	३७००	८.९%	३७७९६	९१.१%	४१४९६	१००.०%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नगरपालिकामा १० वर्षभन्दा माथिका कूल ४१,४९६ जनालाई औपचारिक र अनौपचारिक तालिम लिएको छ/छैन भन्ने प्रश्नमा ३,७०० अर्थात ८.९ प्रतिशतले तालिम लिएको र ३७,७९६ अर्थात ९१.१ प्रतिशतले ले तालिम नलिएको देखियो ।

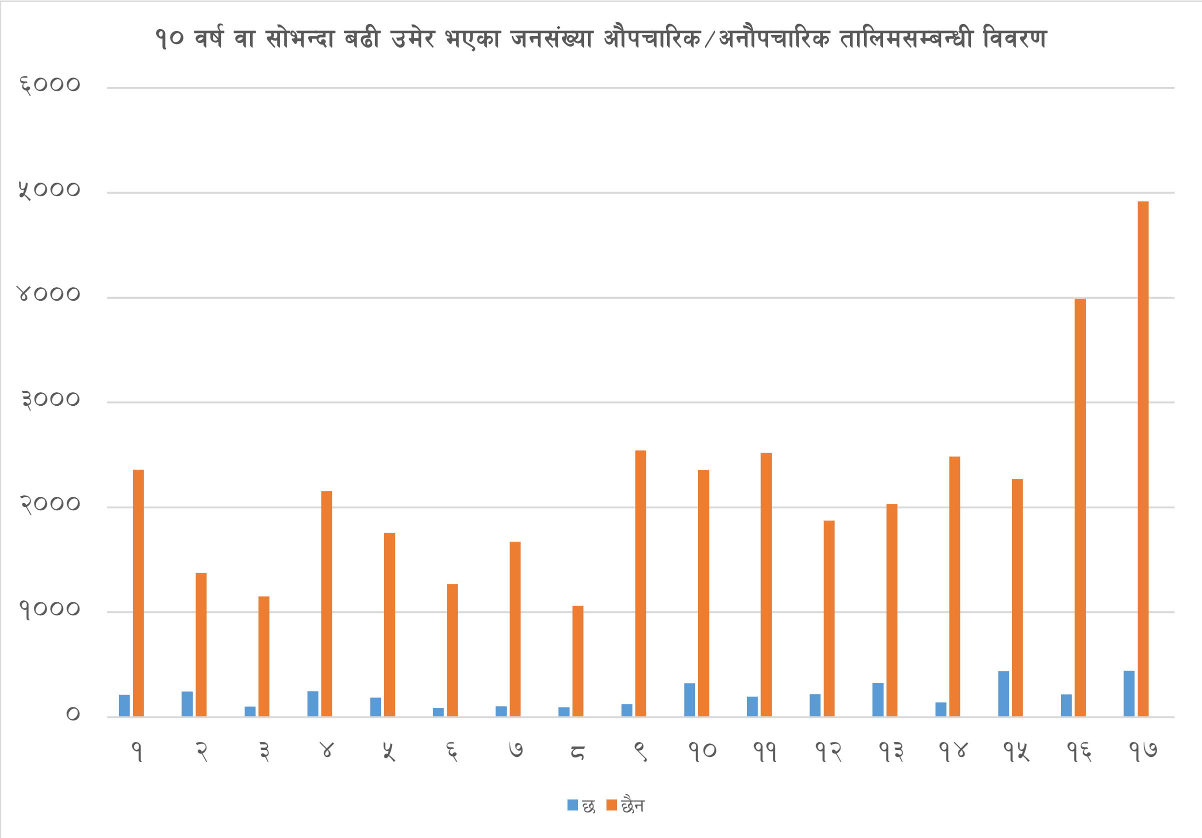

तालिका नं. ८५ : औपचारिक तालिमको विषयको आधारमा वडागत विवरण

तालिमको विषय	वडा नं.																
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	जम्मा
शिक्षण शिकाई सम्बन्धी	३८	२०	२८	२०	१७	१३	१६	५	२४	८८	२७	२४	४४	४६	५८	४४	७७	५८९
पोशाक बनाउने र सिउने	११	४०	६	५६	४८	७	८	४९	१५	२९	२७	३१	४२	१८	६८	२४	६९	५४८
सवारी चालक सम्बन्धी	३६	२५	७	३२	१०	८	१२	१०	२३	४०	२५	१५	४६	२४	६४	२९	५९	४६५
अन्य	१३	६३	८	५६	१४	९	१४	४	१३	२७	२५	३४	४२	५	५६	२४	४४	४५१
कृषि, पशुपालन, माछापालन, मौरी पालन सम्बन्धी	१२	११	१५	१३	२७	२५	१३	८	१२	२६	१३	१९	९	१२	३१	११	२३	२८०
कम्प्युटर विज्ञान सम्बन्धी	८	८	२	१९	२५	२	८	४	३	२२	१२	४१	११	८	१४	१३	२१	२२१
सिकर्मी, डकर्मी सम्बन्धी	१९	१३	३	१२	२	१३	९	२	४	८	५	१	१३	१	५७	४	२३	१८९
केश सजावट / श्रृंगार सम्बन्धी	४	९	५	८	६	४	७	३	८	१६	१०	१७	१८	४	१७	१०	१९	१६५
मानव स्वास्थ्यसँग सम्बन्धी	२६	९	५	४	४	१	४	४	४	१२	९	८	२३	२	१५	१४	२१	१६५
बिजुली जडान सम्बन्धी	१०	१६	९	१३	१३	०	२	२	३	९	६	८	९	२	१७	९	१३	१४१
होटल तथा रेष्टुरेन्ट सम्बन्धी	६	११	०	१	५	२	०	०	२	१७	१३	८	१८	६	१०	८	३०	१३७
यान्त्रिक (मेकानिक्स) सम्बन्धी	१७	७	४	५	१	३	३	०	३	५	४	५	१८	४	१७	१	४	१०१
रेडियो, टेलिभिजन, मोबाईल, तथा अन्य ईलेक्ट्रिक	०	३	०	१	३	०	३	१	५	४	५	३	१२	३	२	५	७	५७
आत्मसुरक्षा सम्बन्धी / शारीरिक सुगठन	३	१	६	०	३	०	१	२	१	१५	२	०	१	०	७	७	२	५१
फर्निचर बनाउने सम्बन्धी	२	१	१	४	१	१	३	०	२	०	०	०	११	३	२	४	१३	४८
प्लम्बिङ सम्बन्धी	१	६	१	१	३	१	०	१	२	२	७	१	६	०	३	१	११	४७
इन्जिनियरिङ डिजाईन सम्बन्धी	८	०	१	२	३	०	१	०	०	३	५	३	२	२	२	८	५	४५
जम्मा	२१४	२४३	१०१	२४७	१८५	८९	१०४	९५	१२४	३२३	१९५	२१८	३२५	१४०	४४०	२१६	४४१	३७००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

विशेष सीप तथा दक्षता हुनेहरूमध्ये सबैभन्दा बढी शिक्षण सिकाई सम्बन्धी तालिम हासिल गर्नेको संख्या ५८९ जना रहेका छन् भने दोस्रोमा पोषाक बनाउने र सिउनेसम्बन्धी सीप हासिल गरेको जनसंख्या ५४८ जना रहेको छ । तेस्रोमा सवारी चालक सम्बन्धी सीप हासिल गर्नेको संख्या ४६५ जना रहेका छन् । यी बाहेक कृषि, पशुपालन, माछापालन, मौरी पालन सम्बन्धी, सिकर्मी/डकर्मी, कम्प्युटर विज्ञान सम्बन्धी, होटल तथा रेष्टुरेन्ट सम्बन्धी प्लम्बिङसम्बन्धी, साहित्य श्रृजना तथा इन्जिनियरिङ सम्बन्धि डिजाइन गर्ने र अन्यको संख्या नगण्य रहेको छ । समग्रमा हेर्दा कुनैपनि प्रकारको सीप वा दक्षता हुनु आफैमा राम्रो भएता पनि नगरपालिकामा आधुनिक समाजमा आवश्यक पर्ने खालका विशेष सिपहरू तथा विश्वविद्यालयबाट प्राज्ञिक सर्टिफिकेट (प्रमाणपत्र) लिएर तयार भएको दक्ष जनशक्ति जस्तै डाक्टर, इन्जिनियर, मेकानिक्स, विषयगत विशेषज्ञहरूको संख्या अत्यन्त न्यून देखिन्छ । दक्ष जनशक्तिको आयस्तर उच्च हुने हुनाले विकास निर्माणमा सहयोग पुग्नुका साथै उक्त जनशक्तिको जीवनयापन गुणस्तरीय हुन्छ । यस प्रकारको जनशक्तिले दिगो विकासमा प्रत्यक्ष भूमिका खेल्दछ । नगरपालिकामा रहेका अदक्ष वा अर्धदक्ष जनसंख्याले नगरपालिकाको दिगो विकासमा ठूलो प्रयास गर्नुपर्ने देखिन्छ । साथै मानव संसाधन विकासलाई उच्च प्राथमिकतामा राख्नुपर्ने देखिन्छ ।

५.१.१०तालिमको अवधिको आधारमा विवरण

तालिका नं. ८६ : तालिम अवधिको आधारमा विवरण

वडा	तालिमको अवधि							
	१ महिना	२ – ३ महिना	४ – ६ महिना	७ महिना- १ वर्ष	१ – २ वर्ष	२ – ३ वर्ष	३ वर्ष भन्दा बढी	जम्मा
१	३४	३०	४५	३८	६०	२	५	२१४
२	१०	९६	८७	३६	१०	३	१	२४३
३	३	२८	४४	१९	६	०	१	१०१
४	१६	७३	८४	६४	६	३	१	२४७
५	२२	५५	७३	२२	७	२	४	१८५
६	३२	२२	२०	१४	०	०	१	८९
७	१७	१५	५७	१५	०	०	०	१०४
८	२०	२६	३७	७	४	१	०	९५
९	५	३३	२५	५०	६	२	३	१२४
१०	१९	३९	१५२	८९	२१	१	२	३२३
११	३४	४५	५२	४४	११	३	६	१९५
१२	२७	६२	७०	३५	१७	५	२	२१८
१३	३८	६२	१४८	३२	२३	१२	१०	३२५
१४	१८	३२	६०	२४	३	३	०	१४०
१५	१९	७०	१९८	११३	३३	७	०	४४०
१६	२१	३६	६३	७८	१४	३	१	२१६
१७	४९	१५२	१३६	८०	१५	६	३	४४१
जम्मा	३८४	८७६	१३५१	७६०	२३६	५३	४०	३७००

वडा	तालिमको अवधि							
	१ महिना	२ – ३ महिना	४ – ६ महिना	७ महिना- १ वर्ष	१ – २ वर्ष	२ – ३ वर्ष	३ वर्ष भन्दा बढी	जम्मा
प्रतिशत	१०.४%	२३.७%	३६.५%	२०.५%	६.४%	१.४%	१.१%	१००.०%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नगरपालिकामा १ महिना तालिम लिनेको संख्या ३८४ जना अर्थात १०.४ प्रतिशत रहेको, २ देखि ३ महिनासम्म तालिम लिनेको संख्या ७८६ अर्थात २३.७ प्रतिशत रहेको छ भने ४ देखि ६ महिनासम्म तालिम लिनेको संख्या १३५१ अर्थात ३६.५ प्रतिशत रहेको छ । त्यसैगरी ७ महिना देखि ३ वर्षसम्म तालिम लिनेको संख्या न्यून रहेको देखियो ।

५.१.११ शैक्षिक क्षेत्रमा देखिएका समस्याहरू

विद्यालय छाड्ने प्रवृत्ति उच्च हुनु : विद्यार्थीहरू प्राथमिक तह पुरा नगर्दै विद्यालय छाड्ने, विभिन्न किसिमका छात्रवृत्ति उपलब्ध गराइएको भएता पनि दलित, आदिवासीहरूको विद्यालय छाड्ने प्रवृत्ति उच्च हुनु शैक्षिक विकासको बाधकको रुपमा देखिएको छ ।

कक्षा दोहोऱ्याउने प्रवृत्ति बढी हुनु : प्राथमिक तहको विद्यार्थीहरूको तथ्याङकलाई आधार मानेर हेर्दा कक्षा दोहोऱ्याउने प्रवृत्ति बढी हुनुले शैक्षिक गुणस्तर सुधारको आवश्यकतालाई इङ्गित गरेको छ ।

दलित, आदिवासी जनजाती भर्नादर न्यून हुनु : विपन्न, दलित, आदिवासी जनजातीको भर्नादर न्यून हुनु नगरपालिकाको शैक्षिक विकासको चुनौतीको रुपमा रहेको छ ।

दलित, आदिवासी जनजाती विद्यालय छाड्ने दर : नगरपालिकाको औषत विद्यालय छाड्ने दरमा वृद्धि हुनुको मुख्य कारण आदिवासी र दलितहरूको विद्यालय छाड्ने दरमा वृद्धि हुनु हो ।

विद्यालयहरू आर्थिक रुपले कमजोर हुनु : नेपाल सरकारबाट प्राप्त सीमित अनुदान तथा विद्यालय व्यवस्थापन समितिले समेत आवश्यक श्रोत जुटाउन नसकेको कारणले बहुसंख्यक विद्यालयहरूको आर्थिक स्थिति निकै कमजोर देखिन्छ । दुर्बल आर्थिक अवस्थाले गर्दा शैक्षिक सामग्री जुटाउन तथा अन्य अतिरिक्त क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्न बाधा पुगेको देखिन्छ ।

अभिभावकहरू चनाखो नहुनु : बालबालिकाहरूको शैक्षिक प्रगतिबारे अभिभावकहरूको चासो कम हुनु तथा विद्यालयद्वारा समेत बालबालिकाहरूको स्थितिबारे अभिभावकलाई जानकारी नदिइनुले पनि शैक्षिक गुणस्तरमा नकारात्मक प्रभाव पारेको देखिन्छ ।

शिक्षक दरबन्दी बैज्ञानिक नहुनु : दरबन्दीअनुसार शिक्षकको कमी हुनु तथा केही समयका लागि कुनै शिक्षकको अनुपस्थिति हुँदा कक्षाहरू खाली रहने गरेको देखिन्छ । यसरी शिक्षकहरू तालिममा जाँदा, सुत्केरी बिदा वा सञ्चित बिदामा रहँदा विद्यालयले अल्पकालित शिक्षकको व्यवस्था गर्न सक्ने प्रावधान रहेको छैन । एकातिर नेपाल सरकारबाट आवश्यक दरबन्दीअनुसार शिक्षक उपलव्ध गराउन नसक्नु अर्कोतर्फ स्थानीय निकाय एवम् व्यवस्थापन समितिले त्यसको आवश्यक व्यवस्था गर्न नसक्नु आदि कारणले गर्दा आवश्यक प्रतिफल प्राप्त गर्न सकिएको देखिँदैन ।

आधुनिक पद्धति र प्रविधिको प्रयोग नहुनु : सूचना तथा प्रविधिको क्षेत्रमा आएका अत्याधुनिक परिवर्तन र सुविधाबाट बहुसंख्यक विद्यालयहरू बञ्चित हुनु पनि शैक्षिक विकासमा बाधा पुगेको देखिन्छ । प्रायः धेरै विद्यार्थी र शिक्षकहरू कम्प्युटर र इन्टरनेटको प्रयोगको सुबिधाबाट बञ्चित रहेका छन् ।

५.२ अपाङ्गता सम्बन्धी विवरण

शरीरका अङ्गहरू र शारीरिक प्रणालीमा भएको समस्याका दैनिक क्रियाकलाप सामान्यरूपमा सञ्चालन गर्न एवं सामाजिक जीवनमा पूर्ण सहभागी हुन कठिनाइ हुने अवस्थालाई अपाङ्गता भनिन्छ। खासगरी व्यक्तिहरूमा अपाङ्गता हुने कारण आयोडिनयुक्त नुनको प्रयोगको कमी, ग्रामीण क्षेत्रमा मुख नधुने समस्याका कारण उत्पन्न (Trachoma) रोग, दुर्घटना, जन्मजात, प्राकृतिक प्रकोप, कुपोषण, स्वास्थ्य उपचार नपाएर, द्वन्द्व वा युद्ध वा विस्फोटक पदार्थको प्रयोग आदि देखिएका छन्। जसलाई घटाउन प्रतिरोधात्मक र उपचारात्मक दुवै कार्यहरू गरिनुपर्दछ। नेपालले अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा बालबालिकाहरूको हक हित र अधिकारको संरक्षण एवं सम्बर्द्धन र विकास गर्न १९ वटा क्षेत्रलाई समेटी अपाङ्ग संरक्षण तथा कल्याण ऐन, २०३९ र अपाङ्गतासम्बन्धी कार्ययोजना, २०६३ तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ। त्यसै गरी २०६६ पुस १२ गते नेपालले अपाङ्गता भएका व्यत्तिहरूको अधिकारसम्बन्धी संयुक्त राष्ट्र संघीय महासन्धी, २००६ लाई अनुमोदन गरेको छ।

अपाङ्गता परिचयपत्र वितरण गर्नका लागि अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई अपाङ्गताका आधारमा शारीरिक अपाङ्गता, दृष्टिविहीन र न्यून दृष्टियुक्त, स्वरबोलाई सम्बन्धी अपाङ्गता, सुस्त श्रवण र बहिरा, श्रवण दृष्टिविहिनता, मानसिक अपाङ्गता बौद्धिक अपाङ्गता, बहुअपाङ्गता गरी सात किसिमले र गाम्भिर्यताका आधारमा तह क (रातो रङको परिचयपत्र), तह ख (नीलो रङको परिचयपत्र), तह ग (पहेलो रङको परिचयपत्र) र तह घ (सेतो रङको परिचयपत्र) गरी चार तहमा विभक्त गरी परिचय पत्र वितरण गर्ने कार्य सुरु गरिएको छ। हालसम्म यो समुदायको सामाजिक आर्थिक अवस्थामा परिवर्तन ल्याउन केही सामान्य आयमुलक र सिपमुलक तालिमहरू सञ्चालन गरिएता पनि यिनीहरूको आत्मविश्वासलाई बढाउन र समुदायबाट हुने गरेको उपेक्षाबाट मुक्त राख्न स्थानीय स्रोत साधन र निकायहरूमा यो समुदायको पहुँच पुऱ्याउन विभिन्न कार्यक्रम ल्याउनु पर्ने देखिन्छ।

घरधुरी तथ्याङ्क सर्वेक्षण २०७६ को तथ्याङ्कअनुसार नगरपालिकामा रहेको कूल ४९,६३७ जनसंख्यामध्ये, ४८,८८८ जनामा कुनै पनि अपाङ्गता नभएको देखिन्छ भने ७४८ जनामा कुनै न कुनै प्रकारको अपाङ्गता रहेको देखिन्छ । अपाङ्गता हुनेहरूमा सबैभन्दा बढी शारीरिक अपाङ्गता भएका ३५१ जना, दृष्टिसम्बन्धी अपाङ्गता भएका ९६ जना, सुनाइसम्बन्धी अपाङ्गता भएका ८८ जना, स्वर बोलाईसम्बन्धी अपाङ्गता भएका १०७ जना, मानसिक अपाङ्गता ६३ जना, बहुअपाङ्गता १४ जना, बौद्धिक अपाङ्गता १९ र श्रवण दृष्टिविहिन ११ जना रहेका छन् । वडागत अपाङ्गताको विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ८७ : अपाङ्गताको किसिमअनुसार जनसंख्याको विवरण

वडा	अपाङ्गता नभएको	शारीरिक अपाङ्गता	दृष्टि सम्बन्धी अपाङ्गता	सुनाई सम्बन्धी अपाङ्गता	श्रवण दृष्टिबिहीन	स्वरबोलाई सम्बन्धी अपाङ्गता	मानसिक अपाङ्गता	बौद्धिक अपाङ्गता	बहुअपाङ्गता	जम्मा
१	३,०३१	२२	३	१	२	२	४	२	०	३,०६७

वडा	अपाङ्गता नभएको	शारीरिक अपाङ्गता	दृष्टि सम्बन्धी अपाङ्गता	सुनाई सम्बन्धी अपाङ्गता	श्रवण दृष्टिबिहीन	स्वरबोलाई सम्बन्धी अपाङ्गता	मानसिक अपाङ्गता	बौद्धिक अपाङ्गता	बहुअपाङ्गता	जम्मा
२	१,९२८	१६	६	८	०	२	२	१	०	१,९६३
३	१,४६४	१२	३	३	०	१	१	१	०	१,४८५
४	२,८७३	१८	२	७	०	४	९	०	२	२,९१५
५	२,२६३	९	४	३	१	७	३	३	०	२,२९३
६	१,६३७	१६	७	१३	०	५	०	०	०	१,६७८
७	२,०५४	३४	१८	५	०	१३	८	१	०	२,१३३
८	१,३६७	६	०	०	०	१४	१	२	०	१,३९०
९	३,१६९	३०	३	२	१	९	१	१	०	३,२१६
१०	३,१५१	२७	३	१	०	८	२	१	३	३,१९६
११	३,२०९	२४	१	२	०	२	४	०	०	३,२४२
१२	२,४०२	३२	१५	१०	१	१२	८	२	०	२,४८२
१३	२,८०४	७	५	५	१	५	३	१	१	२,८३२
१४	३,१५३	१६	५	७	३	४	१	१	०	३,१९०
१५	३,२१०	२८	३	३	०	८	७	०	१	३,२६०
१६	४,९५५	२४	५	६	०	४	२	१	१	४,९९८
१७	६,२१८	३०	१३	१२	२	७	७	२	५	६,२९६
जम्मा	४८,८८८	३५१	९६	८८	११	१०७	६३	१९	१३	४,६३७

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

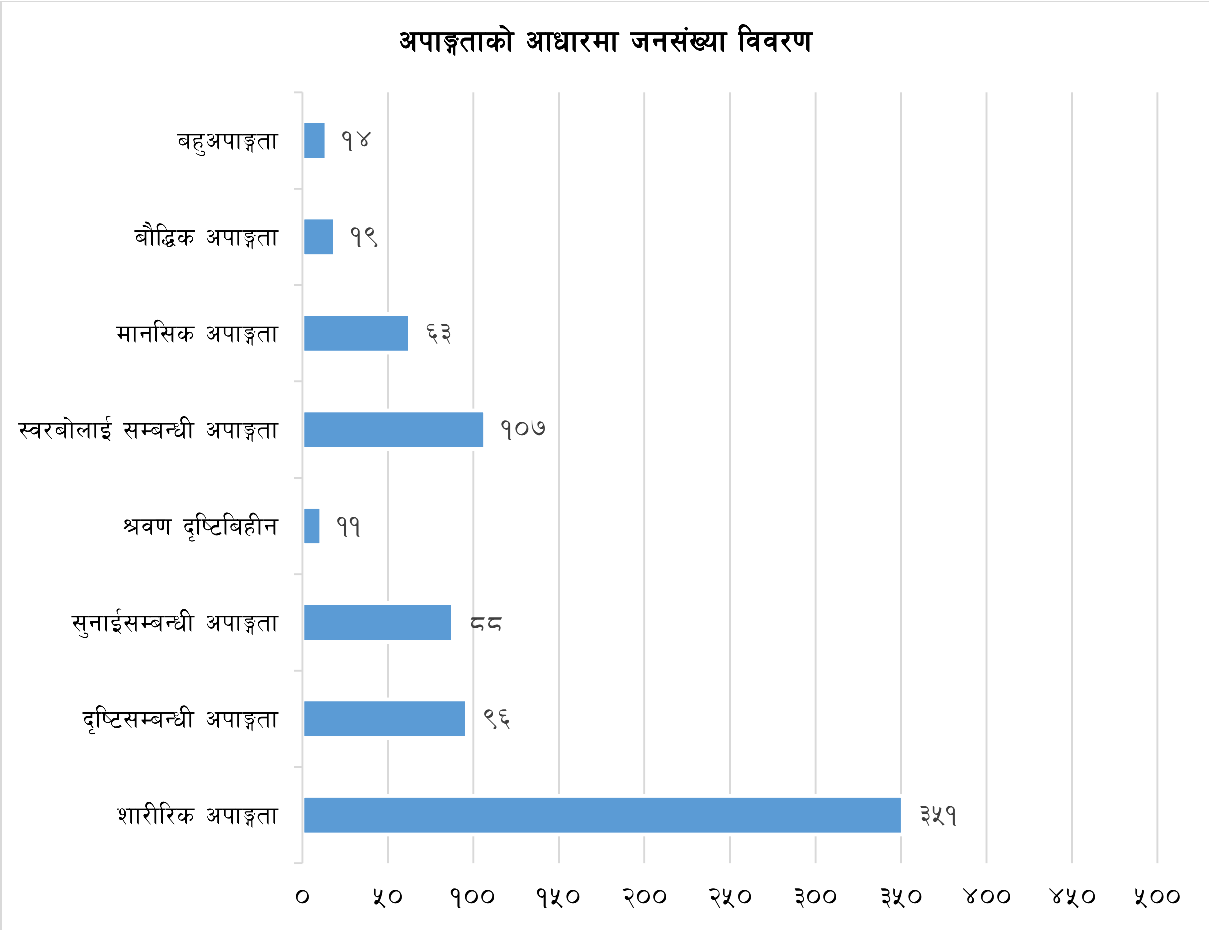

तालिका नं. ८८ : अपाङ्गता भएको अवधिको आधारमा जनसंख्या विवरण

वडा	अपाङ्गता भएको अवधि									
	०-१ वर्ष	२-३ वर्ष	४-५ वर्ष	६-९ वर्ष	१०-१४ वर्ष	१५-२५ वर्ष	२६-४० वर्ष	४० वर्ष भन्दा बढी	जन्मैदेखि	जम्मा
१	०	१	२	५	६	८	४	२	८	३६
२	१	५	४	१	५	३	१	४	११	३५
३	०	२	२	१	१	२	१	१	११	२१
४	३	६	५	२	१	५	५	३	१२	४२
५	१	०	०	२	५	२	०	२	१८	३०
६	४	४	६	३	६	३	४	९	२	४१
७	११	७	६	५	११	१२	२	०	२५	७९
८	१	०	०	१	१	१	१	०	१८	२३
९	२	२	३	६	३	८	५	६	१२	४७
१०	२	१	०	१	१	९	४	६	२१	४५
११	४	२	१	१	६	०	३	३	१३	३३
१२	४	८	४	६	११	८	५	६	२८	८०
१३	२	१	३	४	३	४	२	४	५	२८

वडा	अपाङ्गता भएको अवधि									
	०-१ वर्ष	२-३ वर्ष	४-५ वर्ष	६-९ वर्ष	१०-१४ वर्ष	१५-२५ वर्ष	२६-४० वर्ष	४० वर्ष भन्दा बढी	जन्मैदेखि	जम्मा
१४	२	४	०	६	३	२	२	२	१६	३७
१५	१	२	१	४	२	७	५	२	२६	५०
१६	४	४	५	५	१	८	३	६	७	४३
१७	५	६	८	१०	९	८	१०	९	१३	७८
जम्मा	४७	५५	५०	६३	७५	९०	५७	६५	२४६	७४८
प्रतिशत	६.३%	७.४%	६.७%	८.४%	१०.०%	१२.०%	७.६%	८.७%	३२.९%	१००%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

तालिका नं. ८९ : अपाङ्गता परिचयपत्रको आधारमा जनसंख्या विवरण

वडा	अपाङ्गता परिचयपत्र किसिम					
	रातो कार्ड	नीलो कार्ड	पहेँलो कार्ड	सेतो कार्ड	कार्ड नपाएको	जम्मा
१	६	१२	०	०	१८	३६
२	४	९	०	०	२२	३५
३	३	७	०	०	११	२१
४	२	१२	०	०	२८	४२
५	२	५	०	०	२३	३०
६	१	१३	०	०	२७	४१
७	२	१३	०	०	६४	७९
८	५	९	०	०	९	२३
९	८	१५	०	०	२४	४७
१०	६	१८	०	०	२१	४५
११	६	१२	०	०	१५	३३
१२	३	२१	०	०	५६	८०
१३	२	७	०	०	१९	२८
१४	७	१३	०	०	१७	३७
१५	४	९	०	०	३७	५०
१६	५	७	०	०	३१	४३
१७	५	१६	०	०	५७	७८
जम्मा	७१	१९८	०	०	४७९	७४८
प्रतिशत	९.५%	२६.५%	०.०%	०.०%	६४.०%	१००.०%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

५.३ विगत १२ महिनामा सामाजिक सुरक्षा भत्ता प्राप्त गर्ने जनसंख्याको विवरण

समाजमा पछाडि परेका ज्येष्ठ नागरिक, एकल महिला, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई सामाजिक सुरक्षा भत्ताको नाममा राज्यकोषबाट सहयोग गर्ने अवधारणा कल्याणकारी राज्यको अवधारणा हो । वि.सं. २०५१

देखि ज्येष्ठ नागरिकलाई मासिक १०० रूपैयाँ भत्ता दिने नारा सहित सुरु गरिएको सामाजिक सुरक्षा भत्ता अहिले ज्येष्ठ नागरिकका साथसाथै एकल महिला, अपाङ्गता भएका र दलित ज्येष्ठ नागरिकलाई समेत प्रदान गरिन्छ। यसले समाजमा पछाडि परेका अशक्तहरूलाई सम्मानपूर्वक बाँच्न प्रोत्साहन हुने विश्वास गरिएको छ। यस नगरपालिकामा वितरण गरिएको सामाजिक सुरक्षा भत्ताको विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका नं. ९० : विगत १२ महिनामा सामाजिक सुरक्षा भत्ता प्राप्त गर्ने जनसंख्याको विवरण

वडा नं.	सामाजिक सुरक्षा भत्ताको किसिम							
	लागू नहुने	जेष्ठ नागरिक	एकल महिला	अशक्त र अपाङ्ग	बाल संरक्षण	निवृत्तिभरण (पेन्सन)	अन्य	नपाएको
१	२८८०	९६	५९	१४	०	०	०	२
२	१८२०	५२	५५	६	०	०	७	३
३	१३५९	६०	१०	९	०	०	१५	१३
४	२१३८	३९	२८	७	०	१	२६	३
५	२१२५	५२	२३	१२	०	०	६०	०
६	१५९६	४४	१०	१३	०	०	७	१
७	१९७०	८५	४२	१६	०	०	२	९
८	१२७९	४३	३०	११	०	१०	५	०
९	२९६७	१२२	७०	२२	०	०	१	१७
१०	२९१४	१६१	६५	२७	०	०	०	६
११	२९९४	११५	८३	१८	०	०	४	१
१२	२२५८	१३२	४३	२६	०	०	२	४
१३	२५७७	८१	५५	८	०	१	१७	२
१४	२९७०	११४	५४	१८	०	४	०	५
१५	३०१७	१०७	८३	१२	०	०	४	२
१६	४६०९	२०७	११७	१२	०	०	८	९
१७	५७६९	२५३	९८	२०	०	२९	४	४
जम्मा	४५२४२	१७६३	९२५	२५१	०	४५	१६२	८१
प्रतिशत	९१.१%	३.६%	१.९%	.५%	०.०%	.१%	.३%	.२%

स्रोत : नगरपालिकाको कार्यालय,२०७६

५.४ स्वास्थ्य क्षेत्रको अवस्था

नगरपालिकाबासीहरू स्वास्थ्य सम्बन्धि सेवा लिन जिल्ला सदरमुकाम जाने गरेको देखिन्छ। यसको अलावा सामान्य स्वास्थ्य सुविधाको लागि गाउँलेहरूले स्थानीय स्वास्थ्य चौकीहरूको प्रयोग गर्ने गरेका छन्। यस नगरपालिकामा जनसमुदायहरूले चेतनाको क्रमिक विकास संगै स्वास्थ्य, सरसफाइ तथा समुदायको स्वस्थकर बानी व्यवहार अबलम्बन गर्दै गैरहेको देखिन्छ। तथापी जनताले आवश्यकता अनुसारको स्वास्थ्य सुविधा लिन सकेका छैनन्। नगरपालिकाको केन्द्र क्षेत्रका जनताहरूको पहुँच सहज देखिएता पनि बाँकी जनताको पहुँच केवल स्वास्थ्य चौकी सम्म रहेको छ जहाँ सबै स्वास्थ्य समस्याको समाधान संभव छैन। हेल्थपोष्टहरूमा पर्याप्त स्वास्थ्यकर्मी र औषधीको उपलब्धता नहुँदा समस्या झेल्नुपर्ने बाध्यता छ।

नगरपालिकाका विभिन्न वडाहरूमा स्वास्थ्य चौकी रहेका छन् तर आवश्यक भौतिक पूर्वाधार तथा दरबन्दी अनुसार स्वास्थ्यकर्मीहरू छैनन्। तसर्थ ग्रामीणस्तरमा उपचारात्मक स्वास्थ्य स्थिति कमजोर रहेको छ ।

दुम्कौली प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र

तालिका नं. ९१ : नगरपालिकामा रहेको स्वास्थ्य संस्थाहरुको विवरण

क.स.	स्वास्थ्य संस्था	ठेगाना
१	प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, दुम्कौली	दे.न.पा. ३, दुम्कौली
२	प्रगतिनगर स्वास्थ्य चौकी	दे.न.पा. ११, धारापानी
३	देवचुली स्वास्थ्य चौकी	दे.न.पा. ७, रामबास
४	रजहर स्वास्थ्य चौकी	दे.न.पा. १७, रजहर
५	सामुदायिक प्राकृतिक चिकित्सालय	दे.न.पा. १६, रजहर
६	शहरी स्वास्थ्य क्लिनिक	दे.न.पा. ४, शान्तिडाँडा
७	देवचुली अस्पताल प्रा.लि.	दे.न.पा १३, दलदले
८	देवचुली स्वास्थ्य चौकी	दे.न.पा. वडा नं. ९
९	आयुर्वेद औषधालय	दे.न.पा. १६
१०	खोप केन्द्र	दे.न.पा. १५, प्रगतिनगर चोक
११	निजि क्लिनिकहरु	२१ ओटा
१२	गाउँ घर क्लिनिक र खोप केन्द्र	२६ ओटा

स्रोत : नगरपालिकाको कार्यालय, २०७६

५.४.१ एच. आई. भी./एड्सको अवस्था

सन् १९८८ मा पहिलो संक्रमण भेटिएपछि नेपालमा एच.आई.भी.को प्रकोप विस्तारै बालबालिकामा पनि फैलिन थालेको छ। बालबालिका पनि यो समस्याबाट प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्षरुपमा प्रभावित हुदै गएका छन्। हाल नेपालमा एच.आई.भी. संक्रमित बालबालिकाको संख्या उल्लेख्य रहेको छ। राष्ट्रिय एड्स तथा यौन रोग नियन्त्रण केन्द्रका अनुसार २०७१ को साउन महिना सम्म नेपालमा भेटिएका जम्मा २२,९९४ एच.आई.भी.

संक्रमण मध्ये १६१८ जना १५ वर्ष मुनिका बालबालिकामा एच.आई.भी. संक्रमण भेटिएको छ। भारतलगायतका अन्य मुलुकमा कामको खोजीमा जाने अभ्यास, बढ्दो रुपमा भइरहेको देह व्यापार, चेलीबेटी बेचविखन, सुईद्वारा लागुपदार्थको प्रयोग, अशिक्षा र गरिबीजस्ता सामाजिक समस्याले एच.आई.भी.को प्रकोप बढाउनमा भूमिका खेलिरहेका छन्। यस रोगबाट बच्न यस नगरपालिकामा समेत जनचेतना अभिवृद्धि गर्नुपर्ने देखिन्छ।

५.४.२ सुरक्षित मातृत्वको अवस्थाको विवरण

बालबालिकालाई गर्भमा रहँदा देखि र जन्मेपछि स्याहार तथा रेखदेख गर्न सकिएन भने उनीहरू विभिन्न रोगबाट संक्रमित हुने जोखिम हुन्छ। गर्भमा रहँदा मूलतः आमाको उमेर, पोषण, आराम, मादक तथा सुर्तिजन्य पदार्थको सेवन लगायतका अवस्थामा बालबालिकाको स्वास्थ्य निर्भर रहन्छ। बालबालिका स्वस्थ जन्मनका लागि गर्भवती महिलाले कम्तीमा पनि चारपटक नियमित स्वास्थ्य जाँच गराउनुपर्दछ र आवश्यक खोप (टि.टि) तथा आइरन, भिटामिन चक्कीहरू नियमित सेवन गर्नुपर्दछ। कम उमेरमै गर्भवती हुँदा आमा र शिशु दुवैको स्वास्थ्यमा हानिनोक्सानी पुग्ने भएकाले सरकारले कानूनी रुपमा विवाह गर्ने न्यूनतम उमेर २० वर्ष तोकिएको छ। तर १७ प्रतिशत किशोरीहरू (१५ देखि १९ वर्ष उमेरका) गर्भवती भएका वा आमा भइसकेका हुन्छन् (नेपाल जनसांख्यिक तथा स्वास्थ्य सर्वेक्षण, २०११)। सरकारले स्वास्थ्य सेवा विभागमार्फत सुरक्षित मातृत्व तथा नव शिशु स्वास्थ्यका लागि समुदायमा आधारित कार्यक्रम सञ्चालन गरिरहेको छ। यसले आमा र बालबालिकाको मृत्युदर घटाउन धेरै मद्दत पुऱ्याएको छ। तर पनि उक्त सेवाहरू कार्यक्रम केन्द्रित भएका कारण सबै लक्षित वर्गमा अझै पुग्न सकेको देखिँदैन। ग्रामीण भेगहरूमा समयमा नै गर्ववती महिला स्वास्थ्य चौकी नपुग्दा र स्वास्थ्यकर्मी पर्याप्त नहुँदा कति शिशुहरू को मृत्यु हुने गरेको कुरा हामी सामु सर्वविदित् नै छ।

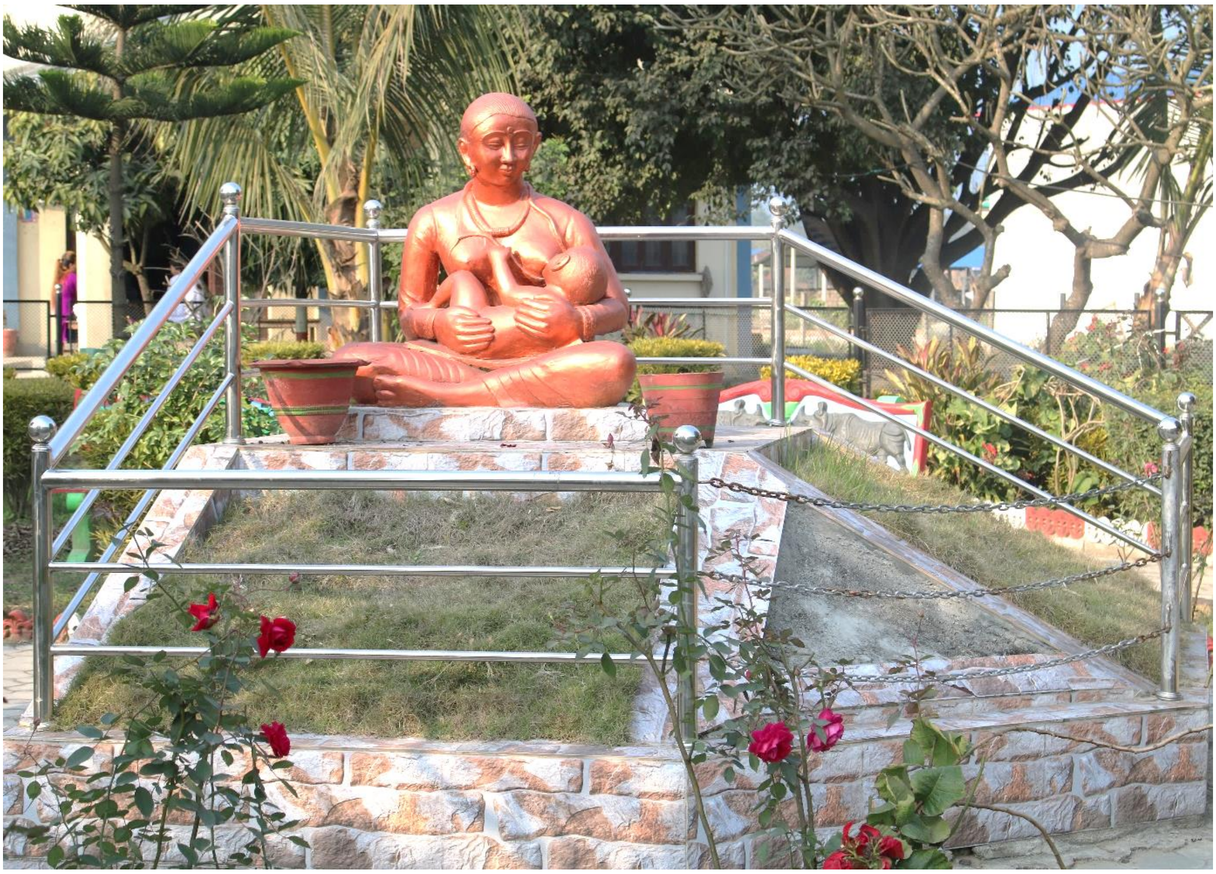

वर्थिङ सेन्टर

तालिका नं. ९२ : सुरक्षित मातृत्वको विवरण

सुरक्षित मातृत्व	२०७१/७२	२०७२/७३	२०७३/७४
कम्तिमा एक पटक गर्भजाँच गराएका महिलाहरुको प्रतिशत	१००	१००	१००
प्रोटोकल अनुसार ४,६,८ र ९ महिनामा गर्भजाँच गराएका महिलाहरुको प्रतिशत	१००	१००	१००
परजिवि प्रतिरोधी औषधी प्राप्त गर्ने गर्भवती महिलाको प्रतिशत	१००	१००	१००
आइरन चक्की प्राप्त गर्ने गर्भवती महिलाको प्रतिशत	१००	१००	१००
१८० आइरन चक्की प्राप्त गर्ने गर्भवती महिलाको प्रतिशत	१००	१००	१००
सुत्केरी हुँदा स्वास्थ्य कार्यकर्ताको उपस्थिति प्रतिशत	१००	१००	१००
संस्थागत सुत्केरीहरुको प्रतिशत	१००	१००	१००
सुत्केरी हुँदा ग्रामिण स्वास्थ्य कार्यकर्ताको उपस्थिति प्रतिशत	१००	१००	१००
सुत्केरी हुँदा ग्रामिण स्वास्थ्य कार्यकर्ताले स्वास्थ्य सेवा प्रवाह गरेको प्रतिशत	१००	१००	१००
सुत्केरी पश्चात भिटामिन ए खाने महिलाको प्रतिशत	१००	१००	१००
प्रोटोकल अनुसार गर्भजाँच गराएका महिलाहरुको प्रतिशत	२१	१०	११

स्रोत: देवचुली नगरपालिका, स्वास्थ्य शाखा/HMIS, २०७६

५.४.३ विगत १२ महिनामा सुत्केरी भएका महिलाहरूको सुत्केरी गराएको स्थानसम्बन्धि विवरण

तालिका नं. ९३ : सुत्केरी भएका महिलाहरूको सुत्केरी गराएको स्थान सम्बन्धि विवरण

वडा	सुत्केरी गराएको स्थान							
	घरमा		स्वास्थ्य संस्थामा		अन्य		जम्मा	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
१	०	०.०%	४०	७.४%	०	०.०%	४०	५.६%
२	१	.८%	२८	५.२%	०	०.०%	२९	४.१%
३	१	.८%	१०	१.८%	०	०.०%	११	१.५%
४	०	०.०%	३२	५.९%	०	०.०%	३२	४.५%
५	९	७.३%	१९	३.५%	८	१७.८%	३६	५.१%
६	९५	७७.२%	१९	३.५%	०	०.०%	११४	१६.१%
७	१	.८%	२२	४.१%	०	०.०%	२३	३.२%
८	०	०.०%	२३	४.२%	३	६.७%	२६	३.७%

वडा	सुत्केरी गराएको स्थान							
	घरमा		स्वास्थ्य संस्थामा		अन्य		जम्मा	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
९	१	.८%	३९	७.२%	१	२.२%	४१	५.८%
१०	१	.८%	२०	३.७%	९	२०.०%	३०	४.२%
११	१	.८%	४७	८.७%	०	०.०%	४८	६.८%
१२	०	०.०%	४३	७.९%	५	११.१%	४८	६.८%
१३	१	.८%	४०	७.४%	४	८.९%	४५	६.३%
१४	३	२.४%	२५	४.६%	०	०.०%	२८	३.९%
१५	१	.८%	२३	४.२%	९	२०.०%	३३	४.६%
१६	२	१.६%	५६	१०.३%	२	४.४%	६०	८.५%
१७	६	४.९%	५६	१०.३%	४	८.९%	६६	९.३%
जम्मा	१२३	१००.०%	५४२	१००.०%	४५	१००.०%	७१०	१००.०%
प्रतिशत	१७.३%		७६.३%		६.४%		१००%	

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नगरपालिकामा विगत १२ महिनामा सुत्केरी भएका मध्ये ७६.३ प्रतिशत महिलाले स्वास्थ्य संस्थामा,१७.३ प्रतिशतले घरमा र ६.४ प्रतिशतले अन्य स्थानमा सुत्केरी गराएको तथ्याङ्क छ । स्वास्थ्य संस्थामा सुत्केरी गराउने संख्या बढी भएतापनि घरमा र स्वास्थ्य संस्था बाहिर सुत्केरी गराउनेको संख्या समेत उल्लेख्य रहेको हुँदा त्यसले आमा र शिशुको स्वास्थ्य प्रत्यक्ष रुपमा जोखिममा पर्दछ । सत प्रतिशत स्वास्थ्य संस्थामा नै सुत्केरी गराउने वातावरण श्रृजना गरी व्यापक जनचेतनाको विकास गरी वर्थिङ सर्भिसलाई विस्तास गर्नु जरुरी देखिन्छ ।

५.४.४ विगत १२ महिनामा सुत्केरी भएका महिलाहरूको प्रोटोकलअनुसार ४ पटक गर्भ जाँचसम्बन्धि विवरण

तालिका नं. ९४ : प्रोटोकल अनुसार ४ पटक गर्भ जाँच सम्बन्धि विवरण

वडा	४ पटक ANC जाँच					
	जाँच गराएँ		जाँच गराइँन		जम्मा	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
१	४०	६.३%	०	०.०%	४०	५.६%
२	२९	४.६%	०	०.०%	२९	४.१%
३	११	१.७%	०	०.०%	११	१.५%
४	३२	५.०%	०	०.०%	३२	४.५%
५	३६	५.७%	०	०.०%	३६	५.१%

वडा	४ पटक ANC जाँच					
	जाँच गराएँ		जाँच गराईन		जम्मा	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
६	६१	९.६%	५३	७०.७%	११४	१६.१%
७	२३	३.६%	०	०.०%	२३	३.२%
८	२५	३.९%	१	१.३%	२६	३.७%
९	४१	६.५%	०	०.०%	४१	५.८%
१०	२४	३.८%	६	८.०%	३०	४.२%
११	४८	७.६%	०	०.०%	४८	६.८%
१२	४७	७.४%	१	१.३%	४८	६.८%
१३	४३	६.८%	२	२.७%	४५	६.३%
१४	२८	४.४%	०	०.०%	२८	३.९%
१५	३३	५.२%	०	०.०%	३३	४.६%
१६	५५	८.७%	५	६.७%	६०	८.५%
१७	५९	९.३%	७	९.३%	६६	९.३%
जम्मा	६३५	१००.०%	७५	१००.०%	७१०	१००.०%
प्रतिशत	८९.४%		१०.६%		१००%	

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

गर्भवती हुँदा प्रोटोकल अनुसार चार पटक स्वास्थ्य जाँच गराउने महिलाको प्रतिशत ८९.४ प्रतिशत रहेको छ भने १०.५ प्रतिशत महिलाहरुले स्वास्थ्य जाँच नगराएको पाइयो । यसरी नियमित स्वास्थ्य जाँच नगराउँदा मातृ शिशु स्वास्थ्य जोखिममा पर्दछ । तसर्थ यसलाई समेत न्युन गरी जाँच गराउन आवश्यक वातावरण निर्माण गर्नु जरुरी छ ।

५.४.५ १५-४९ वर्ष उमेर समूहका महिलाले हालसम्म जीवित सन्तान जन्म दिए/नदिएको विवरण

नगरपालिकामा रहेका कूल १२,२४६ जना १५ देखि ४९ वर्ष भित्रका विवाहित महिलाहरूको लिइएको तथ्याङ्कअनुसार दुई वटा जीवित शिशुलाई जन्मदिने महिलाहरूको संख्या सबैभन्दा धेरै अर्थात ४,०९३ जना भएको पाइयो । त्यसैगरी एक सन्तान जन्माउने २७६२, तीन सन्तान जन्माउने १६२६, चार सन्तान जन्माउने ४४१ रहेका छन् । नगरपालिकामा आठ वा सो भन्दा बढी जीवित सन्तान जन्माउने संख्या समेत ५ जना हुनुले धेरै बच्चा जन्माउने विगतको प्रवृत्ति पाको उमेर समूहका महिलाहरूमा अवशेषका रुपमा रहेको पाइयो । १ देखि ३ वटा जीवित शिशुलाई जन्मदिनेको संख्या भने सबैभन्दा बढी रहेको छ । यो तथ्याङ्कबाट क्रमश: नगरपालिकाको परिवारको औषत आकारमा अर्थात महिलाको खुद प्रजनन् दर घट्दै गैरहेको पाइन्छ । परिवार नियोजन कार्यक्रमको प्रभावकारीता, प्रजनन् स्वास्थमा आएको चेतना र शिक्षाको सामाजिक र पारिवारिक जागरणमा परेको सकारात्मक प्रभावका कारण परिवारको आकार घट्ने क्रममा रहेको पाइन्छ । यस तथ्याङ्कको अर्कोपक्ष भनेको सन्तान नै नभएका महिलाहरूको जनसंख्या हो जसअनुसार कूल १५ देखि ४९ वर्षका विवाहित महिलाको संख्या कूल १२२४६ मध्ये ३१०९ महिला बाट एउटा जीवित सन्तानसमेत जन्मेको छैन । मुख्यतया महिलाको प्रजनन् स्वास्थमा भएको जटिलता, प्रजनन् स्वास्थ्य बारेको चेतनाको कमी, औषधोपचारमा पहुँचको कमी, पोषणको कमी, वंशाणुगत कारण आदिले महिलामा बाँझोपन आउन सक्ने तथ्यलाई मनन् गरी त्यसतर्फ उचित कदम चाल्नु पर्ने देखिन्छ । महिलामा

बाँझोपन हुँदा देखा पर्ने महिला हिंसा तथा नकारात्मक सामाजिक व्यवहारले लैङ्गिक हिंसा बढाएको तथ्य हामी सामु रहेको छ । वडागत विस्तृत विवरण तथा वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ९५ : १५ देखि ४९ वर्षसम्मका विभिन्न उमेर समूहका विवाहित महिलाहरूले जन्म दिएका सन्तानहरूको आधारमा जनसंख्याको विवरण

	वडा नं.																	
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	जम्मा
१ सन्तान भएको	२११	११२	८४	२०६	१४४	७४	६०	१००	२३६	१९९	१९६	१३५	१३९	१३९	१८५	२३९	३०३	२७६२
२ सन्तान भएको	३२३	१९१	१४६	२६३	२०६	६६	८५	१२२	२७४	३१७	३२८	१८६	२४३	२२७	३१५	४१०	३९१	४०९३
३ सन्तान भएको	१२३	५७	५४	१०३	८२	५१	४२	७०	१११	१४०	९९	९९	९१	९२	११८	१२५	१६९	१६२६
४ सन्तान भएको	२२	२०	१६	३१	२६	१३	११	१५	४४	२७	१३	३१	१८	२६	४५	३६	४७	४४१
५ सन्तान भएको	६	८	५	१७	७	६	४	७	११	१२	६	८	४	६	१०	१६	१४	१४७
६ सन्तान भएको	४	१	०	६	२	३	१	०	५	२	३	२	०	१	२	३	५	४०
७ सन्तान भएको	०	०	०	३	२	०	०	२	०	३	०	०	१	०	२	०	१	१४
८ वा सोभन्दा बढी सन्तान भएको	०	०	०	०	०	१	१	०	०	०	०	१	०	०	१	१	०	५
सन्तान जन्मदिने महिला	६८९	३८९	३०५	६२९	४६९	२१४	२०४	३१६	६८१	७००	६४५	४६२	४९६	४९१	६७८	८३०	९३०	९१२८
सन्तान जन्म नदिने महिला	८१	९९	४७	८५	९५	२३८	३२०	५०	११३	११२	१७८	१३७	२०६	२९०	८२	३८९	५९६	३११८
जम्मा महिला	७७०	४८८	३५२	७१४	५६४	४५२	५२४	३६६	७९४	८१२	८२३	५९९	७०२	७८१	७६०	१२१९	१५२६	१२२४६

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

५.४.६ परिवार नियोजन

गुणस्तरीय परिवार नियोजन सेवा प्रदान गर्ने उद्देश्यले सन् १९९१ देखि प्रजनन स्वास्थ्य कार्यक्रम र परिवार नियोजन कार्यक्रम लाई विस्तार गरी अस्पताल, प्राथमिक स्वास्थ्य केन्द्र, स्वास्थ्य चौकी, गाउँघर क्लिनिक र घुम्ती शिविरहरू महिला स्वास्थ्य स्वयंसेवीकाद्वारा पुऱ्याईदै आएको छ ।

तालिका नं. ९६ : नगरपालिकामा भएका परिवार नियोजनका विधिहरू प्रयोगको विवरण

परिवार नियोजनका विधिहरू प्रयोग विवरण	२०७१/७२	२०७२/७३	२०७३/७४
परिवार नियोजनको विधि जस्तै एमडब्लुआरएको नयाँ प्रयोगकर्ता प्रतिशत	१७	२२	१८
आईयुसिडी प्रयोग गर्ने कुल नयाँ प्रयोगकर्ता	४०	१७	२६
इम्प्लान्ट प्रयोग गर्ने कुल नयाँ प्रयोगकर्ता	४१	६७	७४
परिवार नियोजनको विधि प्रयोग गर्नेको प्रतिशत	५२	५६	५२
कण्डम प्रयोगकर्ता	२५१	२२६	११९
पिल्स प्रयोग गर्ने कुल नयाँ प्रयोगकर्ता	४१	६४	७०
डेपो प्रयोग गर्ने कुल नयाँ प्रयोगकर्ता	८८	१४४	१५२
आईयुसिडी प्रयोग गर्ने कुल नयाँ प्रयोगकर्ता	१३२	१६९	१९५
इम्प्लान्ट प्रयोग गर्ने कुल नयाँ प्रयोगकर्ता	५४	१२०	२०४
सुई प्रयोग गर्ने कुल नयाँ प्रयोगकर्ता	९५२	९५२	९५२

स्रोतः देवचुली नगरपालिका, स्वास्थ्य शाखा/HMIS, २०७६

५.४.७ खोपको विवरण

तालिका नं. ९७ : नगरपालिकामा खोप सम्बन्धि सेवा प्राप्त गर्नेको विवरण

खोप	२०७१/७२	२०७२/७३	२०७३/७४
बी.सी.जी. खोपको मात्रा पुरा गर्ने १ वर्ष मुनिका शिशुहरुको प्रतिशत	१००	१००	१००
डीपीटी- हेपाटाइटिस बी.३ खोपको मात्रा पुरा गर्ने १ वर्ष मुनिका शिशुहरुको प्रतिशत	१००	१००	१००
ओपीभी ३ खोपको मात्रा पुरा गर्ने १ वर्ष मुनिका शिशुहरुको प्रतिशत	१००	१००	१००
पीसीभी ३ खोपको मात्रा पुरा गर्ने १ वर्ष मुनिका शिशुहरुको प्रतिशत	१००	१००	१००
आईपीभी खोपको मात्रा पुरा गर्ने १ वर्ष मुनिका शिशुहरुको प्रतिशत	१००	१००	१४
दादुरा/रुबेला २ खोप दिइएका ९ देखि ११ महिनाका शिशुहरुको प्रतिशत	१००	१००	१००
जापनिज इन्सेफ्लाइटिस खोप दिइएका १२ देखि २३ महिनाका शिशुहरुको प्रतिशत	१००	१००	१००
TD2 & TD2+ खोप प्राप्त गर्ने गर्भवती महिलाहरुको प्रतिशत	१००	१००	१००
दादुरा/रुबेला १ र २ खोपको मात्रा पुरा नगरेकाहरुको विवरण	-३	१.६७	-३८
हेपाटाइटीस बी. १ र ३ खोपको मात्रा पुरा नगरेकाहरुको विवरण	६	१.९	-११

स्रोतः देवचुली नगरपालिका, स्वास्थ्य शाखा/HMIS, २०७६

बालबालिकाहरु मुलुकको भविष्यका निर्माता हुन् । यसको लागि यिनीहरू स्वस्थ र निरोगी हुनु आवश्यक छ । बाल्यकाल अवस्थामा उनीहरूलाई बी.सी.जी. एक पटक, डि.पि.टी. तीन पटक, दादुरा एक पटक, पोलियो र भिटामिन तोकिएको मात्रामा दिनै पर्दछ । बालबालिकाहरूको लागि पाँचओटै खोपहरू नियमित पुरा मात्रामा

दिनु पर्दछ। नेपाल सरकारले राष्ट्रिय खोप कार्यक्रमलाई उच्च प्राथमिकतामा राखेको छ। खोप कार्यक्रम कम खर्चिलो तथा मितव्ययी रुपमा गरिने स्वास्थ्य क्षेत्रको एउटा प्रभावकारी प्रयत्न हो। खोप कार्यक्रमले उल्लेख्य रुपमा बालमृत्युदर घटाउन र विभिन्न रोगलाई रोकथाम गर्न सहयोग पुऱ्याएको पाइन्छ। जसले गर्दा सहस्राब्दी विकास लक्ष्यको बालमृत्युदर घटाउने लक्ष्य (एम.जी.डी.-४) प्राप्त गर्न सहयोग पुगेको छ।

बालबालिकाले बाल्य अवस्थामा लगाएको खोपले उनीहरुको स्वास्थ्य निर्धारण गर्दछ। बालक स्वस्थ रहन बाल्य अवस्थामा लगाउनुपर्ने खोपहरु सबै पुरा गर्नु पर्छ। खोप कार्यक्रम प्रभावकारी भएको खण्डमा विभिन्न रोगहरुको जोखिमवाट बच्नुको साथै बाल मृत्युदर पनि कम हुन्छ।

५.४.८ ५ वर्षभन्दा कम उमेरका पूर्ण खोपयुक्त बालबालिकाको विवरण

बाल्यकाल तथा उमेर पुगेपछि लाग्न सक्ने प्राणघातक रोगहरू जस्तै क्षयरोग, भ्यागुते रोग, लहरे खोकी, धनुषटंकार, हेपाटाइटिस बी, इन्फ्लुयन्जा टाइप बी, पोलियो, न्यूमोनिया, दादुरा, रुबेला र जापानिज इन्सफलाइटिस् विरुद्ध चरणबद्ध रुपमा समयमै खोपहरू अनिवार्य रुपमा लगाउनु पर्दछ। ती खोपहरू क्रमशः BCG, DPT, OPV, PCV, IPV, MR, JE / ID हुन्। यसरी खोपहरू समयमै लगाउँदा अत्यन्त सीमित लगानीमा ठूला रोगहरूको जोखिमबाट मुक्त भई बाल मृत्यूदर नियन्त्रण गर्न सघाउ पुग्दछ।

यस नगरपालिकामा पाँच वर्षमुनिका कूल ४,४६७ बालबालिकामा पूर्णखोप लगाएका बालबालिकाहरूको तथ्याङ्कलाई हेर्दा पूर्ण खोप पाएका बालकमा २,१८० अर्थात ५३.९ प्रतिशत र पूर्ण खोप पाएका बालिकामा १,८६६ अर्थात ४६.१ प्रतिशत रहेको देखिन्छ। त्यसैगरी पूर्ण खोप नपाएका बालकमा २१७ अर्थात ५६.८ प्रतिशत र पूर्ण खोप नपाएका बालिकामा १६५ अर्थात ४३.२ प्रतिशत रहेको देखिन्छ। त्यसैगरी खोप पाएको वा नपाएको यकिन नभएको संख्या ३८ जना रहेको छ। बालबालिकाहरू खोपबाट टाढा हुँदा उनीहरूको स्वास्थ्य जोखिममा पर्दछ। यसले बाल मृत्युदर बढाउने र बालबालिकाको आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्राप्त गरी बाँच्न पाउने मौलिक अधिकारसमेत हनन् हुने हुँदा यसतर्फ सरोकारवालाहरूको ध्यान पुग्नु जरुरी छ।

तालिका नं. ९८ : ५ वर्षभन्दा कम उमेरका पूर्ण खोपयुक्त बालबालिकाको विवरण

वडा	पूर्णखोप पाएका			जम्मा	पूर्णखोप नपाएका		जम्मा	थाहा छैन		जम्मा	जम्मा			कुल जम्मा
	पुरूष	महिला	तेस्रो लिङ्गी		पुरूष	महिला		पुरूष	महिला		पुरूष	महिला	तेस्रो लिङ्गी	
१	१२२	१०९	०	२३१	२१	१४	३५	१	१	२	१४४	१२४	०	२६८
२	९५	८६	०	१८१	१	१०	११	१	१	२	९७	९७	०	१९४
३	६४	४५	०	१०९	२	३	५	१	०	१	६७	४८	०	११५
४	१४२	१२४	०	२६६	८	१२	२०	०	०	०	१५०	१३६	०	२८६
५	९८	८६	०	१८४	२	२	४	०	१	१	१००	८९	०	१८९
६	८६	८०	०	१६६	१३	७	२०	०	०	०	९९	८७	०	१८६
७	९२	८३	०	१७५	६	८	१४	१	३	४	९९	९४	०	१९३
८	६०	५५	०	११५	३	१	४	०	०	०	६३	५६	०	११९
९	१३९	११२	०	२५१	२५	१६	४१	२	३	५	१६६	१३१	०	२९७

वडा	पूर्णखोप पाएका			जम्मा	पूर्णखोप नपाएका		जम्मा	थाहा छैन		जम्मा	जम्मा			कुल जम्मा
	पुरूष	महिला	तेस्रो लिङ्गी		पुरूष	महिला		पुरूष	महिला		पुरूष	महिला	तेस्रो लिङ्गी	
१०	१५१	११९	०	२७०	१७	१४	३१	०	१	१	१६८	१३४	०	३०२
११	१४८	१२३	०	२७१	१०	५	१५	०	०	०	१५८	१२८	०	२८६
१२	११५	९७	०	२१२	७	६	१३	०	०	०	१२२	१०३	०	२२५
१३	११८	१०९	१	२२८	२२	९	३१	०	०	०	१४०	११८	१	२५९
१४	१३७	११७	०	२५४	२३	१५	३८	०	०	०	१६०	१३२	०	२९२
१५	१६२	१३२	०	२९४	१२	९	२१	०	०	०	१७४	१४१	०	३१५
१६	२०९	२०६	०	४१५	२४	२०	४४	४	१	५	२३७	२२७	०	४६४
१७	२४२	१८३	०	४२५	२१	१४	३५	९	८	१७	२७२	२०५	०	४७७
जम्मा	२१८०	१८६६	१	४०४७	२१७	१६५	३८२	१९	१९	३८	२४१६	२०५०	१	४४६७
प्रतिशत	५३.८७%	४६.११%	०.०२%	१००%	५६.८०%	४३.२०%	१००%	५०.००%	५०.००%	१००%	५४.०९%	४५.८९%	०.०२%	१००%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

५.४.९ बाल्यकालमा हुने रोगका जोखिम

५ वर्षमुनिका बालबालिकालाई विभिन्न रोगले संक्रमण गर्ने उच्च संम्भावना रहन्छ। नेपाल जनसांख्यिक तथा स्वास्थ्य सर्वेक्षण, २०११ का अनुसार बाल्यकालमा हुने प्रमुख संक्रमण एवं मृत्युका कारणका रुपमा श्वासप्रश्वास सम्बन्धि रोग, निमोनिया, झाडापखाला, कडा जलबियोजन, मलेरिया, दादुरा र कुपोषण पर्दछन्। सरकारले ती रोगबाट बचाउन तथा रोगको रोकथाम गर्न, बाल्यकालमा हुने रोगहरूको समुदायमा आधारित एकिकृत व्यवस्थापन कार्यक्रम लागु गरेको छ। कार्यक्रमले यी रोगको एकिकृत व्यवस्थापन समुदायमै गर्दछ।

५.४.१० शिशु तथा ५ वर्ष मुनिका बाल मृत्युदर

राष्ट्रिय जनसांख्यिक तथा स्वास्थ्य सर्भेक्षण २०१६ (National Demographic and Health Survey 2016) का अनुसार नवजात शिशु मृत्युदर २१ प्रतिहजार, शिशु मृत्युदर ३२ प्रतिहजार र पाँच वर्षमुनिको बाल मृत्युदर ३९ प्रतिहजार रहेको छ । नगरपालिकाको पाँच वर्षमुनिको बाल मृत्युदर तथा शिशु मृत्युदरको तथ्याङ्क नभएतापनि राष्ट्रिय तथ्याङ्कले यहाँको अवस्था अनुमान गर्न सकिन्छ ।

५.४.११ बालपोषण सम्वन्धी विवरण

कुनै पनि ठाउँको पोषणको अवस्था त्यस ठाउँका बालबालिकालाई हेरेर सजिलै अनुमान लगाउन सकिन्छ। पोषित बालबालिकालाई कुनै पनि ठाउँको सामाजिक र आर्थिक विकासको सूचकको रुपमा हेर्न सकिन्छ। सरकारले पनि पोषणलाई प्राथमिकता दिई ५ वर्ष मुनिका बालबालिकाहरूलाई नियमित रुपमा बालवृद्धि प्रदान गर्दै आएको छ। बालअधिकार सम्बन्धि महासंन्धी, १९८९ ले समेत बालबालिकालाई अवहेलना, बेवास्ता, हेलचेक्राइ, दुव्र्यवहार, हिंसा लगायतबाट जोगाई खाना र पोषणको अधिकार सुनिश्चित गर्नुपर्ने उल्लेख गरेको छ। नेपालको संविधान, २०७२ ले पनि खाद्य सम्प्रभुतालाई मौलिक हकका रुपमा राखेको छ।

स्वास्थ्य र पोषण मानव जीवनको पहिलो महत्वपूर्ण आवश्यकता भएको र स्वस्थ नागरिकबिना राष्ट्रका अन्य विकास क्रियाकलापहरू प्रभावकारी हुन नसक्ने भएको हुँदा जनस्वास्थ्यको अध्ययन योजना तर्जुमा प्रक्रियाको एक महत्वपूर्ण हिस्सा हुन आउँछ। नगरपालिकामा समेत राष्ट्रिय नीति तथा कार्यक्रममा आधारित भई बाल स्वास्थ्य कार्यक्रम, परिवार स्वास्थ्य कार्यक्रम, व्यवस्थापन कार्यक्रम, प्राथमिक स्वास्थ्य सेवा पुनर्जागरण कार्यक्रम, रोग नियन्त्रण कार्यक्रम, स्वास्थ्य शिक्षा, सूचना तथा सञ्चार कार्यक्रम, महामारी तथा रोग नियन्त्रण कार्यक्रम तथा क्षमता विकाससम्बन्धी कार्यक्रमहरू सञ्चालन भइ आएका छन्। स्वास्थ्य तथा पोषणसम्बन्धी कार्य गर्नका लागि राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संघ संस्थाहरू समेत कार्यरत रहेका छन्।

तालिका नं. ९९ : बालपोषण सम्बन्धी विवरण

पोषण	२०७१/७२	२०७२/७३	२०७३/७४
बाह्र महिना भित्र सामान्य अवस्थाको शिशुको बृद्धि अनुगमनको प्रतिशत	१००	१५५	२२४
तेईस महिना भित्र सामान्य अवस्थाको शिशुको बृद्धि अनुगमनको प्रतिशत	१४	१३	३३.२
दुई वर्ष मुनिका कुपोषण भएका शिशुहरुका नयाँ बृद्धि अनुगमन अनुपात प्रतिशत	०	०	४
दुई वर्ष भित्रको शिशुको बृद्धि अनुगमनको औषत विवरण	१	१	१.२
पहिलो चरणको भिटामिन ए सामुहिक वितरणको क्षेत्र	१००	१००	१००
दोश्रो चरणको भिटामिन ए सामुहिक वितरणको क्षेत्र	१००	१००	१००
पहिलो चरणको जुकाको औषधी सामुहिक वितरणको क्षेत्र	१००	१००	९६
दोश्रो चरणको जुकाको औषधी सामुहिक वितरणको क्षेत्र	१००	१००	९५

स्रोत: देवचुली नगरपालिका, स्वास्थ्य शाखा/HMIS, २०७६

५.४.१२ जन्मदाको बखत शिशुको तौल सम्बन्धी विवरण

नगरपालिकामा वितेको १२ महिनामा जन्मेका शिशुहरूको जन्मदाको तौलका आधारमा हेर्दा जम्मा ७१० शिशु जन्मिएकोमा २.५ के.जी.भन्दा कम तौल भएका शिशुहरूको संख्या ९८ र २.५ के.जी. भन्दा बढी तौल हुनेको संख्या ६१२ रहेको थियो। २.५ के. जी. भन्दा कम तौलको शिशु जन्मनुमा गर्भवती हुँदा आमाको उचित स्याहार र खानपान नपुग्नु तथा आवश्यक सम्पूर्ण पोषण सहितको आहार नहुनु, धुम्रपान र किशोरी अवस्थामै आमा बन्नुजस्ता कारणहरू जिम्मेबार हुन्छन्। यस्ता शिशुहरूको शिशु मृत्यु दरसमेत उच्च रहन्छ। तसर्थ यसको समाधानका लागि उपयुक्त उमेरमा विवाह, उचित खानपान र स्याहारको प्रबन्ध गर्नुका साथै गर्भवती अवस्थामा परीवारका सदस्यहरूले गर्भवतीको उचित हेरचाह पुऱ्याउनु आवश्यक हुन्छ। वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. १०० : वितेको १२ महिनामा जन्मेका शिशुहरूको जन्मदाको तौलका आधारमा वडागत विवरण

वडा	जन्मदाको तौल					
	२.५ केजीभन्दा कम		२.५ केजीभन्दा बढी		जम्मा	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
१	१५	१५.३%	२५	४.१%	४०	५.६%
२	१	१.०%	२८	४.६%	२९	४.१%
३	६	६.१%	५	.८%	११	१.५%

वडा	जन्मदाको तौल					
	२.५ केजीभन्दा कम		२.५ केजीभन्दा बढी		जम्मा	
	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत	संख्या	प्रतिशत
४	२	२.0%	३0	४.९%	३२	४.५%
५	१0	१0.२%	२६	४.२%	३६	५.१%
६	१४	१४.३%	१00	१६.३%	११४	१६.१%
७	८	८.२%	१५	२.५%	२३	३.२%
८	१	१.0%	२५	४.१%	२६	३.७%
९	२	२.0%	३९	६.४%	४१	५.८%
१0	५	५.१%	२५	४.१%	३0	४.२%
११	८	८.२%	४0	६.५%	४८	६.८%
१२	३	३.१%	४५	७.४%	४८	६.८%
१३	३	३.१%	४२	६.९%	४५	६.३%
१४	३	३.१%	२५	४.१%	२८	३.९%
१५	0	0.0%	३३	५.४%	३३	४.६%
१६	६	६.१%	५४	८.८%	६0	८.५%
१७	११	११.२%	५५	९.0%	६६	९.३%
जम्मा	९८	१00.0%	६१२	१00.0%	७१0	१00.0%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

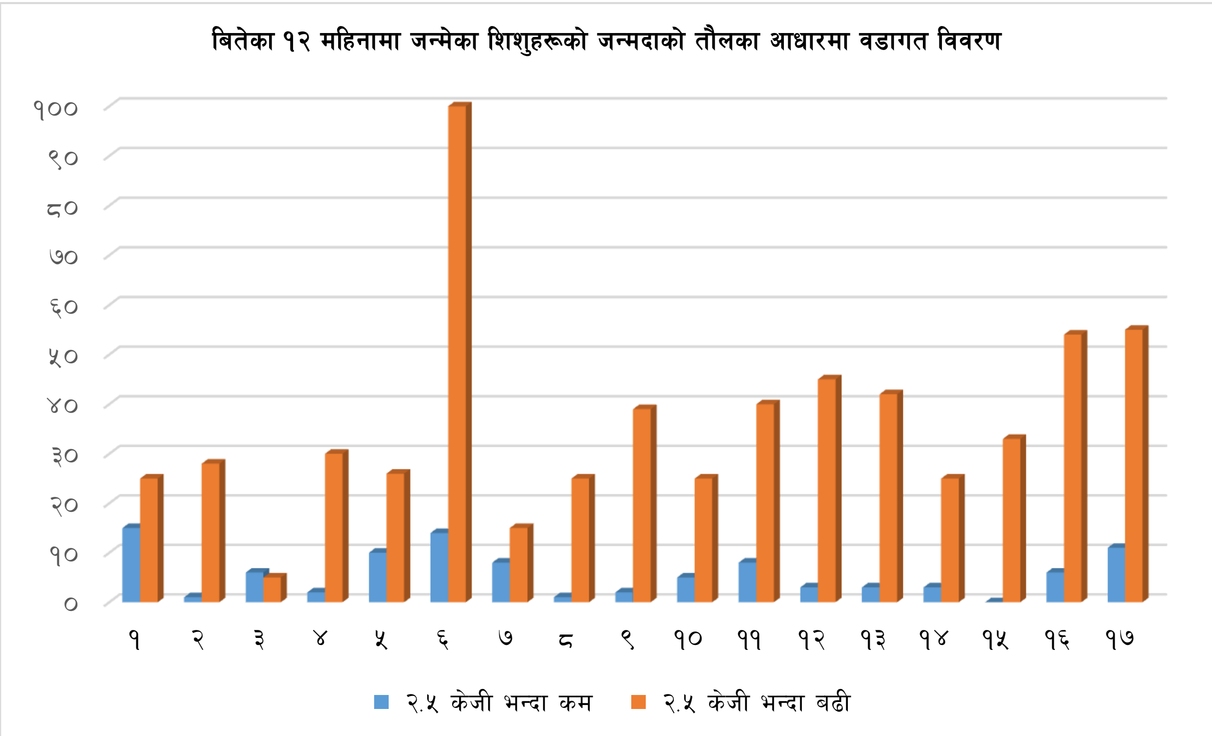

५.४.१३ पहिलो विवाह गर्दाको महिला र पुरुषको उमेरको विवरण

तालिका नं. १०१ : पहिलो विवाह गर्दाको महिला र पुरुषको उमेरको विवरण

वडा नं.	पहिलो विवाह गर्दाको उमेर															
	१५ वर्षभन्दा कम		१५ - १९ वर्ष		२० - २४ वर्ष		२५ - २९ वर्ष		३० - ३४ वर्ष		३५ - ३९ वर्ष		४० वर्ष वा सोभन्दा बढी		जम्मा	
	पुरूष	महिला	पुरूष	महिला	पुरूष	महिला	पुरूष	महिला	पुरूष	महिला	पुरूष	महिला	पुरूष	महिला	पुरूष	महिला
१	३३	१६३	२४९	५७०	३०७	२४९	१४८	३६	१९	७	७	२	३	१	७६६	१०२८
२	९	६४	११५	३७३	२५७	१७६	९३	२६	२२	७	६	१	१	१	५०३	६४८
३	८	७७	७८	२२१	१६१	१७७	११९	२७	२२	२	७	०	१	०	३९६	५०४
४	९	९२	२२५	५७१	२८४	२३७	१५१	४०	२६	६	४	०	१	१	७००	९४७
५	१०	५८	१६६	४७३	२९०	२१९	१०८	२३	२३	३	३	०	२	१	६०२	७७७
६	८	२४	२०४	४१४	१४५	१२३	३६	१७	२	६	१	१	०	२	३९६	५८७
७	११	५३	१५१	४३५	२००	१९६	८६	४२	१४	१	६	०	३	१	४७१	७२८
८	०	३५	१४३	३२५	१०९	११२	४३	१४	५	२	१	०	२	०	३०३	४८८
९	२०	७६	२०३	६७६	३०८	३०६	१४०	३३	१६	३	५	०	२	३	६९४	१०९७
१०	१९	१२१	१५६	५८०	२६९	३७७	१९३	४८	४१	७	८	२	२	१	६८८	११३६
११	१५	९१	१५६	६७३	३७३	३१९	२०९	३९	२८	६	११	०	३	१	७९५	११२९
१२	१९	१३७	९३	४५२	२४६	२५५	१७०	२७	४४	६	५	०	३	०	५८०	८७७
१३	२३	११०	१४२	४५१	३१९	३२६	२१५	४७	४४	४	६	०	३	३	७५२	९४१
१४	१४	११७	१२२	५५३	२८७	३३३	२१८	४५	५०	६	१०	३	३	१	७०४	१०५८
१५	१५	१३४	१२८	५६६	३१४	३२५	२५२	५१	४४	१०	१०	५	५	१	७६८	१०९२
१६	३२	१९०	२७४	९३४	५५९	५२३	२९७	६८	६३	११	१९	१	३	५	१२४७	१७३२
१७	४०	१९१	३७२	१२०९	७५०	६५९	२८६	९४	५४	१३	१०	५	९	९	१५२१	२१८०
जम्मा	२८५	१७३३	२९७७	९४७६	५१७८	४९१२	२७६४	६७७	५१७	१००	११९	२०	४६	३१	११८८६	१६९४९
प्रतिशत	१.०%	६.०%	१०.३%	३२.९%	१८.०%	१७.०%	९.६%	२.३%	१.८%	.३%	.४%	.१%	.२%	.१%	४१.२%	५८.८%

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

लैङ्गिक आधारमा विवाहित जनसंख्याको पहिलो विवाह गर्दाको उमेरको विवरण हेर्दा पहिलो विवाह गर्दाको उमेर १५ वर्षभन्दा कम भएका पुरुष २८५ जना र महिला १,७३३ जना रहेको पाइयो । यसैगरी पहिलो विवाह गर्दाको उमेर १५ देखि १९ हुने पुरुषको संख्या २,९७७ र महिलाको संख्या ९,४७६ रहेको छ अर्थात् कुल विवाहित महिलाहरूमध्ये ३८.९ प्रतिशत महिलाहरूको १९ वर्ष नपुग्दै वा पुग्दा पुग्दै विवाह भैसकेको देखिन्छ । अर्कोतर्फ २०-२४ वर्षको उमेरभित्र पहिलो विवाह गर्ने पुरुषको जनसंख्या महिलाको भन्दा बढी छ अर्थात् सो उमेर समूहमा नपुग्दै अधिकांश किशोरीहरूको विवाह भैसकेको देखिन्छ । समग्र महिला र पुरुषको संयुक्त तथ्याङ्कलाई हेर्दा सबैभन्दा बढी १२,४५३ जना अर्थात् ४३.२ प्रतिशत विवाहितहरूको पहिलो विवाह गर्दाको उमेर १५ देखि १९ नै रहेको छ । कानूनी रूपमा हेर्दा समेत मुलूकी ऐनको प्रावधानअनुसार २० वर्षभन्दा कम उमेरमा विवाह गर्न नपाउने बन्देज रहेता पनि त्यसको कार्यान्वयनको अवस्था नाजुक देखिन्छ । छिटो विवाह गर्नाले अध्ययन तथा रोजगारीमा पर्ने नकारात्मक प्रभावका साथै शारीरिक तथा मानसिक विकाससमेत पूर्णरूपमा नभैसकेको अवस्थामा विवाह गर्दा त्यसले शारीरिक, पारिवारिक र सामाजिक रूपमा जटिलता थप्ने निश्चित छ । तसर्थ उपयुक्त समयमा विवाह गर्न अनिवार्य गर्नुपर्ने र छिटो विवाह गर्ने कार्यलाई पूर्ण रूपले निरुत्साहित गर्नुपर्ने देखिन्छ । समग्र विकासलाई मध्यनजर गर्दा २५ देखि २९ वर्षको उमेर विवाहका लागि उपयुक्त मान्न सकिन्छ । उमेर समूहअनुसारको वैवाहिक स्थितिको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

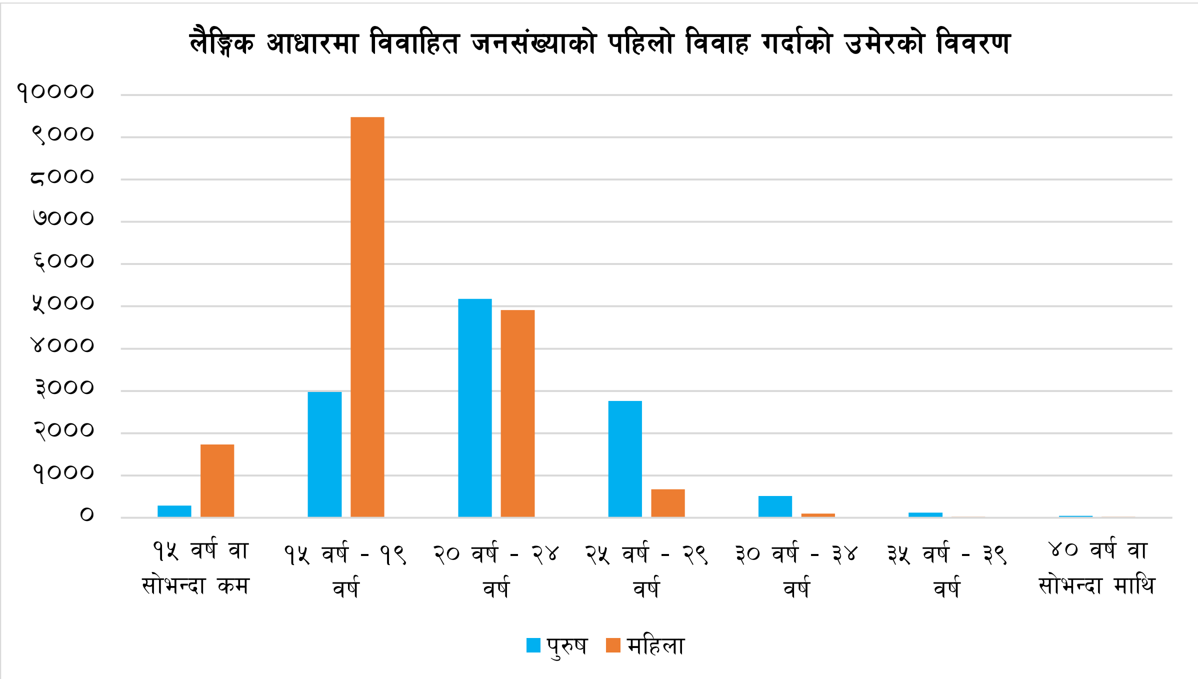

५.४.१४ पहिलो बच्चा जन्मदाको महिलाको उमेरको विवरण

कानूनी र प्रजनन स्वास्थको दृष्टिकोणबाट २० वा सो वर्षभन्दा कम उमेरमा आमा बन्नु गैरकानूनी र मातृ तथा शिशु दुवैको स्वास्थ्यका दृष्टिकोणबाट जोखिमपूर्ण मानिन्छ । शारीरिक, मानसिक, आर्थिक रुपमा अपरिपक्व अवस्थामा गर्भाधान र सन्तान जन्माउँदा एकातर्फ अपरिपक्व, कम तौलको, शारीरिक र बौद्धिक रुपमा विकलाङ्ग शिशु जन्मन सक्ने जोखिम उच्च रहन्छ भने अर्कोतर्फ गर्भावस्थाको हेरविचार, मातृ तथा शिशुको स्याहार, खानपान, सरसफाइजस्ता विषयमा पर्याप्त जानकारी नहुँदा आमा र शिशु विभिन्न प्रकारका संक्रमणको सिकार हुन सक्ने संभावना रहन्छ ।

नेपालले सहश्राब्दि विकास लक्ष्य २०००-२०१५ का बिचमा मातृ तथा शिशु स्वास्थको क्षेत्रमा उल्लेखनीय प्रगती हासिल गरेको छ। सन् १९९० लाई आधार वर्ष मान्दा नेपालमा कूल १००० जीवित जन्म भएका शिशुमध्ये १०८ जनाको मृत्यु हुने गरेकोमा यो संख्यामा सारभूत रुपमा गिरावट आई सन् २०१५ सम्म ३३ मा झरेको छ भने ५ वर्षभन्दा कम उमेरका बालबालिकाको मृत्युदर (प्रति हजार) ३८ मा झरेको छ। त्यसैगरी सन् १९९० लाई आधार वर्ष मान्दा मातृमृत्यु (प्रति एकलाख) मा ८५० रहेकोमा सन् २०१५ सम्म २५८ मा झरेको देखिन्छ भने तालिम पाप्त स्वास्थकर्मीबाट प्रसुति गराउने महिलाको अनुपात ५५.६% पुगेको तथ्यांक देखिन्छ (Nepal and the Millennium Development Goals Final Status Report 2000-2015)। यसरी हेर्दा समग्र मातृ तथा शिशु स्वास्थको क्षेत्रमा सकारात्मक परिवर्तनका संकेतहरू देखा परिरहेका छन्।

नगरपालिकाका कूल ९१३६ महिलालाई पहिलो सन्तान जन्मिदाको उनीहरूको उमेरको बारेमा सोधिएको प्रश्नमा ३३ जना अर्थात ०.४ प्रतिशत महिलाले १५ वर्षभन्दा कम, ३२१२ जना अर्थात ३५.२ प्रतिशत महिलाले १५-१९ वर्षको बिचमा पहिलो सन्तान जन्माएको देखिन्छ। त्यसैगरी ४७५८ अर्थात ५२.१ प्रतिशत महिला २०-२४ वर्ष उमेरमा, ९७४ अर्थात १०.७ प्रतिशत महिला २५-२९ वर्ष उमेरमा र १२७ जना अर्थात १.४ प्रतिशत महिला ३०-३४ वर्ष उमेरमा आमा बनेको देखिन्छ भने ३५ वर्षमाथि पहिलो पटक आमा बन्नेको संख्या जम्मा ३२ जना अर्थात ०.४ प्रतिशत रहेको छ।

तालिका नं. १०२ : १५-४९ उमेरसमूहका विवाहित महिलाहरूको पहिलो बच्चा जन्मिदाको उमेरसम्बन्धि विवरण

वडा	पहिलो बच्चा जन्मदिँदा आमाको उमेर						
	१५ वर्षभन्दा कम	१५ - १९ वर्ष	२० - २४ वर्ष	२५ - २९ वर्ष	३० - ३४ वर्ष	३५ वर्ष वा सोभन्दा बढी	जम्मा आमाको संख्या
१	५	२७५	३२६	७३	७	३	६८९
२	०	१२२	२१८	४२	४	३	३८९
३	३	९१	१६१	४६	३	१	३०५
४	४	२६३	२९१	६३	९	०	६३०
५	०	२०१	२२७	३५	६	१	४७०
६	०	९८	१०६	६	४	०	२१४
७	०	५६	१२६	२०	२	०	२०४
८	२	१४३	१४७	१९	८	०	३१९
९	१	२७१	३४०	५७	९	४	६८२
१०	१	२०५	३८९	९३	९	३	७००
११	१	२२८	३४०	६४	१२	१	६४६
१२	१	१६४	२२९	६३	५	०	४६२
१३	२	१६७	२४८	७१	७	१	४९६
१४	२	१४६	२७४	५६	१०	३	४९१
१५	४	१९९	३७२	८२	१५	६	६७८
१६	४	२७७	४४९	८८	११	२	८३१
१७	३	३०६	५१५	९६	६	४	९३०
जम्मा	३३	३२१२	४७५८	९७४	१२७	३२	९१३६
प्रतिशत	.४%	३५.२%	५२.१%	१०.७%	१.४%	.४%	१००.०%

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

५.४.१५ मुख्य रोगहरूको विवरण

नगरपालिकाको मुख्य रोगहरूमा दम, क्यान्सर, जण्डीस (कमलपित्त), रक्तचाप (उच्च तथा निम्न रक्तचाप), श्वास प्रश्वाससम्बन्धी रोगहरू, मुटुसम्बन्धी रोगहरू, टाउको सम्बन्धी (ब्रेन ह्यामरेज), कलेजो सम्बन्धी रोग, मृगौला सम्बन्धी रोग, क्षयरोग, निमोनिया, ग्यास्ट्रिक/अल्सर/आन्द्राको रोग, रुघाखोकी, फ्लु, हैजा/झाडा/ पखाला / आउँ, टाइफाइड, यौन रोग, कुष्टरोग तथा मानसिक रोग आदि पर्दछन् ।

५.४.१६ दीर्घ रोगको प्रकारअनुसार दीर्घ रोगीहरूको जनसंख्या विवरण

नगरपालिकामा रहेको कूल जनसंख्यामध्ये दीर्घ रोगका कारण पिडितहरूको संख्या ३७०९ रहेको छ । यीमध्ये सबैभन्दा बढी रक्तचाप (उच्च/न्यून) सम्बन्धी समस्या भएका ८७१ अर्थात २३.५ प्रतिशत, बाथ/हाडजोर्नीसम्बन्धी समस्या भएका ६०७ जना अर्थात १६.४ प्रतिशत, अन्य रोगहरु भएका ५१३ अर्थात १६.९ प्रतिशत, मधुमेह सम्बन्धी समस्या भएका ४६७ अर्थात १२.६ प्रतिशत, ग्यास्ट्रिक/अल्सर/आन्द्राको रोग हुनेहरू ३७२ जना अर्थात १०.० प्रतिशत, दम हुनेहरू २९३ जना अर्थात ७.९ प्रतिशत रहेका छन् । त्यसैगरी नगरपालिकामा मुटु रोगी, मृगौलासम्बन्धी रोगी, प्रसूतीसम्बन्धी, श्वासप्रश्वाससम्बन्धी र अन्य रोगीहरू रहेका छन् । विशेषगरी खानपान र जीवनशैली, धुम्रपान, मध्यपान, शारीरिक व्यायामको कमी, मानसिक चिन्ता तथा बंशाणुगत कारणले दीर्घ रोगहरू लाग्छन् । तसर्थ यस्ता रोगहरू कम गर्न व्यापक स्वास्थ्य चेतना फैलाउने खालका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ। विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. १०३ : दीर्घरोग रोगको प्रकारअनुसार जनसंख्याको विवरण

दीर्घरोगको प्रकार	वडा नं.																		
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	जम्मा	प्रतिशत
रक्तचाप (उच्च / न्यून)	५१	४९	२३	३७	५८	९	५८	५५	१८	४४	८५	११७	५१	८	७८	४६	८४	८७१	२३.५%
बाथरजोर्नी दुखाई	३६	२८	२८	४५	३७	२१	७४	२१	४१	३२	४५	३८	२०	१५	३२	३४	६०	६०७	१६.४%
अन्य	२३	२४	३२	७८	४१	१७	३९	७	८	२४	२१	३०	२०	१०	६०	२८	५४	५१६	१३.९%
मदुमेह	३२	१७	१७	८	१९	७	३०	२१	१६	३५	५०	३२	३७	१५	३३	४६	५२	४६७	१२.६%
ग्यास्ट्रिक/अल्सर/ आन्द्राको रोग	९	२७	१९	१६	३२	२	४२	१७	१४	२४	१९	१४	१७	११	४२	३४	३३	३७२	१०.०%
दम	१२	८	७	१७	३१	१	२४	४	२०	१३	२२	३३	१७	९	२९	२०	२६	२९३	७.९%
मुटुसम्बन्धी रोग	१४	९	६	१२	१०	६	१६	६	११	७	१८	२२	१०	८	२५	२४	२१	२२५	६.१%
स्वास प्रस्वाससम्बन्धी	४	७	२	४	१९	३	१३	५	९	७	३	३	१	६	८	५	७	१०६	२.९%
स्त्री रोग	४	६	०	८	५	०	१४	०	३	२	३	४	१	१	४	६	१२	७३	२.०%
मृगौला सम्बन्धी	३	२	२	४	३	३	१	६	१	३	५	३	२	४	८	६	५	६१	१.६%
पार्किन्सन/ अल्जाइमर/ माइग्रेन	०	०	२	१	२	१	८	१	१	९	०	०	०	०	३	०	९	३७	१.०%
अर्बुद (क्यान्सर)	०	१	०	१	१	०	१	१	१	२	६	५	१	०	२	१	३	२६	.७%
कलेजोसम्बन्धी	२	२	०	१	१	१	३	०	०	१	२	०	०	०	८	०	१	२२	.६%
छारे रोग	०	०	२	१	१	०	३	१	०	२	१	०	०	२	०	२	२	१७	.५%
पेशागत रोग	०	१	०	१	०	०	०	०	१	०	०	०	१	३	०	३	६	१६	.४%
जम्मा	१९०	१८१	१४०	२३४	२६०	७१	३२६	१४५	१४४	२०५	२८०	३०१	१७८	९२	३३२	२५५	३७५	३७०९	१००.०%

स्रोतः घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

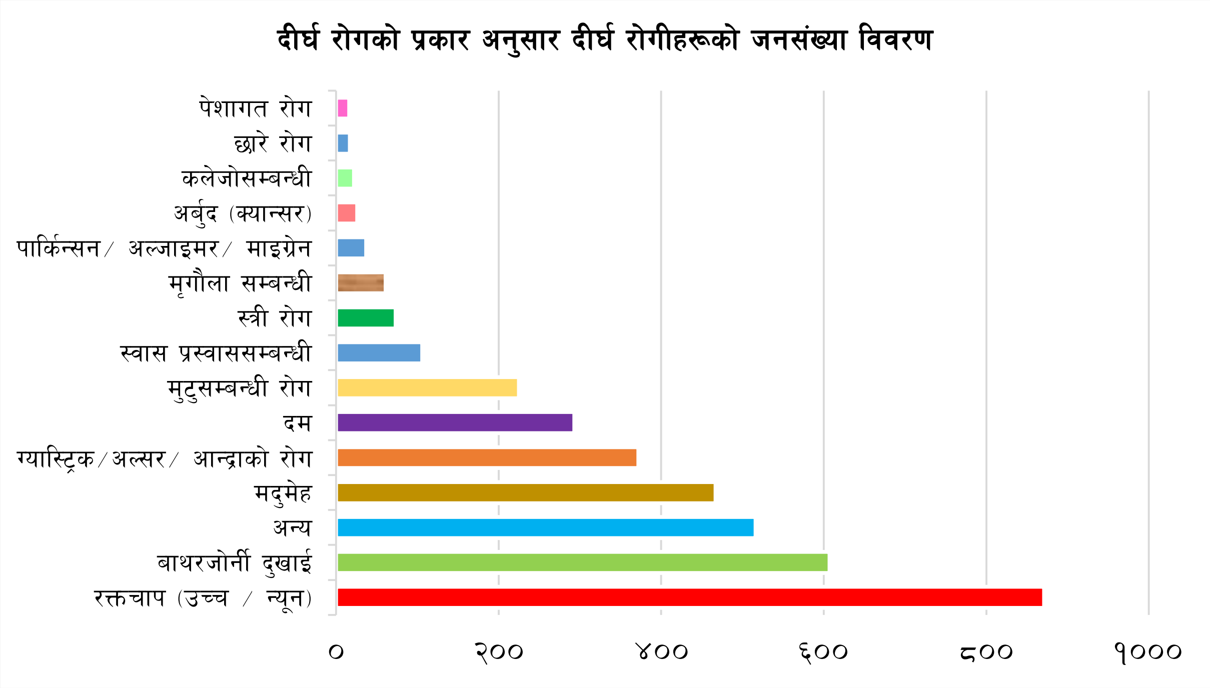

तालिका नं. १०४ : दीर्घरोग रोगको भएको अवधिको आधार जनसंख्याको विवरण

वडा नं.	दीर्घरोगबाट पिडित भएको वर्ष							
	०-२ वर्ष सम्म	३ - ५ वर्ष	६ - ९ वर्ष	१० - १४ वर्ष	१५ - १९ वर्ष	२० - २९ वर्ष	३० - ३९ वर्ष	४० वर्ष वा सोभन्दा बढी
१	३५	५०	३५	३४	१३	१२	२	९
२	३४	४७	२९	२९	१२	९	२	१९
३	१७	५२	२१	१६	२०	६	२	६
४	५८	७०	४१	३६	९	१०	५	५
५	४८	६०	४८	४०	२८	२८	४	४
६	१९	२८	११	६	२	३	०	२
७	९५	१०३	४९	४२	१५	१३	२	७
८	४०	४६	३०	१५	२	६	१	५
९	२७	५१	२०	२७	११	६	१	१
१०	४३	६७	३७	२५	१२	१५	०	६
११	६४	६९	५०	४१	२६	२०	४	६
१२	५३	१०६	४८	४१	२४	१८	६	५
१३	४७	४५	१९	३६	१४	८	३	६
१४	१४	२६	२०	१४	७	६	३	२
१५	१०३	८८	४५	४७	१६	१५	७	११
१६	४७	७६	३७	३४	२७	१९	७	८
१७	८०	११५	६१	५०	३३	२३	५	८
जम्मा	८२४	१०९९	६०१	५३३	२७१	२१७	५४	११०
प्रतिशत	२२.२%	२९.६%	१६.२%	१४.४%	७.३%	५.९%	१.५%	३.०%

स्रोत: घरधुरी तथ्याङ्क सङ्कलन, २०७६

५.४.१७ २०७४/०७५ माा नगरपालिकामा देखा परेका १० प्रमुख रोगहरूको विवरण

यस नगरपालिकामा पछिल्लो समय देखा परेका १० प्रमुख रोगहरूको विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

तालिका नं. १०५ : रोगहरूको विवरण

क्र.सं.	प्रमुख रोगहरू
१	Fass Injuries/fractures
२	Gastritis
३	Headache
४	Upper Respiratory Tract Infection (URTI)
५	LRTI
६	Rhinitis
७	Backache (Musculoskeletal Pain)
८	AGE (Acute Gastroenteritis)
९	Dermatitis
१०	Presumed Non Infections

स्रोत : नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

५.५ महिला बालबालिका तथा सामाजिक समावेशीकरण

५.५.१ बाल क्लबहरूको विवरण

बालबालिकाहरू संगठित भई आफुसँग सरोकार राख्ने विषयमा छलफल गर्न, प्रतिनिधित्व गर्न र आफ्नै क्षमता विकास, सचेतना लगायत बाल अधिकारको संरक्षण प्रवर्द्धनमा विविध क्रियाकलाप गर्न नेपालमा बाल-समूह, बाल क्लव, बालअधिकार मञ्च आदिका रुपमा बालबालिकाहरू क्रियाशिल रहेका छन्। बालक्लब, बाल-सहभागिताको एक शसक्त माध्यम बनेको छ। जसलाई बालबालिकासँग सम्बन्धित थुप्रै नितिगत दस्तावेजहरूमा पनि उल्लेख गरिएको छ। बालबालिकाहरूलाई समूहमा आबद्ध गराउन र उनीहरूसँग सरोकार राख्ने विषयमा मत व्यक्तका गर्नका लागि विभिन्न स्तरका नीति तथा योजना निर्माणदेखि कार्यान्वयन र अनुगमनसम्म बालक्लबको प्रतिनिधित्वलाई मान्यता दिइएको छ।

व्यक्तिगतरुपमा नगरपालिकामा बालबालिकाको सहभागिता, सक्रियता र नेतृत्वमा गठन गरिएका बालक्लबहरूले बाल अधिकारसम्बन्धी चेतनामुलक कार्यहरू गरिरहेको छन्। बालक्लबहरूले संचालन गरेका कार्यक्रमहरूमा (१) जन्मदर्ता प्रचारात्मक अभियान, (२) विद्यालय भर्ना अभियान, (३) बालश्रम न्युनीकरण कार्यक्रम, (४) बालसहभागिता अभिवृद्धि कार्यक्रम, (५) बालबालिकालाई प्रदान गरिने खोप प्रचार कार्यक्रम, (६) निशुल्क शिक्षा प्रचारात्मक र प्रवर्द्धनात्मक कार्यक्रम, (७) भयरहित वातावरणमा शिक्षा पाउने अधिकारबारे प्रचारप्रसार, (८) वातावरणीय सुधार कार्यक्रम, (९) अभिभावक चेतनाशिक्षा कार्यक्रम र (१०) बालविवाह उन्मुलन सम्बन्धी प्रचारात्मक कार्यक्रम प्रमुख रहेका छन्।

तालिका नं. १०६ : नगरपालिकामा संचालित बालक्लब र बालबालिका सङ्ख्या

क्र.स.	बालक्लबको नाम	अध्यक्षको नाम	ठेगाना	बालक	बालिका	जम्मा
१	मिलनसार बाल क्लब	सन्तोष रिजाल	दे.न.पा.१	३८	३२	७०
२	नवजागरण बाल क्लब	जारकुमार के.सी	दे.न.पा १	४४	५८	१०२
३	शान्ती सिर्जना बाल क्लब	सुजन काफ्ले	दे.न.पा १	१४	१४	२८
४	सक्रिय नेपाल बालक्लब	बालकृष्ण पाठक	दे.न.पा १	१३	११	२४
५	नेपाल मा.वि.	आश्था अनिर्जित वस्तकोटी	दे.न.पा १			
६	नवल बालक्लब	अर्जुन वस्ताकोटी	दे.न.पा १	१७	१३	३०
७	वडा बाल संजाल	दिपा खनाल	वडा नं. १			
८	दिव्य बाल क्लब	दिनेश पंजियार	दे.न.पा २	१५	१३	२८
९	सशक्त दिव्य बाल क्लब	शुष्मा श्रेष्ठ	दे.न.पा २	१५	१५	३०
१०	ग्यालेक्सी बालक्लब	अनमोल महत्तो	दे.न.पा २	४४	५८	१०२
११	सद्भाव बाल क्लब	उत्तम राज लम्साल	दे.न.पा २	११	१३	२४
१२	पुर्नवास बालक्लब	धन बहादुर माझि	दे.न.पा २			
१३	पुरानो दुम्कौली बालक्लब	विजय बहादुर दिक्षित	दे.न.पा २			
१४	कुमारवर्ती टोल बालक्लब	सुदिप थनेत	दे.न.पा २			
१५	शान्ती बालक्लब	मिराज न्यौपाने	दे.न.पा २			
१६	नारायणी बालक्लब	विश्वराज पोखेल	दे.न.पा २			
१७	सिर्जनशिल बाल क्लब	मनिषा पोखेल	दे.न.पा ३	१४	७	२१
१८	नव प्रतिभा बाल क्लब	अभिषेक रेग्मी	दे.न.पा ३	७	६	१३
१९	सद्भाब बालक्लब	प्रिया लम्साल	दे.न.पा ३			
२०	नव सिर्जना बाल क्लब	विक्रम थापा क्षेत्री	दे.न.पा ४	१३	१४	२७
२१	उज्यालो बाल क्लब	चन्द्र बहादुर नेपाली	दे.न.पा ४	१०	१०	२०
२२	नव ज्योति बाल क्लब	विशाल वि.क.	दे.न.पा ४	१४	१२	२६
२३	शान्ति सृजना बाल क्लब	दिलिप नेपाली	दे.न.पा ४	१२	१२	२४
२४	सकला देवी बालक्लब	सप्रदिप पाण्डे	दे.न.पा. ४	११	९	२०
२५	ज्ञान ज्योतिबाल क्लब	सुजना परिवार	दे.न.पा ४			
२६	सकला बालक्लब	नवराज रेग्मी	दे.न.पा ४			
२७	देवचुली बालक्लब	स्नेहा बालक्लब	दे.न.पा ४			
२८	अमर बालक्लब	कमल रेग्मी	दे.न.पा ४			
२९	सकला बालक्लब	प्रवेश सिग्देल	दे.न.पा ५			
३०	एकता बाल क्लब	मनिराजा पौडेल	दे.न.पा ५	१४	१३	२७
३१	निलपोखरी बाल क्लब	सागर पौडेल	दे.न.पा ५	१२	११	२३
३२	सम्वेदनशिल बाल क्लब	दान बहादुर फ्याउली	दे.न.पा ५	१३	१३	२६
३३	सकला देवी बालक्लब	नवराज रेग्मी	दे.न.पा ५	११	१०	२१
३४	सकला बाल क्लब	प्रदेश सिग्देल	दे.न.पा ५	९	१०	१९
३५	नेपाल धर्ती बाल क्लब	टार्जन आछामी	दे.न.पा ५	६	३	९

क्र.स.	बालक्लबको नाम	अध्यक्षको नाम	ठेगाना	बालक	बालिका	जम्मा
३६	इन्द्रेणी बालक्लब, वन्दिपूर	दनियाल गाहा	दे.न.पा ५	१३	१३	२६
३७	अनुग्रह बालक्लब, वन्दिपूर	प्रकाश वान्टकी	दे.न.पा ५	१२	११	२३
३८	जलदेवी बालक्लब,नयाँगाउँ	ओम प्रकास मुम्मी	दे.न.पा ५	१०	१०	२०
३९	सरस्वती बाल क्लब	हरिमाया गाहा	दे.न.पा ६	६	४	१०
४०	बाल किरण बाल क्लब	एजिक परियार	दे.न.पा ६	३	४	७
४१	सुन्दर बालक्लब	सुप्रिया गाहा	दे.न.पा ६	६	५	११
४२	कृतिपुर बालक्लब	सुप्रिया गाहा	दे.न.पा ६			
४३	कुमसोत बालक्लब	एजिक परियार	दे.न.पा ६			
४४	प्रतिभा शौक्षिक बालक्लब	प्रेरण पाण्डे	दे.न.पा ७			
४५	पुर्व टोला बालक्लब	ओमन वि.क.	दे.न.पा ७			
४६	रानिवेल बालक्लब	अन्जना सोति	दे.न.पा ७			
४७	रामबास चोक बालक्लब	रोहित शर्मा	दे.न.पा ७			
४८	एसमोड बालक्लब	सितल न्यौपाने	दे.न.पा ७			
४९	शान्ती टोल बालक्लब	उमा पाण्डे	दे.न.पा ७			
५०	युनिक टोल बालक्लब	सुजित काफ्ले	दे.न.पा ७			
५१	सिद्धविनायक बालक्लब	नेत्रलाल गाहा	दे.न.पा ७			
५२	बाल संजाल	सुप्रिया भुजेल	दे.न.पा ७			
५३	भीमसेन बाल क्लब	लक्ष्मी काफ्ले	दे.न.पा ७	८	५	१३
५४	प्रगति बालक्लब	हिमाल खनाल	दे.न.पा ८			
५५	सक्रिय टोल बालक्लब	सरिता वि.क.	दे.न.पा ८			
५६	मिलिजुलि बालक्लब	रेजिना राई	दे.न. पा ८			
५७	मुडाबास बालक्लब	हिरामाया सारु	दे.न.पा ८			
५८	लाली गुरासँ बाल क्लब	सुरज पराजुली	दे.न.पा ८	८	८	१६
५९	मनकामना सकृय बाल क्लब	ममता श्रीस	दे.न.पा ९	१०	१०	२०
६०	कृषि हरियालि बालक्लब	कुनाल भट्टराई	दे.न.पा ९			
६१	तिन घरे टोल बालक्लब	विष्णु थापा	दे.न.पा ९			
६२	देउरालि कालिका बालक्लब	भानु सारु	दे.न.पा ९			
६३	बहत्तर मिलन टोल बालक्लब	कसिस लामा	दे.न.पा ९			
६४	कालिका बाल क्लब	सचिना तामाङ्ग	दे.न.पा ९	७	४	११
५५	सहनशील बाल क्लब	खेम बहादुर अस्लामी	दे.न.पा ९	१३	१३	२६
६६	सक्रिय कालिका बाल क्लब	निरज भट्टराई	दे.न.पा ९	७	६	१३
६७	मुना बाल क्लब	ईच्क्षा खड्का	दे.न.पा ९	९	१०	१९
६८	नव सृजना बाल क्लब	हेमप्रसाद तिवारी	दे.न.पा १०	१५	६	२१
६९	मिलीजुली बाल क्लब	सबिना गौतम	दे.न.पा. १०	१५	१५	३०
७०	नवल बाल क्लब	सागर न्यौपाने	दे.न.पा १०	६	६	१२
७१	सफल बाल क्लब	आशिष अर्याल	दे.न.पा १०	९	८	१७
७२	पृथ्वी बालक्लब	एलिसा भट्टराई	दे.न.पा १०	१०	१०	२०

क्र.स.	बालक्लबको नाम	अध्यक्षको नाम	ठेगाना	बालक	बालिका	जम्मा
७३	कुशल शिशिर बाल क्लब	कुशल सापकोटा	दे.न.पा १०	१२	१३	२५
७४	धौलागिरी बाल क्लव	सुजता भुसाल	दे.न.पा १०	११	६	१७
७५	शान्तिदिप बालक्लव	दिब्येश्वरी राना	दे.न.पा १०	५	८	१३
७६	पृथ्वी नगरटोल बालक्लब	एन्जल भट्टराई	दे.न.पा १०			
७७	सूर्य किरण बाल क्लब	अमन गुरुङ्ग	दे.न.पा ११	१०	१०	२०
७८	मिलिजुली बाल क्लब	संदिप्ती भट्ट	दे.न.पा ११	१२	१२	२४
७९	सफल बाल क्लब	अमृता चापागाई	दे.न.पा ११	५	८	१३
८०	पृथ्वी समाजसेवा बालक्लब	किरण लुङ्गेली	दे.न.पा ११	४०	३०	७०
८१	नव प्रतिभा बाल क्लब	कपिल पाण्डे	दे.न.पा ११	४	१०	१३
८२	पुस्तकालय बाल क्लव	रक्षा न्यौपाने	दे.न.पा ११	१४	१५	२९
८३	भृकुटी बाल क्लब	एञ्जल भट्टराई	दे.न.पा ११	९	९	१८
८४	एकता बालक्लब	गोबिन्द भुसला	दे.न.पा ११	८	७	१५
८५	नवचेतना बालक्लब	झरना ढुङ्गाना	दे.न.पा ११	९	६	१५
८६	प्रगति बालक्लब	राजिव कालिराज	दे.न.पा ११	५	८	१३
८७	अमर बाल क्लब	अर्मान मियाँ	दे.न.पा १२	१०	४	१४
८८	मिलीजुली बाल क्लब	बसुन्धरा काफ्ले	दे.न.पा १२	५	६	११
८९	लक्ष्मी जनजागरण बाल क्लब	विनोद भुसाल	दे.न.पा १२	१३	१३	२६
९०	मुक्ति बाल क्लब	ईन्द्रमणि भुसाल	दे.न.पा १२	१०	११	२१
९१	नव परिवर्तन बाल क्लब	राजेन्द्र वि.क.	दे.न.पा १२	६	५	११
९२	दिव्यनगर बाल क्लब	सुजता चालिसे	दे.न.पा १२	१२	१८	३०
९३	सिर्जनशील बाल क्लब	आकाश न्यौपाने	दे.न.पा १२	१४	१०	२४
९४	दिव्य बाल क्लब	तुलसा पाण्डे	दे.न.पा १२	१०	२०	३०
९५	नवज्योति बाल क्लब	सागर भण्डारी	दे.न.पा १२	१२	१५	२७
९६	जनजागृति बालक्लब	शिशिर गैरे	दे.न.पा १२	१५	१३	२८
९७	सिर्जनशील बाल क्लब	सोना बोटे	दे.न.पा १३	१५	११	२६
९८	कुमारवर्ती बाल क्लब	कामना आचार्य	दे.न.पा १३	११	९	२०
९९	मुनलाईट बाल क्लब	सुषमा पराजुली	दे.न.पा १३	४	५	९
१००	प्रगति बालक्लब	नीता गौतम	दे.न.पा १३			
१०१	जन जागरण	विश्वास वराइली	दे.न.पा १३			
१०२	देवचुली बालक्लब	प्रशुन के. सी	दे.न.पा १३			
१०३	गणेश मन्दिर	प्रमिश अर्याल	दे.न.पा १३			
१०४	एकता बाल क्लब	वर्षा लामिछाने	दे.न.पा १३	१५	९	२४
१०५	नमुना बाल क्लब	प्रभा वाग्ले	दे.न.पा १४	५	८	१३
१०६	सिर्जनशिल बाल क्लब	सन्तोष दवाडी	दे.न.पा १४	१४	१०	२४
१०७	जनकल्याण बाल क्लब	श्रद्धा अर्याल	दे.न.पा १४	१२	१२	२४
१०८	बाल्मीकि बाल क्लब	शेरबहादुर वीरकट्टा	दे.न.पा १४	३९	३१	७०
१०९	बाल भन्डारी बालक्लब	स्वस्तीमा दवाडी	दे.न. पा १४			

क्र.स.	बालक्लबको नाम	अध्यक्षको नाम	ठेगाना	बालक	बालिका	जम्मा
११०	नव मंजरी बाल क्लब	निशाान्त घिमिरे	दे.न.पा १४	१३	११	२४
१११	प्रगति बाल क्लब	दिपक सुनार	दे.न.पा १५	१०	१०	२०
११२	नारायणी बाल क्लब	सन्देश राई	दे.न.पा १५	८	१३	२१
११३	विश्व ज्योति बाल क्लब	अनमोल शर्मा	दे.न.पा १५	१५	२०	३५
११४	जनज्योति बाल क्लब	दिपेन्द्र भुसाल	दे.न.पा १५	४	७	११
११५	जागृति बाल क्लब	योगीता भुसाल	दे.न.पा १५	१०	८	१८
११६	परिवर्तनशील बाल क्लब	विशाल सुनार	दे.न.पा १५	१४	११	२५
११७	शिशिर बसन्त बाल क्लब	अमृत भट्टराई	दे.न.पा १५	१७	२१	३८
११८	पशुपति साङ्गवेद बालक्लब	सागर चापागाई	दे.न.पा १५	११	०	११
११९	शिवलाल बालक्लब	कृष्ण भट्टराई	दे.न.पा १५			
१२०	उन्नती बालक्लब	मिलन रानाभाट	दे.न.पा १५			
१२१	मिलन बालक्लब	सन्तोस श्रेष्ठ	दे.न.पा १५			
१२२	सुवर्ण बालक्लब	रीता खड्का	दे.न.पा १५			
१२३	नारायणी बालक्लब	संदेश राइ	दे.न.पा १५			
१२४	देवचुली बाल क्लव	सफल गुरुङ्ग	दे.न.पा १६	९	८	१७
१२५	ध्रुव तारा बाल क्लव	निराजन मल्ल	दे.न.पा १६	५	६	११
१२६	रोजबर्ड बाल क्लव	गुरास महतो	दे.न.पा १६	९	७	१६
१२७	सुनौलो विहानी बाल क्लव	सुशील पुलामी	दे.न. पा १६	६	८	१४
१२८	मिलिजुली बाल क्लव	महिमा लुंगेली	दे.न. पा १६	७	४	११
१२९	प्रगति बाल क्लव	विद्या ढुङ्गाना	दे.न. पा १६	६	५	११
१३०	सृजना बाल क्लव	संगम बस्नेत	दे.न. पा १६	६	५	११
१३१	सगरमाथा बालक्लव	समिक्षा अधिकारी	दे.न. पा १६	५	६	११
१३२	ध्रुवतारा बाल क्लव	दिप्ती जि.सी.	दे.न. पा १६	५	५	१०
१३३	आँपचौर बालक्लव	रक्षा थनेत	दे.न. पा १६	७	४	११
१३४	हरियाली बालक्लव	प्रतिमा ढकाल	दे.न. पा १६	६	५	११
१३५	प्रभात जनता बालक्लव	गोपाल पुलामि	दे.न.पा १६	९	८	१७
१३६	वाइज भिजन बाल क्लव	निशान्त गौतम	दे.न.पा १६	७	६	१३
१३७	सरस्वती बालक्लव	चन्द्र ग्रामङ्जा	दे.न. पा १६	९	६	१५
१३८	कालिका बालक्लब	गोविन्द अर्याल	दे.न. पा १६			
१३९	चौतफि बालक्लब	सौगात सापकोटा	दे.न. पा १६			
१४०	देवचुली मा.वि.बालक्लब	सचिना वाचे	दे.न. पा १६			
१४१	देवचुली प्रा. वि बालक्लब	सफल थारु	दे.न. पा १६			
१४२	अमर ई. बालक्लब	आशुतोश शर्मा	दे.न. पा १६			
१४३	रोजबर्ड वालक्लब	गुरास महत्तो	दे.न. पा १६			
१४४	इन्द्रेणी बाल क्लव	प्रिति आले	दे.न. पा १७	५	६	११
१४५	प्राकृतिक बाल क्लव	अनिशा वि.क.	दे.न. पा १७	२	९	११
१४६	ज्ञान ज्योति बालक्व	सपना पौडेल	दे.न.पा १७	६	५	११

क्र.स.	बालक्लबको नाम	अध्यक्षको नाम	ठेगाना	बालक	बालिका	जम्मा
१४७	लायन्स बालक्लव	सुवास सुवेदी	दे.न.पा १७	२८	७	३५
१४८	सुधार बालक्लव	श्रृसा पौडेल	दे.न.पा १७	६	५	११
१४९	आदर्श बाल क्लव	जुना पौडेल	दे.न.पा १७	४	४	८
१५०	दिप ज्योति बाल क्लव	जुना पौडेल	दे.न.पा १७	३	८	११
१५१	स्टार युनाइटेड बालक्लव	सुर्दशन तिमिलसिना	दे.न. पा १७	७	४	११
१५२	परिवर्तन बाल क्लव	सुस्मा पोखरेल	दे.न.पा १७	८	३	११
१५३	प्रगति वाल क्लव	मनोज पौडेल	दे.न.पा १७	१५	८	२३
१५४	बरटाँडी बालक्लव	भावना शर्मा	दे.न.पा १७	५	१०	१५
१५५	नौलो विहानी वाल क्लव	अनिशा महतो	दे.न.पा १७	१०	५	१५
१५६	ज्ञानज्योति बालक्लब	सपना पौडेल	दे.न.पा १७			
१५७	लगनसिल बालक्लब	कपिल पौडेल	दे.न. पा १७			
१५८	वरचुली बालक्लब	रेजिना घर्ति	दे.न.पा १७			
१५९	कुलेनी बालक्लब	सन्तबहादुर तामाङ्ग	दे.न.पा १७			
१६०	जीवनज्योती बालक्लब	दिपिका अधिकारी	दे.न.पा १७			
१६१	सरस्वती बालक्लब	रिता तामाङ्ग	दे.न.पा १७			
१६२	कुजैलि बालक्लब	सुमित थनेत	दे.न.पा १७			
१६३	छिपेनी बालक्लब	निसान्त चौधरी	दे.न.पा १७			
१६४	आर्दश बाल क्लब	रुपेश वानिया	दे.न.पा १७			
१६५	वडा स्तरीय बाल संजाल	दिपा खनाल	देवचुली न.पा.१	११	४	१५
१६६	वडा स्तरीय बाल संजाल	विश्वराज पौडेल	देवचुली न.पा.२	६	८	१४
१६७	वडा स्तरीय बाल संजाल	आस्था अनिजित वास्तोला	देवचुली न.पा.३	१०	५	१५
१६८	वडा स्तरीय बाल संजाल	कुसल कडेल	देवचुली न.पा.४	६	७	१३
१६९	वडा स्तरीय बाल संजाल	कञ्चन थापा	देवचुली न.पा.५	७	७	१४
१७०	वडा स्तरीय बाल संजाल	सुप्रिया गाहा	देवचुली न.पा.६	९	४	१३
१७१	वडा स्तरीय बाल संजाल	सुप्रिया भुजेल	देवचुली न.पा.७	८	६	१४
१७२	वडा स्तरीय बाल संजाल	दिपा सुनार	देवचुली न.पा.८	१०	५	१५
१७३	वडा स्तरीय बाल संजाल	शुस्मा गाहा	देवचुली न.पा.९	६	७	१३
१७४	वडा स्तरीय बाल संजाल	लिलाराम पौडेल	देवचुली न.पा.१०	८	७	१५
१७५	वडा स्तरीय बाल संजाल	रक्षा न्यौपाने	देवचुली न.पा.११	४	१०	१४
१७६	वडा स्तरीय बाल संजाल	तिलक कण्डेल	देवचुली न.पा.१२	६	८	१४
१७७	वडा स्तरीय बाल संजाल	वर्षा लामिछाने	देवचुली न.पा.१३	४	९	१३
१७८	वडा स्तरीय बाल संजाल	अनिस जैसि	देवचुली न.पा.१४	७	५	१२
१७९	वडा स्तरीय बाल संजाल	राजन लामिछाने	देवचुली न.पा.१५	९	४	१३
१८०	वडा स्तरीय बाल संजाल	सविता लामिछाने	देवचुली न.पा.१६	७	६	१३
१८१	वडा स्तरीय बाल संजाल	रेजिना घर्ति मगर	देवचुली न.पा.१७	७	६	१३

स्रोतः नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

तालिका नं. १०७ : नगरपालिकामा संचालित युवा क्लब

क्र.सं.	क्लबको नाम	क्लबको अध्यक्षको नाम	ठेगाना	सम्पर्क नम्बर
१	सान्ती सृजना युवा क्लब	मदन अभिकारी	वडा नं. १	
२	केउरेनी युवा क्लब	सन्तोष रिजाल	वडा नं. १	
३	दिव्य ज्योती युवा क्लब	बाबुराम माझी	वडा नं. १	
४	समाज सुरक्षा युवा क्लब	नवल ढेंगा	वडा नं. ५	९८२३५६५२३३
५	निलोपोखरी युवा क्लब	धुव्र गिरी	वडा नं. ५	९८१२९०५०११
६	सुन्दर युवा क्लब	धन बहादुर खसु	वडा नं. ५	९८६४४०६५८६
७	देवचुली युवा क्लब		वडा नं. ६, किर्तिपुर	
८	सगरमाथा युवा क्लब		वडा नं. ६, कुमसोत	
९	नगदुर्गा युवा क्लब		वडा नं. ६, मुण्डे	
१०	जनचेतना युवा क्लब		वडा नं. ८, भुढावास	
११	दियो जनसेवा युवा क्लब		वडा नं. ८, आँपटारी	
१२	दियो जन सेवा युवा क्लव		वडा नं. ९	
१३	जन जागृत युवा क्लव		वडा नं. ९	
१४	श्री पृथ्वी समाज सेवा क्लब	रेम बहादुर ठाडामगर	वडा नं. ११ जि.प्र.का. ११७/०५१/०५२	९८६७२११७०५
१५	श्री देब प्रगति युवा समाज	हिरा बहादुर सुवेदी	वडा नं. ११ जि.प्र.का. १३८२/०६५/०६६	९८४७३५५५२६
१६	श्री धारापानी युवा क्लब	गोविन्द अर्याल	वडा नं. ११	९८६६३७७५२२
१७	श्री प्रगति कला मन्दिर युवा क्लब	अम्बर बहादुर गुरुङ	देवचुली ११ र १४ जि.प्र.का. ६४९	९८६०५०२३४९
१८	श्री धारापानी स्पोट् क्लब	सगुन कार्की	वडा नं. ११	९८१९४५५५९५
१९	कुमारवर्ती युवा क्लब		वडा नं. १३	
२०	देवचुली युवा क्लब		वडा नं. १३	
२१	परिवर्तन युवा समाज क्लब	रोशन	वडा नं. १७	९८४५७०७९९५
२२	न्यू नारायणी युवा क्लब	केशव चौधरी	वडा नं. १७	९८४६९९९४३९
२३	जनसेवन यूवा क्लब	नेत्र बहादुर महतो	वडा नं. १७	९८०६९६८३०५
२४	छिपेनी बाल युवा क्लब	निशान चौधरी	वडा नं. १७	

स्रोत: नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

तालिका नं. १०८ : नगरपालिकामा संचालित आमा समूह

क्र.सं.	आमा समूहको नाम	आमा समूहको अध्यक्षको नाम	ठेगाना	सम्पर्क नम्बर
१	युगिन आमा समूह	सरस्वती सिग्देल	वडा नं. १	
२	मिलीजुली थारु आमा समूह	जीवन कुमारी थनेत	वडा नं. १	
३	दिव्यज्योती आमा समूह	सान्ती कुमाल	वडा नं. १	
४	हातेमालो आमा समूह	दमयन्ती भण्डारी	वडा नं. १	

क्र.सं.	आमा समूहको नाम	आमा समूहको अध्यक्षको नाम	ठेगाना	सम्पर्क नम्बर
५	नारी कल्याण आमा समूह	ठगी कुमारी के.सी.	वडा नं. २	
६	सासु बुहारी आमा समूह	पार्वती सापकोटा	वडा नं. ३	९८४७०७४३७२
७	जाग्रिती आमा समूह	सुभद्रा तिवारी	वडा नं. ३	९८६७२३५०२७
८	लाङघाली आमा समूह	मित्रमाया राई	वडा नं. ५	९८०७४६७०१६
९	निलोपोखरी आमा समूह	रन्नता भट्टराई	वडा नं. ५	
१०	नव प्रभात आमा समूह	देउकला तिवारी	वडा नं. ५	
११	बन्दीपुर आमा समूह	फुम माया गाहा	वडा नं. ५	
१२	तिन कन्या आमा समूह		वडा नं. ६, किर्तिपुर	
१३	मिलिजुली आमा समूह		वडा नं. ६, कुमसोत	
१४	जनमुक्ती आमा समूह		वडा नं. ६, मुण्डे	
१५	मिलिजुलि आमा समुह		वडा नं. ९	
१६	देवचुली आमा समुह		वडा नं ९	
१७	जनजागरण आमा समुह		वडा नं ९	
१८	तिनेघरे आमा समुह		वडा नं ९	
१९	नारी विकास आमा समूह	गिता भण्डारी भुसाल	वडा नं. ११	९८४७४२०४११
२०	सक्रिय आमा समूह	साबित्री देवी थापा	वडा नं. ११	९८२१४२४७२८
२१	जनचेतना आमा समूह	कृपा पुलामी	वडा नं. ११	९८११४०१४३५
२२	सचेतना आमा समूह	टकमाया आले	वडा नं. ११	९८०४७४८४६७
२३	बोभ्काली आमा समूह	भबिसरा ठाडामगर	वडा नं. ११	९८०६९११२५६
२४	प्रगतिशिल आमा समूह	रमा सिंजाली	वडा नं. ११	९८००७७३२७८
२५	दुर्गा आमा समूह	कुन्ति देवी तिवारी	देवचुली ११ र १४	९८४७२१५८५७
२६	देवचुली आमा समूह	गिता भुसाल न्यौपाने	वडा नं. ११	९८६१०६४६१०
२७	मनकामना आमा समूह	दिपा सापकोटा	देवचुली ११ र १४ ६२०७५/०७६ जि.प्र.का.	९८४७०९४७४७
२८	मिलिजुली आमा समूह	टिकाश्री भण्डारी	देवचुली ११ र १२	
२९	अमर आमा समूह	फुलमाया बि.क.	देवचुली ११ र १२	
३०	धारापानी टोल आमा समुह	गिता सुवेदी	वडा नं. ११	९८६७७६००५१
३१	सृजनशील आमा समूह		वडा नं. १३ द.न.: २१९५/द.मी. २०७३/१०/१० पान नं. ६०८७३६३०९	
३२	आशा आमा समूह		वडा नं. १३	
३३	नव दुर्गा आमा समूह		वडा नं. १३	
३४	कुमारवर्ती आमा समूह		वडा नं. १३	
३५	लक्ष्मी आमा समूह		वडा नं. १३	
३६	रजार पार्क		वडा नं. १६	
३७	महिला जागरण आमा समूह	राधा पौडेल	वडा नं. १७	९८०६८५३१०४
३८	नेपाल सृर्जना आमा समूह	पुर्णकला गौतम	वडा नं. १७	९८४७४६२१८५
३९	लाली गुरास आमा समूह	श्रिमाया	वडा नं. १७	९८२६१७८५१३

क्र.सं.	आमा समूहको नाम	आमा समूहको अध्यक्षको नाम	ठेगाना	सम्पर्क नम्बर
४०	कुजौली थारु आमा समूह	मायादेवी पंजियार	वडा नं. १७	९८००७४८०८६
४१	मिलन आमा समूह	मिनाकुमारी चौधरी	वडा नं. १७	९८६७५८३७७१
४२	दिदी बहिनी आमा समूह	हिरा सेन	वडा नं. १७	९८१५४८२०३१
४३	पिप्रहर महिला समूह	यशोदा गुरौं	वडा नं. १७	
४४	जनमिलन आमा समूह	लक्ष्मी तिवारी	वडा नं. १७	९८०४४९६००२
४५	मिलिजुली आमा समूह	सुनिता लम्साल	वडा नं. १७	९८२१५४५७१६
४६	महालक्ष्मी आमा समूह	डिलकुमारी महतो	वडा नं. १७	९८०५४६५६५४
४७	नव दुर्गा आमा समूह	तुलसी सुनार	वडा नं. १७	९८१४४१९५३६
४८	सितल आमा समूह	जुनमाया मल्ल	वडा नं. १७	९८१९२०३२८५
४९	गौरीपुर गुरुङ्ग आमा समूह	केश माया गुरुङ्ग	वडा नं. १७	९८१५४९३२९०
५०	नव सिर्जना मिल आमा समूह	संगीता सापकोटा	वडा नं. १७	
५१	कुलेनी थारु आमा समूह	इन्द्र कुमारी महतो	वडा नं. १७	
५२	वरटाडी आमा समूह		वडा नं. १७	

स्रोत: नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

तालिका नं. १०९ : नगरपालिकामा संचालित अन्य संघसंस्थाहरू

क्र.सं.	संघ/सस्थाको नाम	संघसंस्थाको अध्यक्षको नाम	ठेगाना	सम्पर्क नम्बर
१	नब विकास दिदीवहिनी समूह	कमला गिरी	वडा नं. १	
२	दिव्य युवा समाज	यमनाथ बास्ताकोटी	वडा नं. २	
३	शुभ प्रभात समाज	कृष्ण वाग्ले	वडा नं. ३	९८४७५६१४३९
४	दिव्यपुरी भू.पू. सैनिक जनकल्याण संस्था	धर्म बश्याल	वडा नं. ३	९८६७१८३६७९
५	समाज सेवी नारी समूह	सिता खडका	वडा नं. ३	९८६७८६८७४७
६	गोरखनाथ मगर समाज	प्रेम बहादुर सिंजाली	वडा नं. ५	९८४७१५६३९३
७	पुर्खोली मगर एकता समाज	नर बहादुर थापा मगर	वडा नं. ५	
८	प्रगतिनगर सामुदायिक पुस्तकालय तथा श्रोत केन्द्र	खिमानन्द भुसाल	वडा नं. ११	९८४७०७३२६६
९	हाम्रो प्रयास फाउन्डेशन	नविन गुरुङ	वडा नं. ११	९८५५०४९०९९
१०	धारापानी बजार व्यवस्थापन समिति	महेन्द्र कुमार पिया	वडा नं. ११	९८४४७३१२८१
११	दलदले दुग्ध विकास केन्द्र		वडा नं. १३	
१२	सृजना तरकारी उत्पादन समूह	विकाराम चौधरी	वडा नं. १७	९८४७०५०३५२
१३	पिप्रहर महिला समूह	यशोदा गुरौं	वडा नं. १७	
१४	दिदी बहिनी उपभोक्ता समूह		वडा नं. १७	
१५	कुलेनी अत्री समूह	काजिमान अमागाई	वडा नं. १७	९८५७०७२५६२
१६	लक्ष्मी उपभोक्ता समूह	कृष्ण माया गौली	वडा नं. १७	
१७	कोपिला उपभोक्ता समूह	तिलक बहादुर थापा	वडा नं. १७	९८४७०५३१३५
१८	चन्द्रोदय ब्राम्हण समूह	नन्द प्रसाद सुवेदी	वडा नं. १७	
१९	जनउत्थान बचत समूह	ललितराम महतो	वडा नं. १७	९८४७१४४४६४
२०	सृर्जनसिल दिदी बहिनी समूह	देवी सुवेदी	वडा नं. १७	९८४०४८८५९२
२१	तोरी वारी समूह	मनिराज महतो	वडा नं. १७	९८०५४२६२४८
२२	कृषि फाराम उपभोक्ता समूह	चन्द्र प्रसाद तिवारी	वडा नं. १७	९८४७१४४५३४

क्र.सं.	संघ/संस्थाको नाम	संघसंस्थाको अध्यक्षको नाम	ठेगाना	सम्पर्क नम्बर
२३	नौमति बाजा समूह	गोरे बहादुर परियार	वडा नं. १७	९८०४२६३६७२
२४	पिप्रहर थारु भगत समूह		वडा नं. १७	
२५	एकता टोल विकास संस्था	पूर्णभद्र कडेल	वडा नं. १७	९८००७२९३३५
२६	वरटाडी खानेपानी	लोकबहादुर तामाङ्ग	वडा नं. १७	९८६७०३६६५८
२७	देवचुली तमु, ल्येल्हु संस्था	जमानसिंह गुरुङ्ग	वडा नं. १७	९८१७२४७६९८
२८	रजहर खानेपानी	गंगा बहादुर थापा	वडा नं. १७	९८४७११७६९८
२९	वरटाडी टोल विकास संस्था	सोम बहादुर तामाङ्ग	वडा नं. १७	९८११२३२९२४
३०	फारम चौतारी टोल	खिमानन्द ज्ञावली	वडा नं. १७	९८४७२०८७०३
३१	रफहर स्वस्थ्य चौकी	श्याम केसी	वडा नं. १७	९८४७५६१८२९
३२	वरचुली ने.रे.सो.शाखा	हिरा जि.सी.	वडा नं. १७	९८२१९७४०२९
३३	नेपाल आदिवासी जनजाती महासंघ	वादुलाल तामाङ्ग	वडा नं. १७	९८०४२६३६७२
३४	कुजौली टोल विकास	चिन्तामणी पंजियार	वडा नं. १७	९८०७४२७१६५
३५	कुजौली विकास समाज	वालकृष्ण महर्जन	वडा नं. १७	९८५१०३३४९७
३६	सम्भाना मध्यवर्ती टोल (वोटे टोल)	सिता वोटे	वडा नं. १७	९८०५४४०५८१
३७	पिप्रहर सामुदायिक होम स्टे ग्राम	भनक बहादुर महतो	वडा नं. १७	९८४८७२८३४०
३८	पिप्रहर टोल विकास संस्था	नित्यानन्द कडेल	वडा नं. १७	९८४५०४७०९०
३९	सिसवार टोल विकास संस्था	कृष्ण प्रसाद दाहाल	वडा नं. १७	९८४५०८०६४३
४०	कुजौली पिप्रहर प्रवेशद्वार	रामसेवक यादव	वडा नं. १७	९८४५०८०६४८
४१	तामाघेदु संघ	सोमान सिंह तामाङ्ग	वडा नं. १७	९८०७४७२९९८
४२	भुमिगत वोरिङ्ग	खडक बहादुर हमाल	वडा नं. १७	९८४७४१५८५८
४३	छिपेनी टोल विकास	यमलाल घिमिरे	वडा नं. १७	९८४६६५१४२७
४४	फारम टोल विकास	ठाकुर प्रसाद घिमिरे	वडा नं. १७	९८४५०८३४८५
४५	वसन्त टोल विकास	नारायण प्रसाद सापकोटा	वडा नं. १७	९८४७२१६२११
४६	महालक्ष्मी क्रसर उद्योग	निर्मल कुमार क्षेत्री	वडा नं. १७	९८५५०५७६५१
४७	त्रिशक्ति क्रसर उद्योग	भोट बहादुर जि.सी.	वडा नं. १७	९८४५०६२६३२
४८	जन उत्थान दुग्ध स.संस्था	भवनेश्वर अधिकारी	वडा नं. १७	९८४७२०८६७६
४९	भराही टोल विकास	भावना चन्द	वडा नं. १७	९८६६०३६९८४

स्रोत: नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

५.६ खेलकुद तथा मनोरन्जन

५.६.१ रंगशाला, खेलमैदान, व्यायामशाला सम्बन्धी विवरण

खेलकुद क्षेत्रमा स्वस्थ, प्रतिस्पर्धी जनशक्ति उत्पादन गरी नगरपालिकाको खेल तथा अनुशासन विकासलाई बल पुऱ्याउन सकिन्छ भन्ने मान्यता अनुसार यस नगरपालिकामा खेलकुदको विकासका लागि प्रयासरत रहेको पाइन्छ। यसको लागि नगरपालिकाले विभिन्न खुलास्थानहरूमा खेलकुदको लागि दिर्घकालिन पूर्वाधार तयार गरेको खण्डमा खेलकुदको विकास गर्न सकिन्छ ।

नगरपालिकाले पनि आफ्नो कार्यक्षेत्र भित्र गतिशिल रहने गरी नगरपालिकामा गाँउ खेलकुद विकास समितिहरू गठन गरेका छन्। विभिन्न तहमा विभिन्न प्रतिस्पर्धाहरूको आयोजना गरी खेलकुदको विकासमा योगदान पुऱ्याइरहेका छन्। यसका अतिरिक्त नेपाल सरकारद्वारा गठन हुने जिल्ला खेलकुद विकास

समितिबाट पनि कतिपय राष्ट्रिय दिवसहरूमा खेलहरूको आयोजना गर्ने गरिएको छ। समग्रमा भन्नुपर्दा बालबालिका एवं युवा जनशक्तिको स्वास्थ्य एवं शारिरीक विकासको लागि नभई नहुने खेलकुदको क्षेत्रमा अत्यन्त न्युन लगानी हुने गरेको देखिन्छ । विगतमा निर्मित खेलकुदसम्बन्धी पूर्वाधारहरूको मर्मत गर्न पनि निकै ठुलो लगानी गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिएको छ। हालका दिनहरूमा आएर निजी क्षेत्रहरूबाट पनि क्रिकेट, व्याडमिन्टन जस्ता केही खास खास खेलहरूमा लगानी गर्ने र प्रोत्साहित गर्ने क्रम सुरु भएको छ। यस क्रमलाई केन्द्रीय र स्थानीय सरकारले सहकार्य र साझेदारीको रुपमा विकसित गर्दै लैजानुपर्ने देखिन्छ ।

नगरपालिकामा खेलकुद तथा मनोरन्जन क्षेत्रलाई विकास गरी नगरपालिकाबासीहरूलाई खेलकुदमा आकर्षण गर्नका लागि विभिन्न योजनाहरू तयार पार्न जरुरी छ जसमा स्थानीय युवा क्लवको स्तरोन्नतिको लागि विभिन्न खेलकुद सामाग्रीको व्यवस्था गर्नुपर्ने, सामुदायिकरुपमा समन्वय गरी चिल्ड्रेनपार्कको व्यवस्था हुनपर्ने, प्याराफिट सहित खेलमैदान, वडा स्तरिय खेल मैदानमा आवश्यक चारैतिर पक्की नाली सहित माटो भरान, वडाका सबै क्लवहरूलाई खेलकुद सामाग्री उपलब्ध गराउने, खेल क्षेत्रमा स्तरउन्नती गर्न नगरपालिका रहेका बालबालिका तथा युवाहरूमा रहेको खेलकुद प्रतिको रुचि मध्यनजर गर्दै नगरपालिकामा रहेका संभावना पहिचान गरेको खण्डमा राष्ट्रिय खेलकुदमा टेवा पुग्ने देखिन्छ ।

तालिका नं. ११० : नगरपालिकामा रहेको खेल मैदानहरूको विवरण

क्र.स.	खेल मैदान	ठेगाना
१	दिव्य खेल मैदान	वडा नं. १
२	गर्दुवा खेल मैदान	वडा नं. १
३	नेपाल मा.वि. खेल मैदान	वडा नं. १
४	कदमपुर खेल मैदान	वडा नं. ५
५	भलिवल खेल मैदान	वडा नं. ६, किर्तिपुर, कुमसोत
६	कालिका टोल (सेन्टर प्लट) खेल मैदान/लालीगुँरास पराँगडमा भलिबल मैदान	वडा नं. ७

क्र.स.	खेल मैदान	ठेगाना
७	घुमाउरी सा.व.उ.स. भित्र	वडा नं. ९
८	पृथ्वी खेलमैदान, प्रकृति खेल मैदान	वडा नं. १०
९	धारापानी मिनी रंगशाला	वडा नं. ११
१०	पृथ्वीनगर खेल मैदान	वडा नं. ११
११	लक्ष्मीपुर खेल मैदान, जनवस्ती खेल मैदान	वडा नं. १२
१२	बाटेटोल पुच्छरमा (कुमारवर्ती स्कुलको)	वडा नं. १३
१३	जनज्योती नमुना विद्यालयको खेल मैदान	वडा नं. १४
१४	नारायणी खेल मैदान, जनज्योति खेल मैदान, विश्वज्योति खेल मैदान	वडा नं. १५
१५	देवचुली मा.वि. खेलमैदान	वडा नं. १६
१६	देवचुली प्रा.वि. खेलमैदान	वडा नं. १६
१७	बाह्रकोल प्रभात जनता आ.वि.	वडा नं. १६
१८	बरटाँडी, फाराम, कुलेली	वडा नं. १७
१९	चित्रहर, फुटबल (रंगशाला बनाउने)	वडा नं. १७

स्रोत: नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

५.६.२ पार्क तथा पिकनिक स्थल सम्बन्धी विवरण

क्रमिकरुपमा विकसित भैरहेका शहरोन्मुख क्षेत्र तथा नगरपालिकामा रहेका पार्क तथा उद्यानहरू सार्वजनिक सम्पतिहरू हुन । नगरपालिकाको पर्यावरणीय प्रणालीलाई सुरक्षित गरी हरित क्षेत्रलाई प्रवर्द्धन गर्न यी क्षेत्रहरूको संरक्षण गर्नु आवश्यक छ। दैनिक कामकाजबाट पर रही मानसिक एवं शारीरिक स्फूर्ति र स्वच्छताका लागि मनोरञ्जनको आवश्यकता पर्दछ । मनोरञ्जनका विभिन्न उपायहरूमध्ये स्वच्छ तथा प्राकृतिक वातावरणमा रमाउने तथा वनभोज गर्ने चलन सर्वव्यापी र प्राचिन चलन हो ।

सार्वजनिक सम्पदाको रुपमा रहेका उद्यान, पार्क तथा खेलमैदानहरूको दिगो रुपमा संरक्षण विकास र विस्तार गर्न सके नगरपालिकाको विकास र विस्तार हुँदै जाँदा यी क्षेत्रहरू पर्यावरणीय महत्वका हिसाबले अत्यन्त आवस्यक र महत्वपूर्ण हुन्छन् । यी क्षेत्रहरूले हरित क्षेत्रको रुपमा विश्रामस्थल तथा नगरपालिकाको प्राकृतिक सुन्दरता कायम गर्न सहयोग गर्दछन् । यस नगरपालिकामा विशेष पार्क तथा उद्यानहरू नरहे पनि सामुदायिक वन, कबुलियती वन, धार्मिक वन, सरकारी संरक्षित वनहरूमा पार्क तथा उद्यानहरूको संभावना रहेको छ ।

तालिका नं. १११ : नगरपालिकामा रहेको पार्क तथा पिकनिक स्थलहरुको विवरण

क्र.स.	पार्क तथा पिकनिक स्थल	ठेगाना
१	दिव्य मध्यवर्ती पिकनिक स्थल	वडा नं. १
२	मेह्रा पिकनिक पार्क	वडा नं. १
३	सि.जि. सास्वत धाम	वडा नं. २
४	शान्तिगैरा पिकनिक स्थल	वडा नं. ४
५	सकला बाल उद्यान	वडा नं. ५
६	सिमसार पोखरी	वडा नं. ५

क्र.स.	पार्क तथा पिकनिक स्थल	ठेगाना
७	देवचुली डाँडा पर्यटकिय स्थल	वडा नं. ६
८	सिताराम सामुदायिक वन पिकनिक स्थल	वडा नं. ७
९	बालउद्यान	वडा नं. ७, कालिका टोल
१०	तीन कन्यामाई मन्दिरको आडमा बाल उद्यान	वडा नं. ७
११	सिमसार क्षेत्र- देउसोत खोला सामुदायिक वन निर्माणाधिन	वडा नं. ७
१२	घुमाउरी पिकनिक पार्क	वडा नं. ९
१३	नागपोखरी बालउद्यान	वडा नं. १२
१४	कालिका मन्दिर शिवधाम	वडा नं. १२
१५	Rhino View (व्यवसायिक)	वडा नं. १३
१६	एस.के. पार्क	वडा नं. १५
१७	नारायणी नदी	वडा नं. १५
१८	बनबाटिका	वडा नं. १६
१९	आपचौर पिकनिक स्थल	वडा नं. १६
२०	चित्रहर, कुलेनी, कुजौली, आँपचौर	वडा नं. १७
२१	टाँडीकोटबाँध (सम्भावना बढी)	वडा नं. १७

स्रोत: नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

५.७ शान्ति सुरक्षाको विवरण

सुरक्षाको प्रत्याभुति देशको संविधानमा सुनिश्चत हुन्छ। संविधानमा उल्लेख भए अनुरुप राज्यले नागरिकलाई सुरक्षित आभास गराउन सक्नु पर्दछ। हरेक राष्ट्रका नागरिकहरूलाई नागरिक सुरक्षा प्रदान गर्नु राज्यको दायित्व हो। नागरिकले आफ्नो राज्यमा सुरक्षित महसुस हुन पाउनुपर्छ। यसलाई चुस्त बनाउन नागरिक समाजको पनि त्यतिकै महत्वपुर्ण भूमिका रहन्छ।

नगरपालिकामा भएका अपराधिक तथा सामाजिक नियम बाहिरका कार्यहरु जस्तै चोरी, डकैती लगायतका अन्य कार्यहरू सुरक्षा निकाय मार्फत समाधान हुने गरेको पाइन्छ। यस नगरपालिकामा वर्षभरिमा कुनै अप्रिय घटना घटेको दर्ता खासै गरिएको देखिएन। नगरपालिकामा सानातिना झैझगडा, कुटपिट, साँध, सिमानामा विवाद, चोरी, डकैती, ठगी, घरेलु हिंसाका घटनाहरू यदाकदा हुने गरेको स्थानीयबासीको भनाई छ। नगरपालिकामा प्रहरी चौकी कार्यालयको साथै जिल्लामा शान्ति सुरक्षासँग सम्बन्धित निकायहरूमा नेपाली सेना तथा नेपाल प्रहरीका विभिन्न ईकाइहरू रहेका छन्।

खण्ड- ६: जलवायू, वन तथा वातावरण

६.१.१ जलवायूको समग्र विवरण

कुनैपनि स्थानको समग्र विकासमा जलवायूको अवस्थाले व्यापक असर पार्दछ । अर्कोतर्फ नेपालमा विषम भौगोलिक अवस्था भएकाले भौगिलक अवस्था अनुरुपको हावापानी हुने हुनाले मनिसको समग्र जीवनशैली, चालचलन, उत्पादन प्रणाली लगायत समग्र मानव जनजीवनका आयामहरूसँग जलवायूका पक्षहरू अन्तर सम्बन्धित हुन्छन् । उदाहरणका लागि, उच्च हिमाली भेगमा भौगोलिक हिसाबले जटिल भू-धरातल हुन्छ भने हावापानी पनि शीत प्रधान हुन्छ । हिउँदयाममा हिमपात हुने र खेतिपाती निकै नगण्य मात्रामा हुने गर्दछ । यसर्थ हावापानीको बारेमा जानकारी हुनु अत्यन्त आवश्यक रहेको छ । यस नगरपालिकामा समशितोष्ण तथा उष्ण प्रकारको हावापानी पाइन्छ ।

६.१.२ जलवायू परिवर्तनका असरहरू

कुनैपनि स्थानको जलवायूले त्यहाँका मानिसहरूको जनजीवनलाई प्रत्यक्ष प्रभाव पार्दछ । प्रकृति उपर हुने मानवीय गतिविधिहरूले समेत जलवायूलाई उत्तिकै असर गर्दछ । विशेषगरी विश्वमा भएको औद्योगिक क्रान्ति, विज्ञानको विकास, इञ्जिनिहरूको विकास, जनसंख्या वृद्धि आदिले वनजंगल र पर्यावरणमा व्यापक नकारात्मक असर परेको छ । विशेष गरी व्यापकरुपमा भैरहेको कार्बन उत्सर्जन र क्लोरोफ्लोरो कार्बन जस्ता रसायनहरूको कारण हरितगृह प्रभाव (Green House Effect) वृद्धि भई विश्वको तापक्रम क्रमशः वृद्धि हुन थालेको छ । यसले व्यापकरुपमा जलवायू परिवर्तन भई त्यसका असर स्वरुप अतिवृष्टि, अनावृष्टि, प्राकृतिक विपद्हरू, बाढी, पहिरो, सामुद्रिक तटहरूका डुबान जस्ता समस्या देखापर्न थालेको छ । यसले स्थानीय स्तरबाटै विकास निर्माण तथा मानवीय व्यवहारहरूमै परिवर्तन गरी जलवायू परिवर्तनका असरहरूलाई न्यूनिकरण गर्न वातावरण मैत्री व्यवहारहरू अवलम्बन गर्नु अनिवार्य भएको छ ।

६.१.३ जलवायू परिवर्तनका असरहरू सामना गर्ने कार्यक्रमहरू

माथि उल्लेख गरिए जस्तै जलवायू परिवर्तनका प्रमुख कारक तत्वहरू नै प्रकृति उपर हुने मानवीय गतिविधिहरू नै हुन् । तसर्थ जलवायू परिवर्तनका असरहरूलाई न्यूनिकरण गर्न यिनै मानवीय गतिविधिहरूलाई व्यापकरुपमा सुधार गर्नुपर्ने हुन्छ । त्यसो गर्दा वातावरणमैत्री व्यवहारहरूलाई संवेदनशील हिसाबले अभ्यास गर्नुपर्दछ । अर्कोतर्फ मानवीय व्यवहारहरूमा पूर्ण नियन्त्रण गर्नु असम्भव जस्तै हुन्छ । तसर्थ जलवायू परिवर्तनका असरहरूलाई पूर्णत शुन्यमा झार्न सकिँदैन । यस परिस्थितिमा त्यस्ता असरहरूको सामना गर्नुपर्ने हुन्छ । यसका लागि स्थानीयस्तर बाटै जलवायू अनुकूलताका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनुपर्दछ ।

६.२ वन क्षेत्रको अवस्था तथा जैविक विविधता

६.२.१ नगरपालिकामा पाईने प्रमुख वनस्पति र वन्यजन्तुहरूको विवरण

भौगोलिक विविधताले श्रृजना गरेको जैविक विविधताका कारण नेपाल विश्वमै जैविक विविधताका हिसाबले सम्पन्न मुलुकमा पर्दछ । सिमित भौगोलिक क्षेत्र भित्र समेत ठुलो जैविक विविधता पाईन्छ । नेपालजस्तो अतिकम विकसित राष्ट्रका लीगि जैविक विविधता आफैमा एक बरदान हुन सक्छ , यदि यसको संरक्षण र

दिगो सदुपयोग हुनसक्यो भने । यस खण्डमा जैविक विविधता अन्तर्गत यस क्षेत्रमा पाईने प्रमुख वनस्पतिहरू, वन्यजन्तुहरू, जलचर, चराचुरुङ्गी आदिको विवरण उल्लेख गरिएको छ ।

६.२.२ प्रमुख वनस्पतिहरूको विवरण (काष्ठ तथा गैह्र काष्ठ) जडिबुटी छुट्याएर

यस नगरपालिकामा केही उष्ण प्रदेशीय जलवायु समेत भएको कारण पाइने प्रमुख बनस्पतीका प्रजातिहरूमा, सिसौं, सिमल, जामुन, कदम, खयर, करम, पिठारी, छतिवन, वोहरी, खमारी, वोटधँगेरो, बकाईनो, इप्पील, टिक, वर, पीपल, बेल, अमला, निम, पलाँस, आँप, डुम्री, कटहर, लिची, नरिवल, वयर, काँशी अमला, कैँदल, राजवृक्ष, अशोक, चेरी, समी, मसला, वडहर, अम्बा, केरा, कागती, भोगटे, सरिफा, दारिम, तित्री, फडिर, असारे, साज, सादन, कुम्भी, हर्रो-बर्रो, हल्लुडे, सिरीस, तारी, कुसुम, क्यामुना, दबदबे, टुनी, सान्दन, कर्मा, मालती, पाचपाते, वनसुन्तला, कुम्भी, नेवारो, अशोक, सपेटा । यसै गरी घिस्रने जन्तुहरूमा हरहरे, सिरिसे, धामन, हरेउ, ढोडिया, सुनगोहोरो, छेपारो, अजिँगर, भित्ती, सर्प, गड्यौला, जुका, अन्य किटपतङ्ग आदि र चराचुरुङ्गीहरूमा कोइली, मैना, सुगा, ढुकुर, लुइँचे, गौथली, काग, भँगेरा, मयुर, हुटिट्याउँ, हुचिल, जुरेली, भद्रायो, चिल, बाज, कोटेरा, ठेउवा, बट्टाइ, चिबे, भ्याकुर, फिस्टो, रुपी, गिद्ध, धनेश, कालिज, लाटोकोसेरो, चमेरो, हाँस, परेवा, कुखुरा, तित्रा, धोबी चरो, हाडफोरुवा, कन्याङकुरुङ, भद्राई, सारस आदि प्रजातिका स्थानीय र आप्रवासी चराचुरुङ्गीहरू पाइन्छन्।

जडिबुटी सम्बन्धी विवरण

नगरपालिकाको वन क्षेत्रमा पाइने जडिबुटीहरूमा बोझ्रो, सिउँडी, घ्युकुमारी, तुलसी, जिम्बु, बाबरी, भृंगराज, रिट्ठा, टिमुर, गुँरास, हर्रो, बर्रो, चिराँइतो चुत्रो अमला, रुदिलो, तितेपाती आदि पाईन्छ । यी जडिबुटीहरू संकलन तथा बिक्री हुने प्रसस्त सम्भावना रहेको देखिन्छ।

६.२.३ प्रमुख वन्यजन्तुहरूको विवरण

यस नगरपालिकामा पाइने प्रमुख वन्यजन्तुहरूमा वन्यजन्तुहरूमा चितुवा, बाँदर, हापसिलो, बँदेल, ब्वाँसो, स्याल, रातो बाँदर, वन बिरालो, दुम्सी, निगाले बाघ, जङ्गली मुसा, मल साप्रो, न्याउरी मुसा, लोखर्के, गैंडा आदी रहेका छन् ।

६.२.४ प्रमुख चराचुरुङ्गीहरूको विवरण

यस गाउँपलिकामा पंक्षी प्रजातीमा कालिज, ढुकुर, हुचिल, लाटोकोसरो, काग, जुरेली, गौथली, परेवा, चमेरा, सारौं, भँगेरा, कालो तित्रा, सिम तित्रा, लुईंचे, धनेश, सुगा, कालो गिद्ध, लामो ठुँडे गिद्ध, सिलसिले, कटुस टाउके मौरी चरी, जङ्गली लाटोकोसेरो, चिल, कोईली, हुट्टी ट्याउँ, कालो ढाडे लाहाँचे, भद्रे, सानो जलेवा, सानो बकुला, लालसर, कालो भूँडीफोर, चिभे, तोप चरा, कोकले, जुरेली/बुलबुल, गाजले चरी, धोबी चरा, श्यामा, रानी चरी, छिरबिरे माटो कोरे, कालिज, निलकण्ठ, बट्टाई, कुथुर्के, ठूलो चमेरो, भँगेरी बाज, थोप्ले लाटोकोसेरो, बकुला, मलेवा, मयुर आदि प्रमुख छन्।

घिस्रने जिवजन्तुहरू

यस गाउँपलिकामा विशेष गरी घिस्रने जीवजन्तु अन्तर्गत विभिन्न प्रकारका सर्पहरु, पानी सर्प, छेपारो, गोहोरा, सुन गोहोरो, कछुवा, भ्यागुता पाईएका छन् ।

(घ) कीरा फट्याङ्ग्राहरू

मौरी, खागो, पुत्को, कठेउरी, गोब्रेकीरा, जुका, बिच्छी, खजुरो, झुसिलो, बारुलो, उडुस, अरिंगाल, शङ्खेकीरा, बच्छ्युँ, माकुरा, डाँस, पतेरो, साङ्लो, लामखुट्टे सयौं प्रकारका किरा फट्याङ्गाहरू आदि ।

तालिका नं. ११२ : नवलपरासी जिल्लामा पाइने वन्यजन्तु तथा पशुपंक्षी

क्र.सं.	स्थानीय नाम	अंग्रेजी नाम	वैज्ञानिक नाम
स्तनधारी (**Mammals**)			
१.	कस्तुरी मृग	Musk Deer	*Moschus moschiferus*
२.	चितुवा	Common Leopard	*Panthera pardus*
३.	स्याल	Jackle	*Canis aureus*
४.	ध्वाँसे चितुवा	Clouded Leopard	*Neofelis nebulosa*
५.	भालु	Black Bear	*Selenarctos thibetanus*
६.	लंगुर बाँदर	Common Langur	*Presbytes entellus*
७.	चमेरो	Fruit bat	*Rousettus spp.*
८.	सालक	Pangolin	*Manis crassicaudata*
९.	हाब्रे	Red Panda	*Ailurus fulgens*
१०	खरायो	Rufus tailed hare	*Lepus nigricollis*
प्रमुख घस्रने जनावरहरू (**Reptiles**)			
१.	साधारण सर्प	common cat snake	*Bioga trgonata*

क्र.सं.	स्थानीय नाम	अंग्रेजी नाम	वैज्ञानिक नाम
३.	गोहोरो	CommonIndian monitor lizard	*Varanus spp.*
३.	छेपारो	Common lizard	*Calotes versicolor*
		पंक्षी (**Aves**)	
१.	ढुकुर	Spotted Dove	*Streptopelia chinensis*
२.	वन कुखुरा	Red Jungle Fowl	*Gallus gallus*
३.	मयुर	Common Peafowl	*Pavo cristatus*
४.	डाँफे	Impeyan Pheasant	*Lophophorus impejans*
५.	कालिज	Kalij Pheasant	*Lophura leucomelana*
६.	मुनाल	Crimson Horned Pheasant	*Tragopan satyra*
७.	तित्रा	Black Patridge	*Francolinus fracolinus*
८.	काग	House Crow	*Carvus macrorhynchos*
९.	कोइली	Cuckoo	*Cuculus spp.*
१०	जुरेली	Bulbul	*Pycnonotus cafer*

स्रोत : जिल्ला वन कार्यालय, २०७६

६.२.५ वनका प्रकारहरू वर्गीकरण सहित सबैको विवरण (सामुदायिक, राष्ट्रिय, निजी, धार्मिक आदि)

नेपालमा स्वामित्व र व्यवस्थापनका आधारमा वन क्षेत्रलाई विभिन्न वर्गमा विभाजन गरिएको छ । वन ऐन २०४९ र त्यसमा भएका पछिल्ला संशोधन अनुसार वनका प्रकारहरूलाई निम्नानुसार परिभाषित गरिएको छ ।

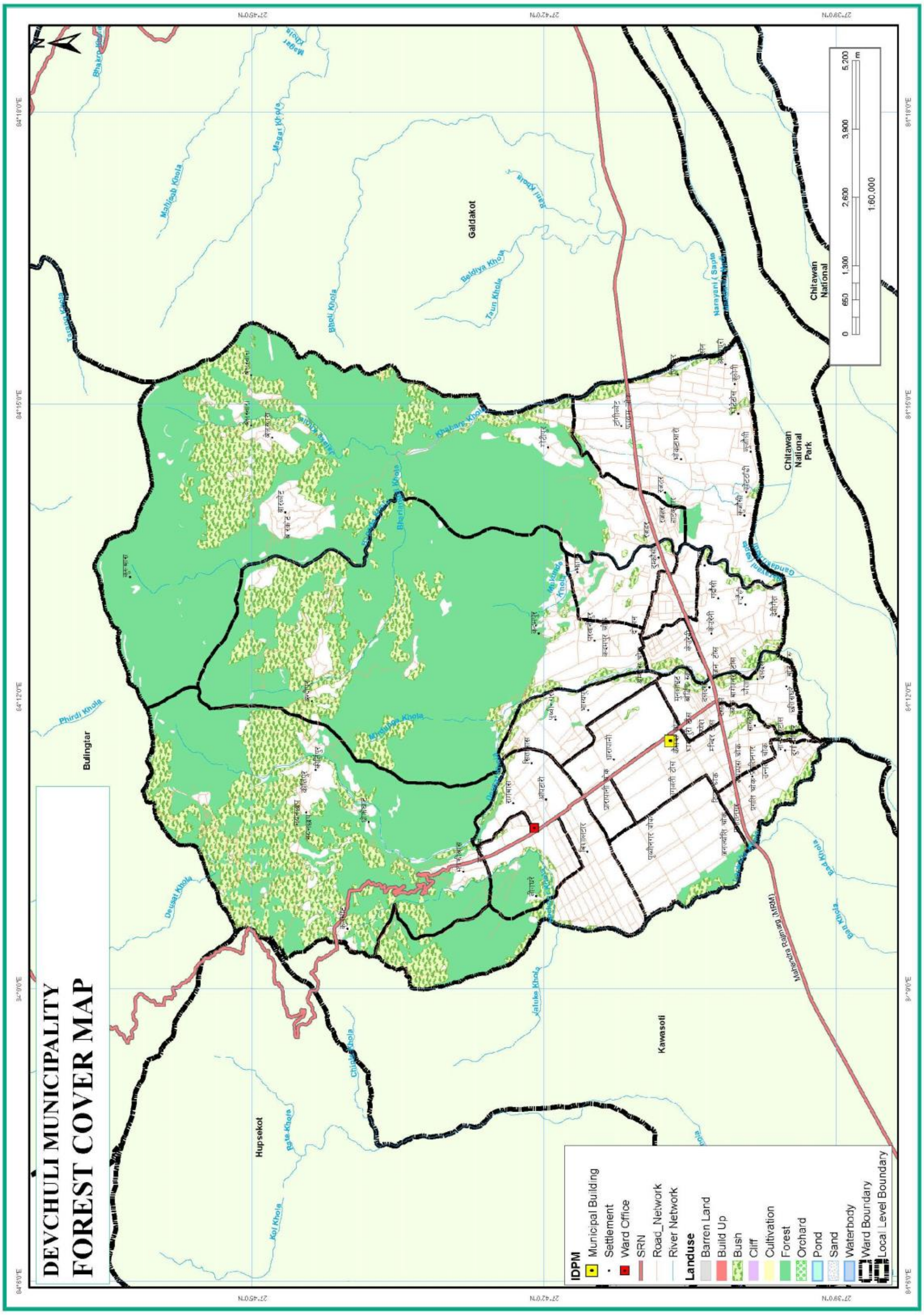

नक्सा नं. ५: नगरपालिकाको वन सञ्जालको विवरण

क. राष्ट्रिय वन

राष्ट्रिय वन भन्नाले वातावरण सन्तुलन कायम राखी वनको विकास, संरक्षण तथा वन पैदावारको उपयोग र विक्रि वितरण गर्न तयार गरिएको वन सम्बन्धी कार्ययोजना भन्ने बुझिन्छ ।

राष्ट्रिय वन भन्नाले निजी वन बाहेक नेपाल भित्रको वन सिमाना लगाईएको वा नलगाईएको सबै वन सम्झनु पर्छ र सो शब्दले वनले घेरिएको वा वनको छेउछाउमा रहेको पर्ती वा ऐलानी जग्गा तथा वन भित्र रहेको बाटो, पोखरी, ताल वा खोलानाला र बगर समेत जनाउँछ ।

ख. चकला वन

चकला वन भन्नाले कम्तिमा पाँच सय हेक्टर क्षेत्रफल भएको सरकारद्वारा व्यवस्थित वनको कुनै भाग भन्ने बुझिन्छ ।

ग. साझेदारी वन

साझेदारी वन भन्नाले डिभिजन वन कार्यालय, स्थानीय तह र उपभोक्ताको साझेदारीमा व्यवस्थापन गरिने राष्ट्रिय वनको कुनै भाग बुझिन्छ ।

घ. धार्मिक वन

धार्मिक वन भन्नाले वनको विकास, संरक्षण र उपयोग गर्न कुनै धार्मिक निकाय, समुह वा समुदायलाई सुम्पिएको राष्ट्रिय वनलाई सम्झनु पर्छ ।

ङ. निजी वन

निजी वन भन्नाले प्रचलित कानून बमोजम कुनै व्यक्तिको हक पुग्ने निजी जग्गा लगाई हुर्काइएको वा संरक्षण गरिएको वनलाई जनाउँछ ।

च. सामुदायिक वन

सामुदायिक वन भन्नाले सामुहिक हितको लागि वनको विकास, संरक्षण र उपयोग गर्न उपभोक्ता समूहलाई सुम्पिएको राष्ट्रिय वनलाई जनाउँछ । स्थानीय बासिन्दालाई वन संरक्षण र उपयोगमा सहभागि बनाउने नेपाल सरकारको नीति अनुसार यस नगरपालिकामा जिल्ला वन कार्यालय मार्फत सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह गठन गरी वन हस्तान्तरण गर्ने काम पनि भइरहेको छ। वन ऐन, २०४९ तथा वन नियमावली, २०५१ ले व्यवस्था गरे बमोजिम सामुदायिक वनको संरक्षण, सम्बर्द्धन तथा व्यवस्थापनको सम्पूर्ण जवाफदेही सम्बन्धित वन उपभोक्ता समूहहरू नै हुन्छन् । यो कार्यक्रम शुरुमा लागू हुँदा यसको उद्देश्य नाङ्गा डाँडा पाखाहरूमा हरियाली बढाउने र सर्वसाधारण जनतालाई, काठ, दाउरा र डालेघाँस लगायत वन पैदावारको आधारभूत आवश्यकता परिपुर्ति गर्ने रहेको थियो, तर अहिले यस कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्यमा विपन्न परिवारहरूको गरिवी निवारण, जीविकोपार्जन, जैविक विविधताको संरक्षण, दिगो वन व्यवस्थापन, सुशासन, समावेसीकरण, लैङ्गिक समानता, विशेष गरि महिला, दलित तथा जनजातिको सहभागिता जस्ता नयाँ नयाँ सवालहहरू समेत समावेश भएकोले यस कार्यक्रमले गरिवी न्युनिकरणमा समेत सहयोग पुऱ्याउन सक्ने विश्वास गरिएको छ । जिल्ला वन कार्यालयको प्राविधिक सहयोगमा समूहको स्वीकृत विधान तथा वन कार्ययोजना बमोजिम उपभोक्ता समूहको क्रियाकलापहरू संचालन तथा सामुदायिक वनको संरक्षण, सम्वर्द्धन, व्यवस्थापन तथा वन पैदावारको सदुपयोग हुने गरेको छ । विगतको समयमा थोरै जनसंख्याको तुलनामा प्रशस्त वन क्षेत्र भएकोले पनि वन संरक्षणभन्दा उपयोगमा मात्र जोड दिएको पाइन्छ तर गएको केही वर्षदेखि वन क्षेत्र वरिपरिका जनतामा नयाँ जागरण देखिएको छ। सामुदायिक वनहरूमा विद्यमान संरक्षण र आफ्नो सामुदायिक वन प्रतिको लगावको परिणाम स्वरुप उजाड

र मरुभूमीकरणतर्फ उन्मुख हुँदै खोला र खहरेहरूले ग्रसित भएका वनक्षेत्रहरू आज संरक्षित भएका छन्। सामुदायिक वनका उपभोक्ताहरूसँग प्राविधिक ज्ञान र वनको उत्पादकत्व बढाउन आवश्यक पर्ने प्रविधिको अभाव खड्किएको छ। तसर्थ वन व्यवस्थापन कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन सामुदायिक वनहरूलाई स्रोत, साधन र प्रविधियुक्त जनशक्तिको उपलब्धता हुनु जरुरी छ। उपभोक्ताहरूमा रहेका परम्परागत वन संरक्षण विधिहरूका अतिरिक्त नयाँ विधि र कार्यशैलीहरूको विकास गराउन जरुरी देखिन्छ। दक्षता अभिवृद्धिका निमित्त सामुदायिक वन उपभोक्ताहरूलाई तालिम, गोष्ठी, सेमिनार र अवलोकन भ्रमणका अवसरहरू प्रदान गर्नुपर्ने देखिन्छ।

नगरपालिका र सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरूको सहभागितामा सामुदायिक वन भित्र गैरकाष्ठ वनपैदावारको उत्पादनलाई प्रोत्साहित गर्न एवं विभिन्न तालिम, गोष्ठी, अध्ययन भ्रमणहरू गरिदै आएका छन्। यसले स्थानीय स्तरबाट वन व्यवस्थापनका सम्पूर्ण पक्षहरूलाई अघि बढाउन र वनक्षेत्रको उत्पादन बढाउन थप मद्दत मिल्ने देखिन्छ। सामुदायिक वनहरूको सुदृढीकरणका निमित्त जिल्ला वन कार्यालयको जनशक्ति मात्रले सम्भव नदेखिएकाले उक्त कार्यका निमित्त वनसँग आवद्ध विभिन्न गैससहरूलाई नगरपालिकामा परिचालन गर्नुपर्ने देखिन्छ।

सामुदायिक वनहरूको क्रमिक हस्तान्तरण र वन संरक्षणका प्रभावकारी उपायहरूको अवलम्बनले प्राकृतिक पुनरुत्पादन क्रमश: बढ्दै जाने देखिन्छ। वनहरूबाट काठ र दाउराको परम्परागत उत्पादन लिने प्रवृत्तिमा परिवर्तन गर्दै जनतालाई गैरकाष्ठ पैदावारको उत्पादनतर्फ उन्मुख गराउनुपर्ने र वन्यजन्तुहरूको व्यवसायिक पालन लगायतका गतिविधिहरूबाट आय स्रोतहरूमा वृद्धि गर्न जनसहभागितामा विशेष जोड दिनुपर्ने देखिन्छ।

वन विकास गुरुयोजना, २०४६ ले प्राथमिकतामा राखेको सामुदायिक वन विकास कार्यक्रममा यो नगरपालिकाले अग्रणी भूमिका खेलेको छ। नगरपालिकामा वनहरूको संख्या धेरै भएपनि ती सबैलाई उपभोक्तालाई हस्तान्तरण गरिसकिएको छैन ।

तालिका नं. ११३ : नगरपालिकामा रहेको सामुदायिक वनहरूको विवरण

सि.नं.	सामुदायिक वनको नाम	ठेगाना	घरधुरी संख्या	क्षेत्रफल हे.	कैफियत
१	दिव्य मध्यवर्ती सा.व.उ.स.	वडा नं. १			
२	अमर	देवचुली १,३,५,१२	११४९	३००.८४	
३	अमरज्योति	देवचुली १,४, ५	११२८	३४८.४	
४	अदन वन्दिपुर	देवचुली ५	८८	२६६.५	
५	सृजना	देवचूली ६	१०८	३२०.०६	
६	गोरखाली	देवचूली ६	८८	१९६	
७	तिनकन्या माई महिला	देवचूली ६	११२	१६४	
८	जनचेतना	देवचूली ६,८	२२८	१९९	
९	देउसत खोला	देवचुली ७	४२५	१९९	
१०	सिताराम महिला	देवचुली ७	३६५	१७.१८	

सि.नं.	सामुदायिक वनको नाम	ठेगाना	घरधुरी संख्या	क्षेत्रफल हे.	कैफियत
११	नमुना महिला	देवचुली ७,८,९	३१७	१३५.१७	
१२	घुमाउरी	देवचुली ९	५७८	१६६	
१३	महाराज सा.व.उ.स.	देवचुली १०	१२००	२८४	
१४	एकता	देवचुली ११,१२,१४	५२४	१२८.३	
१५	मातृभूमि सा.व.उ.स.	देवचुली १३		६०	
१६	नारायणी सा.व.उ.स. मध्यवर्ती	देवचुली १४			प्रयोग गरेको वडामा नभएको
१७	महाराजा सा.व. मध्यवर्ती	देवचुली १४			प्रयोग गरेको वडामा नभएको
१८	महाराजा सा.व.उ.स.	देवचुली १५		८३	
१९	प्रगति सा.व.उ.स.	देवचुली १५		५१	
२०	बाह्रकाल सा.व.उ.स.	देवचुली १६			
२१	बेलस्वारा सा.व.उ.स.	देवचुली १६			
२२	कालिका सा.व.उ.स.	देवचुली १६			मध्यवर्ती क्षेत्र
२३	धुसेरी	देवचुली १६	१०७१	४०२.१३	बैज्ञानिक वन व्यवस्थापन
२४	हरियाली	देवचुली १६	५१	१६०.६७	
२५	झराहि वृक्षारोपर्ण सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह	देवचुली १७	२६५	२६.६८	
२६	चौतारी सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह	देबचुली १७	१२०९	३३१.५२	बैज्ञानिक वन व्यवस्थापन
२७	वाह्रकोल	देवचुली १७	१४९	२४७.०८	
२८	बरटाडी सामुदायिक वन उपभोक्ता समुह	देवचुली १७	१३५	३९.१७	
२९	सिसवार मध्यवर्ती सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह	वडा नं. १७			
३०	गौरव सामुदायिक वन उपभोक्त वन	वडा नं. १७			
३१	भू-संरक्षण सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह	वडा नं. १७			
३२	डब्लु आयल सप्लायर्स	वडा नं. १७			
३३	गौरी शंकर पेट्रोल पम्प	वडा नं. १७			

स्रोत: नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

६.२.७ कवुलियति वनको विवरण

कबुलियती वन भन्नाले केही नेपाल संसोधन गर्ने ऐन, २०७५ द्वारा थप गरिएको समेत, विभिन्न उद्देश्य प्राप्ति लागि प्रचलित कानून बमोजिम स्थापित वन पैदावारमा आधारित कुनै उद्योग वा समुदायलाई कबुलियत गरी प्रदान गरिएको राष्ट्रिय वनलाई जनाउँछ ।

६.२.८ वन पैदावार सम्बन्धी विवरण (निकासी भएमा)

सामान्यतया वन पैदावारको रुपमा प्रयोग हुने वस्तुहरू भनेका काठ, दाउरा, जडिबुटी, खोटो, खर आदि हुन् । वनको वैज्ञानिक व्यवस्थापन गरी वा हरित क्षेत्रको विकास गरी यस प्रकारका वन पैदावारहरूको व्यवसायिक उत्पादन तथा निकासी गरी आर्थिक उपार्जन गर्न सकिन्छ । विशेषगरी वनले ओगटेको क्षेत्रफल बढी भएको क्षेत्रहरूमा वनलाई नै स्थानीय विकासको मेरुदण्डकोरुपमा लिन सकिन्छ ।

नगरपालिकाबाट उत्पादन भएका वन पैदावारको बिक्री, वितरण एवं उपभोगको स्थितिलाई हेर्दा यहाँको उत्पादन यस नगरपालिकाको आपूर्तिलाई पुऱ्याई जिल्ला भित्रकै अन्य नगरपालिका तथा ग्रामिण क्षेत्र तथा अन्य जिल्लामा पनि जाने गरेको छ ।

यस नगरपालिकामा काठ/दाउरा खपत मुख्य वन पैदावारमा आधारित उद्योगहरूमा हुने गर्दछ । यस अलावा यहाँको बढ्दो जनसंख्या र बसाई सराई तथा शहरीकरणले आवश्यक पर्ने काठ/दाउरा तथा विकास निर्माणमा काठको माग बढ्दै गएको छ । वनजंगलको नजिकका परिवारले बढी काठ/दाउरा खपत गर्दछन्, भने वनबाट टाढा रहने परिवारले धेरै कम परिमाणमा काठ/दाउरा खपत गर्ने गरेको पाईन्छ ।

६.२.९ राष्ट्रिय निकुञ्ज, मध्यवर्ती क्षेत्र, संरक्षण क्षेत्र आदि

राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन २०२९ का अनुसार राष्ट्रिय निकुञ्ज भन्नाले प्राकृतिक वातावरणको साथै वन्यजन्तु, वनस्पति र भू-दृश्यको संरक्षण व्यवस्थापन र उपयोगका लागि छुट्याईएको क्षेत्र भन्ने बुझिन्छ । साथै मध्यवर्ती क्षेत्र भन्नाले स्थानीय जनताहरूले नियमितरुपले वन पैदावार उपयोग गर्न पाउने सहुलियत प्रदान गर्नको लागि राष्ट्रिय निकुञ्ज वा आरक्ष वरिपरिको क्षेत्र भन्ने बुझिन्छ । त्यसैगरी संरक्षण क्षेत्र भन्नाले प्राकृतिक वातावरणको संरक्षण र प्राकृतिक श्रोतको सन्तुलित उपयोगको लागि एकीकृत योजना अनुसार व्यवस्थापन गरिने क्षेत्र भन्ने बुझिन्छ ।

शिशवार तथा चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज.

६.३ भू-क्षय सम्भावित क्षेत्र

नगरपालिकाका पहाडी भीर तथा खोचहरू, नदी तथा खोला किनारका भागहरू भूक्षयको दृष्टिकोणले संवेदनशिल क्षेत्रमा पर्दछ। प्राकृतिक वातावरणमा असर पर्ने मानवीय गतिविधिका कारणबाट नगरपालिका क्षेत्रमा अनियन्त्रित डढेलो, चरीचरन राख्ने प्रवृत्ति एवं खोलाबाट अव्यवस्थित ढंगले ढुंगा तथा बालुवाहरू झिक्नाले प्राकृतिक सन्तुलन बिग्रन गई बस्ती एवं खेतीतर्फ अनियन्त्रित बाढीको प्रकोप केन्द्रीत भएको छ। खोलाको क्षमताभन्दा बढी मात्रामा नदीजन्य वस्तु निकासी भएकोले खोलाको सतह गहिँरिदैं जाँदा आसपासका क्षेत्रहरूमा कटान तथा भूक्षयको सम्भावना बढ्दो देखिन्छ। मूलतः नगरपालिकाका खोलाहरूको वरिपरि नै केन्द्रीत भएर रहेको मानव बस्तीको मानवीय गतिविधिले भूकम्पीय प्रकोपका कारण समेत यो संवेदनशिल क्षेत्रमा भूक्षयको दृष्टिकोणले प्रतिकूल प्रभाव पारेको छ। यसक्रमलाई रोक्नको लागि ढल निकासको व्यवस्था मिलाउनुपर्ने देखिन्छ । त्यस्तै, अल्पकालीन, मध्यकालीन र दीर्घकालीन उपायहरू अबलम्बन गर्नुपर्ने आवश्यकतालाई ध्यानमा राख्दै अल्पकालीन उपायको रुपमा स्पर एवं तटबन्ध निर्माण गर्ने, मध्यकालीन उपायको रुपमा प्रभावित क्षेत्रको वरिपरि वृक्षारोपण गर्ने र दीर्घकालीन उपायको रुपमा सम्पूर्ण खोला प्रभावित क्षेत्रलाई संरक्षण गर्नेतर्फ काम अगाडि बढाउनु पर्ने देखिन्छ । उल्लेखित क्षेत्रलाई मानवीय गतिविधिबाट प्रभावित नपार्ने र सघन जलाधार क्षेत्र संरक्षण कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिएको छ ।

६.३.१ नगरपालिकामा हुन सक्ने संभावित प्रकोपको विवरण

तालिका नं. ११४ : नगरपालिकामा हुन सक्ने संभावित प्रकोपको विवरण

क स	संभावित प्रकोप	विद्यमान अवस्था	समय
१	भुकम्प	भूकम्पिय जोखिमका दृष्टिले नेपाल विश्वको ११ औं स्थानमा रहेको र नगरपालिकामा भुकम्प प्रतिरोधात्मक भवन कमै मात्रामा भएको, भवन आचार संहिता पूर्ण रूपमा लागू नभएको	जुनसुकै समयमा
२	पहिरो	भौगोलिकरूपले विकट तथा नाङ्गा डाँडा पाखाहरू तथा भुकम्प प्रभावित भीर पाखाहरूमा पहिरो जाने गरेको ।	असार -असोज
३	बाढी	नगरपालिकामा विशेषतः साना ठूला नदि/खोलाहरू बग्ने गरेको र वर्षायाममा नदी तथा खोलाहरूले आसपासका भुभागहरू बर्षेनी कटान गरि क्षति पुऱ्याईरहेको छ। बर्षेनी धेरै सङ्ख्यामा परिवारहरू प्रभावित भैरहेका छन् ।	जेष्ठ–असोज
४	डढेलो	नगरपालिकाको धेरै जसो भु–भागमा घनावस्ती रहेका (सुकुम्वासी, वाढी विस्थापित) लगाएतका अति विपन्न समुदायका घरहरू सचेतना अभाव, अग्नी नियन्त्रण यन्त्रको अभाव, चुल्होमा आगो सल्काउँदा मट्टीतेलको प्रयोग गर्नु र सलाई लाईटर जस्ता आगो बाल्ने वस्तुहरू बच्चाले खेलाउँदा आगलागीका घटना बढी हुने गरेको। साथै डढेलोको समस्या पनि देखिन्छ।	चैत्र–जेष्ठ
५	महामारी	प्रकोपका रूपमा झाडापखाला लगायतका पानी जन्य रोग बढ्ने गरेको, स्रोत साधन अभाव र जनचेतनाकमी, अनुकूल क्षमताको अभाव।	विपद् पछि, अन्य समयमा
६	वर्डफ्लु, अन्य फ्लु	अव्यवस्थित कुखुरा पालन, स्वाइन फ्लु, आदि	जुनसुकै समयामा
७	जङ्गली जनावर आतंक	नगरपालिकाको वनजङ्गल वरिपरि बसोबास भएको क्षेत्रहरूमा (बाँदर, बँदेल, बाघ) आदिको आक्रमण तथा बदमासीको डर त्रास भईरहन्छ ।	जुनसुकै समयमा
८	किट आतंक	जलवायु परिवर्तन, बढी विषादि प्रयोगका कारण लाभकारी चरा, किरा लोप	खेती मौसम
९	चट्याङ, असिना	बढी जसो बर्षायाम र पानी परेको समयमा	जुनसुकै समयमा

स्रोतः नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

यस नगरपालिका भएर बग्ने सबैभन्दा ठूलो नदी नारायणी नदीले वडा नं. १, १३, १५ र १७ भएर बग्दा वर्षामा नदीकिनार आसपासका बस्तीहरुमा समय-समयमा डुबान र कटानका समस्याहरु ल्याउने गरेको छ । त्यसैगरी बौलाह खोलामा पनि पानी परेको बेला खहरे उर्लेर आउँदा कटान तथा डुबानको समस्या हुने गरेको छ । अत्यधिक वर्षा भएमा लौकाहा, मुकुन्दे, वगाहा, आँपचौर, भुव्या, भर्लाङ्दी, बरही आदि खोलाले सामान्य रुपमा कटान समस्या ल्याउने गरेका छन् । उल्लेखित खोलाहरुबाट कटान तथा डुबान नियन्त्रण गर्न विभिन्न कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

खण्ड- ७: भौतिक विकास

७.१ खानेपानी तथा सरसफाई

नेपालजस्तो स्वच्छ पानीको पर्याप्तता भएको देशमा स्वच्छ पिउने पानीको अभावमा जनताहरूले दुःख पाउनु विडम्बनाको कुरा हो। शुद्ध पिउने पानी भएन भने यसले जनस्वास्थ्यमा प्रतिकुल असर पार्दछ । प्रदुषित पानीबाट विभिन्न किसिमका रोगहरूको संक्रमण हुन्छ। नेपालमा दुर्गम पहाडी ईलाकाहरूमा वर्षेनी प्रदुषित पानीका कारण थुप्रै नागरिकहरूले अनाहकमा झाडापखाला जस्तो सामान्य रोगबाट ज्यान गुमाउनु परिरहेको अवस्था छ । यसका अतिरिक्त शहरी क्षेत्रमा पनि पहिलो कुरो त खानेपानीको आपुर्ति आवश्यकता भन्दा अन्यन्तै न्यून छ। दोस्रो कुरा त सुरक्षित ढल निकासको अभावमा पानीको प्रदुषणले बेलाबेलामा महामारी फैलने गरेको पाईन्छ। तसर्थ शुद्ध खानेपानी प्राप्त गर्नु जनतको नैसर्गिक अधिकार हो भने सुरक्षित खानेपानी उपलब्ध गराउनु सरकारको प्रारम्भिक दाहित्व हो ।

तालिका नं. ११५ : नगरपालिकामा रहेको खानेपानी तथा सरसफाई उपभोक्ता संस्थाको विवरण

क्र.स.	खानेपानी संस्थाको नाम	ठेगाना	सेवा क्षेत्र
१	दिव्यपुरी खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता संस्था	दे.न.पा. ३	देवचुली न.पा.१ - ५
२	प्रगतिनगर खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता संस्था	दे.न.पा. १४	देवचुली न.पा.१०-१५
३	मुक्तिक्षेत्र गैडी खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता संस्था	दे.न.पा १२	देवचुली न.पा.१२
४	जनबस्ती खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता संस्थां	दे.न.पा १२	देवचुली न.पा.१२
५	खनिया खोला खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता संस्था	दे.न.पा ४	देवचुली न.पा. ४
६	ढाबे खानेपानी खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता संस्था	दे.न.पा ४	देवचुली न.पा. ४
७	छाङ्गा खोला खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता संस्था	दे.न.पा ५	देवचुली न.पा.५
८	दैत्यखोला खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता संस्था	दे.न.पा ५	देवचुली न.पा.५
९	निलोपोखरी खानेपानी सरसफाइ उपभोक्ता समिति	वडा नं. ५	
१०	बन्दीपुर खानेपानी उपभोक्ता समिति	वडा नं. ५	
११	फेदी खोला खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता संस्था	दे.न.पा ६	देवचुली न.पा.६
१२	मुण्डे बजार खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता संस्था	दे.न.पा ६	देवचुली न.पा.६, ८
१३	किर्तिपुर खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता संस्था	दे.न.पा ६	देवचुली न.पा.६
१४	छैसर खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता संस्था	दे.न.पा ६	देवचुली न.पा.६
१५	मृतुङ्ग खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता संस्था	दे.न.पा ६	देवचुली न.पा.६
१६	रानी बेल खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता संस्था	दे.न.पा ७	देवचुली न.पा.७
१७	देवचुली खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता संस्था	दे.न.पा ७	देचवुली न.पा.७, ८
१८	देवचुली खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता संस्था	दे.न.पा ८	देवचुली न.पा.८, ९

क.स.	खानेपानी संस्थाको नाम	ठेगाना	सेवा क्षेत्र
१९	विशालटार खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता संस्था	दे.न.पा ९	देवचुली न.पा.९
२०	लामपाते खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता संस्था	दे.न.पा १६	देवचुली न.पा. १६
२१	कालिका खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता संस्था	दे.न.पा १६	देवचुली न.पा. १६
२२	पुरानो आँपचौर खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता संस्था	दे.न.पा १६	देवचुली न.पा. १६
२३	पनह खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता संस्था	दे.न.पा १६	देवचुली न.पा. १६
२४	बाह्रकोल ग्रामीण खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता संस्था	दे.न.पा १६	देवचुली न.पा. १६
२५	बेलस्वारा खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता संस्था	दे.न.पा १६	देवचुली न.पा. १६
२६	रजहर खानेपानी तथा सरसफाइ उपभोक्ता संस्था	दे.न.पा १७	देवचुली न.पा. १६ र १७

स्रोतः नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

७.१.१ खानेपानीको श्रोतको आधारमा (घरधुरी तथ्याङ्क)

तालिका नं. ११६ : खानेपानीको मुख्य श्रोतको आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा	धारा/ पाइप	ट्यूबवेल/ हाते पम्प	ढाकिएको ईनार	खुला ईनार/ कुवा	मूल धारा	नदी / खोला	जारको पानी	अन्य	जम्मा
१	४४२	८८	११७	७५	०	०	०	३	७२५
२	२९०	१२१	९४	६	०	०	०	०	५११
३	३३०	१	१०	२	०	०	०	१	३४४
४	३३६	२	१९०	१५३	५	९	१	१	६९७
५	५४७	१	३	०	२	३	०	०	५५६
६	३६७	०	०	०	१	३	०	०	३७१
७	५०१	०	०	०	०	०	०	१	५०२
८	३३२	०	०	०	०	०	०	०	३३२
९	७७३	०	०	१	१	०	०	०	७७५
१०	८१३	०	०	०	०	०	०	१	८१४
११	७९३	०	०	०	०	०	०	३	७९६
१२	६००	१	०	१	०	०	०	३	६०५
१३	६९०	११	२४	७	०	०	०	०	७३२
१४	७८७	०	०	१	०	०	१	०	७८९
१५	४६६	१२१	४१	३७	१२२	०	०	३	७९०
१६	११२८	१	१४	२	६	०	०	०	११५१
१७	१४१८	१०	६०	४३	१	०	०	३	१५३५
जम्मा	१०६१३	३५७	५५३	३२८	१३८	१५	२	१९	१२०२५
प्रतिशत	८८.२६	२.९७	४.६०	२.७३	१.१५	०.१२	०.०२	०.१६	१००.००
राष्ट्रिय अवस्था	४७.७८%	३५.१३%	२.४५%	४.७१%	५.७४%	१.१२%	०.००%	३.९७%	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

यस नगरपालिकामा रहेका १२,०२५ घरपरिवारहरू मध्ये धारा/पाइप मार्फत आपूर्ति गरिएको पानी पिउनेको संख्या १०,६१३ अर्थात ८८.२६ प्रतिशत भएकाले सामान्यतया धेरैजसो घरपरिवारले धारा/पाइपको पानी पिउने गर्दछन् भन्न सकिन्छ । यद्यपि दोस्रोमा ढाकिएको ईनारको पानी पिउने परिवारको संख्या ५५३ अर्थात ४.६० प्रतिशत रहेका, तेस्रोमा खुल्ला ईनार/कुवाको पानी पिउने परिवारको संख्या ३२८ अर्थात् २.७३ प्रतिशत रहेका र मुल धाराको पानी पिउने परिवारको संख्या १३८ अर्थात् १.१५ प्रतिशत रहेका छ । अन्य श्रोत प्रयोग गर्नेको संख्या नगन्य रहेको छ । वडागत रुपमा विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

खानेपानीको मुख्य श्रोतको आधारमा घरधुरीको विवरण

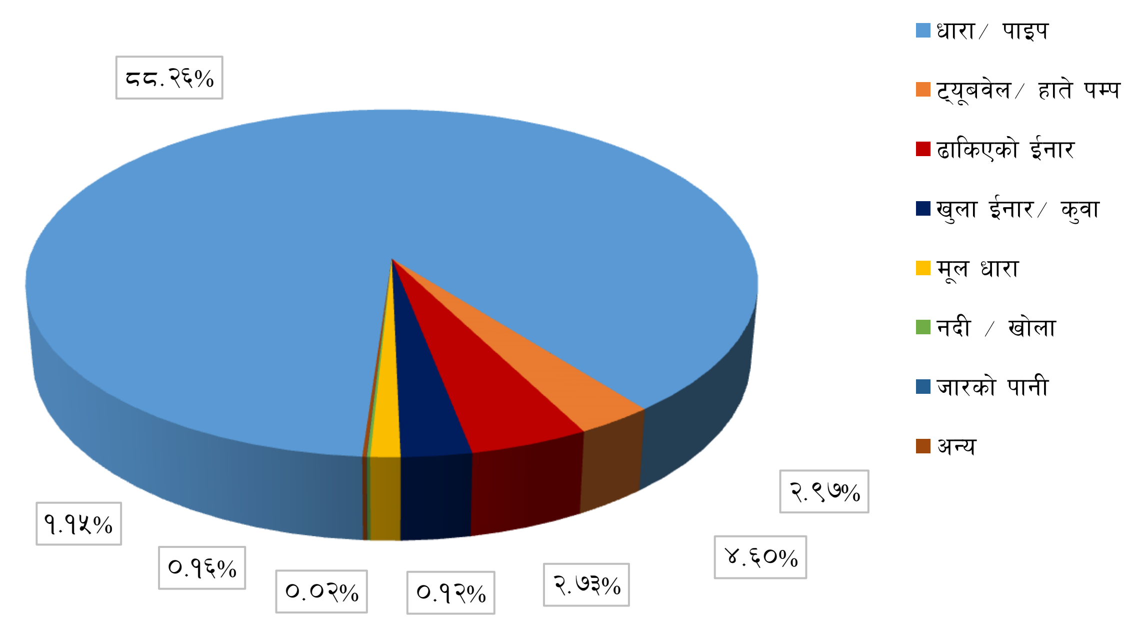

देवचुली नगरपालिकामा खानेपानीको गुणस्तर राष्ट्रिय स्तरको भन्दा राम्रो रहेको देखिन्छ । उदाहरणका लागि यहाँ ८८.२६ प्रतिशत घरपरिवारले धारा/पाइपको पानी खाने गरेकोमा यस्तो यथ्यांक मुलुकको हकमा केवल ४७.७८ प्रतिशत मात्र रहेको छ । यद्यपी उपलब्ध दस्तावेजको आधारमा भन्नुपर्दा धारा/पाइपको पानी खाने गरेकोमा यस्तो तथ्यांक मुलुकको हकमा केवल ४७.७८ प्रतिशत मात्र रहेको छ । यद्यपी उपलब्ध दस्तावेजको आधारमा भन्नुपर्दा धारा/पाइपको पानी पनि पूर्ण रुपमा सुरक्षित भने छैन ।

Sustainable Development Goals Status & Roadmap: २०१६ - २०३० का अनुसार (SDG – 6) आधार वर्ष २०१५ मा सुरक्षित पिउने पानी उपभोग गर्ने जनसंख्या १५% मात्र देखिन्छ । दिगो विकास लक्ष्य अनुगमन ढाँचासमेत उल्लेख भएको उक्त दस्तावेजअनुसार यो जनसंख्या क्रमश वृद्धि गर्ने अपेक्षा गरिएको छ । जसअनुसार २०१९ मा ३५%, २०२२ मा ५०%, २०५५ मा ६५% हुँदै सन् २०३० सम्म सुरक्षित पिउने पानी प्रयोग कर्ता कूल ज.स.को ९०% हुने महत्वाकांक्षी लक्ष्य राखिएको छ । उक्त राष्ट्रिय लक्ष्य प्राप्तिमा

टेवा पुऱ्याउन तथा आम जनसाधारणको जनस्वास्थमा सुधार गर्न पानी प्रयोग गर्दा पानीको उपयुक्तताको परीक्षण र सुरक्षाको उपायहरूबारे व्यापक जनजागरण फैलाउनु पर्ने देखिन्छ ।

तालिका नं. ११७ : धारामा भएको स्वामित्वको आधारमा परिवारको विवरण

वडा	निजी (आफ्नै)	सार्वजनिक	सामुदायिक	अरू (छिमेकी) को घरको धारा	अन्य	जम्मा
१	४३७	०	०	५	०	४४२
२	२६१	२४	०	३	२	२९०
३	३२२	०	०	७	१	३३०
४	१५३	११५	६३	५	०	३३६
५	४६४	२	६०	१६	५	५४७
६	१५९	२०६	१	१	०	३६७
७	४९३	०	०	५	३	५०१
८	३३०	०	०	१	१	३३२
९	७१२	०	२	२२	३७	७७३
१०	७२८	१	०	७	७७	८१३
११	७४३	१	०	२९	२०	७९३
१२	५७२	१६	१	१०	१	६००
१३	६२५	७	२४	३४	०	६९०
१४	७६७	१०	४	५	१	७८७
१५	४५६	०	०	९	१	४६६
१६	१०३५	३०	५५	७	१	११२८
१७	१३१९	६३	२७	५	४	१४१८

वडा	निजी (आफ्नै)	सार्वजनिक	सामुदायिक	अरू (छिमेकी) को घरको धारा	अन्य	जम्मा
जम्मा	९५७६	४७५	२३७	१७१	१५४	१०६१३
प्रतिशत	९०.२३	४.४८	२.२३	१.६१	१.४५	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नगरपालिकाका १२,०२५ घरधुरी मध्ये निजी धाराबाट पिउने पानीको उपभोग गर्ने परिवारको संख्या ९,५७६ अर्थात ९०.२३ प्रतिशत रहेको छ । दोश्रोमा सार्वजनिक धारा प्रयोग गर्नेको संख्या ४७५ अर्थात ४.४८ प्रतिशत छ भने सामुदायिक धारा प्रयोग गरी पानी पिउने परिवारको संख्या २३७ अर्थात २.२३ प्रतिशत देखिन्छ । छिमेकीको धारा प्रयोग गर्ने १७१ परिवार अर्थात १.६१ प्रतिशत तथा अन्य माध्यमबाट पानी पिउने १५४ पविार अर्थात १.४५ प्रतिशत देखिन्छ ।

७.१.२ खानेपानी शुद्ध बनाउने तरिकाको आधारमा वर्गीकरण

तालिका नं. ११८ : खानेपानी शुद्ध बनाउने तरिकाको आधारमा वर्गीकरण

वडा	उमाल्ने	फिल्टर गर्ने	औषधी (पियुष आदि) राख्ने	अन्य विधि अपनाउने (जस्तै सोडिस)	केही नगर्ने र सिधै खाने	जम्मा
१	५५	९३	१	१	५७५	७२५
२	७	१७	२	०	४८५	५११
३	१४	१०	०	०	३२०	३४४
४	८	५१	२७	१६	५९५	६९७
५	३	८५	२	३	४६३	५५६
६	२	२	०	०	३६७	३७१
७	१०२	७	०	२	३९१	५०२
८	३	७	०	०	३२२	३३२
९	२६	५९	०	१	६८९	७७५
१०	४३	२३	०	५	७४३	८१४
११	५	२	०	३	७८६	७९६
१२	६	७	०	१	५९१	६०५
१३	१६	२१	१	०	६९४	७३२
१४	५	७	०	०	७७७	७८९
१५	१४	५६	२	१	७१७	७९०
१६	१३०	३१३	२	१	७०५	११५१
१७	६४	२९	०	६	१४३६	१५३५
जम्मा	५०३	७८९	३७	४०	१०६५६	१२०२५
प्रतिशत	४.१८	६.५६	०.३१	०.३३	८८.६२	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नगरपालिकामा रहेका कूल १२,०२५ परिवारहरू मध्ये १०,६५६ अर्थात ८८.६२ प्रतिशत घरपरिवारहरूले पानीको शुद्धीकरण बिनानै श्रोतबाट ल्याएर सिधै पिउने गरेको पाइयो । प्राकृतिक श्रोतहरूमा प्राप्त पानीलाई शुद्धीकरण नगरी पिउनु जनस्वास्थ्यको दृष्टिकोणले अत्यन्त जोखिमपूर्ण हुन्छ । यसबाट संक्रामक

रोगहरू जस्तै आउँ, झाडा पखाला, जुका, टाइफाइड लाग्नुका साथै दीर्घ रोगहरू जस्तै पत्थरी, क्यान्सरजस्ता प्राणघातक रोगहरूको संभावना प्रवल रहन्छ तसर्थ स्थानीय सरकार र नगरबासीहरूको सहकार्यमा पानी शुद्धीकरणका उपायहरू अवलम्बन गरी प्रयोग गर्ने र जनस्तरमा स्वास्थ्य शिक्षाको व्यापक प्रचार प्रसार गर्नु पर्दछ । त्यस्तै नगरपालिकामा पानी फिल्टर गरी पिउनेको संख्या ७८९ अर्थात ६.५६ प्रतिशत, उमालेर पिउने संख्या ५०३ अर्थात ४.१८ प्रतिशत रहेको देखिन्छ। औषधि (पियूष आदि) र अन्य विधि अपनाएर पिउने जनसंख्या नगन्य रहेकोले पानी शुद्धीकरण गरी पिउन सचेत बनाउने अभियान नै सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ । जीवनको आधारको रुपमा रहेको स्वास्थ्य र सूरक्षित पानीको अभाव बहुआयिमिक गरिबी (MPI) को एउटा सूचक समेत रहेको हुँदा स्वस्थकर पानीको प्रयोग वा प्रचलनको बाहुल्यताले उक्त स्थानको सम्पन्नतालाई समेत इंगित गर्दछ। वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

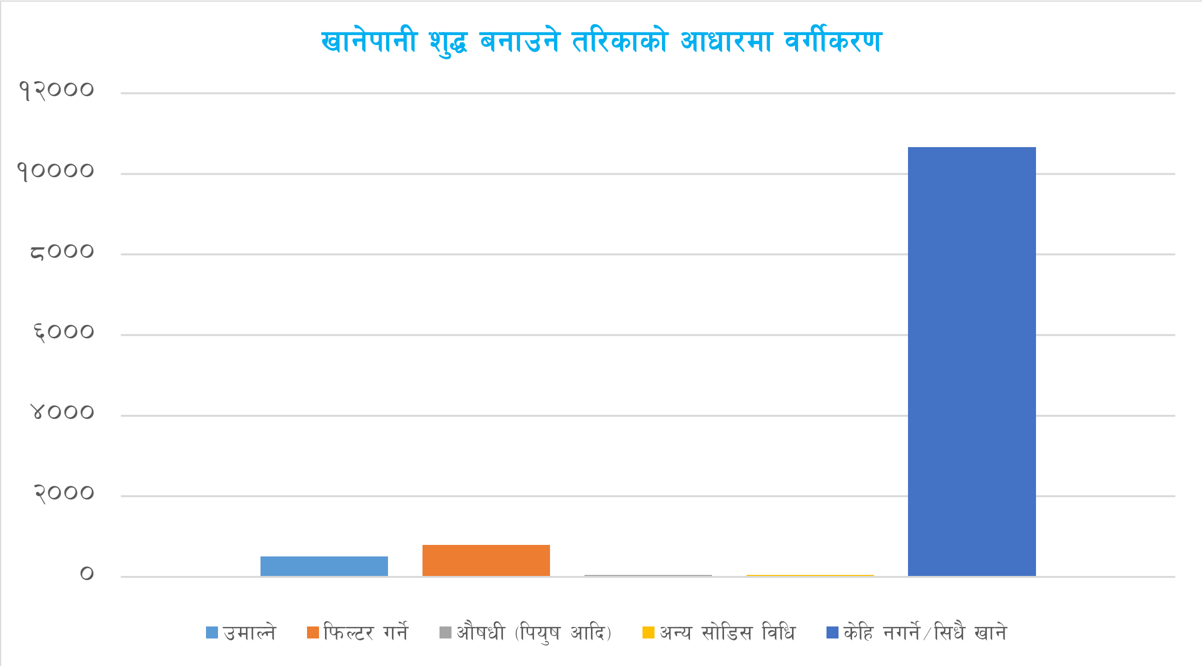

तालिका नं. ११९ : खानेपानीको शुद्धताको आधारमा परिवारको विवरण

वडा	सफा/स्वच्छ	धमिलो ढल मिसिएको	गन्ध आउने	आइरनयुक्त	आर्सेनिकयुक्त	अन्य
१	६२९	८६	१०	०	०	०
२	४२४	४	०	०	८३	०
३	३३८	३	०	०	०	३
४	६२७	५९	११	०	०	०
५	२४५	६७	४	३	४०	१९७
६	३६९	१	०	०	०	१
७	४९६	३	१	०	०	२
८	३३०	२	०	०	०	०
९	५४७	१०३	१२५	०	०	०

वडा	सफा/स्वच्छ	धमिलो ढल मिसिएको	गन्ध आउने	आइरनयुक्त	आर्सेनिकयुक्त	अन्य
१०	८१३	०	०	०	०	१
११	७९०	४	०	०	०	२
१२	५२४	०	७८	२	१	०
१३	७२६	०	०	५	१	०
१४	७८८	०	१	०	०	०
१५	७८५	०	०	२	१	२
१६	११११२	३२	४	०	०	३
१७	१५२८	३	३	०	०	१
जम्मा	११०७१	३६७	२३७	१२	१२६	२१२
राष्ट्रिय स्थिति	८.२७	३३.४५	१९.४७	०.००	३८.१७	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

७.२ शौचालय

कतिपय दुर्गम गाउँवस्तीमा अहिले पनि मानिसहरू पानीका श्रोत तथा खुला ठाउँमा दिशा पिसाब गर्ने गर्दछन् । सभ्य समाजको निम्ति यो अभ्यास असभ्यताको प्रतीक हो । खुला क्षेत्रमा गरिने मलमुत्र विर्सजनले मानिसको शरीरमा खाना, पानी र श्वासप्रश्वास मार्फत किटाणुको प्रवेश हुन्छ । त्यसकारण प्रत्येक घरमा शौचालय निर्माण अनिवार्य आवश्यकता हो । सरकार तथा विभिन्न गैरसरकारी संस्थाहरूले हाल आएर शौचालय निर्माणलाई प्राथमिकता दिएको पाईन्छ । निजी घर तथा सार्वजनिक स्थलहरूमा हात धुने पानी सहित शौचालय हुनुपर्दछ । विपन्न समुदायका परिवारहरूले आफै शौचालय निर्माण गर्न नसकेको अवस्थामा सरकार विशेष गरी स्थानीय सरकारले शौचालय निर्माणमा अनुदान दिनुपर्ने हुन्छ ।

७.२.१ घरधुरीको शौचालय प्रयोगको अवस्था (प्रकारको आधारमा)

तालिका नं. १२० : परिवारले प्रयोग गर्ने चर्पीको प्रकारका आधारमा परिवारको विवरण

वडा	फ्लस भएको (सार्वजनिक ढल)	फ्लस भएको (सेप्टिक ट्याङ्क)	साधारण चर्पी	सामुदायिक चर्पी	चर्पी नभएको	जम्मा
१	३	५८३	१३८	०	१	७२५
२	१७	४००	८९	०	५	५११
३	५	२३०	१०७	०	२	३४४
४	९	५३२	११४	२	४०	६९७
५	१५	४१९	१०७	५	१०	५५६
६	११	३४४	४	०	१२	३७१
७	४३	३६२	९५	०	२	५०२
८	१	२७५	५०	०	६	३३२
९	२८	५८८	१४६	६	७	७७५
१०	२१	७९१	२	०	०	८१४

वडा	फ्लस भएको (सार्वजनिक ढल)	फ्लस भएको (सेप्टिक ट्याङ्क)	साधारण चर्पी	सामुदायिक चर्पी	चर्पी नभएको	जम्मा
११	८	५९८	१९०	०	०	७९६
१२	१८	५६२	२०	०	५	६०५
१३	८	५३०	१८३	२	९	७३२
१४	६७	५६४	१५८	०	०	७८९
१५	१३२	३८३	२६७	१	७	७९०
१६	१७	८१४	३२०	०	०	११५१
१७	२८२	९०४	३२२	१६	११	१५३५
जम्मा	६८५	८८७९	२३१२	३२	११७	१२०२५
प्रतिशत	५.७०	७३.८४	१९.२३	०.२७	०.९७	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नगरपालिकामा रहेका कूल घरपरिवारहरू मध्ये ८,८७९ अर्थात ७३.८४ प्रतिशतले फ्लस भएको (सेप्टीट्याङ्क) चर्पी, २,३१२ अर्थात १९.२३ प्रतिशतले साधारण चर्पी, ६८५ अर्थात ५.७० प्रतिशतले फ्लस भएको सार्वजनिक ढलयुक्त चर्पी, ३२ अर्थात ०.२७ प्रतिशतले सामुदायिक चर्पीको प्रयोग गरेको र ११७ अर्थात ०.९६ प्रतिशतले भने चर्पीको प्रयोग नै नगरेको पाइयो । ०.९७ प्रतिशत घरपरिवारहरूले चर्पीको प्रयोग नै नगर्नुले व्यक्तिगत तथा सामुदायिक स्वास्थ्यमा जोखिम बढी रहेको देखाउँछ । सानो संख्याले मात्र खुल्ला स्थानमा दिसापिसाब गर्दा समेत समुदायको ठूलो हिस्साको जनस्वास्थ्य प्राणघातक संक्रामक रोगहरूको जोखिममा पर्ने हुँदा चर्पी प्रयोगलाई अनिवार्य गर्ने र चर्पीको गुणस्तर सुधारमा ध्यान दिनुपर्ने देखिन्छ ।

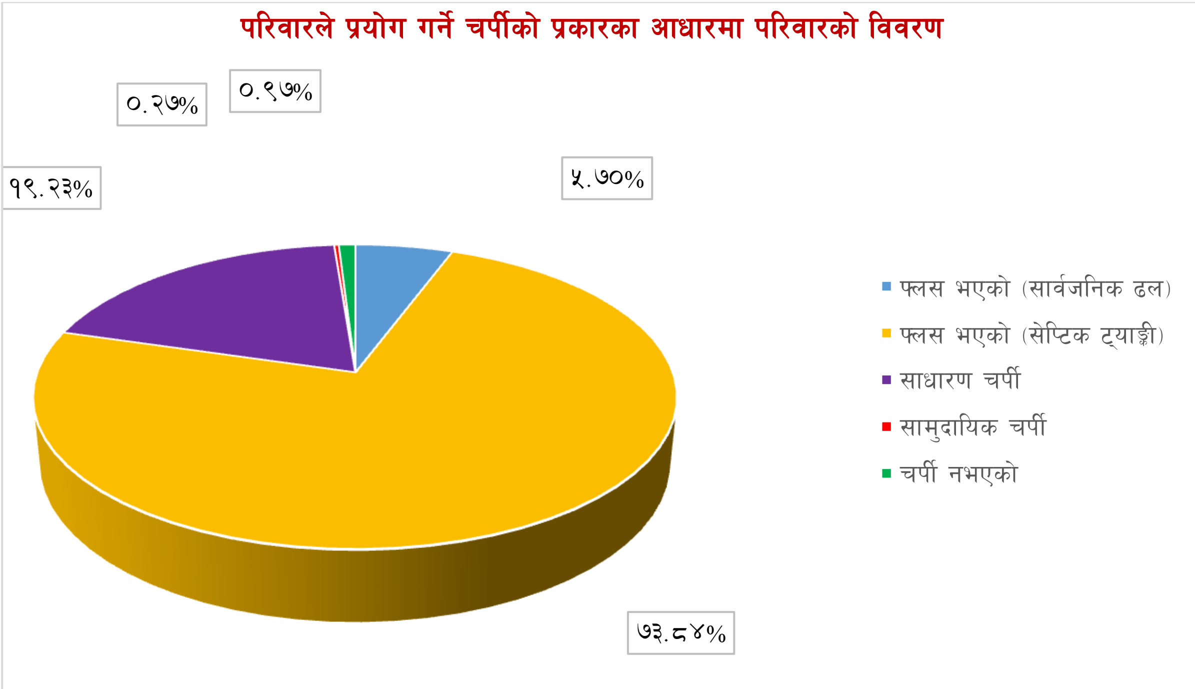

७.२.२ फोहर व्यवस्थापन प्रणाली सम्बन्धी विवरण (मुख्य बजार क्षेत्र साथै सर्वत्र)

विशेषगरी शहरी क्षेत्र र बजार केन्द्रहरूमा जनघनत्व बढी हुने भएका कारण मानव उत्सिर्जित तथा उद्योगधन्दा र कलकारखानाबाट निस्कने फोहरले बस्तीको सौन्दर्यलाई विरुप पार्नुको साथै सार्वजनिक स्वास्थ्यमा नकारात्मक प्रभाव पार्दछ । यस्तो अवस्थामा सरकार तथा समुदाय दुवैको तर्फबाट फोहर व्यवस्थापन प्रणालीलाई दीर्घकालीनरुपमा सम्बोधन गर्नुपर्दछ । फोहरले स्वास्थ्य र सौन्दर्य दुवैलाई हानी गर्दछ भन्ने हृदयंगम गर्दै फोहरको समुचित व्यवस्थापन गर्नु आवश्यक छ । कतिपय कुहिने प्रकृतिको फोहरबाट प्राङ्गारिक मल पनि बनाउन सकिन्छ ।

नगरपालिकामा रहेका कूल घरपरिवारहरू मध्ये ७,४८० अर्थात् ६२.२० प्रतिशतको घरमा नै फोहोर लिन आउने, १,९६६ अर्थात् १६.३५ ले फोहरलाई आफ्नै कम्पाउण्ड भित्र बाल्ने गरेको, ९४१ अर्थात ७.८३ प्रतिशतले फोहोर थुपार्ने ठाउँ वा क्यानमा राख्ने, ७६३ अर्थात् ६.३५ प्रतिशतले आफ्नै कम्पाउण्ड भित्र गाड्ने वा थुपार्ने, ३८५ अर्थात ३.२० प्रतिशतले नदी वा खोल्सामा फ्याल्ने गरेको पाइयो । त्यसैगरी, कम्पोष्ट मल बनाउने, सडक/सार्वजनिक स्थलमा फ्याल्ने र अन्य रहेका छन् । ग्रामीण इलाका तथा कृषि मुख्य पेशाको रुपमा रहेकोले यहाँका घरपरिवारले फोहरलाई कम्पोष्ट मलको रुपमा प्रयोग गर्नु सर्वोत्तम हुने भएकोले यो फोहर व्यवस्थापनको उत्तम उपाय रहेतापनि फोहरको प्रकृतिअनुसार प्लाष्टिकजन्य तथा अन्य नसड्ने फोहरहरू खेतीयोग्य जमिनमा पर्न जाँदा क्रमशः भू-प्रदुषण वृद्धि भई उत्पादकत्वमा ह्रास आउन सक्ने देखिन्छ । अर्कोतर्फ जलाउने, खोल्सामा फाल्ने साथै सार्वजनिक स्थलमा समेत फाल्ने कार्यहरूले प्रदुषण वृद्धिगराई जनस्वास्थ्यमा प्रत्यक्ष असर गर्दछ । तसर्थ फोहरको उचित व्यवस्थापनमा सजग बनाई नगरपालिकामा अव्यवस्थित फोहर व्यवस्थापनलाई समयमै सम्बोधन गर्नु पर्ने देखिन्छ ।

तालिका नं. १२१ : घरबाट निस्कने ठोस फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्ने स्थानको आधारमा परिवारको विवरण

वडा	घरमा नै लिन आउँछ	फोहर थुपार्ने ठाउँमा/क्यानमा	आफ्नै घर कम्पाउण्ड भित्र (बाल्ने)	आफ्नै घर कम्पाउण्ड भित्र (गाड्ने/थुपार्ने)	नदी वा खोल्सामा फाल्ने	सडक/सार्वजनिक स्थलमा फाल्ने	कम्पोष्ट मल बनाउने	अन्य	जम्मा
१	६०२	८३	३७	०	०	२	१	०	७२५
२	२९५	०	१७५	३०	३	०	३	५	५११
३	३०९	१४	९	७	५	०	०	०	३४४
४	१३३	१५	३१४	१७७	२९	१४	१२	३	६९७
५	३१५	७५	३१	५	१०२	१८	१०	०	५५६
६	५८	१५०	६४	१०	०	१	८८	०	३७१
७	३०६	२८	२	१६१	०	०	५	०	५०२
८	९५	१२२	८८	३	११	०	१३	०	३३२
९	४२५	२८	१९८	२८	९६	०	०	०	७७५
१०	५४६	६०	३८	४४	१	१	१२४	०	८१४
११	६६९	४४	४९	३१	२	१	०	०	७९६
१२	३८६	५	१०२	२६	२९	०	५५	२	६०५
१३	४७३	२१	२११	२	२२	०	३	०	७३२
१४	५००	४५	११६	१०८	५	०	१५	०	७८९

वडा	घरमा नै लिन आउँछ	फोहर थुपार्ने ठाउँमा/ क्यानमा	आफ्नै घर कम्पाउण्ड भित्र (बाल्ने)	आफ्नै घर कम्पाउण्ड भित्र (गाड्ने/ थुपार्ने)	नदी वा खोल्सामा फाल्ने	सडक/ सार्वजनिक स्थलमा फाल्ने	कम्पोष्ट मल बनाउने	अन्य	जम्मा
१५	६१४	३	७७	१९	४५	१	१५	१६	७९०
१६	७९९	१२५	१२२	८९	१६	०	०	०	११५१
१७	९५५	१२३	३३३	२३	१९	१	८१	०	१५३५
जम्मा	७४८०	९४१	१९६६	७६३	३८५	३९	४२५	२६	१२०२५
प्रतिशत	६२.२०	७.८३	१६.३५	६.३५	३.२०	०.३२	३.५३	०.२२	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

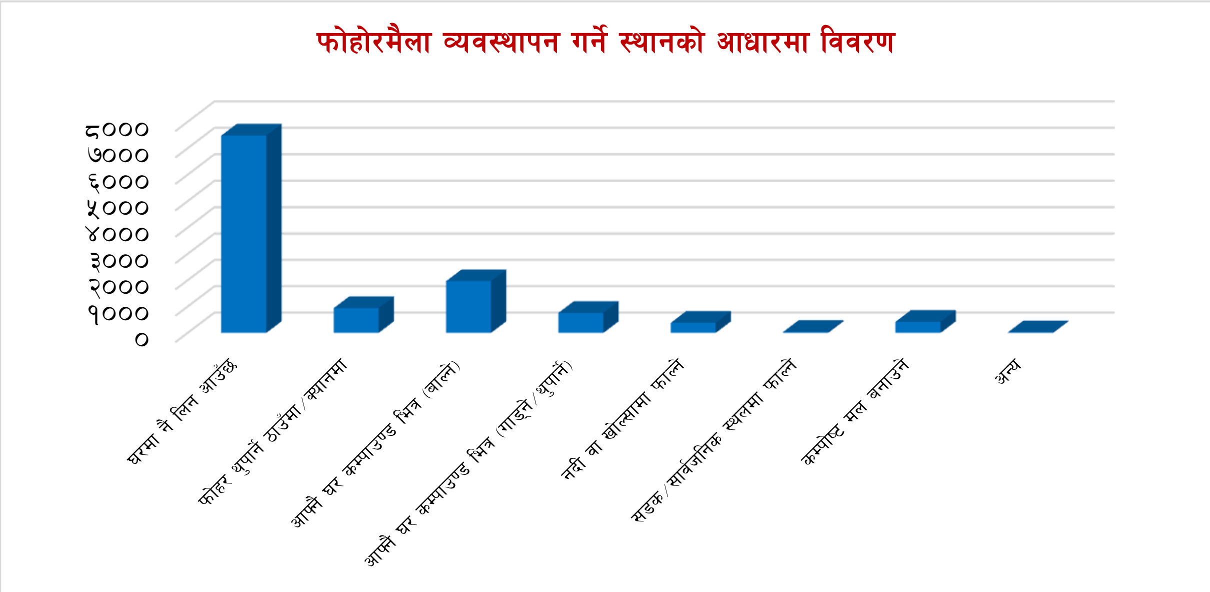

७.२.३ ढल निकास एवं, ल्याण्डफिल साइटको अवस्था

शहर बजार केन्द्र र एकीकृत बस्ती भएका ठाउँमा ढल निकासको राम्रो प्रबन्ध हुनु आवश्यक छ । ढल निकास पनि भौतिक विकासको एक महत्वपुर्ण पुर्वाधार हो । सडक निर्माणसँगै ढल निकासको व्यवस्थापन भएको खण्डमा सरकार पुर्वाधार विकासमा गरिने दोहोरो खर्चबाट बच्दछ । यसका अलावा मानव बस्तीबाट उत्सर्जित फोहरलाई मानव बस्तीभन्दा निश्चित टाढाको दुरीमा ल्याण्डफिल साईट बनाएर व्यवस्थापन गर्नुपर्दछ । फोहर रहित स्वच्छ र सफा वातावरण सभ्यताको परिचायक हो ।

७.२.४ सडक नालाहरूको अवस्था

सडकहरूको निर्माण गर्दा सडकलाई फराकिलो तथा कालोपात्रेयुक्त बनाएर मात्र पुग्दैन । हिलो, फोहर तथा भूक्षयबाट जोगाउनका लागि सडकको दुवै किनारमा सडक नालाहरूको विकास गर्नु आवश्यक हुन्छ । हाल आएर सरकारले तोकेको मापदण्डलाई अबलम्बन गरी सडक निर्माण गर्दा अनिवार्यरुपमा सडक नालाहरू बनाउनुपर्दछ ।

७.३ यातायात पूर्वाधार

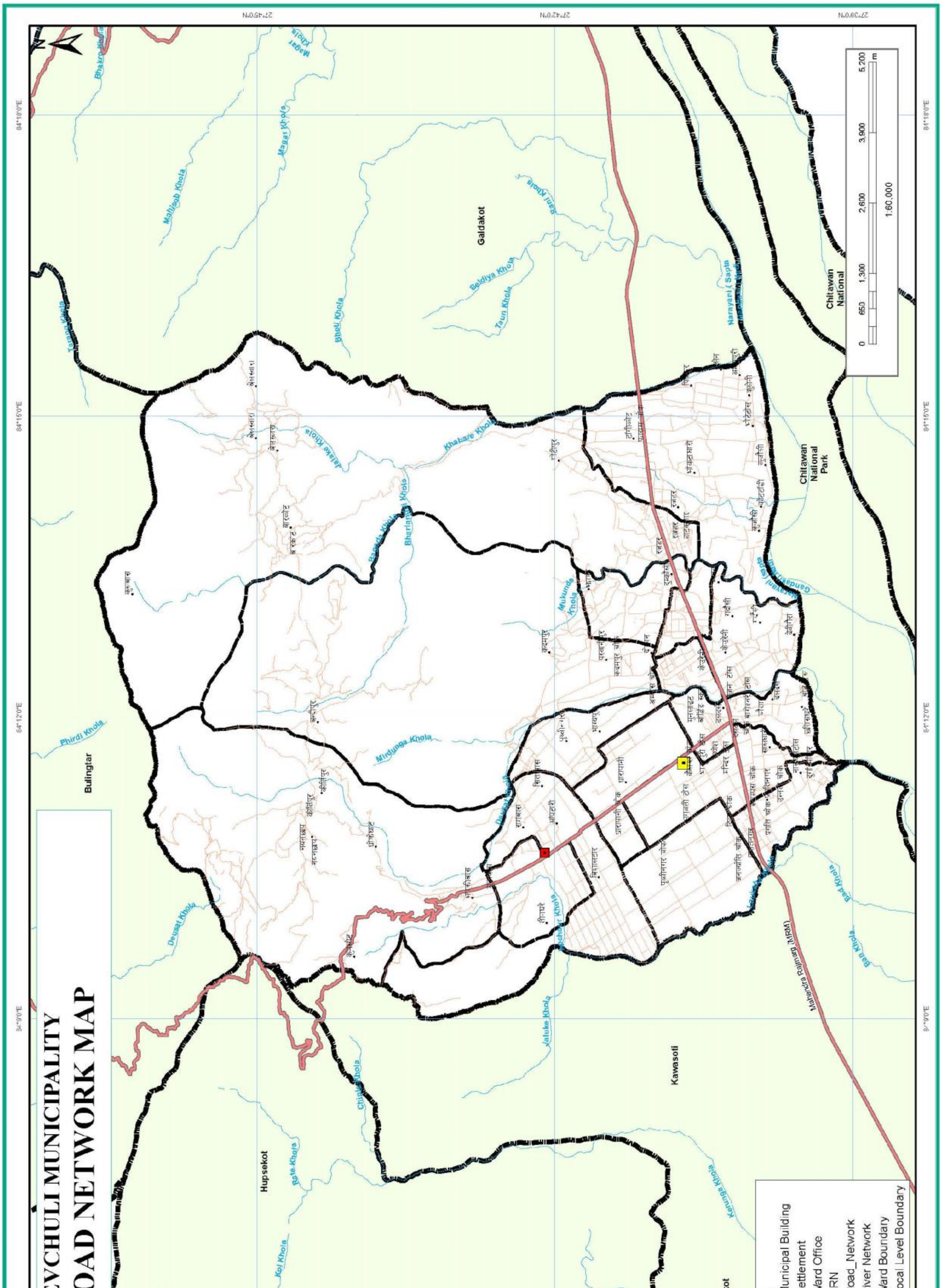

नक्सा नं. ६: नगरपालिकाको सडक सञ्जालको विवरण

७.३.१ सडक संजालको विद्यमान अवस्था

तालिका नं. १२२ : मुख्य सडकहरुको विवरण

क्र. सं.	मुख्य सडकको नाम	ठेगाना
१.	राजमार्ग देखि नारायणीसम्म, दिव्य कृषि पर्यटन मार्ग	वडा नं. १
२.	राजमार्ग देखि नारायणी सम्म,मघु मार्ग	वडा नं. १
३.	राजमार्ग देखि नारायणी सम्म, केउरानी पर्यटन मार्ग	वडा नं. १
४	राजमार्ग देखि नारायणी सम्म, गर्दुवा पर्यटन मार्ग	वडा नं. १
५	दुम्कौली देखि शान्ति गैरा	वडा नं. २
६.	दुम्कौली चोकदेखि नारायणीसम्म	वडा नं. २
७	नारायणी चोक भञ्ज्याङ	वडा नं. २
८.	नारायणी चोकदेखि नारायणी नदीसम्म	वडा नं. २
९	सिवि गेटदेखि हुलाकी मार्ग सम्म	वडा नं. २
१०	दिव्य मार्ग	वडा नं. ३
११	दिव्य गणेश मार्ग	वडा नं. ३
१२	परानपुर टोल वा वस्ती सडक	वडा नं. ४
१३	कुसमिनीदेखि नवसृजना चोक ठूलो भन्ज्याङ हुँदै शान्तिडाँडा	वडा नं.४
१४	कुसमिनी खोलादेखि अमरचोक हुँदै शान्ति गैरा	वडा नं. ४
१५	दलदले धवाडी मोटर बाटो	वडा नं. ६
१६	मुण्डे किर्तिपुर बन्दिपुर मार्ग	वडा नं. ६
१७	मुण्डे पुर्व मार्ग	वडा नं. ६
१८	मुण्डे पश्चिम मार्ग, नयाँछाप मार्ग, चुहार मार्ग	वडा नं. ६
१९	दलदले धवाडी मोटर बाटो	वडा नं. ८
२०	फुलबारी मार्ग	वडा नं. ८
२१	प्रगति मार्ग	वडा नं. ८
२२	भू.पु. सैनिक मार्ग	वडा नं. ८
२३	तिनकन्या माई मार्ग, दर्शन मार्ग, महाराजा मार्ग	वडा नं. ८
२४	दलदले धारापानी मार्ग	वडा नं. ९
२५	कुमसोत हुँदै प्रदेशजाने	वडा नं. ९
२६	नौ मोड लोकाह खोला कावासोती सदरमुकाम जाने बाटो	वडा नं. ९
२७	मिलन मार्ग, धवलागिरी मार्ग, पृथ्वीनगर पूर्व पश्चिम मार्ग, जनज्योती मार्ग	वडा नं. १०
२८	लक्ष्मीपुर-कुनाघाट-गैडी-सितावास	वडा नं. १२
२९	कुनाघाट-दिव्यनगर-मुक्तिक्षेत्र-जनवस्ती	वडा नं. १२
३०	गैडी-जनवस्ती	वडा नं. १२
३१	गैडी-मुक्तिक्षेत्र-बेलचौपारी	वडा नं. १२
३२	दलदले-दवाडी, विपिमार्ग/दलदले लक्ष्मिपुर सडक	वडा नं. १३

क्र. सं.	मुख्य सडकको नाम	ठेगाना
३३	दलदले-मुण्डे-धोवादी सडक	वडा नं. १४
३४	जनज्योती मार्ग, प्रगति मार्ग, बाल्मिकी चक्रपथ	वडा नं. १४
३५	जनज्योती चोक - गंगापथ	वडा नं. १५
३६	धवलागिरी चोक - पशुपति शिवालय	वडा नं. १५
३७	गौरीशंकर - पोखेल चोक	वडा नं. १५
३८	क्याम्पस चोक - दिव्यज्योति चोक	वडा नं. १५
३९	संयुक्त चोक - त्रिनेत्र चोक	वडा नं. १५
४०	नयाँबजार सडक, हाटबजार सडक, प्रगति सडक, रजहर टोल सडक, देवचुली सडक, बागीकोट सडक, १४ नं. सडक	वडा नं. १६
४१	कदमपुर - बन्दिपुर सडक	वडा नं. ५
४२	कदमपुर - नयाँगाउँ हुँदै निलपोखरी	वडा नं. ५
४३	सेन्टर पल्ट मार्ग	वडा नं. ७
४४	रामबास-थप रिंगरोड	वडा नं. ७
४५	वडा कार्यालयदेखि गैडी मार्ग	वडा नं. ७
४६	भिमसेन मार्ग	वडा नं. ७
४७	कैलाश चोकदेखि देव प्रगतिटोल सम्म (दलदले मुण्डे सडक रुटमा)	वडा नं. ११
४८	धारापानी, कुनाघाट पृथ्वीनगर सडक	वडा नं. ११

श्रोत: नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

कुनै पनि स्थानको भौतिक विकासको निम्ति सम्भवत प्रारम्भिक शर्त सडकको विकास हो । सम्पुर्ण सुविधा सम्पन्न सडक यातायातको विकाससँगै समग्र विकासको ढोका खुल्दछ । स्थानीय तहको हकमा वडा केन्द्रहरूलाई नगरपालिका केन्द्रसँग जोड्नु तथा नगरपालिका केन्द्रलाई जिल्ला सडक हुँदै राष्ट्रिय राजमार्ग प्रणालीमा जोड्नु आवश्यक हुन्छ । गाउँबस्तीहरूमा कृषि सडकहरूको विकास र स्तरोन्नति मार्फत कृषि उत्पादनहरूको बजारीकरण गरी जनताको आर्थिक अवस्थालाई मजबुत बनाउन सकिन्छ । सुविधा सम्पन्न सडक सञ्जाल मार्फत उद्योग तथा पर्यटन क्षेत्रको विकास गरी आर्थिक क्रान्ति संभव छ । यसको अलावा धार्मिक क्षेत्रहरूमा सडक सञ्जालमार्फत पहुँच पुऱ्याएर आन्तिरक तथा बाह्य पर्यटकहरू आकर्षित गर्न सकिन्छ ।

राष्ट्रिय राजमार्ग प्रणाली, रणनैतिक सडक, जिल्ला सडक तथा स्थानीय सडक भौतिक तथा सार्वजनिक पूर्वाधार को आधार स्तम्भ हो । नगरपालिकाका सडकहरू कच्ची भएको हुँदा बर्षायाममा सडक सञ्जालमा अवरोध आउँछ ।

२०५० को नक्सांकन कार्य गर्ने समय सम्म नेपालका पहाडी क्षेत्रमा सडकको अवस्था निकै कमजोर थियो । तर २०४६ को राजनैतिक परिवर्तन पछि स्थानीय निकायलाई राष्ट्रिय कोषबाट रकम बिनियोजन गर्ने परिपाटी भए अनुसार ग्रामीणक्षेत्रमा पनि सडक बिस्तारको कार्यले गति लिन थाल्यो । तत्पश्चात सडक सञ्जालको बिस्तारमा ग्रामीण क्षेत्रले पनि फड्को मारेको छ । तर दुर्गम पहाडी भूभागका कारण कतिपय त्यस्ता स्थलगत संरचनाको नक्सांकन कार्य हुन नसकेको र तथ्यगत सूचनाको अभावमा ती क्षेत्रहरूमा के कति सडक सञ्जालको बिस्तार भएको छ भन्न एकिन तथ्याङ्क उपलब्ध छैन । प्रस्तुत तालिकामा सडक सुविधा पहुँचको प्रकारको आधारमा वडागत विवरण उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. १२३ : सडक सुविधा पहुचको प्रकारको आधारमा वडागत घरपरिवारको विवरण

वडा	घरसम्म पुग्ने बाटोको अवस्था						जम्मा
	पक्की/कालोपत्रे	ग्राभेल सडक	धुले सडक (कच्ची)	गोरेटो बाटो जोडिएको	अन्य	उल्लेख नभएको	
१	२२०	३१८	१३७	४१	८	१	७२५
२	२८३	१२५	९४	६	२	१	५११
३	२९३	२५	१०	१६	०	०	३४४
४	१०५	३५५	२१६	१८	३	०	६९७
५	२३०	११८	१७०	३७	१	०	५५६
६	७४	६९	१७९	४८	१	०	३७१
७	२७६	२६	१२२	७६	१	१	५०२
८	२४५	३८	४३	५	१	०	३३२
९	१७१	५७४	१४	१५	१	०	७७५
१०	४९५	२०५	९१	१३	१०	०	८१४
११	५२७	१२४	७४	७१	०	०	७९६
१२	२७०	१२९	१६१	३६	८	१	६०५
१३	३३५	३८०	१७	०	०	०	७३२
१४	२६४	३७६	१०३	४४	२	०	७८९
१५	३५३	२४४	१८२	८	३	०	७९०
१६	७२५	१६२	१०४	१५५	५	०	११५१
१७	५७३	५०९	३८८	५२	१३	०	१५३५
जम्मा	५४३९	३७७७	२१०५	६४१	५९	४	१२०२५
प्रतिशत	४५.२३	३१.४१	१७.५१	५.३३	०.४९	०.०३	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नगरपालिकामा रहेका १२,०२५ घरपरिवारहरूमध्ये पक्की/कालोपत्र सडको पहुँच भएको घरपरिवारहरूको संख्या ५,४३९ अर्थात ४५.२३ प्रतिशत, ग्राभेल सडकको पहुँच भएको घरपरिवार संख्या ३,७७७ अर्थात ३१.४१ प्रतिशत, कच्ची सडकको पहुँच भएको २,१०५ अर्थात १७.५१ प्रतिशत, गोरेटोबाटो भएको ६४१ अर्थात् ५.३३ प्रतिशत र अन्य ५९ र उल्लेख नभएको ४ घरपरिवार रहेका छन् । तथ्याङ्कलाई हेर्दा ७६.६१ प्रतिशत घरपरिवारमा सहज प्रकारको सडक पहुँच भएको देखिन्छ । अन्य वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

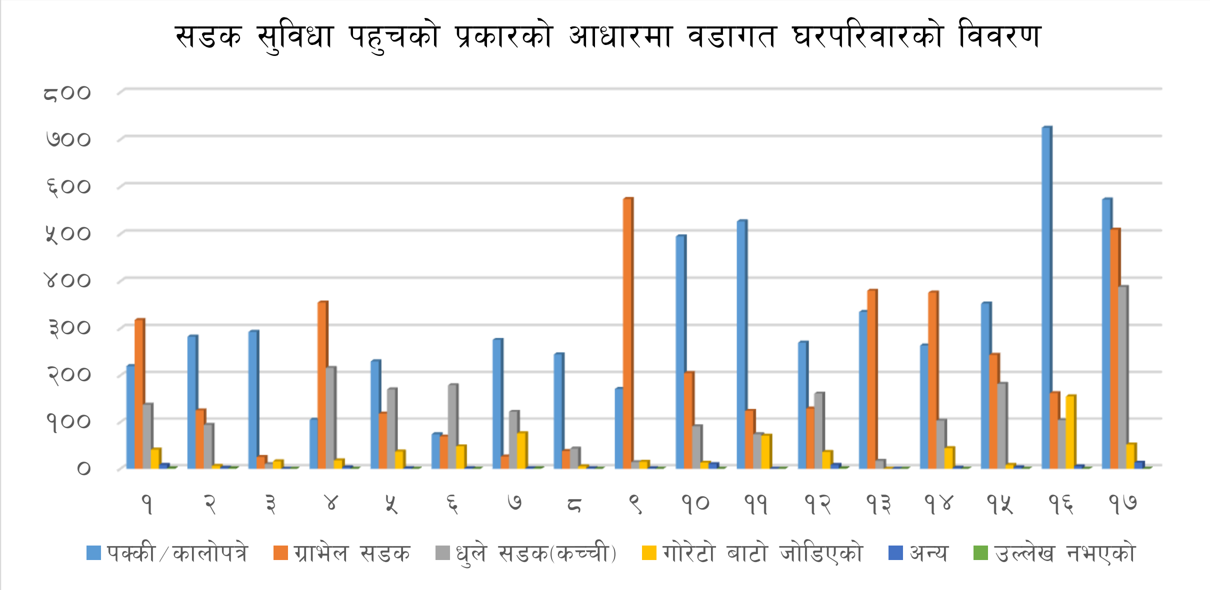

बौलाहा खोला पुल

७.३.२ सवारीका प्रकारहरू

हाल आएर नेपालका शहरी क्षेत्र र बजार केन्द्रहरूमा सडक यातायात अन्तर्गत लामो दुरीमा बस, मिनिबस तथा हायस, माईक्रो बस सञ्चालनमा आएका पाइन्छन् भने छोटो दुरीमा माईक्रोबस, टेम्पो, अटो रिक्सा, ट्याक्सी, कार, बिजुलीबाट चल्ने सफारी, रिक्सा, साईकल र मोटरसाईकलहरू देखिन्छन् । यी सवारी साधनहरू मध्ये कतिपय निजी र कतिपय सार्वजनिक हुन्छन् ।

कुनै पनि क्षेत्रको आर्थिक सामाजिक विकासलाई गतिशिल बनाउन सार्वजनिक वस्तु तथा सेवा प्रवाहलाई सरल र सहज बनाउन कृषि तथा गैर कृषि क्षेत्रको विकास गर्न यातायात एउटा महत्वपूर्ण पुर्वाधारको रुपमा रहेको हुन्छ। यस नगरपालिकामा मुख्यतया ट्रेक्टर, जिप, कार, अटो बस, ट्याक्सी, मोटरसाइकलहरूको उपयोग गरिएको देखिन्छ। नगरपालिकाका सबै वडाहरूमा बाह्रै महिना सुचारु हुने गरी सडकमार्गहरूको स्तर उन्नति गर्नुपर्ने देखिन्छ। साथै सडक यातायताको लागि यस नगरपालिकामा आवश्यक विभिन्न पूर्वाधारहरू जस्तै सवारी साधन पार्किङ स्थल, बस स्टप, यात्रु प्रतिक्षालय, सडक बत्ती, सडक सङ्केत चिह्न, बसको अन्तिम बिसौनी सम्बन्धी सेवा सुविधाहरू व्यवस्थित रुपमा विकास गर्नु पर्ने देखिन्छ।

७.३.३ प्रमुख सार्वजनिक यातायातका रुटहरू तथा बसपार्क सम्बन्धी विवरण

विभिन्न स्थान र भौगोलिक क्षेत्रमा बस्ने जनताहरूको बीचमा आपसी सम्पर्क स्थापनाका लागि सार्वजनिक यातायातलाई सहज, प्रभावकारी, सुलभ र नियमित तुल्याउन रुटहरूको विकास जरुरी हुन्छ । विभिन्न रुटहरूमा यातायात सेवा सञ्चालनमा आएको खण्डमा यसले विभिन्न समुदाय र क्षेत्रलाई एकआपसमा जोडेर जनताको बीचमा एकताको भावना स्थापित गर्दछ।

बिजुली, पानी, यात्रु प्रतिक्षालय, शौचालय, पब्लिक मोबाइल चार्जिङ स्टेशन लगायतका सुविधाहरू भएका बसपार्कको निर्माण गरी जनताको अवागमलाई सहज बनाउन सकिन्छ। विकसित मुलुकहरूको अभ्यास हेर्दा बसपार्कहरूमा हेल्प डेस्क लगायत शान्तिसुरक्षाको उचित प्रबन्ध मिलाएको पाईन्छ। सुविधा सम्पन्न र सुरक्षित बसपार्कहरू निर्माण भएको खण्डमा यातायात सेवाको गुणस्तर वृद्धि हुन्छ। बसपार्कमा बनाइने संरचनाहरू अपाङ्गमैत्री हुनुपर्दछ। नगरपालिकामा रहेको प्रमुख यातायात रुट तथा बसपार्क सम्बन्धी विवरण तालिकमा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. १२४ : देवचुली नगरपालिकाका मुख्य यातायात रुट सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	बसपार्क तथा मुख्य यातायात रुट	ठेगाना
१.	केउरानीबाट नारायणघाट, बुटवल	वडा नं. १
२.	केउरानी बसपार्क	वडा नं. १
३.	दिव्यपुरी बसपार्क	वडा नं. १
४	शान्तिगैरा दुम्कौली भञ्ज्याङ, हमालचोक	वडा नं. ४
५	मिलनचोकदेखि केउरेनी	वडा नं. ४
६.	दलदले धवाडी मोटर बाटो	वडा नं. ६
७	मुण्डे किर्तिपुर मार्ग, मुण्डे पूर्व पश्चिम मार्ग	वडा नं ६
८.	रामबास देखि दलदले	म्याजीक वडा नं. ७
९	वडा कार्यालय देखि नगर पालिका	म्याजीक वडा नं. ७
१०	दलदले द्यौवादी मोटरबाटो	वडा नं. ८
११	फुलबारी मार्ग, प्रगति मार्ग,भू.पू सैनिक मार्ग	वडा नं. ८
१२	अटोबाट सुविधा भएको	वडा नं. १०, १४, १५
१३	दलदले धवाडी रुटमा (कैलाश चोकदेखि देव प्रगति टोलसम्म)	वडा नं. ११
१४	दलदले-लक्ष्मीपुर-कुनाघाट-गैंडी	वडा नं. १२

क्र.सं.	बसपार्क तथा मुख्य यातायात रुट	ठेगाना
१५	दलदलेबाट नारायणघाट, कावासोती, डण्डा पूर्वपश्चिम राजमार्गका प्राय सबै स्थान	वडा नं. १३
१६	दलदले - दवाडी, दलदले - किर्तिपुर, दलदले-डेढगाउँ	वडा नं. १३
१७	रजहर - बाह्रकोल (हिउँदमा मात्र)	वडा नं. १६
१८	फारम चोक	वडा नं. १७

श्रोत: नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

७.३.४ नगरपालिकाका वडा केन्द्रदेखि नगरपालिकाको केन्द्र पुग्न लाग्ने अनुमानित समय

सडक यातायातको विस्तार तथा सडकहरूको स्तरोन्नति गरी वडा केन्द्रहरूलाई नगरपालिका केन्द्रसम्म जोड्नु आवश्यक छ । वडा केन्द्र र नगरपालिका केन्द्रको बीचमा कनेक्टिभिटि स्थापित गर्न झोलुङ्गे पुलहरूले पनि भूमिका खेल्दछन् । सडक सञ्जालको विकास भएमात्र उद्योग, बन्द व्यापारको विकासका साथै कृषिको आधुनिकीकरण र कृषि उत्पादनको बजारीकरण संम्भव छ । ग्रामीण इलाकाका सडकहरू वर्षायामको बेलामा हिलाम्य हुने भएका कारण ती सडकलाई **"फेयर वेदर सडक"** का रुपबाट **"अल वेदर"** सडककोरुपमा स्तरोन्नति गरी वडा केन्द्रहरूलाई नगरपालिका केन्द्रसँग जोडेर जिल्ला सडक हुँदै राष्ट्रिय राजमार्ग प्रणालीमा जोड्नु पर्ने हुन्छ ।

नगरपालिकाका वडा केन्द्र देखि नगरपालिकाको केन्द्र र टाढाको बस्ती देखि वडा केन्द्रसम्मको दुरीले नगरपालिकासँग जनताको पहुँच लाई निर्धारण गर्दछ । त्यसैले नगरपालिका केन्द्र र वडा केन्द्र बीचको दुरी सबै वडा तथा टाढाको बस्तीहरू सापेक्ष हुनु जरुरी हुन्छ । स्थानीय संरचनामा जनताले आफ्नो वडा केन्द्र तथा नगरपालिका केन्द्रबाट आवस्यक सेवा सजिलै ग्रहण गर्न सक्ने किसिमको हुनु पर्छ । जनताले सार्वजनिक सेवा ग्रहण गर्न वडा कार्यालय तथा नगरपालिका कार्यालयको दुरी सेवाग्राहीको सहज पहुँचमा आधारित हुनुपर्दछ । जसले गर्दा जनताले सेवा सुविधा प्राप्त गर्न कठिनाइ हुँदैन । त्यसको लागि सबै स्थानका जनताहरूलाई मध्यनजर गर्दै वडा कार्यालय तथा नगरपालिका केन्द्र निर्धारण गर्नु उचित हुन्छ । यसर्थ टाढाको बस्तीबाट वडा केन्द्र कति दुरीमा पर्छ भन्ने कुरा महत्वपुर्ण हुन्छ । नगरपालिका वडा केन्द्र देखि नगरपालिकाको केन्द्र र टाढाको बस्ती देखि वडा केन्द्रसम्मको दुरीको विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

७.३.५ टाढाको वस्तीबाट नगरपालिका केन्द्रसम्म पुग्न लाग्ने अनुमानित समय

नेपालले अभ्यास गरेको संघीय प्रणाली अन्तर्गत स्थानीय तह निर्माणको मर्म भनेकै दुरदराजका गाउँवस्तीमा बस्ने जनताको घरआँगनसम्म विकास निर्माण पुऱ्याउनु हो । त्यसकारण स्थानीय सरकारले सडक यातायातको विकास र विस्तार गर्दा टाढाको बस्तीबाट समेत नगरपालिका तथा नगरपालिका केन्द्रसम्म सकेसम्म छिटो पुग्न सकिने कुरोलाई मध्यनजर गर्नुपर्दछ ।

तालिका नं. १२५ : टाढाको वस्तीबाट वडा केन्द्रमा पुग्न लाग्ने अनुमानित समयको विवरण

क्र.सं.	वस्तीको नाम	वडा नं.	वडा केन्द्र पुग्न लाग्ने अनुमानित समय	
			पैदल	गाडीमा
१.	गर्दुवा	वडा नं. १	१५ मि.	४ मि.
२.	कोटेटोला	वडा नं. १	१५ मि.	४ मि.

क.सं.	वस्तीको नाम	वडा नं.	वडा केन्द्र पुग्न लाग्ने अनुमानित समय	
			पैदल	गाडीमा
३.	केउरानी	वडा नं. १	१० मि.	३ मि.
४	दुम्कौली पूर्व टोला	वडा नं. २	२० मि.	५ मि.
५	गणेश टोल	वडा नं. ३	३० मि.	१० मि.
६.	आम्वास, घुमाउरो टोल	वडा नं. ३	२५ मि.	१० मि.
७	केउरेनी	वडा नं. ३	१० मि.	४ मि.
८.	शान्तिडाँडा टोल वस्ती	वडा नं. ४	१ घ.	१५ मि.
९	शान्तिगैरा	वडा नं. ४	१ घ.	१५ मि.
१०	नवसृजना टोल बस्ती	वडा नं. ४	४५ मि.	१५ मि.
११	परानपुर टोल वस्ती	वडानं. ४	३० मि.	१० मि.
१२	ढवाहा, बन्दिपुर	वडा नं. ५	४ घ.	२.५ घ.
१३	तिनघरे	वडा नं. ५	३ घ.	
१४	किर्तिपुर टोल	वडा नं. ६	१.३० घ.	२५ मि.
१५	कुमसोत टोल	वडा नं. ६	१.३० घ.	२५ मि.
१६	मुण्डे	वडा नं. ६	२० मि.	५ मि.
१७	मुतुङ्ग	वडा नं. ६	१ घ.	२० मि.
१८	युनिक टोल/भिमसेन टोल	वडा नं. ७	२० मि.	
१९	बामरी फुल टोल	वडा नं. ८	३० मि.	१५ मि.
२०	पिठाकोटे चोक	वडा नं. ८	४० मि.	२० मि.
२१	प्रगति टोल	वडा नं ८	३५ मि.	३५ मि.
२२	मुढावास सिरान	वडा नं. ८	३० मि.	१० मि.
२३	हिडेर हाल रहेको वडा कार्यालय	वडा नं. ९	४५ मि.	१५ मि.
२४	पृथ्वी टोल	वडा नं. १०	१ घ.	१० मि.
२५	प्रकृति टोल	वडा नं. १०	१ घ.	१० मि.
२६	धवलागिरी	वडा नं. १०	४० मि.	१० मि.
२७	जनवस्ती	वडा नं. १२	४५ मि.	१० मि.
२८	बेलचौपाडी	वडा नं. १२	४५ मि.	१० मि.
२९	बोटेगाउँ	वडा नं. १३	३० मि.	१० मि.
३०	कुमारवर्ती	वडा नं. १३	३० मि.	१० मि.
३१	सिद्धि विनायक टोल	वडा नं. १४	३० मि.	१० मि.
३२	जनकल्याण टोल, मिलन टोल	वडा नं. १४	३० मि.	१० मि.
३३	गंगामार्ग, शुवर्ण मार्ग	वडा नं. १५	४५ मि.	१५ मि.
३४	उन्नती चोक, संगम चोक	वडा नं. १५	३० मि.	१० मि.
३५	बाह्रकोल, बेलस्वारा, कोलडाँडा	वडा नं. १६	४ घ.	१.३० घ.
३६	आँपचौर	वडा नं. १६	३० मि.	१० मि.
३७	चारघरे	वडा नं. १७	१.५ घ.	

श्रोत: नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

७.३.६ वैकल्पिक यातायात सेवा

सडकमा चल्ने सवारी साधनका बाहेक अन्य किसिमका सवारी साधनहरूको विकासले मानव जीवनलाई सहज, सुविधासम्पन्न र द्रुत बनाएको पाईन्छ । नेपाल जस्तो भुपरिवेष्ठित मुलुकका लागि समुद्रले छुएका वा घेरिएका देशहरूमा जस्तो ठुला पानी जहाजहरूको सम्भावना नभएपनि सानो आकारका पानीजहाजको संभावना प्रवल छ । यसका साथै हवाईजहाज, हेलिकप्टरहरूले पनि अवागमनलाई सहज बनाएको पाईन्छ । हिमाली तथा पहाडी भू-भागको बहुमुल्य रहेको हाम्रो देशमा रोप वे र केवुलकारले पनि वैकल्पिक सवारी साधनकोरुपमा महत्वपुर्ण योगदान पुऱ्याउन सक्ने देखिन्छ ।

७.४ विद्युत तथा उर्जा

केही सिमित दुर्गम क्षेत्रका विपन्न घरहरूमा विद्युतिकरण नभएतापनि त्यसको सङ्ख्या नगन्य रहेकाले विद्युतिकरणमा ठूलो लगानी गर्नुपर्ने अवस्था छैन । तथापि प्रसारण लाइनको सुदृढीकरणका लागि भने प्रसस्त काम गर्नुपर्ने देखिन्छ। विद्युत प्रशारण लाईन सुधारमा सर्वप्रथम काठका पोलहरू पक्की वा फलामका पोलहरूले विस्थापन गर्नुपर्ने देखिन्छ भने Low Voltage हुने स्थानहरूमा ट्रान्सफर्मर जडान गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

विद्युत सेवा बाहेक वैकल्पिक र नविकरणीय उर्जा प्रबर्द्धनका लागि ठोस कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ। पशुपालन हुने क्षेत्रमा गोबरग्याँस निर्माणमा प्रोत्साहन र अनुदान दिने र अन्य दुर्गम तथा सुगम दुवै क्षेत्रमा सौर्य उर्जा जडान गर्न सके त्यसबाट उर्जाको नियमित आपुर्ति हुनुको साथै थप विकासका क्रियाकलापहरूलाई उर्जाको सदुपयोग मार्फत गति दिन सकिन्छ। सौर्य उर्जाबाट लिफ्ट सिँचाइ खानेपानी आयोजना सञ्चालन गर्न ग्राहस्थ उपभोगका निम्ति प्रयोग गरी बढी भएको उर्जालाई राष्ट्रिय प्रशारण लाइनमा विक्रि समेत गर्न सकिन्छ ।

सामान्तया एउटा सामान्य परिवारले दैनिक २ किलो वाट विद्युत खपत गर्दछ। त्यसमा पनि यो उपभोगको मात्रा ग्रामीण भेगहरूमा त्यो भन्दा न्युन हुन्छ। १७.६ वर्ग फिटको सोलार pannel ले २५० वाट विद्युत उत्पादन गर्दछ। दिनभर करिब ६.८ घण्टा सुर्यको किरणबाट 250 watt × 6.8 hours गर्दा १.७ किलोवाट विद्युत निस्कन्छ। १.७K.W × ३० दिन गर्दा महिनामा ५१ कि.वा.विद्युत उत्पादन हुन सक्दछ ।

यसको अर्थ ६०० वर्ग फिट ओगट्ने घरबाट

$$५१ \text{ कि.वा. } \times \frac{६००}{१७.६} = १७३८\text{कि.वा.}$$

यसको अर्थ ६०० वर्गफिट ओगट्ने घरमा सौर्यउर्जा जडान गर्दा सो घरलाई पुग्ने उर्जा उत्पादन गर्न सकिन्छ। यद्यपि ग्रामीण घरहरू सौर्य उर्जा उत्पादन मैत्री बनाउनुपर्ने हुन्छ। अर्कोतर्फ पानीका सदाबहार स्रोतहरू भएको र जलाशयमा आधारित विद्युतको समेत संभावना अध्ययन गरी लघु विद्युत योजनाहरू सञ्चालन गर्न सकिन्छ। यसरी उत्पादित विद्युत बढी भएको खण्डमा राष्ट्रिय प्रशारण लाइनमा बेच्न सकिन्छ। हालसम्म समेत काठदाउरालाई खाना पकाउने मुख्य इन्धनकोरूपमा प्रयोग गर्ने घरपरिवार धेरै भएकाले काठदाउरा विस्थापन गर्न विद्युत तथा सौर्य उर्जाले सहयोग पुऱ्याउन सक्दछ। यसबाट वातावरण संरक्षणमा समेत टेवा पुग्दछ। तसर्थ नगरपालिकाका विभिन्न वडामा विद्युत प्रशारण लाईनको मर्मत संभार

तथा सुधार, ट्रान्सफर्मर जडान, वैकल्पिक तथा नविकरणीय उर्जा प्रबर्द्धनका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

७.४.१ खाना पकाउन प्रयोग हुने इन्धनको आधारमा घरपरिवारको विवरण

नेपालको पहाडी तथा हिमाली क्षेत्रमा अहिलेपनि ठुलो संख्यामा जनताहरूले खाना पकाउने इन्धनको रुपमा काठदाउराको प्रयोग गर्दछन् भने तराई क्षेत्रमा गुइँठाको प्रयोग व्यापकरुपमा भईरहेको छ ।

तालिका नं. १२६ : खाना पकाउन प्रयोग गरिने इन्धनको विवरण

वडा	काठ दाउरा	एलपी ग्यास	मट्टितेल	बिजुली	गोबर ग्यास	गोबर र गुइठा	अन्य	जम्मा
१	९९	६०६	१	१	१८	०	०	७२५
२	५३	४४२	०	२	१२	१	१	५११
३	२	३३७	०	०	५	०	०	३४४
४	२६९	४२१	०	१	६	०	०	६९७
५	१९२	३५१	०	०	१३	०	०	५५६
६	२८५	८६	०	०	०	०	०	३७१
७	२८३	२१९	०	०	०	०	०	५०२
८	११५	२०८	०	१	८	०	०	३३२
९	२०५	५६५	०	०	५	०	०	७७५
१०	७६	७०७	०	०	३०	१	०	८१४
११	८१	६९३	०	०	२०	२	०	७९६
१२	१९७	४०८	०	०	०	०	०	६०५
१३	३०	६७९	०	३	१९	१	०	७३२
१४	३२	७४८	०	०	९	०	०	७८९
१५	८९	६६३	०	०	३८	०	०	७९०
१६	३२३	८२०	०	४	४	०	०	११५१
१७	४७८	१०१०	४	१	४२	०	०	१५३५
जम्मा	२८०९	८९६३	५	१३	२२९	५	१	१२०२५
प्रतिशत	२३.३६	७४.५४	०.०४	०.११	१.९०	०.०४	०.०१	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नगरपालिकाको कूल घरपरिवारहरूमध्ये ८,९६३ अर्थात ७४.५४ प्रतिशतले एल.पी ग्याँस, २,८०९ अर्थात २३.३६ प्रतिशतले काठदाउराको प्रयोग गर्दछन् भने विजुली, गोवरग्याँस र अरु प्रयोग गर्ने जनसंख्या नगन्य रहेको पाइयो । स्थानीयहरूले अधिकांश एल.पी ग्याँसको प्रयोग गरिएको पाइयो । ग्रामीण भेगहरूमा वैकल्पिक उर्जाको उत्तम उपायको रुपमा गोबर ग्याँसको प्रयोगलाई प्रोत्साहन गर्ने र आय आर्जनका

कार्यक्रमहरूमा केन्द्रित गरी नगरपालिकावासीलाई काठ दाउराको विकल्पतर्फ लैजानुपर्ने देखिन्छ । वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

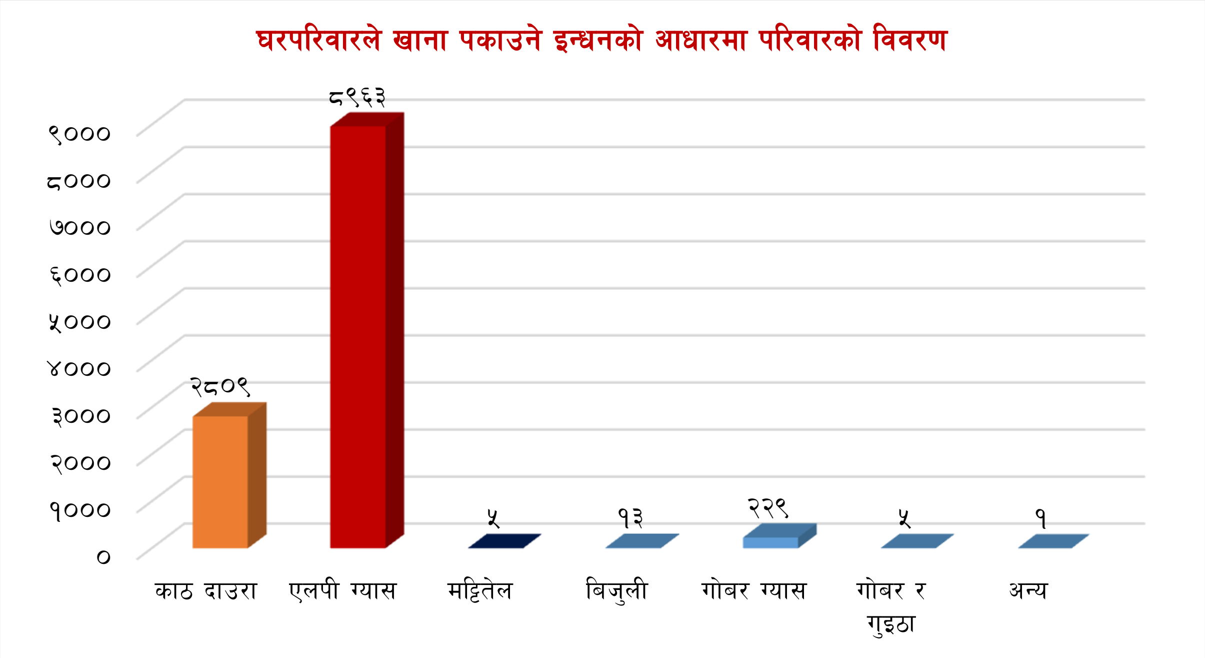

दिगो विकासको अवधारणाअनुसार पर्यावरणिय सन्तुलन बनाइ राख्न मानिसको उपभोग शैलीमा परिवर्तन गर्नु अपरिहार्य छ । उदाहरणका लागि नेपालले आधारवर्ष २०१५ मा ७४.७ % रहेको इन्धनको प्राथमिक श्रोतको रुपमा काठ, दाउरा, गुइँठा आदि प्रयोग गर्ने जनसमुदाय सन् २०३० सम्म ३०% मा झार्ने (SDG–7) तथा पकाउने प्रयोजनार्थ LPG प्रयोगलाई १८% (२०१५) बाट ३३% मा पुऱ्याउने लक्ष्य राखेको छ । यसै राष्ट्रिय लक्ष्यलाई आत्मसाथ गर्दै यस नगरपालिकाका नीति तथा कार्यक्रमहरूलाई त्यसतर्फ उन्मुख बनाउनु आवश्यक छ ।

७.४.२ बत्ती बाल्न प्रयोग हुने इन्धनको आधारमा घरपरिवारको विवरण

यस नगरपालिकाका सबै वडाहरूमा विद्युत मर्मत संभार, महसूल असुली तथा विद्युतीकरण योजनाको कार्यान्वयन नेपाल विद्युत प्राधिकरणले गर्दै आएको छ । घरधुरी सर्वेक्षण २०७६ को नजिता अनुसार दैनिक बत्ती बाल्न प्रयोग गरिने इन्धनमा विद्युत प्रमुख स्रोतको रुपमा रहेको देखिन्छ ।

तालिका नं. १२७ : बत्ती बाल्न प्रयोग हुने इन्धनको आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा	बिजुली	सोलार	मटितेल	गोबर ग्यास	अन्य	जम्मा
१	७१७	३	०	२	३	७२५
२	४८५	१	५	१	१९	५११
३	३४२	०	१	१	०	३४४
४	६८५	३	८	०	१	६९७
५	४५५	१००	१	०	०	५५६
६	१९६	१७३	२	०	०	३७१
७	४९७	२	३	०	०	५०२

वडा	बिजुली	सोलार	मटितेल	गोबर ग्यास	अन्य	जम्मा
८	३२९	१	०	२	०	३३२
९	७६८	१	१	५	०	७७५
१०	८१४	०	०	०	०	८१४
११	७९३	१	२	०	०	७९६
१२	६०५	०	०	०	०	६०५
१३	७३१	१	०	०	०	७३२
१४	७८७	१	०	१	०	७८९
१५	७७३	२	३	५	७	७९०
१६	९५३	१९२	६	०	०	११५१
१७	१५११	७	१६	१	०	१५३५
जम्मा	११४४१	४८८	४८	१८	३०	१२०२५
प्रतिशत	९५.१४	४.०६	०.४०	०.१५	०.२५	१००.००
राष्ट्रिय तथ्यांक	६७.२६	७.४४	१८.२८	०.९८	६.०९	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नगरपालिकामा घरपरिवारहरूले दैनिक बत्ती बाल्न प्रयोग गर्ने इन्धनको स्रोत विश्लेषण गर्दा नगरपालिकाका कूल घरपरिवारहरूमध्ये ११,४४१ अर्थात ९५.१४ प्रतिशतले विद्युत, ४८८ अर्थात ४.०६ प्रतिशतले सोलार, ४८ अर्थात ०.४० प्रतिशतले मट्टितेल र बाँकीले अन्य इन्धनको स्रोत प्रयोग गर्ने न्युन पाइयो । यस तथ्याङ्कलाई हेर्दा ग्रामीण विद्युतिकरणमा व्यापक विकास भई नगरपालिकामा विद्युतको पहुँच लगभग सतप्रतिशत भएको देखिन्छ भने विद्युत सेवाको पहुँच नपुगेको परिवारहरू नगन्य रहेको देखिन्छ भने सेवा नपुगेका क्षेत्रहरूमा त्यसको विस्तार हुनु जरूरी छ । वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

७.४.३ बैकल्पिक उर्जाका श्रोतहरूको विवरण

पेट्रोलियम पदार्थमाथिको निर्भरतालाई घटाउँदै नवीकरणीय वैकल्पिक उर्जाको प्रयोगमा व्यापकता ल्याउन सकेको खण्डमा पर्यावरणीय सन्तुलनलाई कायम राख्न मद्धत पुग्दछ । डिजेल, पेट्रोल, मट्टितेल जस्ता पदार्थको उत्पादन नेपालमा नहुने भएका कारण वर्षेनी अरबौं रुपैंया हामीले पेट्रोलियम पदार्थको आयातमा खर्चिनु परेको छ । तेस्रो विश्वको एक भूपरिवेष्ठित विकासोन्मुख देश नेपालका लागि यो वैदेशिक व्यापार घाटाको एक प्रमुख कारण हो । हामीले आयात प्रतिस्थापन र निर्यात प्रवर्धनको नीतिलाई व्यवहारिक तरिकाले उतार्न नसकिरहेको परिप्रेच्क्ष्यमा वायू उर्जा, सौर्य उर्जा, विद्युत उर्जा तथा बायो ग्याँसको विकास मार्फत उर्जाको श्रोतमा हामी आत्मनिर्भर बन्न सक्छौं । त्यसैले नेपालको हकमा स्थानीय सरकार, प्रादेशिक सरकार र संघीय सरकारले नवीकरणीय वैकल्पिक उर्जाको विकासमा आवश्यक नीति निर्माण गरी काम गर्नु पर्दछ ।

७.५ रेडियो, टेलिभिजन, पत्रपत्रिका, इन्टरनेट, टेलिफोन, मोबाइल, हुलाक तथा कुरियर सेवा सम्बन्धी तथ्याङ्क विवरण

एक्काईसौं शताब्दप्को भूमण्डलीकृत समाज सूचना र सञ्चारको युगमा छ । सूचना र सञ्चारको क्षेत्रमा आएको क्रान्तिलाई नेपालको शहरी क्षेत्रले लगभग आत्मसाथ गरिसकेको भएपनि ग्रामीण क्षेत्रमा टेलिभिजन, पत्रपत्रिका, ईन्टरनेट, टेलिफोन, मोबाइल र कुरियर सेवा विस्तार हुन बाँकी छ । सञ्चार र प्रविधिका यी माध्यमहरूलको पूर्णरुपले विकास गरी ग्रामीण जनतालाई सूचना र सञ्चारको दुनियाँमा प्रवेश गराउनु चुनौतिपूर्ण रहेको छ । नेपालको संविधानले जनताको सूचनाको हकलाई मौलिक हककोरुमा परिभाषित गरेको छ ।

७.५.१ परिवारमा भएको साधन तथा सुविधाको विवरण

तालिका नं. १२८ : परिवारमा भएको साधन तथा सुविधाको विवरण

साधन तथा सुविधा	वडा																	जम्मा
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	
रेडियो	१८२	३०१	१५३	२८३	२४८	१५९	१६३	२९१	३८२	३२९	३४४	४३५	४०६	२०४	४७१	३३५	३७१	५०५७
टेलिभिजन	५६३	३८७	२९१	४४६	३५०	१००	३६५	२०८	४८६	६१७	५९६	४५६	५३६	६२९	६७५	८४७	११३५	८६८७
केबल टीभी/डिस	५४५	३६०	२५३	३३९	२४६	८०	३०१	१९०	३८३	६०१	५२३	४१४	५०५	५८२	६४७	७८४	१००९	७७६२
कम्प्युटर /ल्यापटप	११२	१०७	८२	६२	५८	११	६०	३२	६७	२०८	१४७	१०२	१८७	१६७	२५२	२८०	२७९	२२१३
ईन्टरनेट सुविधा	४३९	३८२	१९२	३६३	३२७	१९६	२६१	१६५	४३०	४२३	३८२	५०७	६५४	३२०	५५६	६०१	६५६	६८५४
ल्याण्डलाइन फोन	२३	२८	२३	१०	०	०	२	०	१२	४१	३१	२	४२	४५	७१	८९	४६	४६५
मोबाइल फोन	७०९	४७४	३३७	६७१	५४६	३४५	४८९	३३१	७४४	७९७	७८६	५९७	७२६	७७१	७७१	१०९२	१३५८	११५४४
मोटरसाईकल /स्कुटर	२००	१५७	१४२	१५६	१३३	४९	११९	९७	२१०	२९५	३०९	१९५	२९८	२६७	२७९	३७३	४४७	३७२६
कार/ जीप/ भ्यान निजी प्रयोगका लागि	९	१४	८	८	३	१	०	३	१२	२२	२२	१३	३६	१९	१९	३९	२७	२५५
अन्य ढुवानी साधन (बस, ट्रक, कार, जीप ...)	२५	६	६	८	५	७	७	२	९	१५	१४	११	३९	१९	२५	१९	३३	२५०
ट्याक्टर	१५	१०	७	७	१२	२	३	११	११	१५	१९	१०	११	१०	१३	१६	२७	१९९
पावर टिलर/ पम्पसेट	३	४	१	४	६	०	१	१	२	६	२	१	१०	३	८	४	३६	९२
साइकल/ रिक्सा	५७६	२९१	१७९	४९३	३४६	२४	४०	५०	४०४	६५४	३५८	२४५	४१८	५४४	५२९	४६९	९०९	६५२९
फ्रिज	४२७	२९१	२४२	२२९	१४२	४०	११९	९२	२६७	४८४	४४३	३०६	४३२	५३१	५०५	६३६	६५७	५८४३
एयर कन्डिसन/कुलर	१५	६४	२	७	१०३	१	१	०	१७	१४	१८	१४४	४८	२७	२०	४३	२५	५४९
वासिङ मेसिन	१७	३१	९	७	०	०	०	३	६	३३	३८	१८	७०	४४	५०	५८	६०	४४४
हिटर/ गिजर/ सोलार	९४	५१	४३	२७	४५	५६	४३	१	३०	५५	४८	८०	१४३	५४	१०७	९१	८८	१०५६

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नगरपालिकामा साधन तथा सुविधाको उपलब्धताको तथ्याङ्क हेर्दा नगरमा रहेका कूल घरपरिवारहरूमध्ये सबैभन्दा बढी उच्च मोबाइल फोन प्रयोगकर्ताको संख्या ११,५४४ रहेको छ । दोस्रोमा टेलिभिजन भएको परिवार संख्या ८,६८७, केबल टीभी/डिस हुने परिवार संख्या ७,७,६२ रहेको देखिन्छ भने इन्टरनेट सुविधा ६,८५४ रहेको देखिन्छ । त्यसैगरी रेडियो हुने परिवार संख्या ५,०५७ रहेको छ । तथ्याङ्कलाई हेर्दा संचार क्षेत्रको मोबाइल फोन प्रयोगकर्ताहरू झण्डै पूर्णरुपमा भएको अवस्था छ । मोबाइल प्रयोगकर्ताले सबैखाले संचारका सुविधा जस्तै श्रव्य, दृष्य, सुचना, गीत, खबर आदान प्रदान लगायतका धेरै काम गर्न सहज हुने भएकोले टेलिभिजन, रेडियो प्रयोगकर्ताको संख्या पछिल्लो समयमा इन्टरनेट तथा मोबाइल फोनको प्रयोग बढ्दै जाँदा न्यून हुँदै गएको देखिन्छ। अर्कोतर्फ कार/जीप, एर कन्डिसनर, हिटर वा ग्याँस गिजरजस्ता उच्च सुविधाका सामाग्रीहरूको संख्या झन कम देखिन्छ । यद्यपि ग्रामीण इलाकाहरूमा समेत क्रमशः आधुनिक सुख सुविधाका सामग्रीहरूको प्रयोगकर्ताहरू बढ्नाले उपभोक्तावादी संस्कृतिको विकास भइरहेको देखिन्छ । वडागत रुपमा विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

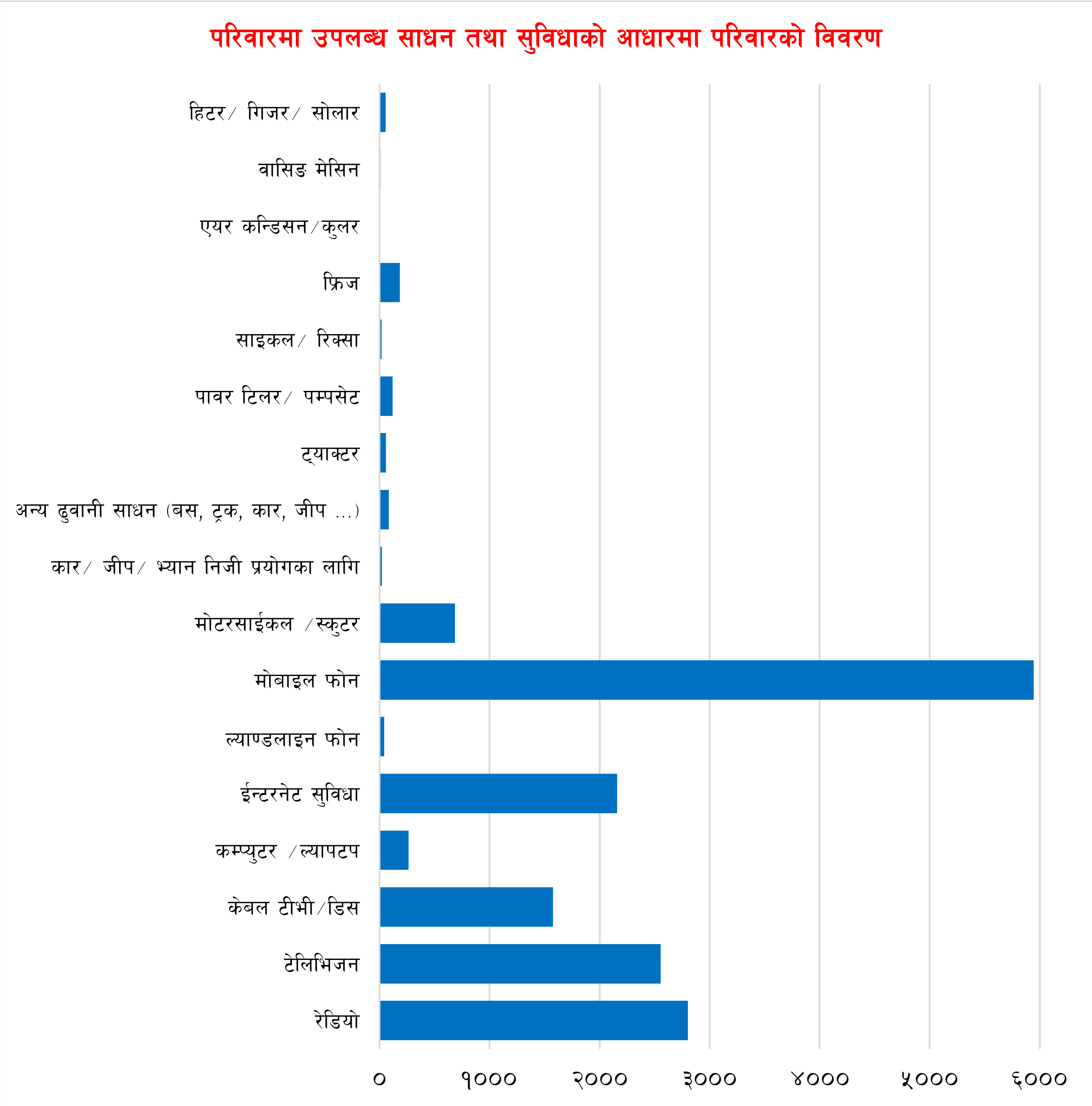

तालिका नं. १२९ : देवचुली नगरपालिकाका सञ्चारका विवरणहरु

क्र.सं.	सञ्चार	ठेगाना
१.	इलाका हुलाक कार्यालय	
क.	अतिरिक्त हुलाक कार्यालय	
ख.	अतिरिक्त हुलाक कार्यालय	
ग.	अतिरिक्त हुलाक कार्यालय	
घ.	अतिरिक्त हुलाक कार्यालय	
२.	टिकट विक्रि, चिठीपत्र आदान प्रदान आदि	
३.	कालिका नेटवर्क	वडा नं. १७
४.	अतिरिक्त हुलाक	वडा नं. १७

श्रोत: नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

७.६ आवास तथा सार्वजनिक भवनहरू

७.६.१ परिवारले प्रयोग गरेको घरको स्वामित्वको आधारमा घरपरिवारको विवरण

तालिका नं. १३० : परिवारले प्रयोग गरेको घरको स्वामित्वको आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा	निजी	भाडामा	संस्थागत	अन्य	जम्मा
१	६५३	७१	०	१	७२५
२	३९२	११३	१	५	५११
३	३१५	२३	१	५	३४४
४	६५६	३५	०	६	६९७
५	४८९	३५	१	३१	५५६
६	३५७	११	०	३	३७१
७	४७३	२६	१	२	५०२
८	३०२	१८	१	११	३३२
९	६९९	५७	०	१९	७७५
१०	६५५	१५३	०	६	८१४
११	६८७	१०७	०	२	७९६
१२	५५२	४३	०	१०	६०५
१३	५३३	१८७	५	७	७३२
१४	६२५	१५८	०	६	७८९
१५	७०८	८१	०	१	७९०
१६	१००४	१२९	७	११	११५१
१७	१४१५	१०६	३	११	१५३५
जम्मा	१०५१५	१३५३	२०	१३७	१२०२५
प्रतिशत	८७.४४	११.२५	०.१७	१.१४	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

यस नगरपालिकामा रहेका कूल १२,०२५ घरपरिवारहरूमध्ये अधिकांश ८७.४४ प्रतिशत अर्थात १०,५१५ परिवारको आफ्नै स्वामित्वमा रहेको घर, ११.२५ प्रतिशत अर्थात १,३५३ घरपरिवार भाडामा बस्ने गरेको, ०.१७ प्रतिशत अर्थात २० घरहरू संस्थागत हिसाबले प्रयोग गरेको र अन्यमा १.१४ प्रतिशत अर्थात १३७ घरपरिवारहरू रहेको पाइयो । व्यवसायीक, भाडाको प्रयोजन र संस्थागत हिसाबले प्रयोग भएका घरहरूको संख्या नगन्य हुनुले नगरपालिका पूर्ण रुपमा शहरी परिवेशको अवस्थामा पुगिनसकेको रहेको स्पष्ट हुन्छ । वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

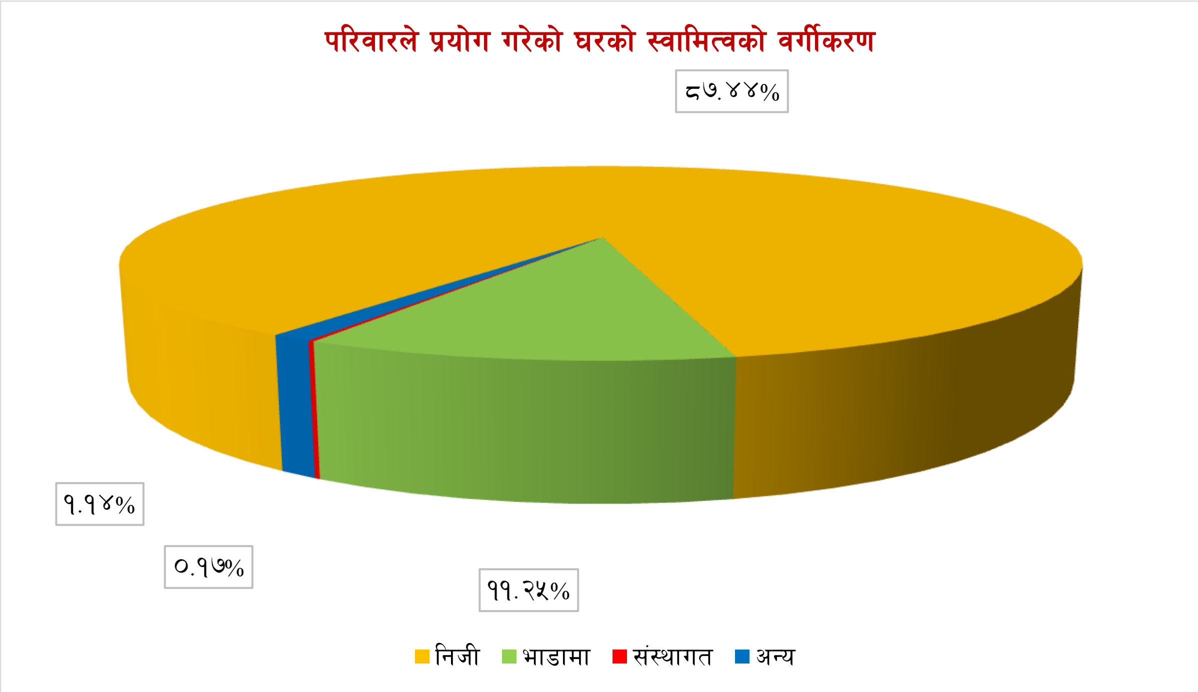

७.६.२ परिवारले प्रयोग गरेको घर भएको जग्गाको स्वामित्व विवरण

तालिका नं. १३१ : परिवारले प्रयोग गरेको घर भएको जग्गाको स्वामित्व विवरण

वडा	निजी	गुठी	सार्वजनिक/सुकुम्बासी/ऐलानी	अन्य	जम्मा
१	६५०	१	७३	१	७२५
२	४३१	०	८०	०	५११
३	३३७	०	०	७	३४४
४	११५	०	५७५	७	६९७
५	४४१	०	१११	४	५५६
६	३३०	०	३०	११	३७१
७	४८१	०	०	२१	५०२
८	३२६	०	०	६	३३२
९	७२६	०	१	४८	७७५
१०	७२६	०	०	८८	८१४
११	७६९	०	०	२७	७९६
१२	५५८	०	३७	१०	६०५

वडा	निजी	गुठी	सार्वजनिक/सुकुम्बासी/ऐलानी	अन्य	जम्मा
१३	५८१	१	१०५	४५	७३२
१४	७८५	१	१	२	७८९
१५	७७४	३	१	१२	७९०
१६	१०७९	१८	४७	७	११५१
१७	१२७३	१	२४७	१४	१५३५
जम्मा	१०३८२	२५	१३०८	३१०	१२०२५
प्रतिशत	८६.३४	०.२१	१०.८८	२.५८	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

यस नगरपालिका स्थित १२,०२५ घरपरिवारहरूमध्ये १०,३८२ अर्थात ९६.३४ प्रतिशत घरपरिवारहरूले प्रयोग गरेको घर भएको जग्गाको स्वामित्व निजी भएको देखिन्छ । १,३०८ अर्थात १०.८८ प्रतिशत घरपरिवारहरू सार्वजनिक/सुकुम्बासी/ऐलानी रहेको र २५ अर्थात ०.२१ प्रतिशत घरपरिवारहरूले गुठीको जग्गामा घर बनाएको र अन्यमा अर्थात स्पष्ट नखुलेको घरपरिवार ३१० रहेको पाइयो । देशमा लोकतान्त्रिक शासन व्यवस्था लागू भई आवास जस्तो आधारभूत मानवीय आवश्यकतालाई संविधानले धारा ३७ मा मौलिक हकको रुपमा प्रत्याभूत गरेपनि यस नगरपालिकामा सकुम्बासीको संख्यासमेत रहेकोले आवास विहिन सुकुम्बासीहरूलाई सस्तो, सुलभ र सुरक्षित आवासका एकीकृत कार्यक्रम सञ्चालन गरी व्यवस्थापन गर्नु पर्ने देखिन्छ । ९६.३४ प्रतिशतको आफ्नै स्वामित्वमा रहेको जमिनमा घर हुनु राम्रो भएतापनि आवासको स्तरबारे स्पष्ट नभएकोले सबैलाई सुरक्षित आश्रयस्थल हुनु राज्यको दायित्व रहेकोले स्थानीय सरकारको रुपमा रहेको नगरपालिकाले यसतर्फ दिर्घकालिन योजना निर्माण गर्नुपर्ने देखिन्छ । वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

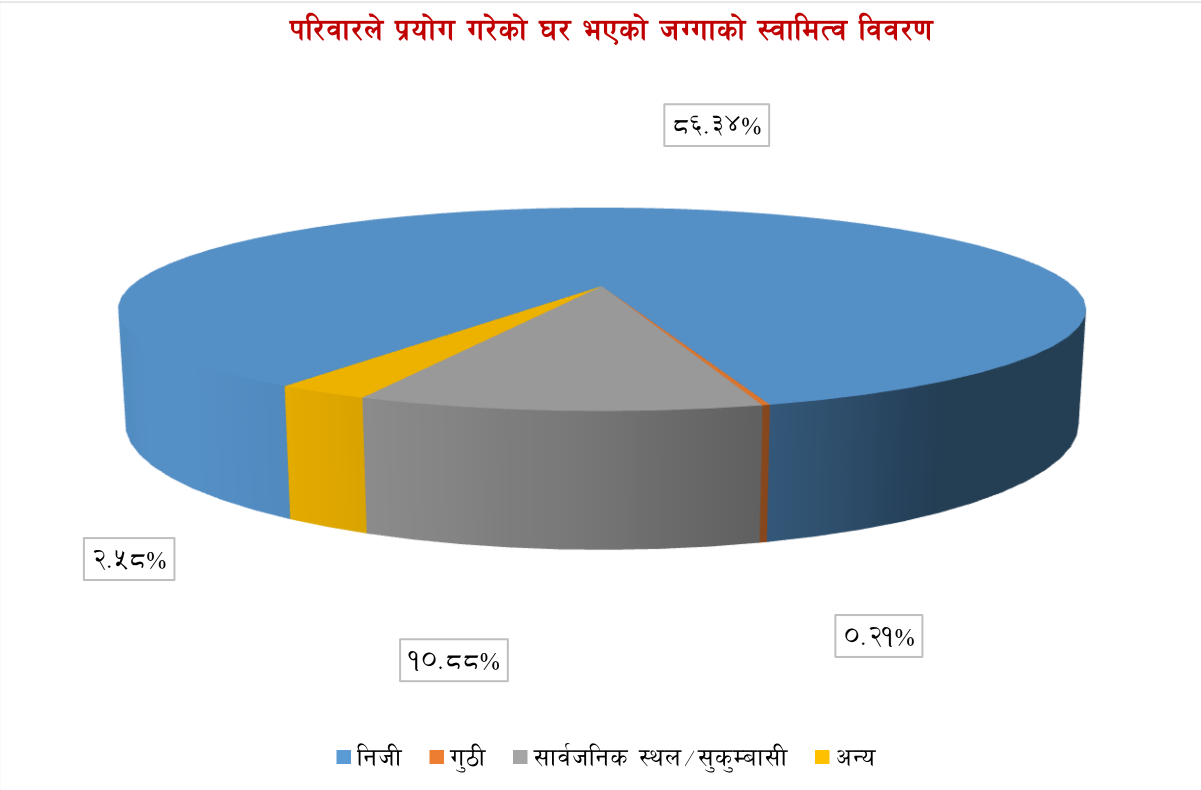

७.६.३ कच्ची, पक्की, अर्धपक्की घरको प्रकारको आधारमा घरधुरीको विवरण

भूकम्पीय दृष्टिकोणले संवेदनशील रहेको नेपालमा घरहरू निर्माण गर्दा भूकम्प प्रतिरोधी बनाउनु आवश्यक छ। यसको अलावा घरहरू जाडो, गर्मी, तुषारो र हिमपातबाट जनतालाई जोगाउने किसिमको हुनुपर्दछ। अति विपन्न परिवारका लागि एकीकृत बस्ती निर्माण गरी सरकारले उनीहरूको आवास सुरक्षाको अधिकार सुनिश्चित गरेको खण्डमा राज्यको लोककल्याणकारी भूमिका पुष्टि हुन्छ।

तालिका नं. १३२ : घरको किसिमको आधारमा घरपरिवार विवरण

वडा	पक्की	अर्धपक्की	कच्ची	टहरा/झुप्रो/छाप्रो	अन्य	जम्मा
१	३६०	२९१	६७	७	०	७२५
२	३५४	१२२	३४	१	०	५११
३	१७१	११३	५९	१	०	३४४
४	४००	१७४	११३	१०	०	६९७
५	१३७	२३७	१७८	४	०	५५६
६	११६	७३	१७७	५	०	३७१
७	११२	२३०	१३०	२९	१	५०२
८	८७	१६३	८१	१	०	३३२
९	४८२	१३९	१३०	९	१५	७७५
१०	६८३	१११	१७	०	३	८१४
११	३५१	३२१	१२०	०	४	७९६
१२	३५१	१८५	६७	२	०	६०५
१३	५४२	१५६	३०	४	०	७३२
१४	५९७	१५६	३६	०	०	७८९
१५	४९०	२१२	८७	१	०	७९०
१६	७४६	२३१	१६१	१३	०	११५१
१७	८६२	३४४	२८९	३९	१	१५३५
जम्मा	६८४१	३२५८	१७७६	१२६	२४	१२०२५
प्रतिशत	५६.८९	२७.०९	१४.७७	१.०५	०.२०	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

यस नगरपालिकाका कूल १२,०२५ मध्ये सबैभन्दा बढी ६,८४१ अर्थात ५६.८९ प्रतिशत घरहरू पक्की, ३,२५८ अर्थात २७.०९ प्रतिशत घरपरिवारहरू अर्धपक्की, १,७७६ अर्थात १४.७७ प्रतिशत कच्ची, १२६ अर्थात १.०५ प्रतिशत टहरा/झुप्रो/छाप्रो र २४ घरपरिवार अर्थात् ०.२० प्रतिशत घरपरिवारहरू अन्य प्रकारको घरमा बस्ने गरेको पाइयो। नगरपालिकामा १४.७७ प्रतिशत घरहरू कच्ची हुनुले भूकम्पीय जोखिमको हिसाबले अत्यन्त जोखिमपूर्ण अवस्थामा रहेको स्पष्ट हुन्छ। केही घरहरू कच्ची रहनु आर्थिक विपन्नताको सूचकसमेत रहेकोले सुरक्षित आवासका दीर्घकालीन योजना निर्माण गर्नु अनिवार्य देखिन्छ। अर्कोतर्फ १.०५ प्रतिशत घरहरू विपन्न अवस्थामा निम्न गुणस्तरीय जीवन निर्वाह गरी झुप्रो/छाप्रो/टहरामा बस्ने गरेको देखिन्छ। ५६.८९ प्रतिशत घरहरू पक्की अवस्थामा रहेपनि भूकम्पिय जोखिमको संवेदनशीलता भएकोले ती घरहरू भू-कम्प प्रतिरोधी समेत हुनुपर्दछ। राष्ट्रिय भवन संहिता अनुरुप सम्पूर्ण घरलाई मापदण्ड भित्र ल्याउनु नगरपालिकाको जिम्मेवारी हो। भूकम्पको क्षतिको तुलनामा घरहरू मापदण्ड भित्र ल्याउन लाग्ने लागत अतुलनिय रुपम कम पर्दछ। तसर्थ सावधानी अपनाउनु बुद्धिमानी हुन्छ। वडागत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

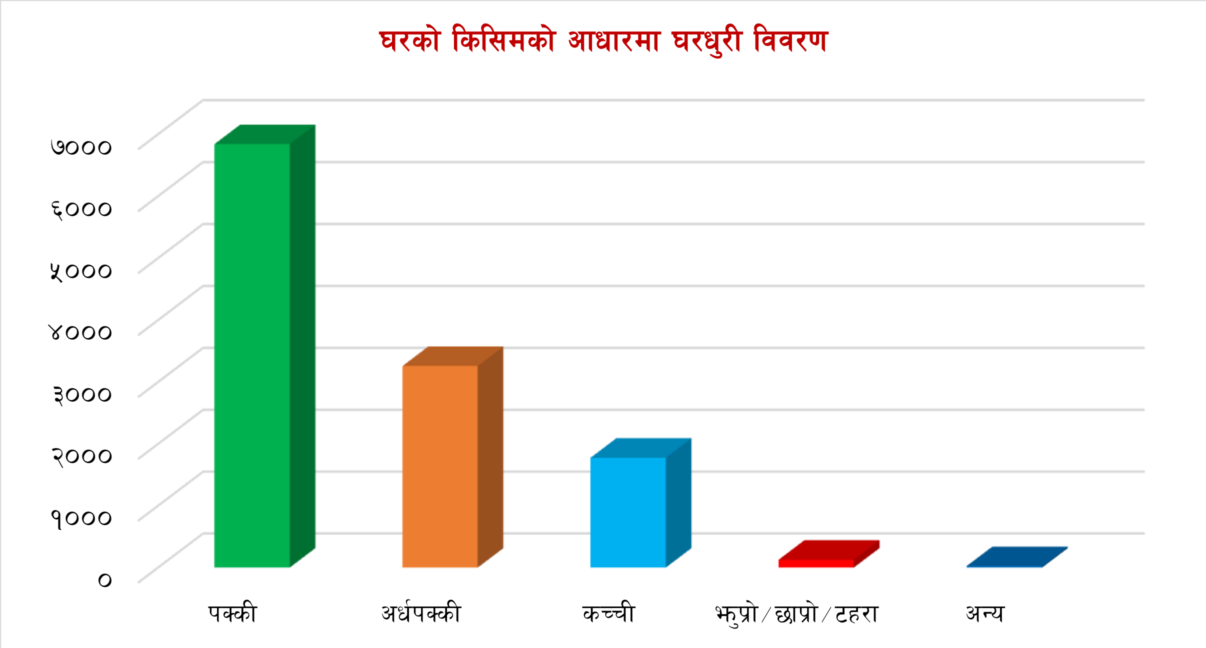

७.६.४ परिवारले प्रयोग गरेको घर बनेको समय अवधीको आधारमा घरपरिवारको विवरण

तालिका नं. १३३ : परिवारले प्रयोग गरेको घर बनेको समय अवधीको आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा	०-४ वर्ष	५- ९ वर्ष	१०- १४ वर्ष	१५- २५ वर्ष	२६- ५० वर्ष	५१- ७५ वर्ष	जम्मा
१	२२३	१८०	१०६	१६७	४९	०	७२५
२	१४८	९१	१४०	९७	३३	२	५११
३	१०७	९२	४८	७८	१९	०	३४४
४	२२५	१८४	८७	१५६	४३	२	६९७
५	१७६	१३५	७०	१३८	३७	०	५५६
६	१५९	५७	३२	९७	२६	०	३७१
७	१५८	८७	४९	१५०	५७	१	५०२
८	१३१	६५	३७	५०	४९	०	३३२
९	२६६	१८४	१०३	१५५	६६	१	७७५
१०	२९४	१८४	१०१	१७७	५५	३	८१४
११	२६७	१९४	११६	१७५	४३	१	७९६
१२	१९४	१३६	८१	१४२	५२	०	६०५
१३	२५६	२०८	१००	१३५	३३	०	७३२
१४	२९९	२२०	९७	१४८	२५	०	७८९
१५	२१३	१९४	१५२	१७३	५८	०	७९०
१६	२४५	२४७	१७१	३७९	१०७	२	११५१
१७	४१५	३८६	२२२	४१३	९८	१	१५३५
जम्मा	३७७६	२८४४	१७१२	२८३०	८५०	१३	१२०२५
प्रतिशत	३१.४०	२३.६५	१४.२४	२३.५३	७.०७	०.११	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नगरपालिकामा निर्माण भएका घरहरू बनेको समयअवधि हेर्दा ३,७७६ अर्थात ३१.४० प्रतिशत घरहरू पछिल्लो चार वर्षको अन्तरालमा, २,८४४ अर्थात २३.६५ प्रतिशत घरहरू ५ देखि ९ वर्ष अगाडि, १,७१२ अर्थात १४.२४ प्रतिशत १० देखि १४ वर्ष अगाडि, २,८३० अर्थात २३.५३ प्रतिशत घरहरू १५ देखि २५ वर्ष अगाडि, ८५० घर अर्थात ७.०७ प्रतिशत घर २६ देखि ५० वर्ष अगाडि र १३ घर ५१ देखि ७५ वर्ष अगाडि निर्माण भएको देखिन्छ। यस तथ्याङ्कलाई हेर्दा ०-४ वर्ष अगाडि वर्षको अन्तरालमा बनेका घरहरू धेरै रहेको देखिन्छ। त्यसपछि क्रमश पछिल्लो ४ वर्ष निर्माण भएको घरहरू बढी रहनुले यो ४ वर्षको अन्तरालमा वस्ती विस्तारको क्रम अत्यधिक बढी भएको देखिन्छ । साथै पछिल्लो समय वस्ती विस्तार हुनुको कारण जनसंख्या वृद्धि, बसाइसराँइ र नगरपालिकामा मानवीय सुविधा जस्तै शिक्षा, स्वास्थ्य, खेतीयोग्य जमिन, सडक वृद्धि भएको देखिन्छ। वडागत पूर्ण विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

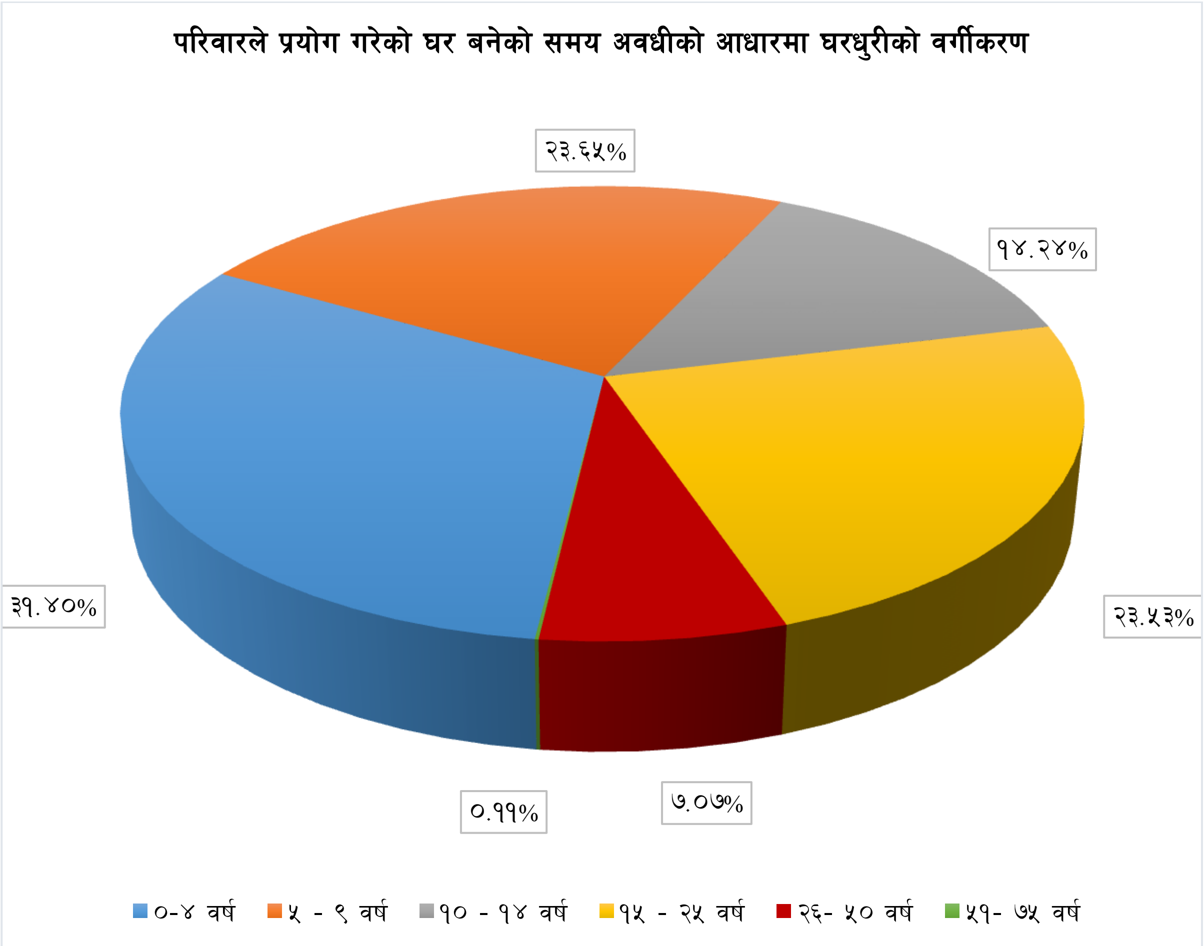

७.६.५ परिवार बसोबास गर्ने घरको तल्लाको आधारमा परिवारको विवरण

यस नगरपालिकाका कूल १२,०२५ घरपरिवारमध्ये ८,५०० अर्थात ७०.६९ प्रतिशत घरपरिवार बसोवास गर्ने घरहरू १ तल्ले, ३,०७७ अर्थात २५.५९ प्रतिशत दुई तल्ले, ३८४ अर्थात ३.१९ प्रतिशत ३ तल्ले, ६४ अर्थात ०.५३ प्रतिशत घर परिवार ४ वा ४ तल्लाभन्दा बढीको घरमा बसेको पाइयो । कूल घर परिवारहरूको ७०.६९ घरहरू एक तल्ले र अन्य घरहरू कच्ची साथै दुई तल्ला भन्दा बढी तल्ला भएका घरहरू कम भएकोले अधिकांश घरहरू व्यक्तिगत निर्वाहको लागि निर्माण भएका र शहरी क्षेत्रको विकास र विस्तार भई धेरै तल्लाहरू भएका घरहरूको संख्या बढी हुने अवस्था नरहेको देखियो ।

तालिका नं. १३४ : परिवारले बसोबास गर्ने घरको तल्लाको आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा	घरको तल्ला समूह				जम्मा
	१ तल्ले	२ तल्ले	३ तल्ले	४ वा सोभन्दा बढी तल्ले	
१	५९४	१२३	७	१	७२५
२	३२७	१४०	४२	२	५११
३	२४४	७८	२०	२	३४४
४	५३०	१६६	०	१	६९७
५	४४९	१०७	०	०	५५६
६	२०८	१५३	१०	०	३७१
७	४३५	६५	२	०	५०२
८	२१३	१०८	१०	१	३३२
९	५०१	२४४	२५	५	७७५
१०	५३८	२४२	३३	१	८१४
११	५७४	२०३	१३	६	७९६
१२	४४१	१६२	१	१	६०५
१३	४२२	२०३	८९	१८	७३२
१४	५३७	२१६	३०	६	७८९
१५	५१७	२३१	३६	६	७९०
१६	६९९	३९८	४८	६	११५१
१७	१२७१	२३८	१८	८	१५३५
जम्मा	८५००	३०७७	३८४	६४	१२०२५
प्रतिशत	७०.६९	२५.५९	३.१९	०.५३	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

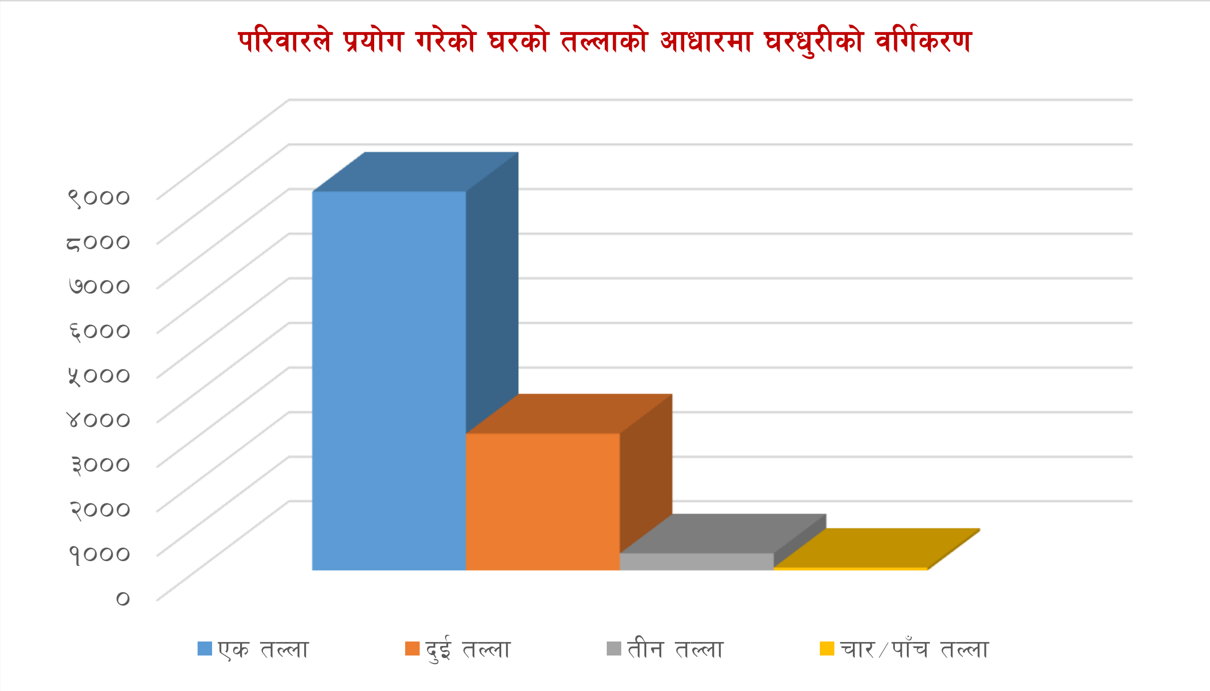

७.६.६ कोठा संख्याको आधारमा परिवारको विवरण

तालिका नं. १३५ : कोठा संख्याको आधारमा परिवारको विवरण

वडा	१ - २ कोठा	३ - ४ कोठा	५ - ६ कोठा	७-१० कोठा	११-१४ कोठा	१५- १९ कोठा	२० वा सोभन्दा बढी कोठा	जम्मा
१	१३४	४४३	१०१	३४	८	४	१	७२५
२	७६	२०२	९९	१०२	२४	५	३	५११
३	३१	१७०	७७	५३	११	०	२	३४४
४	१५४	४०३	१२३	१४	२	०	१	६९७
५	१४६	२७४	११४	१९	२	०	१	५५६
६	८६	२१२	५७	१३	२	०	१	३७१
७	१७२	२५५	५०	२१	२	१	१	५०२
८	६८	१८५	५४	२०	२	३	०	३३२
९	१८५	३९६	११०	६९	११	३	१	७७५
१०	११३	३७१	१९४	११५	१७	२	२	८१४
११	१३२	३९९	१५८	९७	९	१	०	७९६
१२	१०५	३८९	९१	१९	०	०	१	६०५
१३	१०४	२५६	१३१	१४३	५९	३४	५	७३२
१४	७८	३७५	१८९	१२४	६	१	१६	७८९
१५	१३२	३६३	१७१	१००	१४	९	१	७९०
१६	१९३	५३७	२०६	१६६	३१	११	७	११५१
१७	३५०	८५६	२२५	९३	६	४	१	१५३५
जम्मा	२२५९	६०८६	२१५०	१२०२	२०६	७८	४४	१२०२५
प्रतिशत	१८.७९	५०.६१	१७.८८	१०.००	१.७१	०.६५	०.३७	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नगरपालिकामा रहेको घरहरूमा कोठाहरूको संख्याको आधारमा हेर्दा १ देखि २ वटासम्म कोठा भएका घरहरू २,२५९ अर्थात १८.७९ प्रतिशत, ३-४ वटा कोठा भएका ६,०८६ अर्थात ५०.६१ प्रतिशत, ५ देखि ६ वटा कोठाहरू भएका २,१५० अर्थात १७.८८ प्रतिशत, ७ देखि १० वटा कोठाहरू भएका घरहरू १,२०२ अर्थात १० प्रतिशत, ११ देखि १४ कोठाहरू भएका घरहरू २०६ अर्थात १.७१ प्रतिशत, १५ देखि १९ कोठाहरू भएका घरहरू ७८ अर्थात ०.६५ प्रतिशत र २० वा सोभन्दा बढी कोठाहरू भएका ४४ घरहरू रहेको देखिन्छ । कूल घरपरिवारको १८.७९ प्रतिशत घरमा जम्मा १ देखि २ वटा मात्र कोठा हुनुले ती परिवारहरूले अत्यन्त साघुँरो र कष्टपूर्ण तरीकाले जीवन निर्वाह गरेको स्पष्ट हुन्छ । कोठाको संख्या कमीहुँदा विद्यार्थीहरूलाई पढ्न शान्त वातावरणको कमी, सबै घरेलु कृयाकलाप जस्तै खाना पकाउने, सुत्ने र केही स्थानहरूमा त घरपालुवा पशु चौपाया वा पंक्षीहरूसमेत सँगै राख्नु पर्ने वाध्यताका कारण व्यक्तिगत, पारिवारिक तथा सामुदायिक स्वास्थ्य र सरसफाईका दृष्टिले समेत अत्यन्त जटिल अवस्था देखिन्छ । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

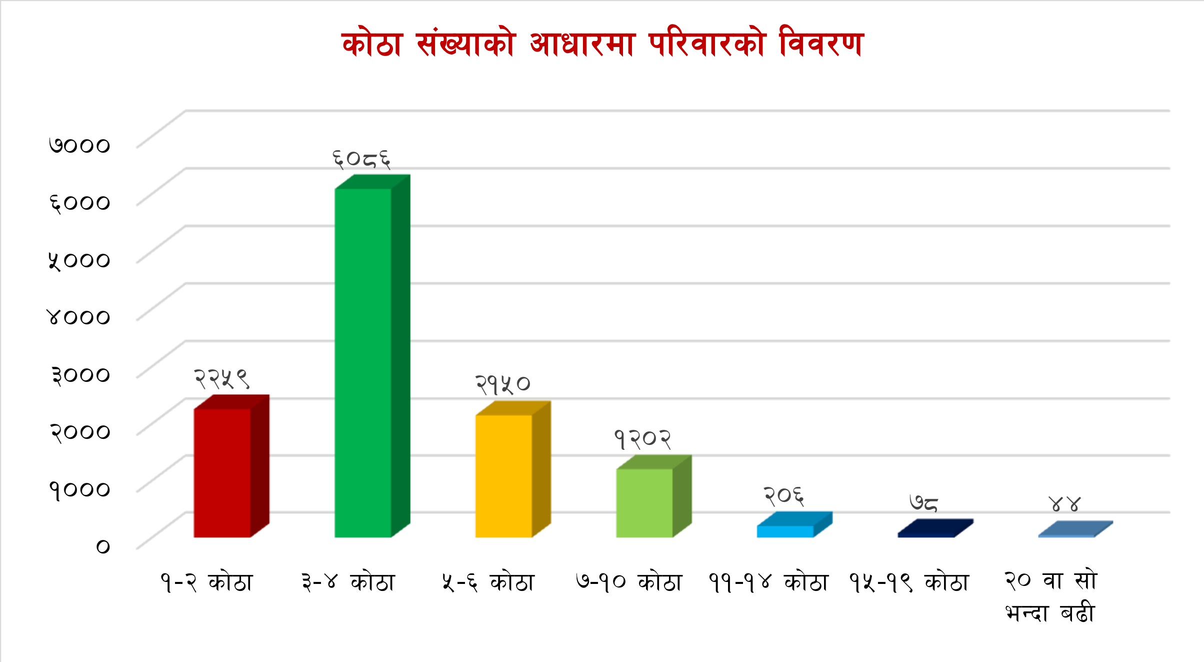

७.६.७ परिवारले प्रयोग गरेको कोठा संख्याको आधारमा परिवारको विवरण

तालिका नं. १३६ : परिवारले प्रयोग गरेको कोठा संख्याको आधारमा परिवारको विवरण

वडा	१ - २ कोठा	३ - ४ कोठा	५ - ६ कोठा	७ - १० कोठा	११ - १४ कोठा	१५ वा सोभन्दा बढी कोठा	जम्मा
१	१६९	४४२	८७	१८	७	२	७२५
२	१८०	२१५	७७	३४	४	१	५११
३	४२	१८६	८३	३०	२	१	३४४
४	१९७	३८४	१०६	८	२	०	६९७
५	१८७	२८०	८१	८	०	०	५५६
६	९५	२१४	५१	१०	१	०	३७१
७	१८४	२६१	४२	१२	२	१	५०२
८	९९	१७२	४६	१५	०	०	३३२
९	२५३	३८७	९६	३४	५	०	७७५
१०	२७०	३७२	१३०	३८	३	१	८१४
११	२०६	४०५	१३१	४७	६	१	७९६
१२	१४०	३८८	६७	१०	०	०	६०५
१३	२४५	२९७	१३६	४६	६	२	७३२
१४	२१०	३८६	१३४	५६	३	०	७८९
१५	१८६	३९४	१५२	५४	४	०	७९०
१६	२८६	५७७	१८७	८९	८	४	११५१
१७	४२०	८४३	२१२	५६	४	०	१५३५
जम्मा	३३६९	६२०३	१८१८	५६५	५७	१३	१२०२५
प्रतिशत	२८.०२	५१.५८	१५.१२	४.७०	०.४७	०.११	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नगरपालिकामा रहेको १२,०२५ घरहरूमध्ये १ देखि २ वटा कोठा प्रयोग गर्ने घरपरिवारको संख्या ३,३६९ अर्थात २८.०२ प्रतिशत, ३ देखि ४ वटा कोठा प्रयोग गर्ने घरपरिवारको संख्या ६,२०३ अर्थात ५१.५८ प्रतिशत, ५ देखि ६ वटा कोठा प्रयोग गर्नेको संख्या १८१८ अर्थात १५.१२ प्रतिशत, ७ देखि १० वटा कोठा प्रयोग गर्नेको संख्या ५६५ अर्थात ४.७० प्रतिशत, ११ देखि १४ वटा कोठाहरू प्रयोग गर्नेको संख्या ५७ र यसभन्दा बढी कोठाहरू प्रयोग गर्नेको संख्या भने अत्यन्त न्यून रहेको छ। १ देखि २ मात्र कोठाहरू प्रयोग गर्ने घरपरिवारको संख्या २८.०२ हुनुले नगरपालिकामा अझै पनि घरपरिवारको आवास उपभोगको तह केही कम रहेको तथ्याङ्कले देखाउँछ। यसमा आफ्ना नागरिकहरूलाई विपन्नताबाट आधारभूत मानवीय आवश्यकता परिपूर्ति हुने अवस्थामा पुऱ्याउन स्थानीय, प्रदेश तथा संघीय सरकारहरूले गरीबी निवारणका प्रभावकारी कार्यक्रमहरूलाई संचालन गर्नुपर्ने देखिन्छ।

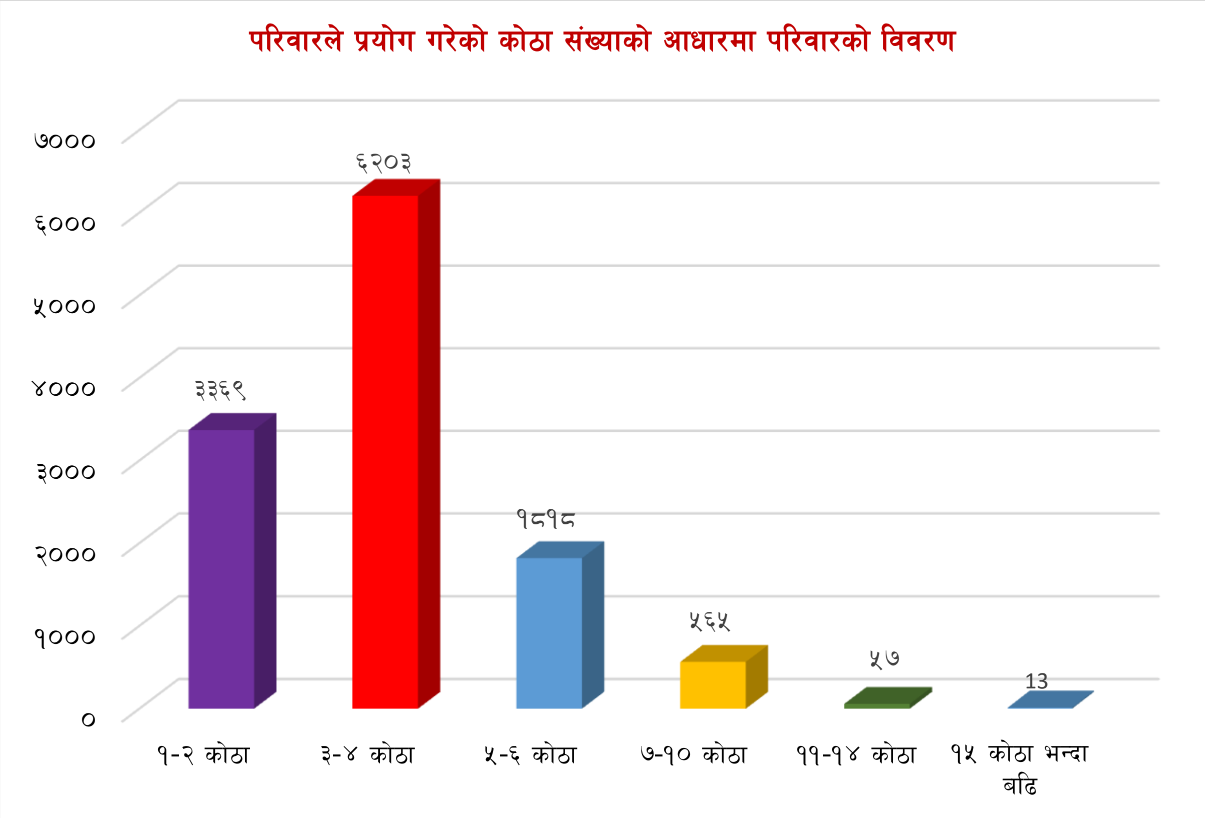

७.६.८ घर तथा जमिनमा महिलाको स्वामित्वसम्बन्धि विवरण

यस नगरपालिकामा रहेका कूल १२,०२५ घरपरिवारहरूमध्ये ३,३८८ अर्थात २८.१७ प्रतिशत घरपरिवारमा महिलाको स्वामित्वमा घर तथा जमिन रहेको छ भने ८,०८३ अर्थात् ६७.२२ प्रतिशत घरपरिवारमा पुरुषको नै स्वामित्व रहेको देखिन्छ। ५५४ अर्थात ५.६१ प्रतिशत घरपरिवारहरूबाट भने थाहा नभएको अर्थात स्पष्ट उत्तर प्राप्त भएन पाइयो। हालका वर्षहरूमा शिक्षाको सकारात्मक प्रभाव, सञ्चार माध्यमको विकास र त्यसको प्रचारात्मक प्रभाव, प्रमुख राजनैतिक तथा सामाजिक परिवर्तन जस्ता कारणले लैङ्गिक भेदभाव क्रमशः कम हुँदै गएतापनि नगरपालिकाको तथ्याङ्कलाई हेर्दा २८.१७ प्रतिशत कम महिलाहरूमा नाममात्रको जग्गा जमिनको स्वामित्व रहेको छ। यद्यपी यो तथ्यांक राष्ट्रिय स्तरको तथ्यांक (१०.७१ प्रतिशत) भन्दा राम्रो नै हो। यस तथ्यले लैङ्गिक भेद्भाव हटाउन राज्यले प्रभावकारी कदमहरू कडाइका साथ चाल्नु अनिवार्य छ। तथ्याङ्कको वडागत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. १३७ : घर वा जमिनमा महिलाको स्वामित्वसम्बन्धि विवरण

वडा नं.	महिलाका नाममा घर वा जग्गा छ ?			जम्मा
	छ	छैन	थाहा छैन	
१	२०९	४३१	८५	७२५
२	१९९	२९२	२०	५११
३	१८२	१५८	४	३४४
४	१०६	५८०	११	६९७
५	११२	४०३	४१	५५६
६	५५	३१२	४	३७१
७	१७८	३००	२४	५०२
८	८९	२४०	३	३३२
९	१५१	६०७	१७	७७५
१०	२९५	५१६	३	८१४
११	१८६	५८४	२६	७९६
१२	१७३	४१८	१४	६०५
१३	१७७	५२८	२७	७३२
१४	२१६	५६८	५	७८९
१५	३५५	४२४	११	७९०
१६	३६८	७४५	३८	११५१
१७	३३७	९७७	२२१	१५३५
जम्मा	३३८८	८०८३	५५४	१२०२५
प्रतिशत	२८.१७	६७.२२	४.६१	१००.००
राष्ट्रिय स्थिति	१०.७१%	७९.४८%	०.८१%	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

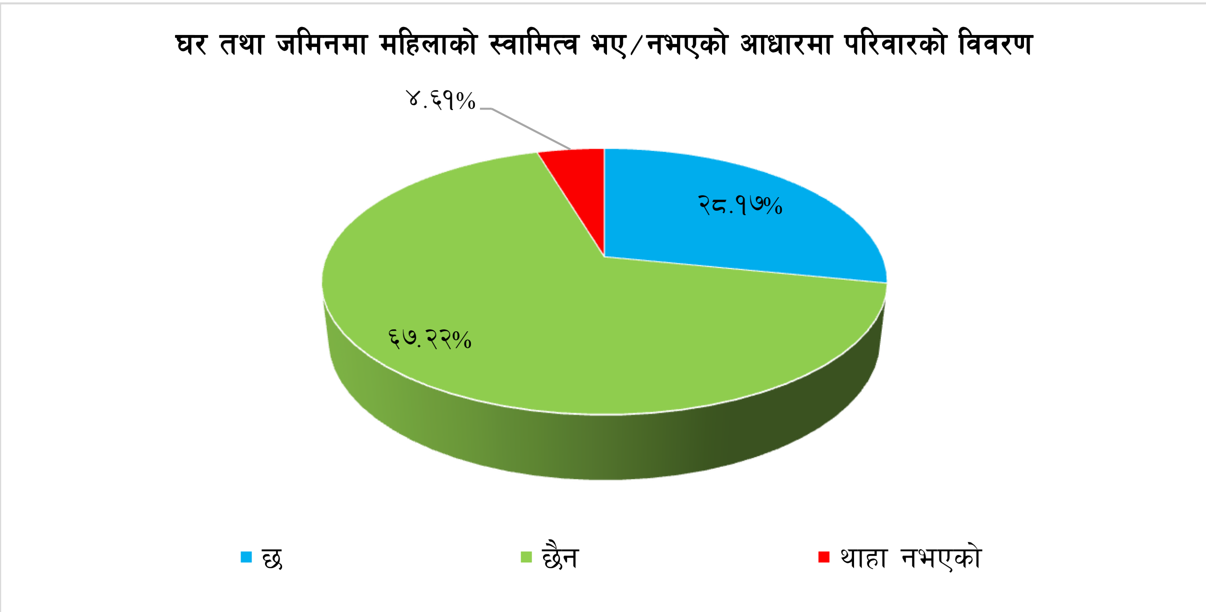

७.६.९ घर निर्माण सम्पन्न प्रमाणपत्रको आधारमा परिवारको विवरण

तालिका नं. १३८ : घर निर्माण सम्पन्न प्रमाणपत्रको आधारमा परिवारको विवरण

वडा	घर निर्माण सम्पन्न प्रमाणपत्र				जम्मा
	छ	छैन	थाहा छैन	उल्लेख नभएको	
१	१४४	५१६	६४	१	१
२	१८८	२४३	७९	१	२
३	१२८	१९५	२१	०	३
४	१८	६५४	२५	०	४
५	१११	४१८	२७	०	५
६	६	३६४	१	०	६
७	५५	३६०	८६	१	७
८	५४	२५३	२५	०	८
९	१६९	५७८	२८	०	९
१०	१६६	५५०	९८	०	१०
११	२०१	५२९	६६	०	११
१२	१०१	४११	९२	१	१२
१३	३०९	३४२	८१	०	१३
१४	३५२	३५५	८२	०	१४
१५	४६६	३१३	११	०	१५
१६	४८२	५४१	१२८	०	१६
१७	२४२	१०१९	२७४	०	१७
जम्मा	३१९२	७६४१	११८८	४	१२०२५
प्रतिशत	२६.५४	६३.५४	९.८८	०.०३	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नगरपालिकामा लालपुर्जा भएको आफ्नै जमिनमा घर निर्माण गरेका १२,०२५ घरपरिवारहरूमध्ये जम्मा ३,१९२ अर्थात २६.५४ प्रतिशत घरहरूको मात्र घर निर्माण सम्पन्न प्रमाणपत्र रहेको छ भने ७,६४१ अर्थात ६३.५४ प्रतिशत घरपरिवारको घर निर्माण सम्पन्न प्रमाणपत्र छैन । त्यसैगरी १,१८८ अर्थात ९.८८ प्रतिशत घरपरिवारमा घर निर्माण सम्पन्न प्रमाणपत्र थाहा नभएको देखिन्छ र ४ अर्थात ०.०३ प्रतिशत घरपरिवार उल्लेख नगरिएको भेटियो । यस अवस्थालाई हेर्दा नगरपालिकाका ६० प्रतिशत भन्दा बढी घरपरिवारहरू भवन निर्माणका सुरक्षित विधिहरू नअपनाइ बनाइएका हुन सक्छन् । भूकम्प, पहिरो र डुबान आदिको उच्च जोखिम भएका क्षेत्रहरूमा जोखिम हुने हुँदा राष्ट्रिय भवन निर्माण संहितामा रहेर नगरपालिकाले भवन निर्माण मापदण्ड लागू गरी सुरक्षा संवेदनशिलतामा ध्यान दिनु आवश्यक छ । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । मापदण्ड पुरा नभएका घरहरूको लगत संकलन गरी निश्चित समय दिएर मापदण्ड पुरा गरी प्रमाणपत्र लिने व्यवस्था मिलाउनु आवश्यक देखिन्छ ।

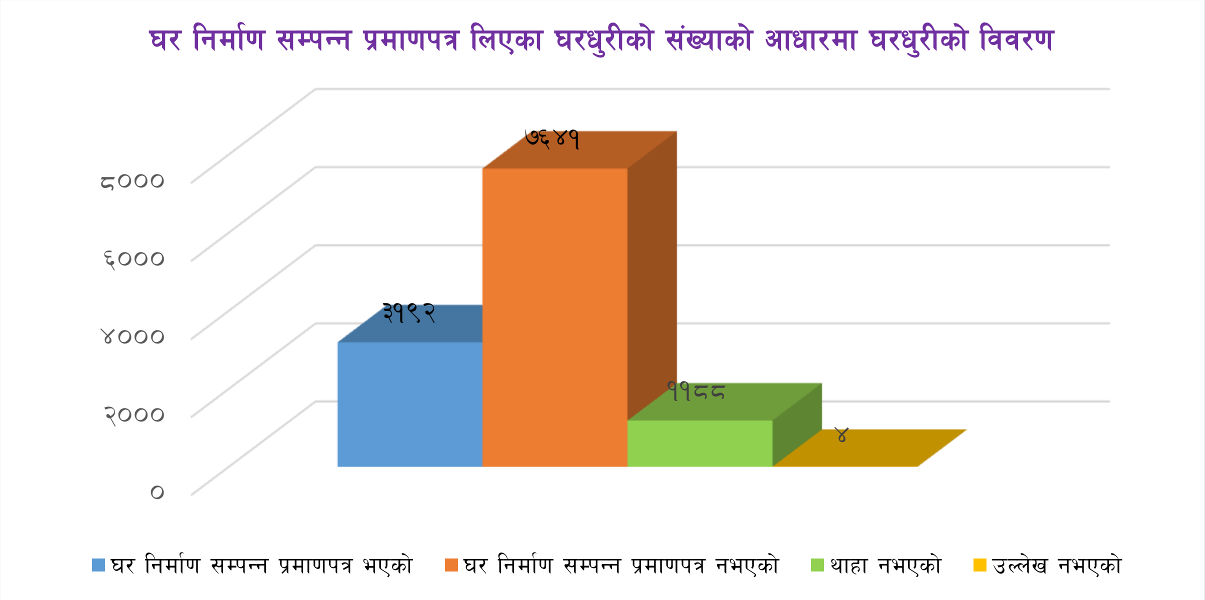

७.६.१० कोठा वा फ्ल्याट भाडामा दिएका घरपरिवारहरूको वडागत विवरण

तालिका नं. १३९ : कोठा वा फ्ल्याट भाडामा दिएका घरपरिवारहरूको वडागत विवरण

वडा	कोठा वा फ्ल्याट भाडामा दिएको			जम्मा
	भाडामा दिएको	भाडामा नदिएको	उल्लेख नभएको	
१	२०	६३२	७३	७२५
२	६६	३२५	१२०	५११
३	१६	२९९	२९	३४४
४	११	६४५	४१	६९७
५	७	४८२	६७	५५६
६	५	३५२	१४	३७१
७	७	४६५	३०	५०२
८	४	२९८	३०	३३२
९	२२	६७७	७६	७७५
१०	३६	६१९	१५९	८१४
११	२७	६६०	१०९	७९६
१२	५	५४६	५४	६०५
१३	९४	४३९	१९९	७३२
१४	४४	५८१	१६४	७८९
१५	५९	६४९	८२	७९०
१६	७८	९२६	१४७	११५१
१७	२३	१३९१	१२१	१५३५
जम्मा	५२४	९९८६	१५१५	१२०२५
प्रतिशत	४.३६	८३.०४	१२.६०	१००.००

स्रोत : घरधुरी तथ्याङ्क संकलन, २०७६

नगरपालिकामा आफ्नै घर भएका ९,९८६ अर्थात ८३.०४ प्रतिशत घरपरिवारहरूले कोठा भाडामा लगाएका छैनन् भने मात्र ५२४ अर्थात ४.३६ प्रतिशत घरपरिवारहरूले कोठा भाडामा लगाएको पाइन्छ जुन अत्यन्त नगण्य संख्या हो । त्यसैगरी १५१५ घरपरिवार अर्थात १२.६० प्रतिशत घरपरिवारको विवरण उल्लेख नगरिएको देखिन्छ। वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । व्यापक रुपमा आर्थिक, शैक्षिक र अन्य कृयाकलापहरू हुने शहरी क्षेत्रहरूको विकास नभएकोले अत्यन्त सीमित संख्यामा मात्र कोठाहरू भाडामा लगाएको देखिन्छ।

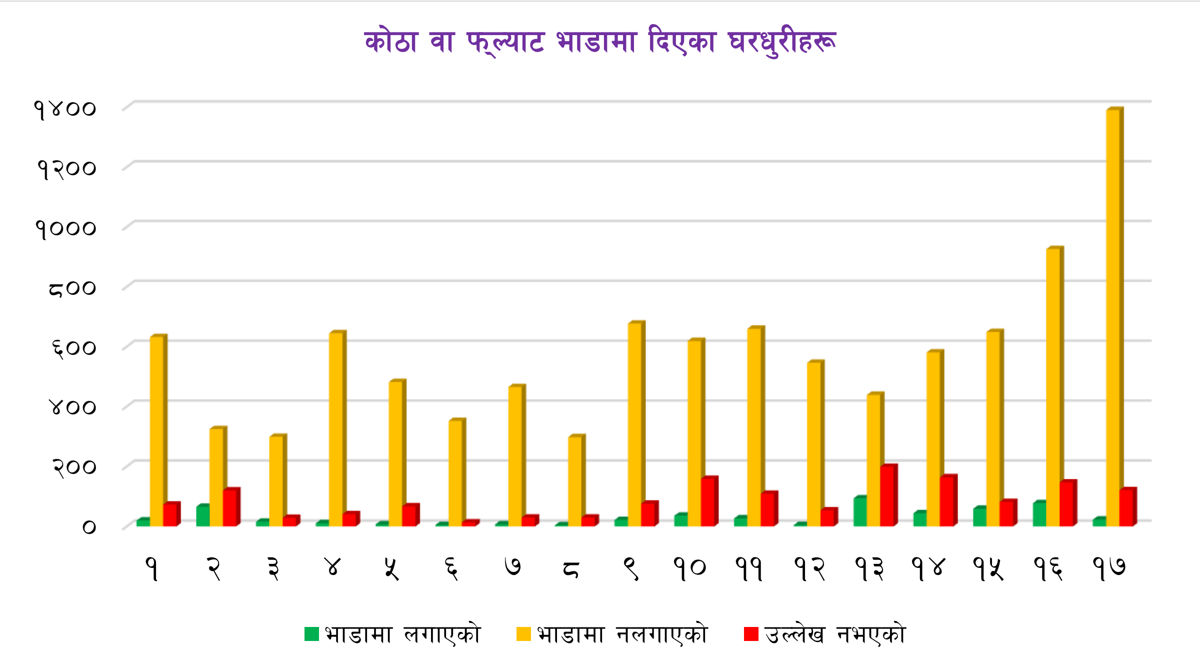

७.६.११ सामुदायिक भवनहरू तथा सभाहल सम्बन्धी विवरण

संघीय शासन प्रणाली अन्तर्गत निर्माण भएका स्थानीय तहमा आवश्यक भौतिक संरचनाहरू निर्माण गरी स्थानीय सरकारका कार्यक्रमहरू सञ्चालन हुनुपर्ने मान्यता अनुरुप गाउँपालिका/नगरपालिकाको आफ्नै सामुदायिक भवन तथा सभाहल हुनु आवश्यक छ। नगरपालिकाले आफ्नो बहुउद्देश्यीय सामुदायिक भवन निर्माण गरी त्यस भवनमै सभाहल लगायतका अन्य हलहरू निर्माण गर्नु उपयुक्त देखिन्छ । यसो गर्दा विभिन्न वडाहरूमा आवश्यकता र क्षमता अनुसार यस्ता संरचनाको निर्माण हुनुपर्दछ।

तालिका नं. १४० : देवचुली नगरपालिकाका सामुदायिक भवनहरू

क्र.सं.	सामुदायिक भवन	ठेगाना
१	दिव्य मध्यवर्ती सामुदायिक भवन	वडा नं. १
२	दिव्य युवा समाजको भवन	वडा नं. २
३	अमर ज्योती वन उ.स.को भवन, शान्तिडाँडा	वडा नं. ४
४	अमर सामुदायिक वनको भवन	वडा नं. ५
५	समाज सुरक्षा क्लब	वडा नं. ५
६	नवप्रभात आमा समूह	वडा नं. ५
७	किर्तिपुर सामुदायिक भवन	वडा नं. ६
८	कुमसोत सामुदायिक भवन	वडा नं. ६

क्र.सं.	सामुदायिक भवन	ठेगाना
९	मुण्डे खानेपानी भवन	वडा नं. ६
१०	सचेतन केन्द्र भवन	वडा नं. ६, किर्तिपुर
११	क्लब भवन (२) लालीगुरास युवाक्लब भवन	वडा नं. ७
१२	कृयापुत्री भवन	वडा नं. ७
१३	खानेपानी भवन	वडा नं. ७
१४	सामुदायिकको भवन	वडा नं. ७
१५	मगर संघ भवन	वडा नं. ७
१६	सरस्वती आमा समुहको भवन (सिद्धि विनायक टोल)	वडा नं. ७
१७	जन विकास आमा समूह भवन	वडा नं. ७
१८	सागर युवा समाज	वडा नं. ७
१९	जनजाति भवन	वडा नं. ७, कालिकाटोल
२०	दलित भवन	वडा नं. ७
२१	तिनकन्या सामुदायिक भवन	वडा नं.८
२२	देवचुली खा.पा. भवन	वडा नं. ८
२३	नमुना महिला सामुदायिक भवन	वडा नं. ८
२४	मिलिजुली आ. स्कुल	वडा नं. ८
२५	अभिषेक चर्च	वडा नं. ८
२६	मनकामना प्रा.वि.	वडा नं. ९
२७	कालिका मा.वि.	वडा नं. ९
२८	विपन्न उत्थान केन्द्र	वडा नं. ९
२९	खोप केन्द्र विशालटार	वडा नं. ९
३०	जुलुके घुमाउरे सिचाई नहर जल उपभोक्त समितिको भवन	वडा नं. १०, पृथ्वीनगर
३१	पृथ्वी वचत तथा ऋण सहकारी संस्थाको भवन	वडा नं. १०, पृथ्वी नगर
३२	शान्तिद्विप युवा क्लबको भवन	वडा नं. १०, पृथ्वीनगर पश्चिम टोल
३३	गाउँघर क्लिनिकको भवन	वडा नं. १०
३४	प्रगतिनगर सामुदायिक पुस्तकालय भवन	वडा नं. ११, धारापानी चोकमा
३५	श्री शिद्धेश्वर शिवालय मन्दिर	वडा नं. ११, धारापानी चोकमा
३६	श्री पृथ्वी समाज सेवा क्लबको कार्यालय भवन	वडा नं. ११, पृथ्वीनगरमा
३७	श्री सूर्य किरण आधारभूत विद्यालय	वडा नं. ११ पृथ्वीनगर
३८	निखिलेश्वर शिद्धाश्रम	वडा नं. ११
३९	श्री पृथ्वी बौद्ध विहार	वडा नं. ११ पृथ्वी नगर
४०	श्री अभिषेक चर्च पृथ्वीनगर	वडा नं. ११
४१	साझा सुविधा केन्द्र	वडा नं. १२
४२	बाल उद्यान भवन	वडा नं. १२, मुक्तिक्षेत्र
४३	दुर्गा मन्दिर पाटी	वडा नं. १२, गैडी
४४	लक्ष्मीपुर शिवालय मन्दिर पाटी	वडा नं. १२, लक्ष्मीपुर
४५	उद्योग वाणिज्य संघको भवन	वडा नं. १३
४६	परोपकार भवन	वडा नं. १३

क्र.सं.	सामुदायिक भवन	ठेगाना
४७	बजार व्यवस्थापन	वडा नं. १३
४८	श्रृजनशील आमा समुहको भवन	वडा नं. १३
४९	नारायण सामुदायिक वनको भवन	वडा नं. १४
५०	प्रगतिनगर खानेपानी तथा सरसफाई उ. समितिको भवन	वडा नं. १४
५१	महाराज सा.व.उ.स. भवन	वडा नं. १५
५२	प्रगति सा.व.उ.स. भवन	वडा नं. १५
५३	धुसेरी सा.व.उ.स. भवन	वडा नं. १६
५४	महिला बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्थाको भवन	वडा नं. १६
५५	सामुदायिक पुस्तकालय सिकाई केन्द्र भवन	वडा नं. १६
५६	साझा सहकारी संस्थाको भवन	वडा नं. १६, रजहर
५७	टेलिकम अफिस भवन	वडा नं. १६
५८	आयुर्वेद भवन	वडा नं. १६
५९	कृषि भवन	वडा नं. १६
६०	पशुसेवा भवन	वडा नं. १६
६१	सामुहिक भवन	वडा नं. १६
६२	पुस्तकालय भवन	वडा नं. १६

स्रोत : नगर कार्यपालिकाको कार्यालय, २०७६

७.६.१२ नगरपालिका तथा अन्य सरकारी भवनहरूको विवरण

स्थानीय तहले पालिका कार्यालय भवन, वडा कार्यालय भवनहरू तथा आवश्यक अन्य सरकारी भवनहरू आफ्नै जग्गामा अथवा नेपाल सरकारबाट प्राप्त जग्गामा निर्माण गरी कार्यसम्पादनलाई चुस्त, दुरुस्त र प्रभावकारी बनाई जनतालाई सरकारको उपस्थितिको आभास दिलाउनु आवश्यक हुन्छ । यस्ता प्रकारका स्थायी संरचनाहरूको निर्माण भएपछि संघीयताले संस्थागत रुप धारण गर्दै जान्छ ।

७.६.१३ पाटी, पौवा, धर्मशाला चौतारा तथा विश्रामस्थलहरूको विवरण

पाटी, पौवा, धर्मशाला चौतारा तथा विश्रामस्थलहरू हाम्रा साँस्कृतिक चिनारी हुन् । यी परम्परागत संरचनाले हाम्रो पुरर्ख्यौलीलाई प्रतिनिधित्व गर्दछन् । त्यसैले यी संरचनाहरूको संरक्षण, सम्बर्द्धन र स्तरोन्नती गरी भावी पुस्तालाई समेत हाम्रो परम्परा र संस्कृतिसँग परिचित गराउनु पर्दछ । यसो गरेको खण्डमा हाम्रो परम्परागत मौलिक पहिचान बच्दछ । विकासका आधुनिक संरचना बनाउने क्रममा हामीले मौलिक साँस्कृति सम्पदाको संरक्षणमा विशेष ध्यान दिनु आवश्यक छ ।

कसैको हक वा स्वामित्वमा नभएको परापुर्वदेखि सार्वजनिक रुपमा प्रयोग हुँदै आएको बाटो, वस्तुभाउ निकाल्ने निकास, वस्तुभाउ चराउनेचौर, कुलो, नहर, पोखरी, पाटी, पौवा, अन्त्येष्टि स्थल, धार्मिक स्थल वा अन्य कुनै सार्वजनिक प्रयोगको स्थल वा सम्पत्ति नै सार्वजनिक सम्पत्तिहरू हुन । विगतमा सडक यातायातको विस्तार र विकास नहुँदा यी पाटी, पौवा तथा चौताराहरू बटुवाहरूका विश्रामस्थल (Refresh Center) वा थकान मेटाउने महत्वपूर्ण स्थलको रुपमा विकसित भएको र हाल यी स्थलहरू सार्वजनिक बहस र सामुदायिक अन्तरकृया हुने अनौपचारिक स्थलको रुपमा रहेका छन् भने सडक सञ्चालको समुचित विकास नभएको स्थानहरूमा यी विश्राम स्थलकै रुपमा प्रयोग हुँदै आइरहेका छन् । यस्ता क्षेत्रहरूको विकास र संरक्षण गर्ने दाहित्व हामी सबैको हो ।

तालिका नं. १४१ : देवचुली नगरपालिकाका चौपारा, प्रतिक्षालयको विवरण

क.सं.	चौतारा/ प्रतिक्षालय	ठेगाना
१.	पृथ्वीनगर पश्चिम, थापा चौतारी	वडा नं. १०
२.	सहारा चोक प्रतिक्षालय	वडा नं. १४
३.	देवचुली चोक प्रतिक्षालय	वडा नं. १४
४.	प्रगतिनगर चोकमा २ वटा प्रतिक्षालय	वडा नं. १५
५.	उन्नती चोक प्रतिक्षालय	वडा नं. १५
६	धवलागिरी चोक प्रतिक्षालय	वडा नं. १५
७	नारायणी टोल चौतारा	वडा नं. १५
८	पुरानो जोरबर स्वामी चौतारा	वडा नं. ६, किर्तिपुर
९	कुमसोत चौतार मुण्डे	वडा नं. ६
१०	पुरानो गा.वि.स. भवन भएको ठाउँमा	वडा नं. ८
११	गैडी चोक, गैडी ओरालो, दिव्यनगर, मुक्तिक्षेत्र, कालिका मन्दिर	वडा नं. १२
१२	मनकामना चौतारी	वडा नं. ९
१३	कालिका चौतारी	वडा नं. ९
१४	रजहर, वडा कार्यालय अगाडी, शिवालय मन्दिर पछाडी	वडा नं. १६
१५	टाँगीकोट प्रतिक्षालय	वडा नं. १६
१६	आँपचौर प्रतिक्षालय	वडा नं. १६
१७	रजहरचोक, प्रहरी चौकी अगाडी (प्रतिक्षालय)	वडा नं. १६
१८	वागेश्वरी टोलमा चौतारो	वडा नं. १३
१९	ढलचोकमा प्रतिक्षालय	वडा नं. १३
२०	मुढावास वस्तीमा प्रतिक्षालय	वडा नं. ८
२१	केउरानी, राममन्दिर, नारायणी दिव्यधाम आदि	वडा नं. १
२२	केउरानी प्रतिक्षालय, दिव्य प्रतिक्षालय	वडा नं. १
२३	कचहरी आँपचौतारो, कुमारवर्ती मन्दिर परिसरको चौपारी	वडा नं. २
२४	दुम्कौली चौक प्रतिक्षालय, मेघराज प्रतिक्षालय	वडा नं. २
२५	गणेश टोल, घुमाउरो टोल	वडा नं ३
२६	केउरेनी प्रतिक्षालय	वडा नं. ३
२७	शान्ति डाँडा चौतारी, ठूलो भञ्ज्याङ चौतारी, परानपुर चौतारी, शान्तिगैरा चौतारी	वडा नं. ४
२८	कदमपुर (२ वटा चौतारो र ३ प्रतिक्षालय)	वडा नं. ५
२९	निलपोखरी	वडा नं. ५
३०	मौलाथुम्की	वडा नं. ५
३१	वडा कार्यालय नजिक, भिमसेन टोल, पूर्व टोल, रामबास टोल, राम्बास कालिटोल	वडा नं. ७
३२	भिडिचोक प्रतिक्षालय	वडा नं. ७
३३	धारापानी चोक	वडा नं. ११
३४	फारम चोक (३), प्रत्येक टोलमा	वडा नं. १७
३५	झरही, फारम, टाँगीकोट	वडा नं. १७

७.६.१४ पशुबधशालाहरूको विवरण

स्थानीय सरकारले जनस्वास्थ्यलाई उच्च प्राथमिकतामा राखेर काम गरेको खण्डमा स्वस्थ्य, निरोगी र सरकारात्मक सोच भएका नागरिकहरूको उत्पादन भई उनीहरूले विकास, निर्माण र सेवाका क्षेत्रमा योगदान पुऱ्याउन सक्छन् । त्यसकारण आधुनिक प्रविधियुक्त सफा पशु बधशालको निर्माण गरी जनताको खाद्य सुरक्षाको अधिकारलाई सुनिश्चित गर्दै स्थानीय सरकारले मासुजन्य पशुपन्छीको वध गर्नु भन्दा पहिले निश्चित मापदण्ड पुरा गर्नुपर्ने नीति निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्नु बाञ्छनीय देखिन्छ ।

७.६.१५ शवदाहस्थल, चिहानस्थलहरु तथा कब्रस्थानहरुको विवरण

तालिका नं. १४२ : देवचुली नगरपालिकाका शवदाहस्थल, चिहानस्थलहरु तथा कब्रस्थानहरुको विवरण

क्र.सं.	शबदाहस्थल	ठेगाना
१.	नारायणी नदीको मध्यवर्ती क्षेत्री	नपामा नपर्ने
२.	कब्रस्थान	वडा नं. ८
३.	चौतारा डाँडा	वडा नं. ६, किर्तिपुर
४.	कोल डाँडा	वडा नं. ६, कुमसोत
५.	नारायणी तिर	वडा नं. १
६.	चिहान, कब्रस्थान	वडा नं. १ कावासोती
७	नारायणी नदी तट	वडा नं. १३
८	नारायणी शबदाहस्थल	वडा नं. १
९	चिहान, कब्रस्थान	वडा नं. ४ (अमरज्योती वन उ.स.)
१०	चिहानस्थल	वडा न. ५
११	चिहानघाट	वडा नं. १७
१२	चित्रहर	वडा नं. १७

खण्ड- ८: विविध

८.१ समग्र विकास स्थिति

घरधुरी तथ्याङ्क सर्वेक्षण, २०७६ अनुसार ४९,६३७ जनताको बसोबास भएको यस नगरपालिकामा खास गरी सामाजिक रुपले पछिपरेका र आर्थिक रुपले विपन्न अवस्थामा रहेका जनताको जीवनस्तरलाई कसरी माथि उठाउने र सामाजिक भेदभाव रहित एवं आर्थिक रुपले समुन्नत नगरपालिकाको निर्माण कसरी गर्ने भन्ने चुनौतीलाई समयसापेक्ष रुपमा समाधान गर्न विगतदेखि वर्तमानसम्म गरिएका मानवीय प्रयासहरू र तिनबाट प्राप्त प्रतिफलको आधारमा जीवनस्तरमा भएको रुपान्तरणलाई नै अहिलेसम्मको मानवीय विकासको रुपमा लिन सकिन्छ। यसरी हेर्दा नगरपालिकाबासीहरूको मानव विकास सूचकांक, लैंगिक समता सूचकांक, जनताको बाँच्ने औसत आयु, औसत गार्हस्थ्य उत्पादन, औसत साक्षरतादर र औसत आम्दानीजस्ता विभिन्न आयामहरूलाई दृष्टिगत गर्नु आवश्यक हुन जान्छ। संक्षेपमा नगरपालिकाको मानवीय विकासको स्थितिलाई हेर्दा जनताको यातायात सेवामा पहुँच अझै पनि बाह्रै महिना भरपर्दो गरी पुऱ्याउन सकिएको छैन। यसै गरी स्वास्थ्य सेवाको पहुँचमा पनि थप सेवा प्रदान गर्नुपर्ने आवश्यकता विद्यमान छ। अस्पताल, स्वास्थ्य केन्द्र, स्वास्थ्य चौकी र स्थापित भएबमोजिम आवश्यक दक्ष स्वास्थ्यकर्मीहरूको पर्याप्तता नहुँदा जनताको स्वास्थ्य सेवा पाउने स्थितिमा गुणात्मक परिवर्तन आएको देखिँदैन। घरधुरी तथ्याङ्क सर्वेक्षण, २०७६ अनुसार नगरपालिकामा खानेपानीको आपूर्तिको लागि विभिन्न श्रोतको प्रयोग गरेको देखिन्छ। जसमा धारा/पाइप मार्फत आपूर्ति गरिएको पानी पिउनेको संख्या १०,६१३ अर्थात ८८.३ प्रतिशत भएकाले सामान्यतया धेरैजसो घरपरिवारले धारा/पाइपको पानी पिउने गर्दछन् भन्न सकिन्छ । यद्यपि दोस्रोमा ढाकिएको किनारको पानी पिउने परिवारको संख्या ५५३ अर्थात ४.६ प्रतिशत रहेका छन् । अन्य श्रोत प्रयोग गर्नेको संख्या नगन्य रहेको छ ।

सामाजिक एवं मानव विकासको एक महत्वपूर्ण आयामको रुपमा रहेको शिक्षा क्षेत्रमा यो नगरपालिका नवलपरासी जिल्लाका अन्य स्थानीय निकायहरूको तुलनामा सामान्य अवस्थामा रहेको देखिन्छ। घरधुरी तथ्याङ्क सर्वेक्षण, २०७६ अनुसार यस नगरपालिकामा १५ वर्ष देखि ६० वर्ष उमेर समूहका कूल जनसंख्यामध्ये ८३.७ प्रतिशत साक्षर रहेका छन् ।

शिक्षातर्फ प्राथमिक शिक्षालाई सबै नगरपालिका बासीहरूको प्राथमिक अधिकारको रुपमा अझै पनि व्यवहारिक रुपमा स्थापित गर्न सकिएको छैन र अद्यावधिक स्कूल जाने उमेरका केही बालबालिकाहरूले स्कूल भर्ना भई पढ्न पाइरहेका छैनन् । पहिलो कुरा त स्थापित स्कूलहरूमा समेत कक्षा कोठाहरूको कमी हुनु र शिक्षक विद्यार्थी अनुपात कमी रहनु स्वयंमा विडम्बनापूर्ण स्थिति छ भने अर्कातिर माध्यामिक शिक्षा पुरा गरेका युवाहरूको समेत रोजगारीको प्रत्याभुति हुन सकेको छैन । माध्यमिकस्तरको शिक्षालाई व्यवसायिक नबनाएसम्म हाल शिक्षामा देखिएको निराशजनक स्थितिको अन्त्य हुने सम्भावना पनि देखिँदैन ।

अनुसूचीहरू

अनुसूची-१: देवचुली नगरपालिकाका निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरूको विवरण

क्र.सं.	नाम, थर	पद	वार्ड नं.	सम्पर्क नं.
१.	श्री पूर्णकुमार श्रेष्ठ	नगर प्रमुख	१०	९८५७०४१८७७
२.	श्री पार्वता तिवारी	नगर उप-प्रमुख	७	९८५७०४०७७२
३.	श्री लक्ष्मणराज भण्डारी	वडा अध्यक्ष	१	९८५७०२९७००
४.	श्री इन्दिरा घर्ती	वडा सदस्य	१	९८४५२०४८३४
५.	श्री उर्मिला वि.क.	वडा सदस्य	१	९८००७७४४१७
६.	श्री वावुराम माझी	वडा सदस्य	१	९८४७०७३७७६
७.	श्री मथुरा बस्नेत	वडा सदस्य	१	९८०३२५७४४८
८.	श्री माधव के.सी.	वडा अध्यक्ष	२	९८४७०९६२४७
९.	श्री दुर्गा पौडेल	वडा सदस्य	२	९८६७०३१५६०
१०.	श्री रनिका कामी	वडा सदस्य	२	९८१६४४४७१३
११.	श्री जित बहादुर महतो	वडा सदस्य	२	९८४५१४६२१२
१२.	श्री टेक बहादुर माझी	वडा सदस्य	२	९८०८८०२३९४
१३.	श्री गोपालराज शर्मा लम्साल	वडा अध्यक्ष	३	९८५७०४१७१२
१४.	श्री बिष्णु तिवारी लम्साल	वडा सदस्य	३	९८४७३७७३६४
१५.	श्री सरस्वती विश्वकर्मा	वडा सदस्य	३	९८०७४९४२५८
१६.	श्री छविलाल सिग्देल	वडा सदस्य	३	९८४७०९६४७३
१७.	श्री थमनारायण ढकाल	वडा सदस्य	३	९८४७४८३७३६
१८.	श्री गिर बहादुर थापा क्षेत्री	वडा अध्यक्ष	४	९८६९१७०२९८
१९.	श्री चित्रा कुमारी मल्ल	वडा सदस्य	४	९८११४९७३६५
२०.	श्री सुकमाया सार्की	वडा सदस्य	४	९८११९६४२७०
२१.	श्री टंकनाथ भुसाल	वडा सदस्य	४	९८१६४१३९९५
२२.	श्री टेक बहादुर दर्लामी	वडा सदस्य	४	९८१७४८५९७७
२३.	श्री शिवलाल सापकोटा	वडा अध्यक्ष	५	९८५७०४११३१
२४.	श्री टिकामाया सिंजाली	कार्यपालिका सदस्य	५	९८१७५१८९६७
२५.	श्री पुतली वि.क.	वडा सदस्य	५	९८२१५१४५२५
२६.	श्री ओम बहादुर आले	वडा सदस्य	५	९८००७८९३०३
२७.	श्री पदम बहादुर गाहा मगर	वडा सदस्य	५	९८१३४०७४३६
२८.	श्री मिन बहादुर सोती मगर	वडा अध्यक्ष	६	९८०७४४३७६२
२९.	श्री देवकुमारी तामाङ्ग	वडा सदस्य	६	९८२१५३०२५१
३०.	श्री मनकुमारी सुनार	वडा सदस्य	६	९८२१९५०४८८
३१.	श्री आईत राम डिस्वा मगर	वडा सदस्य	६	९८१७५९९५०३
३२.	श्री गुम बहादुर थापा मगर	वडा सदस्य	६	९८०५४८७२४३
३३.	श्री भुपराज पाठक	वडा अध्यक्ष	७	९८४७०७३४३०
३४.	श्री चुरीकला शर्मा	वडा सदस्य	७	९८४७१६३५१०
३५.	श्री फुलमाया कामी	वडा सदस्य	७	९८०७१६३२९३

क्र.सं.	नाम, थर	पद	वार्ड नं.	सम्पर्क नं.
३६.	श्री कृष्ण प्रसाद पाण्डे	वडा सदस्य	७	९८४४७४९१३३
३७.	श्री विष्णु प्रसाद अधिकारी	वडा सदस्य	७	९८४७०९४५३७
३८.	श्री चन्द्र बहादुर सिंजाली	वडा अध्यक्ष	८	९८०८४१४३६२
३९.	श्री चन्द्रमाया वाचे मगर	वडा सदस्य	८	९८११४७२४६९
४०.	श्री विभा कामी	वडा सदस्य	८	९८०७४३०९११
४१.	श्री गंगा बहादुर अस्लामी	वडा सदस्य	८	
४२.	श्री विर बहादुर राना	वडा सदस्य	८	९८१७५४६९६७
४३.	श्री मेख बहादुर थापा सारु	वडा अध्यक्ष	९	९८५७०८७१७५
४४.	श्री रिल कुमारी तामाङ्ग	वडा सदस्य	९	९८०६९५८४७१
४५.	श्री सीता नेपाली	वडा सदस्य	९	९८२१४५१३२६
४६.	श्री टेक बहादुर गाहा	वडा सदस्य	९	९८६९५३६५२८
४७.	श्री राम प्रसाद पन्त	वडा सदस्य	९	९८५७०३१५७५
४८.	श्री केशर आले	वडा अध्यक्ष	१०	९८४१५३३६७०
४९.	श्री खिमा सारु	जि. स. स. सदस्य	१०	९८४७०७५०८१
५०.	श्री सुमित्रा वि.क.	वडा सदस्य	१०	९८०७५९९३६८
५१.	श्री श्याम कृष्ण आचार्य	वडा सदस्य	१०	९८६४४५२१९६
५२.	श्री डिल्लिराम तिवारी	वडा सदस्य	१०	९८४७२७१७०३
५३.	श्री रमेश बहादुर ठाडा	वडा अध्यक्ष	११	९८४७०५३१३७
५४.	श्री सकुन्तला गुरुङ	कार्यपालिका सदस्य	११	९८६७७६३३२०
५५.	श्री शुकमाया विश्वकर्मा	वडा सदस्य	११	९८१७४८८७०७
५६.	श्री नवराज भुसाल	वडा सदस्य	११	९८५७०४०८८४
५७.	श्री हुमकान्त सुवेदी	वडा सदस्य	११	९८४७२४२१९०
५८.	श्री दिनानाथ भुसाल	वडा अध्यक्ष	१२	९८५७०४०७७७
५९.	श्री सीता भुसाल	वडा सदस्य	१२	९८४७०९६२४६
६०.	श्री झकमाया विश्वकर्मा	वडा सदस्य	१२	९८२१५५७४९७
६१.	श्री भीमलाल तिवारी	वडा सदस्य	१२	९८५७०४१७५८
६२.	श्री डोलराज थापा	वडा सदस्य	१२	९८५७०४०६७४
६३.	श्री डिल बहादुर खत्री	वडा अध्यक्ष	१३	९८४७४१५९२९
६४.	श्री सुवोचन्द्र सुवेदी	कार्यपालिका सदस्य	१३	९८६८२४४३८५
६५.	श्री लालीमाया सुनार	वडा सदस्य	१३	९८०६९६५०९७
६६.	श्री ओम नारायण महतो	वडा सदस्य	१३	९८४१६२२०४५
६७.	श्री जग बहादुर वोटे	वडा सदस्य	१३	९८०७४१३९७३
६८.	श्री हेमराज दवाडी	वडा अध्यक्ष	१४	९८४४७७८५७८
६९.	श्री चन्द्रकला भुसाल	वडा सदस्य	१४	९८४७१४४०४४
७०.	श्री ज्ञानु सुनार	वडा सदस्य	१४	९८२१९७८८७९
७१.	श्री ओम बहादुर थापा	वडा सदस्य	१४	९८१६४३८९०७
७२.	श्री मनोज कुमार श्रेष्ठ	वडा सदस्य	१४	९८४७०७४००९
७३.	श्री हरिभक्त भट्टराई	वडा अध्यक्ष	१५	९८५७०४०११७

क्र.सं.	नाम, थर	पद	वार्ड नं.	सम्पर्क नं.
७४.	श्री माया सुवेदी	कार्यपालिका सदस्य	१५	९८४७४८४४१३
७५.	श्री गीता परियार	वडा सदस्य	१५	९८११५०११५५
७६.	श्री सुरेश कुमार रानाभाट	वडा सदस्य	१५	९८५७०४०८२९
७७.	श्री प्रेम प्रसाद खनाल	वडा सदस्य	१५	९८००७५५२५३
७८.	श्री केशर बहादुर क्षेत्री	वडा अध्यक्ष	१६	९८५७०४१९२९
७९.	श्री जानकी देवी गुरौ लामिछाने	वडा सदस्य	१६	९८४७२३९८२७
८०.	श्री मिनु विश्वकर्मा	वडा सदस्य	१६	९८०६९०२१८३
८१.	श्री केशवराज गौतम	वडा सदस्य	१६	९८४६७८४९७१
८२.	श्री राम बहादुर सोमै मगर	वडा सदस्य	१६	९८६७८५६१११
८३.	श्री बिष्णु प्रसाद आचार्य	वडा अध्यक्ष	१७	९८५७०४०५७०
८४.	श्री नव कुमारी शर्मा	कार्यपालिका सदस्य	१७	९८४७४३३५९८
८५.	श्री चिजा कुमारी वि.क.	वडा सदस्य	१७	९८०६६४८६३५
८६.	श्री खड्क बहादुर थनेत	वडा सदस्य	१७	९८४७५६०१४४
८७.	श्री बिष्णु बहादुर आले	वडा सदस्य	१७	९८४७४८४७४७
८८.	श्री कमला दमाई	कार्यपालिका सदस्य	१६	९८२१९७६९३८
८९.	श्री खेमलाल नेपाली	कार्यपालिका सदस्य	९	९८१५४५६३२५
९०.	श्री भोज बहादुर माझी	कार्यपालिका सदस्य	१	९८५७०१२७७६

अनूसूची-२: देवचुली नगरपालिका कार्यालयमा हाल कार्यरत कर्मचारीहरूको विवरण

क्र.सं.	नाम, थर	पद	शाखा	सम्पर्क नं.
१	विष्णुप्रसाद भुसाल	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	कार्यालय प्रमुख	९८५७६४२१११
२	रामप्रसाद शर्मा	नगर शिक्षा अधिकृत	शिक्षा शाखा	९८५६०५२०२१
३	जिवलाल श्रेष्ठ	शाखा अधिकृत	प्रशासन शाखा	९८५७०४०५५९
४	श्रीभद्र पौडेल	लेखा अधिकृत	आर्थिक प्रशासन शाखा, प्रमुख	९८४६०५६३२४
५	शिवप्रसाद पराजुली	सि.अ.हे.व, छैठौं	स्वास्थ्य शाखा	९८५७०४१६५१
६	अविनाश पन्थी	प्रशासकीय अधिकृत	प्रशासन शाखा	९८५५०८१५४८
७	टिकाराम वस्याल	ईन्जिनियर, छैठौं	योजना शाखा	९८५७०२६९७८
८	कृष्ण कुमारी आचार्य	अ.न.मि., छैठौ.	स्वास्थ्य शाखा	९८४१४३७६२२
९	नवराज पौडेल	कविराज निरिक्षक, छैठौं	स्वास्थ्य शाखा	९८४७१४४१५०
१०	सत्यनारायण गोईत	अधिकृतस्तर छैठौं	पशु विकास शाखा	९८०४२१४६४७
११	सुनिल पौडेल	अधिकृतस्तर छैठौं	आर्थिक प्रशासन शाखा	९८४५०४७६४४
१२	विजय ढकाल	अधिकृतस्तर छैठौं	पशु विकास शाखा	९८५७०८७२३३
१३	सन्तोष काफ्ले	ईन्जिनियर अधिकृतस्तर छैठौं	शहरी विकास शाखा	९८४६४६७३०६
१४	कृष्णहरि सापकोटा	अधिकृतस्तर छैठौं	सूचना प्रविधि अधिकृत	९८४३६८६३६६
१५	अनिता ज्ञवाली	रोजगार संयोजक,छैठौं	रोजगार	९८४७१९८५०९
१६	भेषराज पौड्याल	ना.सु.	पंजीकरण शाखा	९८५७०४१५५९
१७	खेमप्रसाद पौडेल	रा.प. अनं. प्रथम (प्रा.)	पशु विकास शाखा	९८५७०२२०१८
१८	संगिता पौडेल	सहायक स्तर पाँचौं	सामाजिक विकास शाखा	९८४५४१७४८५
१९	ऋषि राम आचार्य	सहायक स्तर पाँचौं	वडा सचिव १७	९८४५११२४७

क.सं.	नाम, थर	पद	शाखा	सम्पर्क नं.
२०	भोलानाथ शर्मा पौडेल	सहायक स्तर पाँचौं	वडा सचिव १,२,३	९८४५५१९१७१
२१	राजेन्द्रप्रसाद शर्मा	सहायक स्तर पाँचौं	वडा सचिव १६	९८४५३३२९३५
२२	चित्र बहादुर खत्री	सहायक स्तर पाँचौं	प्रशासन शाखा	९८६०९२७८५२
२३	दिनेश न्यौपाने	सहायक स्तर पाँचौं	वडा सचिव १०, १५	९८५५०३५५०५
२४	आकाश श्रेष्ठ	कम्प्यूटर अपरेटर, पाँचौं	प्रशासन शाखा	९८०५४२४७९२
२५	ध्रुब घिमिरे	सव - ईन्जिनियर	पुर्न निर्माण प्राधिकरण शाखा	९८५५०६३६०६
२६	बालकृष्ण भुसाल	सव-ईन्जिनियर, पाँचौं	योजना तथा प्राविधिक शाखा (वार्ड नं. १० - १५)	९८५७०४१३०६
२७	सुनिल चौधरी	सव-ईन्जिनियर, पाँचौं	(वार्ड नं. २,३,४,१६,१७)	९८४५२०८११८
२८	छविलाल गौतम	सव - ईन्जिनियर	(वार्ड१,५,१२,१३,१४,१५)	९८५५०४६०८०
२९	सिता पौडेल	स. म. वि. निरीक्षक	सामाजिक विकास शाखा	९८४७०९५७७०
३०	राधा पौडेल	स. म. वि. निरीक्षक	सामाजिक विकास शाखा	९८४३१४६०५३
३१	खिमराज गौतम	अमिन, चौथो	प्रशासन, योजना, प्राविधिक शाखा	९८५११४१५६५
३२	विश्व बन्धु न्यौपाने	खरिदार	वडा सचिव ४ र ५	९८४७३५५२९४
३३	यादव पराजुली	खरिदार	वडा सचिव ११, १३ र १५	९८४१६६७०४९
३४	रविन्द्र पौडेल	कार्यलय सहायक ,चौथो तह	वडा सचिव (६ - ९)	९८५७०४१५१६
३५	गंगा भुसाल	कार्यालय सहायक, चौथो	राजश्व उप शाखा	९८५७०४१०१९
३६	दुर्गाप्रसाद महतो	खरिदार	वडा सचिव - १२	९८४७५६१५५५
३७	हरिप्रसाद पोखरेल	कार्यलय सहायक ,चौथो तह	रामबास,वडा (६ - ९)	९८४७२७१३५३
३८	सरस्वती ढकाल	ना.प्रा.स., खरिदार	कृषि शाखा रजहर	९८१४२३२२११
३९	लक्ष्मी कुमारी दर्जी	कार्यालय सहायक, क.अ.	वडा कार्यालय, १६	९८६७१९२४४४
४०	रीता भण्डारी	उद्यम विकास सहजकर्ता	वडा नं. १(५	९८१५२५४५४६
४१	शान्ती सुवेदी	उद्यम विकास सहजकर्ता	वडा नं. १०(१५	९८४७०९५५५६
४२	संगम पौडेल	उद्यम विकास सहजकर्ता	वडा नं. १६	९८६७२१६५३२
४३	कृष्णबहादुर आले	स्वकीय सचिव	नगरप्रमुखको सचिवालय	९८४७०७४३४२
४४	विद्या पौडेल	पोषण स्वयंम सेवक	सामाजिक विकास शाखा	९८४७५३९४०८
४५	कपिल देव दवाडी	कार्यालय सहयोगी	प्रशासन शाखा	९८६७०३१७८६
४६	तोयनाथ लामिछाने	कार्यालय सहयोगी	वडा कार्यालय, प्रगतिनगर	९८४७४८३६११
४७	राजु दवाडी	कार्यालय सहयोगी	प्रशासन शाखा	९८१३७९६२८०
४८	बाबुराम अधिकारी	कार्यालय सहयोगी	प्रशासन शाखा	९८०६८५८८५६
४९	वेलबहादुर ठाडा मगर	कार्यालय सहयोगी	वडा कार्यालय, दिव्यपुरी	९८४७०७३७१३
५०	जमुना न्यौपाने	कार्यालय सहयोगी	प्रशासन	९८६५२०३३३५
५१	लक्षमी कंडेल न्यैपाने	कार्यालय सहयोगी	वडा नं १७	९८६७१७५१४८
५२	बदीदेवी ज्ञवाली	कार्यालय सहयोगी	वडा नं १(५	९८४६२२२१६८
५३	रमेश काफ्ले	कार्यालय सहयोगी	वडा नं १२	९८१४४५०७८७
५४	शान्ती राना सारू	कार्यालय सहयोगी	वडा नं ६ -९	९८०४४८४५२५
५५	गुमता पाठक	कार्यालय सहयोगी	वडा १६	९८४०४८६८४७
५६	बद्रि प्रकाश नेपाली	हेभि सवारी चालक	दे.न.पा	९८१९४१५२२०
५७	ऋषिराम सुवेदी	सवारी चालक	प्रशासन शाखा	९८४५४४३२४७
५८	चेतन राई मगर	का. स., सवारी चालक	प्रशासन शाखा	९८१२९६९५२५

क्र.सं.	नाम, थर	पद	शाखा	सम्पर्क नं.
५९	हरिप्रसाद रिजाल	टिपर चालक	दे.न.पा	९८६००२२६४८
६०	बेद प्रकाश न्यौपाने	सरसफाई सहयोगी	दे.न.पा	९८६७८३३५२४
६१	जोगप्रसाद तिवारी	सरसफाई सहयोगी	दे.न.पा	९८४६९१३८८२
६२	किसन न्यौपाने	कार्यालय सहयोगी (कृषि)	दे.न.पा. १६	९८४४७८६३००
६३	हिराबहादुर फाल	सुरक्षा कर्मी	दे.न.पा	९८४७३५६६२५
६४	रामजी शाही	सुरक्षा कर्मी	दे.न.पा	९८४७२४११६१
६५	यामबहादुर सोती	सुरक्षा कर्मी	दे.न.पा	९८१२९५९७१४
६६	थमन पुन	सुरक्षा कर्मी	दे.न.पा	९८४७३३०९८२
६७	डिलबहादुर सिंजाली	सुरक्षा कर्मी	दे.न.पा	९८१३५२६७२२
६८	खुमबहादुर राई मगर	कार्यालय सहयोगी	वडा कार्यालय, रामवास	९८६७०२६७३४

अनूसूची-३: हालसम्म देवचुली नगरपालिकाका कार्यकारी/प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतहरू

क्र.सं.	नाम, थर	पद	श्रेणी	देखि	सम्म
१	श्री जीवलाल श्रेष्ठ	का.अ.	रा.प.तृतीय	२०७१/०१/२५	२०७१/०४/२५
२	श्री हरि प्रसाद चापागाई	का.अ.	रा.प.तृतीय	२०७१/०४/२५	२०७३/०७/२३
३	श्री देवीलाल सापकोटा	का.अ.	रा.प.तृतीय	२०७३/०७/२२	२०७३/१२/०८
४	श्री मानबहादुर सड्का	प्र.प्र.अ	रा.प.द्वितीय	२०७३/१२/०७	२०७५/०६/१६
५	श्री भीमकान्त पौडेल	प्र.प्र.अ	रा.प.द्वितीय	२०७५/०६/१५	२०७५/०९/०१
६	श्री नारायण प्रसाद सापकोटा	प्र.प्र.अ	रा.प.द्वितीय	२०७५/०९/०६	२०७५/१२/०१
७	श्री विष्णु प्रसाद भुसाल	प्र.प्र.अ	रा.प.द्वितीय	२०७५/१२/०३	

अनूसूची-४: घरधुरी तथ्याङ्क संकलकहरूको नामावली

क्र.सं.	प्रयोगकर्ताको नाम	वडा	जम्मा तथ्याङ्क
१	सावित्रा भण्डारी	१	२११
२	रविन जिएम	१	१४६
३	विवेक भण्डारी	१	१४८
४	सत्यदेवी तिमिल्सिना	१	२३५
५	हरी बहादुर माझी	२	८३
६	विजय घिमिरे	२	२७
७	समीर पाठक	२	१८१
८	नमूना पौडेल	२	१२१
९	विष्णु सापकोटा	२	१३७
१०	सिसम रेग्मी	३	१६१
११	अनिष सिग्देल	३	९३
१२	सृष्टि वाग्ले	३	१०८
१३	प्रिथिमा सोती	४	११२
१४	देविका माकिम	४	११९
१५	नमूना दर्लामी	४	१५८
१६	गीता थापा क्षेत्री	४	१६३

क्र.सं.	प्रयोगकर्ताको नाम	वडा	जम्मा तथ्याङ्क
१७	देविका गुरूङ	४	७८
१८	मिलन तिवारी	४	६७
१९	मसा सोमै	५	१०१
२०	सोमीया सिंजाली	५	१९१
२१	ओम प्रसाद मुग्मी	५	१५८
२२	राजेन्द्र ठाडा मगर	५	१११
२३	विमल सुनारी	६	८८
२४	दिनेश कुमार सोमै	६	१०५
२५	भवीराज पुलामी	६	७६
२६	खगिन्द्र सोमै	६	१०५
२७	एकराज बाचे	७	१८०
२८	सागर भट्टराई	७	१९६
२९	अस्मिता बराल	७	१६३
३०	निशान सिंजाली	८	१६९
३१	शिरा पराजुली	८	१२६
३२	राजिव कालिराज	८	३८
३३	तुलिसरा लुगेंली	९	१७५
३४	राजेश श्रेष्ठ	९	१६१
३५	सुजाता केसी	९	१५९
३६	लेखमाया मगर	९	१३८
३७	सन्तोष आचार्य	९	१५१
३८	कृष्ण कला काफ्ले	१०	४१
३९	निरु रानाभाट	१०	२२४
४०	रूपा राना	१०	११३
४१	तिला पाण्डे	१०	२८१
४२	लालमाया राना	१०	१७७
४३	ममता पुलामी	११	२१८
४४	सुजता बस्याल	११	७५
४५	नवराज बराल	११	१०५
४६	राजिव कालिराज	११	१९२
४७	गणेश न्यौपाने	११	२०९
४८	निशा घर्ती	१२	१५१
४९	समिक्षा बसेल	१२	२३५
५०	सानिया महतो	१२	१४०
५१	पुजा बि.क.	१२	८१
५२	सनम महतो	१२	८

क्र.सं.	प्रयोगकर्ताको नाम	वडा	जम्मा तथ्याङ्क
५३	अन्सिका आचार्य	१३	१४५
५४	लक्ष्मी बोटे	१३	१३१
५५	कल्पना बि.क.	१३	१४०
५६	संसार ढकाल	१३	४३८
५७	विश्वास बराइली	१३	७७
५८	पार्वती पाण्डे	१४	७९
५९	सविना थापा	१४	११७
६०	बिमला पाण्डे पुरी	१४	२०४
६१	बिपना सुनार	१४	१६९
६२	शान्ति बि.क.	१४	७३
६३	लोकेश कुमार त्रिपाठी	१४	१९३
६४	सुमित्रा विश्वकर्मा	१५	२३७
६५	लक्ष्मी रानाभाट	१५	११९
६६	कल्पना पोखेल	१५	१३२
६७	मनोज सुवेदी	१५	१८९
६८	हिमादेवी चापागाई	१५	१५७
६९	सुवाश काफ्ले	१५	२७
७०	अनिल पौडेल	१६	२५
७१	ममता पौडेल	१६	२४९
७२	अभिजित लामिछाने	१६	९८
७३	सुनिता गिरी	१६	१९५
७४	टिका कुमारी महतो	१६	१०३
७५	रविन पाटा मगर	१६	५४
७६	सरस्वती अधिकारी	१६	१६४
७७	सविता महतो	१६	१३५
७८	गणेश अधिकारी	१६	२००
७९	दिलिप महतो	१७	२०५
८०	अनिता रखाल आले	१७	२०६
८१	सुजा ढकाल	१७	१८२
८२	सावित्री खरेल	१७	१५८
८३	निर्मला सापकोटा	१७	१८८
८४	निशा आचार्य	१७	१६७
८५	प्रजिता खत्री क्षेत्री	१७	१०२
८६	ज्योति कुमारी सापकोटा	१७	१४६
८७	कृष्ण पराजुली	१७	२६१

अनुसूची-५:

नगरपालिकाको घरधुरी तथ्याङ्क संकलनका लागि गणक तालिमका तस्वीरहरू

देवचुली नगरपालिका

नगरपालिकाको पाश्वर्चचित्र प्रतिवेदन प्रस्तुतीकरणका तस्वीरहरू

पाश्वर्चचित्रको अन्तिम प्रतिवेदन प्रस्तुति तथा हस्तान्तरण

पाश्वर्चचित्रको मस्यौदा प्रतिवेदन प्रस्तुतीकरण

नगरपालिकाका केही तस्वीरहरू

श्री
देवचुली नगरपालिका
नगर कार्यपालिकाको कार्यालय
स्वागतम
WELCOME

देवचुली नगरपालिकाको
चौथो नगर-सभा-२०७६
मिति:२०७६ असार १० गते

देवचुली नगरपालिका